Aşçı İbrahim Dede

AŞÇI DEDE'NİN HATIRALARI

Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle
Son Dönem Osmanlı Hayatı

-4-

رسالۂ
ترجمۂ احوال اشجی دده
نقشی میولوی

KİTABEVİ

KİTABEVİ • 296 - 4

Kapak
Minyatür

İç Düzen
Yücel Dağlı

Baskı ve Cilt
Çalış Ofset
Davutpaşa Caddesi No: 8
Topkapı - İstanbul

İstanbul, Haziran 2006

ISBN 975-6403-98-5 (Tk. No)
ISBN 975-9173-02-6 (4. Cilt)

©KİTABEVİ Çatalçeşme Sk. No: 54/A Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: (0212) 512 43 28 -511 21 43 • Faks: 513 77 26

Aşçı İbrahim Dede

Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle
Son Dönem Osmanlı Hayatı

Aşçı Dede'nin Hatıraları

-4-

Hazırlayanlar
Mustafa KOÇ – Eyyüp TANRIVERDİ

KİTABEVİ

İÇİNDEKİLER

BU FASIL BEREKÂT-I İLÂHİYYENİN BAHŞ-I TECELLİYÂTI HAKKINDADIR 1585

İLÂVE-İ KİTÂB-I MÜ'ECCEL 1763

BU FASIL İRÂDE-İ SENİYYENİN ŞEREF-SUDÛRUYLA DERSAADET'E AZİMET HAKKINDADIR 1809

DİZİN 1827

BU FASIL BEREKÂT-I İLÂHİYYENİN BAHŞ-I TECELLİYÂTI HAKKINDADIR

Sad hezâr sad hezâr Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar ve şükr-i bî-nihâyeler ve sevgili bir tanesi Habîb-i Ekrem'ine nice bin milyon salât u selâm dahi âl ü ashab u ezvâc u evlâd-ı kirâmına tahiyyât u selâm olsun ki zâhir ü bâtın berekât u atiyye-i lutf ve bahş-ı ihsân-ı subhâniyyelerini mahbûb-ı ilâhiyyesinin ve vârisân-ı samedâniyyesinin hâtır-ı kudsiyyeleri şâd u handân olsun için habibinin ümmetinden defter-i usâtta birinci numara olmuş, "Şefâ'atî li-ehli'l-kebâiri min ummetî"[1] hadîs-i şerîfine mazhar düşmüş yüzsüz asi, mücrim Aşçı Dede kuluna kemâl-i rahmet ve gufrân-ı rahmâniyyesinden olmak üzere o berekât-ı ilâhiyyesini ihsan etmiştir.

Şöyle ki evvelce yani fasl-ı sâbıkta tafsilen arz u beyan olunduğu üzere İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi İkinci Şubesi Müdürü ihvanımızdan bizim Hâlid Efendi'nin tekaütlüğü derdest olmasıyla gönül bu ya onun yerine nakl ü tayin olunmak üzere bazı nutuklar muhabbet yüzünden söylenmiş idi. Hâlbuki ezel-i âzâlda nasıl takdir olunmuş ve kime bahş ü ihsan kılınmış ise o olur azizim. Binaenaleyh şu'be-i mezkûr mu'âvin-i ûlâ bizim Hacı Aziz Efendi azizim oldu. Buna teşekkürler [590] ettim ki fevkalâde sevişir aziz canımızdan azizimdir. Hayır olsun, mübarek olsun, Cenâb-ı Hak muvaffak bi'l-hayr edip mesâlih-i mühimme-i askeriyenin dilhâh-ı âlî ve nizâmât-ı seniyye ve usûl-ı câriye-i kadîmi üzere meşy ü hareketiyle maaşını hak etmeye sa'y u gayret olunmasını da ilâveten niyaz ettim.

Gelelim bi-hasebi'z-zâhir bu işe muvaffak olunamamasının ledünniyâtına. Evvelce arz olunduğu üzere fakirleri Beşinci Ordu-yı Hümâyûndan tebdîl-i havâ için İstanbul'a gelip muahharen gözlerime arız olan ilelden dolayı İkinci ve Üçüncü Ordu-yı Hümâyûnların birisine nakl ü tayinim hakkında sıhhiye dairesinden verilen rapor ve karar üzerine o sırada mumaileyh Hâlid Efendi

---

1 "Ümmetimden büyük günah sahiplerine şefaatim vardır." *el-Mu'cemu'l-evsat*, c. 4, s. 43, no: 3566; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 10, no: 1557; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 252, no: 597.

Dördüncü Şube Müdürü olup İkinci Şube Müdürü Hasan İskender Efendi'nin tekaütlüğü cihetle Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerîdeki intihâb-ı küttâb-ı askerî komisyonu mazbatası üzerine mumaileyh Hâlid Efendi'nin İkinci Şube Müdürlüğüne, onun yerine fakirlerinin Dördüncü Şube Müdürlüğüne nakl ü tayinim lede'l-istîzân irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne şeref-sâdır buyurulmuş idi. O zaman Mektûbî-i Seraskerî olan atufetlû bizim Hazret-i Muhtar Efendi hazretleri ile Muhâsebât-ı Umûmiyye Dairesi Reîs-i sânîsi merhum Rami Beyefendi, fakire buyurdular ki "Sizi ikinci şube müdürlüğüne nakl ü tayin edecek idik, lâkin gözlerinizin malûliyeti ve ikinci şube işinin fevkalâde kesreti cihetle mantıka tatbiken bu iş hakk-ı âlîlerinde nimet olmayıp Hüdâ-nekerde muahharen nikbet olacağından ve zaten dördüncü şubede hiçbir iş olmayıp tekaüt gibi gündüzleri birkaç saat meşgul olup geceleri hanenizde ibadet ü taat ile dem-güzâr olarak devlet ü millete hayır dualar etmek üzere böyle karar verdik. Rica ederiz ki bunun için bizlere kalben bir incilik olmasın, yani kudemâ-yı aklâmdan olduğum hâlde rütbe ve maaşımın terfiine mâni oldular diyerek münkesirü'l-kalb olmamanızı niyaz ederiz" buyurdular. Ve bu yüzsüz asi de mukâbeleten makâm-ı teşekkürde idrak [591] ve irfanım derecesinde arz-ı hâl-i fakîrî ile oralarda olmadığımı ve böyle bir hatıra zuhur etmediğini beyan ile zaten fakirleri Şâm-ı şerîf'te iken mumaileyh Hâlid Efendi ile becayiş olunacağı ve bu bapta olan muhabere evvelce risalemizde zikr ü beyan olunmuş, filhakika muahharen bu sır zuhur ederek onun yerine becayiş gibi oldu. Bu defa da belki yine bu sır cilvenümâ-yı zuhûr olur diye böyle bir şeye teşebbüs olunmuş idi azizim. Zaten bunlar cümleten ezel-i âzâlda yapılmış, kesilmiş, biçilmiş şeyler olduğundan binaenaleyh fakirleri tarafından zuhurata tabi olmaktan gayrı bir sözüm olmadığını ilâveten dahi arz u niyaz etmiş idim.

İşte azizim, o tarihten bugüne kadar ara yerden dokuz on sene müruruyla gözlerimin malûliyeti fevkalâde ziyadeleşmiş, yani sol gözüm görmez, bir başa bir göz yeter derler ise de sağa gözüme de yavaş yavaş duman ve arızalar zuhur etmeye başlayıp haneden kapıya gider iken önüme bakarak asaya dayanarak erenlere sığınarak etrafımdan güzer eden ihvan selâm verir ise göremediğim cihetle selâmını almayarak ve karşıdan gelen tamamıyla yanıma gelmeyince tanımayarak işte bu duman içinde işime devam ediyorum. Tekaütlük zamanı fersah fersah geçmiş ise de tekaüt sandığının hâli malûm; aylıklar verilemiyor, binaenaleyh şöyle bin niyet-i fâsidede bulunduk ki tekaüt olacağım zaman bir yüz lira kadar nakit mevcudum olsun da İstanbul'da gerek Kandilli'de ve gerek Taşkasap'ta birer ufak hanemiz olup ve şimdilik öyle bir kalabalığımız dahi olmayıp ay-be-ay beş lira kâfi olduğundan mâh-be-mâh mezkûr yüz liradan beşer lira alarak idâre-i maslahat ederek hangi vakit maaş çıkar ise alınan liralara bedel sandık-ı mahsûsuna vaz' olunmak üzere bu niyet-i fâside ve bu küstahlık ile dem-güzârım.

Ey ihvân-ı bâ-sefâ, nazar ve dikkat eyle altmış senelik dervişin niyet-i fâsidesine ve küstahlık sözlerine. Ey koca [592] öküz, Cenâb-ı Hakk'ı unutup liralara itimat edip bu işi yapacaksın. Koca budala bir gece sârik gelip bu liraları

sirkat edip gider ise o zaman ne yapacaksın ve kime dayanacaksın. Alt tarafı "aman, aman, aman" değil mi? Evet öyledir. Lâkin şu kadar var ki azizim bu âlem, âlem-i esbâbdır ve âlem-i hikmettir. Bu liralara dayanıp hâşâ sümme hâşâ Cenâb-ı Hakk'ı unutmuyoruz, hadîs-i şerîif mefhumu üzere hayvanımızı bir yere bağladıktan sonra Cenâb-ı Hakk'a mütevekkil oluyoruz, yani hayvanı bağlamayıp başı boş bırakıp Hakk'a tevekkül etmekten men olunmuştur. Hayvan bu ya, başı boş olur ise durmaz gider. İşte bunun gibi âlem-i esbâbda her bir şey bir esbâba müstenittir. Bundan Cenâb-ı Hakk'a mütevekkil olmamak anlaşılmaz azizim. Niyet-i hâlisa kalp ile olur sultanım. Artık altmış senelik ehlullâh kıtmîri bu kadarcık şey hissetmez mi, bilmez mi? Ancak tedbirde noksan edip takdire bühtan etme buyurmuşlardır. Sen bi-hasebi'z-zâhir lâzım gelen tedbir ve muameleyi ifa edip badehu kaza ve kader-i ilâhiyyeyi münkir olmayarak her işini mütevekkilen alallâh işle mevlânâ, zira verâ-yı perdede olanı perdenin arkasında olan zât-ı ecell-i a'lâdan başka kimse bilmez. Evet sevgili kullarına bildirir ise onlar da bilirler. Nitekim on bin kuruş maaşım olacağını Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimize bildirmiş idi. Lâkin beşeriyet bu ya, bununla beraber yine böyle birtakım fasit ve küstahlık sözlerde bulunuyorum ise de bu niyette de elbette bir hikmet ve bir remz ü işaret vardır. Şimdilik malûm değildir; ammâ bi-hasebi'l-ma'nâ gönül âlemine atılan remz ü işaret budur azizim. Dediler ki "Ey Aşçı Dede eskisi ve atîk ruznamçeci bozgunu, senin meşrep ve mezhebin aşkbazlıktır, böyle dünyanın altın ve gümüşünde ve bunları iddihar etmek sevdasında değilsin, eğer olmuş olsa idin ve senede bir lira bir köşeye koymuş olsa [593] idin, şimdi altmış adet lira mevcut olurdu, hâlbuki altmış para yoktur. Eğer arzu olunur ise ve bu yolun feth ü küşadı talep edinirse, sâye-i pîrân-ı izâm hazerâtında senin bu maaşına berekât-ı ilâhiyye dest-i atiyyesini bahş ü ihsan etsin. Maaşınız yirmi mecidi değil, yirmi lira zam ve ilâve olunmuş gibi bir vüs'at ve bir berekeât-ı subhâniyye inayet buyurulsun" remz ü işareti üzerine vaki olan niyet-i fâside ve küstahlıktan dolayı kusurlarıma tövbe ve istiğfar ederek eski hâl ü şanımıza ve derd-i muhabbetle aşkbazlığımıza rücu edip muntazır-ı dîdâr-ı cenâb-ı berekât-ı ilâhiyye oldum azizim, hû. Hamd ü senalar olsun işte muntazır olduğum berekât-ı ilâhiyye kemâl-i aşk u muhabbet ve şevk ü kudretiyle teşrif buyurdular. Kim o azizim? Saadetlû veliyyü'n-niam efendim Tahsin Bey efendimiz hazretleridir lezizim. Ayn-ı berekât ve feyz-bahşende-i fîrûzdur latifim. Ey ihvân-ı bâ-sefâ, zikridir pür-sefâ, Hak eylemiştir tahsin, sad hezâr aferin.

Şöyle ki evvelce arz u beyan olunduğu üzere müterakim olan maaşlarımın ahd-i karîbde tesviyesi va'd-i kerîmânelerinden olmasıyla dest-i peyvest-i lutf u mürüvvetlerini sıvayıp her neye pençe-i şâhbâzını atsa, amansız müsahhar olup gelir destine. Binaenaleyh mevakideki redif taburları tahsisat fazlasından orduyı hümâyûn hazinesine gönderilecek akçeden beşer beşer çekip ihsan etmiştir. Bu yüzden bu yüzsüz Aşçı Dede'yi kemâl-i memnuniyyetle bahtiyar etmiştir. Bin üç yüz yirmi üçüncü senesi Cumadelahirenin yirmi beşinci [27 Ağustos 1905] ve bin üç yüz yirmi bir senesi Ağustosun on dördüncü pazar günü ba'de'z-zuhr şubede makamımda işimle meşgul iken onu gördüm ki kemâ-fi's-sâbık yine

perde-i hicâb ref' olup muntazır olduğum cemâl-i Tahsîn-i sad-âferîn ayın on dördü gibi bahş-ı tecellî-i pür-ziyâ oldu. Sağ elinde mübeşşir-i berekât varaka-i mergûbe ve makbûlesi, sol elinde varaka-i berekâtın bahş eylediği atiyye liraları [594] mevcut olduğu hâlde teşrif buyurup evvelâ dest-i peyvest-i lutf u keremleriyle yazmış oldukları berekât-ı ilâhiyyeyi mübeşşir varaka-i mübârekesini irae ederek saniyen berekât akçesi olan liraları masanın üzerine öyle ince bir sedâ-yı hazîn ile tıngır mıngır gidiyoruz Hicaza remz ü işaretini vererek sayıp "İşte müdür efendi hazretleri, bu iki maaşınızı da kurtardık" emir ve tebliği ile fakiri çerağ buyurdular ve tenezzülen limonata emir buyurdular. Fakir dedim ki "Kahveci Ömer'e söyleyin, beyefendi hazretleri için soğuk su ile güzel yapsın." Buyurdular ki "Yok, yalnız benim için değil, cümle için öylece yapsın." Şube efendileriyle mahdûm-ı necâbet-melzûm-ı âlîleri rifatlû Nafiz Beyefendi ile Dördüncü Nişancı Taburu Kâtibi Ali Efendi mevcut idiler. Cümlesi sâye-i cenâb-ı sehâvet-i sad hezâr-tahsînlerinde harâret-i derûniyyeden halâs ile bürûdet-i neş'e-i pür-sefâ oldular, nâr-ı cahîmden azat ile cennet-i a'lâya duhul ederek şarâb-ı selsebîl nûş edercesine cümleten memnuniyetle du'â-yı hayriyye ve ezkâr-ı cemîleleri yâd olundu. "Ey ma'den-i kerem ü sehâ, makamındır cennet-i a'lâ." Sağ ellerindeki varaka-i mübâreke gibi defter-i a'mâl-ı hasenâtları sağ ellerine verilsin, sol ellerindeki altın gibi zeheb kâseleriyle kevserden nûş edip teskîn-i harâret-i mahşer eylesin, âmin be-câhi seyyidi'l-murselîn.

Müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerinin tab'-ı sehâvetleri cümle indinde malûm olup bundan bahsetmeye hacet yoktur. Ancak o sehâvet denilen şehr-i azîmin mafevkinde bir şehr-i sehâ ve berekât vardır ki o şehr-i mübârekeye her sehînin yolu uğramaz, yani kendi kesesinden ve kendi malından ve mevcudundan infak etmeye sehâ derler. Bu bir şehr-i azîmdir. Bunun fevkinde olan şehr-i azîm ki berekât-ı İbrahim Halil nam şehr-i mübârektir, ona her sehînin yolu uğramaz. O da kendi kesesinden ve malından ve mevcudundan vermeyip gayrın kesesinden ve malından bin türlü sa'y u himmet ü gayretle uğraşıp koparak ihkâk-ı hak dairesinde [595] herkesin hakkını ifa etmeye sa'y u himmet eden ve sâhib-i hulk-ı azîm mazharı olan zât-ı âlî-kadrdir ki sehâ-ender-sehâ berekât-ı İbrahim Halil sırrına malik olmuştur azizim. İşte bu gibi eshiyâ-yı kirâm hakkında Mesnevî-i şerîfte Hazret-i Pîr efendimizin ebyât-ı şerîfleri teberrüken buraya derc olunmuştur.

[Mesnevî [Rusûhî, c. 1, s. 204:

Guft peygamber ki dâim behr-i pend
Dû ferişte hoş munâdî mîkunend (1: 2223)

Peygamber aleyhisselâm dedi ki "Daima pendden ötürü iki ferişte hoş nida ederler. Böyle diye nida ederler:"

Mesnevî:

K'ey Hudâyâ munfikân-râ sîr-dâr
Her diremşân tû ivaz deh sad hezâr (1: 2224)

"Ey Hudâ, münfikleri sen sîr tut, yani infak edicileri tok ve ganî et, onların her diremine sad hezâr ıvaz ver."

Mesnevî:

Ey Hudâyâ mumsikân-râ der-cihân
Tû medih illâ ziyân ender ziyân (1: 2225)

"Ey Hudâ mümsik olanlara ve mallarını hıfz kılanlara cihanda sen verme illâ ziyan içre ziyan ver."

Pes imsak ve infakın tarifine şürû' edip buyururlar:

Mesnevî:

Ey besâ imsâk k'ez infâk bih
Mâl-ı Hak-râ cuz be-emr-i Hak medih (1: 2226)

Ey çok imsâk ki infaktan yeğdir, Hak ta'âlânın malını Hakk'ın emrinden gayrıya verme."

Yani mutlakan infak memduh ve mutlakan imsâk dahi mezmum değildir, belki çok imsâk vardır ki infaktan yeğdir. Mâl-ı Hakk'ı onun emri ne veçhile olduysa ve ne mahalle sarf eyle diye emir kıldıysa gerektir ki öyle kılasın.

Mesnevî:

Tâ ivaz yâbî tû genc-i bî-kerân
Tâ nebâşî ez-idâd-ı kâfirân (1: 2227)

"Ta kim Hak canibinden genc-i bî-kerânı ivaz bulasın, ta kim kâfirler idadından olmayasın ve müsrifler zümresine vusul bulmayasın."

Kâfirler develer kurban eylediler, ta kim onların tîg-i seyfi Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem üzere kavî ve galip ola. Çün kim eyledikleri kurban, sehâ ve ihsan Allah için olmayıp hıfz-ı nefsleri için olduğundan ihvân-ı şeyâtîn oldular ve mağlûp ve makhur kaldılar. Pes Cenâb-ı Hakk'ın emrini bir vâsıl-ilallâh olmuş mürşid-i kâmilden [596] talep eyle, zira emr-i Hakk'ı her bir gönül fehm eylemez. Lâkin mürşid-i kâmil vasıl, Allah'ın emrine âlim ve her bir işine arif olur azizim. Kur'ân-ı azîmü'ş-şânda ehl-i gaflet için inzâr ve tahvîf vardır, zira ki ehl-i gaflet cümle infakı hasrettir. Nitekim Cenâb-ı Hak sûre-i Bakara'da buyurur: "Kezâlike yurîhimullâhu a'mâlehum haserâtin aleyhim."[2] Kezâlike sûre-i enfâlde "İnnellezîne keferû yunfikûne emvâlehum li-yesuddû an-sebîlillâhi fe-se-yunfikûnehâ summe tekûnu aleyhim hasreten."[3] Bunların hasretine sebep odur ki infakları nefis ve hevaları içindir, rızâ-yı Hüdâ için

2 "Böylece Allah, onlara işledikleri bütün fiilleri hasretler (pişmanlık kaynağı olarak) gösterir." Bakara, 2/167.

3 "İnkâr edenler, Allah yoluna engel olmak için mallarını harcarlar ve harcayacaklar da. Sonra bu, kendilerine dert olacak." Enfâl, 8/36.

değildir. Her ne kim nefis ve heva yoluna bezl ola, israftır, velev habbeten. Ve her ne kim Hudâ yolunda bezl oluna hayır ve infaktır, velev kâne hazîneten ve lihâzâ "Lâ serefe fi'l-hayri ve lâ hayre fi's-serefi"[4] denilmiştir.]

İşte azizim, müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerinin bu yüzsüz asi du'â-gûsuna olan infaktan ileri makbûl-i Hudâ olan lutf u kerem ü ihsanı ancak ve muhakkak rızâ-yı Cenâb-ı Hudâ içindir, çünkü gerek zâhir ve gerek bâtın kullarından asla ve kat'â bir matlûp ve bir emel ve bir arzusu yoktur. Hele zâhirde olmadığı müsellemdir, ammâ bâtın ve manaca denirse, o zât-ı âlî-kadr bu yüzsüz Aşçı Dede'nin dua ve himmetine muhtaç değildir, zira ki bir ordu halkı onun duacısıdır ve belki hâric-i ordu nice nice duacıları vardır. Bu da mevhûb min-indillâh mütehallık oldukları ahlâk-ı hamîde ve pesendîdeleri ve cümle mahlûkat hakkında olan şefkat ü merhamet ü insaniyetleri muktezası ve ezel-i âzâlda bahş ü atiyye olmuş sehâları sayesidir azizim. Binaenaleyh bu yüzsüz du'â-gûcusu zâhir ü bâtın onun dua ve himmetine ve iksîr-âyât olan teveccühât-ı cenâb-ı sa'âdetlerine muhtacım mevlânâ. Ancak şu kadar var ki altmış senelik emekdârân-ı aklâm ve kudemâ-yı mümeyyizân-ı a'lâm olduğuma ve bu müddet-i medîde zarfında bi-hasebi'l-kadr bir kısm-ı sâlis mümeyyizliğiyle bin üç yüz kusûr kuruş maaşa nail olup onu da mâh-be-mâh aldığım hâlde sâye-i veliyyü'n-ni'amîlerinde nail olduğum rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîliğin unvanıyla lâzım gelen vakarını muhafaza edemeyeceğimden [597] binaenaleyh yine Hudâ-yı müte'âl hazretlerinin böyle azat olmuş bir kuluna yardım ve mu'âvenet-i Cenâb-ı Hakk'a raci olduğu gibi idare ve taayyüşçe müzayaka çekilmeyip refâh-ı hâl ile vakit geçirerek devlet ü milletine hayır dualar etmek niyet-i hayriyyesine müsteniden bu du'â-gûlarına olan lutf u ihsanları her cihetle rızâ-yı Hak ve rızâ-yı pâdişâhî olduğuna şüphe yoktur azizim.

Gerçi bizim Levazım Reisi Rıza Paşa da rızâ-yı Hak ise de rızâ-yı padîşâhî değildir, yani Cenâb-ı Hakk'ın Rıza isminde bir kuludur, lâkin ettiği muamele ve işlerine şevket-me'âb efendimizin rızası yoktur. Onun için rızâ-yı Hak'tır, ammâ rızâ-yı pâdişâhî değildir, inşâallâhu ta'âlâ o da olur mevlânâ.

Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz buyurmuşlardır: "Mâ min yevmin yasbehu'l-ibâdu fîhi illâ melekâni yenzilâni fe-yekûlu ehaduhumâ allâhumme a'ti kulle munfikin halefen ve yekûlu'l-âheru allâhumme a'ti kulle mumsikin telefen."[5] Yani "Hiçbir gün yoktur ki ibâd-ı Hak onda sabaha dahil olalar, iki melek nazil olur ve birisi der ki "Ey benim Allahım, sen her münfıka ıvaz ve az'âf-ı muzâ'af meta ve ıvaz ver" Ve öbür melek dahi der ki "Ey benim Allahım, her mümsik ve bahîle sen telef ver, ta imsak eylediği şey bilâ-halef telef ola" derler azizim. Eshiyâ hakkında medh ü sena çoktur.

---

4 "Hayırda israf yoktur, israfta da hayır yoktur." *Feyzu'l-kadîr*, c. 5, s. 454; *Tefsîru'l-Kurtubî*, c. 7, s. 110, Hâtim'in sözü olarak.

5 *el-Buhârî*, c. 2, s. 522, no: 1374; *Muslim*, c. 2, s. 700, no: 1010; *Sunenu'l-Beyhakî el-kubrâ*, c. 4, s. 187, no: 7605; *Şu'abu'l-îmân*, c. 7, s. 423, no: 10827; *et-Tergîb ve't-terhîb*, c. 2, s. 24, no: 1354; *A.e.*, c. 3, s. 44, no: 3013; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 305, no: 2754; ayrıca *A.e.*, c. 1, s. 185, no: 549, "Allâhumme a'ti munfikan halefen ve mumsiken telefen" başlığı altında.

Biz gelelim bahsimize. Müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerinin şu'be-i fakîrîden avdetlerinden sonra mahdûm-ı ulyâları rifatlû Nafiz Beyefendi kaldılar. Müşarünileyh veliyyü'n-ni'am Tahsin Beyefendimizi böyle fevkalâde birbirini müteakip olan lutf u ihsanlarından dolayı üzerine ayn-ı farz olan teşekkürü ne veçhile ve nasıl ifa edeyim diye amîk bir düşünme gelip masaya dayanıp hayran ve sergerdân dalmış idim. Mirim Nafiz Beyefendi buyurdular ki "Müdür efendi, ne düşünüyorsunuz? Çok daldınız!" Dedim: "Bey oğlum, peder-i ulyâlarınızın hakk-ı fakîrîde olan iltifât u inâyât-ı devletlerinden pek ziyade mahcup kaldım. Bunun îfâ-yı teşekküründen âcizim. Ne yolda [598] teşekkür edeyim ve ne veçhile gönüllerini alayım diye onun efkârındayım" dedim. İşte bu hayret ve dalgınlıkta iken gönül âlemine bir ma'nâ-yı remz ü işaret tulû etti ki "Zatına değil, nefs-i nefîsine hizmet ve arz-ı ubûdiyyet ile îfâ-yı teşekkür edersen müşarünileyh hazretleri indinde ziyadesiyle makbule geçer ve sizden memnun olarak tamamıyla teşekkürü yerine getirmiş olursunuz" dediler. İşte bu tulûâtı mantık-ı ma'neviyyeye tatbik ederek tetkik olundukta hall-i müşkilât ile feth-i mu'ammâ oldu. Şöyle ki bundan üç mâh mukaddem refikam cariyelerinin ehibbâsından bir hatun, hâne-i fakîrîye gelip bir namaz örtüsü örneği getirmiş ki "Hacı Efendi Mevlevî şeyhi olduğundan bu örnek gibi bir namaz örtüsü işletip namazda başına örtesin, ne güzel olur ve ne kadar size yakışır" diyerek örneği bırakıp gitmiş. Akşam fakir kapıdan geldim, refikam hikâyeyi söyledi ve örnek olan namaz örtüsünü gösterdi. Nazar edip gördüm ki "Ya Hazret-i Mevlânâ" diye nakış ile işlenmiş ve etrafı da dört beş adet destarlı sikke-i şerîf nakşı ile ve uçlarında kezalik destarlı sikke-i şerîfle "kuddise sırruhu'l-azîz" yazılmış. Nakışları görüp fevkalâde hoşuma gidip memnun oldum. Fakat o örneğin yazısı âdî bir yazıdır. Dedim ki "Yarın kapıya bir kâğıdın üzerine güzel celî yazı ile yazdırıp getireyim de ona göre ipliklerini ve tülbentini alıp gelinim Fahriye Hanım'a işletiniz" dedim, çünkü Arif Bey'in haremi gelinim Fahriye Hanım pek güzel nakış bilir. İşte öylece işe karar verip mezkûr örnek üzerine işlemeye başladı. Nihayet on beş yirmi günde ancak bitirdi, lâkin çok zahmet ü meşakkatle bitirdi. Gelin hanımın canı da bitti desem yalan değildir. Hatta kendisi dahi "Tövbe olmasın ammâ bir daha bir şey işlemeyim" dedi. Namaz örtüsü de fevkalâde antika bir şey oldu. Refikam cariyelerine tarafımızdan hediye olarak verilip onlar da [599] istimaline kıyamayıp sandığında hıfz etmiş idi.

İşte azizim bu namaz örtüsünün müşarünileyh veliyyini'am Tahsin Beyefendi hazretlerinin harem-i ismet-penâhlarına takdim olunması remz ü işaretini aldık. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere ricalin nefisleri makamında haremleri olduğu müsellemdir. Eğer ki bu bahsi açar isek pek uzar, matlûp olan bahsimiz aradan uçar. Bunu badehuya bırakalım azizim. İşte müşarünileyh hazretlerinin zatına değil, nefs-i nefîsine remz ü işareti anlaşıldı. Akşam fakirhaneye geldim. Mine'l-kadîm refikam Dilber Hanım'ın hüsn-i ma'neviyyesinden olan güzelliklerinin birisi de fakirin geleceğim yakın oldukta sokak kapısı arkasında muntazır olur, dakk-ı bâb eder etmez açar, "es-Selâmu aleyküm" derim. O da redd-i selâm eder. İşte bu sefer selâm, selâmet-i neş'e-i

beşâret ve cemâline lillâh ve resûlihi kemâl-i beşâşet ile nazar edip tebessümümden ferasetleri muktezasınca tebrik ederiz. "Maaşlarınız geldi mi?" dediler. "Evet efendim" dedim. Mumaileyhânın her hâlde duasına muhtacım. Onu bu yüzsüz asi Aşçı Dede bilir azizim. Liraları önüne dökünce sürurumla mesrur, gamımla mağmum, kederimle mükedder olan refikam cariyelerine bir hâl-i cezbe gibi gelip işte ikimiz baş başa verip can u gönülden bir dua ettik, Hak kabul eylesin mevlânâ. "Bu kağıt nedir?" diye sual etti. Dedim: "Beyefendimizin kemâl-i lutf u keremlerinden olmak üzere kendi eliyle yazmış ve hesap etmiş bir varak-pâre-i hırz-ı cândır, teberrüken risalemizin bu bahis sayfasına yapıştırıp müşahede olundukta hayır dualar ile yâd etmeye yadigâr addedeceğim" dedim. Dediler ki "Ne kadar oldu şimdi liralarımız?" Dedim: "İptidadan bu bâb-ı vüs'at berekâtı miftâh-ı lutf u inâyetleriyle açıp ihsanları olan iki maaş ve muahharen bir maaş ki cem'an üç maaştan kırk liramız olmuştur. Bu kırk lirayı kırklar aşkına maya ittihaz etmiş idim. İşte bu defa da iki [600] maaş ihsan ettiler. Zaten bir maaş da geçen gün düyûndan ihsan buyurdular ve birkaç gün sonra umumen bir maaş da alınacağından bu hesap üzere kırk lira daha mezkûr liraların mayasına ilâve ve zam ile inşâallâhu ta'âlâ seksen liraya baliğ olacaktır" dedim. Dedi ki "Çok taaccüp ediyorum, sizin böyle lira biriktirmenize, Hicaz'a gideceğinizde nasıl oldu bilmem, yine böyle seksen lira iddihar etmiş idiniz, şimdi de yine o miktara baliğ oldu, lâkin bu sefer bu liralar ne için iddihar olunduğunu pek de kestiremiyorum" dedi. "Fakir de sizin gibi henüz manevî bir remz ü işaret alamadım hanımcığım" dedim. Sonra kendisinden rica ettim ki "Manevî gönlüme geldi ki geçende size hediye etmiş olduğum namaz örtüsünü müşarünileyh hazretlerinin harem-i ismet-penâhîlerine takdim edelim, bir antika gibi olduğundan çok memnun olurlar" dedim. "Baş üstüne emriniz üzerine kemâl-i memnûniyyetle takdim ederim" dediler. Binaenaleyh mezkûr namaz örtüsünü bir ufak bohça içine koyduk. Namazda başına koyacağı için ke-ennehu sikke-i şerîfleri başına koymuş gibi olacağına ve tarîk-i Mevleviyyede izin olmadıkça kimse sikke-i şerîfi başına koyamayacağına binaen bir de icazetname olsun diye bir beyit de bir kâğıda yazıp bareberince takdim edin" dedim. Beyit bu idi:

Dü cihânda altın olmak ister isen nâmın
Sikkesi altına gir Hazret-i Mevlânâ'nın

Tarihten üç gün sonra yani çarşamba günü refikam ve gelinim hanımlar, beyefendi hazretlerinin konağına gidip harem-i ismet-penâhîlerine taraf-ı fakîrîden ihdâ-yı selâm ve dua ile hediyye-yi dervîşânımız olduğunu arz ile beraber takdim etmişler. Ve zaten mine'l-kadîm fakirlerine her bâr selâm irsaliyle ed'iye-i hayriyye niyaz ederler. Sâliha, afîfe, dâ'ire-i ismette mahfuz, beş vakit namazında mahzûz bir hanımefendi hazretleridir. Zaten şubemiz muavini Ziya Bey oğlumuz da mumaileyhânın kardeşi olduğu cihetle onunla da ara sıra selâm ve dua ederler idi. Akşam sual ettim: "Nasıl takdim ettiniz mi? makbule geçti mi?" Dediler ki "Fevkalâde makbule geçti ve pek çok memnun[601] oldular. Hatta teşyi için sokak kapısına kadar tenezzülen teşrif buyurup kendi dest-i peyvest-i ismet-penâhlarıyla şemsiyelerimizi elimize verdiler, sizin de ellerinizi

öptüler ve rica ettiler ki şayet zikir de verecek olurlar ise pek çok vermesinler ki belki icrasına muktedir olamam, az bir şey verirler ise memnun olurum dediler." Binaenaleyh iki gün sonra leyle-i regâib olduğundan zaten kandil tebriğine giderseniz, fakirden pek çok selâm ve dualar edin, şimdilik her sabah, sabah namazından sonra yani sabah namazını eda edip duadan sonra seccade üzerinden kalkmayıp gözlerini yumup huzûr-ı kalb ile yüz kere ism-i celâl çeksin ve sedasını kendisi işitecek kadar çıkarıp cehren "Allah, Allah, Allah" yüz kere zikir eyleyip hitamında üç İhlâs ve bir fâtiha-yı şerîfe okuyup Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûh-ı mukaddese-i mutahharalarına hediye edip güya Hazret-i Pîr efendimiz karşılarında imiş gibi bir nûr-ı mahz bir şahıs farz ederek gözleri yumuk olduğu hâlde durabildiği kadar böylece rabıtaya alarak meşgul olsun diye ifade ve beyan edin" dedim. Ve bunun üzerine gerek refikam ve gerek gelin hanımlarından da gönüllerini ve hatırlarını alıp kendilerini memnun etmek için birer kat elbise yaptım azizim. Onlar da memnun olarak "Kesenize Cenâb-ı Hak, Halil İbrahim berekâtı versin" dediler. Dedim: "Zaten o berekât-ı mukaddesenin cilve-nümâ olarak bahş-ı tecelliyât-ı berekât etmesinden değil mi bu liralar?"

Lâkin burada bir sual var ki maaşım şehriye on üç lira olup alınan yedi maaş bu hesapça doksan bir lira eder. Seksen lira mevcut olduğu hâlde bu yedi ay zarfından on bir lira ile mi idâre-i maslahat ettiniz azizim? Evet öyledir. Nasıl öyle oluyor? Dedik ya, berekât-ı ilâhiyye dest-i kudretini değil yalnız, para kesesine hanemizin her bir mevcûdâtına mübarek ve mesut yed-i beyzâsını koymuştur mevlânâ. Bu sırr-ı berekât kalem ile beyan olunmaz, lisan ile tavsif kılınmaz, göz ile müşahede olunmaz acip garip bir esrâr-ı ilâhiyyedir. [602] Fakat şu kadar arz edebilirim ki mine'l-kadîm hâne-i fakîrînin usûl ü âdeti öğle ve akşam taamı lâ-ekal üç kap taamdan ibarettir. Gerçi evvelleri kalabalık olduğu gibi bizim Arif Bey oğlumuz asla tatlısız ve böreksiz olamaz. Binaenaleyh matbah masrafımız ziyade idi. Şimdi ise refikam ile gelin hanımdan ibaret üç kişiyiz. Onun için israf etmeyerek adam başına bir kap yemek itibarıyla üç kapla iktifa olunursa da karpuz, kavun, üzümü, hoşafı ve salatası dahi eksik değildir. Ara sıra tatlı ve börek de yaparız. Lâkin Arif Bey mevcut oldu mu hanemiz her gün ramazân-ı şerîf gibidir mevlânâ. İşte şimdi biz bize ayda üç dört okka yağ, beşer okka erz ve şeker ile üç kupa sabun ve iki kupa kahve ve buna kıyas sair ufak tefek erzakla idâre-i maslahat olunmakta iken lehu'l-hamdu ve'l-minne hazret-i berekâtullâh ve selâmuhu aleyhi cemîan hâne-i fakîrîye kudûm-ı meyâmin-mes'ûd-ı akdesiyle teşrif ve nüzul buyurduklarında aybeay erzak mübayaasından sarf-ı nazarla hangi nevi erzak biter ise ondan lüzumu miktar alınmasına karar verilmiş idi. Geçen gün dediler ki "Yağımız kalmadı." Dedim: "Şimdilik bir okka yağ alayım da sonra param olduğu vakit de ziyadece alırım." Bir kâse alıp gidip bakkaldan bir kupa yağ aldım.

Ey azizim, işte şimdi buraya dikkat eyle ki sırr-ı berekâtı anlayacaksın. Aradan bir müddet geçti yani on beş gün oldu, refikama dedim ki "Yağınız kalmadı zannederim." Dedi ki "Daha bir hafta kadar idare edecek yağımız vardır."

Pekala dedim, ammâ uzun bir tefekkür ve mülâhazaya vardım. Kendi kendime "Fe-subhânallâhi'l-kâdir" diyerek Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar ettim. İşte kâseden yağ alındıkça yerine bedel, ıvaz yağ geliyor demektir, çünkü başka türlü anlaşılmaz mevlânâ bu sırr-ı berekât.

Bir defa da Erzincan'da iken Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin sâye-i gavsiyyelerinde fakirhaneye tenezzülen teşrif buyurmuş idi, nitekim tafsilâtı evvelce [603] sebkat etmiştir. O zaman daha dehşetli idi ki maaşım külliyen hazineye terk edip bir para alınmamasına emr ü ferman buyurmuşlar idi, çünkü o zamân-ı mecnûniyyetimde maaşım külliyen şuraya buraya sarf ve israf olunduktan sonra etraf u eknâfa pek çok borç olunmuş idi. Binaenaleyh Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin vesâtet-i gavsiyyeleriyle câmi'-i şerîf akçesinden on bin kuruş kadar istikraz olunup etrafa olan borçlarım tediye olundu. Aybeay beşer yüz kuruş verilerek te'diye-i deyn olunacak iken bu da verilemediğinden ceza olarak maaşımın külliyen hazineye terkini emr ü ferman buyurdular. İşte azizim, fakirde bir para yok, hanede erzak yok, ammâ lehu'l-hamdu ve'l-minne "Hâzâ min fazli rabbî"[6] vekîlharcımız Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizdir. Hatta ba'de ba'din bir meclis-i âlîde münasebet gelip nâm-ı fakîrî yâd olunup bazı israfımdan efendimize arz olunmuş. Buyurmuşlar ki "Ne yapalım bize olan muhabbetleri cihetle kendilerine vekilharc dahi olduk, işin bir derece önünü alıp düyunundan kurtardık, ammâ yine ara sıra fırsat buldukça kaçırıyor" buyurmuşlardır.

Ey ihvân-ı bâ-sefâ ve ey azîzân-ı pür-vefâ, işe nazar-ı dikkat etmeli ki böyle bir kâmil-i mükemmil ve vâris-i nebiyy ü hâtemü'r-rusül olan Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerine kemâl-i şefkat ü merhamet ve inâyet-i bî-gâyât-ı gavsiyyelerinden olmak üzere vekilharçlık etsin. Aman aman el-eman heyhat, heyhat, hayf u dirîg ki pek uzak oldu bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin dâhil-i felâh olup necat bulması azizim. Koca oğlan, koca öküz hâlâ adam olmadı. Cenâb-ı Hak âyet-i kerîmesinde sûre-i Kasas'ta buyurduğu gibi "İnneke lâ tehdî men ahbebte velâkinnallâhe yehdî men yeşâu ve huve a'lemu bi'l-muhtedîne."[7] Âmennâ ve saddaknâ azizim. Mahmud Efendi kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin buyurduğu gibi:

Olmayınca atâ, kul neylesin yâ rabbenâ
Cümle işi sehv ü hatâ kul neylesin yâ Rabbenâ

Öyledir mevlânâ. Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin [604] vekilharçlığı hâşâ sümme hâşâ el-eman, el-eman konakların vekilharçlığı gibi zannolunmasın. Hezâr sad hezâr estağfirullâh, onlar kimsenin vekilharcı değildir, belki onlar min ciheti'l-ma'nâ Cenâb-ı Hakk'ın hazinedar ve vekilharçları olurlar ve onlara da selâtîn-i izâm ve vüzerâ-yı fihâm ve müşîrân-ı kirâm hazerâtı hazinedar ve vekilharçlık ederler, burası da ehlinin malûmudur. Ancak fakirhanede erzak

6 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

7 "(Ey Muhammed) Sen, sevdiğini doğru yola iletemezsin, fakat Allah, dilediğini doğru yola iletir. O, yola gelecek olanları daha iyi bilir." Kasas, 28/56.

kalmadığı hâlde damatları Tahir Efendi'ye ve hizmet-i gavsiyyeleriyle müftehir hizmetçisi Yusuf Ağa'ya söyler idim, onlar da efendimize arz ederlerdi. Efendimiz tarafından "Filân yerden, filân bakkaldan şu kadar şey alınsın" diye emr ü ferman buyururlar idi. Öylece alınıp idâre-i maslahat olunur idi. Fakat alınan erzak da külliyetli olmayıp iki üç kupa şeylerden ibarettir; velâkin bu üç kupadan böyle az'âf-ı muzâ'af olarak nice üç kupalar berekât-ı ilâhiyye sayesinde tevellüt eder idi, bitip tükenmezdi. O esnada bir cuma günü ziyâret-i gavsiyyeleri için bahçe konaklarına gittim. Cuma namazına gider iken yolda ikimizden başka kimse yoktur, elimi tutup iki yüz kuruş kadar bir akçe koydular. Lâkin burasını nasıl kalem ile arz edeyim, yani işi muhabbete dökerek fakir ile konuşup güya akçe veren alan biz değiliz. Asla ve kat'â his ve idrak yoktur, aradan bunlar külliyen zail olarak hiçbirimiz o taraflı olmadık ve o şey vuku bulmamış gibi oldu. Fe-subhânallâhi'l-azîm ne hâl ve ne iştir ve ne kadar sehâdır ve ne kadar büyüklük ve ne derece mazhar-ı ahlâk-ı ilâhiyye olmuşlardır. İşte o akçenin de berekâtını ne nazarın sual etsin ve ne de fakir söyleyeyim. "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu."[8] Ey azizim, bu hâl beş altı ay devam etti. Aylıklar da on bin kuruşa karip hazinede birikti. Ammâ bu akçeyi defaten hazineden almak kâbil-i imkân değildir, Görelim Mevlâ ne eder, ne eder ise güzel eder deyip durur iken bir de onu gördüm ki dâ'ire-i müşîrî karıştı ve herkes tebrik için fakire gelip "Müjde ve tebşir ederiz, Derviş Paşa hazretleri [605] Dördüncü Ordu Müşiri olduğu Diyarbakır'dan geliyor" dediler. Çünkü müşarünileyh hazretleri Beşinci Ordu Müşiriyetinden infisal ile Diyarbakır'a vali olmuş idi. Namık Paşa merhum Seraskerlikle Bağdat'tan İstanbul'a gider iken Diyarbakır'da Derviş Paşa hazretlerine söz vermiş ki İstanbul'a gittiğim anda sizi Dördüncü Orduya müşir ederim. Binaenaleyh öyle oldu. Gelelim fakirde olan sürura, artık tarif olunmaz azizim. İşte mevlânâ, müşarünileyh Derviş Paşa hazretleri, Erzincan'a teşrif buyurdular. Akçeler defaten, ân-ı vâhidde hazineden alınıp tesviye-i deyn olup dâhil-i felâh u necât olmuş idim.

Gelelim bahsimize. Lehu'l-hamdu ve'l-minne sad hezâr tahsin ü aferin sayesinde müterakim olan maaşlarımı tamamen alarak bir bölük hûbân u mahbûbân-ı azîzâna kavuştuk. Meşhur kelâmdır ki lira insana bir nevi kuvvet imiş. Hatta bir adamın kemerinde sucuk gibi liralar olmasa, onun meşy ü hareketle kelâm u sohbeti başka türlü olur imiş. Ondan bilirler ki bu adamın kemeri doludur. Gerçi fakirin kemerimde olmayıp hanemdeki sandıkta ise de ne kadar olsa insan böyle bir cem'iyyet-i hûbâna itimat ile dayanıp sözü ve sohbeti başka oluyor. Ammâ velâkin sinn-i fakîrânem kemâlde olduğundan böyle lira ile kuvvet ü kudret hâsıl olamayıp eski hamam eski tas yine yeni ayak çocuk gibi asaya dayanarak ah oh ederek işime devam ediyorum. Cülûs-ı meymenet-me'nûs-ı cenâb-ı hilâfet-penâhî geldi, yani liralara kavuştuğumuzdan dört beş gün sonra şehrayin teşrif ediyor. Hiç olmaz ise elbise-i resmiyyemi iksâ ile dâ'ire-i müşîriye kadar olsun gidip halife vekili olan Arif-billâh'a yüz sürüp gönüllerini almak ve bu yüzden de şevket-meâb efendimize tebrik etmek arzu ve niyet olunmuş ise de

8 "Arif olana bir işaret yeter."

"Leyse ale'l-a'mâ harecun"[9] dediler. Ve zaten cülûs yevm-i mes'ûdu cuma gününe tesadüf ederek alessabah saat on ikide dâ'ire-i müşîrîde bulunulması tembih olunmuş ve fakirlerinin [606] ise cuma günleri sabah namazından sonra mine'l-kadîm hatm-i hâce kıraati mukannen olup iki üç saat süreceğinden zâhiri terk ile bâtını ele alıp kemâ-fi's-sâbık hatm-i hâce kıraatiyle velîni'met-i bî-minnetimiz cenâb-ı hilâfet-penâhî efendimize hayır dualar etmek evlâ ve bâlâdır diyerek sarf-ı nazar olunmuştur. İşte o cuma günü yani bin üç yüz yirmi bir senesi Ağustosun on dokuzuncu [1 Eylül 1905] cuma günü cuma namazı için alelâde ittisalimizde olan Eski Cami'-i şerîf'e gittim. Cemaatle cuma namazı kılar iken, imam efendi birinci rekatta sûre-i Kevser'i kıraat etti. Nasıl ki "İnne şâni'eke huve'l-ebteru"[10] dedi, bir sayha ettim ki caminin kubbesi çınladı. Yanımda olanlar da titredi. Fakire de fevkalâde cezbe ve hüzün gelip ağladım. Bade's-selâm pek çok tefekkür ettim ki çoktan beri sayha ettiğim yok idi, böyle birdenbire ihtiyarsız fevkalâde sayhanın sebebi hayır olsun inşâallâhu ta'âlâ, küffârın şanındaki ebterliğin ziyadeliğine bir dua makamında olur dedim.

O gece yani cumartesi ki şehrayin idi, saat sekizde Tophane cihetinden harîk zuhur etti ve bir de rüzgâr çıktı, Kaleiçi tabir olunur mahalleden ateş üç dört kola taksim olup herkes şaşırıp önünü almak ve söndürmek adîmü'l-imkân olarak yirmi dört saat ale'd-devâm harîk mümted oldu. Nihayet pazar gecesi saat yedi raddelerinde sönüp iki saat sonra yine bir mahalden ateş zuhur etti. Artık havf u dehşet fevkalâde olup refikam ile beraber can ü gönülden pencereden harîk mahalline müteveccihen salâvât-ı şerîfeye devam ettik. Lehu'l-hamdu ve'l-minne merhamet ü magfiret-i ilâhiyye cilve-nümâ-yı zuhûruyla bir saat kadar mümted olup söndü ve herkes rahat u huzur buldu. Muharrak olan hane, iki bin haneyi mütecaviz ve cümlesi Rum ve Hıristiyan ve Yahudi haneleri ve kiliseleri idi. Edirne Edirne olalı böyle şiddetli harîk görmemiştir. Fe-subhânallâhi'l-kâdir, [607] namazda endâht olunan manevî top güllesi uzağa gitmeyip yanımıza düşmüş ve oradan ateş almış demektir azizim. Ama nazarın der isen ki gerek Müslim ve gerek kâfir cümlesi mahlûk-ı Hudâ'dır, âmennâ ve saddaknâ, öyledir. Ammâ elbette bunların da bir fikr-i fâsid ve bir mekr-i hîleleri olmalı ki kazdıkları kuyuya kendileri düştü. Hatta esnâ-yı harîkte kimin hanesi ise iki defa dinamit patladı, sedası Edirne'yi tuttu mevlânâ.

Mana cihetine gider isek bu günkü gündeki imamımız halîfe-i Resûlullâh olan Gazi Abdülhamid Han efendimiz hazretlerinin mevhûb min-indillâh mütehallık oldukları hulk-ı azîmleri ve kâffe tebaası hakkında olan lutf u kerem ü merhametleri asla tarif ü tavsif olunamaz. El-hak ve'l-insâf felek emsalin görmemiş zillullâh-ı âlem emirülmüminîn sâhibü'l-ihsân ve'l-âdil birr ü takva es-Sultan ibn es-Sultan es-Sultan el-Gazi Abdülhamid Han edâmallâhu ta'âlâ eyyâme umr[ihi] ve şevketihi ilâ âhiri'z-zamân efendimiz hazretlerinin gerek zâhir gerek bâtın kuvvet ü kudret-i şân u şevketleri berkemal olup her cihetle mansur ve muzaffer ve muvaffaktır. Binaenaleyh bu beyti söyledim:

---

9 "Köre güçlük yoktur." Nur, 24/61; Fetih, 48/17.

10 "Asıl sonu kesik olan, sana buğzedendir." Kevser, 108/3.

Edirne'deki teb'a-yı gayr-ı müslimînin bu idi şehrayini
Ki o leyl-i mes'ûd için yaktılar cümle hânumânı

Mu'âvin-i vâlî Rükneddin Bey idi Edirne'nin rüknü
İnfisal edip gittiği için yandı Edirne'nin rüknü

Sahîhen tedbirde kusur olundu azizim. Şevketmeab efendimiz hazretlerinin her cihetle olan muzafferiyet ü mansuriyetlerine işte sana bir delil ve bir burhan daha azizim.

İkdam gazetesinin 4035 numaralı fî 20 Ağustos sene 321 [2 Eylül 1905] tarihli cumartesi günü çıkan gazetesinde görünen bend-i mahsûs aynen buraya derc olunmuştur. Şöyle ki:

Makâm-ı sâmî-i sadâret-penâhî ile zât-ı vâlâ-yı seraskerîye ve dahiliye nezâret-i celîlesine Yemen Vali Vekili ve Kuvve-i Umûmiyesi Kumandanı Müşir devletlû Feyzi Paşa hazretlerinden fî 18 Ağustos sene 321 [31 Ağustos 1905] tarihiyle varit olan telgrafnamenin [608] suretidir:

> "Nefs-i San'a'ya üç saat mesafede bulanan Mesâcid nam mevkiden tedâbîr ü tertîbât-ı lâzime bi'l-ittihâz dün gece San'a'ya hareket olunarak sabaha karşı Kâ'u'l-Yehûd nam mahal ile San'a'ya muttasıl Bi'ru'l-garb asâkir-i şâhâne tarafından dilîrâne hücumla zapt olunduğu gibi bu gün akşam saat ikiye kadar cihât-ı selâseden asâkir-i şâhânenin vuku bulan muhâcemât-ı şedîdesine usât, tâb-âver-i mukâvemet olamayarak gecenin karanlığından istifade ile Cebel-i Nasûh'a firar eylediği ve teveccühât-ı kudsiyyet-âyât-ı hazret-i hilâfet-penâhî ile asâkir-i şâhâne nefs-i San'a'ya dahil olduğu maruzdur."

Cenâb-ı Rabb u Yezdân velini'met-i bî-minnetimiz ve velini'met-i âlemiyân pâdişâh-ı merâhim-unvân efendimiz hazretlerini ile'l-ebed erîke-pîrâ-yı şevket ü şân buyursun, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn, sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem.

Ey yüzsüz asi Aşçı Dede, işbu mübeşşir ve mübarek ve mukaddes ve mesut olan telgrafnameyi dahi mantık-ı ma'nevîye ve aşk u muhabbet-i tasdîkât ve tasavvurâtınıza tatbikan bir tevcîh geçin bakalım. Mevlânâ eyvallâh hû azizim. Tevcîh-i zâhirimiz kumandanımız Cenâb-ı Hakk'ın feyzi olduğu cihetle elbette bunu tedâbîr ü tertibatı ona göre Cenâb-ı Feyyaz-ı mutlaktan feyezân ve feyz-bahşende-i versânında olacağına şüphe yoktur. San'a'ya üç saat mesafede bulunan Mesâcid'de Cenâb-ı Hakk'ın tevhidi ve zikri ile Allah Allah Allah nidasıyla ümmet-i Muhammediyyenin muzafferiyet ü mansuriyeti niyet-i hâlisa ve sâdıkasıyla hareket eden guzât-ı muvahhidîn, mansur u muzaffer olacakları ve ricâl-i gayb olan üçler de beraberlerinde olduğu saat muvaffakiyetleri bî-iştibahtır azizim. Sabaha karşı Kâ'u'l-Yehûd nam mahal ile San'a'ya muttasıl Bi'ru'l-garb asakîr-i şâhâne tarafından hücum ile zapt olunacağı şununla istidlâl ederim ki gece uykusunu terk edip Allah için sabaha kadar Allah Allah deyip vakt-i seherde mazhar-ı feyz-i [609] tecelliyât-ı subhâniyye olan asâkir-i İslâmiyenin kimdir önünde dayanıp duracak? Kimdir

onun kuvvet ve şecâ'at-ı dilîrânesine karşı gelecek? Kâ'u'l-Yehûd olan Yahudilerin hanelerinin avlu ve meydanları mı, yoksa Bi'ru'l-garb olan yani kocası olmayan karının kuyusu mu bunlara mukavemet edecektir azizim?

İşte zâhir ü bâtın bu sanatlarla San'a zapta olunmuştur, latifim. Gece saat ikiye kadar cihât-ı selâseden üçler ile beraber olunan hücuma usât, tâb-âver olamayıp gecenin karanlığından istifade ile yüzleri kapkara usât, Cebel-i Nasûh'a firar edip orada tevbe-i nasûh ile tövbe ve istiğfar ettiklerine şüphe mi vardır mevlânâ? Bunun bâtın u ledünniyâtı elhak budur ki emirülmüminîn olan zıllullâh ve halîfe-i resûlullâh padişahımız efendimiz hazretlerinin birr ü takvasıyla beraber sâbirîn zümre-i felâh u necâtından olarak mazhar-ı adl ü merhamet oldukları cihet ü sayesinde olduğuna asla şek ve şüphe yoktur sultanım hû.

Mezkûr *İkdam*'da yine şevketmeab efendimiz hazretlerinin hulk-ı azîmleri cihetle her bir te'sîsât-ı şâhânelerinde bir ahsen tesadüf ve bir fâl-ı hayr ü beşâret olduğunu arz u beyan edip diyor ki ilk defa olarak yeni pul Bursa'da Ahmed Ağa namına muharrer bir mektuba gişe memurlarından Hamdi Efendi tarafından yapıştırılmıştır. Şu hâlde bu yeni pul ile müzeyyen ve muvaşşah ilk mektup Bursa şehr-i şehri gibi târîh-i celîl-i Osmânîde pek muazzez bir sayfayı işgal eden bir belde-i latîfeye gitmiştir. İkinci mektup ise Edirne'de Mehmed Arif Paşa Hazretleri namına muharrer idiği yine bu yeni pul ile müzeyyen olan mektubun gideceği şehr-i şehîr-i Osmânîlerin ne şanlı ve ne unutulmaz hâtırât-ı fütûhâtını cami bulunduğu malûmdur. Üçüncü pul ise taahhüt gişesi memuru Haşim Efendi tarafından Konya'da Osman Efendi namına kabul olunan üçüncü mektuba yapıştırılmıştır. [610] Bu şehrinde Osmanlılığın ilk devre-i mes'ûde-i te'sîsini tahattur ettiren ne ulvî ne parlak ne şanlı me'âsir-i târîhiyyeye tecelligâh olmuş güzel bir Türk memleketi olduğunu ispata hacet yoktur. Velini'met-i bî-minnetimiz padişahımız efendimiz hazretlerinin cülûs-ı hümâyûn-ı me'âlî-meşhûn-ı hazret-i zıllullâhîlerinin otuzuncu sene-i devriyye-i mes'ûduna şeref-tesâdüf olan bu yevm-i mübârekte bu iki posta pullarıyla muvaşşah ilk mektupların târîh-i Osmânînin sahâif-i şân-âverânesine revnak-tırâz olan bu gibi bilâd-ı meşhûremize sevk edilmiş bulunması dahi sâye-i muvaffakiyet-vâye-i hazret-i pâdişâhîde kâffe-i umûr u teşebbüsâtın bir hüsn-i netîceye makrun olduğunu ispat eden ahsen-i tesâdüfâttandır diye yazmıştır azizim.

Elhak pek doğrudur ve hakikattir; ancak bir şey kalmıştır, onu da bu yüzsüz asi Aşçı Dede fakirleri topal eşek ile kervana karışmak gibi karışıp ilâve edeyim. O da budur ki esâmî-i şerîfte olan remz ü işaret unutulmuştur. "Ahmed, Muhammed, Arif, Osman" esamîleriyle memurların isimleri olan "Hamdi, Haşim." Sen Ahmed-i Muhammed'sin, hem Haşim'sin efendim. Arif olan bilir zât-ı peygamberleriyle Zü'n-nûreyn olan Hazret-i Osman'ın kadr-i menzil ü derecâtını. Hamd olsun sâye-i cenâb-ı halîfe-i peygamberimizde bu gibi terakkiyat ile ümmetin her dem şâd u handân olup ed'iye-i hayriyye-i halîfeniz olan "Padişahım çok yaşa" nidasıyla hatm-i kelâm eder sultanım, hû. Müşarünileyh Arif Paşa hazretlerinin irfanları cümle indinde müsellemdir. Nitekim risalemizde ahlâk-ı hamîdeleri nice sayfaları işgal etmiştir azizim.

İkdam'ın dediği gibi bu üç şehr-i azîm vaktiyle pâyitaht-ı saltanat-ı Osmâniyye idi.

Hele Konya'yı deme ki el-hâletü hâzihi Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri orada medfûn-ı hâk-i ıtrnâk olup devlet-i Âl-i Osmâniyyenin iptidasından şimdiye kadar güzerân eden [611] selâtîn-i izâm hazerâtının cedd-i emced-i a'lâlarıdır ve daima imdâd-ı rûhâniyye-i kudsiyyeleri halifeler üzerine sâyebân-ı feyz-i tecelliyât eder. Ahâlî-i İslâmbol'un dediği gibi bir padişah yeni tahta cülûs edeceği vakit, Konya'dan Molla Hünkâr oğlu gelip kılıç kuşatır, sonra tahta cülûs eder itikat ve itimadındadırlar. Lâkin Sultan Abdülaziz merhum bu kaideye riayet etmemiş ve Çelebi Efendi'nin lüzumu yoktur demiş mevlânâ. Evet bilmukabele erenler de sonra ona lüzumu yoktur aziz deyip gitmiştir. Bize buralarının lüzumu yoktur. Öyle zâhir ü bâtın arslanlarının işlerine dahl ü taarruz ile aralarına girmek kedilerin kârı değildir ki bir pençe ile telef ü helâk ederler. Bize vacip olan ulülemre itaat ve her bir emrini emr-i Hak bilip can u gönülden inkiyat ile etmek ayn-ı farzdır azizim.

Gelelim bahsimiz olan berekât-ı Halîlullâha. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere bu âlem-i şühûdda cilve-nümâ-yı zuhûr olan her şey bir esas ve bir hakikate müstenittir ve bir esbap yüzünden zuhur eder, lâkin bunu herkes tatbîk-i bâtın ve tedkîk-i ma'nâ edemez, ancak dervişân ve uşşâk bu gibi esrâr-ı ilâhiyyenin vakt ü zamanı gelip âlem-i şühûdda zuhuruna esbap nedir diye taharri ve tecessüs ile kalplerine tulû eden remz ü işaretten anlarlar. İşte bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin de kesesi ile hanesine lutfen ve keremen tenezzül ve teşrif buyurulan zât-ı âlî-kadr u berekât dahi geçen sene nısf-ı Şa'bân-ı şerîfte kıraat olunan ed'iye-i hayriyye-i berekâtullâh sayesi idi azizim. Bugünkü günde ki bin üç yüz yirmi üç senesi Receb-i şerîfin dokuzuncu [9 Eylül 1905] cumartesi günüdür, o hâlde nısf-ı Şa'bân-ı şerîfe otuz beş gün kalmıştır. Şimdiden Şa'bân-ı şerîfin ve sırr-ı berekâtın istikbaline hazırlanmalı ve zaten Şa'bân-ı şerîf Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin mâh-ı münevveri olduğu için şehr-i mezkûr baştan ayağa nûr-ı mübârek-i [612] Hak ve sırr-ı berekât-ı mutlak olduğunda şek ve şüphe yoktur ki cümle şühûrun serfirâzı olup bir sene zarfında vuku bulacak kâffe-i havâdisât-ı ilâhiyye ve olunacak emr ü fermân-ı subhâniyye o leyle-i mübârekede memur ve müvekkellerine tevdi ve tefviz buyurulduğu bir leyle-i mes'ûddur azizim. Hatta geçen sene Şa'bân-ı şerîf leyle-i mübârekesinde İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi İkinci Şube Muavini Hacı Aziz Efendi'nin fî 20 Temmuz sene 321 [2 Ağustos 1905] ve fî 30 Cemâziyelûlâ sene 323 tarihleriyle halifesi tarafından sâdır buyurulacak irâde-i seniyye mucibince şu'be-i mezkûr müdürlüğüne nasp ve tayini işte o gece Hazret-i Mikâil aleyhisselâma tevdi ve tefviz buyurulan umum emr ü fermân-ı ilâhiyye meyanında bulunduğu bugünkü günde yani receb-i şerîfin dokuzuncu cumartesi günü makâm-ı Cenâb-ı Seraskerîden fî 28 Cemâziyelâhir sene 323 [30 Ağustos 1905] ve fî 17 Ağustos sene 321 tarihleriyle müzeyyen şeref-vürûd eden emirnâme-i askerîden müstebân olmuştur. Zaten mumaileyh Hacı Aziz Efendi

biraderimizle fevkalâde seviştiğimiz için selefi Hâlid Efendi'nin tekaütlüğü zamanında fakirlerine dedi ki "Hak sizindir, müdürlüğe buyurun." Fakir de cevaben dedim ki "Orası meçhuldur, ezel-i âzâlda kime takdir olunup verilmiş ise onundur." İşte ezelde ve ümmü'l-kitâbda ve bu tarihte mumaileyh Hacı Aziz Efendi'ye bahş ü atiyye olunmuş ki geldi zuhur etti. Fakirden dua artık azizim. Paçaları sıvayıp leyl ü nehâr uğraşsın, zira şubenin işi pek çok ve bununla beraber pek bataktır diyorlar. At sürmeye gelmez, sonra gömülüp içinden çıkmaz mevlânâ.

Lehu'l-hamdu ve'l-minne "Hâzâ min fazli rabbî"[11] evvelce arz olunduğu üzere sâye-i erenlerde makamımda rahat u huzurumda daim ve baki olduğum hâlde alınacak fark-ı ma'âşın bir buçuk seneliğini erenler şimdiden nakden ve peşinen sultân-ı berekât yed-i sa'âdetiyle bahş ü atiyye-i ilâhiyye olarak ihsan buyurdular ve mumaileyh Hacı Aziz Efendi'nin emirnamesinden bir mâh mukaddem berekât-ı ilâhiyye liraları tıngır mıngır masanın üzerine lenger-endâz-ı kuvvet ü kudret oldular. Artık bunun teşekküründen âciz ve kâsırım azizim. Ammâ mevlânâ [613] bu duayı bize de öğret ve nasıl okunacağını talim et de biz de okuyalım ve sizin gibi mazhar-ı berekât-ı ilâhiyye olalım, lâkin şu kadar var ki biz çok dualar okuyoruz, asla bir tesirini göremiyoruz. Bunun da bir çaresini beyan et azizim. Evet doğrudur, pek güzel dedin, meşhur meseldir, derler ki "Dua o dua, ammâ ağız o ağız değildir." Demek olur ki evvelâ ağız peyda etmeli, sonra duayı okumalı canım azizim. Dede nazarın nasıl ağız tedarik ettin ki okuduğun dua kabûl-i dergâh-ı ilâhî olup dört beş ay sonra sırrı zuhur etti, söyle bakalım mevlânâ. Evet bu sual de yolunda. Bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin ağzına Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin âşık-ı sâdıkı, kapısının eski kıtmîri Aşçı Dedesinin ağzı derler. İşte bu kıtmîr ağzıyla ve aşk lisanıyla sadıkane okuduğum için kabûl-i dergâh-ı ilâhî olmuştur, çünkü cümlenin malûmudur ki vâris-i nebevî olan ekmel ü mükemmil halîfe-i Resûlullâhın duaları nasıl makbûl-i dergâh-ı ilâhî olursa onların atebe-i felek-mertebe-i gavsiyyelerinde aşk u muhabbet zinciriyle bağlı olan kıtmîrlerin duası dahi öylece makbûl-i dergâh-ı ilâhî olur sultanım, hû. Yine burada bir sual vardır ki şimdiye kadar pek çok böyle dualar ettin de kabulüne dair bir eser zuhur etmedi. Evet sahihtir, öyledir. Onun adem-i kabûlündeki hikmetten âgâh olsan, adem-i kabûlüne fevkalâde memnun ve müteşekkir olursun azizim. Meselâ tabîb-i hâzık hastaya perhiz verir, ayn-ı ihsândır, çünkü perhiz etmese hastalığı diğer renge boyanıp bu âlemden gitmesini mucip olacaktır, onun için hasta da bu işe ve bu perhize fevkalâde memnundur. Bunun gibi nazarının her istediğini Cenâb-ı Hak ihsan etse, senin bilmediğin ve sana aynı zehr-i kâtil gibi olan bir şey vermediği mahza Cenâb-ı Hakk'ın sana bir merhamet ü inayetidir azizim. Cenâb-ı Hak âyet-i celîlesinde buyurduğu gibi [614] "Sen bilmezsin hayır ve şer olan şeyi, sen bir şeyden ikrah edersin, hâlbuki o şey senin için hayırdır, dahi bir şeye muhabbet edersin o şey senin için şerdir." Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ "Ve asâ en tekrehû şey'en ve huve hayrun lekum ve asâ en tuhibbû şey'en ve huve şerrun

11 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

lekum"[12] Âmennâ ve saddaknâ azizim. Tabîb-i hâzık munkabız olmuş hastaya müshil şerbeti verir. O hasta da nûş ettiği hâlde muhakkak o şerbet hükmünü icra eder. Ammâ velâkin o şerbetin yapılmasında bir noksaniyet olur ise, yani eczalarından bir ecza noksan olsa, elbette o şerbetten bir fayda hâsıl olmadığı gibi belki bir mazarrat zuhur dahi melhuzdur. İşte cümle ibâdât u taat ve zikr ü fikr bunun gibi müshil şerbetine benzer. Niyet-i hâlisa ve aşk u muhabbetle olursa muhakkak hükmü olan masiyet ve günahları necis ve pis olan şey gibi döküp pâk ve tahir eder. Yok niyet-i hâlisa olmayıp riya ile olursa, onun bir tesiri olmadığından başka mazarratı olan itâb-ı ilâhî zuhur eder azizim.

Risalemizin cild-i sânîsinde 40. sayfasında zikr ü beyan olunduğu üzere Erzincan'daki dergâh-ı şerîfin küşadı olan bin iki yüz seksen dört senesi îd-i fıtrında Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz sabah namazından sonra bayram namazına kadar kendileri mihrapta oturup önlerine ders tahtasını vaz' ettim. Kitapsız olarak öyle ezberden ihvana vaaz ve pend, nasihat buyurdular. Bayram namazı vakti karib oldu, kemâl-i huşû' ve huzûr ile dua buyurdular. Fakat bu bir dua etti ki fakirin bildiğim ve gördüğüm dualardan olmayıp fevkalâde kemâl-i ıztırâb u hüzn ile ağlayarak dua ettiler. Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimizden şimdiye kadar bu hâl müşahede olunmamış. Orada olan ihvan, bu hâlden o derecede ağlaştılar ki tarif ü tavsif edemem. Hele bu asi ise bunlardan on kat ziyadedir. Dua hitam buldu. Fakir önündeki tahtayı aldım, Huda hakkı için tahta [615] üzerine bir bardak su dökülmüş gibi öylece inci taneleri gibi ayn-ı sa'âdetleri yaşı mevcut olup hemen tahtayı taşra çıkarıp o yaşların üzerine yüzümü gözümü sürdüm ve dilim ile yaladım, zemzem gibi nûş ettim, velâkin bu derecede dua buyurmalarının sebep ü hikmetini bilemedim ve sual etmek dahi bizim için muhal-ender-muhal idi. Aradan iki üç sene mürurundan sonra Gavs-ı A'zam efendimiz ile tenha oturup muhabbet eder iken, Rusya'nın bazı ahvalinden ve eski muharebeden söz meydana geldi. Buyurdular ki "Rusya tarafından bundan iki üç sene evvel yine muharebeye kıyam var idi. Lâkin Cenâb-ı Hakk'ın lutf u keremi bî-nihâyedir. Bu asinin bayram gününde ağlayarak eylediğim dua dergâh-ı ulûhiyyette kabul buyurulup onun şerrini bu ümmet-i Muhammediyye üzerinden def' ü izale buyurmuşlardır" diye beyan buyurdular. İşte bundan anladım ki bayram gününde fevkalâde ağlayarak eyledikleri dua bunun için imiş azizim.

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyururlar ki "Abd-i kâmil odur ki kendi agrâz-ı nefsâniyesinden ve muktezâ-yı cismâniyesinden fani olup Hak'la baki ola ve min külli'l-vücûh Hazret-i Hakk'ın âlemde olan tasarruf ve hükmüne razı olup kahr u lutfu yeksan bile ve tab'an ve kalben teslim ola ve terk-i agrâz kıla." İmdi bu mertebeye vâsıl olan bende-i kâmil bir şeyin husulü için veya def'i için dua etmez illâ meğer ki dua eylemekte dâdger olan Mevlâ'nın rızasını göre, yani abd-i kâmil duayı ve sükûtu mutlaka Mevlâ'sının rızası için eder; muktezâ-yı nefs için değil. Eğer teslim iktiza eder

12 "Bazen hoşlanmadığınız bir şey, hakkınızda iyi olabilir ve hoşlandığınız bir şey de hakkınızda kötü olabilir." Bakara, 2/216.

ise sükût kılar ve eğer dua ve rica iktiza eder ise dua ve rica eder. "Ud'ûnî estecib lekum"[13] emrine imtisalen dua eder ve râcî olur. Nitekim Hazret-i Eyyûb aleyhisselâm gördü ki Mevlâ'sının rızası belâya sabır kılmak ve sâkit olmak, nicesine sabır kıldı ve sâkit oldu. Badehu rızâ-yı Hakk'ı dua ve tazarruda görüp [616] "Ennî messeniye'd-durru ve ente erhamu'r-râhimîne"[14] diye dua ve tazarru kıldı. Bu mahalde tazarru ve dua kılmamak mezmum ve kabihtir.

Burada bir miktar tafsilât iktiza etti. Şöyle ki Allah ta'âlâ hazretleri, Eyyûb aleyhisselâm üzere sabır ile isnâ eyledi, yani onu sabır ile medh ü sena eyledi. Kendi nefsinden durrun ref'i hakkında "Ennî messeniye'd-durru ve ente erhamu'r-râhimîne"[15] kavliyle duası vücudu ile yani durrun ref'i hakkında dua etmiş iken, yine onu sabır ile medh eyledi. Pes biz âlim olduk ki tahkik bir abd kaçan kim Allah ta'âlâya dua etse, ondan durrun ref'i ve keşfi hakkında o dua kadh vermez. O abdın sabrı hakkında ve tahkik o abd, sabirdir ve tahkik o ni'me'l-abddir, yani bu vasıf ile Hak tarafından memduh olmak da kahd vermez. Nitekim Allah ta'âlâ Eyyûb hakkında "İnnehu evvâbun"[16] dedi, yani Allah ta'âlâya mübalağa ile rücu edicidir, esbaba rucu edici değildir. İmdi durrun isabeti katında sabır ile memduh olduğu gibi ref'-i durr için Allah ta'âlâya rücu ile dahi memduhtur. Burada bir sual vardır ki esbab içinde ve esbab katında fail olan Hak'tır. Pes esbaptan rücu etmek Hak'tan rücu etmektir. Bu itiraza cevap budur ki hâlbuki Hak faildir, sebep ile abdin Hakk'a rücuu katında; zira tahkik abd ona müstenittir, esbaba müstenit değildir, zira umurdan bir emri müzîle ola, esbap kesiredir ve müsebbib vahidü'l-ayndır. İmdi abdin vâhidü'l-ayn olan Hakk'a rücuu ki o vahid elemi sebebiyle ondan müzîledir, evlâdır. Sebeb-i hâssanın rücuundan ki az olur, o sebeb-i hâssı o şey hakkında ilm-i ilâhîye muvafık değildir, yani o durru ref' etmeye o şey ilm-i ilâhîde sebep olduğu sabit değildir ve ilmullâhta sabit olmayan şey bunda vaki olmaz. Veyahut ilmullâhta ona sebep olduğu sabittir velâkin zamân-ı mu'ayyende ve vakt-i mu'ayyende sabittir ve abd dahi vakt-i âherde dua eder. Pes abd sebeb-i hâssa rücu edip onun matlûbu olan şey ona ita [617] olunmadığı hînde der ki Allah ta'âlâ benim için isticabet etmedi, yani benim duamı kabul etmedi der ve hâlbuki o abd, Allah ta'âlâya dua etmedi, yani ondan talep etmedi, belki sebeb-i hâssa meyletti ki onu zaman iktiza etmedi, zira sebeplere zâhire olan âsâr, vakt-i mu'ayyene ve zamân-ı mu'ayyene mevkufedir. Pes abd için evlâ olan budur ki esbaptan vâhidü'l-ayn olan Hakk'a rücu ede. Esbaptan herhangi sebeple izâle-i elemi ve gayrı emri hikmeti ita ederse izale eder ve ita eder azizim. Pes Eyyûb aleyhisselâm hikmet-i ilâhiyye ile amildir, hikmet-i ilâhiyye iktiza ettikte iptilâya sabr eder ve iktiza ettikte, ref'-i durr için dua eder, zira malûm oldu ki tahkik sabır taife katında yani ehl-i tasavvuftan müşrıkîn-i mütekaddimîn olan taifenin katında mutlaka şekvâdan nefsini hapsetmektir ve onların katında sabrın haddi "es-Sabru huve

13 "Bana dua edin, duanızı kabul edeyim." Mümin, 40/60.

14 "Bu dert bana dokundu, sen merhametlilerin en merhametlisisin!" Enbiyâ, 21/83.

15 "Bu dert bana dokundu, sen merhametlilerin en merhametlisisin!" Enbiyâ, 21/83.

16 "O, daima (bize) başvururdu." Sâd, 38/44.

habsu'n-nefsi ani'ş-şekvâ mutlakan."[17] Şekvâ, gerek Hakk'a olsun ve gerek gayrıya olsun. Ve hâlbuki bu had, bu tarif bizim katımızda yani Muhammedîn katında veyahut meşâyih-ı diyâr-ı magrib katında sabır için had ve tarif değildir, belki bizim katımızda sabrın had ve tarifi Allah ta'âlânın gayrıya şekvâdan nefsi hapsetmektir, Allah ta'âlâya şekvâdan hapsetmek değildir, zira Allah ta'âlâ davetle emretti ve davet Allah talaya şekvâdır. Pes Allah ta'âlâya şekvâ etmek sabra münakız değildir. Tâ'ife-i müşrikîn indinda şâki, şekvâ etmekle kazaya rızadan kadh verir derler. Hâlbuki emir böyle değildir, yani şâkî şekvâ etmekle kazaya rızasına kadh vermez, zira kazaya rızada Allah ta'âlâya ve dahi onun gayrına şekvâ kadh vermez. Belki makzî olan şeye rızada kadh verir ve hâlbuki biz makzî olan şeye rıza ile hitap olunmadık ve hâlbuki durr, makzî olan şeydir. Durr, kazanın aynı değildir. Pes makzî olan durrdan şikâyet etmek ve onun ref'inde sa'y [618] etmek kazaya rızaya kadh vermez, zira makzîye bir emirdir ki makzî-aleyh olan kimsenin aynı ve onun hâli ve istidadı onu talep eder ve kaza o emre hükmullâhtır. Pes kaza olan mahkûm-bih olan şeye ki makzî-bihtir, rıza lâzım gelmez ve mahkûm-bih olan şeye ki makzî-aleyhtir, adem-i rızâdan hükmullâh ki kazadır, adem-i rızâ lâzım gelmez, zira beynehümâda mugayeret vardır ve şey-i mugâyir müfârıktır; mugâyir-i âher olan şeyden şol emr ile ki ikisi onunla mugâyirdir. Ve kazaya rıza beyniyle makzî-bih olan şeye rıza beyninde fark-ı vâzıh olmamakla evliyâullâh izah için darb-ı mesel ettiler. Tahkik marîzi kaçan kim tabip ona devâ-yı kerîhi içirmek dilese, veyahut key ile ilâç etmek dilese pes marîz ilm-i kat'î ile âlimdir ki tahkik tabibin tedbiriyle müteellim olur. Velâkin âlimdir ki tahkik onun tedbiri hikmetin muktezasına muvafıktır ve marazı izale eder. Pes eğer tabibe şikâyet etse ve ondan ref'ini talep etse ilâcı istibdal etmekle eshel olan şey ile; pes marîzden bu emir, tabibin onun üzere olan kazasına kadh vermez, belki makzî olan ilâc ola; rızaya kadh verir mevlânâ.

İmdi Eyyûb aleyhisselâm durrun ref'i hakkında bildi ki tahkik Allah ta'âlâya şekvâdan nefsin hapsinde kahr-ı ilâhîye mukavemet vardır ve kahr-ı ilâhîye mukavemet şahsa mültebis olan cehldir ki kaçan kim Allah ta'âlâ onu bir şeye müptelâ etse ki onun nefsi ondan müteellim olursa, pes o müellimin izalesinde Allah ta'âlâya dua etmez. Pes o şahıs emri alâ-mâ-huve-aleyhi marifetinden cehl üzere olur ki iptilâdan garaz nedir ve kendisinden durrun izalesi hakkında sa'y etmek kimin hakkında sa'y etmektir, arif değildir. Belki muhakkık katında abd-i mübtelâya lâyık olan tazarru etmektir ve kendi nefsinden o emrin izalesinde Allah ta'âlâdan sual etmektir, zira tahkik abd o emri kendi nefsinden izale etmek, [619] ârif-i sâhib-keşf katında cenâb-ı ilâhîden izale etmektir, zira tahkik Allah ta'âlâ kendi nefsini vasf etti ki tahkik o eza olunur. Pes eyitti: "İnnellezîne yu'zûnallâhe ve resûlehu."[18] Ve Hak ta'âlâ zatıyla eza gibi sıfât-ı halkiyyeden münezzehtir. Belki zât-ı ehadiyyet itibarıyla kendi sıfatından ten-

17 "Sabır, nefsi genel olarak şikâyetten alıkoymaktır." *Tefsîru'l-Kurtubî*, c. 2, s. 174, anlam olarak Zu'n-nûn el-Mısrî'ye nispetle.

18 "Allah'ı ve Elçisini incitenler var ya..." Ahzâb, 33/57.

zih olunur. Lâkin abd-i kâmilin kalbi Hak için mazhar-ı küldür. Pes abdin ezâ olunması Hakk'ın ezâ olunması olur. İmdi "İnnellezîne yu'zûnallâhe ve resûlehu"[19] kavlinde resule eza, ezâ-yı ilâhîyi tefsir ve beyan eder. Ve bundan a'zam hangi ezâ olur ki Allah ta'âlâ seni bir belâya müptelâ eder, ondan seni gafletin katında yani bir şeyle Allah'tan gafletin vücudu katında veyahut bir makâm-ı ilâhîden gafletin katında ki sen o makamı âlim değilsin, ta kim şekvâ ile ona rücu edesin. Pes Hak dahi belâyı senden ref' eyleye. İmdi bu takdir üzere senin hakikatin olan iftikârın ve ubudiyet ve aczin sahih ola, zira iftikâr, abdin sıfat-ı zâtiyesidir. Pes Hak'tan ezâ mürtefi ola, senin ona sualin sebebiyle senden o belâyı ref'i hakkında, zira sen onun sûret-i zâhiresisin. Ve hâlbuki sen ona merci değilsin o belânın izalesinde. Yani bundan a'zam olur mu ki senin ubudiyetin tashih etmek için Hak seni bir emre müptelâ eder, ta kim onun izalesinde sen ona rücu edesin ve hâlbuki o emrin izalesinde sen Hakk'a merci değilsin. Pes sen "İnnellezîne yu'zûnallâhe ve resûlehu"[20] kavlinde olan ezâ ile Hakk'a ezâ edersin. Nitekim ârifînin bazısı câyi' oldu, yani karnı acıktı, pes cû'undan ve açlığından bükâ etti ve ağladı. İmdi bu fende zevki olmayan kimse arifin bükâsı hakkında ona eyitti ona mu'âteb olduğu hâlde. Pes arif ona cevap edip eyitti: "Allah ta'âlâ beni onun için câyi' etti, ta kim ben bükâ edem." Ke-ennehu der ki Hak ta'âlâ beni durra onun için müptelâ etti, ta kim ondan sual edem o [620] durru benden onun ref'i hakkında ve benim ondan sualim kadh vermez, benim sâbir olduğuma yani benim sabırlığıma kadh vermez, zira iftikâr abdin muktezeyât-ı zâtiyesindendir. İmdi iftikâr ve ubudiyeti sahih etmek için abd-i muhlise sual ile ityan lâzımdır.

İmdi burada bir sual lâzım geldi ki o da budur: Cemî'-i mevcûdât, Hakk'ın sûret-i zâhiresidir ve Hakk'ın gayrı için vücut yoktur, pes gayra şekvâ nice tasavvur olunur?

Cevap budur ki gayr ile murat, vücûh-ı ilâhiyyeden bir vech-i hâstır ve Hak ta'âlâ vücûh-ı ilâhiyyeden bir vech-i hâssı tayin eyledi ve o vech-i hâssı vech-i hüviyyetle müsemmadır, yani cemî'-i vücûhu camia olan hüviyeti-i mutlakanın vechidir ve o vech, ismullâhtır. Pes abd, ref'-i durru hakkında Hak ta'âlâya o vech ile dua ede, esbab ile tesmiye olunan vücûh-ı âher ile dua etmez ve hâlbuki vücûh-ı âher, Hakk'ın hüviyetinden gayrı veyahut o vechin hüviyetinden gayrı değildir. Emir kendi nefsinde tafsil etmek haysiyetiyle yani vech-i hüviyyet cemî'-i vücûhun aynıdır ve onun cemî'-i vücûhta tafsili kendi nefsinde tafsildir. Pes gayrullâh şekvâdan nefsi hapsetmek vücûh-ı ilâhiyyeden bir vech-i hâssa meyletmektir. Pes arifin kendi nefsinden durrun ref'i hakkında hüviyyet-i Hak'tan suali onu mahcup etmez. Esbabın cemisi, Hakk'ın aynı olmaktan ve cemî'-i esbâbdan o vech-i hüviyyeti müşahede etmekten arifin nazarında mugayeret yoktur. Ammâ arifin gayrısı pes mugayeret ile hakimdir.

---

19 "Allah'ı ve Elçisini incitenler var ya..." Ahzâb, 33/57.

20 "Allah'ı ve Elçisini incitenler var ya..." Ahzâb, 33/57.

Ey azizim, bu mezkûrât bir sırdır ki onun tarîkına mülâzım ve müdavim ve mürâi olmaz; ibâdullâhtan, üdebadan gayrı kimseler. Esrârullâh üzere ümenâdırlar, zira Allah için ümenâ vardır ki Allah'tan gayrı kimse onları arif değildir ve onların bazıları bazısını ariftir. Ey mevlânâ-yı mâ işte biz sana nasihat ettik, sen onunla amil ol ve Allah ta'âlâdan sual eyle, ta kim iftikâr ve ubudiyeti tashih edesin ve hacet talebinde emr-i ilâhiyyeye imtisal edersin azizim.

Gelelim bahsimiz olan dua meselesine. Hazret-i [621] Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz buyururlar:

Mesnevî:

Ân du'â Hak mîkuned çun û fenâst
Ân du'â vu ân icâbet ez-Hudâst (3: 2220)

"Eğer nazar-ı hakîkat-bîn ile nazar olunsa, o duayı abdin lisanından yine Hazret-i Hak eyler. Çün kim o fenâdır, yani ihtiyar ve tasarrufu mahv u madumdur. Pes abd fânî olıcak, o dua ve o icabet Huda'dandır" demek olur azizim. Hazret-i Pîr Mevlânâ efendimiz Mesnevî-i şerîflerinde Cenâb-ı Hak'tan hikâye edip buyururlar:

Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz buyururlar [Rusûhî, c.2, s. 37-38 â:

Çun bigiryânem bicûşed rahmetem
Ân hurûşende binûşed ni'metem (2:373)

"Çün kim bir bendemi ağlatam, rahmetim cûşa gelir; o girye ve hurûş edici benim nimetim yer." Yani Cenâb-ı Hakk'ın lutf u ihsan u keremi o bendeye olur.

Ger nehâhem dâd hod nenmâyemeş
Çunş kerdem beste-dil begşâyemeş (2:374)

Yani "Eğer bir bendeme muradını vermek istemesem, ona o muradın talep ve arzusunu göstermezem. Çünkü o bendeyi beste-dil eyleyem, yani kalbini kabz u müzayakaya bırakıp mahzun kılam, onun kalbini fetheylerim." İşte Cenâb-ı Hakk'ın fermanı mucebince lehu'l-hamdu ve'l-minne matlûbum hâsıl oldu azizim.

Rahmetem mevkû-i ân hoş giryehâst
Çun giryest ez-bahr-i rahmet mevc hâst (2:375)

Cenâb-ı Hak buyurur: "Benim rahmetim o hoş ve latif giryelere mevkûftur. Çün kim bende ağladı, rahmet deryasından mevc kalktı. Abdin giryesi, deryâ-yı rahmet-i ilâhiyyenin temevvüc eylemesine bais olur" azizim. Bunun tafsilâtı arzu olunur ise risalemizin birinci cildin 352. sayfasına müracaat oluna.]

[Ey aziz malûm olsun ki müminin duasının adem-i kabûlü ve sebeb-i teahhürü hakkında Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz, Mesnevî-i şerîflerinin altıncı cildinde 497. sayfasında buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c. 1, s. 497-498:

Ey besâ muhlis ki nâled der du'â
Tâ reved dûd-ı hulûseş ber semâ (6: 4217)

Tâ reved bâlâ-yı în sakf-ı berîn
Bûy-i micmer ez enînu'l-muznibîn (6: 4218)

"Ey çok muhlis ki duada Hak ta'âlâya tazarru eyler, hatta onun dûd-ı hulûsu âsumân üzere gider ve duhân-ı âhı sema canibine suûd eder. Hatta bu sakf-ı berrînin bâlâsına enînü'l-müznibînden micmer kokusu gider."

Yani müznib olanların enîn ü nalesinden micmer gibi olan ve âteş-i şevk ile dolan derunlarının rayihası bu sakf-ı berrînin fevkine dek gider ve âsumânlara tesir eder.

Mesnevî:

Pes melâik bâ-Hudâ nâlend zâr
K'ey mucîb-i her du'â vu ey mustecâr (6: 4219)

Bende-i mu'min [622] tazarru' mîkuned
Û nemîdâned be-cuz tû mustened (6: 4220)

Tû atâ bîgânegân-râ mîdihî
Ez-tu dâred ârzû her muştehî (6: 4221)

"Pes melekler, Hudâ-yı ta'âlâ hazretlerine zârılıkla nale eylerler böyle diye ki "Ey her duanın mucibi ve ey müstecâr ve müstegâs olan padişah, mümin kulun senin dergâhına tazarru ve niyaz eyler. O mümin senden gayrı bir müstened tutmaz ve senden gayrıya itimat etmez. Sen atayı bîgânelere verirsin ve her müştehi, arzuyu senden tutar ve muradı senden ister ve sen bunlara muradını veresin. O mümin kulundan niçin dirîğ ve men' kılarsın?"

Mesnevî:

Hak bifermâyed ne ez-hârî-i ûst
Ayn-ı te'hîr-i atâ yârî-i ûst (6: 4222)

Hâcet âverdeş zi-gaflet sûy-ı men
Ân keşîdeş mû-keşân der-kûy-ı men (6: 4223)

Ger berârem hâceteş û vâ-reved
Hem der-ân bâzîçe mustagrak şeved (6: 4224)

Hak ta'âlâ, meleklerine cevap verip buyurur: "Ey benim meleklerim, o mümine muradını vermediğim, onun benim katımda hor ve hakir olduğundan ötürü değildir. Ayn-ı te'hîr-i atâ onun yârılığıdır, yani benim cenâbımdan

atanın tehir olması ve ona geç verilmesi mahza ona yârılıktan ötürüdür. Benim canibime gafletten onu kurtarıp hacet getirdi; o hacet, onu mû-keşân benim kûyuma çekti, yani bir kimse saçından yapışıp bir canibe çektikleri gibi ihtiyaç hem onu kalbini ahz edip benim canibime çekti. Eğer onun muradını ve hacetini hâsıl eyleyem ve eda kılam o mümin gider, hem o oyuncağa müstağrak olur."

Yani la'b u lehv mesabesinde olan murat ve müştehasına iştigal kılar ve onunla kanaat kılıp bana tazarru ve dua eylemekten ferağat kılar.

Mesnevî:

Gerçi mî nâled be cân yâ mustecâr
Dil şikeste sîne haste gû bizâr (6: 4225)

Hoş hemî âyed me-râ âvâz-ı û
V'ân Hudâyâ guften u ân zâr-ı û (6: 4226)

V'ân ki ender lâbe vu der-mâcerâ
Mî firîbâned beher nev'î me-râ (6: 4227)

"Eğerçi o bende can u dil ile "yâ müstecâr" diye nale eyler, gönül şikeste, sînesi hasta, zârîlik eyledi."

"Müstecâr" [623] ya ücret talep olunmuş veya aman talep olunmuş manasınadır, yani eğerçi o bende-i mü'min can u dil ile ey müstecâr ve ey müstegâs olan Girdgâr diye dil şikeste ve sîne hasta dua ve zârîlik eylerdi.

"Zira onun avazı bana hemîşe hoş gelir ve o, Hudâyâ demekliği ve o zârî bana mahbûb-veş gelir. Ve o kimse ki lâbe ve tazarruda ve macerada her bir nevi avaz u seda etmekle beni kendiye mayil ve muhib eyler."

"Firîbâned" aldatıcı demektir. Ammâ bunda muhib ve mayil eyler demektir, kinaye olur.

Mesnevî:

Tûtiyân u bulbulân-râ ez-pesend
Ez-hoş âvâzî kafes der mîkunend (6: 4228)

Zâg-râ vu cagd-râ ender-kafes
Key kunend în hod neyâmed der-kafes (6: 4229)

Meselâ "Tutileri ve bülbülleri pesend olmaktan ve makbul gelmekten, hoş avazlıklarından ötürü kafes içre eylerler ve hapis kılarlar. Ammâ kafes içre çagdı ve zâgı kaçan eylerler?"

Bu hod kıssalarda gelmedi ve hiç kargayı ve baykuşu avazlarından ötürü kafes içre kodukları kimseden nakl ü hikâye olunmadı. Pes Hak ta'âlâ hazretleri-

nin "İzâ ahabballâhu abden ibtelâhu li-yesme'a tadarru'ahu"[21] hadisinin hasebince bir mümini müptelâ kılması ve fakr u fâka kafesinde hapsetmesi onun tazarru ve avazını işitmesinden ötürüdür. Ammâ asiler ve kâfirlere muradını verip onları kendisine dua ettirmediği onları sevmediğinden ötürüdür. Nitekim firavun dört yüz yıl muammer olmuş, onun bir gün başı ve dişi ağrımamış. Onun için ki Hak ta'âlâ onu duasını kerih gördüğünden onu kendi canibine tazarru ettirmemiş.

Mesnevî:

Pîş-i şâhid-bâz çun âyed du ten
Ân yekî kempîr u dîger hoş-zekan (6: 4230)

Her du nân hâhend u zû-ter fatîr
Âred u kempîr-râ gûyed ki gîr (6: 4231)

V'ân diger-râ ki hoşeşteş kadd u had
Key dihed nân bel be-te'hîr efkend (6: 4232)

Gûyedeş binşîn zamânî bî-gezend
Ki be-hâne nân-ı tâze mîpezend (6: 4233)

"Şâhidbâzın önüne çün kim iki kimse gele, yani bir ekmekçi mahbûb-dostun önüne meselâ iki kimse gelse, o birisi köhne pîr ve birisi dahi hoş-zekan bir mahbûb-ı bî-nazîr olsa, her ikisi o mahbûb-dost olan habbâzdan [624] ekmek isteseler, o ekmekçi fevrî fatîri yani hamursuz ekmeği getirir, o köhne kocaya "Bu ekmeği tut" der ve "Bunu alıp var git" der. Ve o biri ki onun kadd ü haddi hoştur, kaçan ona fevrî ekmek verir! Belki onu tehire bırakır, ona der ki "Bir zaman gezendsiz ve zararsız burada otur ki evde taze nan pişirirler, sana ondan vereyim."

Mesnevî:

Çûn resed ân nân-ı germeş ba'de ked
Gûyedeş binşîn ki helvâ mîresed (6: 4234)

Hem bedîn fen dâr dâreş mîkuned
Vu'z-reh-i pinhân şikâreş mîkuned (6: 4235)

Ki me-râ kârîst bâ-tû yek zamân
Muntazır mîbâş ey hûb-ı cihân (6: 4236)

Tâ bedîn hîle firîbâned u-râ
Tâ mutî' u râm gerdâned u-râ (6: 4237)

---

21 "Allah bir kulu severse, yakarışını duymak için onu dertlerle sınar" krş. *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 1, s. 251. "İzâ ehabbellâhu abden ibtelâhu fe-in sabere ictebâhu ve in radiye istefâhu." Krş. *Keşfu'l-hafâ*, 1, 77, no: 185.

"Çünkim o hûb-rûya nân-ı germ eriştikten sonra bu kere sâniyen ona der: "Bir miktar otur ki helva erişir!" Hem bu fenle onu dâr dâr eyler, yani bu muradını tut. Ondan sonra bir murat daha arz edip ona meşgul edip onu dahi tut deyip bu üslûp üzere mütevakkıf eyler ve gizli yoldan onu sayd u şikâr eyler ve böyle der ki "Benim seninle bir zaman bir kârım vardır ey hûb-ı cihân, muntazır ol!" Hatta bu hile ile onu aldatır, ta kim bu üslûp ile onu kendisine mutî ve râm eyler azizim."

Mesnevî:

Bî-murâdî-i mu'minân ez-nîk u bed
Tû yakîn mîdân ki behr-i în buved (6: 4238)

"Müminlerin nîkten ve bedden bî-murâdlığını sen yakîn bil ki bundan ötürü olur."

Yani Allah ta'âlânın mümin kullarının eğer bir nîkû şeyi talip olmakta bî-murâd olması olsun ve eğer bir bed şeyden nefret eyledikte ondan halâs olmadığı cihetten bî-murâd olması olsun, sen yakîn ve muhakkak bil ki Hak ta'âlânın onu sevmesinden ötürü olur. Eğer Hak onu sevmese idi, onun muradını fevrî hâsıl eyleyip kendi cenâb-ına onu tazarru ve râcî kılmaz idi azizim.]

Ey uşşâk-ı bâ-sefâ, Hazret-i Pîr efendimiz yine bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerinin ekmeğine yağ, bal sürdü ki bu yüzsüz de o ekmekçi gibi yani habbâz-veş cambaz-veş ipte oynadım. Lâkin buna habl-ı metîn-i aşk u muhabbet derler ki her âşık bu ipte [625] oynayamaz mevlânâ. Binaenaleyh ahz u ita eylediğim habbâz, kasap, bakkal, perukâr cümlesi perî-peykerdir. Hele sebze-i meyve-fürûş meyvedar hoş ter ü tâze civân-ı rû-pûştur. Ancak bu bir bölük hûbân-ı mahbûbâna isâbet-i ayn vaki olmamak için nazar boncuğu makamında bizim tömbekici Acem Baba pîrken Eski Baba Acemî bir hayvandır, lâkin hissi çoktur, yani ehl-i muhabbeti tanır, sever takımındandır azizim.

Gelelim bahsimize. İşte azizim, duanın kabul ve adem-i kabûlü böyle imiş. Taat u ibadetin kabulü ve adem-i kabûlü acaba nasıl imiş diye sual eder isen buna dair sözler risalemizin pek çok mahallerinde söylenmiş idi. Fakat "et-Tekrâru hasenun"[22] kabilinden olarak burada da bir muhtasarca hülâsa veçhile arz u beyan edelim. Fakat tafsile girmeden bir ufak söz ve gayet mücmel bir şey arz edeyim. İki zât-ı âlî-kadr birbiriyle muhabbet edip hakikatten bahis esnasında biri diğerine buyurmuş ki "Cenâb-ı Hak nazarınıza yeniden yüz sene daha ömür ihsan etse, nereye sarf ederdiniz?" Cevabında buyurmuş ki "Zât-ı ulûhiyyete ibadet ü taat etmeye sarf ederdim." Size yüz sene ömür ihsan olunsa, siz nereye sarf ederdiniz diye olunan suale diğer zat tarafından şöyle cevâb-ı bâ-sevâb verilmiş ki "Doksan dokuz senesini ihlâs tedarikine sarf edip bunu elde ettikten sonra bir sene de Cenâb-ı Hakk'a ibadet ü taat ederdim" buyurmuştur azizim. Tefekkür et, taakkul et, düşün çok manidar, çok büyük bir sözdür. Evet ihlâs olmadıktan

22 "Tekrar, iyidir."

sonra nice yüz seneler ibadet ü taat et, hiçbir faydası yoktur. Küllî mazarratı vardır ki eski paçavra gibi adamın yüzüne çarparlar itimat ettiğin güvendiğin ibadet ü taat bu mudur diye. Cenâb-ı Hak sûre-i Mâûn'da buyurur ki "Fe-veylun li'l-musallîne. Ellezîne hum an-salâtihim sâhûne. Ellezîne hum yurâ'ûne. Ve yenme'ûne'l-mâ'ûne."[23] Yani "Şiddet-i azâb şol musallîleredir ki onlar salâtlarından gafillerdir, vakitlerin izâ'a ederler ve nâs mahzarında salâtı eda ederler, tenhalarında terk ederler ki onlar [626] ibadetlerinde riya ederler." Yani ibadeti nâs onları salâhla zikir etsin için ederler, yoksa Allah ta'âlâdan sevap rızası için veyahut ikâp havfı için değildir. Ve zekâtı ehlinden men ederler. "Mâ'ûn" her şeydir ki onu nâs beynlerinde teati ederler, balta, kova, tencere, sahan ve su ve ateş ve otlak gibi. Denildi ki "Mâûn"u zaruretle istiare edenden men'i haram olur.

İşte azizim riya ile olan ibadet ü taattan bir mazarrat-ı küllî netice olduğunu "Bel'am ve Bersîsâ hikayesiyle istidlâl ederim. Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Mesnevî-i şerîflerinin birinci cildinde 92. sayfasında münasebetle bunların hâlini beyan ederler:

Mesnevî [Rusûhî, c. 1, s. 92:

Kâfirem men ger ziyân kerdest kes
Der-reh-i îmân u tâ'at yek nefes (1: 977)

"Kâfirim ben eğer bir kimse ziyan eylemiş ise iman ve taat yolunda bir nefes."

Yani bir kimse bir nefes iman ve taat yolunda olup asla ve kat'â ziyan eylemek vaki olmamıştır ki "İnnallâhe lâ yudî'u ecre'l-muhsinîne"[24] ayeti bu manaya delâlet eder. "Ve mâ kânallâhu li-yudî'a îmânekum"[25] nass-ı şerîfi bu mazmuna şehadet eder. Pes kendiler küfrü ihtiyar etmek muhaldir ve muhsin ve mücahid olanların cezası zayi olmak dahi muhal olur, zira muhale talik muhali müstelzim olur. Eğer burada bir sual lâzım gelirse ki "Bel'am ve Bersîsâ'ya ve bunlar misali bazı sulehâya ne dersin ki bunlar tarîk-i enbiyâ ve evliyâda nice eyyam cehd ü iktisap ettiler ve tâ'ât u ibâdât semtine bir mertebe erdiler ki müstecâbü'd-da'vet olup keşf ü kerâmât makamına yettiler. Maa-hâzâ bunların cehd ü iktisabı zayi olup ve hüsn-i hâtimeden mahrum kalıp kâfir oldular?" El-cevâb: Bizim sözümüz cehd ü iktisabın ve a'mâl ü ef'âlin hâlisen li-vechillâh olmasında ve bî-riyâ ve bî-sum'a zuhura gelmesindedir. Riya ve sum'a ile olan a'mâl değildir ki bunların tâ'ât u a'mâli izzet ü vakar için ve hizmet ü ta'zîm-i ünâs için zuhura gelmiştir. "Ve kadimnâ ilâ mâ amîlû min amelin fe-ce'alnâhu

---

23 "Şu namaz kılanların vay hâline. Ki onlar namazlarından gaflet ederler (kıldıkları namazın değerini bilmez, ona önem vermezler). Onlar gösteriş (için ibadet) yaparlar. En ufak bir yardımı esirgerler." Mâ'ûn, 107/4-7.

24 "Allah güzel davrananların ecrini zayi etmez." Tevbe, 9/120.

25 "Allah sizin imanınızı zayi edecek değildir." Bakara, 2/143.

hebâ'en mensûren"[26] âyet-i kerîmesinin fehvasınca onun için hebâ-yı mensûr olmuştur. [627] Eğer hâlis olaydı, zayi olmak ihtimali yoktu. Eğer der isen ki "Hâlis olmayaydı bunlardan keşf ü keramet ve müstecâbü'd-da'avât zuhura gelir miydi?" Ne'am ittifâk-ı meşâyih onun üzerinedir ki abd, ibadette mekr eylese "Yuhâdi'ûnallâhe ve huve hâdi'uhum"[27] muktezasınca Hak ta'âlâ dahi ona mekr ü hud'a eyler. Pes o keşf ü kerâmât ve hârik-i âdât, istidrâc kabilinden olur. Bu gûne kerâmât ve hârik-i âdât sıhhat-ı a'mâle delâlet kılmaz. Velhâsıl bir kimseden ki hulûsla bir amel sâdır ola, o amel muhakkaktır ki zayi olmaz. Pes ma'a'l-istitâ'at alâ-tâ'atillâh ma'a-selâmeti'l-cevârih âciz ü şikesteyim demek başı dürüst ve salim olup kasıtla başım şikestedir deyip başını bağlayan kimseye benzer azizim.]

Yine Hazret-i Pîr efendimiz birinci ciltte 289. sayfasında buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 289:

Bes kesân k'îşân zi-tâ'at gum-rehend
Dil be-rıdvân u sevâb-ı ân nihend (1: 442)

Çok kimseler ki onlar taattan, Hak'tan gümrah olmuşlardır, onun için ki kalbi cennete ve o taatin ecir ve sevabına kodular. Pes amelleri hâlisen li-vechillâh olmadığına binaen ibadetten gümrah olmuş olurlar."

Nitekim "Fe-men kâne yercû likâ'e rabbihi fe'lya'mel amelen sâlihan ve lâ yuşrik bi-ibâdeti rabbihi ehaden"[28] âyet-i kerîmesinden malûm oldu ki taat ve ibadeti cennet ve ücret için kılmak gümrah olmayı müstelzim olur mevlânâ.

Mesnevî:

Hod hakîkat ma'siyet bâşed hafî
Bes keder k'ân-râ tu pindâred safî (1: 443)

"Riya ile olan ve ecir ve sevap için olan taat, hakikatte hafî masiyettir, zira riya şirk-i hafîdir ve kezalik ecir ve sevap için olan taat dahi şirk-i hafîden hâlî değildir. Çok keder ve tîre ki onu sen safi sanırsın."

Bir sağır adamın komşusunu iyâdet etmek için gidip hastayı bîzâr ettiği hikâyesi gibidir. O sağır zannetti ki [628] iyâdet edip hukuku muhafaza ettim, hâlbuki hukuku paymal etti. Hastayı gidip görmüş idi, daha iyi idi, sağır bir ateş yakmıştır. Hastanın gönlüne ve kendiyi o ateş ile yakmıştır. Ehl-i riyâ dahi taat ve ibadet eyledim diye kıyas ederler. Haberleri yok ki kendiler için bir ateş

---

26 "Yaptıkları her işin önüne geçmişiz de onu (etrafa) saçılmış toz zerreleri hâline getirmişizdir." Furkan, 25/23.

27 "Allah'ı (güya) aldatmaya çalışırlar. Oysa O, onları aldatır." Nisâ, 4/142.

28 "Kim Rabbine kavuşmayı arzu ediyorsa iyi iş yapsın ve Rabbine (yaptığı) ibadete hiç kimseyi ortak etmesin." Kehf, 18/110.

şulelendirmişler ve akıbet kendilerini o ateş içre yakmışlardır, zira riya ile olan taatin neticesi nâr-ı cahîm olmak mukarrerdir.[29]

Mesnevî:

Guft peygamber bîn sâhib-i riyâ
Salli inneke lem tusalli yâftî (1: 448)

Rivayet olunur ki sâhib-i riyâdan bir kimse kalkıp namaz kıldı. Ba'de'l-ferâg Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem ona: "Kum salli fe-inneke lem tusalli"[30] buyurdu. O kimse erkân-ı salâtta hata eyledi zu'm etti. Kalkıp istinaf edip erkân-ı salâtı bi't-tamâm ve'l-kemâl yerine getirip fariğ oldukta ve kâmil ü tamam olmasına itikat kıldıkta Hazret-i Resûl-i Ekrem buyurdular ki "Lâ salâte illâ bi-huzûri'l-kalbi."[31] Yani salât, kâmile olmaz illâ niyet-i hâlisa ve huzûr-ı kalbile. Mücerret erkân-ı mahsûsanın bi-kemâlihâ eda olunmasıyla hakîkat-i salât-ı kâmile lâzım gelmez. Belki huzûr-ı kalb ve niyet-i hâlisa dahi şart-ı tekmîldir azizim.]

Fakat şu kadar bir yol bulmuşlar ki hiç olmaz ise namaza şurû'da ellerini kaldırıp Allâhu ekber der iken kalb ve niyet hazır ve halis olmaya sa'y u himmet ü gayret olunur ise bu kadarcık olsun kâfi olup sonradan gelen hâtırât ve birtakım vesâvisin o kadar zararı yoktur demişler. Bu ne gibidir? Ahir zamanda kimse kimseye karz-ı hasen olarak akçe vermeyeceklerini müctehidîn-i izâm hazerâtı keşf edip dâmen-i afv-ı ilâhiyyeye sarılıp bir devr-i şer'î namıyla bir hile koyup faiz ile akçeye müsaade demektir, çünkü eski Müslümanlar gittiler, yeni Müslümanlar, sivri akıllılar ne için akçesini bedava şuna buna versin? Ah ahmak, bedava değildir, karz-ı hasen! Bir kere karz-ı hasen hakkında olan âyet-i celîleyi oku ve bu bapta olan kelimât-ı mukaddeseleri işit de bak faiz [629] ile vermekte mi ticaret ve zarar ediyorsun, yoksa karz-ı hasen olarak verdiğinde mi "Ticâreten len tebûre"[32] ediyorsun? A biçare, bir kere akl-ı ma'âd ile akl-ı ma'âşı fark u temyiz et, ona göre amel ü hareket et. Cahilin itikadı eşeğin âlet-i ma'hûdesine teşbih olmuştur. Nefs ü hevasına uygun, hoş olan şeye kalkar ağırmaya[33] başlar; hoş olmayan şeye ne kalkar ve ne de ağırır. Yani kendisine yarar ve nefsine hoş gelir işlere öyledir diye itikat ve itimat eder, yaramayan şeyi inkâr ettikten sonra bin türlü de itiraz eder. Dünyada acaba cehaletten büyük bir derd ü belâ var mıdır? İlim ve irfandan büyük, a'zam bir ni'met-i ilâhiyye-i gayr-ı mütenâhî var mıdır? Haşa yoktur azizim. Cenâb-ı Hak,

---

29 Aşçı Dede, Rusûhî şerhinden Mesnevî beyitlerinin burada yalnız çevirisini vermekle yetinir.

30 "İrci' fe-salli..." "Namazı yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmadın." Hadis için bkz. *el-Buhârî*, c. 1, s. 263, no: 724; A.e., c. 1, s. 274, no: 760; A.e., c. 5, s. 2307, no: 5897; A.e., c. 6, s. 2455, no: 6290; *Muslim*, c. 1, s. 298, no: 397.

31 "Kalp huzuru olmadan namaz olmaz."

32 "Asla batmayacak bir ticaret..." Fâtır, 35/29.

33 Bir diyalekt özelliği olarak ağırmak ve anırmak

Kur'ân-ı kerîm'inde "Ve mâ halaktu'l-cinne ve'l-inse illâ li-ya'budûni"[34] buyurmuştur. Müfessirân-ı izâm hazerâtı "ey; li-ya'rifûni" ile tefsir buyurmuşlardır. İşte bu âleme geliş ilm ü irfan tedariki imiş mevlânâ, yoksa sivri akıllılar gibi dünya ve ahiret hiçbir faydası olmadığından başka, mazarrat-ı küllîsi olan milel-i sâirenin mahza kizb ve yalan düzme bî-esâs birtakım roman ve telifatlarıyla meşgul olup ömr-i azîzi "Hebâ'en mensûren"[35] geçirmek! Doğrusu bundan ileri ukala mı olur? Bunlara ukamâ ve akûr derler ki çocuğu olmayan ve kudurup rast geldiğini dişiyle ısıran ve en sonra mazhar-ı ukûbet olan behâyim gibidir. Bunlar hakkında Cenâb-ı Hak "Bel hum adallu"[36] buyurmuştur ki hayvandan adalldır. Bunları çocuğu olmayan hatuna benzettiğim onun için ki bunlar bi-hasebi'l-hakîkat ricalden addolunmazlar. Çocukları olmadığı, kendilerinden bir eser-i hayr tevellüt etmez. Zira meşguliyetleri efrenc kârı sanatlarla halkı idlâldir. Şayet bir şey tevellüt eder ise, yani efkâr sarf edip bir şey meydana getirirler ise şeytandan tevellüt etmez, eder ise şeytan tevellüt eder. Kendisi gibi bir adall hayvan tevellüt eder.

Af edersiniz [630] mevlânâ, biraz ziyadece oldu, tecâvüz-i hudûd ettik. Ammâ bizim türbedâr âşık Hafız Efendi derecesinde tecâvüz-i hudûd etmedik ya. Bu zât-ı âlî-kadr Aksaray'daki Valide Câmi'-i şerîfi ittisalindeki Valide Sultan'ın türbedarı olup ne hikmet ise elinde bir zembil daima büyüklerin konaklarına gidip onlara vaaz ve nasihat ile meşguldur, yani Zembilli Ali Efendi merhum desem doğrudur ve hem de min-tarafillâhi ta'âlâ söylemeye mezundur desem yalan söylemiş olmam, çünkü böyle bir vakt-i nâzikte ağzına geleni söyler, gerek zülfiyâre dokunsun gerek dokunmasın, bunun için destur verilmiştir. İşte bu zât-ı âlî-kadrla tesadüfi olarak bir gün Aksaray'dan tramvaya bindik, gidiyoruz. Esnâ-yı muhabbette münasebetle fakire hitaben buyurdular ki "İbrahim Efendi azizim, eski ilm-i hâl Müslümanları altı yüz kişi idi; Rumeli'yi fethettiler. Şimdiki alafranga malûmatlı yeni Müslümanlar altı yüz bin kişi ile Rumeli'yi teslim ettiler." Fakir önüme bakıp cevap vermedim. Herkes de sükût ettiler. Yanımda bir büyük zabit var idi, fakire hafiyyen dedi ki "Efendi peder, sakın sıkılma, bu zat mezundur, böyle söyler gezer, bunun için jurnal murnal bir şey yoktur." Fakir de "Evet bilirim efendim" dedim. İşte aziz pek doğru bir sözdür. Elbette ehlullâh sözü doğru olur ve itiraz u inkârdan ve havf u hüzünden müberra olur azizim. Sonra o zât-ı âlî-kadr ilâveten bu sözü de söyledi ki "Bu devir, devr-i esmâ-yı ilâhiyyenin celâl burcunun devridir, ne zaman şems-i hakîkat burc-ı cemâliyyeye tahvil olunursa, o zaman da bizim istediğimiz zaman olur mevlânâ" dedi, yani "Kul kullun min indillâhi"[37] remz ü işaretini eyledi.

---

34 "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." Zâriyât, 51/56.

35 "(Etrafa) Saçılmış toz zerreleri..." Furkan, 25/23.

36 "...Hattâ daha da sapık..." A'râf, 7/179; Furkan, 25/44.

37 "De ki: Hepsi Allah tarafındandır." Nisâ, 4/78.

Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz, Mesnevî-i şerîflerinin dördüncü cildinde 431. sayfasında buna dair irat buyurdukları nutk-ı sa'âdetleri buraya derc olunmuştur:

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 431-433:

Bâz ez hayvân sûy-ı insâniyeş
Mîkeşîd ân hâlikî ki dâniyeş [631] (4: 3646)

Hemçunîn iklîm tâ iklîm reft
Tâ şud uknûn âkil u dânâ vu zeft (4: 3647)

"Geri o rûh-ı insânı tavr-ı hayvândan insanlık canibine çekti o hâlık-ı bîçûn ki onu sen bilirsin. Elhâsıl buncılayın iklimden gitti, hatta şimdi gelip âkıl ve âlim ve büyük oldu."

Yani tekrar hakîm-i mutlak hayvâniyet mertebesinden insanın ruhunu insaniyet canibine cezb eyledi o bir hâlık ki sen onu bilirsin. Çün kim insan mertebesine geldi, bir mertebeden bir mertebeye intikal kıldı. Meselâ tufûliyyet mertebesinden bülûğa yetti, ondan sonra şebâbet mertebesine, ondan sonra kühûlet mertebesine, ondan sonra şeyhûhet mertebesine erişti, hatta âkıl oldu ve âlim oldu ve şeyh-i kebîr oldu ve insân-ı âkıl ve dânâ oluncaya dek nice iklimden nakil kılar ve nice mertebe ve nice menzillerden geçip hatta âkıl u dânâ olur.

Mesnevî:

Aklhâ-yı evvelîneş yâd nîst
Hem ez'în akleş tahavvul kerd nîst (4: 3648)

Tâ rehed z'în akl pur hırs u taleb
Sad hezârân akl bîned bu'l-aceb (4: 3649)

"Pes ona evvelki akıllarını yâd eylemek yoktur; bu akıldan hem ona tahavvül eylemeklik yoktur, ta bu hırs ve talep ile pür ve memlû olan akıldan kurtulur, ondan sonra sad hezârân bü'l-aceb akıl görür."

Yani çün kim insan tavren ba'de-tavrin nice iklimi geçip âkıl ve dânâ olmak mertebesine gele, ona evvelki akıllarını tezekkür eylemek değme hâlde vaki olmaz, zira akl-ı ma'âşın levâzım-ı muktezâsına bir mertebe iştigal eyler ki evâil-i hâlde olan akıllarını ve idraklerini unutur. Çün kim insan tavren ba'de-tavrin seyirden ve tahavvülden hâlî değildir, hem bu akl-ı ma'âştan akıbet ona nakil ve tahavvül eylemeklik mukarrerdir, hatta bu pür-hırs olan ve pür-talep olan akl-ı ma'âştan kurtulur, ondan sonra nice yüz bin acaip ve garaip sahibi akıllar müşahede eyler ki merâtib-i ukûla nihayet yoktur. Akl-ı ma'âştan geçtikten sonra o mazharu'l-acâyib olan ukûlu müşahede eyler.

Mesnevî:

Gerçi hufte geşt u şud nâsî zi-pîş
Key guzârendeş der ân nisyân-i hîş (4: 3650)

Bâz ez'ân [632] hâbeş be bîdârî keşend
Ki kuned ber-râ-yı âlem rîş-hand (4: 3651)

"Eğerçi rûh-ı âdemî bunda gelmek ile hufte oldu ve mukaddem olan mertebelerini ve akıllarını unutucu oldu, lîkin onu kendi gaflet ve nisyanında kaçan korlar. Elbette geri onu o hâb-ı gafletten bîdârlığa çekerler ki halk-i âlemin rîşi üzere rîş-hand eyler."

Hulâsa-i kelâm böyle demek olur ki eğer ki insanın ruhu mertebe-i insâniyyete gelmekle hâb-ı gafletle hufte olup mukaddem olan merâtib-i ahvâlini unuttu ise, onu o kendinin nisyanında kaçan korlar. Nitekim evvelki mertebelerinde komayıp nice mertebelere getirirler. Pes geri o hâb-ı gaflet ve nevm-i beşeriyyetten hem yakaza-i ma'nevî ve intibâh-ı hakîkî canibine çekerler ve nevm-i beşerini ondan izale ederler. Bir mertebe bîdar olur ki âlemin sakalına gülücü olur. Sakala gülücü olmak vech-i âlemde zuhur eyleyen ahvali tamashur kılmaktan ve istihza eylemekten ibaret olur ve âlemin rîşine ne gûne tamashur eylediği bu beyitlerden malûm olur.

Mesnevî:

Ki çi gam bûd ân çi mîhordem be-hâb
Çûn ferâmûşem şud ahvâl-i savâb (4: 3652)

Çûn nedânistem ki ân gam u i'tilâl
Fi'l-i hâbest u firîbest u hayâl (4: 3653)

"Âlemin rîşine bu gûne rîş-hand eyler ki ne gam ve gussa idi, o nesne ki onu hâb ve rüyada yedim, niçin ahvâl-i savâb bana ferâmûş oldu, niçin bilmedim o gam ve itilâl fi'l-i hâbdır ve firîb ü hayaldir."

Yani "en-Nâsu niyâmun fe-izâ mâtû intebehû"[38] hadîs-i şerîfin mucibince şol dem ki insan ola, ona kemâl-i intibâh hâsıl olur ve bu dünyada gördüğü ahval ona hayâlât-ı menâmiye gibi gelir. O demde böyle der ki "Acaba ne gam ve ne gussa idi o nesne ki dünyada hâb-ı gaflette iken ben onu yedim ve bana ahvâl-i savâb ve rûz-ı hesâb ne aceb ferâmûş oldu, ben bu yevm-i hakîkati ne aceb nâsî olmuşum ve hâb u hayal gibi olan dünya kârına iştigal kılmışım! Niçin dünyada iken [633] bilmedim ki o çektiğim gam ve gördüğüm maraz ve itilâl, nevmin fiilidir ve hud'a ve hayaldır."

38 "İnsanlar uyumaktadırlar, öldükleri zaman uyanacaklardır." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 312, no: 2795; *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 442, no: 1240, "en-Nâsu niyâmun, fe-izâ mâtu intebehu" Hazreti Ali'nin sözü olarak.

Mesnevî:

Hem çunân dunyâ ki hulm-i nâyimest
Hufte pindâred ki în hod dâimest (4: 3654)

"Ancılayın ki dünya hulm-ı nâyimdir, lâkin nâim ve hufte zanneyler ki bu hod daimdir."

"Hulm", "hâ"nın zammesiyle nâimin gördüğü hayâlâta derler, yani nâim bîdâr oldukta, menâmda gördüğü hayal nice ise dünya hem nâyimin gördüğü hayal gibidir. Nitekim Câbir bin Abdullah radıyallâhu anhu hazretleri bu hadîs-i şerîfi rivayet ederler: "Kâle kuntu inde'n-Nebiyyi sallallâhu aleyhi ve sellem iz câ'ehu reculun ebyadu'l-vechi ve aleyhi siyâbun bîdun, fe-kâle: "es-Selâmu aleyke yâ resûlallâhi." Kâle aleyhi's-selâmu: "Ve aleyke's-selâmu ve rahmetullâhi." Fe-kâle: "Me'd-dunyâ?" Kâle aleyhi's-selâmu: "ed-Dunyâ ke-hulmi'n-nâ'imi." Fe-kâle: "Fe-keyfe'r-reculu fîhâ?" Fe-kâle aleyhi's-selâmu: "Muteşemmirun ke-tâlibi'l-kâfileti." Ve kâle: "Fe-kemi'l-karâru fîhâ?" Kâle aleyhi's-selâmu: "Ke-kadri tehallufi'l-mutehallifi ani'l-kâfileti." Fe-kâle: "Fe-kem mâ-beyne'd-dunyâ ve'l-âhireti?" Kâle aleyhi's-selâmu: "Gamdatu aynin." Fe-zehebe'r-reculu. Fe-kâle aleyhi's-selâmu: "Hâzâ Cibrîlu etâkum li-yuzhidekum ani'd-dunyâ ve yurgibekum fi'l-âhireti."[39] Eğer ki dünya böyle hulm-ı nâim gibidir, lâkin bu dünya hufte ve gafil olan kimse onu daim sanır azizim.

Mesnevî:

Tâ ber âyed nâgehân subh-ı ecel
Vâ-rehed ez zulmet-i zann u degal (4: 3655)

Handeeş gîred ez'ân gamhâ-yı hîş
Çun bibîned mustakarr u câ-yı hîş (4: 3656)

"Tâ bir gün nâgehân ecel subhu zâhir olur, o gafil zann u degal-i zulmetten kurtulur. Kendinin o gam ve gussalarından onu hande tutar, yani dünyada beyhude yere gam ve gussa çektiğine güler. Çün kim kendinin karargâhını ve yerini göre, yani bu âlemden rihlet edip makarr-ı hakîkî ve makâm-ı aslîsine vâsıl oldukta ve rûz-ı âhiret zuhura geldikte ve ona yakaza-i tâm hâsıl oldukta kendinin dünyada bazı kâr için gam ve gussa yediğine pişman olur ve hande kılar."

---

39 "Resulullâh'ın yanında idim. Bu arada beyaz tenli, beyaz elbiseli bir adam geldi. "es-Selâmu aleyke ya resulullâh" dedi. Resulullâh aleyhi's-selâm da "Ve aleyke's-selâmu ve rahmetullâhi" dedi. "Dünya nedir?" dedi. Resulullâh aleyhi's-selâm "Dünya uyuyanın gördüğü rüya gibidir" dedi. "Peki insanın orada durumu nedir?" dedi. Resulullâh "Kafile arayan biri gibi hazırlık içindedir" dedi. "Orada ne kadar kalınır?" diye sordu. Resulullâh "Kafileden geri kalanın geri kaldığı süre kadar" dedi. "Peki dünya ile ahiret arasındaki süre ne kadardır?" diye sordu. Resulullâh "Göz kırpması kadardır" dedi. Sonra adam gitti. Resulullâh "O, Cebrail idi, sizi dünyadan soğutmak ve ahirete ısındırmak için geldi" dedi."

Mesnevî:

Her çi tû der-hâb bînî nîk u bed
Rûz-ı mahşer yek be-yek peydâ şeved (4: 3657)

"Hâsıl-ı kelâm her ne şey ki [634] nîk u bed, hâb-ı dünyâda görürsün, mahşer günü bir bir peyda olur."

Yani dünyada gördüğün suver-i hayâliyye eğer iyi olsun ve eğer kötü olsun, rûz-ı mahşerde onun cezası zâhir olur. "Fe-men ya'mel miskâle zerretin hayren yerehu. Ve men ya'mel miskâle zerretin şerren yerehu"[40] âyet-i kerîmesi bu manaya şehadet kılar.

Mesnevî:

Ân çi kerdî enderîn hâb-ı cihân
Kerdedet hengâm-ı bîdârî ıyân (4: 3658)

"O nesneyi ki bu cihan uykusunda eyledin, bîdârlık vaktinde sana ayan olur."

Yani âlem-i dünyâda her ne kâr u amel eyledinse, yevm-i âhirette intibâh-ı hakîkî hâsıl oldukta işlediğin kârın cümlesi sana ayan olur, onların hakikatini o hînde müşahede kılarsın."

Mesnevî:

Tâ nepindârî ki în bed kerd nîst
Enderîn hâb u tu-râ tabîr nîst (4: 3659)

Belki ân hande buved girye vu zefîr
Rûz-ı ta'bîr ey sitemger ber-esîr (4: 3660)

"Ta zanneylemeyesin ki bu bed ve kabih olan fiili bu hâb-ı dünyâ içre eylemeklik vardır ve sana tabir yoktur."

Yani her ne kabahati ki sen bu hâb-ı dünyâda işlersin, rûz-ı âhirette senin için o fiilin nîk u bed her ne ise tabiri vardır; sen zanneyleme ki onun tabiri olmaya bu dünyada.

"O hande girye ve zefîr olur tabir günü onu esir ve fakir üzere sitem edici kimse!"

Yani bu dünyanın ekser-i ahvâli rûz-ı âhirette aksine tabir olunur. Meselâ bu dünyada bir kimse handân olsa, rûz-ı kıyâmette girye ve nale eylemekle tabir kılınır ve bu dünyada çok gam çeken mümin ahirette şâd olmasına işaret olur.

---

40 "Artık kim zerre ağırlığınca hayır yapmışsa onu görür. Ve kim zerre ağırlığınca şer yapmışsa onu görür." Zelzele, 99/7-8.

Mesnevî:

Girye vu derd u gam u zârî-i hod
Şâdmânî dân be-bîdârî-i hod (4: 3661)

Ey derîde pûstîn-i Yûsufân
Gurg ber-hîzî ezân hâb-ı girân (4: 3662)

Geşte gurgan yek be-yek hûhâ-yı tû
Mîderânend ez-gazab a'zâ-yı tû (4: 3663)

"Bu dünyada olan girye ve derd ü gam ve zârîlîğî bîzârlığın vaktinde şâdmânlık bil."

Yani ölüp bîdâr olduktan sonra bu dünyada çektiğin âlâm u şedâyid şâdîliğe ve sürur u sefaya mübeddel olur. Eğer zulüm ve sitemden ferağat edemezsen, herhangi sıfat-ı kabîha sana galip ise, [635] o suret üzere haşir olmak sana muhakkak olur.

"Pes ey Yusufların postunu yırtmış, o girân ve sakil hâbdan gurg kalkarsın. Zira senin huyların bir bir kurtlar olmuştur ve hışm u gazaptan senin azanı yırtarlar."

Yani Hak ta'âlânın makbul ve mahbûb olan bendelerinin postunu yırtan ve ırz u namuslarını yıkan zalim, o cânib-i beşeriyyetten bîdâr olduğun vakitte kurt suretinde kalkarsın. Bu dünyada senin huyların her biri kurtlar olmuştur ve nice kimselere eza ve cefa kılmıştır. Âhirü'l-emr rûz-ı haşrde o huyların, kurtlar suretine temessül eyleyip senin uzuvlarını yırtarlar azizim.]

Aman dedem sefîne-i aşkı deryâ-yı zulumâta ve çok engine sürdün, deryâ-yı zulumâtta gark olacağız "Dahelallâhu dahîleke" "Aman el-aman, işte şimdi sefîne-i aşkın kaptanını buldun, çağır can u gönül ile aman el-aman! Kaptanı ki odur seni ve beni ve cemî'-i mahlûkâtı deryâ-yı zulmetten kurtarıp deryâ-yı nûr u rahmet ü gufrâna salacak. Ey tâ'ife-i uşşâk, cümleten yekvücut, yekavaz olarak çağıralım aman ismiyle müsemma olan kaptanı: Aman el-aman yâ Muhammed ve yâ habîbullâh ve yâ resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem, "Lâ tehaf ve lâ tahzen."[41] Ey uşşâk ki geldi imdadımıza o müştâk "Şefî'-i mutâ' nebiyy-i kerîm, nesîm-î cesîm-i vesîm"

Çi gam dîvâr-ı ummet-râ ki bâşed çun pûştîbân
Çi bâk ez-mevc-i bahr ân-râ ki bâşed Nûh keştîbân[42]

Belaga'l-ulâ bi-kemâlihi
Keşefe'd-ducâ bi-cemâlihi

41 "Korkma üzülme." Ankebut, 29/33.

42 Duvar olarak sen dayanak olursan artık ne sıkıntı olur ve Nuh'un gemisi sığınak olursa denizin dalgasından kim korkar.

Hasunet cemîu hisâlihi
Sallû aleyhi ve âlihi[43]

Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ecma'îne.

Ey azizim, gelelim bahsimize, eski sözümüze ki bâb-ı riyâdan açılmıştık. Şimdi bu kadar pend ü nasihatten sonra yine bâb-ı riyâya mı avdet edip girelim mevlânâ, yoksa bu kadar kâfidir deyip bâb-ı selâmet olan selâmet-i dâreyn gerek riya gerek hakîkat-i Cenâb-ı Hakk'a ibâdât u tâ'âttır selâmet-i dâreyn azizim. İşte sana bir devesini zayi eden adamın hikâyesi ki bunda mukallit ile [636] muhakkıkın ahvali vardır ki mukallit dahi sonra muhakkık oldu. Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz, Mesnevî-i şerîflerinin ikinci cildinde, 235. sayfasında Farisî ibare ile nakil buyururlar. Fakir ise burada yalnız Türkçe şerhiyle beyana şürû' ettim. Şöyle buyururlar ki:

Mesnevî [Rusûhî, c.2, s. 235-237:

[Ey mutemet, bir üştürü güm ve zayi eylemişsin. Her bir kimse üştürden sana bir nişan verir. Yani her müminin hikmet devesi ölüp zayi etmiştir, bunu arayıp bulmak ayn-ı farzdır. İşte bir mümin mutemet bu zayi ettiği hikmet devesini aramaya çıkmış, herkese sual eder. Herkes bir nişan verir. Lâkin sen bilmezsin ki o üştür kandadır, ammâ bilirsin ki bu nişanlar hatadır. Ehl-i taklîd sana ondan mücerret zan ve güman ile haber verirler; yani onların da bu hikmet devesinden haberleri yoktur ve aramaya dahi niyetleri yoktur. Fakat şu kadar var ki o kimse ki üştür zayi eylemedi, ancak inat ve taklit cihetinden o üştürü zayi eylemiş kimse gibi o da bir üştür talep eder, yani bir kimse dahi var ki o tahkiken devesin yitirip ber-vech-i yakîn tâlib-i üştür olan kimseye tabi olup taklit ile bu dahi üştür talibi olur ve onun gibi güm-kerde olan deveyi talep kılar. Ona sual edenlere der ki "Belî, ben dahi üştür zayi eylemişim, her kim ki o zayi olmuş üştürümü bula, ona ücret getirmişim, ta üştürde seninle enbâzlık ede ve onu buldukta ondan hisse ala. Üştür tamamından ötürü bu lu'b u zarafeti eyler.

O mukallit eğri nişanı doğru nişandan anlamaz. Lîkin senin sözün o mukallide asa ve kuvvettir. Her neyi ki üştürden haber verenlere o nişan hata idi diyesin. O mukallit sana taklit ile hemen onu der. Lîkin dediği kelâmın hakikatine âlim değildir. Meselâ devenin kulakları şöyle idi, boynu, rengi böyle idi... Mukallit de seninle beraber evet deyip öyle idi diyerek söyler. Çün kim sana üştürden rast nişan ve rasta müşâbih nişan diyeler, pes yakîn olur, [637] sana onda şek ve reyb olmaz. O rast nişan senin rencûr olan canının şifası olur. Senin yüzünün rengi ve sıhhat ü zûrun olur. Senin çeşmin rûşen ve senin payın yelici olur, senin cismin can ve canın hak canibine revan olur, çünkü hikmet-i dîn ve esrâr-ı yakîn, nâka-i dâlla gibidir ki mukaddemâ âlem-i elestte mümin bi'l-kuvvet kendiye melik olmuş iken ve kendi o esrarı bilmiş iken, âlem-i tabî'ata

43 "Kemaliyle zirvelere ulaştı / Cemaliyle karanlıkları aydınlattı / Bütün nitelikleri güzel oldu / Ona ve ailesine salât okuyun.".

gelmek ile onu zayi kıldı. Pes onun talebine cidd ü sa'y edip herhangi fırkadan sual eylese, herkes kıyâsât-ı akliyye ve delâil-i nakliyye birle o hikmet-i dâlleden nişanlar verirler. Lîkin o mümine bu zanniyat ve istidlâlâttan şîfâ-yı sadr hâsıl olmaz ve kalbine itminan gelmez. Kaçan bir mürşit sana ey talip işte rast nişan dese ve rasta müşâbih, pes sana yakîn olur ki o nişanda şek ve güman yoktur. Pes sen o mürşide dersen rast söyledin ey emîn-i esrâr-ı yakîn, bu nişanlara mensup olan kelimât-ı sahîha matlûba vasıl edici geldi, zâhir ve aşikâre. "el-Belâgu mâ yutevassalu bihi ilâ şeyi'l-matlûbi"[44] derler. Dahi ona dersen ki bu nişanlarda vardır alâmât-ı azîme ve muhkemât-ı cesîme ve berâhîn-i bâhire, bu nişan bir berat olur visâl-i maksûda. Ve dahi nîrân-ı hicrândan halâsa ve necata takdir olur. O emin, çünkü bu nişanı verdi, sen ona ileri yürü dersin, ahenk vaktidir, pîş-i âheng ol, yani maksuda kast eylemek vaktidir. Pîşvâ ol ve beni ona delâlet kıl. Ey rast-gû, sana peyrevlik ve tebaiyet eyleyem, benim üştürümden bûy ilettin, bana üştürümü göster ki kanı?

İmdi o kimsenin katındaki o sâhib-i üştür değildir ki o kimse bu zayi olmuş üştür talebinde riya ve taklitten ötürüdür, yani asıl devesini zayi edip arayan adam değildir. O adama taklit eden adamdan demek olur. İmdi bu rast nişandan onun katında yakîn ziyade olmadı râst olan nâka-cûyun [638] aksinden gayrı. Yani o râst olan muhakkıkın aksinden gayrı mukallidin vücudunda yakîn ziyade olmadı, meğer ki onun sıdkının eser ve pertevi buna münakis olup eser-i yakîn onun kalbinde hâsıl oldu. İşte mukallit o muhakkıkın cidd ü germiyetlerinden rayiha iletti kendiye böyle diye ki o tâlib-i üştür olanın heyhayı ve telâşı kizbe ve yalan değildir ve talepte bu kadar cidd ü sa'y eylemesinin bir aslı vardır diye. İmdi o talepte sadık ve muhakkık olan kimsenin üştüründe o mukallitin hakkı ve hissesi olmadı, velîkin o hem belî bir üştür güm ve zayi eylemiştir, yani mukallidin de devesi zayidir, lâkin onun daha haberi yoktur ve aramaya da niyeti yok idi. Ancak bu muhakkıka bu yolda taklit ederdi, velîkin gayrın nakasının tama'ı o kimseye yani mukallide hicap ve perde olmuştur. O nesne ki ondan güm ve zayi oldu, onun ferâmûşu oldu, yani ne'am o mukallit hem bir üştürü zayi kıldı, lâkin üştürünü ve zayi kıldığını kemâl-i gafletinden ferâmûş eyledi. İmdi her kanda o talepte muhakkık olan yeler; bu mukallit olan hem ona tebaiyetle ona taklîden onunla bile yeler, tamamından üştür sahibi ile hem-derd ve musahip olur.

İşte azizim, bir kâzib çünkü bir sadıkla revan oldu, o kâzibin dürûğu, yalanı rast oldu, nâgihân yani o sadıkın mukarenet ve musahabeti berekâtıyla onun taklit ve dürûgu tahkik ve sıdk mertebesine erdi azizim.

İmdi o sahrada ki o üştür ivdi, acele etti, yani şol mertebede ki o muhakkık ve sadık olan üştür talibi üştürünü buldu ve onun ahzine acele ve sürat kıldı. O gayrısı dahi yani mukallit olan kimse kendi üştürünü buldu, yani muhakkıkın üştürü bulduğu makamda mukallit dahi kendi yitirdiği ve ferâmûş eylediği deveyi buldu. Çün kim mukallit o sahrada kendinin zayi olmuş üştürünü gördü, o

44 "Belâğ, kendisiyle istenene ulaşılan şeydir."

zaman hatırına getirdi ve matlûbunu buldu. O yâr ve hasmının üştüründen tama'sız oldu, yani kendi yârının, arkadaşının [639] devesinden bî-tama' oldu. Çün kim muhakkık sayesinde mukallid maksut ve matlûbuna nail oldu, dahi o mukallit, muhakkık oldu, çünkü kendinin üştürünü gördü ki o sahrada otlardı. Yani çün kim kendinin mefkut ve maksudunu o makamda gördü, mukallit, muhakkık oldu ve tahkik ve yakîn mertebesine vusul buldu.

İmdi o mukallit üştürün o lahza talepkârı oldu ve tahkikan o hînde onu talep kıldı. Onu talep eylemedi, ta onu sahrada görmedi, yani o sahrada onu müşahede eylemedikçe onun talibi olmadı, belki onu gördükten ve bildikten sonra ma'a't-tahkîk onu cüst ü cû kıldı mevlânâ. O mukallit, muhakkık olduktan sonra tenha-revliğe âgâz ve şürû' eyledi, kendinin nâkası canibine çeşm-i nazarını açtı. Yani ihtiyâr-ı uzlet etti demektir. Bu hâlde o sadık kendiye taklit eyleyen mukallide dedi: "Beni terk eyledin şimdiye değin ey mukallit, benim pâs ve riayetimi tuttun, yani bu ana kadar benim adımı hıfz ettin ve bana tabi olup râh-ı maksûda bile gittin. Pes niçin beni bu anda terk ettin?" Mukallit, muhakkıka eyitti: "Bu ana dek füsûsa mensup yani beyhudeliğe mahsus olmuşum ve tama'dan cablûslukta ve sana temelluk eylemekte olmuşum, ammâ bu zaman ki mertebe-i tahkîke eriştim, senin hem-derdin oldum ki ben talepte cismimle senden cüda oldum, çünkü üştürün vasfını senden uğruladım, yani senden istima edip öğrendim. Benim canım kendinin ân ve matlûbunu gördü, çeşm pür oldu, yani ganiyyü'l-kalb oldum, seyyiâtım cemîan taat oldu, Hudâ'ya şükür olsun hezl ü taklit, fani ve mahv oldu, vecd ve tahkik baki ve sabit oldu, Hudâ-yı ta'âlâya şükür olsun."

Yani o taleb-i ilm ü hikmet-i dâllada muhakkık olan kimseye alâ tarîki't-taklîd ve't-teşbîh tebaiyet kılan kimse ba'de vicdân-ı maksûda ve musâdefet-i matlûba der ki "Ey âşık-ı sâdık ve yâr-ı muvâfık, tâ ben taklitle aradığım yitiğimi buldum ve ona talip olmadım. Pes taklit ve teşebbüh olan mağlûp oldu ve zer- tahkîk ü müşâhede ona galip [640] geldi. Benim taleb-i ilm ü hikmette eylediğim seyyiât heme tâ'ât oldu, şükür ve elhamdülillâh. Ve haklarında "Feulâ'ike yubeddilullâhu seyyi'âtihim hasenâtin"[45] diyen taifenin zümresinden oldum ve hezliyâtım mahv oldu ve cidd ü nîgûkârlık sebat buldu. Şükür o tevfik eden mu'tî-i vehhâba" der. Seyyiâtım çün kim Hakk'a vesile oldu ve hezl ü taklidim beni çün kim cidd ü tahkik mertebesine vasıl kıldı, çün kim böyledir pes benim seyyiâtım üzere hiç ta'n ve dak vurma ki "Rubbe ma'siyetin tûsilu ilâ rahmetillâhi"[46] dedikleri, bu manaya göredir. Seni bu hususta senin sıdkın talip eylemiş idi. Senin cidd ü talebin tahkik bana bir sıdk açtı, senin sıdkın seni talebe getirdi. Benim taklit ile cüst ü cûyum beni sıdka getirdi, devlet tohumunu zeminde ektim. Ben, onu müft ve bîkârlık zanneyledim, yani tohm-ı devlet ü sâ'adeti talep yerinde ektim. Onun devlet tohumu olduğuna bîhaber olduğum hâlde, onu ben ücret ve ıvazsız ve nef'siz sandım. Netice ve akibette bu

45 "İşte Allah onların kötülüklerini iyiliklere değiştirecektir." Furkan, 25/70.

46 "Nice masiyet, Allah'ın rahmetine ulaştırır."

kadar nush ve fayda var imiş, el-ân bildim ve ona vâkıf oldum dedi. O taklit ile olan talep ve sa'yim bî-kâr olmadı, belki çest ü hoş bir kesb ü amel oldu. Her bir tane ki ektim, yüz bitti, yani hîn-i talepte her ne kadar himmet ü sa'y tanelerini ektimse onun netâyic ü âsârı yüz mertebe ziyade hâsıl oldu.]

Ey azizim, işte buraya kadar nakl ü hikâye olunan mukallit ile muhakkık devesi hikâyesi âkıl, âlim, arif olana kâfidir "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu."[47]

İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere muhakkıkân-ı izâm ve enbiya ve evliyâ-yı kirâm hazerâtı olup bunların maadası mukallidân zümre-i nâciyesindendir, zira ki mukallidin imanı sahihtir, onun için zümre-i nâciyedir. Binaenaleyh deve hikâyesindeki mukallit gibi bir ehl-i tahkîka tebaiyet ile zümre-i nâciyeden zümre-i ulyâ-yı bâlâter olan mertebe-i muhakkıka vâsıl olunacağı bî-iştibâhtır. Cenâb-ı Hak, âyet-i kerîmesinde "Ve kûnû ma'a's-sâdikîne"[48] buyurmuştur. Sadıklar ki muhakkıklardır, onlar ile olmak onların meslek [641] ve tarikata dahil olmak ile olur.

İşte azizim, cümle mü'minîn ve muvahhidînin birer devesi vardır, deve ne demek olduğu malûm oldu ya fakat cümlemiz de bu develerimizi külliyen nesyen mensiyyen unutmuşuz, ne hatır ve ne hayalimize gelir. Aramak şöyle dursun, yitik ve zayi olmuş develerimiz olduğundan haberimiz yoktur. Eksik olma, Cenâb-ı Hak senden razı olsun Aşçı Dede eskisi ki bizleri âgâh ve haberdar ettin, devenin taharrisi yolunu dahi gösterdin. Yok yok acele etme, telâş etme azizim, güya fakir devemi bulmuşum da sizleri de uyandırıyor muyum? Haşa öyle değildir. Ancak deveciyi buldum, yani develeri sahralarda ra'y olan deve çobanını buldum ve onunla hemdem-i sohbet ü muhabbet oldum. Gerçi bu tabiratım küstahlık ise de vehleten ezhâna kolaylık ile manen dahil olduğu içindir, zira ne kadar peygamberân-ı izâm hazerâtı gelmiş ise cümlesi bidâyet-i hâllerinde ra'ylık etmişlerdir ve bu zâhir ra'ylıkları manada ve hakikatte cümle mahlûkata râ'î olduklarına remz ü işarettir. Hatta Musa aleyhisselâm Medyen'den Mısır'a gider iken esnâ-yı râhta koyunlarından bir koyun firar etti. Musa aleyhisselâm sabahtan akşama kadar o koyunu tutmak için arkasında koştu. Akşam üzeri tuttu, koyuna hitap edip dedi ki "Behey hayvan, sen de yoruldun, beni de yordun mübarek hayvan!" diyerek iltifat edip asla darp gibi bir bed muamelede bulunmadı. Onun üzerine Cenâb-ı Hak melâike-i kirâmlarına hitaben buyurdu ki "Musa kulumu zamân-ı nübüvvet ü risâleti gelmiştir, zira ki mahlûkuma hüsn-i mu'âmele eder." Evet râ'î-yi hakîkat olan enbiyâ-yı izâm ve evliyâ-yı kirâm hazerâtının hâl ü şân-ı âlîleri ve ahlâk-ı hamîdeleri böyledir azizim.

İşte bu bir koyuna olan riayet ve hürmet-i mahsûsası sebebiyle o gece kendisine nübüvvet ve risalet bahş ü atiyye olmuştur. Şöyle ki Musa aleyhisselâm, Hazret-i Şuayb aleyhisselâmdan istizan etti ki validesini ve hemşiresini [642]

47 "Arif olana bir işaret yeter."

48 "Ve doğrularla beraber olun." Tevbe, 9/119.

ziyaret etmek için Medyen'den Mısır'a gide. O dahi ona izin verdi. Ehl ü malıyla koyunlarıyla yola girdi. Şam mülûku havfiyle tariki koyup beriyyeye gitti. Zevcesi ise vaz'-ı hamle muntazıra idi ve zaman ise eyyâm-ı şitâ idi. Bir leyle-i muzlime-i şedîdetü'l-berd-i müsellecede tarîki bilmediğinden Tûr-ı Garb-ı Eymen canibine seyri ilcâ edip giderken zevcesini talk ahz etti. Çakmağın çakıp ateş tutturamadı. O vakitte ırakta bir ateş gördü. Zevcesine ve bîlesince olanlara dedi ki "Siz burada durun ki ben ateş gördüm, ondan size şu'le-i nâr ile geleyim veya o nâr indinde bana tarîki gösterir kimse bulayım." Vaktaki Musa aleyhisselâm o nâr katına vardı, görse ki bir şecere-i hadrâdır, esfelden a'lâsına değin bir beyaz ateş onu kuşatıptır, tutuşup gider. Ne ateşin dav'ı şecerenin hudretini tagyir eder ve ne onun hudreti onun dav'ın tagyir eder. Ehl-i tefsîr dediler ki Musa aleyhisselâmın gördüğü nur idi, yoksa ateş değildir. Fakat ateş renginde müşahede olunması, zira Musa aleyhisselâmın o saatte eşedd-i ihtiyâcı ateşe idi, onu kurbüne getirmek için ateş şeklinde görüldü. Badehu Musa aleyhisselâm haşîş-i yâbisden bir şey alıp o şecereden yana yollandı. Her bâr ki o nâra karîb olduğunca nâr ondan tebâ'ud ederdi. Musa aleyhisselâmdan ondan baîd olsa, o nâr ona karîb olurdu. Mütehayyir olup durdu. Melâikenin tesbîhini işitip üzerine sekîne ilka olundu. O şecereden bir nida geldi ki "Yâ Musa, ben senin rabbinim." Musa süratle ona icabet etti. Lâkin bilmedi ki ona nida eden kim idi. Dedi ki "Savtını işitirim, lâkin mekânını bilmezim, sen kandasın?" Hitâb-ı izzet geldi ki "Ben senin fevkında ve imâmında ve halfinde ve katındayım, sana senden akrebim." Öyle olsa Musa aleyhisselâm o hâlât, Allah ta'âlânın gayrıya lâyık değil idiği tayakkun kıldı. Sonra hitâb-ı [643] izzet geldi ki "Ayağın ka'bını çıkar." Zira o himâr-ı meyyit cildinden idi, dibâgat olunmadığı ecilden onun hal'iyle emir olunmuştur. Hikmet ta ki kademi arz-ı mukaddese türâbına mes ile o arzın bereketi ona erişe. İmdi Musa aleyhisselâm onu kademânından hal' edip verâ-yı vâdîye ilka etti. Denildi ki onu hal' ile emir olunması, hafiyyen yürümekte tevazu ve edep vardır, hususa ki mesâcid ve bikâ'-ı şerîfede ola, o ecilden selef-i sâlihîn ona mutatlar idi azizim. Sonra hitâb-ı izzet geldi ki "Sen Tuvâ nam vâdî-i mutahharedesin, ben seni risaletim için istifa etmişim. İmdi sana vahiy olunan şeyi işitgil, ben o Allah celle şânuhuyum ki halkın benden gayrı ma'bûd-ı bi'l-hakk ilâhı yoktur, imdi bana itaat ve beni tevhitte istikamet etgil, dahi salâtı ikamet etgil. Beni onda zikir edesin, ta ki beni onda hassaten zikir edesin, benden gayrının zikrini değil" buyurulmuştur.

İşte azizim, sabahtan akşama kadar o bir koyunun arkasında koşup ona iltifatından nâil-i risâlet oldu ki bundan bi'l-cümle ibâdullâha hürmet ü riayet remz ü işaretine istidlâldır. Şurasını da arz u beyan edeyim ki bundan anlaşılmasın ki bir koyuna riayet ve hürmet sayesinde peygamber oldu, hâşâ sümme hâşâ, bunlar ezel-i âzâlda ve ilm-i ilâhîde âlemler halk olunmazdan evvel peygamberlerdir, salâvâtullâhi ve selâmuhu aleyhim ecma'în, ancak "Nahnu nahkumu bi'z-zâhiri"[49] bi-hasebi'z-zâhir bu âlem, âlem-i esbâbdır, o cihetten söylüyoruz, yoksa

49 "Biz zahire göre hüküm veririz." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 192, no: 585, "Umirtu en ahkume bi'z-zâhiri vellâhu yetevelle's-serâire."

her ne ki olmuş ise ezelde olmuştur, mevlânâ. Ve hem de malûmun olsun ki bu esbâb-ı zâhire dahi esbâb-ı hakîkatten zuhura gelir. Yine iş ezel-i âzâla dayanıyor. Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz bu esbap hakkında Mesnevî-i şerîflerinin birinci cildinde 80. sayfasında buyururlar.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 80-82:

K'în sebeb-râ zân sebeb âverd pîş
Bî-sebeb key şud sebeb hergiz zi-hîş (1: 843)

"Zira ki bu sebeb-i suverîyi o sebeb-i ma'nevî zuhura getirdi. [644] Sebeb-i hakîkatsiz, sebeb-i suverî kendisinden kaçan hâsıl oldu?"

Yani bu esbâb-ı suverî esbâb-ı ma'nevînin iktizası olmayınca zuhura gelmedi. Her ne kadar esbap ve vesait var ise esbâb-ı hakîkînin muktezası üzere zuhura gelmiştir. Pes o esbâb-ı ma'nevîden murat ne idiğini bu beyitlerle işaret edip buyururlar:

Mesnevî:

V'ân sebebhâ k'enbiyâ-râ rehberend
Ân sebebhâ zîn sebebhâ ber-terend (1: 844)

În sebeb-râ ân sebeb âmil kuned
Bâz gâhî bî-ber ü âtıl kuned (1: 845)

În sebeb-râ mahrem âmed aklhâ
V'ân sebebhâ râst mahrem enbiyâ (1: 846)

"O sebepler ki enbiyâ-yı izâm aleyhimüsselâm rehberlerdir, o sebepler bu esbâb-ı suveriyyeden berter ve âlî-terdirler."

O enbiyaya rehber olan sebeplerden murat esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyedir ki nefsü'l-emrde esbâb-ı zuhûrât-ı kevniyyedir ve hidâyet-bahş-ı cân-ı enbiyâ ve velâyette ervâh-ı evliyâdır.

"Bu esbâb-ı dünyeviyeyi o sebepler ki esmâ-yı ilâhiyyedir, amel-kunende ve nef'-dihende eyler. Kâh olur ki geri onu bî-eser ve bî-semer ve muattal eyler."

Meselâ erzak ve maaşın husulüne dikân ve cehd ve iktisap esbâb-ı suverîdir. Eğer ism-i Rezzâk bu esbâb-ı suveriyyeye amel verirse ve kâr kılarsa müfit olur ve illâ muattal kalır. Ve kezalik emrâz u eskâma edviye ve eşribe esbâb-ı suveriyyedir. Eğer bunlara ism-i Şâfî nef' ve şifa verir ise, nâfi' ve muslih olur ve illâ edviye ve etibbâ bî-manâ olur. İmdi malûm oldu ki bu esbâb-ı suverî o esbâb-ı ma'nevî olan esmâ-yı ilâhiyyenin aletidir ve o esbâb-ı hakîkî bu esbâb-ı mecâzîde amildir:

"Bu sebeplere ukalâ mahrem oldu ki bir kâr zuhura gelse, akıl onu sebeb-i zâhirîden kıyas eyler ve o hakiki sebeplere enbiyâ-yı izâm aleyhimü's-selâm ve evliyâ-yı kirâm mahrem geldi."

Ki bunlar müessir fî-külli'l-eşyâ Allâh'ı görürler ve âlât u esbabı emr-i i'-tibârî bilirler. Meselâ ateş muhrik-bi't-tab' değildir, belki izn-i ilâhî ile ihrak eyler ve âb mugrik-bi-nefsihi değildir, belki irâdet-i Hak ile igrâk eyler ve kezalik nân, insanı bittabi müşbi' değildir, [645] belki insanın karnını nân vasıtasıyla Hak doyurur ve su def'-i atşa ancak bir sebeptir, onu reyyân etmeyi Hak buyurur. Kemâ kâle eş-şeyhu'l-ekmel fî *Tenvîri'l-mesâbîh*: "Ve şartu'l-muktesibi en lâ ya'tekide enne'r-rizka mine'l-kesbi bel minallâhi; ve nisbetu'r-rizki ile'l-kesbi kenisbeti't-ta'âmi ile'ş-şeba'i ke-mâ enne'ş-şeba'a innemâ yahsulu minallâhi lâ mine't-ta'âmi, iz rubbe ekletin tuşbi'u'l-âkile izâ kadderallâhu fîha'ş-şeba'a ve rubbemâ lem teşba' izâ lem yukaddir fîhâ."[50] Ve dahi bâb-ı tevekkülde tevekkülü âmm u hassa taksim eylediği mahalde der ki "Fe't-tevekkulu'l-âmmu en ya'leme'r-reculu en lâ mu'essire fî kulli'l-eşyâ'i illallâhu; fe't-ta'âmu lâ yuşbi'u illâ billâhi ve'l-mâu lâ yurvî ve'l-edviyetu lâ teşfî ve's-semmu lâ yaktulu ve'n-nâru lâ tuhriku illâ bi-emrillâhi ve kezâlike'l-eşyâu."[51]

Mesnevî:

> În sebeb çi bud be-Tâzî gû resen
> Enderîn çeh în resen âmed be-fen (1: 847)

Lisân-ı Arab'da bu "sebeb" ne ola diye "Farisîce" sual olunursa, Farisî diliyle ona "resen" de. Lügat-ı Arab'da sebeb şol hable derler ki onunla suya tavassul oluna. Ondan istiare olundu her şol şey için ki onunla bir şey ahere tavassul olunur: "Kemâ kâle İbnu'l-Esîr fî *en-Nihâye*: es-sebebu huve'l-hablu ellezî yutevassalu bihi ile'l-mâi, summe's-tu'îre li-kulli mâ yetevassalu ilâ şey'in, kekavlihi ta'âlâ: "Ve tekatta'at bihimu'l-esbâbu" ile'l-muvassili ve'l-mueddâti."[52] Pes mısra'-ı sânîde alâ-tarîk-i isti'âre dünyayı çâha teşbih edip buyururlar ki "Bu çâh-ı dünyâya bu sebeb-i suverî ve aklî her ne ise fenn-i Hudâ vaz'-ı ilâhla gelmiştir."

Bu makamda yine Hazret-i Pîr efendimizin nutk-ı sa'âdetlerini Hazret-i Şârih şerh ü beyan ederler ki "Bu çark-ı eflâkın gerdişi ve deveranı resen için yani sebeb-i dünyeviyye için illet ve hudûs-ı hâdisâta sebeptir velîkin yine müsebbibü'l-esbâb ve müfettihü'l-ebvâb ve'l-müessir fi'l-eflâk ve'l-mutasarrıf fi'l-

---

50 "eş-Şeyhu'l-ekmel, *Tenvîru'l-mesâbîh*'te şöyle demiştir: Kazananın rızkın kazançtan değil Allah'tan olduğuna inanması şarttır. Çünkü rızkın kazanç ile ilgisi yemeğin doymak ile ilgisi gibidir. Doymak da yemek ile değil, Allah tarafından sağlanmaktadır. Allah takdir etmiş ise yemek, yiyeni doyurur, eğer takdir etmemişse doyurmaz."

51 "Umumî tevekkül insanın her şeyde sadece Allah'ın tesir sahibi olduğunu bilmesidir. Yemek doyurmaz, ancak Allah'ın takdiri ile doyurur; su, susuzluğu gidermez, ilaç şifa vermez, zehir öldürmez, ateş yakmaz; ancak Allah'ın emri ile yapar. Eşya da böyledir."

52 "İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye* adlı eserinde şöyle demiştir: "Sebeb" kelimesi, aslında (kuyudaki) suya ulaşmak için kullanılan iplik demektir, daha sonra her hangi bir şeye ulaşmak için başvurulan araçlar için kullanılır olmuştur. "Ve tekatta'at bihimu'l-esbâbu""; "Aralarındaki bağlar kesildi" (Bakara, 2/166) ayetinde olduğu gibi, yani ulaştırıcı ve iletici bağları."

anâsır ve'l-emlâk Hudâ-yı pâktır. Pes tesiri çarh ve encüme isnat edip çarha gerdânı müşahede eylemek hata ve zillettir. Nitekim abede-i nücûm ve dehriyye-i bî-fühûm tesiratı [646] çarh ve encümden görüp kâfir oldular. Pes sen ey tâlib-i Hak, bu cihanda olan esbâb-ı zâhir resenlerini agâh ol agâh ol, o çarh-ı sergerdândan bilme, ta çarh gibi hâlî ve sergerdân kalmayasın ve beyinsizlikten çıra ve çam ağacı gibi yanmayasın." Ve tabiî mezhebinde olanlara itiraz tarikiyle buyururlar ki "Emr-i Hak'la bâd, ateş olur ve bilakis ve her şey tabiatten ve hassasından ayrılır bi-iznillâh, zira bu bâd ve ateş ve cemî'-i eşyâ bâde-i irâdet-i ilâhiyyeden sarhoş gelmişlerdir mevlânâ."

İmdi hilm âbını ve hışım ateşini yani âb gibi latif hilmi ve ateş gibi tîz ve tünd gazabı ey piser hem Hak'tan görürsün, çünkü basarını açasın, yani eğer ki basar-ı basîretin küşade etsen, nefsinde olan âb-ı hilm ve âteş-i gazabı dahi hem Hakk'ın emrinden görürdün ey azizim. Eğer bâdın yani rüzgârın canı Hak'tan vâkıf ve haberdar olmayaydı, Âd kavminin ortasını kaçan fark ve idrak eylerdi.

Yani Hûd Peygamber aleyhisselâmın ümmetini Âd kavminden kaçan fark eylerdi ve Âd kavmini kahır ve helâk edip müminlere bâd-ı sabâ olur mu idi? Hazret-i Hûd aleyhisselâm kendiye tabi olan müminler etrafına bir hat çekti, ta kim sarsar o müminlere zarar vermeye. O bâd-ı sarsar o yere ki yetişirdi, nerm ü latîf olurdu. "Ve 'ammâ Âdun fe-uhlikû bi-rîhin sarsarin 'âtiyetin"[53] âyet-i kerîmesinin muktezasınca kavm-i Âd o rîh-i âsıf ile helâk olup onlara erişti kte kâhır ve anîf olurdu.

Her kim ki o hattan taşra idi, cemî'isini havada pâre pâre sırdı, telef ve helâk etti. Buncılayın yani Hazret-i Hûd aleyhisselâm gibi Şeybân-ı Râ'î hat çekti, koyun sürüsünün etrafına bir hat etti. Şeybân-ı Râ'î radıyallâhu anhu, İmâm Şâfi'î radıyallâhu anhu hazretlerinin zamân-ı şerîfinde gelmiş ve dünyayı târik olmuş ve nevâhî-i Mısır'da karar kılmış bir merd-i sâhib-i kerâmet ve bir velî-yi ehl-i sa'âdet idi ki ekser-i evkâtta Hazret-i İmâm Şâfiî onun [647] ziyaretine varır idi ve Şeybân-ı Râ'î cumadan cumaya şehre gelip cuma namazını eda edip yine kûfendleri canibine revan olurdu.

Çün kim o Şeybân-ı Râ'î cuma canibine gideydi, namaz vaktinde ta kim kurt orada sürü üzere Türk-tâz getirmeye. Hiçbir gurg o hattın içine gitmezdi. Her bir kûsfend o nişandan taşra gelmezdi. İmdi Hazret-i Pîr efendimiz bu kıssadan hisse canibine şürû' edip buyururlar ki "İşte kurdun hırsı yeli ve kûsfendin hırsı merd-i Hudâ'nın dairesine bend oldu, yani mukayyet ve merbut oldu. Kurdun hırsı yeli daireden içeri girmeyip kûsfendlere zarar irgürmedi ve kûsfendler dahi daireden tecavüz edemeyip kendilerini kurt eline vermedi. Kezalik merdân-ı Hudâ dairesine dahil olanlar hırs u hevâ vasıtasıyla daireden çıkıp ebâlîs ü şeyâtîn pençelerine giriftar olmazlar. Ebâlîs ü şeyâtîn dahi o daireye girip onları âzürde ve perişan kılmazlar, zira dâ'ire-i merd-i Hudâ'ya bu ikisi mukayyetler ve merd-i Hudâ'nın dairesi bunların mabeynine setler olmuştur.

---

53 "Âd (kavmi) ise uğultulu, azgın bir kasırga ile helâk edildiler." Hâkka, 69/6.

İmdi ariflere ecel ve mevt yeli dahi bunun gibi nerm ve latiftir ve o bâd-ı ecel Yusuf aleyhisselâmın râyiha-i tayyibesi gibi yani mahbûbların nesîmi âşıklara nice hoş gelirse, bâd-ı ecel dahi ariflere onun gibi latif ve hoş gelir.

Ateş, Hazret-i İbrahim aleyhisselâma diş vurmadı, çünkü o, Hazret-i Hakk'ın makbul ve güzidesidir, ateş onu nice ısırır azizim. Hemçünîn ehl-i dîn, şehvet ateşinden yanmaz, ammâ ehl-i dînden bakilerini ka'r-ı zemîne iletmiştir. Nitekim ateş-i suverî Hazret-i İbrahim aleyhisselâmı bilip yakmadığı gibi ateş-i şehevât-ı nefsânî dahi ehl-i dîni bilip ve fark kılıp onları yakmaz mevlânâ.

Lehu'l-hamdu ve'l-minne "Hâzâ min fazli rabbî"[54] bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin de ismi İbrahim Halil'dir. İşte bu isme hürmeten ne dünyada şehevât-ı nefsâniye ateşinde ve ne de ahirette firâk-ı ba'îdîn nâr-ı cehîminde yanmam. Bahusus ki ehl-i dîn ü imandan olduğumdan başka aşkla mecnun-veş sultân-ı uşşâk sahra ve kapılarında [648] mest ve hayran geşt ü güzâr ederim, hû eyvallâhi azizim. Baksana Hazret-i Pîr efendimiz dağı sûfî aziz ediyor, niçin insan olan sûfî aziz olmaz, muhakkak elbette olur.

Mesnevî:

Kûh-i Tûr ez-nûr-ı Mûsâ şud bi-raks
Sûfî-i kâmil şud u rest û zi-naks (1: 867)

"Tûr dağı, Hazret-i Musa aleyhisselâmın rabbisininn nurundan raksa geldi, kâmil sûfî oldu ve o Tûr dağı noksandan kurtuldu."

Mesnevî:

Çi aceb ger kûh-i sûfî şud azîz
Cism-i Mûsâ ez-kulûhî bûd nîz (1: 868)

"Ne acep oldu eğer kûh-i Tûr aziz sûfî olduysa! Yani aceb değildir. Hazret-i Musa aleyhisselâmın cism-i şerîfi dahi bir külûh idi."

Yani Hazret-i Musa aleyhisselâmın cesedi aslında bî-cân bir hâk pâresi idi, pes Hazret-i Hak celle ve alâ ona hayat ve kudret ve ilim ve irâdet verip nübüvvet ve risaletle teşrif edip kendiyle mükâleme mertebesine irgürüp "Kâle rabbi erinî enzur ileyke"[55] demeye kabil ve lâyık eyledi.]

İmdi Hak ta'âlâ bir kûha tecelli kılsa ve o kûh o tecelli berekâtıyla sûfî-i azîz olup raksa gelse ve kâmil olup noksandan necat bulsa, baîd ve garip değildir azizim.

İşte uşşak ve salikân ve müridân da böyledir. Mevlevîlerin raksı ve semaı onun feyz ü tecelliyat nurundan değildir, ya nedir mevlânâ? Onların vücutları

54 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

55 "Rabbim, bana görün, sana bakayım dedi." A'râf, 7/143.

kûh-i Tûr'dan aziz ve bâlâ-terdir ki her an tecellî-i subhâniyye bahş ü ihsan olunur, hû. Buraları uzundur mevlânâ.

Biz yine bahsimize gelelim ki asıl maksut ve matlûp ibâdât u tâ'âtı riyasız halisen li-vechillâh eda etmektir ve taklidimizi tahkike yetiştirmek idi. Binaenaleyh deve hikâyesini söyledik ki mukallit, muhakkıkla düşüp kalkıp en son muhakkık olduğu gibi ey ihvân-ı bâ-sefâ sizler de muhakkıkîn olan evliyâ-yı izâm ve mürşidân-ı kirâm hazerâtının bâb-ı sa'âdetlerine yüz koyup onlara kul u kurban olarak o yollara zümre-i muhakkıkîne dahil olmaktan başka yol ve tarîk yoktur azizim.

Hazret-i Pîr Efendimiz bunların hakkında Mesnevî-i şerîfin birinci cildinde 70. sayfada buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 70-71:

Tîg der-zerrâd [649] hâne-i evliyâst
Dîden-i îşân şumâ-râ kîmyâst (1: 716)

"Tîg-i ma'nâ ve şemşîr-i hubb u velâ, evliyanın cebehâne-i kalblerindedir. Tîg-i bâtını olmayan ve şemşîr-i îkân u irfânı gerden-i cânına kılâde kılmayan kimselere gerektir nakd-i cân u cenânı onlara verip tîg-i irfân u îkânı onlardan ala ve onları bula ve bile ve göre, zira onları görmek ey talipler, sizlere kibrît-i ahmer ve iksîr-i a'zamdır. Ne'am kilîd-i genc-i devlet, dîden-i erbâb-ı velâyet ve kimyâ-yı saâdet, hidmet-i ashâb-ı kerâmettir. Velîkin her talibin bunları görmeye liyakatı yoktur. Bahusus ki bunlara müteşebbih mukallid katı çoktur. Pes talepte ziyade sıdk gerektir ki bunların rüyeti müyesser ola.

Mesnevî:

Cumle dânâyân hemîn gufte hemîn
Hest dânâ rahmeten li'l-âlemîn (1: 717)

"Cemî'-i dânâlar ve âlem-bînâlar hemîn bunu demişlerdir: Hemîn ki vâris-i Nebî olan dânâ ve ârif-bînâ âlemler için rahmettir." Asıl dânâ ve vâris-i enbiyâ olan, ulemâ-billâhtır ki halîfe-i Mustafa ve hulefâ-yı cemî'-i enbiyâ ola. Kemâ kâle aleyhisselâmu: "el-Ulemâu hulefâu'l-enbiyâi ve veresetî ev veresetu'l-enbiyâi."[56] Pes "Ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemîne"[57] âyet-i kerîmesi ki o hazretin şân-ı şerîfinde nazildir. Pes ona vâris olan kâmil dahi âlemlere rahmet olur.

---

56 "Âlimler, peygamberlerin halefleri ve benim vârislerimdir veya peygamberlerin vârisleridir." Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 65, no: 1751, "el-Ulemâu mesâbîhu'l-ardi ve hulefâu'l-enbiyâi ve veresetî ve veresetu'l-enbiyâi." Ayrıca *et-Tirmizî*, c. 5, s. 48, no: 2681; *Ebû Dâvûd*, c. 2, s. 317, no: 3641; *İbn Mâce*, c. 1, s. 81, no: 223. Bu kaynaklarda "İnne'l-ulemâe veresetu'l-enbiyâi" şeklindedir. *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 64, no: 1745.

57 "(Ey Muhammed) Biz seni ancak âlemlere rahmet için gönderdik." Enbiyâ, 21/107.

Mesnevî:

Ger enârî miharî handân bihar
Tâ dihed hande zi-dâne-i û haber (1: 718)

"Eğer ey talip, bir enâr alırsın hande eyleyici, yani şakk olup derununda olan taneleri zâhir kılıcı enâr al, tâ hande onun tanesinden haber vere." "Enâr"dan murat, alâ tarîki'l-isti'âreti't-temsîliyye ârif-billâhın vücududur. "Hande"den murat, dehân-güşâ ve ma'nâ-nümâ olduğu hâlettir. Ve "tane"sinden murat, esrâr-ı rûhî ve akayit ve efkâr-ı kalbîdir. Pes buyururlar ki "Ey tâlib-i evliyâ, eğer enâr-sıfat bir yâr-i Hudâ'yı harîdar olasın, dehan-güşâ ve ma'nâ-nümâ olan mahzendir; dâne-i esrârı al ki tâ onun inbisât ve tekellümü, esrar tanelerinden ve akidesi hânelerinden haber vere. Zinhar şu enârı alma ki [650] mestur ola ve derûn-ı ahvâli nâ-malûm ola, tâ sonra magbûn olmayasın ve mahzûl kalmayasın."

Mesnevi:

Ey mubârek handeeşî k'û ez-dehân
Mînumâyed dil çu dür ez-durc-i cân (1: 719)

Yani "Ey mübarek şol narın handesi ki yani şol ârif-i pür-esrârın dehân-küşâ ve ma'nâ-nümâ olması ki o arif dehânından göstere dürc-i cândan dür gibi sırr-ı dilini ta güftâr-ı bîrunundan esrâr-ı derûnunu aşikâr kıla ve talipler ona şikâr ola."

Mesnevî:

Nâ mubârek hande-i ân lâle bûd
Kez dehân-ı û siyâhî dil numûd (1: 720)

"Nâ-mübârek hande o lâlenin handesi oldu ki onun dehânında habasetinin siyahlığı göründü."

Lâleden murat şol müddeîdir ki onun kelâmından sevâd ü kasvet-i kalbî ve cehl ü zulmet-i derûnî münfehim olur ve zuhura gelir.

Mesnevî:

Nâr-ı handân bâg-râ handân kuned
Sohbet-i merdânet ez-merdân kuned (1: 721)

"Nâr-ı handân, yani münşak olup dehân-güşâ ve dâne-nümâ olan enâr, bağı handân ü şâdân eyler zînet-i bâg olduğu cihetten. Kezalik yâr-ı handân, bâg-ı cinânı handân eyler. Ve kezalik sohbet-i merdân-ı ilâhî seni merdândan eyler." Zira sohbetin müessire olması muhakkak ve her şey mukarininin hükmünü ahz eyler dedikleri musaddaktır. Musâhabet-i evliyâ musâhabet-i Hudâ'ya mûsıla ve hidmet-i asfiyâ kurbet-i Mevlâ'ya vesile idiği beyne'l-urefâ ma'hûd ve

mevsûktur. Kemâ kâle Ebû Bekr Timistânî: "İshabullâhe, fe-in lem tutîkû fe's-habû ma'a men yashabullâhe li-tûsilekum bereketu suhbetihi ilâ suhbetillâhi ta'âlâ."[58]

Beyit:

Ez-der-i ehl-i dilân dûr meşû ey tâlib
Her ki dûr nîst ezîn der be-Hudâ nezdîkest[59]

Mesnevî:

Ger tu seng-i sahra vu mermer şevî
Çûn be-sâhib-i dil resî gevher şevî (1: 722)

"Ey nâ-müsta'id olan ve adem-i kâbiliyetine itiraf kılan kimse, farazî eğer sen katı taş ve mermer olasın, çün kim sâhib-i dile erişesin, gevher olursun."

Zira ashâb-ı dilden olan evliyanın nazarları kimyadır. Onların nazar-ı iksîr-te'sîrleri talibin mis gibi olan vücûd-ı hakîrini zer-i hâlis gibi âlî-kadr ve izzet ü şerefle [651] sâhib-i sadr eyler.

Mesnevî:

Muhr-i pâkân der-miyân-ı cân nişân
Dil medih illâ be-muhr-i dil-hoşân (1: 723)

"Ey talip, pâkların muhabbetini canın içinde dik, yani can dilini onların muhabbetinde makam et; gönül koma illâ dil-hoşların muhabbetine ko aziz."

Mesnevî:

Kûy-ı nevmîdî merev umîd hâst
Sûy-i târîkî merev hûrşîd hâst (1: 724)

"Nevmidlik mahallesine gitme, zira ümitler vardır, yani meyus ve nâ-ümîd olma ki Hazret-i Rahman'ın talip olanlar için eltâf-ı hafiyyesi vardır. Karanlık canibe gitme hurşîdler vardır, yani zulmet-i ye's ü küdûret canibine teveccüh etme ki âsûmân-ı velâyetin âfitâbları vardır ki onlar nûr-ı kâmilleriyle taliplerin zulmet-i derûnunu izale ederler."

---

58 "Ebû Bekr Tımıstânî şöyle demiştir: Allah ile dostluk kurun, bunu yapamaz iseniz o takdirde Allah ile dost olanla dost olun, onun dostluğunun bereketinin sizi Yüce Allah'ın dostluğuna ulaştırması için."

59 Ey talip, gönül ehillerinin kapısından uzak durma. Kim ki o kapıdan uzak durmaz, Tanrı'ya yakın olur.

Mesnevî:

Dil tu-râ der-kûy-ı ehl-i dil keşed
Ten tu-râ der-habs-i âb u gil keşed (1: 725)

"Gönül seni ehl-i dil mahallesine çeker; ten seni ab u gil hapsine çeker."

Eğer dile tabi olursan, ashâb-ı dile mukarenet eylemekle devlet-i ebedî ve sa'âdet-i sermedî bulursun ve eğer tenin hükmüne uyarsın, âb ü gil zindanında zelil ü hakir kalırsın.

Mesnevî:

Heyyin gıdâ-yı dil bidih ez-hem-dilî
Rev bicû ikbâl-râ ez-mukbilî (1: 726)

"Agâh ol bir hem-dilden gönül gıdasını ver; yürü devlet ü ikbali bir mukbilden iste."

Yani bir sâhib-i ikbâl olan ehl-i kemâlden ikbâl-ı hakîkîyi tâlib ol ve kalp ve ruhuna onun maarif ve esrarından gıda ver demek olur.]

Ey aziz ikbal harflerini alt üst edersen, kendisi gibi "La bekâ" olur. Ammâ bu dünya ikbali hakkındadır, velâkin ahiret ikbali böyle değildir ki sahihen ikbaldir ve bakidir. Ah hani ya o canım efendim, İkbal hanımefendi hazretleri dünya ikbali olsun, Cenâb-ı Hakk'ın hediye ve atiyyesi değil mi? Dünyada olduğum müddetçe onunla neşeyâb-ı zevk ü sefa edip aşkbazlık ederim. Ahirette ukba ikballeri hanımefendiler hazretatıyla mest ü hayran la-ya'kıl olup baki ve daim ile sarılıp bürünüp hayât-ı ma'nevî ve ebedî mazhar-ı hayy-ı lâ-yemût olurum, mevlânâ. Ah ah bu hanımefendiler hazerâtının hâl ü şân [652] ü kadr-ı âlîlerini nasıl nazarına arz edeyim ve nasıl vasf edeyim.

Risalemizde evvelce arz u beyan olunduğu üzere Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyurmuşlardır ki "Kişi, haremini dâ'ire-i şerîat ve edebde olarak fevkalâde sevip muhabbet etmelidir. Niçin? Min ciheti'n-nefs değil; ancak Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, Hazret-i Aişe-i sıddîka radıyallâhu anhâ validemize olan fevkalâde muhabbetleri sırrına mazhar u nail olmak için" buyurdular. Ey azîzân, malûm olsun ki peygamberân-ı izâm ve evliyâ-yı kirâm hazerâtının değil yalnız zât-ı âlî-kadr şanlarına hürmet ü ri'âyet-i mahsûsa etmek, belki esâmî-i şerîfleri zikrolunduğu zaman salâvâtullâhi ta'âlâ aleyhi ve aleyhim el-ecma'în ve kaddesallâhu ta'âlâ esrârehumu'l-azîz diyerek bu esâmî-i şerîflerine hürmet ü riayette ne derecede eltâf u rahmet ü gufrân-ı ilâhî bahş-ı tecelliyât edeceğini evvelce risalemizde zikr ü beyan olunan berber hikâyesi gibi işte nazarına bir hikâye dahi nakl ü beyan edeyim.

Şöyle ki Hazret-i Melik-i Celîl esnâ-yı İncil'de Hazret-i Nebiyy-i cemîlin bazı sıfât-ı aliyyesini beyan eylemiş idi. Nasrâniyyândan bir taife İncil'in kıraati vaktinde Hazret-i Resûl-i Ekrem efendimizin İncil'de mezkûr olan na't-ı şerîfine

tazim ve tebcil eylerler idi. O hazretin nâm-ı şerîfi berekâtıyla ve onun natına tazim eyledikleri sebebiyle helâk-ı suverî ve manevîden Hak ta'âlâ onlara halâs ve necat müyesser eyledi. Hazret-i Pîr Mevlânâ efendimiz bunların hâlini ve tazim eyledikleri vasıta ile buldukları mertebenin netice ve mealini nazma getirip buyurmuşlar. Bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri de Türkçe olarak burada beyan ettim. Şöyle ki Mustafa aleyhisselâmın nâm-ı şerîfi İncil'de var idi. O peygamberlerin süruru sefa bahrinin namı var idi. O resulün şekillerinin ve hilyelerinin zikri var idi. İncil'de onun gazasının ve savmının ve ekl ü şürbünün zikri var idi. Nasranîlerin bir taifesi sevaptan [653] ötürü çün kim o nâm-ı şerîfe ve hitâb-ı latîfe erişirlerdi, yani okuyup ism-i şerîflerine ve evsâf-ı latîfelerine gelseler, o nâm-ı şerîfe bûse verirlerdi, yani öperlerdi, o latif vasıf üzere yüz korlardı, yani onu tazimen yüzlerine sürerlerdi. Bu fitnede ki yani o zaman zuhur eden vezirin fitnesinde ümeranın kıtal ve cühelânın maktul olması zamanında o ta'zîm-i nâm-ı Mustafa aleyhisselâm eyleyen güruh, fitneden ve şükûhtan emirlerin ve vezirlerin şerrinden emin ve salim ve Hazret-i Ahmed'in nâm-ı şerîfi penâhında müstecîr oldular, yani aman bulucu ve mahfuz olucu oldular; dünyada helâk olmaktan ve ahirette cehenneme girmekten necat buldular. Yehûd ve Nasârâ fırkalarının içinde birer fırka-i nâciye vardır ki onlar dahi fırka-i Nâciye-i İslâmiye gibi dünyada kahr-ı ilâhî ile helâk olmazlar ve ahirette dahi nara duhul kılmazlar. Nitekim bu hadîs-i şerîf bu mazmunu müeyyit olur ve bu manaya şehadet kılar. Kâle aleyhisselâm: "İfterakati'l-Yahûdu." Ve fî rivâyetin uhrâ: "Teferrakati'l-Yahûdu alâ ihdâ ve seb'îne firkaten. Kulluhum fi'n-nâri illâ vâhideten minhum."[60] Nasârâ kavminin tefrikasına sebep, iptida Pavlos nam vezir olmuştur ki bunları on iki tomar sebebiyle on iki fırka kılmıştır. Badehu bu on iki fırka yetmiş bir fırka olmuştur. Bunların küllîsi eğer Yahudî ve eğer Nasârâ'dan ehl-i dalâlet ve ashâb-ı gabâvettendir. Dünyada kahır ile helâk olmak ve ahirette nâra duhul kılmak mukarrerdir. İllâ bunlardan şol bir fırkalar değil ki Tevrat ve İncil'de Hazret-i Mustafa'nın nâm-ı şerîfi ve na't-ı latîfini görüp tazim ettiler ve onun nübüvvetini ve şer'ini musaddık oldular. Nitekim Nasârâ'dan bu gürûh-ı nâciye o hazretin nâm-ı şerîfine tazim ve na't-ı latîfine tekrim eyledikleri sebebiyle kendi zamanlarında olan fiten ü helâktan emin oldular ve nice devlet-i suverî ve ma'nevîye vusul buldular ki onların nesli dahi bisyâr oldu. Hazret-i Ahmed'in nuru bunlara nâsır geldi, yâr oldu azizim.

İşte mevlânâ bu yüzsüz [654] asi Aşçı Dede kıtmîrleri de her hafta atebe-i felek-mertebe-i Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize kömür gibi kapkara olmuş yüzsüz yüzümü sürüp üç kere türbe-i sa'âdeti takbîl edip salât u selâm ihdâ ve arzuhâl takdim ederim. Aman dedem, bize de talim et bu sırrı. Her hafta nasıl oluyor ki o huzûr-ı sa'âdete yetişirsin? Evet öyledir. Bu abd-i fakîr-i zelîl her gün delâil-i şerîfi kıraat ederim. Haftada bir kere hatim

60 "Yahudiler yetmiş bir gruba ayrıldılar, biri dışında hepsi ateştedir." *İbn Mâce*, c. 2, s. 1322, no: 3992; *el-Mu'cemu'l-kebîr*, c. 18, s. 70, no: 129; Krş. *Ebû Dâvûd*, c. 4, s. 197, no: 4596; *Musnedu Ahmed*, c. 2, s. 332, no: 8377; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 14, s. 140, no: 6247.

olur ve hem yine bed' olur, yani pazartesi günleri hatim ile bed' olunur. Esmâ-yı nebîden sonra delâil-i şerîfte Mekke-i mükerreme ile Medîne-i münevvere'nin resmi vardır. İşte o resm-i şerîfe ve kubbe-i sa'âdete bu yüzsüz yüzümü sürüp üç kere takbîl ile salât-ı şerîf ederim. Badehu Beytü'l-mu'azzam resm-i şerîfine teveccüh edip "Lâ ilâhe illallâh Muhammedun resûlullâh "Lâ ilâhe illâ ente subhâneke innî kuntu mine'z-zâlimîne"[61] deyip oradan Cennetü'l-mu'allâ'ya teveccüh ederek Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin kabr-i sa'âdetlerine teveccühen rûh-ı kudsiyyelerini takdis ile imdâd-ı rûhâniyyet-i gavsiyyelerini istirham ederim azizim. Oldu mu dedem? Bol bile geldi lezizim. Aşk olsun, bu aşk, muhabbet sana latifim hû. Lehu'l-hamdu ve'l-minne "Hâzâ min fazli rabbî"[62] sad hezâr sad hezâr hamd ü senalar olsun ki zâhir ü bâtın berekât-ı ilâhiyye kemâl-i lutf u kerem ü rahmetinden bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin kesesine, hanesine nazar-endâz-ı feyz ü berekât olduğu gibi maksut ve matlûp olan ve sermâye-i ezel ü ebed olan aşkına ve gönlüne bir başka tecelliyât-ı berekât atiyye ve ihsanıyla sad hezâr sad hezâr berekât versin, erenlerim ve minhu hû diye hatm-i niyâz etmiştir. "es-Selâmu aleykum ve rahmetullâhi ve berekâtuhu."

İşte azizim, bahsimiz taklitten tahkike vasıl olmak idi. O da bir muhakkıkın dâmen-i pâk-ı irşâdına sarılmakla hâsıl olacağını arz u beyan ettin. Lâkin burada gönül âlemine bir şey atıldı. O da Musa aleyhisselâmın çoban ile olan mükâlemesidir. Şöyle ki Hazret-i Musa aleyhisselâm Tûr dağına gider iken [655] yolda bir çobanı gördü. O çoban Cenâb-ı Hakk'a hitap edip der idi ki "Ey kerim, ey ilâh, ey bendelerini güzide ve ıstıfa edici ilâh, sen kandasın, ta ben senin kölen ve hizmetkarın olam, senin çarığını dikem, senin başını tarayım, senin kaftanını boyayım, seni bitlerini öldürem. Ey muhteşem, senin önüne süt getireyim, senin elceğinizi yani elini öpeyim, seni ayacağını ovam, uyku vakti ki gele, senin cây u hâbgâhını süpürem ve pâk edem. Ey benim dükeli keçilerim sana feda olsun. Ey Hudâ, senin zikr-i yâdınladır benim heyheyim ve heyhayım, yani hey ve hu eyleyip figan eylediğim senin şevk ü yâdın vasıtasıyladır."

O çoban bu üslûp üzere beyhude ve abes söyledi. Hazret-i Musa aleyhisselâm ona dedi: "Ey çoban, bu sözler kimedir?" Çoban, Hazret-i Musa aleyhisselâma dedi "O kimseyedir ki bizi yarattı, bu zemin ve âsumân ondan zuhura geldi." Hazret-i Musa aleyhisselâm dedi: "Hay ey çoban, hîre-ser ve mecnun oldun; hod Müslüman olmamış iken kâfir oldun. Bu ne herzedir, bu ne küfürdür ve ne batıl hezeyan sözdür! Kendi dehânına pamuk sok, ta ağzın bu gûne sözü söylemeye. Senin küfrünün kabih rayihası cihanı kokmuş eyledi. Senin küfrün dinin dîbâsını eski ve pare pare eyledi. Çarık ve dizbağı sana lâyıktır. Bir âfitâb-ı azîmü'ş-şâna bunun gibiler kaçan reva ve sezadır. Bu sözden eğer sen gülû ve dehânını bağlamayasın, âsumândan bir ateş gelir ve halkı yakar. Eğer sana kahr-ı ilâhî ateşi manen gelmediyse, bu dehânından zuhur eyleyen duhân-ı küfür ve isyâna nedir? Canın siyah olmuş, revânın merdut nedir? Yani bu zâhirde olan

61 "Senden başka tanrı yoktur. Senin şânın yücedir, ben zalimlerden oldum!" Enbiyâ, 21/87.

62 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

küfür ve isyan ve beyhude hezeyan, bâtında olan nâr-ı kahrın alâmet ve duhânı ve canın siyah olmasının ve revanın merdut kalmasının asar ve nişanıdır. Eğer bilir isen ki Yezdân-ı âdil hakimdir, herze ve küstahlık sana nice layıktır, yani Hazret-i Hakk'ın eğer sen var olduğunu [656] bileydin, onun hakkında bu gûne kelimât söylemekten hazer kılaydın. Akılsızın dostluğu hod düşmanlıktır. Hak ta'âlâ hazretleri buncılayın hizmetten ganidir. Bu sözleri ey çoban, sen kime dersin, amm u hâline mi dersin? Celâl sahibi olan Hudâ'nın sıfatında cisim ve hacet mi dersin? Hazret-i Zü'l-Celâl ve'l-ikrâm olan Hudâ hod ihtiyaç ve cismaniyetten münezzehtir. Sütü o kimseye içir ki neşv ü nemâdadır, çarığı o kimseye giydir ki o pâya muhtaçtır, Hazret-i Hak hod bunlardan müstağnidir."

Dahi Hazret-i Musa salâvâtullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyhi çobana dedi ki "Ey çoban, bu senin sözün faraza ve ger bende için ise o bende-i hâs ki Hazret-i Hak onun hakkında dedi o nebidedirve ben hod oyum ve buyurdu halife müstahlefin aynı olduğuna işarettir. Bu manaya âyât ve ehâdîste delâil katı çok vaki olmuştur. Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ fî hakki nebiyyihi: "İnnellezîne yubâyi'ûneke innemâ yubâyi'ûnallâhe"[63] Dahi buyurmuştur: "Men yuti'i'r-resûle fe-kad etâ'allâhe."[64] Dahi "Ve mâ rameyte iz rameyte velâkinnallâhe remâ"[65] Dahi Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ bu manaya işareten buyurmuştur: "Men re'ânî fe-kad re'a'l-hakka."[66] Ve o bendedir, sana dediğim ki Hak ta'âlâ onun şanında: "Maridtu fe-lem te'udnî"[67] buyurdu, yani o Allah dedi ki ben hasta oldum, beni iyadet etmedin, ben rencûr oldum, o mariz tenha hasta olmadı. Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ fî hadîsi'l-kudsiyyi: "Ya'bne âdeme maridtu." Ey âdemoğlu ben hasta oldum. "Fe-lem te'idnî" beni iyadet etmedin. "Ve'stat'amtuke fe-lem tut'imnî ve'steskaytuke fe-lem teskinî" ben taam istedim, sen it'âm etmedin, ben su istedim, iska etmedin. "Kâle ya rabbi ve keyfe e'ûduke ve ente rabbu'l-âlemîne. Kâle Allâhu ta'âlâ "E-mâ alimte enne abdî fulânen marida fe-lem te'idhu, e-mâ alimte lev udtehu le-vecedtenî indehu. İlâ-âhirihi."[68] *Meşârik*'te mufassal hadistir. Ve bundan maksut odur ki "Bî yesma'u ve bî-yabsiru" mertebesinin sahibi olmuştur. Onun hakkında [657] bile bu gûne makalât beyhûdedir. Kanda kaldı ki Hazret-i Hakk'ın şân-ı şerîfinde olan meşâyıh-ı sûfiyye bu mertebeye kurb-ı nevâfil derler ki kaçan abd ber-mûcib-i hadîs-i kudsî "Lâ yezâlu'l-abdu yetekarrebu ileyye bi'n-nevâfili hattâ uhibbuhu fe-izâ ahbebtuhu kuntu sem'ahu ellezî

---

63 "Sana biat edenler (İslâm uğrunda ölünceye kadar savaşmak üzere sana söz verenler), gerçekte Allah'a biat etmektedirler." Fetih, 48/10.

64 "Kim Elçi'ye itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur." Nisâ, 4/80.

65 "(Ey Muhammed) Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı." Enfâl, 8/17.

66 "Kim beni görür ise, gerçek(ten görmüş) görmüş olur." *Muslim*, c. 4, s. 1776, no: 2267; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s *412, no: 1123; Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 250, no: 2482, "Men reânî fi'l-menâmi fe-kad re'a'l-hakke."

67 "Hasta oldum, ama sen beni ziyaret etmedin." *Muslim*, c. 4, s. 1990, no: 2569.

68 Hadis için bkz. *Muslim*, c. 4, s. 1990, no: 2569; Sahîhu İbn Hibbân, c. 1, s. 503, no; 269; A.e., c. 3, s. 224, no: 944.

yesma'u bihi ve basarehu ellezî yubsiru bihi ve yedehu elletî yabtişu bihâ."[69] Kul, hizmet-i nâfileye müdavemet eylese bir mertebeye vâsıl olur ki Cenâb-ı Hak ona muhabbet ede, o vakitte ki Cenâb-ı Hak, abdine muhabbet eyleye; abd, Hakk'a bir mertebe takarrüb eyler ki bilâ-hulûl ve lâ-ittihâd Cenâb-ı Hak ona âlet mesabesinde olup sem'-i Hak'la sâmi' ve basar-ı Hak'la nazır ve kudret-i Hak'la bâtış ve kuvvet-i Hak'la mâşî olur ve velâyet ü keramet mertebesini bulur. Pes bu mertebeye vâsıl olan abde bir kimse ihanet eylese ve bî-edebâne söz söylese, zulmet-i cinâna ve nez'-i îmâna sebep olur. Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ "Men ehâne lî veliyyen fe-kad bârezenî bi'l-muhârebeti."[70] Ve kemâ kâle eş-Şeyhu'l-ekberu kaddesallâhu sırrahu'l-azîz: "Men câlese's-sûfiyyete ve hâlefe mâ yetehakkakûne bihi neze'allâhu'l-îmâne min kalbihi."[71]

Dahi Musa aleyhisselâm, çobana dedi ki "Hak ta'âlânın has bendesine bî-edeb ve bî-pâk söz söylemek kalbi öldürür ve varakı kara eyler, yani defter-i ameli siyah eyler. Eğer sen bir merde Fatma dersen, eğerçi merd ü zen cemîan bir cinstir, zira cümlesi insandır ve merd ü zen hayvân-ı nâtıklık tarifinin tahtında dahildir, lâkin o Fatma dediğin kimse senin hûn u helâkına kast eyler. Eğer mümkün olsa, her ne kadar o kimse hoş-hû ve halim ve selim ve sâkindir, maahâzâ yine bu namla tesmiye olunmaktan ona ar gelir, sana hışım eyler. Hâlbuki Fatma zenler hakkında medihtir, zira Hazret-i Peygamber aleyhisselâmın duhterlerinin ism-i şerîfidir. Ammâ merde Fatma dersen, ona zahm-ı sinân olur ve bu söz onun kalbini mecruh kılar. Pes ey çoban, dest ü pâ bizim hakkımızda medih ve sitâyiştir, zira bî-dest ü pâ olmak [658] ayb u noksandır."

İşte azizim, buraya kadar zikr ü beyan olunan kelimâtı vaktaki biçare çoban işitti; çoban, Musa aleyhisselâma dedi ki "Ey Musa, benim dehânım diktin ve pişmanlıktan sen benim canımı yaktın." Çoban derhâl câmesini yırttı ve hararetle bir ah etti, ber ü beyâbâna baş koyup gitti. Hudâ-yı ta'âlâdan Musa aleyhisselâma vahiy geldi böyle diye ki "Ya Musa, bizim bendemizi bizden cüda eyledin. Sen bendelerimi bana vâsıl eylemekten ötürü mü geldin, yahut fasl ü cüdadan ötürü mü geldin? Ya Musa, mademki kadirsin, firakta ayak koma! Eşyanın ebgazı ve ekbahı benim katımda talâktır. Yani ya Musa kadir oldukça ayak koma firaka, şürû' etme iftirâka, zira ebgaz-ı eşyâ benim katımda talâk ve firaktır. Her bir kimseye bir sîret komuşum, her bir kimseye bir ıstılâh vermişim." Yani Hazret-i Musa'ya itâb-ı Hazret-i İzzet'ten böyle vaki oldu ki "Ya Musa, her bir kimseye sîret-i hâs vaz' eyledim ve her bir kimseye bir nevi ıstılâh verdim ki bu ih-

---

69 *el-Buhârî*, c. 5, s. 2384, no: 6137. "Men 'âdâ lî veliyyen fe-kad âzentuhu bi'l-harbi. Ve-mâ tekarrebe ileyye abdî bi-şey'in ahabbe ileyye mimme'fteradtu aleyhi. Ve-mâ-yezâlu abdî yetekarrebu ileyye bi'n-nevâfili hattâ uhibbuhu. Fe-izâ ahbebtuhu kuntu sem'ahullezî yesme'u bihi ve basarahullezî yubsiru bihi ve yedehulletî yebtişu bihâ ve riclehulletî yemşî bihâ. Ve in seelenî le-u'tiyennehu, ve-le-in iste'âzenî le-u'îzennehu. Ve-mâ tereddedtu an şey'in ene fâ'iluhu; tereddudî an nefsi'l-mu'mini yekrehu'l-mevte ve ene ekrehu mesâetehu."

70 *el-Buhârî*, c. 5, s. 2384, no: 6137, önceki hadise bak..

71 Şeyhülekber, Allah onun asil sırrını kutsasın, şöyle demiştir: "Kim mutasavvıflarla birlikte olup onların tahkiklerine aykırı davranırsa Allah onun kalbinden imanı çıkarır."

tilâf-ı elsine ve ıstılâh dahi âyât-ı azîmeden bir ayet ve arz u semavatın halkı manendi kudret-i bâhireden bir kudrettir. Ya Musa, onun hakkında ve istidadında o söz medihdir ve senin hakkında ve istidadına nispet zemdir; onun hakkında şehd ve senin hakında semdir, zehirdir. Ben bendelerime tâ'ât u ibâdâta emir eylemedim ta bir fayda edem; belki bendelerime tâ'ât u ibâdâta emir eyledim, ta kim o vasıta ile bendelerim üzere bir cûd u ihsan edem. Yani ben kullarıma emir ve teklif eylemedim ta kim onlardan sûd ve fayda edem, emir ve teklifi bendelerime cûd eyleyem, onun için eyledim" "Ve mâ halektu'l-cinne ve'l-inse illâ li-ya'budûni."[72]

Pes Hak ta'âlânın cinni ve insi kendiye ibadet eylemek için halk etmesi kendiyi istikmâl için değil, belki bendelerinin o ibadetle istikmâl ve intifaı içindir. Eğer ibadet eylerse, kendiye fayda ve eğer etmezse [659] kendiye zarar. Biz azîmü'ş-şân lisana bakmayız ve kâle nazar kılmayız. Biz revâna ve hâle nazar kılarız, kalbe nazar ediciyiz. Eğer o kalp, hâşi' ve hâif ola, eğerçi telaffuzsuz tâ hâdi' ola, yani nâzır-ı kalbiz. Eğer bir kalb-i hâşi' ola, bizim nazarımız o huşuadır. Ey Musa, benim kullarımdan adap biliciler gayrı gürûhtur ve sahte cân ü revân bir âher güruhtur. Âşıklara her nefes yanmaklık vardır. aşk ateşine. Viran köy üzere haraç ve öşür yoktur, yani harap olmuş âşıktan mürâ'ât-ı âdâb murat olmaz ki "İzâ temmeti'l-mahabbetu sekatat şurûtu'l-âdâbi"[73] denilmiştir. Eğer bi-hasebi'z-zâhir hata söylerse ona hata edici deme ki bi-hasebi'l-ma'nâ o atva'-ı halkullâhtır. Eğer pür-hûn ola, şehitleri yuma, yani âşık olan kimseyi bir şey ki mu'ayyeb ü mülevves kılsa, o mu'ayyeb ü mülevves olan şeylerle âşık pür olsa, o şehîd-i tîg-i muhabbettir. Onu o ukalâya kerahet ve habaset veren uyûbdan yuma, zira ukalâya nispetle o ayb ve nâ-pâklıktır, velîkin uşşaka nispetle ayn-ı pâklıktır, zira şehitlere hûn, âbdan evlârektir. Bu hata ki uşşaktan sâdır olur, yavuz su abdan evlârektir. Kâle aleyhisselâm "İzâ ahabballâhu abden lem yadurr zenbuhu."[74]

Kabe'nin içine kıblenin resm ü itibarı yoktur, her ne canibine bir kimse onda teveccüh eylese caizdir. Ammâ hâric-i Kabe'de olanlar ona müteveccih olmak vaciptir. Pes uşşâk-ı ilâhî, kabe-i hakîkate vâsıl olanlardır, ber-muktezâ-yı "Fe-eynemâ tuvellû fe-semme vechullâhi."[75] Her ne hâle ki teveccüh edeler onda vech-i Hudâ'yı müşahede kılanlardır. Bunların katında resm ü âdet kaydı yoktur, belki melâmet ve fezahat üzere olmak şanlarındandır.

Ey azîzân ve ey ihvân-ı pür-zevk ü sefâ, cümlenizin malûmu olduğu üzere aşk ki ifrât-ı muhabbete derler, aşkın milleti yani dini dükeli edyândan cüdadır.

---

72 "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." Zâriyât, 51/56.

73 *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 91, no: 246, "İzâ sudikati'l-mahabbetu sekatat şurûtu'l-âdâbi" başlığı altında, el-Cuneyd'e nisbetle. Daha yaygın formu "İzâ vucideti'l-ulfetu sekatati'l-kulfetu" şeklinde.

74 "Allah bir kulu severse, artık günahı ona zarar vermez." Krş. *Mevâridu'z-zam'ân*, c. 1, s. 612, no: 2473; *Tuhfetu'l-Ahvezî*, c. 6, s. 159; *Feyzu'l-kadîr*, c. 1, s. 246; "İzâ ahabballâhu abden hamâhu'd-dunyâ."

75 "Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır." Bakara, 2/115.

Onun için ki tekâlîf-i dîniyye bi'l-külliye akıl üzere mübtenî olmuştur. [660] Ve âşık mahkûm-ı akl değildir, belki mahkûm-ı aşk ve esîr-i ifrât-ı muhabbettir.

İmdi âşıkın dini, cemî'-i dînlerden cüda oldu. Âşık maşûkundan gayrıyı bilmez ve mahbûbundan âher bir mahbûb müşahede kılmaz, belki kendiyi dahi görmez. Âşıklığı ve maşûkluğu bir emr-i i'tibârî ve bu ikisini mazhariyyet-i Bârî görür. Bu takdirce dahi millet-i aşk cemî'-i dînlerden cüda olur ki dükeli edyân kesret ü mugayeret ehli için vaz'-ı ilâhîdir. Âşıkların mezhep ve milleti Hudâ'dır, yani âşıkların mahall-i zehâb u sülûku ve milleti Hudâ'dır. Âşıkları gâh seyr-fillâh ederler ve gâhî seyr-maallâh edip "Ve huve ma'akum eyne mâ kuntum"[76] fehvasınca her ne hâlle ki gitseler, onunla giderler. Pes Hudâ'dan gayrı görmezler ve Hudâ'dan gayrıyı bilmezler. Pes gayr kalmayınca âşıkların mezhep ve milleti Hâdâ olur.

İşte azizim, o âşık-ı Hudâ olan çoban hakkında Hazret-i Musa aleyhisselâm Cenâb-ı Hak'tan itap işitti. Beyâbânda çobanın ardınca yeldi. O şarâb-ı aşkla mest ü sergeşte olmuş çobanın ayağının nişanı üzere sürdü. Râh-ı beyâbândan tozlar silkidi, yani cûst-cûda ziyade sürat eyledi ve çok tâb ü meşakkatten sonra Hazret-i Musa aleyhisselâm akıbet çobanı buldu "Men talebe ve cedde vecede"[77] fehvasınca. Buldu ve gördü ve ona dedi ki "Müjde ver ey çoban ki Hak'tan sana destur yetişti, hiç adab ve tertip isteme, tenin ve gönlün her ne ister ise onu söyle, zira senin küfrün dinden ve senin dinin canın nurudur, yani senin küfrün din ve dinin nûr-ı cândır. İmdi sen azâb-ı Hudâ'dan ve senden cihana mensup olanlar amandadırlar, yani senin hürmetin için ehl-i cihân dahi azâb-ı Hudâ'dan amandadırlar. Ey "Ve yef'alullâhu mâ yeşâ'u"[78] mefhumunun muaf ve mütesellemi var lisanını lâübali-vâr kayırmaksızın fetheyle [661] ve her ne dilersen söyle."

Ekser-i ehl-i sünnet "Ve yef'alullâhu mâ yeşâ'u"[79] manasına mukir iken bir kimse böyle akıldan ve şeriattan hariç vaz' eylese, maa-hâzâ makbûl-i Hak olsa ve Cenâb-ı Hak onu af kılsa, kusûr-ı ma'rifetleri olduğundan inkâr ederler ve semt-i itizâle giderler. Kıyas ederler ki kâr-ı Hak ber-muktezâ-yı akl ola. Hâlbuki lâzım değildir muktezâ-yı akl üzere ola, belki "Fa'âlun limâ yurîdu"[80]dur. Ve dahi "Lâ yus'elu ammâ-yef'alu"[81]dur azizim.

İmdi çoban, Musa aleyhisselâma cevap verip dedi ki "Ey Musa, âlem-i cezbeden ve mertebe-i sekrden geçmişim. O sözler cezbe hâlinde idi. Ben şimdi gönül kanına karışmışım ve bulaşmışım." Murat mertebe-i fenâ ve izmihlâle eriştim demek olur. "Ben cezbe-i ilâhî sebebiyle sidretü'l-müntehâdan geçmişim,

---

76 "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." Hadîd, 57/4.

77 "Kim (bir şeyi) isteyip de (onun için) çabalarsa, (onu) elde eder." Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 243, no: 2451. Hadis olmadığı özlü bir söz olduğu belirtilmiş.

78 "Ve Allah, dilediğini yapar." İbrahim, 14/27.

79 "Ve Allah, dilediğini yapar." İbrahim, 14/27.

80 "İstediğini yapandır." Hûd, 11/107; Burûc, 85/16.

81 "O, yaptığından sorulmaz, ama onlar, sorulurlar." Enbiyâ, 21/23.

yani ben şimdi sidretü'l-müntehâdan öte geçtim." Sidretü'l-müntehâ fevk-i semâ-yı sâbi'de bir mertebedir ki cennetü'l-me'vâ onun katındadır ve makâm-ı Hazret-i Cibrîl'dir. Ulûm u a'mâl-ı halâyık ancak ona dek vâsıl olup ve onda nihayet bulduğu için sidretü'l-müntehâ denildi ve ukûlu u nüfûs-ı halâyık onun tahtında olduğu çün Allâhu a'lem sidreye teşbih olundu ve vâsıl-ı Hak olan uşşâk-ı ilâhî mertebe yönünden sidretü'l-müntehâdan ileri geçmişlerdir ve bilâ vâsıta dest-i Hak'tan şarâb-ı aşk u muhabbeti içmişlerdir. Onun için çoban lisanından bu manaya işaret edip buyururlar. Çoban dedi ki "Ey Musa, ulûm-ı halâyıkın ve ukûl-ı nâsın nihayet bulduğu sidretü'l-müntehâ mertebesinden geçtim ve o canibden nice yüz bin yıl gitmişim, yani sad hezârân sâl takdiren ondan ileri gittim ve vuslat-ı Hazret-i Mahbûb'a yettim ki onun vuslatı mertebesi ukûl-ı idrâktan berterdir. Ya Musa, taziyâne-i irşâd u nasîhati esb-i rûhuma vurdun, tedip eyledin ve ruhum esbi derhâl döndü, sıçramak etti ve gerdûndan [662] öte gitti. Bizim nâsûtumuz mahremi lâhût oldu. Senin destin üzere ve senin bâzûn üzere tahsin olsun ki senin bir zebanın sebebiyle bu mertebeye eriştim." Nâsût, âlem-i insâniyyete ve lâhut, âlem-i ilâhiyyeye derler, yani Cenâb-ı Ulûhiyyet insaniyetimize mahrem oldu ve onda esmâ ve sıfâtıyla zuhur kıldı demek olur ve bu vuslat senin himmet ü kuvvetinle hâsıl oldum demeyi iş'ar kılar. Ve dahi çoban dedi ki "Ya Musa, benim hâlim el-ân söylemekten hariçtir, bunu ki derim benim ahvalim değildir." Pes kendiyi aynaya ve kendinde zuhur eyleyen evsaf ve esrarı aynada mer'î olan surete teşbih edip ve nebi ve velinin manen "lî maallâh" vaktinde ittihatlarına işaret kılıp buyururlar ki "Ey Musa, meselâ bir nakış görsen ki aynadadır veyahut ayna içinde durdu, o aynada gördüğün nakış senin nakşındır ki aynaya münakis olmuştur. O nakış aynanın nakşı değildir, yani bi'l-külliye vücut jengârından ayna gibi saf oldu ve fânî-fillâh olmakla velâyet mertebesini buldum. Pes her nakış ve suret ki benden velâyet ü keramet ve hikmet ü marifetten ve bunlardan gayrı olan sîret ü haslet görürsen o nakşındır ki sen resûl-i Hazret-i Hak ve halîfe-i vücûd-ı mutlaksın ve o nakış ve suret, benim âyîne-i vücûdumda değildir. Ben faniyim ve suver-i fuyûzâtına mir'ât-ı sâfiyim. Meselâ ben ki ney gibiyim ve sen nâyî gibisin. Sen şol dem ki merd-i nâyî ney içre eyledi ve nây hâlidir; hâl-i derûn o dem vasıtasıyla söze gelip söyledi, nâyın derhord mudur? O merdin derhoru değil midir? Her ne mertebe ney hâlîdir, ondan nagamât ve elhan sudur ve zuhur eylese o merd-i nâyînindir, ney ona bir âlet-i mülâhazadır. Pes benden her ne gûne kelâm ve peyâm sudur eylerse ey Musa senindir ve âyîne-i [663] vücûdumda mer'î ola nukuşu manevî cenabınındır."

Kezalik her veli kendi nebisine böyle der ki o veli hangi nebinin kademinde ise o velinin âyîne-i vücûdunda görünen nukûş- kerâmât u velâyât o peygamberindir ve onun nây-ı cesedinden zuhura gelen asvât u nagamât, metbu ve muktedası olan resulündür. Pes evliyâ-yı Muhammediyyeyi böyle bil ve onlardan zuhur edeni o hazretten müşahede kıl azizim. Âgâh ol, âgâh ol ey hâmid olan ve sena ve sıpâs kılan kimse, eğer Allah'a hamd söylesen maa-hâzâ yine o çobanın nâ-fercâmı ve nâ-sezâ senası gibi anla ve bil, o çobana nispet senin hamd ü senan eğer ki eyürektir. yani eğer ki senin hamd ü senan o çobana nispet olunsa ona

nispet bihterdir, velîkin Hazret-i Hakk'a nispetle hem ebter ve bî-ferdir. "Ve-lihâzâ kâle aleyhisselâm: "Lâ uhsî senâ'en aleyke ente kemâ esneyte alâ nefsike subhâneke mâ zekernâke hakka zikrike yâ mezkûru."[82] Nice bir hâmid ü zakirim ve senâ-hân u şakirim dersin, çün kim yevm-i kıyâmette perdeyi ortalıktan kaldıralar ve ref'-i hicâb edeler ki bu olmamıştır o nesne ki halk zannettiler. "Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ: "Ve bedâ lehum minallâhi mâ lem yekûnû yahtesibûne."[83] Meselâ çok kimse kendilerini Cenâb-ı Hakk'a hâmid ü zakir ve nicesi dahi senâ-hân u şakir zannederlerdi ve nicesi dahi kendilerini abit ve zahit ve arif zu'm ederlerdi, rûz-ı kıyâmette "Yevme tuble's-serâ'iru"[84] vaktinde bunlara Allah'tan zâhir ola d şey ki onu zanneylemezdi mevlânâ.

Bu senin zikrinin kabulü Hazret-i Hudâ'nın rahmetindendir, yani ey zakir bu senin zikrinin makbul olması kabule müstahak olduğundan ötürü değildir, belki bu senin zikrinin kabulü rahmet-i ilâhiyyedendir. Müstahâda olan hatunun salâtı gibi mahza ruhsattır. [664] Müstahâda şol hatuna derler ki mutat olan hayzın eyyamından sonra deminin hurucu müstemir ola. Bu hâlette salâtı terk eylemez ve bu dem mâni'-i salât olmaz. İmdi maa-adem-i tahâret müstahâdanın salâtı caizdir ve hakkında ruhsat vardır. Onun salâtının caize olması kendinin tahir olması itibarıyla değildir, belki ruhsat-ı şer'iyyedir azizim. O müstahâdanın namazında kan bulaşmıştır; senin zikrin teşbih ve zan ve çün ü çirâya bulaşmıştır, yani o müstahâda olan hatunun namazına hûn âlûdedir. Murat, mezkûr olan Allah'ı kemâl-i tenzîhe kadir olamayıp aklınla itikadında onu bir şeye teşbih ederek zikir edersin ve ona marifetin olmadığından nicedir demekle zikrini âlûde edersin demek olur.

Efendim ah, efendimin efendisi efendim Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Mesnevî-i şerîflerinin ikinci cildinde 154. sayfasında buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.2, s. 154:

Hûn pelîdest u be-âbî mîreved
Lîk bâtın-râ necâsethâ buved (2: 1799)

"Hûn pelîddir ammâ bir su ile gider, yani hûn, eğerçi pelîddir ve nâ-pâktır ve cüz'î su ile gider, lîkin bâtının necasetleri vardır, vesâvis-i şeytâniye ve ahlâk-ı zemîme gibi ki o âbla gitmez, Allah'ın lutfu âbından gayrıyla." Nitekim buyururlar:

Mesnevî:

K'ân be-gayr-ı lutf-ı âb-ı Girdigâr
Kem nekerded ez-derûn-ı merd-i kâr (2: 1800)

---

82 "Bundan dolayı Hazret-i Peygamber şöyle demiştir: Senin kendini övdüğün gibi övemem seni, sen eksikliklerden uzaksın, biz seni gereği gibi anamayız."

83 "(Çünkü) Hiç hesap etmedikleri şeyler, Allah'tan karşılarına çıkmıştır." Zümer, 39/47.

84 "Gizlilerin (ortaya dökülüp) yoklanacağı gün." Târık, 86/9.

Ki o derûnî necasetler Hazret-i Girdigâr'ın lutfu âbından gayrı ile amel edici olmaz ve taharet bulmaz" demek olur. "en-Necâsetu alâ erba'ati envâ'in kemâ enne't-tahârete alâ erba'ati envâ'in; necâsetu'z-zâhiri, tahâretuhâ bi'l-mâi ve necâsetu'n-nefsi bi'l-hatâyâ ve'l-ma'âsî ve tahâretuhâ bi't-tevbeti ve'l-inâbeti ve necâsetu'l-ahlâki bi'l-evsâfi'r-redîeti ve tahâretuhâ bi'l-ahlâki'l-fâdilati ve'l-evsâfi'l-mardiyyeti ve necâsetu's- [665] sirri ve hiye'ş-şirku ve'l-cehâletu ve killetu'l-ma'rifeti ve tahâretuhâ bi't-tevhîdi ve'l-ilmi ve kesreti'l-ma'rifeti." [85] Kaçan Hak ta'âlânın bir bendeye lutfu olıcak, envâ'-ı tahâreti ona müyesser edip envâ'-ı necâsetten onu pâk eyler mevlânâ.

Mesnevî:

Der sucûdet kâş rû-gerdânii
Ma'ni-i subhâne rabbî dâniî (2: 1801)

"Ey musallî, keşke sücûdunda yüzünü döndüreydin ve 'Subhâne rabbiye'l-a'lâ'nın manasını bileydin."

"Subhâne rabbiye'l-a'lâ"nın manası "Usebbihu rabbiye'l-a'lâ tesbîhan 'ammâ lâ yelîku bi-şânihi" demektir, yani ben a'lâ ve şanı cümleden erfe' olan mâlik ve seyyidimi tenzih etmekle tenzih ederim şanına lâyık olmayan şeylerden. Pes vücutla olan sücûdun ve teşbih ve çûnla olan zikr ü salâtın dahi onun şanına lâyık olmayan şeylerdendir. Lâzım geldi ki onu salât ve sücûdundan tenzih eyleyesin, belki tenzihinden bile tenzih eyleyesin ve sücûd vücudunu ona lâyık görmeyip bunu söyleyesin.

Mesnevî:

K'ey sucûdem çun vucûdem nâ-sezâ
Mer bedî-râ tû nigûyî dih cezâ (2: 1802)

"Ki ey benim rabbim, hem sücûdum benim vücudum gibi nâ-sezâdır, yani sana lâyık değildir, tahkiken kemliğe sen iyiliği ceza vermekliğin mukabelesinde iyiliği ceza vermek Hazret-i Hakk'ın şanından acep değildir." Bu sıfat onun mahlûkunda bile bulunur azizim.]

İşte mevlânâ, buraya kadar serd ü beyan olunan kelâmdan bir hülâsa ve bir netice bu oldu ki ibâdât u tâ'ât, zikr ü fikr ve rabıta ve evrâd u ezkâr ve tilâvet-i Kur'ân ile kendiyi halktan mümtaz ve muhtar abit ve zahit bilip deryâ-yı ucb u gurûra dalıp hacca gidiyorum diye Erzurum'dan Rusya ülkesine doğru gitmek gibi olur. Bu ucb u gururdan kurtulmak ister isen çoban gibi âşık olasın, aşka iktida eyleyesin, zira ki aşkta asla ucb u gurur ve riya dedikleri şeylerin hiç birisi

85 "Kir, dört çeşittir, temizlik de dört çeşittir. Fizikî kirin temizliği su ile olur. Nefis, hata ve günahlarla kirlenir; tövbe ve pişmanlık ile temizlenir. Ahlâk kirlenmesi ise çirkin nitelikler ile olur, temizliği de üstün ahlak ve beğenilen nitelikler ile olur. Gizli kirlenme ise şirk ve cehalettir, bilgi kıtlığıdır, temizliği de tevhit, ilim ve irfan iledir."

yoktur azizim, lâkin bununla beraber [666] yine zâhir ibâdât ve tâ'ât ve zikr ü fikr ve rabıtayı terk etmezsin, zira ki bu zâhir ibâdâtı bâtına nişan ve alâmet gibidir. Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz, Mesnevî-i şerîflerinin birinci cildinde 234. sayfasında buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 234:

Ger beyân-i ma'nevî kâfî şudî
Halk-ı âlem âtıl u bâtil budî (1: 2624)

"Eğer beyân-ı ma'nevî kâfi olaydı, yani mücerret iman ve irfan ve itikat İslâm'a kifayet kılaydı, halk-ı âlem atıl u bâtıl olurdu."

Yani ibâdât u tâ'ât ve a'mâl-i sâlihât ve ef'âl-i hasenât işlemekten muattal olurdu. Ammâ ikrâr bi'l-lisân ve amel bi'l-erkân dahi imanın şartındandır ki zâhir bâtının unvanındandır.

Mesnevî:

Ger muhabbet fikr u ma'nîstî
Sûret-i rûze vu namâzet nîstî (1: 2625)

"Eğer muhabbetullâh mücerret fikret ve mana olaydı, bu takdir üzere senin savm u salâtının sureti olmazdı ve ibâdât-ı zâhireye şürû eylemen lâzım gelmezdi."

Mesnevî:

Hedyehâ-yı dûstân bâ-hem-diger
Nîst ender dûstî illâ suver (1: 2626)

"Dostların birbirine armağanları dostluk hususunda değildir, illâ suretlerdir, ammâ sîrete delâlet edicilerdir."

Mesnevî:

Tâ guvâhî dâde bâşed hedyehâ
Ber-muhabbethâ-yI muzmer der-hafâ (1: 2627)

"Ta kim suverî olan hediyeler şahitlik vermiş ola hafâ ve derununda müstetir olan muhabbetler üzere."

Mesnevî:

Zân ki ihsânhâ-yı zâhir şâhidend
Ber-muhabbethâ-yı sır ey ercumend (1: 2628)

"Zira ki zâhirde olan ihsanlar şahitlerdir sırda olan muhabbetler üzere ey muhterem olan kimse."

Mesnevî:

Şâhidet geh râst bâşed geh durûg
Mest gâhî ez-mey u gâhî zi-dûg (1: 2629)

"Senin şahidin gâh râst olur ve gâhi kizb ü dürûg olur, yani a'mâl-i zâhirin gâhî bî-riyâ halis olur ve gâhî ma'a'r-riyâ müzevvere ve kâzibâne olur. Meselâ mest [667] gâhî meyden ve gâhî dûgdan mest olur. Meyden mest oldukta, mestliği sahih ve sadık ve ayrandan mest oldukta mestliği kâziptir, ammâ nâsa kendisini mest gösterir."

Mesnevî:

Dûg-horde mestii peydâ kuned
Hây u hûyu ser-girânîhâ kuned (1: 2630)

"Meselâ dûg içmiş kimse kizble bir mestlik peyda eyler ve hay u huy baş ağrılanmaklıklar eyler. Sahih mest olanlar gibi hâl-i girân ki ondan mestlikten eser yoktur."

Mesnevî:

Ân murâî der-sıyâm u der-salâst
Tâ gumân âyed ki û mest-i velâst (1: 2631)

"O mürai sıyamda ve salâttadır, ta halka gümân getire ki o mest-i muhabbet-i ilâhîdir.

Mesnevî:

Hâsıl ef'âl-i birûnî dîgerest
Tâ nişân bâşed ber-ân çi muzmerest (1: 2632)

"Hâsıl-ı kelâm ef'âl-ı bîrûnu ve suveri diğerdir, yani ahvâl-i derûnîden gayrıdır. Velîkin bu ef'âl-ı bîrûnu vaz' olunmuştur ta nişan ola o nesnenin üzerine ki derunda muzmerdir ki zâhir bâtına unvan ve nişan olur. Ammâ zâhirde olan nişan, sadık ve kâzib olmaya muhtemeldir. Bu ecilden münacata şürû' edip o nişân-ı suverînin gej olmasından rast olmasını fark eylemek için Hak ta'âlâ hazretlerinden temyiz eylemek talep ederler ve gayrılara dahi bu hususta Hudâ-yı ta'âlâdan temyiz istemek için irşat buyururlar."

Mesnevî:

Yâ rab în temyîz dih mâ-râ bihâst
Tâ şinâsîm ân nişân-i gej zi-râst (1: 2633)

"Ya rabbi, sen bize talep ve sual etmekle o temyizi ver, ta kim o eğrilik nişanın doğrudan anlayalım ve kâzibi sadıktan fark eyleyelim" buyururlar azizim.]

Ey cân-ı men, ey cânân-ı men, ey sultân-ı men, Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri şu bir iki beyt-i şerîfleriyle bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerine hitap ve itap ile tevbîh buyururlar ki "Ey yüzsüz asi, ey bîhaber ü irfan, kimin kapısın çalıyorsun? Kimi sual [668] ediyorsun? Ey bîhaber, Mesnevî-i şerîfi mir'ât-ı mücellâ gibi karşına alıp onda kendini görüp kendi kendine hitâb-ı itâb ediyorsun!" Uyan dedem, bak bir kere kendine nazar eyle, Hazret-i Pîr efendimizin buyurdukları bu ucb u gurur, nazarında kaç kantar mevcuttur? Bu tâ'ât u ibâdât ve evrâd u ezkâr ve halktan inziva edip bununla kendini halktan mümtaz ve muhtar bilmek, hacca gidiyorum diye Erzurum'a gitmek ve zaten evvelce bu Erzurum'a gidip hâl ü rengini gördün ve boyan meydana çıktı, artık koca öküz oldun, sin kemâle erdi, hâlâ nazarın zevalde senin a biçare zavallı dedem!" buyururlar azizim. Âmennâ ve saddaknâ lezizim. Pek doğru ve öyledir latifim. Lâkin derviş delirmiş demektir. Mecnûn-ı aşk olanlara da haber anlatmak biraz müşküldür. Onlar ne sadıkı bilirler, ne de kâzibi tanırlar, ancak maşûk ve mahbûb ve mergubu kim ise onunla hem-dem-i sohbet olurlar mevlânâ.

Filhakika bazı kerede ayran içip mey-i aşk nûş etmiş gibi neşeyâb olup hay ve huy ediyorum, kâzib mestanelikler zuhur ediyor. Bazı kere de sâye-i Cenâb-ı Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîzde mey-i aşk nûş ile mazhar-ı tecelliyât-ı samedâniyye bahş ü ihsan olunur ise de o zaman da kabıma sığmayıp tecâvüz-i hâl ü hareketten dolayı tekdir ü tevbîh ile beraber dûçâr-ı belâ-yı azîm ü azâb-ı elîm oluyorum. Meşhur meseldir ki "Bin nasihatten bir musibet hayırlıdır." İşte o hayırlı musibet de sol elime isabet etti azizim.

İsâbetü Musîbet fî Yedi Yesâr

Filhakika insanlar yesârda başka yaşar. Yesârın manası ki zenginlik, servet ve rahat, refah, âsâyiş-i hâl ve kolaylık, âsânlık ise de bir manası da insanın sol eli demektir. İşte sâye-i veliyyü'n-ni'am saadetlû Tahsin Beyefendi hazretlerinde [669] zenginlik ve servet ü sâmân hâsıl oldu. Ammâ sol elim de ameliyat görüp dedim: "Aman el-aman azizim, el-aman." Bu remz ü muammanın tafsilâtı şöyledir ki evvelce arz u beyan olunduğu üzere müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerinin fevkalâde mahcûbî-i lutf u ihsânları olduğum cihetle gönlümün bir feth ü küşadı zamanını arar idim ki hakk-ı âlîlerinde bir dua ve hizmetlerinde bulunayım. Hamd olsun o zamanı buldum. Şöyle ki bir gün şubede rabıtada durur iken bahş-u lutf-ı feyz-i tecelliyâttan gönül âleminde zuhur eden neş'e-i zevk ü sefâ saikasıyla önümde olan masanın miftahını sağ elimle telgraf vurur gibi vurmaya takırdatmaya başladım. Müşarünileyh hazretlerinin mahdûm-ı âlîleri rifatlû Nafiz Beyefendi karşımda sandalyede oturuyor idi. Sual etti ki "Müdür efendi ne yapıyorsunuz?" Dedim: "Mâbeyn-i hümâyûn başkâtibi paşa hazretlerine telgraf keşide ediyorum." Dedi: "Ne için?" Dedim: "Peder-i âlîleri için." Dedi: "Teşekkür ederim." Sonra yukarı tavana doğru bakıp "Olmaz, ramazân-ı şerîfte İstanbul'da bulunacaklardır" dedim. Nafiz Bey'e dedim ki "Bayram ertesi olsun" diyorlar.

Fakir de "Olmaz, ramazân-ı şerîfte İstanbul'da bulunsunlar diyorum" deyip işe hitam verdim.

Aradan sekiz on gün geçti, telgraf sırrı zuhur etti. Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerîde Masraf ve Tekaüt Sandığı Nazırı devletlû Sadeddin Paşa hazretlerinden olunan takrir üzerine müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerinin Tekaüt Sandığı Muhasebeciliğine tahvîl-i me'mûriyyeti atebe-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye arz olunduğu haber-i meserret-encâmı alındı. Artık neşeler, zevk ü sefalar az'âf-ı muzâ'af oldu. Ammâ velâkin "Usr ma'a'l-yusrâ" sırrınca yüsr onlara, usr de fakire oldu. Ledünniyâtından sarf-ı nazar bi-hasebi'z-zâhir mumaileyhin avucum içinde bir çıban zuhur etti ve ıztırap vermeye başladı. [670] Tabiî ve zarurî etibbaya müracaat olundu. Kolağası Hüseyin Efendi biraderimiz can-berâberimiz, kalb-i selîm, âşık-ı sâdık teşrif buyurdu. Kemâl-i nezâketinden buyurdular ki birkaç güne kadar defolmak üzere ilâçlı pamuk ile bir su tertip edip sabah akşam gelip pamuğu su ile ıslatıp elime sarardı. Dört beş gün sonra eğilip dedi ki "Müdür efendi, bizim dediğimiz gibi olmadı, ne çare ameliyat yapmak ister." Dedim "Aman ya Hazret-i Hüseyin, o iş biraz müşkül olur!" Dedi ki "Birtakım revhler ile elinizin hissiyatını izale ederiz, asla duymazsınız." Dedim: "Siz bilirsiniz." Zaten ameliyat icra olunacağı muhakkak idi. Ancak Hüseyin Efendi'nin fakire olan muhabbetleri muktezasınca evvelemirde böyle bir yalan yaptılar ve çıbanı kemale yetiştirmek için idi mualece azizim.

Her ne hâl ise tabiî ve zarurî rıza gösterilip işte azizim bin üç yüz yirmi üç senesi Şa'bân-ı şerîfin dokuzuncu [8 Ekim 1905] pazar günü idi, Operatör Binbaşı Artin Efendi ile beraber gelip ameliyat icra olundu. Filhakika revhler vasıtasıyla pek de his olunmadıysa da yine ıztırab ve elem-i ustura tesiratı fakiri diğer renk ve hâle koymuştur. El-amân el-aman işte o günden itibaren Artin sabah akşam devam edip fitil işletmeye ve sıkıp içinde olan fenalığı çıkarmaya. Ve buna tahammül olunamadığından güya sabah akşam can alıcı geliyor gibi intizar ile çekilen mihen ü meşakkat asla tavsif ü tarif olunamaz azizim. Artık Artin Efendi'ye her gelişinde şerbetler, kahveler mükemmeldir ki fakire mülâyemetle muamele etsin için. Ve zaten merkum, Mevlevî şeyhi merhum Hacı Eşref Efendi'nin tabibi olup oldukça kulağı delik ve kendisi vaktiyle Arabiyat görmüş ve *Dîvân-ı Sa'dî* mütalaa etmiş ve bazı hadîs-i şerîfler de ezberinde idi. Onun için vaktiyle kendisine Derviş Artin lâkabı verilmiştir. Binaenaleyh iş [671] bittikten sonra yani elimin fitilini değiştirip merhem koyup sardıktan sonra oturup tarîkat-ı aliyye sohbetleri olur idi. Hatta bir gün bu beyti okudum: "Mide tehî ten durust." Mısra'-ı sânîsini benden evvel Artin Efendi okudu: "Kîse tehî dîn durust." Aferin deyip taaccüp ettim.

İşte bu hâl-i esef-encâm ile vücutça dahi olan ahvâl-i perîşândan dolayı taam ve şaraptan kesilmiş yemez, içmez melek gibi olmuş idim. Lehu'l-hamdu ve'l-minne bu mesâib sayesinde Cenâb-ı Hakk'a tamamıyla rücu ve tövbe ve istiğfara müdavemetle deryâ-yı rahmet ü gufrâna dalmış idim. Lâkin evrâd u ezkâr ve saire tatil olmuş idi ki tahâret-i kâmile noksandır. Binaenaleyh hazırlanmaya evvelce niyet etmiş olduğum nısf-ı Şa'bân-ı şerîf duasından mah-

rum kaldım. Ancak evlâd-ı ma'neviyyem bizim Mülâzım Asım Efendi'ye duayı verip kıraatine mezuniyet verdim. O leyle-i berâtta tarif olunduğu üzere kıraat etmiş ve makbûl-i dergâh-ı ilâhî olmuş ki aradan yirmi gün sonra yani ramazân-ı şerîfin beşinci günü duanın tevsî-i rızk hakkında olan kısmın sırrı zuhur etti. Şöyle ki mumaileyh Asım Efendi'nin mine'l-kadîm matbaa kitabeti için matbaa varidatından şehrî altı mecidiye alır idi. Dört mecidiye de şubede maaşı olup cem'an on mecidiye olur idi. Tasarrufât-ı cüz'iyye kaidesince zabitan ve memurînden şeref-vürûd ederek diğerleriyle beraber bunun da altı mecidiyesi kat' olunmuş idi. Her nasılsa bir zemin ü zaman bularak bunun ve bu gibi matbaada müstahdem zabitanın iki tarafta vazifelerini ifa etmekte olduğundan bunların kemâ-kân müteferrikadan maaşlarının itasına müsaade buyurulması taraf-ı zî-şeref-i müşîriyetten makâm-ı celîl-i seraskerîye inha olunmuş ise de ara yerden altı mâh mürüruyla cevap alınamadığından nesyen mensiyyen o maaş unutulmuş idi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne kemâl-i lutf [672] u ihsân-ı ilâhiyyeden olmak üzere işte nısf-ı Şa'bân-ı şerîf dua ve tazarruu sayesinde mumaileyh Asım Efendi ile sair arkadaşların müteferrika maaşları kemâ-fi's-sâbık itası hakkında ramazân-ı şerîfin beşinci günü emirnamesi şeref-vürûd ederek Asım Efendi fakirhaneye gelip tebşir eyledi ve "Yirmi gün sonra duanın sırrı zuhur etti" dedi. Artık fakirin mesruriyetim tarif olunmaz azizim. İşte dua o dua, ammâ ağız o ağız değildir demiş idik. Koca Asım kemâl-i iffet ü ismetinden o ağzı dahi tedarik etmiştir azizim.

İşte bu gibi ihvân-ı bâ-sefânın duası berekâtıyla lehu'l-hamdu ve'l-minne yaramız bir derece kapanır gibi oldu. Artık abdest ve taharete bed' olunup ramazân-ı şerîfin sekizinci pazar günü alessabah namaza ve evrâd u ezkâra bed' ü mübâşeret olunup dokuzuncu pazartesi gecesi hâne-i fakîrîye muttasıl mahalle câmi'-i şerîfine gidip teravih dahi eda olundu. Lâkin Cenâb-ı Hakk'a pek çok hamd ü nesalar olsun ki sıyâmı tamam tuttum, yani halk ile beraber yirmi dokuz gün tuttum, çünkü bizim hakim efendi acayip bir zat, etraftan gelen telgraflara itibar etmemiş. İstanbul'da ve sair mahallerde cümleten pazar gününden tutmuşlar. Edirne pazartesi tuttu. Aciptir, cumartesi günü hâne-i fakîrîye mumaileyh Asım Efendi geldi. Dedim ki "Oğlum, yarın pazar, ramazan; çünkü bu gece rüyasını gördüm. Muhakkak ramazan olduğundan zatınız müsvedde torbasını odacı ile gönderin, her gün zahmet edip gelmeyin. Şayet bir şey sual etmek olursa teşrif buyurun" dedim. Lâkin bizim rüya Edirnece tasdik olmadı, başka mahallerce musaddak oldu azizim.

Rüya deyip geçme, bu da mucizât-ı cüz'iyyelerden bir cüzdür. İşte sana bir rüya dahi arz edeyim. Teravih için câmi'-i şerîfe gittiğim gece görülen rü'yâ-yı sâdıka şöyle ki o gece rüyada bir câmi'-i şerîf gibi bir mahalde bulundum. [673] Meşayıha mahsus gayet büyük ve alâ bir al post üzerinde oturmuşum, fakat vücutça gayet zayıf ve nahif olmuşum. Elbisemde giydiğim bildiğim elbise değildir, diğer renk ve tarzda deve tüyü renginde sakomsu bir şeydir. O sıra güya mecnun gibi o hâlde bir adam gelip karşıma oturdu. Dedi ki "Siz mushaf-ı şerîften tefeül eder imişsiniz, benim için tefeül et. Filân adamın hazinede dört

bin beş yüz kuruş emanet parası vardır. Onu ben alayım mı, tefeül et, hayır mıdır, değil midir?" Dedim ki "Senin tesbihin var mıdır?" "Vardır" deyip cebinden tesbih çıkardır. Dedim: "Yüz kere salâvât-ı şerîf getir, sonra niyet et" dedim. Tesbihi çekmeye başladı. Sonra dedim ki "On adet, yüz adete mukabildir; on kere salâvât-ı şerîf getir." Getirdi, sonra tefeül olunmaksızın huzurdan kalkıp karşıdaki yerine gitti oturdu. Bu hâlde uyandım azizim. Ammâ iyi uyandım değil mi? Elbette böyle bir rüya gören uyanır sultanım hû.

Artin Efendi, ramazân-ı şerîfin on üçüncü [10 Kasım 1905] cuma gecesine kadar ba'de't-terâvih devam etti. Sonra terk edip ara sıra gündüzleri gelip bakardı. Refikam elimi geceleri sıcak suya koyup sonra yağ ile ovardı. Artin Efendi ara sıra müşir paşa hazretlerinin huzurlarına gider idi. Müşarünileyh hazretlerinin o güne kadar bu hâl-i perîşânımdan haberleri yok imiş. Artin Efendi haberdar etmiş. "Aman dikkatli bakın, güzel tedavi edin" diye emr ü ferman buyurduktan sonra o gece yani Ramazân-ı şerîfin on yedinci [14 Kasım 1905] salı gecesi bizzat istifsâr-ı hâtır ve selâm-ı meserret-encâm-ı mahsûs ile Yâver-i harbleri Mülâzım Vakıf Bey'i göndermişler. Kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile istikbal edip emr ü fermân-ı cenâb-ı müşîr-i a'zamîyi tebliğ buyurdukta artık sürur ü huzurdan hâsıl olan bir cezbe hâl ile ağlayarak pek çok [674] dualar ettim ve hayli medh ü senalar ile sâhib-i kalb-i selîm ve sâbir-i misl-i Eyyûb mazhar-ı hulk-ı azîm olup irfanları tasdik olunmuş bende-i hâssı sâdât ve zümre-i nâciye-i sa'âdet oldukları arz u beyan olunup mirim Vakıf, yâver-i Hazret-i Arif tenezzülen bir kâse şerbet nûş ederek avdet buyurdular ve taraf-ı fakîrîden ne yolda takdîm-ı arz-ı hâl ve arz-ı ubûdiyyet edeceğini kendilerine havale ve niyaz ettim ve teşyî' için sokak kapısına kadar indim. Badehu avdet edip hücre-i pürgam ü gussama geldim. İşte bu neşeden gönül âlemine bahş olunan zevk ü sefa saikasıyla kendi kendime şu beyitleri inşa edip terennüm-i mutrib-i ma'nevî ile raks u sema ettim:

Yâver-i cân-ı cenâb-ı müşîr-i a'zamî mîrim Vâkıf
Ramazân tek gecesi idi hem leyle-i Kadre vâkıf

Müşîr-i âlî-şân-ı kadr-dân Arif-billâh'tan
İstifsâr-ı hâtır ü selâm-ı fâhir ile geldi mîrim Vâkıf

Kemâl-i ta'zîm ile istikbâl edip sad hezâr merhaba bey
Dedim sensin dertlere deva ey tabîb-i hâzık mîrim Vâkıf

Seni gördüm muhabbet buldum ki senden ettim müşâhede cemâl-i Arif
Ariften gelen arif olur onun için ahvâlime oldum vâkıf

Dedim bahtiyarsın ki Arif-billâh'a vücudun vakfettin ya Vâkıf
Onun için seni takdir ü tahsin ederim ki oldun esrara Vâkıf

İşte azizim o gecenin neş'e-i zevk ü sefâsı sayesinde görmüş olduğum rü'yâ-yı sâdıka dahi gönül âlemine bir başka feyz ü tecelli bahş ü ihsan etmiştir.

Rüya:

Halı döşeli bir uzun yoldan gidip bir divanhaneye çıktım, orada gayet alâ ve bâlâ nefîs-i enfes iki adet pûlâd tepsi tehyie ve hazırlanmakta olduğu ve iftariye gibi tabaklar ile tepsiyi müzeyyen ettiklerini yani zât-ı şâhâneye mahsus gibi bir tedarik ve hazırlıklar olduğunu gördüm. Bu hâlde [675] uyandım. Buna da fevkalâde hamd ü senalar edip "İndallâhta merzuk olan zümre-i nâciye ile efkâr-ı ma'nevî olunacağına remz ü işarettir" dedim. Ferdâsı salı günü veliyyü'n-ni'am saadetlû Tahsin Beyefendi hazretlerinin mahdûm-ı âlîleri rifatlû Nafiz Beyefendi oğlumuz teşrif buyurdular. Peder-i âlîleri tarafından istifsar ve selâm-ı meserret-encâmlarıyla bazı özürler serd ü beyan ederek adem-i teşrîflerinden dolayı şikest-i hâtır olmamaklığımı ve hayır dualarımı niyaz ettiler. Fakir de bilmukabele arz-ı teşekkür ve hayır dualar edip veliyyü'n-nimetim olduğu cihetle asla o gibi küstahlıkta bulunamayacağımı ve bazı buna dair muhabbetler meydana geldi. Mîrim Nafiz Beyefendi buyurdular ki "Peder beyefendinin el-hâletü hâzihi arzdan kâğıdı çıkmadığı cihetle şayet bu iş olmazsa yâr u agyâra karşı ziyadesiyle mahcup ve mükedder olacaklardır." Dedim "Efendi oğlum, Cenâb-ı Hakk'ın izin ve keremiyle sâye-i erenlerde o me'mûriyyet-i âlî veliyyü'n-ni'am beyefendimize ihsan u inayet buyurulmuştur. Ancak ma'lûm-ı âlîniz olduğu üzere keşide olunan telgraf-ı ma'neviyyede bayram ertesi demediler mi? Fakir cevabında olmaz ramazân-ı şerîfte İstanbul'da bulunacaklardır demedim mi? Felek bu ya onun kimse çarkını bozamaz. Elbette bunda da bir hikmeti vardır. Hatta geçen gün velinimetime bunun için yazmış olduğum tezkire-i fakîrîde arz u beyan etmiş idim.

Sûret-i Tezkire:

> Lehu'l-hamdu ve'l-minne Cenâb-ı Hak bu yüzsüz asi Aşçı Dede kulunu mahcup etmeyip olunan dua ve niyazlarımızın kabulü ve mahdûm-ı necâbet-melzûm-ı âlîleri Nafiz Beyefendi şubemizde hazır olduğu hâlde kalb-i fakîrîye bahş olunan bir feyz-i tecellî sayesinde keşide olunan telgraf-ı ma'neviyyenin sırrı zuhur etti. İnşâallâhu ta'âlâ ramazân-ı şerîfte İstanbul'da bulunursunuz. Fakir dahi ba'de'l-îd tekaütlük istidamı takdim [676] edeceğim. Sâye-i erenlerde ve sâye-i veliyyü'n-ni'amîlerinde yine maaşımı dest-i peyvest-i ihsânlarıyla ahz ederim ve zâhir ü bâtın terakkî-i devletleri dua ve niyazında olduğum cihetle inşâallâhu ta'âlâ sâye-i erenlerde karîben tekaüt sandığı nazâret-i celîlesine dahi nailiyetle şâd u handân buyurması itlâf-ı ilâhiyyeden niyaz u istirham olunmuştur. Her hâl ü kârda emr ü ferman hazreti mevlânındır. Fî 12 Teşrîn-i evvel sene 1321 [25 Ekim 1905] ve fî 26 Şaban sene 1323. Dördüncü Şube Müdürü İbrahim kulu.

İşte efendi oğlum ramazân-ı şerîfte orada bulunması meşiyyet-i ilâhiyyeye muhavvel idi. Hâlbuki Cenâb-ı Hak dilememiş ki olmadı. Yine feleğin sözü oldu. Aman bey oğlum, feleğin sözü tabirinden olmaya ki mugâyir-i şer'-i şerîf bir

mana anlamayasınız, yani feleğin çarkı esbaptır. Müsebbib-i hakîkî Cenâb-ı Haktır efendi oğlum." Biraz böyle muhabbetlerle avdet buyurdular. Fakir: "Sakın asla merak etmesinler. Bi-iznillâhi ta'âlâ o iş olmuştur. Ancak ramazân-ı şerîf münasebetiyle ve bazı mühim işlerin zuhuruyla bayram ertesine talik olunmuş demektir" dedim ve öylece itikat ve itimat buyursunlar diye haber-i meserret-irsâl ettim azizim.

Müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretleri haziran maaş senedimi nezd-i âlîlerinde tevkif edip vilâyetten akçe geldiğinde itasını vaat buyurmuşlar idi. Asım Efendi'nin yediyle tezkire gönderdim ki "Şu aralık akçeye olan şiddet-i lüzûm cihetle mezkûr maaşa mahsuben evvelce ale'l-hesâb senediyle kırk mecidiye alınıp otuz iki mecidiye kalmıştır. Lütfen bunda ihsan buyursunlar" diye. Her nasılsa bir cevap vermediler. Anlaşılan paraları yoktur. Lâkin bu da gönlüme ağır geldi, yani otuz iki mecidiyenin ehemmiyeti yoktur, murat ederlerse düyundan alabilirler diyerek. Lâtife yüzünden bizim tabip Artin Efendi'ye dedim ki "Muhasebeci bey bizim otuz iki mecidiyeyi vermedikçe [677] kayığın ipini çözmeyeceğim." O da: "Evet, mecidiyelerinizi versin de o zaman o palamuru çözün" diyerek lâtifeler oldu. Nihayet bayrama iki üç gün kalarak bir maaş verdiler. Onunla beraber mahut otuz iki mecidiyeyi de aldım.

Ammâ ramazan da geçti, bayram da geldi azizim. Şevvâl-i şerîfin on dördüncü [11 Aralık 1905] pazartesi gecesi gelinim Fahriye Hanım rüyasında görmüş ki muhasebeci beyefendinin konağında harem dairesinde harem-i ismetleri odasında fevkalâde mükemmel ince saz takımı çaldırıyor; şarkıların, sazların sedası âsumâna çıkıyor. Daha buna dair bazı şeyler görmüş. Bundan istidlâl edip bazı zevata ferdâsı günü haber verdim ki beyefendinin kâğıdı arzdan çıkıyor diye. O gün mahdûm-ı âlîleri Nafiz Beyefendi dahi şu'be-i âcizîye gelmiş idi. Ona da müjde ettim ki beyefendinin kâğıdı arzdan çıkıyor diye. Buyurdular ki "Artık biz onu unuttuk." Dedim ki "Erenler unutmadı, iradesi gelir ise bir maaş aldırır mısınız?" Başüstüne diye söz verdi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne sâye-i erenlerde yüzüm kara çıkmayıp üç gün sonra yani Şevvâlin on yedinci perşembe günü irâde-i seniyye makâm-ı seraskerîden müşîriyet-i celîleye tebliğ olunup cümleten memnun ve mesrur olup ma'a's-selâm mirim azizim dedim mevlânâ hû.

Gelelim ahvâl-i perîşânımıza. Defaatle arz u beyan olunduğu üzere gözlerim malûl ve şimdi de sol elim muattal olduğundan artık ister istemez tabiî ve zarurî tekaütlük istidasını verelim diye refikam Dilber Hanım'la müşavere olundu. Ve şunu da ilâve edip dedim ki "Bundan dört beş mâh mukaddem bir rüya gördüm, o vakit bu rüyayı size söylememiş idim." Rüya bu idi ki Medîne-i münevvere'de hâne-i sa'âdette bulundum, fakat Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizi görmedim. Ancak o hâne-i [678] sa'âdette sizi gördüm. Dediler ki "Dilber Hanım'da ehl-i beyttendir." Yani siz de ehl-i beyt-i Cenâb-ı Peygamberîden imişsiniz, ortada öylece hizmet görüp geziniyorsunuz. İşte bundan anlaşılan budur ki lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ cürm ü isyan ve kusurlarımızla beraber kabul buyururlar ise Medîne-i münevvere'ye

hicret edip maaşımızı oraya havale ettirip inşâallâhu ta'âlâ âhir-i ömrümüze kadar Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin atebe-i felek-mertebe-i risâlet-penâhîlerine yüzümü koyup aman el-aman ya Resulallâh diye salât u selâm-ı şerîfe meşgul olalım, ne dersin" dedim. Dedi ki "Hani ya o yevm-i mübârek, ne duruyoruz! Madem ki ehl-i beyt zümresine kabul buyurmuşlar, gidelim de oradaki akraba ve ta'allukât-ı ma'neviyyelerimizi ziyaret edelim efendim" dedi. Bunun üzerine karar verdim ki o yolda tekaüt olup Medîne-i münevvere'ye hicret edeyim. Refikam Dilber Hanım, Kadir gecesinde niyet etmiş ki bunun için istihare etsin. Vaktaki Kadir gecesi oldu, şöyle niyet etmiş ki "İlâhi ya Rabbi, eğer bizi kabul edip Medîne-i münevvere'ye gidecek isek rüyamda ayan ve beyan et" deyip yatmış. O gece görmüş olduğu rüyası bu idi ki bir câmi'-i şerîfte bulunmuş. Câmi'-i şerîfin bir tarafında bir türbe-i şerîf olup fakir orada başımda arakiye üzerinde beyaz sarık sarılı, diz çekip türbe-i şerîfe müteveccihen rabıtada duruyormuşum. O da gelmiş yanıma türbe-i şerîfe müteveccihen başını eğip durmuş olduğunu alessabah söyledi. Artık kemâl-i sürûr u huzûr ve neşeden Edirne'ye sığamadım. Dedim ki "O cami, mescid-i sa'âdettir ve türbe de Cenâb-ı Peygamber efendimizin türbe-i sa'âdetleridir. Müjde ve tebşir ederim ki kabul buyurulduk benim zâhir ü bâtın Dilberim cennetlik hatunum!" dedim. İşte azizim, şimdi malûm oldu, liraların cemiyetinin esbâb-ı [679] ma'neviyyesi, eyvallâh hû sultanım.

İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere redd-i tekâüdlüğün ma'nâ-yı hakîkisi dünya ve mâ-fîhâdan yüz döndürüp elini ve ayağını masıvadan yıkayıp pâk ettikten sonra cenaze namazına niyet ederek dört tekbir ile "Terk-i dünya, terk-i ukbâ, terk-i sîret, terk-i terk" diyerek "Allâhu ekber" deyip ellerini ve ayaklarını bağlayıp kûşe-i vahdette sarây-ı hümâyûn-ı tecelliyât-ı subhâniyye olan âlem-i kalbde kendi kitabını okuyup bî-had ve bî-nihâye olan esrâr u tecelliyât-ı samedâniyye müşahede ve mütalâasıyla muntazır-ı emr ü fermân-ı "İrci'î"[86] hitâb-ı müstetâb olmaktır azizim. Binaenaleyh tercüme-i ahvâlimize artık şimdiden hitam vererek bu yolda bilerek ve bilmeyerek vaki olan kusur ve isyanıma tövbe ve istiğfar ile "Tayy-ı tomar-ı muhabbet" etmek vacip oldu. Zaten evvelce dahi arz u beyan olunduğu üzere üçler aşk u muhabbetine tercüme-i ahvâli üç cilt yapmak niyet olunmuş idi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne niyet hayır, akıbet hayır olarak bugünkü günde cild-i sâlis dahi tamam olmuş.

İşte azizim, Sultan Abdülhamid Han Gazi efendimiz hazretleri devr-i Âdem'den beri hiçbir ferd-i âferîde muvaffak olamadığı ve felekler ve melekler, ins ü cân sad hezâr takdir ü tahsin ederek aferin ey halîfe-i Resûl-i Kibriyâ ve Ömer Faruk-ı asfiyâ nidasıyla medh ü senalar eyledikleri Hicaz demiryolu üç kıta ve üç mevkifte vâsıl-ı Beyt-i mu'azzam olacaktır. Birisi Haydar Paşa'dan Şâm-ı şerîf'e, diğeri Şâm-ı şerîf'ten Medîne-i münevvere'ye üçüncüsü Medîne-i münevvere'den Mekke-i mükerreme'ye vâsıl ve dahil olacağını işte bi-hasebi'z-zâhir üç mevkifle Beyt-i mu'azzamaya yetişileceği gibi ve bi-hasebi'l-bâtın

86 "Dön!" Fecr, 89/28.

tercüme-i ahvâlimizi mütalâa ve beyan olunduğu tarik üzere sülûka himmet ü gayret eden sâlik ve aşk u muhabbet yolunda canın feda eden âşık da maksûd-ı hakîkî olan ve onu bulmak için [680] bu âleme gelmiş olduğumuz hakîkat-i beyt-i mu'azzamasına ve sarây-ı vahdet-i ilâhiyyesine vâsıl ve dahil olunacağında asla şek ve şüphe yoktur, mevlânâ hû.

Tercüme-i ahvâlimizin kaleme alınmasına olan remz ü işaret, Şâm-ı şerîf'te bulunduğum zaman idi; ve Şâm-ı şerîf-i cennet-meşâm ise uşşak makam ve meskenesi olmasıyla cild-i evvel aşk u muhabbet üzere bina kılınmıştır. İkinci cilt, mevkif-i sânî olan Medîne-i münevvere'ye remz ü işarettir ki orası kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dır. Buradan bahis olunamaz ki şayet sû-i edeb ve zülfiyara dokunursa âşıkı Allah'tır, gayret-i ilâhî zuhur eder. Meded ya sâkinü'l-Medîne ya resulallâh dahîleke.

Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dır bu
Nazargâh-ı ilâhîdir makâm-ı Mustafâdır bu

Felekte mâh-ı nev bâbü's-selâmın sîne-çâkıdır
Bunun kandîli cevzâ matla'-ı nûr-ı ziyâdır bu

Habîb-i Kibriyânın hâbgâhıdır fazîlette
Tefevvuk-kerde-i arş-ı Cenâb-ı Kibriyâdır bu

Bu hâkin pertevinden oldu deycûr-ı adem zâil
Amâdan açtı mevcûdât dü çeşmin tûtiyâdır bu

Mürâ'at-ı edeb şartıyla gir Nâbî bu dergâha
Metâf-ı kudsiyândan cilvegâh-ı enbiyâdır bu

Eyvallah hû. Üçüncü cilt, mevkif-i sâlis olan Mekke-i mükerremedir ki işte buradadır aradığımız cananın beyt-i mu'azzaması azizim. Burada sülûk tamam olur. Burada âşık maşûka vâsıl olur. Burasıdır makâm-ı fenâ-ender-fenâ sultanım.

Bu yüzsüz asi Aşçı Dede ahkar u kemteri de taklîden bu makamda yok olamam ve tercüme-i ahvâlimize nihayet verelim. Ancak ihvân-ı bâ-sefâya en son muhabbetimiz olmak ve hatırlardan ferâmuş buyurulmamak için bir vasiyetname dahi yadigâr olarak bırakalım; eyvallâh azizim.

İşte bin üç yüz yirmi üç senesi îd-i fıtr-ı saîd dahi yarınki salı günüdür. Diyelim Allâhu ekber, Allâhu ekber lâ ilâhe [681] illallâhu vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîrâ. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne.

Vasiyetname ve Nasihatname ve Kelâm-ı Nâçîze Yâdigâr-ı Cânâna Olsun

Ey uşşâk-ı izâm ve ey e'izze-i kirâm ve ey ihvân-ı zevi'l-ihtirâm ve ey avâm-ı hümâm, nazar-ı hakîkat ve vahdet nokta-i ma'neviyyesinden bi'l-gıyâbe

cümlenize aşk-ı niyâz ile tahiyyât u salâvât-ı tayyibât ve selâm-ı teslîmât takdim ve ihdâ olunur. Ya eyyuhe'l-fukarâ ilallâhi es-selâmu aleykum ve rahmetullâhi ve berekâtuhu aleykum ibâdullâhi ta'mîmen cemî'an. Eşhedu en lâ lâilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke lehû ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve habîbuhu ve resûluhu; nebiyyun, ummiyyun, Hâşimiyyun, Kureşiyyun, Mekkiyyun, Medeniyyun. Allâhumme salli alâ seyyidinâ ve mevlânâ Muhammedin ve alâ âlihi ve ezvâcihi ve zurriyyâtihi ve evlâdihi ve ashâbihi ve't-tâbi'îne ve tebe-'i't-tâbi'îne rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în.

İşte bu zât-ı izâm ve sâdât-ı kirâm hazerâtı vaktiyle bu fani olan dünyaya veda edip vatan-ı aslîlerine ve hakikatleri canibine avdet ü ric'at buyurdukları gibi şimdi bu yüzsüz asi ve bî-hadd ü bî-pâyân günahkâr olan Aşçı Dede kulları dahi o ordugâh-ı kübrâya ve hakîkat-i uzmâya milyon cürüm ve isyanımızla beraber avdet ü ric'at zamanı takarrüp ederek "Ceres feryâd mîdâred ki berbendîd mahmilhâ"[87] nidâ-yı manevîsi sem'-i bâtına yetişti, yani "Çan, medet medet diye çağırır, çan feryat edip bağırır ki ey ehl-i gâfil, ey yolcular, bağlayın yüklerinizi ki göçmek zamanı vakti geldi." Bu mısraın üst tarafı "Merâ der-menzil-i cânân çi emn ü ayş çun her dem." Yani "Bana mahbûba vuslat yolunu konaklarında ne emniyet ve ne dirlik müyesser ola! Olmaz, zira her dem, her vakit çan feryat tutar ve tembih eder ki yüklerinizi [682] bağlayın, cemaatten geri kalmayın hod-be-hod kendiler için nice mehâlik ve nice kuttâ'-ı tarîk vardır diye" azizim. Bunun ma'nâ-yı işâreti bana ve emsalimiz olan sâlikîne seyr-ilallâhta kat'-ı menâzil ettikçe havf ü haşyet ziyade olup bahusus Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz buyururlar:

Pîr-râ bigzîn ki bî-pîr în sefer
Hest bes pur-âfet u havf u hatar (1: 2943)

Yani "Mu'âvenet-i pîrsiz ve inâyet-i rabb-i kadîrsiz nice emin olalım ve nice muhtara'âtımız ile hod-be-hodâne dirlik kılalım?" "Fe-lâ ye'menu mekrallâhi ille'l-kavmu'l-hâsirûne."[88] Ve bahusus ma'âşir-i mürşidîn ve cemâ'at-i nâsihîn "el-Cemâ'atu rahmetun ve'l-firkatu azâbun"[89] diye savt-ı a'lâ ile tembih ve ilâm edip şeytan yalnızlarladır, mu'âvenet-i ehl-i dîn ve müzâheret-i ehl-i yakîn şart-ı tarîktir ve âfât u hatardan tahallus emr-i asîrdir der iken hemen cem'iyyet-i kalb ile sâye-i pîrde sabit olup havf-ı azâbdan ve havf-ı iclâlden emin olmayıp nice belâlarla ismet-i Mevlâ-yı Hakk'a müterakkıb olmalıdır azizim.

İşte bu cihetten insan her an ve zaman kendisini yolcu bilip yük ve eskâl-ı ma'neviyyelerini tehyie ve ihzar edip ceres ü çanın feryadına muntazır olmaktır. Zaten her gün ve her saat ceres feryat ediyor, lâkin senin sem'-i bâtınına hübb-ı mâsivâ pamuğu tıkanmış olduğundan bâtın kulağın sağırdır, işitmez; bu zâhir kulağın da bu gibi bâtın sözlerine kulak vurmaz değil mi azizim?

---

87 Çan, yüklerinizi bağlayın diye feryat ediyor. (Hâfız, *Divan*)

88 "Ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın tuzağın(a yakalanmayacağın)dan emin olamaz." A'râf, 7/99.

89 "Cemaat rahmettir, ayrılık azaptır." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 333, no: 1074.

Hikâye:

Sulehâdan bir zat Hazret-i Azrail aleyhisselâm ile ülfet ü muhabbet peyda etmiş olduğundan Hazret-i Azrail aleyhisselâmdan rica etmiş ki "Ya ahî-fillâh, rica ederim fakiri kabz-ı rûh edecek günden bir iki gün evvelce haber ver ki ona göre tedarikte bulunayım." Böyle karar vermişler. Hazret-i Azrail aleyhisselâm [683] bir sabah teşrif buyurup "Geldim, buyurun" demiş. O zat demiş ki "Aman ya ahî-fillâh, sizinle kararımız böyle mi idi? Birkaç gün evvelce haber verecek idiniz!" Hazret-i Azrail aleyhisselâm buyurmuş ki "Evet kararımız üzere haber verdim ki dünkü gün komşunuz Salih Efendi'nin ruhunu kabz ettim, daha evvelki gün de yine komşunuz Ahmed Ağa'nın ruhunu kabz ettim. Hatta siz de onlar ile beraberce kabre kadar gittiniz ya, işte bunda ziyade haber olur mu?" buyurulmuştur azizim.

Evet pek doğrudur, ancak şu kadar vardır ki öyle mevte kendisini tehyie ve hazır edip ne vakit gelecek ve ne zaman kabz-ı rûh edecek diyerek dünyadan el çekip ahirete yüz tutmak da meşru değildir. Buralarını nazarında pek alâ bilirsin ya, bunun için tafsilât ve uzun uzadıya temsil ve hikâyeye lüzum yoktur. Bir günlük ömür için on günlük iş işlemek lâzımdır derler. Bunun remz ü işareti yani bu dünyanın mamuriyetine ve her cihetle tamir ve inşasına ve mamûr abadan olmasına himmet ü sa'y ü gayret insanların birinci vazifesindendir. Ancak işlemekten işlemeye fark vardır, yani gafletle benimseyip bu ev ve bu bahçe ve bu dükkân ve han benimdir deyip onun muhabbetiyle kalbini boyayıp Hak'tan gafil olmak mezmumdur ve haramdır, yoksa mülk Cenâb-ı Hakk'ındır, ben de onun kuluyum. Ebnâ-yı cinsim öteden beri gelip bu dünyanın mamur ve abadan olmasına himmet ü sa'y ü gayret edip bizim için bu kadar şeyler bina ve inşa etmişler ki bizden sonra gelenler de bizim gibi evvelkiler yapıp bulduğumuz gibi onlar da hazır bulunsunlar deyip yapıp hazırlayıp bize terk edip gitmişlerdir azizim.

Hikâye:

Seksen beş yaşında bir adam bohçasına zeytin fidanı dikiyor imiş. Vaktin padişahı tebdîl-i kıyâfet olarak lalasıyla beraber oradan geçer iken bu adamın böyle zeytin fidanı diktiğini görüp taaccüp etmiş ki bu fidan [684] otuz kırk sene sonra zeytin verecektir, bunun ömrü ise buna yetişmez diyerek o adamın yanına gidip diktiğinden sual etmiş, cevap almış. Sonra demiş ki "A baba, bu fidan meyve vermesine otuz kırk sene ister, hâlbuki senin ömrün buna kâfi değildir." Cevabında o adam demiş ki "Dede sultan, bizden evvel gelenler bizim için böyle fidanlar dikip bize terk etmişler, ben de onlar gibi benden sonra gelenler için dikiyorum" demiş. Padişahın hoşuna gidip ihsan vermiş. O adam temenna edip "Gördün mü dede sultan, bizim zeytin fidanı şimdiden meyva verdi" demiş azizim. Evet pek doğrudur mevlânâ. Malûmunuzdur ki her bir şey niyete bağlıdır, her bir şey niyet ile olur. "Niyyetu'l-mu'mini hayrun min amelihi"[90] hadîs-i şerîfi mucibince her bir amelde niyet şarttır, niyetsiz amel bâd-ı hevâdır.

---

90 "Müminin niyeti, eyleminden daha iyidir." *es-Sunenu's-sugrâ*, c. 1, s. 20, *Mecmeu'z-zevâid*, c. 1, s. 61, *Musnedu'r-Rebî'*, c. 1, s. 23, *el-Mucemu'l-kebîr*, c., 6, s. 185, no: 5942; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 450, no: 1260; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 324, no: 2836.

Erzincan ulemasından Abdullah Efendi, bir gün Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin ziyareti için bahçe konağına gelmiş idi. Fakir de huzûr-ı gavsiyyelerinde hazır idim. Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz, hoca efendinin hâl ü hatırlarından sual edip "Ne iş ile meşgul oluyorsunuz?" buyurdular. Hoca Abdullah Efendi dedi ki "Bahçenin duvarı yıkılmış idi, biraz kerpiç döktüm, duvar yapıyorum." Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz buyurdular ki "Duvar yapmasını bilir misiniz?" Hoca efendi dedi ki "Erzincanlı değil miyiz? Alâ duvar yaparız. Kerpiç döktüm, kerpiçler kurudu. Şimdi başladım duvar örmeye." Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz buyurdular ki "Böyle duvar yapmayı herkes bilir, lâkin bu gayet meşakkatli, ziyade zahmetli; sizi çok yorar. Fakir size zahmetsiz, meşakkatsiz gayet kolay ve ziyade sıhhatli duvar yapmasını talim edeyim de öylece ne kadar ister iseniz, yani her gün durma öyle duvar yap" buyurdular. Hoca efendi dedi ki "Aman efendim, talim buyurun, emr ü irade [685] buyurun öğreneyim de öyle yaparım." Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz buyurdular ki "Karşıdaki yüksek cebel üzerinde bu mülkün sahibi hâşâ sümme hâşâ mekândan ve zamandan münezzeh olduğu hâlde be-tarîki't-temsîl kürsü üzerinde oturmuş ve sana emretmiş ki "Ya Abdullah, bizim bu bahçemizin duvarını yap" diye. İşte bu tefekkür ve bu mülâhaza ile sâhib-i mülkün huzurunda kendiyi farz ederek kemâl-i aşk u muhabbetle artık istediğin kadar duvar yap" buyurdular azizim. Amennâ ve saddaknâ, böyledir sultanım. Uşşakın dediği gibi el işte, göz oynaşta olmalıdır. Bu iş ayn-ı hizmet ve ubûdiyyet-i Mevlâdır mevlânâ.

Binaenaleyh bu yüzsüz asi Aşçı Dede de cümlenize vasiyet ve nasihat ederim ki her ne iş ve amel işlenirse niyetsiz olmaya ve niyetiniz de rızâen-lillâh ve li-muhabbeti-resûlillâh olsun. Gerçi hâlisen ve muhlisan olamaz ise de böyle böyle ileride o da olur. Çünkü ihlâs büyük şeydir ve atiyye ve ihsân-ı ilâhiyyedir, öyle kolaylıkla elde edilemez, meğer ki tevfîk-i rabbânî ve imdâd-ı rûhâniyyet-i Cenâb-ı Peygamberî ve mürşidân-ı izâmın himem-i âlî-i mukaddeseleri inzimam ve inayet ü kerem ü ihsanlarıyla hâsıl olur azizim. İşte mumaileyh Hoca Abdullah Efendi, Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizi bu nutuk ve emr ü irâde-i cenâb-ı gavs-ı a'zamîleri tesîratıyla ferdâsı günü her ne ise yalan yanlış böyle bir tefekkür ve mülâhaza ile o gün akşama kadar duvar ile meşgul olmuş. Ve ihvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere evliyâ-yı kirâm ve bâ-husûs vâris-i nebevî olan halîfe-i resûlullâhın nutk-ı sa'âdetleri hâşâ sümme hâşâ avâm-ı nâsın nutku gibi olmayıp zâhir ü bâtın ruhlu ve tesirli olduğu cihetle mumaileyh Hoca Abdullah Efendi o gün oldukça kendisinde bir aşk u şevk ü muhabbet sezmiş. Ertesi günü alessabah duvar işine başlamış. Kuşluk vaktinde civar ve ittisalinde bulunan [686] Erzincan hanedanından ve mu'teberân-ı kudât-ı izâmdan Kadı Fenercizade Şakir Efendi hazretleri, mumaileyh Abdullah Efendi'nin hanesine gelmiş ve görmüş ki hoca efendi elleri, ayakları çamur içinde duvar yapıyor. "Aman hoca efendi, nedir bu hâl?" diyerek ısrar ve ilhah ile yemin kasemler edip "Olmaz böyle şey" diyerek hoca efendinin ellerini ve ayaklarını yıkayıp odaya gelmişler ve derhâl uşağını çağırıp "Çabuk git, duvarcı usta bizim Hasan ustayı çağır bana" demiş. Derhal uşak gidip Hasan usta gelmiş. Müşarünileyh kadı efendi emir

vermiş ki "Hasan usta, hoca efendinin bahçe duvarını sen tekmil edeceksin, kaç kuruş masraf olur ise ben vereceğim. Haydi adamlarını al da gel" buyurmuş. Ve orada biraz muhabbet edip badehu mumaileyh Abdullah Efendi, hocayı alıp kendisinin konağına getirmiş ve o gün salıvermeyip akşama kadar mesâil-i fıkhiyye ve sair mesâil-i ilmiyyeden bahsederek muhabbet etmişler ve mükemmel öğle, akşam taamlarını birlikte edip yatsıdan sonra hoca efendi hanesine avdet ederek o gece uzun uzun tefekkür ve mülâhaza etmiş ki müşarünileyh Şakir Efendi'nin hiçbir vakit bize geldiği yoktur, bu gelişi ve bu iltifat u ihsanı muhakkak muhakkak Şeyh Fehmi Efendi hazretlerinin rûhâniyyet-i kudsiyyetleri sayesindedir. Artık şek ve şüphe kalmamıştır ki elhak o zât-ı âlî-kadr "el-Ulemâu veresetu'l-enbiyâi"[91] hadîs-i şerîfi mahzarıdır diyerek ertesi günü huzûr-ı Hazret-i Şeyh-i A'zâm'a yüz sürüp hâk-i pây-i gavsiyyelerine dehâlet ederek birinci mürîdânından olmuştur.

İşte azizim, gördün mü Cenâb-ı Hak için duvar yapmanın zâhir ü bâtın feyz ü tecelliyât-ı subhâniyyesini. İmdi bunun ledünniyâtından da bahis ve beyan edeyim mi sultanım? Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı celîlesinde ve sûre-i Muhammed'de buyurdu: [687] "Yâ eyyuhellezîne âmenû in tensurullâhe yensurkum ve yusebbit akdâmekum."[92] "Ya müminler, eğer siz Allah ta'âlânın dinine ve resulüne nusret ederseniz, o dahi a'dânız üzere size nusret eder ve hukûk-ı İslâmiyyeye kıyamda ve küffar ile kıtalde akdaâınızı sabit eder" buyurur azizim. Dahi fî sûreti'l-Hac'da "Ve levlâ def'ullâhi'n-nâse ba'dahum bi-ba'din le-huddimet savâmi'u ve biye'un ve salavâtun ve mesâcidu yuzkeru fîhe'smullâhi kesîren ve le-yensurannallâhu men yensuruhu innallâhe le-kaviyyun azîzun."[93] "Eğer Allah ta'âlânın nâsı birbirleriyle müminleri kâfir üzere taslîtle def'i olmasaydı, yıkılaydı savma'alar ki onda rahipler taabbüd ederler ve bî'alar ki Nasârânın müteabbedidir ve salavât ki o yehudun kenâisidir ve mesacid ki o müslimûnun mescitleridir ki o mevâzi'-i erba'ada veyahut hassaten mesâcidde Allah ta'âlânın ismi çok zikrolunur." Yani Allah ta'âlâ nâsı birbiriyle defetmeseydi, her nebinin şeraitinde mekân-ı salâtları münhedim olaydı, Musa aleyhisselâm zamanında kenâis ve İsa aleyhisselâmın zamanında biya' ve savâmi' ve Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellemin zamanında mesâcid münhedim olurdu. Allah ta'âlâ nusret eder her kimseye kim onu dinine nusret ede. İmdi o Bârî-i ta'âlâ celle şânuhu işbu vaadini incâz için muhâcirîn ve ensârı sanâdîd-i Arab ve ekâsire-i Acem ve kayâsıra-i Rûm üzere taslît edip yani hüküm ve saltanat ile üzerlerine musallat ederek arzı ve diyarları onlara miras etti. Allah ta'âlâ onlara nusrette

---

91 "Âlimler, peygamberlerin vârisleridir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 64, no: 1745. *et-Tirmizî*, c. 5, s. 48, no: 2681; *Ebû Dâvûd*, c. 2, s. 317, no: 3641; *İbn Mâce*, c. 1, s. 81, no: 223. Bu kaynaklarda "İnne'l-ulemâe veresetu'l-enbiyâi" şeklindedir.

92 "Ey inananlar, eğer siz Allah(ın dinin)e yardım ederseniz (Allah da) size yardım eder; ayaklarınızı (hakkı koruma yolunda) sağlam tutar." Muhammed, 47/7.

93 "Eğer Allah'ın bazı insanları diğer bazılarıyla savunması olmasaydı, içlerinde Allah'ın ismi çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılırdı. Allah, kendi (dini)ne yardım edene elbette yardım eder. Kuşkusuz Allah, kuvvetlidir, galiptir." Hac, 22/40.

kavî ve emrinde galiptir azizim. Dahi sûre-i Hadîd'de buyurur ki "Ve liya'lemallâhu men yensuruhu ve rusulehu bi'l-gaybi."[94] "Ve ta ki onlar Allah ta'âlâdan veya o onlardan gâyib iken ona ve resullerine âlât-ı harbi a'dâ-yı dîn üzere cihadda istimal ile nusret edeni zuhura getire." [688] "İnnallâhe kaviyyun azîzun."[95] "Tahkik Allah azîmü'ş-şân enbiyasına nusret üzere kavî ve kadirdir, azizdir, muradında mağlûp olmaz" azizim. Dahi sûre-i Haşr'de buyurur "Li'l-fukarâ'i'l-muhâcirînellezîne uhricû min diyârihim ve emvâlihim yebtegûne fazlen minallâhi ve ridvânen ve yensurûnallâhe ve resûlehu ulâ'ike humu's-sâdikûne."[96] "Benu'n-Nadr'dan ahz olunan fey şol fukarâ-yı muhâcirînindir ki diyar ve emvallerinden çıkardılar ki onlar Allah ta'âlâdan cennette rızık ve dinde rızasını talep ederler ve Allah ta'âlâya ve resulüne nefisleri ve mallarıyla nusret ederler. İmdi onlar imanlarında sadıklardır" buyurur azizim. Ve dahi sûre-i Saf'ta İsa aleyhisselâmdan naklen Cenâb-ı Hak buyurur: "Kemâ kâle İsa'bnu Meryeme li'l-havâriyyîne men ensârî ilallâhi? Kâle'l-havâriyyûne nehnu ensârullâhi."[97] "Nitekim İsa aleyhisselâm, ashabı havâriyyîne dedi ki "Dîn-i İslâm'ı i'lâda bana a'vân kimler olur? Havâriyyûn dediler ki o emre biz sana a'vânız."

İşte azizim buraya kadar Kur'ân-ı azîmü'ş-şânda Cenâb-ı Hakk'a nusret ve yardım etmek hakkındaki âyât-ı celîlelerinin *Tefsîr-i Tibyân*'ın bi-hasebi'z-zâhir vermiş olduğu ma'nâ-yı şerîfini bi-tamâmihâ söyledim. Şimdi de bunların ma'nâ-yı bâtın ve remz ü işaretlerini de arz u beyan edelim. Şu kadar var ki ihvân-ı bâsefânın malûmu olduğu üzere âyet-i celîlelerin ma'nâ-yı bâtın ve remz ü işaretlerine nihayet yoktur, ancak gayet zübde ve hülâsa olmak üzere beyan edeyim. Şöyle ki sûre-i Muhammed'de olan "Yâ eyyuhellezîne âmenû in tensurullâhe yensurkum ve yusebbit akdâmekum."[98] âyet-i celîlesinin makabli ve mabadi olan âyet-i celîlelerden sarf-ı nazarla yalnız bir sathî mana verecek olsak, nasıl veririz? "Ey iman sıfatıyla muttasıf olan müminler, eğer sizler Allah ta'âlâya nusret eder iseniz Allah ta'âlâ da sizlere [689] nusret eder dahi sizlerin ayaklarınızı o nusrette sabit eder, yani nusret ve yardımınızda sâbit-kadem eder" demektir azizim. Artık bundan nazarın ne kadar mana alabilir isen al, ne kadar remz ü işaret duyabilir ise haktır sultânım ve nâsın akılları alabilecek kadar ne kadar temsil ve teşbih tarîkiyle îrâd-ı kelâm edebilir isen et.

Ancak bu yüzsüz asi Aşçı Dede kulları arz eylediğim gibi yalnız işin zübde ve hülâsası olan bir iki kelime irat edebileceğim. O da budur ki Cenâb-ı Hak,

---

94 "Allah, kimin (ondan yararlanarak) gaybda (gizlide, içtenlikle) kendisine ve elçilerine aydım edeceğini bilsin, (ortaya çıkarsın)." Hadîd, 57/25.

95 "Şüphesiz Allah kuvvetlidir, daima üstündür." Hadîd, 57/25.

96 "(O mallar) Şu göçmen fakirlere aittir, ki (onlar) yurtlarından ve mallarından (sürülüp) çıkarılmışlardır. Allah'ın lütuf ve rızasını ararlar; Allah'a ve Elçisine yardım ederler. İşte doğru olanlar onlardır." Haşr, 59/8.

97 "Nitekim Meryem oğlu İsa da havarilere 'Allah yolunda benim yardımcılarım kimdir? demişti. Havariler 'Allah(yolun)un yardımcıları biziz' dediler." Saf, 61/14.

98 "Ey inananlar, eğer siz Allah(ın dinin)e yardım ederseniz (Allah da) size yardım eder; ayaklarınızı (hakkı koruma yolunda) sağlam tutar." Muhammed, 47/7.

"Ganiyyun ani'l-âlemîn"[99]dir, "Hiçbir şeye muhtaç değildir." Cümle halk ve eşya ona her hâlde muhtaçtır. Ancak kullarına olacak inam u ihsanını yine kulları vasıtasıyla irsal ve ihsan eder. Gerçi semâ-yı dünyadan mâide inzaline kadir ve muktedir ise de li-hikmetin ve li-maslahatin bu âlem, âlem-i esbâb olduğu cihetle esbab yüzünden inam u ihsan eder ki şîrâze-i âlem bozulup kitâb-ı kebîr dağılmasın ve evrakı perişan olup zayi olmasın için azizim. Binaenaleyh mahlûkun ve nâsın bazısını bazısına musallat etmiştir ki bununla nizâm-ı âlem payidar olsun. Fakirin maaş senedine vekili olan levazım reisi paşa hazretleri itası buyurmadıkça hazinedarı olan hazine müdürü para vermeyip ve bu cihetle in'âm u ihsân-ı ilâhiyyesinden mahrum oluyorum. Gökten de torba ile lira irsal etmiyor azizim. İmdi iş böyle olduysa ve kullarını vasıta kıldıysa âyât-ı celîleleriyle emr ü ferman buyurduğu üzere kullarının Cenâb-ı Hakk'a nusret ve yardımı demek, içinde bulunduğumuz dünyasının mamur ve abadan olmasına ve ebnâ-yı cinsi ve gayr-i cinsi olan mahlûkatının her bir umur ve işlerinde yardım ve muavenet etmek sebeb-i nusret ü gufrânımıza bais olup bu yüzden dâhil-i felâh u necât olmamıza sa'y ü ikdam ile evvelce dahi arz u beyan olunduğu [690] üzere halka hizmet hakka ubudiyettir azizim.

İşte evvelce zikri sebkat eden Hoca Abdullah Efendi'nin Sultân-ı Ulemâ billâh efendimizin emr ü irâde-i gavsiyyelerine imtisâlen bir gün rızâ-yı Hak için bir duvar tamir etmesi zâhiren taraf-ı ilâhiyyesinden Kadı Şakir Efendi kulunu gönderip böyle bir hanedan-ı beldeye duvarınn yardım ve muavenetiyle yaptırdı ve bâtınen de hoca efendinin harap olan kalp bahçesinin duvarını Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimize yaptırdı. Eyvallah azizim hû. Zaten Kadı Şakir Efendi de boş değil idi, çünkü efendi-i mûmâileyhin bahçe konağı Erzincan'da Sarıgöl'de Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin bahçe-i sa'âdeti civar ve ittisalinde Hazret-i Pîr efendimizin komşusu ve bendesi idi. Azdan çoktan meclis-i enverleriyle müşerref olup sermâye-i ezel ü ebed olan muhabbetini zayi etmemiş ve muahharen Hazret-i Pîr efendimizin damadı Abdussamed Efendi merhuma dahi pek çok hizmetler etmiş idi. Mumaileyh Şakir Efendi ekser-i evkâtta kadılık ile eyaletlerde geşt ü güzâr eder idi. Kendisi bir gün esnâ-yı muhabbette fakire şöyle nakl ü hikâye buyurur ki "Sultan Mahmud cennet-mekân rahmetullâhi aleyhi hazretlerinin irtihâl-i dâr-ı bekâ ettiği tarihte Diyarbakır'da kadı idim. Bir gece âlem-i ma'nâda gördüm ki bir büyük zümrüt gibi yeşillik sahrada bulundum. O sahra bir baştan bir başa tamamıyla asâkir-i şâhâne silâhlarıyla selâm durmuşlar. Güya birisi gelecek imiş, onu selâmlıyorlar gibi gördüm. Yerimden nazar ettim, kimse gelen giden yoktur. Şöyle biraz ileriye doğru gittim. Onu gördüm ki bir eyvan, o eyvanın önünde Sultan Mahmud, seyf belinde olarak elleri bağlı namaz kılar gibi huzurda durmuş, eyvanın içerisine nazırdır. Bundan istidlâl eyledim ki eyvanda padişahtan büyük birisi vardır. [691] Binaenaleyh biraz daha eyvana takarrüp edip şöyle eyvanın duvarından içeriye nazar ettim ki Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri yalnız başına oturuyorlar. Anladım ki o

99 "Bütün âlemlerden zengindir." Âl-i İmrân, 3/97.

asker, efendimize saf-best-i selâm duruyorlar ve Sultan Mahmud da huzûr-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhîde fermân-ı resûlullâhı istima ediyor. Şöyle biraz daha takarrüp ettim. Onu istima ettim ki Cenâb-ı Peygamber efendimiz ferman buyurdular ki "Mahmud, askeri Abdülmecid'e havale et de sen bana gel." O anda Sultan Mahmud yerle beraber temenna edip ferman efendimizindir deyip yerinden geriye çekildi ve askere teveccüh edip rahat dur kumandası verip asker de silâhlarını yere indirdiler. Bu hâlde uyandım. Derhâl hokka kalemi alıp bu rüyayı yazıp bir de tarih vaz' ettim. Ba'de-ba'din posta gelip Sultan Mahmud'un o tarihte dâr-ı bekâya teşrif buyurduklarını anladım ve bu rüyanın rü'yâ-yı sâdıka olduğuna ve Sultan Mahmud'un kim olduğuna ve Sultan Abdülmecid'in kim olacağına iman ve tasdik edip Sultan Mahmud'u rahmet ü gufran ile ve Abdülmecid'i serîr-i saltanatta daim ve baki olmasına elhâletü hâzihi duada kusurum yoktur" buyurdular. Zaten evvelce zikri sebkat eylediği üzere Sultan Abdülmecid rahmetullâhi aleyhi hazretleri, Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimizin du'â-yı gavsiyelerine mazhar olmuşlar idi azizim.

Gelelim bahsimize ve ihvân-ı bâ-sefâya olan vasiyet ve nasihatnamemize. İşte azizim, bu dünyayı bir ganimet ve bir ni'met-i uzmâ bilip bu mülkün sahibi olan "Ya mâlike'l-mulki'l-kadîmi" deyip onun rızası için mülkünün mamur ve abadan olmasına ve içinde bulunan mahlûkatının rûşen hizmetlerine yardım ve muavenet olunmasına sa'y ü gayret ile "Ve en leyse li'l-insâni illâ mâ sa'â"[100] sırrı mucibince insan için ahirette nef' etmez illâ o kim onu ihlâs ile [691] işlemiş ola veya ona niyet etmiş ola. İşte azizim, sen sa'y ü gayret ve himmetini Cenâb-ı Hakk'ın rızası yoluna sarf eyle ve onun mülk ü ibâdına hizmet eyle ki iki âlemde serfirâz ve şâd ü handân olasın. Gerçi mahlûka hizmet ve Hakk'a ibadet bahisleri yukarıda tafsilen zikr ü beyan olunduğu cihetle tekrar bunların tafsilâtına lüzum olmadığı gibi bu vasiyet ve nasihat faslında ihvân-ı bâ-sefâya arz u beyan olunacak hususatın dahi münasebetle fasl-ı mahsûsunda tafsilen zikr ü beyan olunmuş olduğundan burada ancak mücmel olarak remz ü işaretle iktifa olunacaktır azizim.

İşte mevlânâ, mahlûka hizmet ve Cenâb-ı Hakk'ın mülkünün imarına sa'y ü himmet dediğimiz bir şey de umum, husâs-ı mutlak vardır. Şöyle ki ihvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere mahlûk-ı Hudâ umumen birbirlerine hizmettedirler. Meselâ nazarının yediği ekmeğin meydana gelmek için buğdayı tarlaya zer' edip badehu biçip sonra çarşıya götürüp dükkâncıya bey' edip ondan tüccarı alıp değirmenciye satıp oradan dakîk olarak ekmekçiye gelip orada ekmek yapılıp akşam üzeri ekmekçi beygiriyle hanenize getirip teslim edip akşam üzeri de cariyeniz veyahut evlâdın veya haremin ekmeği kesip önüne koyup buyurun efendim diyor. İşte bir ekmek yemek için ne kadar kişi sana hizmet ediyor. Kezalik taamlar da böyle değil mi? Bahçıvan nazarın için o canım patlıcanı tatlı canı gibi ekip terbiye edip büyütüp nice dükkânlardan ve mahallerden devren nakil ederek hanenize ve sonra taam tabhına memur olan zata ondan da intikal ederek o tatlı

100 "İnsana çalışmasından başka bir şey yoktur." Necm, 53/39.

canınıza da vasıl olmuyor mu? Kezalik iksâ ettiğiniz elbise lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ insanlar elinden nesc ve imal olunup badehu iksâya [693] kesb-i istihkâk ettikten sonra nazarınıza vasıl olmak üzere ne kadar iftirâk makamlarından geçip ve ne kadar mihen ü meşakkat ile nice yüz bin iğneler vücuduna yiyip ve bu azâb-ı elîmi ancak insana kavuşmak için bi't-tav' ve'r-rızâ kabul ederek nazarınızın ayağı altına yüzünü koyup "Semi'nâ ve ata'nâ"[101] deyip bâb-ı teslîmde olmuyor mu? Ve kıs alâ zâlike. Nice yüzlerce mahlûk senin için kemer-best-i hizmet olmuştur azizim. İşte buna hizmet-i umûmî derler. Bir de hizmet-i husûsî vardır ki bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin nazarına arz ettiği mahlûka hizmet dediği hizmet-i husûsiyyedir ki insanların dünya ve ahiretçe rûşen işlerinin tervicine himmet ve icap edenlere niyaz u minnet ederek işe yol aldırmak. Ve bu da mahza rızâ-yı Hak ve muhabbet-i resûl-i Hak için olup nitekim âyât-ı celîlede peygamberân-ı izâm hazerâtının buyurdukları gibi "Ve mâ es'elukum aleyhi min ecrin in ecriye illâ alâ rabbi'l-âlemîne"[102] deyip ücret talep etmeyip ücretleri Cenâb-ı Hakk'ın üzerindedir azizim. İşte "İllâ mâ sa'â"[103] sırrından olarak mahlûka hizmet niyet-i hâlisasıyla Şeyhü'l-vüzerâ Hüsrev Paşa merhum 'da olan sahilhanesinin arkasında bir büyük dağı ihata etmiş. Bağın dairen-mâ-dâre duvarlarını yaptırmak üzere yevmî iki yüze karib amele istihdam edip aylarca duvar yapılıp tekmil olduktan sonra bizzat esb-süvâr olarak gelip geşt ü güzâr ederek kendi re'yine muvafık olmadığından, aylarca yapılmış olan duvarları aylarca hedm ettirerek tekrar diğer rey ve tedbir ile başlatıp aylarca o kadar amele istihdam ederek nice yüz bin kuruşlar sarf eylediği ve bunun ledünniyâtı ise fukaraya elden tasadduk etse yalının ne kapısı kalır, ne halkası kalır halkın [694] hücumundan. Bundan ise böyle iki yüz nefer amele istihdamıyla onların ayal ü evlâtları cem'an dört beş yüz nefere baliğ olup bunlara yevmî bu kadar kuruş vermesi rızâ-yı Hak ve rızâ-yı resûl niyet-i hâlisasından olduğunu sırren beyan etmiştir; rahmetullâhi aleyhi.

Hüsrev Paşa merhumun bu gibi hâlleri pek çoktur, fakat kimseye ifşa etmemiştir. Bir gün yalıya seyyâhîn fukarasından sırtında yalnız bir post olup çıplak bir derviş gelmiş. Birlikte öğle taamı eder iken esnâ-yı ta'âmda saray lokması getirmişler. Paşa merhum, dervişe hitaben buyurmuş ki "Derviş baba, dervişe bir lokma ile bir hırka kâfidir" deyip saray lokmasıyla paşanın sırtında olan on bin kuruş kıymetindeki şal hırkasına işaret etmiş. Ve derviş de cevabında demiş ki "Paşa efendimiz hazretleri, derviş lokması dediğiniz böyle nefis saray lokması değildir, hırkası da on bin kuruş kıymetinde şal hırka değildir." Paşa merhum da gülmüş. Lâkin paşanın gülmesi dervişin bu sözü hoşuna gidip de mi gülmüş, yoksa dervişin irfanının noksanına mı gülmüştür? Elbette dervişin irfanının noksanına gülmüştür azizim.

---

101 "İşittik, itaat ettik." Bakara, 2/285; Nisâ, 4/46; Mâide, 5/7; Nur, 24/51.

102 "Ben sizden, buna karşı bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, yalnız âlemlerin Rabbine aittir." Şuarâ, 26/109, 127, 145, 164, 180.

103 "Çalışmasından başka bir şey yoktur." Necm, 53/39.

Hikâye:

Basra kibâr-ı meşâyıhından bir zât-ı âlî-kadrin dünyalıkça fevkalâde zaruret ve müzayakası olup nâna muhtaç bir derviş-i Muhammedî ile beraber medresenin bir harap odasında kuru bir hasır üzerinde Cenâb-ı Hakk'a ibadet ü taat ve zikrullâh ile evkât-güzâr olup bu zatın hâl-i fakr ü fenâsına aşina olan bir zat tarafından kendisine denilmiş ki "Bağdat'ta şeref-mukîm kibâr-ı ehlullâhtan filân zât-ı şerîfe bir muhabbetname yazıp derviş Muhammed'le gönderseniz ve bir miktar dünyalık ihsan olunmak üzere Cenâb-ı Hak'tan dua ve niyaz olunmasını istirham edip onun dua ve teveccühü sebebiyle biraz dünyalık teveccüh etse, pek güzel olur. Daha ziyade Cenâb-ı [695] Hakk'a takarrüp olunup dünya ve ahiret dâhil-i felâh ü necât olursunuz" demesi üzerine şeyh efendi: "Bunun bu sözü Hakk'ındır" diyerek o yolda bir muhabbetname yazıp Derviş Muhammed'e teslîmen Bağdat'a göndermiş. Vaktaki Derviş Muhammed, Bağdat'a dahil olup şeyhin hankahını sual etmiş. Filân mahalde olan meydana karşı konaktır demişler. Derviş Muhammed oraya geldikte görmüş ki tarif ettikleri konak değildir, bir sarây-ı âlîdir. Kendi kendine demiş ki "Bu şeyhin hankahı değildir, Bağdat padişahının sarayıdır" diyerek yine başlamış şuna buna sual etmeye. Demişler ki "A biçare derviş, işte sana gösterdik, bu saraydır onun hankahı. Sen galiba taşradan gelmişsin, bilmiyorsun o zât-ı âlî-kadrin saray ve hâlini" demişler. Ne hâl ise Derviş Muhammed, saray kapısından içeriye girip kapıcıya mektubu göstermiş. Kapıcı yanına bir adam katıp kethüda efendi hazretlerinin odasına göndermiş. Derviş, kethüda efendinin odasına dahil olup görmüş ki kethüda efendi bir padişahzade gibi âlîcenâp bir köşede oturmuş ve odası ise padişaha mahsus bir odadır. Derviş Muhammed muhakkak bilmiş ki nafile, biz yine yanlış geldik, bizim istediğimiz şeyh efendinin hankahı değildir, bu bir padişah sarayıdır. Bakalım neticesi ne olacaktır!" demiş. Mektubu kethüda efendi hazretlerine takdim etmiş. Kethüda efendi, Derviş Muhammed'i alıp beraberce hazret-i şeyhin huzurlarına götürmüş. Derviş Muhammed şöyle kapı önünde huzûr-ı tâm ile el-best selâm durup şöyle hazret-i şeyhe nazar etmiş. Onu görmüş ki gayet nefîs-i enfes elbiseler içinde; sırtında kollarını giymemiş şöyle omzuna almış on bin kuruş kıymetinde alâ bir kürk; önünde yasemin çubuk, mücevherli takım, güya bir padişahtır. Artık odanın zinetini sual etme. Derviş Muhammed gönlünden demiş ki "böyle bir ehl-i dünyâdan dua ve niyaz talep ediyoruz, fe-subhânallâh ta'âlâ!" deyip durur iken hazret-i şeyh ferman buyurmuşlar ki [696] "Derviş Muhammed, gel bakalım şuraya otur." Derviş Muhammed gelip erkân minderi üzerine oturmuş. Hazret-i şeyh, Derviş Muhammed'in şeyhinden sual etmiş. "Pek ziyade fakr-ı hâli olduğundan biraz dünyalık için dua ve niyaz ve teveccüh buyurulmasını efendimiz hazretlerinden istirham ederek fakirlerini efendimize göndermiştir" demiş. Hazret-i şeyh buyurmuşlar ki "Cenâb-ı Hakk'ın lutf u ihsân-ı ilâhiyyesine nihayet yoktur, dua ettim. İnşâallâhu ta'âlâ şeyh efendi de bizim gibi ni'met-i ilâhiyyeye mazhar olurlar" demiş. O esnada vekilharç huzûr-ı hazret-i şeyhe dahil olup demiş ki "Efendim, dâ'ire-i cenâb-ı reşâdet-penâhîlerinin dahilen ve haricen mevcudu üç yüz nefere

baliğ olup bugünkü günde kilerde bir dirhem yağ ve bir tane pirinç yoktur, ferman efendimizindir" demiş. Hazret-i şeyh buyurmuşlar ki "Gel şu minderde olan kürkü al da bedestene götür sat, akçesiyle yağ, pirinç ve sair levazımatı al" demiş. Vekilharç "Semi'nâ ve ata'nâ"[104] deyip kürkü alıp gitmiş. Derviş Muhammed ruhsat talep etmiş ki huzûr-ı şeyhten dışarı çıksın. Hazret-i şeyh buyurmuşlar ki "Biraz daha muhabbet edelim." Aradan bir müddet-i kalîl geçip oda kapısından bir ağa içeriye girip koltuğunda bir bohça getirip hazret-i şeyhin önüne koymuş, demiş ki "Efendim, defterdar efendi kulunuz mahsus kadem-i şerîflerinizi öptü. Bugün bedestende bir kürk satılır idi, gördüler; efendimize lâyık bir kürk olup aldılar, efendimize takdim buyurdular ve kabulünü fevkalâde niyaz u istirham ettiler." Hazret-i şeyh buyurmuş ki "Memnun oldum, mahsus selâm, dualar ederim. Getir oğlum omzuma koy" demiş. Ağa da bohçayı açıp kürkü çıkarıp hazret-i şeyhin omzuna koymuş. Derviş Muhammed görmüş ki vekilharcın demincek omzundan aldığı kürktür. Hazret-i şeyh, Derviş Muhammed'e hitaben buyurmuş ki "Derviş Muhammed, fakir istemiyorum, Cenâb-ı Hak kemâl-i lutf u ihsân-ı ilâhiyyesinden olmak üzere lâyık görmüş esbâb vasıtasıyla ihsan etmiş. Haydi sen de git de şeyhine böylece söyle, selâm dualar eyle; Cenâb-ı Hak ona da dünyalık ihsan etmiştir" demiş. [697] Derviş Muhammed avdet edip Basra'ya gelmiş, doğruca şeyhin ikame eylediği medreseye gitmiş. Sual etmiş ki "Bizim şeyh efendi ne oldu, odasında yoktur!" Ahâlî-i medrese demişler ki "Derviş Muhammed, senin şeyhin sen gittikten sonra ehl-i dünyâ oldu, şimdi filân mahalde bir büyük konak aldı, sâhib-i devlet sâhib-i dünya oldu; hadem haşem artık sual etme!" demişler. Derviş Muhammed işi anlamış, derakap şeyhinin konağına gidip Bağdat'taki hazret-i şeyhin selâm, duasını arz ve ahvalini beyan etmiş ve şeyhi de kemâl-i memnûniyyetle "Eksik olma Derviş Muhammed, senin sebebinle biz de hazret-i şeyhin duasına mazhar olup bize de dünyalık teveccüh etti" buyurmuşlar azizim.

İşte mevlânâ bu hikâyeden anladın ya işi, bunların cümlesi Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi ve lâyık görmesiyle mahza atiyye ve ihsân u inâyet-i ilâhiyyesidir "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu."[105]

İşte azizim, Hüsrev Paşa merhumun duvarı Erzincanlı Hoca Abdullah Efendi'nin duvarı gibi değildir. Bu da bir başka renkte Cenâb-ı Hakk'ın bağının bir büyük duvarı, bir büyük abdi marifetiyle küçük abdlerine imar ve inşa ettirir ki dünyası mamur ve abadan olsun ve kullarını da bu yolda tayin ile evlâd ü ayalleriyle beraber merzuk ile sevinsin için azizim, zira bu âlem âlem-i esbâbdır, sebepsiz olmaz; tafsilâtı evvelce kirâren ve mirâren geçmiştir.

İşte azizim, bu dünya kendi mülkü olduğuna ve ne için halk eylediğine dair nice âyât-ı celîileleri vardır.

---

104 "İşittik, itaat ettik." Bakara, 2/285; Nisâ, 4/46; Mâide, 5/7; Nur, 24/51.

105 "Arif olana bir işaret yeter."

"E-lem ta'lem ennallâhe lehu mulku's-semâvâti ve'l-ardi ve mâ lekum min dûnillâhi min veliyyin ve lâ-nasîrin."[106]

"Ve lillâhi'l-maşriku ve'l-magribu fe-eynemâ tuvellû fe-semme vechullâhi."[107]

"Bel lehu mâ fi's-semâvâti ve'l-ardi kullun lehû kânitûne."[108]

"Bedî'u's-semâvâti ve'l-ardi ve izâ kadâ ermen fe-innemâ yekûlu lehu kun fe-yekûnu."[109]

"Ve lillâhi mâ fi's-semâvâti ve mâ fi'l-ardi ve ilallâhi turce'u'l-umûru."[110]

Dahi sûretü'l-En'âm'da "İnnallâhe fâliku'l-habbi ve'n-nevâ yuhricu'l-hayye mine'l-meyyiti"[111] âyet-i celîlesinden "Lâ tudrikuhu' [698] l-ebsâru ve huve yudriku'l-ebsâre ve huve'l-latîfu'l-habîru"[112] âyet-i celîlesine kadar zâhir ü bâtın manalarıyla remz ü işaret manalarını mütalaa eyle ki dünyayı ne için halk etmiş ve kullarını ne için bu âleme göndermiş azizim.

Dahi "Ve huvellezî enşe'e cennâtin ma'rûşâtin ve gayre ma'rûşâtin"[113] ilâ-âhirihi mütalaa ve müzakere ile dahi sûretü'r-ra'dda olan âyet-i celîle ki "Allâhullezî refe'a's-semâvâti bi-gayri amedin terevnehâ summe'stevâ ale'l-arşi ve sahhare'ş-şemse ve'l-kamere"[114] den "İnne fî zâlike le-âyâtin li-kavmin ya'kılûne"[115] âyet-i celîlesine kadar mütalaa ve müzakere edip taakkul edesin ki dünya ne imiş ve ne için halk olunmuş bilesin azizim.

Dahi sûretu't-Tevbede olan âyet-i celîleyi kıraat edip zâhir ü bâtın manasıyla remz ü işaretine dikkat ve itina edesin. "Mâ kâne li'l-muşrikîne en ya'murû mesâcidallâhi"[116] âyet-i kerîmesinden "E-ce'altum sikâyete'l-hâcci ve imârete'l-mescidi'l-harâmi ke-men âmene billâhi ve'l-yevmi'l-âhiri ve câhede fî

---

106 "Bilmedin mi ki, göklerin ve yerin mülkü (hükümranlığı, yönetimi, mülkiyeti) yalnız Allah'ındır. Sizin için Allah'tan başka ne bir koruyucu, ne de bir yardımcı vardır." Bakara, 2/107.

107 "Doğu da, batı da Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır." Bakara, 2/115.

108 "Göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur, hepsi O'na boyun eğmiştir." Bakara, 2/116.

109 "(O), Göklerin ve yerin yaratıcısıdır. Bir şeyi yaratmak istedi mi, ona sadece "ol" der, o da hemen oluverir." Bakara, 2/117.

110 "Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. Bütün işler Allah'a döndürülür." Âl-i İmrân, 3/109.

111 "Taneyi ve çekirdeği yaran, şüphesiz Allah'tır. (O), ölüden diriyi çıkarır." En'âm, 6/95.

112 "Gözler O'nu algılamaz, O gözleri algılar; O latîf (gözle görülmez veya lütuf sahibi), her şeyi haber alandır." En'âm, 6/103.

113 "Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri yaratan hep O'dur." En'âm, 6/141.

114 "Allah odur ki gökleri, görebileceğiniz bir direk olmadan yükseltti, sonra Arş üzerine istivâ etti (mülkünün tahtına oturdu), güneşi ve ayı iradesine boyun eğdirdi." Ra'd, 13/2.

115 "Şüphesiz bunda, aklını kullanan bir toplum için ayetler vardır." Ra'd, 13/4.

116 "(Allah'a) Ortak koşanlar, Allah'ın mescitlerini şenlendirmezler." Tevbe, 9/17.

sebîlillâhi"[117] ilâ-âhirihi mütalaa ile bu babda hadîs-i kudsî olan Kâle en-nebiyyu sallallâhu aleyhi ve sellem kâle Allâhu ta'âlâ inne buyûtî fî arzî el-mesâcidu ve inne zuvvârî fîhâ ammâruhâ fe-tûbâ li-abdin tetahhara fî beytihi summe zârenî fe-hakkun ale'l-mezûri en yukrime zâi'rehu."[118] Yani Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz buyururlar ki Cenâb-ı Hak ve ta'âlâ hazretleri buyurur ki "Yer yüzünde benim büyûtum mescitlerdir ve beni onda ziyaret edenler, onun ammarıdır. Saadet o abde ki beytinde tatahhur edip ondan beni ziyaret ede, ziyaret olunana vaciptir ki zairine ikram ede" demektir mevlânâ.

Dahi sûre-i İbrahim'de "Allâhullezî halaka's-semâvâti ve'l-arda"[119] âyet-i kerîmesinden "İnne'l-insâne le-zalûmun keffârun"[120] âyet-i celîlesine kadar okuyup manalarıyla remz ü işaretini tefekkür et ki Cenâb-ı Hak kulları için bu dünyayı halk edip bu kadar eşya ve levazımatı insanlar için halk etti, lâkin insanlar ni'met-i ilâhiyyesinin kadr ü kıymetini bilmediğinden şükründen ve Cenâb-ı Hakka hamd ü senasından gafil olmasıyla ni'met-i [699] ilâhîye ve kendi nefsine zulüm edicidir. Zalûm odur ki ona inam etmeyene şükür ede, küffâr odur ki mün'imi inkâr ede. İmâm Ebû Muhammed el-Gazâlî aleyhi rahmetullâhi *İhyâ-yı Ulûm*'unda bu bapta serd ü beyan etmiş olduğu makalesini *Tefsîr-i Tıbyân* bu âyet-i kerîmenin şerhinde naklen ve tafsilen beyan etmiştir ki hatta on iki sayfayı işgal ettiğinden buraya derc ü tezkirinden sarf-ı nazar olunmuştur. Arzu eden ihvân-ı bâ-sefâ oraya müracaat buyursunlar ki Cenâb-ı Hakk'ın kullarına olan lâ-yuad ve lâ-yuhsâ ni'am-ı ilâhiyyesini anlayıp ne yolda şükür edeceğini bilemeyip müstagrak-ı bahr-i hayrân ve sergerdân olsun. Fakat şu kadar buyurmuşlar ki Hazret-i Davud ve Musa aleyhimesselâm Cenâb-ı Hakk'a şükür etmekten âciz olduklarını ve ne yolda şükür edeceklerini bilemediklerinden Cenâb-ı Hakk'a olan niyaz u istirhamlarına cevaben vahy-i ilâhî geldi ki "Kaçan onu bilesin, yani bana şükr-i şükr etmekte âciz olduğunu bilesin, bana şükür etmiş olursun" buyuruldu. Dahi haber-i âherde geldi ki "Kaçan nimeti benden idiğini bilesin, o bana şükür olup onunla senden razı olurum" buyurulmuştur azizim.

Hazret-i Şeyh Sa'dî kuddise sırruhu'l-azîz *Gülistân*'ında ne güzel buyurmuştur:

Minnet Hudây-râ azze ve celle ki tâ'ateş mûcib-i kurbet est. Ve be-şukr endereş mezîd-i ni'met. Her nefes ki furû mî reved mumidd-i hayât est ve çun ber mî âyed muferrih-i zât. Pes der her nefes du nimet mevcûd est ve be her ni'meti şukrî vâcib.

---

117 "(Ey müşrikler siz), Hacılara su verme ve Mescid-i haram'ı şenlendirmeyi, Allah'a, ahiret gününe inanan ve Allah yolunda cihat eden(in eylemiy)le bir mi tuttunuz?" Tevbe, 9/19.

118 *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 445.

119 "Allah O'dur ki, gökleri ve yeri yarattı." İbrahim, 14/32.

120 (Doğrusu) İnsan çok haksızlık edendir, çok nankördür!" İbrahim, 14/34.

Ez-dest u zebân ki berâyed
Kez uhde-i şukreş be-der-âyed

İ'melû âlu Dâvûde şukren Ve kalîlun min ibâdiye'ş-şekûru[121]

Âmennâ ve saddaknâ. Velâkin şurasını da taakkul ve tefekkür eylemeli ki Cenâb-ı Hakk'a ibadet ü taat etmeye kuvvet ü kudret kimindir ve bu yola sevk eden kimdir ve bu taat u ibadetle beraber şükrü ifaya muvaffakiyet ne taraftan inayet ü ihsan olunuyor? Bunların cümlesi Cenâb-ı Hak tarafından abdine bahş ü atiyye ve ihsanı [700] olduğu hâlde ihsan ale'l-ihsân olarak bunların ceza ve mükâfatı olmak üzere abdini kurb-ı ma'neviyyesine cezb edip ni'met-i ilâhiyyesinde müzdâd ediyor. Artık böyle bir velinimet olur mu ki hem sana zâhir ü bâtın yardım etsin ki rızasına muvafık amelde bulunasın ve hem de rızasını tahsil ettiğin için güya başka birisinin muavenetiyle tahsîl-i rızâ etmiş gibi mükâfat olarak huzûr u kurb-ı ma'neviyyeyi celp etsin ve ihsan eylediği nimetini de kat-ender-kat ziyade eylesin. Hâşâ sümme hâşâ şeriki ve naziri ve emsali yok bir velini'met-i bî-minnet padişahlar padişahı, eshiyânın sultanı cellet azametuhu şânuhu.

İşte azizim, İmam Gazalî hazretlerinin tadat ve saydığı ni'am-ı ilâhiyyesinin cümlesinden sarf-ı nazarla hele Şeyh Sadi hazretlerinin buyurdukları gibi insanların alıp verdikleri her bir nefeste iki ni'met-i ilâhiyye mevcut olup bu iki nimetin şükrü vacip. Âmennâ ve saddaknâ, ammâ nasıl îfâ-yı şükr edelim. Artık her bir işi ve gücü terk edip müddet-i hayâtımızı alıp verdiğimiz nefesin şükrüyle mi geçirelim? Muhal ve müşküldür. Onun için buyurur ki bu şükür kimin elinden ve lisanından gelir ve kim bunun hakkıyla ifasına muktedir olur? Olamaz, elcevâb olamaz azizim. Öyle olduysa zât-ı ecell-i a'lâ hazretleri de îfâ-yı şükrde olan acz ü kusurumuzu bildiği için âyet-i celîlesinde "İ'melû âlu Dâvûde şukren ve kalîlun min ibâdiye'ş-şekûr" buyurdular mevlânâ, yani Cenâb-ı Hak buyurur ki "Dedik ki yâ âl-i Dâvud, o Allah ta'âlânın nimetlerine şâkirîn olduğunuz hâlde ona itaat edin. İbadından azdır ki kalb ve lisan ve cevârihle ekser-i evk-âtını edâ-yı şükre sarf ede." Zira ki Allah ta'âlânın şükrü tevkifi bir nimettir ki şükür ahir müsteda olur. Öyle olsa ona nihayet olmaz. O ecilden denildi ki "Şekûr odur ki şükürden aczini bile" azizim. İşte Şeyh Sa'dî kuddise sırruhu'l-azîzin [701] buyurduğu üzere kimin elinden ve lisanından bu şükrün edası gelir? Hiçbir ferd-i âferîd buna muktedir olamayacağından bu bapta insan aczini bilmek edâ-yı şükr oldu sultanım. Nitekim "Mâ arefnâke hakka marifetike yâ ma'rûfu"[122]demek ayn-ı ma'rifet ü irfan olduğu gibi ve dahi sûretu'l-Hicr'de "Ve le-kad ce'alnâ fi's-semâ'i burûcen ve zeyyennâhâ li'n-nâzirîne"[123] den "Fe-

121 "Minnet, o yüce Tanrı'yadır ki ona ibadet, yakınlık sebebidir ve ona şükretmek, nimetin ziyadelenmesidir. Alınan her nefes hayatı uzatırken verilen her nefesle kişi rahatlar. Öyleyse her nefeste iki nimet var ve her bir nimet için şükretmek vaciptir. Kimin elinden ve dilinden şükrünü hakkıyla ifa etmek gelir ki? Ey Davud ailesi, şükre gayret edin, zira kullarımdan hakkıyla şükreden azdır."

122 "Seni gereği gibi bilmedik ey Ma'rûf."

123 "Andolsun biz, gökte burçlar yaptık. Ve onu bakanlar için süsledik." Hicr, 15/16.

eskaynâkumûhu ve mâ entum lehu bi-hâzinîne"[124] âyet-i celîlesine kadar oku da mana ve işaretini tefekkür et ki Cenâb-ı Hak bu dünyayı kulları için nasıl halk edip ne kadar şeyler ve ne kadar nimet ve ihsân-ı ilâhiyyesini inayet etmiş. Ve sûretu'n-Nahl'de "Halaka's-semâvâti ve'l-arda bi'l-hakki ta'âlâ ammâ yuşrikûne"[125] den "Ve in te'uddû ni'metallâhi lâ tuhsûhâ"[126] âyet-i celîlesine kadar kıraat et de artık insaf et ki nazarın kimdir? ve bu kadar eşya kimin için halk u icat olmuştur. El-aman el-aman el-insaf el-insaf mevlânâ. Dahi bu sûre-i şerîfte buna dair ayetler çoktur. Yine buyurur ki "Vallâhu ahrecekum min butûni ummehâtikum lâ ta'lemûne şey'en"[127] den ilâ-âhirihi kıraat buyur azizim. Dahi sûre-i İsrâ'da "Ve yed'u'l-insânu bi'ş-şerri du'â'ehu bi'l-hayri ve kâne'l-insânu acûlen"[128]den ilâ-âhirihi oku da nimet ve atiyye ve ihsân-ı ilâhiyyesini taakkul ve tefekkür et. Dahi sûret-i Âl-i imrân'da Cenâb-ı Hak buyurur: "Ve lillâhi mulku's-semâvâti ve'l-ardi vallâhu alâ kulli şey'in kadîrun â İnne fî halki's-semâvâti ve'l-ardi ve'htilâfi'l-leyli ve'n-nehâri le-âyâtun li-uli'l-elbâbi"[129] buradan ilâ-âhirihi "Subhâneke fe-kinâ azâbe'n-nâri"[130] âyet-i celîlesine kadar kıraat et de bu âyet-i celîlelerin dahi ma'nâ-yı zâhir ü bâtın ve işaretlerini taakkul ve tefekkür edip nazarında o mümin olan zât-ı şerîfin dediği gibi "Rabbenâ mâ halakte hâzâ bâtilen"[131] Yâ rabbi işbu mahlûkatı abes ve zayi yere halk etmeyipsin, belki hikem-i azîme için halk edipsin, zira onun cümlesinden insanın vücuduna mebde' ve maaşına sebep ola ve marifetine [702] o delâlet eder delil ola ve taatine tahrîs ede, ta ki abd onunla hayât-ı ebediyyeye ve sa'âdet-i sermediyyeye nail ola diyesin ve böylece tefekkür edesin, zira Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz buyurmuştur ki "Lâ ibâdete ke't-tefekkuri."[132] "Tefekkür gibi ibadet yoktur", zira o kalbe mahsustur ve halktan maksut dahi odur azizim. Onun için tarîkat-ı aliyye-i Nakşbendiyye sâlikânı rabıta ve kalbe teveccüh ile meşgul olurlar mevlânâ. İşte bu kadar lâ-tuad ve lâ-tuhsâ ni'am u atiyye ve bahş u ihsân u inâyât-ı ilâhiyyenin îfâ-yı teşekkürü kimin elinden ve dilinden gelir, ebeden ve kat'an onun için Şeyh Sa'dî hazretlerinin buyurdukları gibi:

---

124 "Böylece sizi suladık. Onu depolayan siz değilsiniz." Hicr, 15/22.

125 "(Allah) Gökleri ve yeri hak ile (hikmeti uyarınca) yarattı. (O,) Onların ortak koştuklarından yücedir." Nahl, 16/3.

126 "Eğer Allah'ın nimetini saysanız, sayamazsınız." Nahl, 16/18.

127 "Allah sizi, (hiçbir şey bilmediğiniz durumda) annelerinizin karınlarından çıkardı." Nahl, 16/78.

128 "İnsan, hayra dua eder gibi, şerre dua etmekte (hayrı ister gibi şerri istemekte)dir. İnsan pek acelecidir." İsrâ, 17/11.

129 "Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah her şeye kadirdir. Göklerin ve yerin yaratılışında, gecenin ve gündüzün gidip gelişinde elbette sağduyu sahipleri için ibretler vardır." Âl-i İmrân, 3/189-190.

130 "Sen yücesin, bizi ateş azabından koru!" Âl-i İmrân, 3/191.

131 "Rabbimiz (derler), bunu boş yere yaratmadın." Âl-i İmrân, 3/191.

132 *Tefsîru'l-Kurtubî*, c. 4, s. 314.

Bende hemân bih ki zi taksîr-i hîş
Uzr be dergâh-ı Hudây âvered

Ver ni sezâ-vâr-ı Hudâvendiyeş
Kesî ne-tevâned ki be cây âvered[133]

Deyip daima o dergâh-ı âlîye tazarru ve niyazda bulunmalı azizim. Ve dahi sûretu'd-Duhân'da buyurur ki "Ve mâ halakna's-semâvâti ve'l-arde ve mâ beynehumâ lâ'ibîne."[134] Yani "Semâvât ve arzı ve ikisi beynindeki kâinatı biz la'b eder olduğumuz hâlde halk etmedik", belki mesâlih-i dîniyye ve dünyeviyye için halk etmişizdir ki kullarımız onunla vahdaniyetimize istidlâl edeler ve onda ki menâfi' ve merâfıkla zarure ve merâfıklarını def' ü izale edeler. "Mâ halaknâhumâ illâ bi'l-hakki velâkinne ekserehum lâ ya'lemûne."[135] "Belki o ikisinin sebeb-i hakla halk ettik ki iman ve taat veya ba's ve cezaya o delil ola, lâkin halkın ekseri kıllet-i nazarlarından onu bilmezler" buyurur.

Ey benim azizim, canım işte buraya kadar zikr ü beyan olunan âyât-ı celîleler daha nice böyle âyât-ı celîle ve ehâdîs-i nebevî ve kelâm-ı kibâr vardır ki dünyanın ne olduğunu ve ne için halk olunduğunu ve buraya ne için geldiğimizi ve burada ne iş ile meşgul olacağımızı ve buradan nereye gideceğimizi ve orada [703] nasıl olacağımızı tafsilen beyan eder. Binaenaleyh burada bu tafsilâta lüzum olmayıp ancak evvelce arz olunduğu üzere zübde ve icmal ve hulâsa olarak ihvân-ı bâ-sefâya yadigâr olmak üzere bırakılmış olan bir vasiyet ve nasihatname olduğu için icmalen dünya denilen şey nedir ve niçin dünya denilmiştir, beyan edelim. Dünya denî'den kinâyedir, yani alçak, fürûmâye, çingene tabiatlı demektir. Semadan alçak olduğu için denilmiştir. Buna küre-i arz denir, dahi âlem-i süflî, âlem-i nâsût ve âlem-i suverî ve âlem-i şehâdet denir. Nitekim kâ'inât-ı mahsûsa-i şerîfenin isimleri âlem-i ceberût, âlem-i melekût, âlem-i lâhut, âlem-i ulvî olarak bunlar dünyadan hariç olduğu gibi dahi âlem-i gayb ve âlem-i ervâh ki insanın havâss-ı hamse-i zâhiresine gayr-ı mahsûs olup cin ve melâike ve ruhlara mahsus olan âlem olduğu dahi âlem-i misâl ki âlem-i ma'nâ ve âlem-i menâm ve âlem-i hâb ve rüyâ ki uykuda görünen âlemdir azizim. Dünya denildiği bu dünyada olan metaa, birtakım zinet ve âlayişine aldanıp Hakk'ı unutup ona meyil ve muhabbet olunmasından kinaye olmak üzere dünya denilmiştir, yoksa bunun ismi âlem-i süflî, âlem-i nâsût ve âlem-i suverî ve âlem-i şehâdettir ki âlem-i ulvîden li-hikmetin ve li-maslahatin bu âlem-i süflîye geldik ki âlem-i ervâhta ki ahdimizi burada ifa edelim ve ticaretle vatanımıza avdet edelim. Âlem-i nâsût insanlık, insaniyet demektir. Zaten insan nâsîden istiaredir. Nâsi, nisyân edici, unutucu olan demektir ki âlem-i ervâhtaki ahd-ı mîsâkı unuttuğumuz içindir. Âlem-i sûret ki eşkâl ve sûret-i âlemîdir, âlem-i sîret değildir.

133 "Kul, kusurlarından dolayı Tanrı'dan özür dilemeli, zira kimse lâyıkıyla Tanrı'ya şükrü ifa edemez."

134 "Biz gökleri, yeri ve bunlar arasında bulananları eğlenmek için yaratmadık!" Duhân, 44/38.

135 "Onları sadece gerçek bir sebeple, (hikmetli bir gaye ile) yarattık. Fakat onların çoğu bilmiyorlar." Duhân, 44/39.

Âlem-i şehâdet ki görürsün, müşahede edersin ki cümle eşya vahdâniyyet-î ulûhiyeti [704] gösterir. Ey aziz dîde-i hak-bîn ile bak gör ki her bir zerre-i hâk rûy-i yâri gösterir mir'ât-ı İskender gibidir mevlânâ. İşte Cenâb-ı Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz dünya ne olduğunu beyan buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 93:

Çîst dunyâ ez Hudâ gâfil buden
Nî kımâş u nukre vu ferzend u zen (1: 983)

"Dünya nedir, filhakika Hudâ-yı ta'âlâdan gafil olmaktır; kumaş ve nukre ve ferzend ve zen, dünya değildir."]

Nitekim Hazret-i Ne'bî sallallâhu aleyhi ve sellemden bir kimse "Me'd-dunyâ yâ resûlallâh?" diye sual eyledikte "Kullu mâ elhâke an mevlâke fe-huve dunyâke"[136] deyip cevap buyurdular. Ve filhakika eğer mahsus ve eğer makul her ne şey ki seni rabbinden kendiye meşgul ederse dünya odur demektir. Dahi Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz buyurdular ki "Ni'me'l-mâlu's-sâlihu li'r-reculi's-sâlihi."[137] Yani "Mâl-ı sâlih, recül-i sâlih için ne güzeldir." Rızâ-yı Hak için hıfz olunan mal dünyadan olmaz, belki dinden olur azizim. Ancak bunların muhabbeti kalbine girip de Hakk'ın muhabbeti çıkarsa işte o zaman ehl-i dünyâdan olursun, dünya ve ahiret hüsranda kalırsın, zira ki denî, alçak olan şeye muhabbet edip denî alçak oldun. Dahi çingene tabiatlı olup yetmiş iki buçuk milletten hariç kaldın. Gerçi bu cihan cemîan onun mülküdür, mülk-i cihân onun ind-i ilâhiyyesinde lâ-şey demektir azizim.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 41:

Dünyaya muhabbet edenler rüyasında şeytanı huri gibi görüp ona şehvetinden ihtilâm oldu. Nesil tohumunu şûre yere döktü. Bîdar oldu, şeytan ondan kaçtı, kendisi nâ-pâk ve pelîd gördü. İşte dünya budur ki suret hasebiyle zâhir ve hakikat cihetinden madum ve fanidir. Dahi dünyaya muhabbet bunun gibidir ki kuş semada pervaz eder, onun gölgesi zeminde yiler, yani kuş gibi arzda [705] uçucudur. Ebleh, ahmak adam o sayeyi sayd etmek için o kadar arkası üzere yiler ki mayasız kudretsiz olur azizim.][138]

---

136 "Dünya nedir ey Allah'ın resulü?" "Seni Mevlâ'ndan alıkoyan her şey senin dünyandır."

137 *Mevâridu'z-zam'ân*, c. 1, s. 268, no: 1089; *A.e.*, c. 1, s. 566, no: 2277; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 8, s. 6, no: 3210; *Musnedu Ahmed*, c. 4, s. 197; *Şu'abu'l-îmân*, c. 2, s. 91, no: 1249; *el-Edebu'l-mufred*, c. 1, s. 112, no: 298; *et-Tergîb ve't-terhîb*, c. 4, s. 66, no: 4823; *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 4, s. 257, no: 6757; *Fethu'l-bârî*, c. 8, s. 75; *A.e.*, c. 11, s. 274, *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 129; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 320, no: 2823.

138 Aşçı Dede, Rusûhî'den bu bölümü az çok müdahalelerle aktarır.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 108-109:

İşte bu dünya ve içinde olan mahlûk ve eşya tarfetü'l-aynde yok olur, var olur. Lâkin biz ondan bîhaber olup sureta bir nevi üzere olan bekasından vetîre-i vâhide üzere olan kıyamından kıyas ederiz ki bu âlem lahzaten fe-lahzaten yok ve var olmaz. Hâlbuki her anda nîst ü hest olur, çünkü esmâ-yı ilâhiyye olan lâtife ve kahriye hiç tatil olmaz. Pes hakîkat-i imkâniyeden bir şey vücuda gelse derhâl rahmet-i rahmâniyye onu ahz edip ona ifâza-i vücûd eyler. Pes ehadiyyet-i hakîka ki iktizâ-yı inkıhâr taayyünât ve istid'â-yı izmihlâl keserât eyler. Derhal o vücudu nefsinden hal' ve selh eyler. Hemândem rahmet-i rahmâniyye üslûb-ı sâbık üzere ona ifâza-i vücûd eyler. Yine vahdet-i hakîkiye onu ondan selb ve ahz eyler. Binaenaleyh cemî'-i eşyâ daima idam ve icat ve ifna ve ibka üzere olup dünya ve mâ-fîhâ her dem köhne ve nev olmaktan hâlî değildir. İşte dünya gibidir, ömr-ı insânda köhne nev olur azizim.][139]

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 164:

İşte her ne şey ki seni haktan gafil eder onun adı dünyadır. Gerek ise seni Hak'tan gafil eder ibadet ü taat ve iman olsun.] Acayip dedem, bunlar insanı Hakk'a takarrüp ettirir. Evet öyledir, ammâ eğer ibadet ü taat ve iman hâlisen-li-vechillâhi olmazsa ve amil olan kimse ameli berâ-yı Hak kılmazsa mukarrerdir ki onu Hazret-i Hak'tan ve tarîk-i ilâhiyyeden dûr eyler. İmdi muhakkak olan evliyâ-yı izâm o a'mâlin sûret-i hasenede olduğuna itibar etmeyip onu küfre beraber tutarlar. Onun sahibi manen müşrik olmuş olur, eliyâzu billâhi ta'âlâ.

Mesnevî [Rusûhî, c.3, s. 87:

Bu dünyanın muhabbeti şubesinden olan [706] mal ve mansıp ki buyurmuşlardır ki mal mâr gibidir; mansıp onda ziyade ejderhadır. Nitekim sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri buyurmuştur: "el-Mâlu hayyetun ve'l-câhu adarru minhâ."[140] Hazret-i Ali radıyallâhu anhu buyurmuştur: "Meselu'd-dunyâ meselu'l-hayyetilletî yelînu messuhâ ve yu'cebu nakşuhâ ve yaktulu semmuhâ."[141] Evet onun nakşı insanın taaccübüne gider; ammâ zehri de insanı katl eder azizim. Miskin insan kendinin mertebesini anlamadı, füzûnluk âleminden ve fazilet mertebesinden geldi, yani âlem-i hakîkat ve mertebe-i rûhâniyyetten ve ahsen-i takvîm olan sûret-i asliyyesinden. Çün kim "Esfele sâfilîne"[142] olan âlem-i şehvet ü tabî'ata red olundu ve noksan u kemliğe gitti ve ömrünü lezzet-i fâniyede zayi etti. Meğer o kimseler değil ki mümin ve mîkin oldular ve dünyadan i'râz edip amel-i sâlih kıldılar, onlar kendi hakikatlerini

139 Dede, alıntıda biçimden çok anlamı öne çıkarır.

140 "Mal bir yılandır, makam ise ondan daha tehlikelidir."

141 Krş. *Şu'abu'l-îmân*, c. 7, s. 372, no: 10626, bazı farklılıklarla.

142 "Aşağıların aşağısı" Tîn, 95/5.

bildiler ve Hazret-i Haktan ecr-i gayr-ı memnûn bulundular. Ey aziz, ademoğlu kendiyi pek ucuz sattı. Nefsinde güya bir atlas idi kendiyi bir dalk-ı köhneye dikti ve yama etti, yani hırka-ı cismine ziyade müteallik ve azade iken ona hadim oldu ve ona hizmet, ayn-ı noksân ve hüsrân iken ona nef' ü sûd eyledi. İşte "Hasire'd-dunyâ ve'l-âhiretu"[143] oldu.]

Mesnevî [Rusûhî, c.3, s. 145:

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyururlar:

> În cihân hâbest ender zan meîst
> Ger reved der hâb destî bâk nîst (3: 1729)

Bu cihan yani kevn ü mekân filhakika hâb u hayaldir. Nitekim Şeyhü'l-ekber kuddise sırruhu'l-azîz buyurur:

> İnneme'l-kevnu hayâlun ve huve hakkun fi'l-hakîkati
> Kullu men ya'lemu hâzâ hâze esrâre't-tarîkati[144]

Dahi Mevlânâ Câmî kuddise sırruhu'l-azîz buyururlar:

> Kullu mâ fi'l-kevni vehmun ve hayâlun
> Ev ukûsun fi'-merâyâ ev zilâlu[145]

İmdi sen bu cihanın hâb u hayal olmasında zan ve güman mertebesinde durma ki "İnne'z-zanne [707] lâ yugnî mine'l-hakki şey'en"[146] dir. Eğerçi hâb içre bir el gider ise ve bir kimse onu kat' ederse bâk yoktur:

> Ger be-hâb ender seret bibrîd gâz
> Hem seret bercâst u hem umret dirâz (3: 1730)

"Eğer vakıada senin başını mikrâz kesse, o suver-i hâyâliyenin başıdır. Hem senin cismanî serin yerindedir ve ömrün dahi uzundur."

Bunda işaret vardır ki vakıada bir kimsenin başını kesseler, ömrü uzun olmasına işaret olur, zira vakıanın gâh aynı vaki olur ve gâh aksi ve gâhî suver-i kevniyyeden bazı surete tabir olunur. Kaçan aksi murat oluna, giryân olana handân olursun ve handân olana giryân kılarsın diyeler ve kendiyi hasta görene dürüst olursun ve mürde görene hayat bulursun diye tabir ederler. Pes muabbir suver-i dünyeviyye olan muhakkıklar ehl-i dünyâ ve ehl-i hevânın bu dünyada olan hâlât-ı vâkı'âtını rûz-ı âhirete nisbet aksine tabir ederler. Hatta gülene ağlarsın ve ağlayana handân olursun ve bunda zahmet çekene onda revh u rahat

---

143 "O, dünyayı da, ahireti de kaybetmiştir." Hac, 22/11.

144 "Kâinat sadece bir hayaldir, aslında bizzat hakkın kendisidir // İşte bunu fark eden herkes tarikat sırlarını elde eder."

145 "Kâinatta ne varsa, vehimdir, hayaldir // Ya da yansımadır aynalarda veya gölgedir"

146 "Zan ise gerçekten hiçbir şey kazandırmaz." Yûnus, 10/36.

bulursun derler. Ammâ ehl-i hakîkat ne nisbet aynını tabir ederler. "Ve temûtûne kemâ te'îşûne ve tuhşerûne kemâ temûtûne" diye tahkik ve takdir ederler.

În cihân-râ ki be-sûret kâimest
Guft peygamber ki hulm-i nâimest (3: 1733)

Câbir radıyallâhu anhu hazretlerinden mervî olan hadîs-i şerîfe işaret buyururlar. "An Câbir radıyallâhu anhu kâle kuntu ma'a'n-nebiyyi sallallâhu aleyhi ve sellem iz etâhu reculun ebyadu'l-vechi fe-kâle yâ resûlallâhi me'd-dunyâ? Kâle aleyhisselâmu hulmu nâimin. Fe-kâle kem mâ-beyne'd-dunyâ ve'l-âhireti? Kâle aleyhisselâmu gamdatu aynin. Fe-kâle kemi'l-karâru fîhâ? Kâle aleyhisselâmu kadre'l-mutehallifi ani'l-kâfileti. Summe zehebe'r-reculu, fe-kâle aleyhisselâmu hâzâ cibrîlu etâkum yezhedukum fi'd-dunyâ ve yergabekum fi'l-âhireti."[147]

Hazret-i Hudavendigâr buyururlar ki bu cihan için ki surette kaimdir. Peygamber aleyhisselâm buyurdu: "Hulm-ı nâimdir", vani uyuyan kimsenin gördüğü [708] rüyadır azizim. Sûretü'l-İnsân'da Cenâb-ı Hak "Ve sebbihhu leylen tavîlen"[148] buyurdu. Ma'nâ-yı işâreti bu dünya bir uzun gecedir; dünyada olduğun müddet Cenâb-ı Hakk'ı tespih et. Dünya bir uzun gece olursa, müşahede olunan ahval dahi uzun bir rüyadan ibaret olur. İşte nazarına vasiyet ve nasihat-ı kemterî budur ki himmet ü gayret et ki gördüğün rüyalar rahmanî olsun, sakın şeytanî rüyalar görmeyesin azizim.]

Mesnevî [Rusûhî, c.2, s. 52:

Azizlerden bir azize sual ettiler ki "Sen malı sever misin?" Dedi ki "Sevmem." "Niçin?" dediler. Dedi ki "el-Mâlu hayyetun"[149] hadîs-i şerîfi mucibince mal benim indimde mârdır." Ve diğer azize sual ettiler. Dedi ki "Severim." "Niçin?" dediler. Dedi ki "Hazret-i Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Ni'me'l-mâlu's-sâlihu li'r-reculi's-sâlihi" buyurmuşlardır. Mâl-ı sâlih benim mahbûbumdur" dedi. İmdi malın o kimseye zarar ve mâr gibi olduğu canibine bakıp buğz eyledi ve bu salih, malın yâr-ı sâlih gibi olduğu cihetine bakıp muhabbet kıldı. Hazret-i Şeyh, *Futûhât*'ta Bâb-ı Murâkabe'de dünyayı ahiret üzere birkaç veçhile tercih etmiştir. "ed-Dunyâ hiye ummun rekûbun" buyurmuştur.

---

147 "Resulullâh'ın yanında idim. Bu arada beyaz tenli, beyaz elbiseli bir adam geldi. "es-Selâmu aleyke ya resulallah" dedi. Resulullah aleyhi's-selâm da "Ve aleyke's-selâmu ve rahmetullâhi" dedi. "Dünya nedir?" dedi. Resulullah aleyhi's-selâm "Dünya uyuyanın gördüğü rüya gibidir" dedi. "Peki insanın orada durumu nedir?" dedi. Resulullah "Kafile arayan biri gibi hazırlık içindedir" dedi. "Orada ne kadar kalınır?" diye sordu. Resulullah "Kafileden geri kalanın geri kaldığı süre kadar" dedi. "Peki dünya ile ahiret arasındaki süre ne kadardır?" diye sordu. Resulullah "Göz kırpması kadardır" dedi. Sonra adam gitti. Resulullah "O, Cebrail idi, sizi dünyadan soğutmak ve ahirete ısındırmak için geldi" dedi."

148 "Ve geceleyin uzun zaman O'nu tespih eyle (şânının yüceliğini an)!" İnsan, 76/26.

149 "Mal, bir yılandır."

Evlâdını gayetle gözetici ve besleyici ve terbiye edici demiştir. Lâkin bu halkın ekseri ümm-i rekûblarının hakkını bilmeyip ona âk olurlar ve onun hazretinde ayıp ve mezemmet kılarlar. Hâlbuki Hazret-i Nebî aleyhisselâm "el-Cennetu tahte akdâmi'l-ummehâti"[150] buyurmuştur. İmdi dünya dahi insanın ümmü gibidir demiştir. Nazar eyle bu dünya ekser-i nâsın katında mezmûm iken şeyh hazretleri ne canibine nazar eylemişlerdir azizim.]

Mesnevî [Rusûhî, c.2, s. 85:

İmdi dünyanın halk u icadında olan hikmet budur ki ilm-i Allah'tan malûm ve mevcut olan eşya mücerret ilm-i şühûd u ayân gınâsını vermez. Binaenaleyh izhâr-ı cihânda hikmet yani cihanın izharında hikmet odur ki ilm-i Allâh'ta malûm olan şey taşra gele ayana ve hariç âlemde [709] zuhur bula; bi'l-mu'âyene müşahede oluna. Cenâb-ı Hak ezel-i âzâlda meselâ mücahidîn ve sâbirînin ahvâl ü ef'âline âlim iken mücerret ilimle iktifa etmeyip onları ayân zuhura getirip "Ve le-nebluvennekum hattâ na'leme'l-mucâhidîne minkum ve's-sâbirîne"[151] buyurmakla onları imtihan ve ihtibâr eyledi. Eğerçi ayân ilme muvafıktır ve vücûd-ı aynî vücûd-ı ilmîye asla muhalif olmaz, belki her şey alâ-mâhuve-aleyhi kâne fi'l-ilmdir. Lâkin ilimle ayânın mabeyninde çok tefavüt vardır. Meselâ bir hatun o nesneyi ki karnında bildi ve âlime oldu, ta peyda edip doğurmayınca cihan üzere doğurmak rencini ve vilâdet derdini komadı. Kezalik sâbir, mücâhid fî-sebîlillâh bâtın âlemde yani mertebe-i ilmde yine mücahid-fî-sebîlillâh idi, kezalik sâbir, alâ-taâtillâh sâbir idi. Lâkin mertebe-i ilmde mücâhid mücahede zahmetini tutmadı ve sâbir olanlar sabır meraretini zevk etmedi, hâlbuki yine ilimde mücâhid ve sâbirdirler. Pes malûm oldu ki mücerret ilim ayân gınâsını vermez ve ilme'l-yakîn ayne'l-yakîn gibi olmaz azizim.]

Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizden işbu risalede evvelce beyan olunduğu üzere bu dünyanın halk u icadından sual olundukta makama ve sâile münasip cevap olmak üzere buyurdular ki "Bu dünyaya gelmeyeydik, nereden bilecek idik ki bizim sevgili ahbabımızdan ruznamçeci efendi vardır ve nerede görecek idik ve nasıl bilecek idik?" buyurdular. İşte hakimane bir cevâb-ı savâbdır.

Mevlânâ Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîz ayân ve müşahede gınâsını ve vahdet-i vücûd esrarını sitâreden yani hayalci karagözcü perdesinden gör, nazar-ı hakîkat-bîn ile nazar eyle ki nazarına ayân gınasını ve vahdet-i vücûd sırrını gösterir. Zaten bunun icadı sırr-ı vahdet-i vücûdu göstermek içindir. Binaenaleyh oyuna başlamadan evvel söylediği söz bu manayı müfîddir. "Perde kurdum şem'a yaktım, gösterem zıll-ı hayâl." [710]

---

150 "Cennet(ler) annelerin ayakları altındadır." *Lisânu'l-mîzân*, c. 6, s. 128; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 335, no: 1087. es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 176, no: 773 , "el-Cennetu tahte akdâmi'l-ummehâti" şeklinde.

151 "Andolsun biz sizi deneyeceğiz ki içinizden cihat edenleri (güçlüklere) sabredenleri bilelim." Muhammed, 47/31.

İşte aziz, perde bu dünyadır, zira ki bunun muhabbetinden başka böyle bir büyük perde ve hicap yoktur. Perde ve hicap olmak üzere Cenâb-ı Hak bu dünyayı kurmuştur. Lâkin bu dünya hakkında evvelce dahi zikr ü beyan olunan âyât-ı celîleler mucibince bunun kuruluşu hâşâ sümme hâşâ abes değildir, hikmet ve maslahattır, nitekim sûre-i Sâd'da "Ve mâ halekne's-semâ'e ve'l-arde ve mâ beynehumâ bâtilen."[152] Yani Sema ve arz ve mabeynehümâyı biz azîmü'ş-şân batıl halk etmedik ki onda hikmet ve garaz-ı sahîh olmaya veya onu halkta âbiîn ve lâ'ibîn olavuz, belki onu halkımız, hak içindir. O vahdaniyetimize delilin muktezasıdır. "Zâlike zannullezîne keferû."[153] İşbu zikrolunan eşyanın halkı batıl olmak küffârın maznûnudur. "Fe-veylun lillezîne keferû mine'n-nâri."[154] İmdi veyl kâfirlere kim işbu zanları sebebiyle nâra müstahak oldular, zira ki o zanları ba's ve hesabı ve sevap ve ikabı inkâra müeddî oldu buyururlar. Binaenaleyh kimsenin veyl deresine gitmeye niyeti yoktur. Lehu'l-hamdu ve'l-minne mü'min-i muvahhid ümmet-i Muhammediyyeden olduğumuz için âmennâ ve saddaknâ deyip kalben ve lisanen hak olduğunu tasdik ve ikrar ederiz azizim.

İşte perde kuruldu, şem'a da bi-hasebi'z-zâhir güneş ve kamerdir ve bi-hasebi'l-hakîkat nûr-ı ilâhîdir, nûrun-alâ-nûr aziz, gösterem zıll-ı hayâl. Artık görünen mahlûkat ve kâffe-i eşyâ zıll-ı hayâl olduğunda hiçbir kimsenin şek ve şüphesi yoktur mevlânâ ki Cenâb-ı Hakk'ın nûr-ı tecellî-i ilâhiyyesinin gölgesi ve sâyesidir, dahi hayaldir. Hayalin manası malûm ya insanın zihninde hâsıl olup mürtesim olan suret ve zihin ve akıl hayalât kabilinden ki yalnız zihninde hâsıl olup bî-vücûd olan suret ve bazen hastaların veyahut meraklı adamların gözüne görünür gibi olup külliyen ma'dûmü'l-vücûd olan sûret-i mevhûmedir azizim. Müşahede oluna mahlûkât-ı kâ'inât işte [711] hayalî efendinin böyle hikmet-âmîz olan sözü gibi dünya perdesinde görünen insanlar deve derisinden yapılmış bir değnek vasıtasıyla hayalci baba onu seyr ü hareket ettirerek birtakım sözler güya deri söylüyor gibi aziz söyler, kezalik birtakım bahçeler, konaklar buna mümasil şeyler deriden yapıp perdeye getirir, çocuklar ona sahih nazarıyla nazır edip zevkyab olurlar.

Hele bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri çocukluğumda Şehzadebaşı'ndaki karagözcüye ramazân-ı şerîfte her gece devam ederdim, fakat bilir idim ki bunlar deve derisinden imal olunmuş, içeride bir adam elinde bunların değneklerini tutup oynatır. Bununla beraber yani böyle bildiğim hâlde yine ma'nâ-yı hakîkat mülâhazasıyla nazar-ı hakîkat-bîn ile nazar edip Ferhat ile Şirin oynattığı gece o kadar ağlar idim ki etrafımdaki çocukları dahi ağlatıp gözlerim kan çanağı gibi olmuş mest-i lâ-ya'kıl haneye düşerdim. Çocuk idim, ammâ başım aşere, yüzüm beşere idi; yani aşere-i mübeşşereye ve ehl-i abâya kul u kurban olmuş bir yüzsüz evlâd-ı Beşir idim.

---

152 "Göğü ve yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık (bunlar bir tesadüf eseri değildir.)" Sâd, 38/27.

153 "Bu, inkâr edenlerin zannıdır, (onlar kâinatın boş bir tesadüf eseri olduğunu söylerler). Sâd, 38/27.

154 "Ateşten vay hallerine o nankörlerin!" Sâd, 38/27.

İşte azizim, hayalci efendinin derununda olan bir çok ilmi halka göstermek ve ayâna getirmek için elbette de böyle bir mahal ve âlât ister ki onun vasıtasıyla müşahede olunsun, çünkü ilim arızdır, kaim bi-zâtihi değildir. Bir zat ister ki onunla kaim olsun, buralarını icmalen beyan edelim. Deriler değnek vasıtasıyla seyr ü hareket ettiği gibi, mahlûkat feyz ü lutf-ı tecelliyât-ı ilâhiyye ifâzasıyla ve rûh-ı subhâniyyenin bahş-ı tecellîsiyle seyr ü hareketle nutuk eder. Nitekim âyet-i celîlede "Fe-nefahnâ fîhâ min rûhinâ"[155] buyurulmuştur. Dahi "Mâ yumsikuhunne ille'r-rahmânu"[156] sırrı mucibince kâffe-i mevcûdât u mahlûkat u eşyâyı Cenâb-ı Hak yed-i kudret-i ilâhiyyesiyle imsak edip tutar ve rûh-ı subhâniyyesinden lutf-ı feyz ihsanıyla hay [712] edip meşy ü hareketle nutka kuvvet ü kudret inayet eder. Dahi sûre-i Hac'da "Ve yumsiku's-semâ'e en teka'a ale'l-ardi illâ bi-iznihi"[157] buyurur, yani Cenâb-ı Hak semayı imsak eder, tutar ki arzı üzere düşmeye, meğer ki yevm-i kıyâmette onun emriyle yere düşe. "İnnallâhe binnâsi le-re'ûfun rahîmun."[158] Allah ta'âlâ nâsa re'fetli ve merhametlidir ki onlar için esbâb-ı istidlâlı tehyie etti ve ebvâb-ı menâfi'i onlara fethetti ve esbâb-ı mazârrı onlardan defetti. Dahi sûretu'l-Fatır'da buyurur: "İnnallâhe yumsiku's-semâvâti ve'l-arde en tezûlâ."[159] Allâh ta'âlâ semâvât ve arzı kudretiyle ahz eder ki zâil olmaya veyahut o ikisinin zail olmaktan men eder. "Ve le-in zâletâ in emsekehumâ min ehadin min ba'dihi."[160] Eğer o ikisi makarlarından zail olsalar Allah ta'âlâdan sonra veyahut zevallerinden sonra ondan gayrı hiçbir ehad imsak eder olmaz. Âmennâ ve saddaknâ.

Lâkin azizim, Cenâb-ı Hakk'ın yedi hâşâ sümme hâşâ hayalcinin yedi gibi değildir. Ulemâ-yı zâhir bu yede kudret manası verirler. Lâkin sûfiyye tevil tarafına gitmeyip yed manası verirler, yani cenâb-ı ulûhiyyete mahsus yeddir ancak keyfiyeti meçhuldür derler. Ey aziz, bu dünya perdesinin arkasında kendisi hazır ve nazır olup kâffe-i mu'âmelât-ı dünyeviyye onun takdîr-i ezeliyyesi ve emr ü fermân-ı ilâhiyyesi üzere cereyan eder. "Ferdun ehadun lâ-şerîke ve lânazîre leke" "Lem yelid ve lem yûled â Ve lem yekun lehu kufuven ehadun."[161] Âmennâ ve saddaknâ.

İmdi iş bir derece malûmun olduysa artık bu dünyada olan sa'y ü gayretin mâlik-i mülk-i kadîmin rızası için olsun. Böylece vasiyet ve nasihat ederim. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere müfredât-ı âlem yirmi sekizdir, bunun on dördü mülk ve on dördü melekût. Ve mürekkebâtı üç sınıftır: Cemâdât, hayvânât, nebâtât. Nitekim hurûf-ı hecânın müfredatı [713] yirmi sekizdir ve ke-

155 "Ona ruhumuzdan bir çocuk üflemiştik." Enbiyâ, 21/91.

156 "Onları (havada) Rahman'dan başkası tutmuyor." Mülk, 67/19.

157 "Yerin üstüne düşmesin diye göğü tutuyor. (Gök) Ancak O'nun izniyle düşer." Hac, 22/65.

158 "Çünkü Allah, insanlara çok şefkatli, çok merhametlidir." Hac, 22/65.

159 "Allah yıkılmamaları için gökleri ve yeri tutmaktadır." Fâtır, 35/41.

160 "Andolsun, gökler ve yer yıkılsa, onları, Kendisinden başka hiç kimse tutamaz." Fâtır, 35/41.

161 "Kendisi doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'nun dengi olmamıştır." İhlâs, 112/3-4.

limesi üç olduğu gibi "isim, fiil, harf." Bu cihetle bu âlem bir kitâbullâh olduğunu ima eder ve o kitabın içinde ism-i a'zâm nev-i benî âdem olup ehl-i şühûd u irfân hurûf-ı kâ'inâtı okurlar. Hurûf-ı kâ'inâtın her bir harfinde nice bin esrar münderiç ve her bir kelimâtında hezârân ma'ânî münderiçtir. Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hâşâ ümmî değil idi, belki kitâb-ı kebîr-i kâ'inâtı okumaya meşgul idi.

Ve-fî kulli şey'in lehu âyetun
Tedullu alâ ennehu vâhidu[162]

Gel kitâb-ı kâ'inâtı okumaya sa'y kıl
Ma'ni-i Kur'ân'a olmak ister isen âşinâ

Kabe'nin ismini yâd etmekle hac'olmaz kişi
Belki zât-ı kabeyi bulmakla hacc olur edâ

Her giyâhî ki ber-zemîn rûyed
Vahdehu lâ şerîke leh gûyed

Berg-i dirahtân-ı sebze der-nazar-ı hûşyâr
Her varakî defterîst ma'rifet-i girdigâr

***

Bütün âlemdeki envâ'-ı hirfet türlü sanatlar
Onun sun'-ı kemâlinden hemân bir zerredir ancak

Zuhûr-ı kâ'inât u esfel ü a'lâ-yı mevcûdat
Celâlinden hemân bir zerredir ancak

Mezâhirde olan eşkâl ü elvân hüsn sûretler
Onun hüsn-i cemâlinden hemân bir zerredir ancak

Sefâ-yı ravza-ı Rıdvân ve ni'methâ-yı gûn-â-gûn
Onun hân-ı nevâlinden hemân bir zerredir ancak

Âmennâ ve saddaknâ. Mevlânânın can ü canı olan dede, cümle mevcûdât kelime-i kün'den hâsıl olduğu için cümle mevcûdât kelimetullâhtır, lâkin enbiyâ aleyhimu's-selâm ve evliyâ-yı izâm hazerâtı kelimât-ı tâmmedir. Cenâb-ı izzet, Hazret-i İsa aleyhisselâm hakkında "Ve kelimetuhu elkâhâ ilâ Meryeme"[163] buyururlar.

---

162 "Her şeyde onun bir ayeti vardır // Onun tek olduğunu gösteren" İbn Arabî, *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye*, c. 1, s. 614, *A.e.*, c. 2, s. 155, *A.e*, c. 2, s. 175, *A.e.*, c. 2, s. 480, *A.e.*, c. 3, s. 526; *A.e.*, c. 5, s. 127, *A.e.*, c. 6, s. 28; *A.e.*, c. 6, s. 270, *A.e.*, c. 8, s. 17.

163 "O'nun Meryem'e attığı kelimesidir." Nisâ, 4/171.

Mesnevî [Rusûhî, c.2, s. 87:

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kaddesallâhu sırrahu'l-azîz buyururlar:

Mâ ıyâl-i hazretîm u şîr-hâh
Guft el-halku ayâlun li'l-ilâh (1: 927)

Biz Hak ta'âlânın ayaliyiz ve ondan süt talep ediciyiz, yani biz Hak ta'âlânın ayali gibiyiz ve ondan gıda ve kût-ı ebdânımızı [714] isteyiciyiz. Nitekim bir kimsenin ehl ü ayali nafaka ve kisvelerinin ve kût u gıdalarını o kimseden talep ederler ve o kimsenin üzerine bunların rızkını vermek lâzımdır. Kezalik cemî'-i devâbb u hayvanâtın rızkını vermek Allah üzere lâzımdır. Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ: "Ve mâ min dâbbetin fi'l-ardi illâ alallâhi rizkuhâ."[164] Bu cihetten halk, ayâl-i Allah gibidir. Nitekim Hazret-i Peygamber aleyhisselâmdan mervîdir halk, Allah'ın ayalidir. Kâle aleyhisselâm "el-Halku iyâlullâhi fe-ehabbu halkihi ileyhi ahabbuhum li-iyâlihi."[165] İmdi kaziye böyle olduysa biz ayâl-ı Allah olduksa, artık rızık için bu telâş, bu güf u gû ve bu meşakkat ü zahmet nedir? Ne olacak azizim, gaflettir! Ya eyyuhe'l-gâfilûn hanenizdeki ayal ve evlâd ve hademeler hiç rızık için telâş-ı efkâr ederler mi? Zira ki senin gibi bir efendi ve bir vekilharç vardır. İşte azizim, nazarında efendiler efendisinin hanesi olan bu dünyada onun ayali ve misafirisin. Evet "Misafir ammâ ne kâfir!" Kâfir tabirinden darılma, ni'met-i ilâhiyyeyi inkâr edip örttüğün için İsa aleyhisselâmın kavmine gökten maide nazil oldu. Bu ümmet-i Muhammediyyeye odanın kapısından tablalar ile envâ'-ı ta'âm-ı nefîs geliyor. Ammâ sen dersin ki onu bana sor ki o taam nasıl tedarik olunuyor. İşte bu da bir gaflettir. Sen kim, sa'y ü gayret kimin ve kuvvet ü kudret ve akçe kimin koca gâfil lâ-yuflihûn! Buraları uzundur azizim.

Şu kadar var ki ihvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere rızık insanın boğazından aşağı karnına giden şeye derler. Binaenaleyh melbûsât ve konak ve bağ ve bahçe, akçe ve bohça, kürk ve atlas hırka, araba, payton ve bu gibi sair ne kadar şeyler var ise onlar rızıktan değildir, bunlar mahza atiyye ve ihsân-ı ilâhiyyedir. Kulların dilediğine bunları ihsan eder, dilemediğine ihsan etmez. Bunların da derecâtı [715] vardır. "Tu'izzu men teşâ'u ve tuzillu men teşâ'u"[166] tahtına dahildir. Dilediğini aziz, dilediğini zelil eder mevlânâ. Ey aziz, bu karagöz perdesinden hatırlara gelmeye ki küstahlık ve edepsizlik ettim, çünkü bu gibi teşbîhât nâkısu'l-marifet olanlar hakkında terk-i edeb değildir, ayn-ı edebdir ki Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyururlar:

---

164 "Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah'a ait olmasın." Hûd, 11/6.

165 *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 380, no: 1220. Ayrıca A.*e*., c. 2, s. 393, no: 1254.

166 "Dilediğini yükseltirsin, dilediğini alçaltırsın." Âl-i imrân, 3/26.

Mesnevî [Rusûhî, c.3, s. 317-318:

În kıyâs-ı nâkısân ber-kâr-ı rab
Cûşiş-i ışkest n'ez-terk-i edeb (3: 3677)

Bu beyit, suâl-ı mukaddereye cevaptır. Güya denildi ki bu gibi kıyas ve teşbîhât, şân-ı cenâb-ı rabb-ı izzette inde ehli'l-kemâl terk-i edebdir. Cevap olarak buyururlar ki "Marifette nakıs olanların kâr-ı rabbü'l-âlemînde bu kıyası ve teşbîhâtı aşk u muhabbetin cûşişi ve iktizasıdır; terk-i edebden değildir."

Yani âşıkın aşkı, maşûkunu min-külli'l-vücûh bilmek ve onun zat u sıfâtına arif olmaya ve onun visali âşıka nice mümkündür diye fehm kılmaya cûş u hareket eyler. Pes o kalîlü'l-ma'rife olan âşık, maşûku bilmek için bu gûne nakıs kıyaslar etse, terk-i edeb eylediği cihetten olmaz, belki aşk u şevkinin kemaliyle iktizasından hâsıl olur. Eğerçi bu gûne kıyas ehl-i kemâle nisbet olsa bî-edeblikten olur.

Nabz-ı âşik bî-edeb bermîcehed
Hîş-râ der-keffe-i şeh mînihed (3: 3678)

"Âşık olanların nabzı zâhiren bî-edeb hareket eder, kalak u ıztırabından kendiyi bu vasıta ile şâh-ı hakîkatin kefesine kor", yani kemâl-i kurba ve huzûr-ı şâha kor demektir.

Bî-edeb-ter nîst kes zû der-cihân
Bâ-edeb-ter nîst kes zû der-nihân (3: 3679)

Âşıktan bî-edeb-ter kimse yoktur cihanda ukalaya nisbet zâhiren; ammâ bâtınen ondan edeb-ter kimse yoktur nihanda." Fe'fhem, yâ ahî, yâ azîz-i men.]

İmdi gelelim bahsimize, vasiyet ve nasihat kârımıza. İşte azizim, dünya ne imiş anladık ki Cenâb-ı Hakk'ın kulları için halk u icat [716] eylediği âlem-i şehâdet ve âlem-i kevn fesat imiş. Fesadı dünyaya olan muhabbettir, şehadeti nazar-ı hakîkat-bîn ile nazar edip Cenâb-ı Hakk'ın mülkü olup burada olan mevcûdâtın kâffesi vahdâniyyet-i samedâniyyesini gösterir bir mir'ât-ı mücellâ ve musaffâsı olduğunu bilerek bunun tamirine sa'y ü gayret edenler tamîr-i mescid hakkındaki âyet-i celîlenin sırrına nail olup dünya ve ahiret me'cûr olurlar azizim. Tamîr-i mescid hakkındaki âyet-i kerîme: "İnnemâ ya'muru mesâcidallâhi men âmene billâhi ve'l-yevmi'l-âhiri ve ekâme's-salâte ve âte'z-zekâte ve lem yahşe illallâhe."[167] Allah ta'âlânın mesacidinden şol vasıflı kimseler tamir eder ki Allah ta'âlâya ve yevm-i âhirete iman getire ve namazını kıla ve zekâtını vere ve din emrinde Allah'ın gayrıdan havfı olmaya. Kâle en-nebiyyu sallallâhu aleyhi ve sellem kâle Allâhu ta'âlâ inne buyûtî fî arzî el-mesâcidu ve inne zuvvârî fîhâ ammâruhâ fe-tûbâ li-abdin tetahhara fî beytihi summe zârenî fe-

167 "Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayanlar şenlendirirler." Tevbe, 9/18.

hakkun ale'l-mezûri en yukrime zâi'rehu."[168] Allah ta'âlâ buyurur ki yer yüzünde benim büyûtum mescitlerdir ve beni onda ziyaret edenler onun imârıdır, saadet o abde ki beytinde tatahhur edip ondan beni ziyaret ede. Ziyaret olunana vaciptir ki zairîne ikram ede.

Eyvallah dedem anladık, ulemâ-yı zâhirînin dediği gibi bunda umum, husus, mutlak vardır. Göreyim seni azizim, hem mescitleri tamir et, hem haneleri ve hem de kalbindeki mescidi tatahhur et, sil süpür masivayı ki hâne-yi kalbi mamur et, sultan gelip konsun mevlânâ. Lâkin şu kadar var ki bu dünyanın tamiriyle meşgul olanlara Cenâb-ı Peygamber efendimiz ahmak buyurdular. Kâle en-nebiyyu sallallâhu aleyhi ve sellem "Levle'l-hamkâ'u le-haribeti'd-dunyâ."[169] Yani ahmaklar olmasa idi dünya harap olurdu. İşte hamakat da gafletten gelir, yoksa gaflet olmayıp Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Hoca Abdullah Efendi'ye [717] tarif ü tavsif buyurdukları duvar yapılması gaflet ve hamakat değildir, ayn-ı müşâhede ve ayn-ı hakîkattir azizim.

Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 190-191:

Ustun-i în âlem ey cân gafletest
Hûşyârî în cihân-râ âfetest (1: 1066)

"Ey tâlib-i esrâr, bil ki inde'l-muhakkikîn gaflet iki kısma münkasemdir. Bir kısmı şol gaflet-i mu'tedile ve makbûledir ki nefsü'l-emrde bu gaflet ni'met-i ilâhiyyedir, rahmet-i rahmâniyyeden ve hikmet-i Yezdâniyeden hâsıla olur. Ve bu gaflet-i mu'tedile odur ki insanı Hazret-i Hak'tan ve umûr-ı uhreviyyeden ve ahkâm-ı dîniyyeden gafil eylemez, belki âlâm u musibetten ve mevta olan kimselerin firkat u hirkatından ve mûcib-i hayret ü dehşet olan vahşetinden gafil eyler. Ta bu vasıta ile levâzım-ı vücûda riayet eyleyip tedricle kurb-i Hakk'a ve kemâl-i hûşyârlığa vâsıl olur. Eğer bu gaflet-i mu'tedile olmasaydı, insana hayret ü dehşet galebe edip muattal olaydı ve humûd mertebesini bulaydı ki bu, hâlet-i mezmûmedir. Pes hikmet-i ilâhiyye bu gaflet-i mu'tedileyi bendelerine âlem-i gaybdan irsal buyururlar, ta kim musîbet-zedelerin kalbi müteselli olur ve havfla dehşet ü hayret mertebesinde bunların canı ravh u rahat bulur. Bir kısmı dahi şol gaflet-i mütecâvize ve mezmûmedir ki filhakika bu gûne gaflet, nikmet-i ilâhî ve kahr-ı rabbânîdir, zira bu gaflet-i mezmûme Hak ta'âlânın kahır ve gazabı canibinden gelip halâyıkın kulûbuna müstevlî olup bunları Hazret-i Hak'tan ve umûr-ı uhreviyyeden ve ahkâm-ı dîniyyeden gafil eyleyip bu cihanın tamir ve tezyinine harîs eyler ve cem'-i mâla ve ekl ü şürbe ve izz ü câha meşgul ve münhemik kılar. Ve âlemin sütunu olan, gaflet-i mütecâvizedir ki bu beyit ile işaret buyururlar: Ey can, bu âlemin sütunu gaflettir ki cihanın mamur olmasın ve ziynet ve revnak [718] bulmasına sebep ve illet bu gûne gaflettir.

---

168 *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 445.

169 Krş. *el-Cerh ve't-ta'dîl*, c. 1,s. 103, "Levlâ mecânînu'd-dunyâ le-haribeti'd-dunyâ."

Hûşyârlık bu cihana afet ü zarardır, zira tamir ve tezyini mâni olur. Ammâ gaflet ü hamakat, ziynet ve imaretini iktiza kılar. Ve li-hâzâ kâle aleyhisselâm "Levle'l-hamkâ'u le-haribeti'd-dunyâ"[170] buyurmuşlardır.

Hûşyârî z'ân cihân est vu çu ân
Gâlib âyed pest gerded în cihân (1: 1067)

"Zira hûşyarlık o cihân-ı ma'neviyyedendir. Çün kim o hûşyârlık gaflet üzere galip gele ve onu müzmahil ve mütelâşî kıla, bu cihan pest olur ve hakir ü naçiz kalır."]

Ey azizim, iş malûm oldu ki nazarında olan iki gözü ikisini bile umûr-ı âhirete sarf edip âlem-i âhirete bakma. Kezalik iki gözün ikisini de umûr-ı dünyâya sarf edip esbâb-ı dünyâya bakma veyahut ikisini bile âmâ edip ne dünya ve ne ahiret hasireti'd-dunyâ ve'l-âhiret olma. Ancak iki gözün birisini umûr-ı dünyâya ve diğerini umûr-ı âhirete sarf edip itidalde ol. Budur işte yol, bu vasiyeti tutup mesrur ol iki cihanda şâd u handân ol mevlânâ.

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 171:

Hazret-i Pîr efendimiz, Mesnevî-i şerîflerinde bir fakih danişment, halkın gözüne büyük ulemadan görünmek için birtakım eski paçavralar ile imamesini büyütüp hırsız onun imamesinin büyüklüğüne tama' edip başından kapması hikâyesi ehl-i dünyânın dünyaya olan muhabbetine misal edip hikâye buyururlar.

Şöyle ki bir fakih danişment eskiler devşirip kendisinin imamesine sarmış idi, hatta imamesi büyük olup halkın gözüne azim görüne, yani "Kebbirû 'amâ'imekum"[171] kavliyle amel edip başına kubbe-i hamâkati koydu. Dahi harem-i şerîfe geldi. Destarın zâhiri hulle-i behişt gibi müzeyyen ve ârâsta, lâkin içerisi münafık gibi rüsvay u zişt idi.

Destarı kubbe denli
Yok dini habbe denli

Hubbu libas u cübbe
Hil'at ona hadî'at

[719] Surette Hızır ve İlyas, sirette azlemü'n-nâs, ahvali gadr ü vesvâs; ef'âli mekr ü hîle, da'vâ-yı kâzibiyle tuttu cihanı cühhâl, her biri şeyh-i âlem, bilmezler nedir meşîhat. Pare pare hırka ve pembe ve postlar o imamesinin içinde defîn ü mestûr idi. Nitekim ehl-i nifâk u riyânın derunlarında küfr ü dalâlet ve hîle ve hadî'at mestûrdur. Sabah vaktinde o fakih yüzünü medrese canibine eylerdi, ta bu namusuyla ve vakar ile o itibar ve fütuh bula, yani meblag-ı dünyevî ve menâfi' ü fevâid-i suverî bula. Meğer kaftan soyucu ve sarık

170 Krş. *el-Cerh ve't-ta'dîl*, c. 1,s. 103, "Levlâ mecânînu'd-dunyâ le-haribeti'd-dunyâ."
171 "Sarıklarınızı büyük yapınız."

kapıcı bir kimse karanlık yolda fen ve hileden ötürü muntazır olmuş idi. O adam, fakihin başından destarını kaptı ve revan oldu, ta işini düze yani ta onun bahasıyla kârını düze ve müntefi ola. Pes fakih o hırsızı çağırdı ve nida vurdu böyle diye ki "Ey oğul, destarı aç ondan sonra ilet!" Yani sarık kaptım ve şikâr ettim diye mesrur ve mağrur olma, belki onu açıp içre nazar eyle ondan sonra al git dedi. Çünkü onu açtı, ondan sonra kaçtı ki yol içre nice yüz bin eski bezler döküldü. O fakihin zift-i nâ-pesendîde, değeri yok imamesinden o hırsızın elinde bir arşın köhne bez kaldı. O hırsız elinde olan eski bezi yere vurdu, böyle diye ki "Ey ayarsız, itibarsız bu degal u hileden bizi kârımdan ala koydun. Senin sûret-i zâhirine bakıp biz zî-kıymet şey sanıp müntefi olan işimden geri kaldım" dedi. O bez paresi lisân-ı hâl ile ona dedi ki "Eğer ben degalimi ve hilemi sana gösterdim, nasihat yolundan macerayı sana geri aşikâre dedim, lâkin sana müfîd ve kârgîr olmadı." "et-Tama'u yu'mî ve yusimmu"[172] denilmiştir. İşte bunu gibi dünya dahi ehl-i dünyâya kendi degal u hilesini gösterip ve fesad u tezvirini izhar eyleyip lisân-ı hâl ile onlara nasihat [720] eyleyip der ki "Benim zâhirde olan letafet ü hüsnüme ve güzelliğime mail olma, bâtınımda olan degal ü hile ve fesadıma nazar et de benden kaç ve firar et "Fe-firrû ilallâhi"[173] diye sana nida eder, çağırır. Ammâ senin dünyaya olan muhabbetin bâtın gözünü amy ve bâtın kulağını sağır etmiştir. Ne görürsün, ne işitirsin azizim.]

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 175:

Ey aziz, cihandan iki seda ve nida gelir, birbirine zıt olmakla ta sen hangisine lâyık ve müstaid olursun? Fikir eyle bu iki sedadan biri kevn ve biri fesattır, yani bu dünya kevn-i fesâddır ki biri tamir ve inşası ciheti, diğeri harap ve fenası demektir. İmdi her şeyin kevn ü imareti, nâzır olana bu gûne seda eyler ki "Gel bana mail ol, benimle ülfet ü ünsiyet kıl!" Bunun aksi onlara nâzır olana bu gûne seda ve nida gelir ki "Bana mail olma, ülfet ü ünsiyet kılma, zira ki ben fasit ve faniyim, benim kimseye nef' ve faydam yoktur. Sakın bana firîfte olmakla baki ve daimden mahrum kalma!"

Ey aziz, bu âlem-i kevn ü fesâddan gelen sedanın hangisine müstaidsin, gûş u hûşun cihanın kevn ü imareti canibinden gelen sedayı mı işitir veyahut fesat ve fenası tarafından gelen sedayı mı gûş eder? İmdi etkiyâ bu cihanın nidasından hayat bulup onun kevn ü imareti canibinden perhiz ederler. Ammâ eşkıya cihanın bu gûne nidasını gûş edemeyip kevn ü imareti canibinden gelen avazını işitip ve onu kabul edip mağrur ve mahdû' oldukları hâlde onun tahsili semtine giderler.]

İşte azizim, dünya hakkında daha bu gibi teşbîhât pek çoktur, Mesnevî-i şerîfe müracaat buyurula. Ancak burasını hatırdan ferâmûş etmeyelim ki evvelce zikri sebkat eden Hoca Abdullah Efendi'nin bahçesinin duvarını imar ey-

---

172 "Hırs, kör eder, sağır eder." Krş. *Ebû Dâvûd*, c. 4, s. 334, no: 5130; *el-Mu'cemu'l-evsat*, c. 4, s. 334, no: 4359, "Hubbuke'ş-şey'e yu'mî ve yusimmu."

173 "O hâlde Allah'a kaçın." Zâriyât, 51/50.

lediği gibi cihanın imarı kulları üzerine labüd ve lâzımdır, çünkü arifsin, bilirsin dünyanın [721] mamur, abadan olması melâikenin veyahut gayrı bir mahlûkun gelip tamirine mübâşeretine mevkuf değildir. Nitekim bizden evvel gelenler, bizim için yapıp yakıştırıp bize terk ederek gitmişlerdir, çünkü Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki "Ya'bne âdeme halektuke li-eclî ve halektu'l-eşyâe li-eclike."[174] "Kullarını kendisi için halk etti ve eşyayı kulları için halk etti." Böyle olduysa bu manayı mülâhaza ve hakikat rabıta ederek senin için halk olunan eşyanın emr-i ta'mîri de sana ait olup senindir azizim. Lâkin şu kadar var ki hâlıkı unutup dünyayı benimseyip kendine mahbûb ittihaz edip leyl ü nehâr onun aşk u muhabbetiyle olur isen işte o zaman senin dünyan olur. Artık bu denî dünya hakkında Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz ne kadar teşbîhât irat buyururlar.

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 370:

Kâle aleyhisselâm: "Yu'tâ bi'd-dunyâ yevme'l-kiyâmeti alâ-sûreti acûzin şemtâ'e zerkâ'e enyâbuhâ bâdiyetun lâ-yerâhâ ehadun illâ kerihehâ fe-tuşrefu ale'l-halâ'iki fe-yukâlu lehum e-ta'rifûne hâzihi fe-yekûlûne ne'ûzu billâhi min ma'rifetihâ fe-yukâlu lehum hâzihi ed-dunyâ elletî tefâhartum bihâ ve tekâteltum aleyhâ."[175]]

Kibâr-ı ehlullâhtan bir zata dünya kendisini kelp suretinde arz etmiş; başı kel, kuyruğunda asla kıl kalmamış. O zât-ı âlî-kadr sual etmiş "Niçin başın kel olmuş? Hiç tüy yoktur!" Demiş ki "Zât-ı âlîleri gibi ehlullâha kendimi arz ederim, onlar asa ile başıma vurup kovarlar, onun için başım kel olmuştur. Ehl-i dünyâdan kaçarım, onlar arkamdan yetişip kuyruğumdan tutup çekerler, ben de ellerinden kurtulayım diye kaçarım onun için kuyruğumun tüyleri dökülmüştür" demiştir. "ed-Dunyâ cîfetun ve tâlibuhâ kilâbun."[176] hadîs-i şerîfi mucibince dünya cîfedir, talibi de kelptir. Kâle aleyhisselâm "ed-Dunyâ ve'l-âhiretu [722] darretâni mâ terdâ ihdâhumâ tushitu'l-uhrâ."[177] "Darre" kumaya derler, yani şol iki avrata derler ki bir kimsenin taht-ı nikâhında ola, birbirine zıt olup zarar verdiği için darre denilmiştir. Her bâr ki birini razı eyleyesin bir aheri gazabnâk olur. İmdi dünya ile ahiret iki kuma avrat gibidir. Herhangi canibine iltifat ziyade edip onunla mukayyet olsan, o bir âher canip senden mütebâ'id ve mütecânib olmak mukarrerdir, yani bu cihanın vuslatı ve bunun devlet ü izzetinin muhabbeti o cihan-ı âhiretin firakına sebep olur. Nitekim tenin sıhhati ve rahatı canın sekametine sebep olur, zira her bâr ki ten sıhhatte olsa ve nimete ve rahata iştigal kılsa, canın hastalığına sebep olur. Ammâ ten şikeste olsa, can

---

174 *Feyzu'l-kadîr*, c. 5, s. 366. "Halektu'l-eşyâe min eclike ve halektuke min eclî."

175 *Şu'abu'l-îmân*, c. 7, s. 383, no: 10671; *ez-Zuhd ve sifatu'z-zâhidîn*, c. 1,s. 46, no: 70.

176 "Dünya bir leştir, leşin talipleri ise köpeklerdir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 409, no: 1313. Burada "ed-Dunyâ cîfetun ve tullâbuhâ kilâbun" şeklinde olup es-Sagânî mevzu olduğunu, el-Aclûnî de anlamı doğru olsa bile hadis olmadığını ifade etmiştir. Benzer lafızlarla aktarılan bir söz Hazreti Ali'ye dayandırılmaktadır.

177 *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 408, no: 1310, "ed-Dunyâ darretu'l-âhireti" başlığı altında.

Hak ta'âlâya müteveccih olmakla ve tazarru ve niyaz kılmakla sıhhat bulur ve kavî olur. Kâle sallallâhu aleyhi ve sellem "İzâ ehabballâhu abden ibtelâhu ve lâ hayre fî abdin lâ yezhebu mâluhu ve lâ yaskamu cismuhu."[178] Âmennâ ve saddaknâ. Onun için Firavun'un ne malı gitti ve ne de cismi sakim oldu, Cenâb-ı Hakk'a teveccüh ve tazarru ve niyazda bulunmasın diye.

Ey gafil insan dûn ve denî olan dünyadan sana sabır eylemek müşkül gelir. Cenâb-ı Hak'tan sabır eylemek ziyade çetin ve müşkül olur, zira envâ'-ı sabrın ziyade eşeddi Huda'dan sabır eylemektir. Fi'l-mesel dünyanın lezâyizi ve huzûzu çeşme-i siyâh ve ahiret nimetine nazaran âb-ı şor gibidir ve Hak ta'âlânın likasını müşahede eylemek ve cinânına girmek âb-ı hayât ve ekber-i sa'âdettir. Çün kim siyah âb gibi olan dünyanın lezzâtından sabır eylemeye kadir değilsin, Hak ta'âlânın lutfu ve kendi âşıklarına olan feyz ü atâsı çeşmesinden nice sabır tutarsın. Yevm-i âhirette onun firakı nice yüz bin mertebe bu dünyanın firakından ziyade telh ve sa'bdır azizim.

Bir insan sâim olsa, iftar vakti ekmek bulmasa ne işler [723] ekmeği arar, ne kadar arar ekmeği? Buluncaya kadar arar. Hatta birkaç saat mesafede olan köylere kadar gider. Ekmeği buluncaya kadar geşt ü güzâr eder ki bulmazsa telef-i nefs olacaktır. Eyvallah dedem, iyi dedin, hâşâ sümme hâşâ Allah'ı aramak ekmek aramak kadar da olmadı mı mevlânâ? Hâlbuki Allah'ı bulmak ne kadar kolay, çünkü seninle beraberdir, lâkin sende Allah derdi yoktur.

Derman arardım derdime derdim bana derman imiş
Burhan arardım aslıma aslım bana burhan imiş

Sağım solum gözler idim dost yüzünü görem diye
Ben taşrada arar idim o can içinde can imiş

Her tarafa koşar idim canan yüzün görem diye
Benden görüp işiteni bildim ki o can imiş

Âmennâ ve saddaknâ azizim. Gelelim biz yine dünyamıza, yani dünyaya olan muhabbetimizden nakl ü hikâye edelim. Eğer der isen ki ey Aşçı Dede, yalnız biz dünyaya muhabbet etmiyoruz, görüyoruz ki ehlullâh hazerâtının dahi dünyaya muhabbeti var ki onlar da bizim gibi dünyalarının mamur ve abadan olmasını arzu ediyorlar. Pek doğru ve pek sahihtir, öyledir azizim. Ammâ ehlullâh efendilerimizin dünyaları bizim dünyalarımız gibi değildir, yani zâhirde onların dünyaya muhabbeti varmış gibi görünür, lâkin bizim dünyaya olan muhabbetimiz gibi değildir. Sen kendini onlara kıyas etme.

Sutân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin on beş sene leyl ü nehâr huzûr-ı cenâb-ı gavsiyyelerinde bulunduğum cihetle bu müddet zarfında kâffe-i ahvâl ü ef'âl-ı zâhir ü bâtınlarına tamamıyla muttali oldum. Kemaliyle ahlâk-ı hamîde-i nebeviyyeye mazhar düşmüşler. Ekmel ü mükemmel vâris-i Cenâb-ı Peygamberî idiler ki risalemizi mütalaa ile tezahür eder azizim. Bahçe-i

178 Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c1, s. 77-78, no: 185, "İzâ ehabbellâhu kavmen ibtelâhum" başlığı altında.

sa'âdetleri selâmlık dairesinin haraplığı cihetle yeniden inşa etmek üzere icap eden ağaçları mübayaa olunup öyle bir köşeye istif edilmeyip dört beş sene hâli üzere kaldı. Muahharen kendilerine olan emr [724] ü irâde-i ma'nevî üzerine inşa ettiler. Müceddeden bina ve inşa olunan dergâh-ı şerîf hakkında buyurdular ki "Asla kendi reyim ile bir kerpiç bir kerpiç üzerine ve bir taş bir taş üzerine komadım. Ancak yap dediler yaptım, dur dediler durdum" buyurdular. İşte bu sözler kuş dili gibi gelir azizim. Bunları fehm ü idraka irfan ister lezizim. Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Mesnevî-i şerîflerinde buyururlar.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 232:

Behr-i în fermûd Hak azze ve celle
Sûretu'l-En'âm der-zikr-i ecel (1: 2594)

"Cenâb-ı Hak azze ve celle bundan ötürü buyurdu sûre-i En'âmda ecel-i zikir eylemesinde."

Yani cemî'-i nebâtât ve hayvânâta bir müddet ve mühlet-i mu'ayyen kılmıştır. Zamanı geldikte, ne bir saat tehir ne bir saat takdim eder. İşte kâffe-i ahvâl ve ef'âl ve harekât ve sekenat dahi böylecedir azizim. "Ve lâ yasduru an ehadin min abîdihi kavlun ve lâ fi'lun ve lâ hareketun ve lâ sukûnun illâ ve kad sebaka fî ilmihi ve kadâihi ve kaderihi keyfe yekûnu."[179] Âmennâ ve saddaknâ.

Mesnevî:

În şinîdî mû be-mûyet gûş bâd
Âb-ı hayvânest hûrdî nûş bâd (1: 2595)

"Bu sır ve hikmet-i rahmânî sözünü işittinse cemî'-i mûyun başka başka kulak olsun. Bu sözü ki istima eylersin, manevî âb-ı hayvândır, eğer içtinse nûş olsun."

Mesnevî:

Âb-ı hayât hân mehân în-râ suhen
Rûh-ı nev bîn der-ten-i harf-i kuhen (1: 2596)

"Bu kelâma âb-ı hayât oku, söz okuma ki kulûb-ı ervâhı ihyâ edicidir. Eski harf teninde yeni ruh gör."

Hurûf-ı munkati' ve kelimât ve terâkîb eskimiş şeylerdir. Ten köhne gibidir. Bu meânî-i latîfe ve esrâr-ı şerîfe ki biz nazma getirmişizdir, harf-i kuhen tenine yeni ruh gibidir. Pes sen bu kelimât-ı hayât-bahşı ebdân-ı hurûf-ı atîka içre taze ve latif ruh gibi gör demek olur.

---

179 "Herhangi bir kulun herhangi bir sözü, davranışı, hareketi duruşunun olacağı mutlaka daha önce onun bilgisinde, kaza ve kaderinde belli olmuştur."

Mesnevî:

Nukte-i dîger tu bişnev ey refîk
Hemçu cân û saht pinhân u dakîk (1: 2597)

Der-makâmî hest hem în zehr-i mâr
Ez-tasârîf-i Hudây hûş-guvâr (1: 2598)

Buyururlar ki "Bu mahalde [725] bir hoş nükte vardır, sen onu istima eyle ey refik ki o, nükte-i cân gibi ziyade pinhân ve dakîkdir."

Bazı nüshada saht u peydâ vu dakîk" vaki olmuştur. Bu takdir üzere mana "O nükte arife nispetle can gibi ziyade zâhir ve bazı kimseye nispetle dakîk ü nihandır" demek olur ve o nükte budur ki ni'met ü devlet-i dünyevî ve lezzet ü şehvet-i cismânî ibâdullâhtan cemisine zarar eyleyenlerden değildir. Belki ehl-i nefes ve ehl-i sûret olanlara mahzdır.

"Ve bir makamda dahi hem bu zehr-i mâr Hudâ'ya mensup olan tasâriften hoşgüvâr oldu"

Yani kemale erenlerin ve küdûrât-ı nefsâniyyede safvet bulanların makamında bu lezzât-ı nefsânî ve şehevât-ı cismânî ve devlet ü izzet ü riyaset ve bunlar emsali zarar-dihende ve helâk-kunende şeyler bunlara zarar vermez ve gazab u kahra irgürmez. Fe'fhem azizim.

Mesnevî:

Der-makâmî zehr u der-câyî devâ
Der-makâmî kufr u der-câyî revâ (1: 2599)

"Bir makamda zehirdir ve bir yerde deva ve şifadır. Bir makamda küfr ve hatadır ve bir yerde caiz ve revadır."

Mesnevî:

Gerçi incâ û gezend-i cân buved
Çûn bedîncâ der-resed dermân buved (1: 2600)

"Eğerçi o mahalde, yani mübtedînin vücudunda o zehr-i mâr gibi olan lezzât-ı nefsânîye cana zarar olur. Çün kim bu mahalle yetişe, yani ehl-i kemâlin vücuduna erişe, o zikrolunan lezzât-ı nefsâniye derman olur."

Mesnevî:

Âb der-gûre turş bâşed velîk
Çûn be-engûrî resed şîrîn u nîk (1: 2601)

"Meselâ gûre mertebesinde âb ekşi olur velîkin çünkü gûre engûrluğa erişe, onun âbı şirin ve latiftir."

Mesnevî:

Bâz der-ham û şeved telh u harâm
Der-makâm-ı sirkegî û n'ime'l-idâm (1: 2602)

"Girü o engûrluk mertebesinde şirin ve helâl olan şire, ham içre o telh ve haram olur. Pes hamrdan hal meretesine erdikte sirkelik makamında "Ni'me'l-idâmu el-hallu"[180]denir ve idâm latif olur."

İmdi şey-i vâhid her mertebede bir âher hükümde olur ki mertebe-i sânîde olduğu, mertebe-i evvelde olduğu gibi olmaz. Kezalik [726] lezzât-ı dünyevî ve huzûz-ı nefsânî mübtedînin vücudunda olduğu gibi müntehînin vücuduna nispet ile olmaz azizim. Ya mevlânâ, o nesneyi ki velî-i kâmil eyler, müritlere küstahlık eylemek ve hemen o fiili eylemek lâyık değildir, zira helva tabibe ziyan tutmaz, ammâ hastaya ziyan tutar ve soğuk ve kar üzüme ziyan tutmaz, ama gûreye ziyan tutar "Li yagfire lekallâhu mâ tekaddeme min zenbike ve mâ te'ahhare"[181] Zira bu âyet-i kerîmenin mazmununun mazharı olmamıştır ki Hak ta'âlâ hazretleri habibi hakkında buyurdu: "Yâ Muhammed, Allah ta'âlâ senin zenbinden tekaddüm eyleyen ve teahhur eyleyeni bi'l-külliye mağfiret eylemek için sana feth-i mübîn ile fethi müyesser eyledi." İmdi bir sâlik, mertebe-i velâyete erip o hazrete vâris-i kâmil oldukta bu âyet-i kerîmenin mazmununa mazhar olur. "Mâ tekaddeme min zenbike ve mâ te'ahhare"[182] Bi'l-külliye mağfur olur. Ammâ mübtedi olan bu mertebede olana taklit eylese zarar kılar azizim.

Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyurmuşlardır ki "Sâlikân, haremleriyle ictima eyleseler, oldukları makamlarından tenzil olunur." "Kulne'hbitû minhâ cemî'an"[183] âyet-i kerîmesi sırrı zuhuruyla aşağı inerler ve sa'y u gayretle nail oldukları ahvalleri bozulur. Nazar eyle ki helâli olan haremiyle helâl olan şey işlemek sebebiyle makamlarından düştüler. Lâkin veli-yi kâmil böyle değildir azizim.

Mesnevî:

Ger velî zehrî hord nûş şeved
Ver hord tâlib siyeh-hûşî şeved (1: 2603)

Faraza eğer veli bir zehir yese safi asel olur ve eğer talip ve mübtedi zehir yese siyeh-hûş ve tîre-i dil olur.]

Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Hicaz'dan avdetlerinde Şâm-ı şerîf'e uğramışlar. O zaman Derviş Paşa merhum Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyetiyle Şâm-ı şerîf'te idiler. Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimiz gündüzleri dâ'ire-i müşîrîde ve geceleri evvelce risalemizde zikri sebkat eden bi-

180 Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 320-321, no: 2825.
181 "Ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın." Fetih, 48/2.
182 "Senin geçmiş ve gelecek günahlarını." Fetih, 48/2.
183 "Hepiniz oradan inin dedik." Bakara, 2/38.

zim Erzincanî Mustafa ve Halil efendilerin Sûk-ı Sarıca'da olan [727] hanelerine teşrif buyurup orada ihvân-ı bâ-sefâ ile geceleri muhabbet edip oradan alessabah ziyaretgâhları teşrif ederlermiş. Hatta mumaileyh Halil Efendi hikâye ederler ki "Bir sabah sabah namazından sonra Hazret-i Şeyh efendimiz hazretleriyle beraber Hazret-i Şeyh Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîzin Sâlihiyye'deki türbe-i sa'âdetlerine gittik. Ba'de'z-ziyâret dışarı çıkıp Hazret-i Şeyh efendimiz para kesesini bana verdi ki fukarâ-yı dervîşâna tasadduk etmek için. Mübarek ve mesud keseleri beyaz astardan kirli bir bez parçası idi. Başladım keseden ufak kuruşluk ve yirmi paralık ve bazı üçlük beşlik gibi paraları alıp fukarâ-yı dervîşâna veriyorum. Malûm ya oranın fukarası pek çoktur ve pek yüzsüz şeylerdir. O esnada Hazret-i Şeyh yanıma gelip "Ne veriyorsun?" diye sual buyurdular. Dedim: "İşte şu ufak paralardan veriyorum." Buyurdular ki "Bunların arasında onluk yirmilik ufak altın da vardır, münasip olanlara onlardan verin. Ver keseyi göstereyim sana" deyip keseyi alıp elini keseye sokup "İşte bak, ufak altınlardan ver!" diye gösterip keseyi yine bana verdi. Eyvallah'l-azîz kesede evvelce ne öyle ufak ve ne büyük altın vardı. Nasıl ise dest-i gavsiyyelerini keseye soktular, altınlar peyda oldu. Artık işi anlayıp kemâl-i hayret ü ta'accüble o altınlardan da icap eden bazı fukara ve dervişana verdim" diye mumaileyh Halil Efendi hikâye etmiştir. Fakirce bu gibi cüz'î şeylerin ehemmiyeti yoktur, zira ki "Kun" dedikleri gibi olur. Daha bundan fevkalâde ve hârikulâde kerâmât-ı kudsiyyelerini ayne'l-yakîn müşahede etmişim. "Leke'l-hamdu ve'l-minne", "Hâzâ min fazli rabbî."[184]

İşte mumaileyh Halil Efendi yine nakl ü hikâye buyurdu ki "Mevsim karpuz mevsimi idi. Gündüzden alâ ve büyük bir karpuz tedarik ederek havuza ilka ettik ki gece teşriflerinde tenavül buyursunlar diye. [728] Teşrif buyurdular. O gece kimse yok idi, odalarında yalnız idiler. Karpuzu kestik, bir büyük tabağa doldurduk. Ammâ ne karpuz, rengine insan hayran olur. Dedik ki Hazret-i Şeyh efendimizin baht ve talihine ne güzel çıktı! Ammâ bir dilim alıp yemedik ki böylece huzurlarına gitsin diye, yani karpuzdan tatmadan götürdüm. Takdim etti, âdet-i seniyyeleri asla ve kat'â yalnız başına bir şey tenavül buyurmazlar, illâ ki yanlarında mevcut olanları da beraberce alıp tenavül buyururlar idi. Hikmet-i ilâhî "Siz de buyurun" gibi bir şey emir etmeyip ancak "Maşallah ta'âlâ nerede buldunuz? Ne güzel alâ ve bâlâ bir karpuzdur" diyerek tenavül etmeye başladılar. Biz de huzurlarından dışarıya çıktık ve birbirlerimize izhâr-ı mesrûriyyet ediyoruz ki şeyh efendimiz hazretleri bu karpuzdan ziyade memnun oldular diye. Bir müddet sonra "yâ hû" diye çağırdılar. Huzurlarına şitâb ettim. Buyurdular "Fevkalâde bir karpuz yedim, zaten biraz hararetim de var idi, onun için soğukça da yedim" buyurdular. "Afiyet olsun efendim" deyip tabağı önlerinden alıp dışarıya çıktım. Filhakika karpuzu tamamıyla ekl edip üç dört dilim kadar tabakta bırakmışlar. Hemen teberrük ve teyemmün addederek o dilimleri kapıştık. Nasıl ki ağzımıza koyduk, ne korsun, karpuz değil, zehir ve semm-i kâtildir, tavsif olunmaz derecede acıdır. Hemen ağzımızdan çıkarıp havuzun

184 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

başına koşup ağzımızın bir cüz'î onda olan acılığını güç hâl ile zail ettik. Şimdi birbirimizin yüzüne bakakaldık. Bu nasıl şeydir? Şimdi Hazret-i Şeyh efendimize nasıl özür dileyelim diye artık birader ile beraber huzurlarına girip "Aman efendim, bir büyük hata ettik, karpuzu tatmamış idik, efendimizden kalan birkaç dilimi ekl edelim dedik, bir türlü yiyemedik, fevkalâde acı imiş. Efendimiz nasıl tenavül buyurdular?" [729] dedikte tebessüm buyurup dediler ki "Fe-subhânallâh Mevlânâ, fevkalâde latif ve asel-i musaffâ ve kand-ı nebât gibi idi, asla zerre kadar acılığı yok idi, belki o kalan birkaç dilimde öyle bir acılık var imiş" buyurdular diye mumaileyh Halil Efendi nakl ü hikâye etmiştir.

İşte azizim bu hikâyeyi buraya derc ü tezkirden murâd-ı kemterî, Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin buyurdukları gibi kemale eren ve küdûrât-ı nefsâniyeden safvet bulan zevât-ı kirâm hazerâtına bu lezzât-ı nefsânî ve şehevât-ı cismânî ve devlet ü izzet ü riyaset ve bunlar emsali zarar veren ve helâk eden şeyler, bunlara zarar vermez ve gazap ve kahra irgürmez azizim.

İşte o zehir gibi olan karpusuzun her bir dilimini dest-i peyvest-i gavsiyyelerine alıp nazar-ı kimyâ-eserleri isabetle o zehir mübeddel-i asel-i musaffâ ve kand-i nebât olarak tenavül buyurduklarında ehl-i hâlin vicdanî şek ve şüphesi yoktur. Eğer ki öyle acı olarak nefs-i şerîflerine rağmen tenavül buyurmuşlardır denir ise öyle de olsa caiz. Ammâ bu yüzsüz Aşçı Dedelerince bu cihet merduttur, zira ki nefs-i nefîslerinden asla ve kat'â bakiyye-i nefs kalmamıştır. Nefs-i gavsiyyeleri fena-ender-fena olup nefs-i sa'âdet olmuştur, zira vâris-i ekmeli olduğu Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin kemaliyle mazharı bir bedr-i münevver-i tâmmı olduğu için halife müstahlefin aynıdır. Sad hezâr hamd ü senalar olsun ki böyle bir Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimize yetişip yâr-gârı ve âşık-ı sâdıkı oldum azizim, hû, kaddesallâhu ta'âlâ sırrahu'l-azîz.

İşte Mevlânâ ehlullâh-ı izâm hazerâtının dünyaya olan bi-hasebi'z-zâhir muhabbetleri hâşâ ki bizim muhabbetimiz gibi olsun, zira ki onlar bu âlem-i zâhirin sebeb-i hilkat u izhârının sırrına ve bunda olan hikmet-i ilâhiyyesine arif oldukları için onların zâhirde görünen muhabbetleri mahza "Lillâhi ve resûlihi"dir. [730] Ammâ bizlerin muhabbetleri lezzât-ı nefsânî ve şehevât-ı cismânî yüzündendir.

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 328-330:

Yâr-i gâlib şev ki tâ gâlib şevî
Yâr-i maglûbân meşev ey gavî (4: 2877)

Huccet-i munker hemîn âmed ki men
Gayr-i în zâhir nemîbînîm vatan (4: 2878)

Hîç nendîşed ki her câ zâhirîst
Ân zi-hikmethây-ı pînhân muhbirîst (4: 2879)

Fâide-i her zâhirî hod bâtınest
Hem-çu nef' ender devâhâ kâminest (4: 2880)

"Pes ey mezhebi batıl olan kimse, gâlibe yâr ol ki ta galip olasın. Ey gavî, mağlûpların yâri olma ki sen dahi mağlûp olursun."

Yani ey mezheb-i bâtıl sahibi, galip olan ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atin yâri ol, sen dahi galiplerden olasın. Ehl-i bid'âtin ve fırka-i dâllenin yâri olma ki ey gavî, mağlûp olursun ve zebûn kalırsın, zira bunlardan birinde o kuvvet ü takat yoktur ki ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atin mabeyninde mezheplerini izhar edeler. Velhâsıl enbiya aleyhime's-selâm ve evliyâ-yı kirâmın yâri olan, zâhiren ve bâtınen galip olur ve bunlara muhalif olan ve felâsife mezhebine uyan, zebûn ve mağlûp kalır.

"Münkir-i ulûhiyyet olanın hucceti hemen bu geldi ki der "Ben bu zâhir âlemden gayrı vatan görmezem." O cahil hiç bunu endişe eylemez her yerde ki bir zâhir vardır, o zâhir pinhân olan hikmetlerden bir muhbirdir. Her bir zâhir ki faydası bâtındır, meselâ nef' gibi devalar içre kâmindir."

Yani münkir-i ulûhiyyet olan felsefînin akvâ olan hucceti hemen bu geldi ki der: "Ben bu âlem-i zâhirden gayrı bir vatan-ı âher görmezem ve hakâyık-ı ekvâna ve hâlık-ı kevn ü mekâna nazar irgürmezem; mü'essir-i hakîkîyi tabâyi-i erba'adan gayrı bilmezem ve mavtın u meşhed hemen bu âlemi görürüm" der ve hiç fikir eylemez ki neredeki bir suret-i zâhire nihanî olan hikmetlerden ve sırlardan haber vericidir, o sûret-i zâhire o pinhânî olan hikmetlerin zuhurundan ötürü halk olunmuştur. Her bir zâhirin faydası [731] hod bâtındır, devalar içre nef'-i kâmin olduğu gibi. Nitekim edviye ve akâkîrin vücutlarında fevâid ve menâfi' mestûredir ve onların sûret-i zâhiresi o menâfi' ve fevâidden ötürü halk olunmuştur. Kezalik her zâhir olan şeyin bâtınında elbette bir hasiyet ve menfaat vardır, hiçbir şey bâtıl ve abes halk olunmamıştır. Pes o şeyin hasiyet ve menfaati o şeye nisbet mânen vaki olmuştur. İmdi her suret zuhurda mana için halk olunmuştur ve suret âleminden maada âlem-i ma'nâ dahi sabit olur. Lâkin münkir ve cahil âlem-i ma'nâyı göremeyip bu suret âlemini bî-ma'nâ ve bâtıl zu'm eyler. Hâlbuki hakîm-i mutlak hiçbir şey abes halk etmemiştir. Nitekim sûre-i Ahkâf'ın evvelinde olan âyet-i kerîme ile bu manayı ispat ederler. "Ve mâ halekne's-semâvâti ve'l-arde ve mâ beynehumâ illâ bi'l-hakki."[185] Yani "Biz yerleri ve gökleri yaratmadık dahi mabeyninde olan mahlûku yaratmadık, illâ Hakk'a mültebis olmakla halk eyledik." Yani muktezâ-yı hikmet ve mübtegâ-yı ma'deleti mültebis olduğu hâlde halk eyledik ki hiçbir şeyi abes yaratmadık. Nitekim İbn Fârıd buyururlar:

Fe-lâ abesun ve'l-halku lem yuhlakû suden
Ve in lem tekun ef'âluhum bi's-sedîdeti[186]

---

185 "Biz gökleri yeri ve bunlar arasında bulananları hak ile yarattık." Hicr, 15/85.

186 "Boşuna değildir, varlık boşuna yaratılmadı // Her ne kadar davranışları isabetli olmasa bile." *Dîvânu İbni'l-Fârıd*, s. 81.

İşte Hazret-i Pîr efendimiz bu âyet-i celîleyi bu gûne tefsir edip buyururlar ki "Biz bunları yani semavat ve arzı ve mâbeynehümâda olan eşyayı hemen bu manadan ötürü halk etmedik ki ey insan siz onu görürsünüz, belki manadan ötürü ve bakiye olan hikmetlerden ötürü halk eyledik ki siz onu görmezsiniz." Yani bu cemî'-i eşyânın suretleri şol ma'ânî ve hikmetler için halk olunmuştur ve zuhura gelmiştir ki o zâhir-bîn olanlar siz ona nazar irgürmezsiniz. Nitekim suver-i zâhire ve maânî ve hikem-i bâtıne için halk olduğuna misal irat buyururlar:

Mesnevî:

Hîç nakkâşî nigâred zîn nakş
Bî-umîd nef' behr-i ayn-ı nakş (4: 2881)

"Meselâ hiçbir nakkaş, nakşın zinetini nef' ümitsiz nakşın aynından ötürü yazar mı?"

Yani hiçbir nakkaş menfaat ve fayda ümidinden kat'-ı nazar nakşın [732] kendi zatından ötürü nakşın zinetini yazmaz, belki bir nakkaş nakış eylese behemehâl ondan bir nef' ve mana murat eyler demek olur.

Mesnevî:

Bel ki behr-i mîhmânân u kehân
Ki be-furce vâ-rehend ez-enduhân (4: 2882)

"Belki nice mihmânân ve gühândân ötürü nakış ve tasvir eyler ki fürce ile endûhlardan bunlar halâs olalar."

Yani her nakkaş ki nakışları tahrir ve tasvir eder, mihman olanların seyrinden ve sagir olanların temaşasından ötürü tasvir eyler ki onlar teferrüc etmekle gamlardan ve gussalardan kurtulalar diye azizim.

Mesnevî:

Şâdi-i beçgân u yâd-ı dûstân
Dûstân refte-râ ez-nakş-ı ân (4: 2883)

"Etfâlin şâdîliğinden ötürü ve dostların yâdından gitmiş dostları onun nakşından, yani o nakkaş ve musavvir, nakışları ondan ötürü nakış ve tasvir eyler ki etfâl u sıgar onu görüp şâd olalar ve dostlar refteyi o nakıştan yâd kılalar."

Nitekim bir kimsenin dostu olsa veya hod ondan baîd olsa, nakkaşa onun suretini yazdırır. Her bâr ki o dost kendi dostunun nakşına nazar eyledikçe onu yâd eyler ve o nakış onun zikrine sebep olur. Pes o nakış li-hikmetin ve li-maslahatin yazılmış olur.

Mesnevî:

Hîç hattâtî nuvîsed hat be-fen
Behr-i ayn-ı hat ne behr-i hânden (4: 2886)

"Hiçbir kâtip fenle hat yazar mı, ayn-ı hattan ötürü ve okumaktan ötürü olmaya."

Yani hiçbir hattat fenle va san'at-ı kitâbetle bir hattı yazmaz, illâ o hattın okunmasından ötürü. Ve o hüsn-i hat yazan kâtipler ki bazı hurûf-ı mukatta'a yazarlar, eğerçi onu okunmaktan ötürü yazmazlar, belki san'at-ı kitâbetin kavâidini ve hüsnünü göstermekten veya talibe talimden ötürü yazarlar. Bu dahi ayn-ı ma'nâdan ötürü olur; mücerret o hurûf u eşkâlin kendi zatından ötürü olmaz. Elhâsıl her şey elbette li-hikmetin ve li-maslahatin zuhura gelmiştir; suretinden ötürü halk olunmamıştır. Eğer nazar-ı hakîkat-bînle nazar eylersen her şeyin vücudu müteselsilen nice manalara ve hikmetlere sebep olmuştur azizim. [733]

Mesnevî:

Nakş-ı zâhir behr-i nakş-ı gâibest
V'ân berâ-yı gâib-i dîger bibest (4: 2887)

Tâ suvum çârum dehem bermîşumur
În fevâid-râ be-mikdâr-ı nazar (4: 2888)

"Elbette nakş-ı zâhir, nakş-ı gâibten ötürüdür. O nakş-ı gâib dahi bir gayrı gâibden ötürü bağlandı. Üçüncü, dördüncü, onuncu mertebeye dek ad eyle bu faydaları nazarın miktarı."

Yani nukûş-ı zâhireden her bir nakış bir gâib nakıştan ötürüdür ki o nakş-ı gâib o nakş-ı zâhire nisbet-i ma'nâ gibi vaki olmuştur ve o nakş-ı gâib bir âher nakş-ı gâibden ötürü mukayyet ve mevcut olmuştur. Ve üçüncü ve dördüncüye ona çıkıncaya dek bu üslûp üzere bir şey müteselsilen i'dâd eyle, bu faydaları akıl ve fikrin yettiği kadar bu nevi üzere say. Meselâ bir nice devalar ki nakş-ı zâhirdir, marazı nefse ilâç ve şifadan ötürü olur ve nefsin marazının şifa bulması, sıhhat ü selâmet-i bedeni müstelzim olur ve sıhhat-ı bedeniyye bir kâr u amel işlemeye kudreti ve takati müstelzim olur. Ve kâr dahi iki nevi üzeredir: Biri dünyevî ve biri uhrevî. Uhrevî olan kârı işlersen, hüsn-i sevâbı müstelzim olur ve hüsn-i sevâb, meâba vesile olur ve hüsn-i meâba vusul ve duhul, ni'am-ı ebediyye ile mütena'am olmayı ve likâ-yı Hakk'ı müşahede kılmayı müstelzim olur. Hemçünîn eğer kâr-ı dünyâdan birine dahi meşgul olursan, o kâr bir âher kârı ve o âher kâr dahi bir âher muradı ve o âher murat dahi bir âher hükmü ve o âher hüküm dahi bir âher manayı helumme-cerren müteselsilen birbirini müstelzim olur. İmdi kâr-ı âlem birbirine bir mertebe murtabit ve müteselsil olmuştur ki eğer bir zerreyi yerinden zail eylesen cemî'-i âlemin tezelzülünü ve halel-pezîr olmasını müstelzim olur. Nitekim *Gulşen-i râz* sahibi bu beyitlerle bu manayı işaret kılar:

Eger yek zerre-râ ber gîrî ez cây
Halel yâbed heme âlem serâpây[187]

187 "Bir zerre yerinden oynasa, bütün âlem yerinden oynar."

Çün kim cemî'-i mevcûdâtın be-muktezâ-yı ilm-i ezelî ve hikmet-i [734] bâliga-i ilâhî birbirine tesir ve teessür ve illiyet ve malûliyet tariki üzere tertibi ve irtibatı vaki olmuştur ve merâtib-i mevcûdâtta her ne şey ki göresin, kendi mâfevkine malûliyet tutar ve kendi tahtında olana nisbet, illiyet tutar. Hazret-i vâcibü'l-vücûda müntehi oluncaya dek böyledir ve min külli'l-vücûh illiyet ve rubûbiyet, hazret-i ulûhiyyetten gayrıya mahsus değildir. Pes bu takdir üzere eğer bir zerre bu âlemden mün'adim olmak takdir olunsa cemî'-i âlemin mün'adim olması lâzım gelir, zira malûl-ı vâhidin mün'adim olması cemî'-i ilel ü malûlâtın mün'adim olmasını müstelzim olur. Meselâ satranç oyununda mukabilinde olan kimse o bir âher satranç-bâzın bir beydakını vurur. O dahi bir üstat oyuncudur ki müft yere beydak vermeyip onun beydakını vurur. Tekrar bu dahi onun esbâbından birini vurur, yine bu dahi onun esbâbını vurur. Hatta ortalıktan cemî'-i âlât u esbâb mürtefi olur. Pes bu cümle cihanda olan eşyanın bisât-ı satrancı üzere olan âlât u esbâb gibi birbirine manen irtibatlı olduğu münasebetle satrancın bâzîlerine bu manayı teşbih edip bu beyitleri eda buyururlar:

Mesnevî:

Hemçu bâzîhâ-yı şatranç ey piser
Fâyide-i her la'b der-tâlî niger (4: 2889)

În nihâdend behr-i ân la'b-ı nihân
V'ân berâ-yı ân u ân behr-i filân (4: 2890)

"Bu zikrolunan mana, satrancın oyunları gibidir ey oğul, her la'bın faydasını tâlîsinde gör. Meselâ satranç oyunlarında bu la'b-ı zâhirî o bir nihanî olan la'bdan ötürü kodular ve o la'b-ı nihanî dahi o bir âher olan la'bdan ötürü ve onu dahi filân la'bdan ötürü vaz' eylediler."

Eğer bu bisât-ı kâ'inâtta olan eşyanın birbirine murtabit ve müteselsil olmasını bilmek ister isen bisât-ı satrançta olan âlât u esbâbın birbirine [735] murtabit ve müteselsil olmasına kıyas eyle, zira ey piser satrancın her bir bâzîlerinin faydasını akabinde olan la'bdan nazar eyle ki bir üstat mukabilinde olan üstada bir aleti verdiği zamanda onun zımnında ve mabadinde bir nice kat oyun mülâhaza eyler; on kata dek, belki on beş ve yirmi kata dek oyun mülâhaza eder. Meselâ satrançbaz olanlar, oyunu bir âher nihan olan oyun için komuşlardır ve onu dahi öbür âherden ötürü yirmi beş kata çıkıncaya dek bu sözleri satranç la'bında mahir olan kimseler bilir ve's-selâm.

Mesnevî:

Hemçunîn dîde cihân ender cihân
Der-pey-i hem tâ resî der-berd u mât (4: 2891)

"Buncılayın dîde ki cihât içre sıçrat birbirinin ardınca, ta ki berd ü mâta erişesin."

Yani bu satranç oyununda nazarını evvelki oyundan bir âher oyuna sıçratıp berd u mâta değin içeriden içeriye nice pinhân oyunlar mülâhaza eylediğin gibi, dîdeni ve akl-ı pesendîdeni dahi bu şeş cihât içre cemî'-i cevânibe sür ve ileri geçir lâ-yenkatı' birbiri ardınca, ta berd u mâta yetişesin ki nihâyet-i kârdır.

"Berd" yenmeye ve galip olmaya ve "mât" yenilmeye ve mağlûp olmaya derler. Burada berd murada zafer bulmaktan ve mat ondan mahrum kalmaktan ibaret olur, yani satranç oyununda nazarını ileriye kat kat sürdüğün gibi bu şeş cihât içre olan eşyaya nazarını dahi kat kat sür, ta her kârın neticesine ve hatimesine eresin ve murada faiz olmak ve ondan mahrum kalmak mertebesini göresin, ta sana hakîkat-i hâl ve netîce-i a'mâl keşf ola. Ve canın murada zafer bulmaya vesile olan kâr her ne ise ona iştigal kılasın azizim.]

İşte bu cihan, ahiretin mezrasıdır, hemen bu dünyaya amel tohumlarını ekmeye sa'y u himmet oluna. Kâle aleyhisselâm "ed-Dunyâ [736] mezra'atu'l-âhireti."[188] Bir kimse bunda ne gûne tohum ekerse ahirette onun mahsulünü kaldırır ve eylediği amelin cezasını bulur.

Mesnevî:

Hîç akdî behr-i ayn-ı hod nebûd
Belki ez-behr-i makâm-ı renc u sûd (4: 2990)

"Cihanda hiçbir akit kendi aynından ötürü olmadı, belki renc ü sûd makamından ötürü oldu."

Akit bunda bey' ve muamele manasınadır, yani bu cihan, aherete mezra olmak için halk olunmuştur; mücerret kendi zatından ötürü değildir. Meselâ bu cihanda ukûd ve muamelâttan hiçbir akit yoktur ki o kendi nefsinden ötürü ola, belki fayda ve sûd makamından ötürüdür ki bir kimse bir bey'i onun için eyler ki o bey'den fayda bula ve kâr u maslahat hâsıl ola. Bu gibi misaller Mesnevî-i şerîfte pek çoktur, müracaat oluna azizim. İşte bu cihât-ı bey' ü şirâ ve aşk u muhabbet sûk-ı sultânîsi olduğu için Cenâb-ı Hak bu cihanın hakini toprağını medh ü sena etmiştir.

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 102-103:

Işkhâ dârîm bâ-în hâk-i mâ
Zân ki uftâdest der-ka'de-i rızâ (4: 1002)

"Bu hâke biz âşıklar tutarız, zira ki hâk rıza kadesinde düşmüştür."

Yani biz bu hâk-i zemîne meyl ü muhabbetler ederiz ondan ötürü ki bu hâk makâm-ı rızâda vaki olup kemâl-i tevâzu' ve meskenetle muttasıf olmuştur. Bunda hâk-sîret ve sâhib-meskenet olan kimselerin min-haysü'l-mertebe refî'ü'l-menzile olmasına ve Hak ta'âlâ onun ona muhabbet kılmasına işarettir ki "Men

188 "Dünya ahiretin tarlasıdır." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 412, no: 1320; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 217, no: 497.

tevâda'a rahimehullâhu"[189] fehvâsınca hâk gibi pestlik ihtiyar eyleyen kimsenin mertebesi âlî ve kadri sâmî olduğu mukarrerdir.

Mesnevî:

Geh çunîn şâhî ez-û peydâ kunîm
Geh hem û-râ pîş-i şeh şeydâ kunîm (4: 1003)

"Gâh o âb u gilden buncılayın bir şahı peyda eyleriz, murat Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellemdir, gâh hem o şahı şah önünde şeyda ederiz."

[737] Yani o âb u gilden mahlûk olan padişah-ı taht-ı risâleti biz ki şâh-ı hakîkatiz, önümüzde âşık u şeyda ederiz. İmdi bu mana "û-râ" zamiri, mısra'-ı evvelde olan Hazret-i Ahmed'den ibaret olan "şâhî" lafzına ait olduğu üzeredir. Ammâ "û-râ" zamiri âb u gile ait olup mana böyle olsa dahi caiz olur: "Gâh hem o âb u gildeni yani âb u gilden mahlûk olan şeyleri o şahın huzurunda âşık u şeyda ederiz."

Mesnevî:

Sad hezârân âşık u maşûk ez-û
Der-figân u der-nefîr u cust u cû (4: 1004)

"O hâkten nice yüz bin âşık u maşûk, yani o hâkten mahlûk olmuş nice yüz bin âşık u maşûk figanda ve nefîrde ve cüst ü cûdadır."

Mesnevî:

Kâr-i mâ înest der-kûrî-i ân
Ki be-kâr-i mâ nedâred meyl-i cân (4: 1005)

"Bizim işimiz budur o kimsenin körlüğüne ki bizim kâr ü şânımıza meyl-i cân tutmaz."

"Ân"dan şeytan ve şeytan-sîret olan insan olsa dahi caizdir. Hâsılı mana odur ki o hâkten biz nice yüz bin âşık u maşûk halk eyleriz; bizim kârımız budur o şeytanın körlüğüne bizim kâr ü şânımızda dil ü canla meyl-i hâk-i süflî ve kendinin aslı olan nâr-ı ulvîyi tutup mazhar-ı esrâr u evsâf olan âdem-i hâki hakkında "Halektenî min nârin ve halektehu mîn tînin"[190] diye ta'n u kadh eyledi.

Mesnevî:

În fazîlet hâk-râ zân rû dihîm
Zân ki ni'met pîş-i bî-bergân nihîm (4: 1006)

189 "Kim tevazu gösterirse Allah ona merhamet eder."

190 "Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın." A'râf, 7/12; Sâd, 38/76.

"Bu fazileti hâke o cihetten veririz, zira nimeti bergsizler ve azıksızlar önüne koruz."

Velhâsıl "Men tevâda'a refe'ahullâhu"[191] fehvasınca hâk ve hâkten mahlûk olan âdem tevazu edip âcizlik ve bî-berglik izhar eylediler. Onları bu kadar şeref ü izzetle âlî-kadr eyleyip bu kadar lutf u nimete mazhar kıldık ve iblis [738] da'vâ-yı rif'at ve uluvv-i şân eyleyip kibr semtine zahip oldu. "Ve men tekebbere hafedahullâhu"[192] muktezasınca onu ve onun siretinde olanları mahfûd ve mahzûl kıldık.

Mesnevî:

Zân ki dâred hâk şekl-i agberî
Vez derûn dâred sıfât-ı enverî (4: 1007)

"Zira ki hâk agberî ve tîre-şekl tutar ve derundan sıfât-ı enverî tutar. Eğerçi hâk-sûret hasebiyle kesîf ve zulmânîdir, lâkin min haysü'l-bâtın ma'den-i sanâyi'-i ilâhî ve mazhar-ı bedâyi'-i rabbânî ve mahzen-i âsâr-ı esrâr-ı subhânî olmuştur. Âsâr-ı rahmetullâh onun vücudunda zuhura gelir. Bu kadar eşcâr u esmâr ve nebâtât u ezhâr onun bâtınından zâhirine çıkıp ayan olmuştur. Zahirde olan âsâr-ı latîfenin taravet ü letafeti onun bâtının latif ve nuranî olmasına delâlet eder. Bunda hâk sıfatıyla mevsuf olmaya tembih ve tergip vardır ki sâlik olan sûfî her veçhile hâk-sîret olmak lâzımdır, ta mazhar-ı kül ola ve ondan gül-i ma'ârif ü esrâr zuhura gele. Hazret-i Pîr efendimiz bir mahall-i âherde buyururlar:

Hâk şev hâk tâ birûyed gul
Ki be-cuz hâk nîst mazhar-ı kul

Mesnevî:

Zâhireş bâ-bâtıneş geşte be-ceng
Bâtıneş çun gevher u zâhir çu seng (4: 1008)

"Onun zâhiri onun bâtını ile cenk ve husumette olmuştur, yani onun zâhiri onun bâtınına min-haysü'l-manâ muhasamet ve muhalefet kılmıştır. Fi'l-mesel hâkin bâtını cevher gibidir ve hâkin zâhiri seng gibidir."

Filhakika onun bâtını gevher gibi olduğu bu kadar cevahir ve a'râzın ve âsâr ve letâifin onun bâtınından zuhura gelmesi onun bâtının gevher gibi latif olmasına delâlet ve şehadet eyler. Pes hâkin zâhiri ile bâtını ne veçhile husumet ve cenk eylediğini bu beyitlerler tefsir ve tavzih edip buyururlar:

---

191 *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 242, no: 2445, "Men tevâda'a lillâhi refe'ahullâhu."

192 "Ve kim büyüklük taslarsa Allah onu alçaltır."

Mesnevî:

Zâhireş gûyed ki mâ înîm u bes
Bâtıneş gûyed nigû bîn pîş u pes (4: 1009)

"Onun zâhiri [739] lisân-ı hâl ile biz ancak buyuz der; onun bâtını önü ve ardı iyi gör der."

Yani hâkin zâhiri lisân-ı hâl ile der ki benim suretime ve bâtın u sîretime im'ân-ı nazar eyle, suretime bakıp sîretimden gafil olma ve şeytan gibi sûret-i zâhirîye bakıp zâhir-bînlik mertebesinde kalma. Eğerçi suretim tîre ve agberîdir, lâkin sîretim eltaf ve envârîdir, bâtınımdan zuhura gelen âsâr-ı garîbe ve esrâr-ı bedî'a, bâtınımın letafetine delâlet eyler der.

Mesnevî:

Zâhireş munkir ki bâtın hîç nîst
Bâtıneş gûyed ki binmâyîm bîst (4: 1010)

"Onun zâhiri inkâr edicidir böyle diye ki bâtın hiç şey değildir. Onun bâtını der ki sabır ve tevakkuf eyle, bâtınımızda olan hâlâtı sana göstéririz ki bahar zamanında olan eşcâr u ezhârın letafeti bizim bâtınımızdan letafetine delil olur der."

Pes ehl-i dil hâkin bâtını gibidir, ehl-i zâhir onun zâhiri gibidir. Ehl-i zâhir, ehl-i bâtına daima böyle inkâr ve husumet eylemekten hâlî olmazlar. Ehl-i bâtın dahi onlara der ki bahar-ı kıyâmet geldikte, ve bizim bâtınımızın letafeti zuhur kıldıkta bâtınımızın nûrâniyetini o zamanda bilesiz ve derûnumuzun envar u esrarına o vakitte arif olasız. Pes hâlen tînet-i cismâniyyemize ve sûret-i insâniyyemize bakıp bâtınımızın âleminden gafil kalmayasız derler.]

İşte azizim, bunun daha tafsilâtını arzu ederseniz, Mesnevî-i şerîfe müracaat oluna.

Gelelim bahsimiz olan vasiyet ve nasihat cihetine. Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz "ed-Dunyâ cîfetun ve tâlibuhâ kilâbun"[193] buyurmuştur. Dünya bir murdardır, sen bir murdar cîfe olan dünya ile ne müfaharat eylersin azizim? Lâkin burasını da arz edeyim ki dünya dediğimiz bu göze görünen âlem-i zâhir ü şehâdet değildir, bunda olan kâffe-i eşyâyı sevip muhabbet edip Cenâb-ı Hakk'ın muhabbetini terk etmeklik ismine dünya derler mevlânâ.

Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz [740] bu cihanı bir bağa teşbih edip buyururlar ki:

193 "Dünya bir leştir, leşin talipleri ise köpeklerdir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 409, no: 1313. Burada "ed-Dunyâ cîfetun ve tullâbuhâ kilâbun" şeklinde olup es-Sagânî mevzu olduğunu, el-Aclûnî de anlamı doğru olsa bile hadis olmadığını ifade etmiştir. Benzer lafızlarla aktarılan bir söz Hazreti Ali'ye dayandırılmaktadır.

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 112-114:

Her havîcî bâşedeş gurdî diger
Der-miyân-ı bâg ez-sîr u keber (4: 1083)

"Her bir havuç için bir âher ocak vardır ki sîr ü keberden bağ içinde."

Havuçtan murat, bunda mutlak sebze kısmıdır, meselâ sarımsak ve soğan ve şalgam ve maydanoz ve bunlar emsali. Bunlara ihtiyaç olduğundan ötürü havuç tabir olunur. "Gurd" kâf-ı acemînin zammesiyle bostanda her nevi sebze için kazdıkları ocaklardır ki ona evlek dahi derler. "Keber" kebre dedikleri sebzedir ki turşusunu ederler. Yani bostanda her cins sebzenin bir mahalli ve mekânı vardır ki o sebze o mekânda karar eylemiştir. Kezalik ey muhibler, sizin dahi mekân u makarrınız dergâh-ı Hudâ ve der-i evliyâ ve asfiyâ gerektir. Nitekim münkirlerin makam u makarrı mürşit ve müzekker olanların mesellerini inkâr kılmak ve onların bâb-ı sa'âdetinden ma'riz olmaktır.

Mesnevî:

Her yekî bâ-cins-i hod der gird-i hod
Ez-berâ-yı puhtegî nem mîhord (4: 1084)

"Her biri kendi cinsi ile kendinin gird ü mahallinde puhtelikten ötürü âb u nem içre bâgbânların âdetidir ki bir koldan bir cins bir âher mahalle eğip birbirine halt eylemezler."

Eğerçi "...Ve nahîlun sinvânun ve gayru sinvânin yuskâ bi-mâ'in vâhidin"[194] ayetinin fehvası üzere bir sudan içip neşv ü nema bulurlar ve bir bâgbândan terbiye olurlar, velâkin her birinin bir mertebesi ve bir gûne şekli ve tu'mu vardır, asla sureten ve manen birbirine benzemezler. Kezalik bâgbân-ı hakîkat insanı dahi esnaf ve envâ' üzere halk eylemiştir: Kimi münkir ve kimi muhib ve âşık ve kimi kâzib ve kimi sadık ve kimi mümin ve kimi dahi münafık ve kimi muhalif ve kimi dahi muvafıktır.

Beyit:

Bu bâğın ger hakîkatte suyu bir bâgbânı bir
Velî olmuş bu zâhirde nice yüz bin şecer peydâ

Mesnevî:

Tû ki gird-i zagferânî zagferân
V'âmîzeş mekun [741] bâ-digerân (4: 1085)

"Sen ki zağferân girdisin, zağferân ol ve gayrılar ile ihtilât ve imtizaç eyleme."

194 "...Çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır; bunların hepsi bir su ile sulanır." Ra'd, 13/4.

"Tû ki girdî zağferânî", "Tû ki der-girdî zağferânî" takdirinde olur. Ve zağferândan murat bunda iman ve irfan mertebesinde olan muhibler olur, yani ey bu bâg-ı dünyâda ehl-i îmân mertebesinde ve ashâb-ı irfân şeklinde olan muhibb-i evliyâ, çün kim sen bunlar içinde ve bunlar şeklinde vaki oldun, hem hakikaten ve manen dahi bunlardan o hilâf-ı cins ile hılta kılma ve ehl-i isyân ve ashâb-ı tugyâna hem-muhabbet olma azizim.

Mesnevî:

Âb mîhor zagferânâ tâ resî
Zagferânî ender ân helvâ resî (4: 1086)

Âb iç ey zağferân, ta erişesin. Zağferânsın, o lezzet ve helvaya erişesin."

Bu hem vechdir; zağferân isen, o helvaya erişesin. Zağferandan murat bidâyet-i îmânda olan müminler ve muhiblerdir ve âbdan murat, zevk-i tâ'at ve helvadan murat lezzet-i ma'rifettir. Âbdan murat, âb-ı ma'rifet; helvadan murat, tecelliyât-ı latîfe ve cemâliye dahi olsa caiz olur. Pes hâsıl-ı kelâm odur ki ey bu bâg-ı dünyâda zağferân gibi olan mümin, zevk-i tâ'ât âbın iç ta lezzet-i ma'rifete vâsıl olasın. Veyahut âb-ı ma'rifeti nûş eyle, ta tecelliyât-ı latîfe ve cemâliye mertebesin bulasın. "el-Mu'minu hulvun yuhibbu'l-hulve"[195] hadîs-i şerîfin fehvasınca mümin olan kimse helvâ-yı ma'rifete vâsıl olmaya muhabbet eyler ve âb-ı ma'rifet nûş eyleyen arif, tecelliyât-ı latîfe ve cemâliye müşahedesinden lezzet almaya ve halâvet bulmaya rûz ü şeb meyl ü rağbet kılar demektir azizim.

Mesnevî:

Der mekun der-gird-i şalgam pûz-i hîş
Ki nekerded bâ-tu û hem-tab' u kîş (4: 1087)

Ey zağferân, kendi yüz ve dehânını bu bâg-ı dünyâda şalgam gibi olan münkirlerin ve asilerin lezzet almadığı ve neşv ü nema bulmadığı mahal ve mertebeye koma, ta kim o asi münkir olanlar seninle hem-tabî'at ve hem-mezheb olmayalar ve seni kendilere cins görüp seninle [742] muhâlata ve ünsiyet kılmayalar, ta kim "el-Mer'u alâ dîni halîlihi"[196] fehvasınca onlar dini üzere olmayasın, dahi "İyyâkum ve celîse's-sûi"[197] hadîsinin muktezasınca onlardan hazer edip onları kendine enîs ve celîs kılmayasın azizim.

Mesnevî:

Tû be-girdî û be-girdî mevdi'a
Zân ki arzullâhi âmed vâsi'a (4: 1088)

---

195 "Mümin tatlıdır, tatlı olanı sever." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 293, no: 2679.

196 es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 378, no: 1009. Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 424, no: 1359, "er-Reculu alâ dîni..."

197 Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 334-335, no: 2893, "el-Vahdetu hayrun min celîsi's-sû'i..."

Sen bir girdde, o bir girdde mevdi'adır, zira ki arzullâhi vâsi'a gelmiştir."

Yani ey bu bâg-ı dünyâda zağferân gibi olan muhibb-i evliyâ, sen bir mertebede vedîat konulmuşsun ve o şalgam gibi olan münkir-i evliyâ dahi bir âher mertebede vedîat konulmuştur, zira ki Allah'ın arzı vasiadır; olmaya ki münkirlerle muhalata kılasın. Eğer onlar seninle muhalata kılarlarsa gerektir ki sen onların olduğu yerden ve mertebeden muhaceret eyleyip kendi cinsinle hılta kılasın, ta kim onların mekr ü şerrinden emin olasın. Ve asıl arzullâh vâsi'adan murâd-ı şerîfleri ne idiğini bu beyitlerle tavzih ve tefsir buyurup derler:

Mesnevî:

Hâssa ân arz ki ez-pehnâverî
Der-sefer gum mîşeved dîv u perî (4: 1089)

"Alelhusus o bir arz ki kemâl-i vüs'atinden onun seferinde dev ve peri güm ve nâ-peydâ olur."

Bu arzdan murat, arz-ı hakîkattir; murat, âlem-i misâl-i mutlak dedikleridir. Ve bu âlem nuranî olmakta âlem-i ervâha müşâbih ve inkısâm u tecezzi kabul kılmakta âlem-i ecsâda mümasildir. "Beyne âlemi'l-ervâhi ve'l-ecsâdi berzahun"[198] gibi vaki olmuştur. Ve bu âlemden her bir şeyin misali vardır ve acaip ve garaibe nihayet ve gayet yoktur. Bu âlemin şerhi bir miktar *Nakş-ı Fusûs*'a olan şerhte "Nass-ı İshâkiyye"de zikrolunmuş ve bir miktar da *Tâiyye* şerhinin dibacesinde hazerât-ı hamse beyanında tahrir kılınmış olduğundan oralara müracaat oluna azizim.

Mesnevî:

Ender ân bahr u beyâbân u cibâl
Munkati' mîkerded evhâm u hayâl (4: 1090)

"O deryâ ve beyaban [743] ve cibâlde evham u hayal munkati olur."

Yani o arz-ı hakîkatin vüs'ati bir mertebededir ki onun bihâr ve cibâl ve beyabanının idrakinde evhâm u hayâlât-ı insânî munkati olur ve dev ü peri onun seferinde fürûmânde kalır, zira ki vüs'at ve füshatine had yoktur ve acayibi ve garaibi katı çoktur. Hatta hayrü'n-nâs olan İbn Abbas radıyallâhu anhu hazretleri "Benim gibi onda dahi bir İbn Abbas vardır" demişlerdir ve "bu Kabe gibi onda dahi bir Kabe vardır" buyurmuşlardır, "bahusus ki Câbelkâ ve Câbelsâ o yerde iki şehrin ismidir ki biri şarkî ve biri garbî vaki olmuştur ve bu iki şehrin içinde olan halâyıkına ve bedâyi' ü sanâyi'ine hadd ü hasr yoktur" demişlerdir, "Ben ona dahil oldum ve onun acayip ve garaibinin vüs'at ü füshatinin seyrinde hayran kaldım" demişlerdir. ki onun kemâl-i vüs'atinden bu beyaban, o arz-ı hakîkatin yani bu âlemin beyabanları, katında bahr-i bî-pâyân içre bir kara kıl

198 "Ruhlar âlemi ile bedenler âlemi arasında bir engel vardır."

gibidir, yani bahr-i bî-pâyân içre bir kıl nice ise bu âlemin sahârî-yı vâsi'a ve feyâfî-i kesîresi o âlemin bî-pâyân olan beyabanlarına nisbet öyledir demek olur.

Mesnevî:

Âb-ı istâde ki seyresteş nihân
Tâze-ter hoş-ter zi- cûhâ-yı revân (4: 1092)

K'û derûn-ı hîş çun cân u revân
Seyr-i pinhân dâred u pây-ı revân (4: 1093)

"İstâde olan su ki onun nihanî seyri vardır, yani arz-ı hakîkatin âb-ı râkidinin ki manevî ve nihanî seyri vardır, revân olan sulardan taze ve hoşterdir."

Yani o arzda râkid ve mukim olup ve manen seyir kılan âb, bu âlemde olan enhâr-ı câriyeden tazerek ve hoşrektir. "Revân" bunda akıcı manasınadır,

"Zira ki o âb-ı istâde kendi bâtınında can u revan gibi seyr-i pinhân veyahut pây-ı revân tutar."

Bazı nüshada canla revan mabeyninde vâv-ı âtıfe vaki olmayıp izafet üzere yazılmıştır. Canın revana âmımın hâssa izafeti [744] kabilinden olur. Ammâ esah olan vâvla olmaktır ve canla revanı muhakkak olanlar böyle fakr eylemişlerdir ki insanın vücudunda iki ruhu vardır. Birine rûh-ı hayât derler ve birine rûh-ı temyîz ıtlâk ederler. Rûh-ı hayât insanda ölünceye dek müfarakat eylemez, ammâ rûh-ı temyîz nevm hâlinde gidip bîdârlık vaktinde yine gelir. Bu gidip gelene revan denir ve ber-karâr olana ruh ve can tabir olunur.

İmdi azizim, bu gûne maarif ve esrarın müstemi'i katı bîdâr-dil olmak lâzım olduğunu iş'ar için ve hâb-ı gafletle hufte olanlardan bu gûne hitabı kûtâh kılmak vacip idiğini talim için bu beyt-i şerîfle hatîb-i râz olanlara ve nâsa irşat ve nasihat kılanlara tembih edip buyururlar:

Mesnevî:

Mustemi' huftest kûteh kun hitâb
Ey hatîb în nakş kem kun tû ber-âb (4: 1094)

"Müstemi' uyumuştur, hitabı kûtâh eyle ey hatib, âb üzere bu nakşı az eyle."

Yani bu gûne maarif ve esrara kulak tutanlar, hâb-ı gaflette yatmışlar ve sem'-i cânların ker etmişlerdir. İhtisar matlûptur, hitabı kısa eyle ve bunlara bu gûne sözü az söyle ey nâsa vaaz edici ve irşat ve nasihat semtine gidici kimse, âb üzere bu nakşı vurma ki "en-Nâsihu li'l-gufelâi ke'r-râkimi ale'l-mâi" demişlerdir. Filhakika ehl-i gaflete esrar ve maarif söylemek âb üzere nakış eylemek gibidir azizim.]

İşte Hazret-i Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfleriyle bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerine remz ü işaret tarîkiyle emr ü ferman buyururlar ki "Ey Aşçı Dede,

müstemi'în hâb-ı gaflettedirler, ihtisar matlûptur, hitabı kısa eyle ve bunlara bu gibi esrarı az söyle ey nâsa vaaz edici ve irşat ve nasihat ve vasiyet edici ve âb üzere bu nakş-ı esrârı vurma ey yüzsüz asi!" buyururlar.

[**İstitrâd:** Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimiz kendi [745] nefs-i nefîs-i şerîflerine "bu asi" tabir buyururlar imiş. Halifeleri olan Sultân-ı Ulemâ-billâh Mustafa Fehmi kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz dahi "bu asi" buyururlar idi. İşte mukallidin imanı sahihtir derler, bu yüzsüz asi de onlara takliden bir de "yüzsüz" olduğumu bildiğim için onlardan fark u temyiz olsun diye yüzsüzlüğümü ilâve ederek "bu yüzsüz asi" diye nefs-i âsiyâneme hitap ederek söylerim. Bu kere Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Mesnevî-i şerîflerinde böyle asi demek tabiri hakkındaki nutk-ı sa'âdetlerini görünce artık bizim koca oğlan koltukları kabardı ki gördün mü bak sâlikân böyle kendilerine "asi" tabir ettiklerinin ledünniyâtı ne imiş, anla dedi. Fe-subhânallâhi ta'âlâ bu koca oğlandan ne vakit yakamızı kurtaracağım, gerek zâhir gerek bâtın ne iş işlesem koca oğlanın eli içindedir, onsuz hiçbir işim yoktur. "Koca oğlan" dediğim bizin "nefis ağa" demektir.

Hikâye:

Evvelce risalemizde nakl ü hikâye olunduğu üzere Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin bir kış şehre nakil buyurmayıp köyde bahçe-i sa'âdetlerinde ikamet buyurmuşlar idi. Biraz rahatsız olduğunu işitip ihvandan Hoca Abdullah Efendi ve pederim beraber olarak üçümüz istifsâr-ı hâtır-ı gavsiyyeleri için bahçe-i sa'âdetlerine gittik. Harem-i sa'âdetlerinde istirahat buyurdukları için lede'l-istîzân "Gelsinler" diye emr ü ferman buyurmuşlar. Huzûr-ı gavsiyyelerine elimizden geldiği kadar kemâl-i edeb ü huzûr ile dahil olduk. Ayakta bulduk. "Buyurun" dediler. Lâkin şöyle bir göz ucuyla nazar ettim, gördüm ki hazret-i şeyh değildir, gözler başkalaşmış ve boyunlarına beyaz tülbent sarmışlar. "Buyurun" diyen de kendisi değildir. Fakir de şimdi boynuma bezay tülbent sarıyorum. Ne için der isen, ehlullâhın kıtmîri olduğuma işareten yani kıtmîrlerin boğazlarında birer tasması olur, işte ona işarettir. [746] Lâkin Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin tülbent sarışları bu manaya değildir. Onlarınki hazreti maşûka naz u niyazdır ki "Bak senin için ne hâllere giriftar oldum" diye gözleri başkalaşmış demek. Makâm-ı fenâ-fillâhta olanların gözleri öyle olur azizim.

Hücre-i sa'âdetleri ocağının bir tarafına efendimiz oturdular. Onun karşısına Hoca Abdullah Efendi oturdu; pederim de onnu yanına oturdu. Fakir de pederimin alt tarafına oturdum. Kemâl-i lutf u keremlerinden hâl ve hatır sual buyurduktan sonra Hoca Abdullah Efendi'ye hitaben buyurdular ki "Nasıl bakalım, artık şeyh efendi de oldun, hatm-i hâcegân da okuyorsun mu diyorlar?" Hoca efendi sükût buyurup önüne baktılar. Sonra pederime hitaben buyurdular ki "Nasıl ağa baba, ağa ile aranız iyi midir? Sen mi onun sözünü tutuyorsun, yoksa o mu senin sözünü tutuyor?" Derhal pederim intikal edip "Hayır efendim, o benim sözümü tutuyor" diye arz eyledi. Lâkin hazret-i şeyh de bu söze nîm te-

bessüm buyurdular. Şimdi anladım ki nevbet-i suâl bu asiye geldi. Derunumdan sızlanarak "Aman ya hazret, bu yüzsüz asi kıtmîrlerinin hâl-i perîşânı senin malûmundur" niyazı üzerine affedip asla fakire hitap buyurmadılar. Bir müddetçik oturup huzûr-ı gavsiyyelerinde selâmlık dairesine avdet ettik.

Artık Hoca Abdullah Efendi ile pederimin semtlerinden yakamı alamadım. Birbirlerine diyorlar ki "Gördün mü ruznamçeciye hiçbir şey söylemedi! Nasıl etmiş ise hazret-i şeyhin kalbine girmiş. Yalnız ona mestane gözleriyle tebessüm ederek iltifat ve iksîr-i a'zam olan nazar-ı gavsiyyeleriyle nazar buyurdular!" diyerek artık pek çok şetm ettiler. Fakir de cevabında dedim ki "Siz bir bilirsiniz, fakir bin bilirim, sizin dediğiniz gibi değildir. Bu yüzsüz asinin ne derecede mücrim günahkâr olduğumu bilip buna söz kâr etmez, beyhude nefes sarf etmeyem [747] diye bir şey irade buyurmadılar" dedim ise de nafile, kandıramadık.

Hoca Abdullah Efendi şehirde fakirhanede her cuma ve isneyn geceleri gelip ihvan ile beraber hatm-i hâcegân okuturlar idi, oraya remz ü işaret buyurdular. Pederim de bütün gün çarşıda pazarda geşt ü güzâr ederek nefsi neyi arzu eder ise onu almak isterdi; fakir de akçe yetiştiremez idim, oraya remz ü işaret buyurdular. Hatta pederimini böyle akçe yüzünden fakiri fevakalâde muztarip eylediğini bazı ihvan tarafından Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimize arz etmişler. Hazret buyurmuşlar ki "Ne yapalım? Ruznamçeci efendiyi derviş ettik, ammâ bi-hasebi'l-me'mûriyyet ona erbain ettiremedik, pederinin böyle eza ve cefası ona erbain demektir" buyurmuşlardır. Hazret-i Şeyh-i Ekrem efendimiz bir gün fakirhaneye teşrif buyurup pederime hitaben: "Ağa baba, oğlunuzu akçe için çok tazyik ediyorsunuz, lâkin bunun elinde bir şey yoktur, mâni', mu'tî Cenâb-ı Haktır" buyurdular. Pederim de cevabında dedi ki "Efendim, Cenâb-ı Hak bu ihtiyar vaktimde ne için kulunuzu böyle parasız bırakıyor?" demesiyle Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimiz ziyade tebessüm ederek gülüp buyurdular ki "Şimdi malın sahibini haber verdik, onunla kavga etmeye başladı" diyerek bazı pend ü nasihat ederek avdet buyurdular azizim.

Gelelim bahsimize, mevlânâ. İşte Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Mesnevî-i şerîflerinde buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 145:

Hîş mucrim dân u mucrim gû meters
Tâ neduzded ez-tu ân ustâd ders (4: 1387)

"Kendini mücrim bil ve mücrim de, korkma, ta o üstat senden ders uğurlamaya."

Yani ey âşık, kendini mücrim ve günahkâr bil ve nefsine asi ve mücrim de, havf eyleme ve mutî' ve münkâdım diye istiğna kılma, ta kim o üstâd-ı hakîkî ve muallim-i ma'nevî olan Hudâ-yı ta'âlâ sana talim ve ilham eylemeyi senden nihanî [748] ahz kılmaya, zira mariz olan kimse tabibe ben marizim demese ve ona tevazu edip marazına itiraf kılmasa tabip ilâcını ondan setr ü pinhân eyler.

Misâl-i âher, bir kimse bir âlimden talim eylemeye âr eylese ve kendinin cehline muterif olmasa, o üstat olan âlim ona ders vermez ve talim eylemez.

Mesnevî:

Çûn bigûyî câhilem ta'lîm dih
În çunîn insâf ez-nâmûs bih (4: 1388)

"Çün kim cahilim, bana talim ver diyesin, buncılayın insaf, âr ve namustan yeğdir."

Zira âr ve namus seni ilimden bî-nasîb eyler ammâ cehle itiraf eylemek seni üstadın merhametine mazhar eyleyip ilimden behredâr eyler. Pes hamiyyet-i câhiliyyeyi giderip izhâr-ı cehl kılmak ve cürmüne muterif olmak ârlanmaktan ve tâ'at-bîn olmaktan yeğrektir. Nitekim denilmiştir:

Cürmünü i'tirâf eden miskîn
Yeğdir ondan ki ola tâ'at-bîn

Mesnevî:

Ez-peder âmûz ey rûşen-cebîn
Rabbenâ guft u zalemnâ pîş ezîn (4: 1389)

"Ey cebîni ruşen, pederinden öğren, zira o bundan evvel 'Rabbenâ zalemnâ"[199] dedi."

Çün kim menhî olanın irtikâbına cür'et eylemek Hazret-i Adem aleyhisselâm ve Havva'dan sâdır oldu, onlar cürmüne itiraf edip "Kâlâ Rabbenâ zalemnâ enfusenâ ve in lem tegfir lenâ ve terhamnâ le-nekûnenne mine'l-hâsirîne"[200] dediler.

Mesnevî:

Nî bahâne kerd u nî tezvîr saht
Nî livây-ı mekr u hîlet berferâht (4: 1390)

"Hazret-i Adem aleyhisselâm ne bahane dedi ve ne tezvir düzdü, ne mekr ü hile sancağını kaldırdı."

Yani o Hazret, bahane eylemedi ve tezvir düzmedi ve mekr ü hiyel sancağını kaldırmadı, zira bunlar sıfat-ı iblîsiyyedir ki ona işaret buyururlar:

Mesnevî:

Bâz ân iblîs bahs âgâz kerd
Ki budem men surh-rû kerdîm zerd (4: 1391)

---

199 "Rabbimiz... Zulmettik" A'râf, 7/23.

200 "Dediler: Rabbimiz, biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, muhakkak ziyana uğrayanlardan oluruz!" A'râf, 7/23.

"Ammâ o iblîs geri bahse şurû' eyledi böyle diye ki "Ben surh-rûy idim, sen beni zerd-rû ve hacîl eyledin."

Yani ben sana taat etmekle cemîlü'ş-şekl bir kimse idim, beni iğva edip asi eylemekle [749] hacîl ve şerm-sâr eyledin.

Mesnevî:

Reng reng-i tust sabbâgam tûyî
Asl-ı curm u âfet u dâgem tûyî (4: 1392)

"Hakikatte renk senin rengindir, zira sabbâğım sensin. Benim cürüm ve günahımın ve afet ve dâgımın asıl ve menşei sensin, beni iğvâ ayleyip dalâlete bıraktın dedi."

Mesnevî:

Hîn bihân rabbî bi-mâ agveytenî
Tâ nekerdî cebrî vu kej gumtenî (4: 1393)

Agâh ol, "Kâle rabbi bi-mâ agveytenî"[201] ayetini oku, ta cebrî olmayasın ve eğri dokumayasın."

Hazret-i Adem aleyhisselâm gibi müeddeb olup cürmüne itiraf kılasın; şeytan gibi dâmen-i cebre yapışıp küstahlığa cüret kılmayasın azizim.]

İşte mevlânâ, Hazret-i Mevlânâ efendimizin nutk-ı sa'âdetleri üzere asi ve yüzsüz Aşçı Dedeleri olduğumu ilme'l-yakîn ayne'l-yakîn bilip gördüğüm için isyanıma, yüzsüzlüğümü halt edip daima böylece halt ederim. Eyvallah hû, ah ah ah, milyon sad hezâr milyon ah ki kimdir halt edip karıştırmayan; kimdir Cenâb-ı Hakk'ın takdir ve kaza ve hükm-i ezeliyyesinin mağlûbu ve maskarası olmayan? Cümlesi hükm ü fermân-ı lem-yezelî ve takdîr-i kazâ-yı ilâhî tahtında zebûn ve mağlûp olmuştur. Binaenaleyh daima cürm ü isyanını bilip ve kendi kusur ve günahına nazar edip gayrın gerek iyi ve gerek kötü amel ve işlerine nazar etmeyip hayır ve şer Cenâb-ı Hakk'ın dilemesiyle olduğuna iman edip daima temâşâ-yı cemâl ü celâl ile hoşça bir vakit geçirmektir azizim.

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Mesnevî-i şerîflerinin birinci cildinde 331. sayfasında bu makama münasip buyurmuş oldukları beyt-i şerîfleri de ihvân-ı bâ-sefâya arz olunur ki bundan fevkalâde işe kesb-i ittilâ' olunup ona göre hareket olunsun diye azizim.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 331-332:

Çeşm-i Âdem ber-bilîsî kû şakîst
Ez-hakâret v'ez-ziyâfet bingerist (1: 3893)

---

201 "(İblis): Rabbim, dedi, beni azdırmandan ötürü..." Hicr, 15/39.

"Adem aleyhisselâmın [750] çeşmi iblis üzere ki o iblis şakîdir, hakaretten ve ziyafetten yani ululanmak cihetinden ve şeytanı tahkir etmek canibinden nazar eyledi."

Mesnevî:

Hîş-bînî kerd u âmed hod-guzîn
Hande-zed ber-kâr-ı iblîs-i la'în (1: 3894)

"Hazret-i Adem aleyhisselâm hodbinlik eyledi ve kendisini ihtiyar edici geldi, lain iblisin kâr u fiili üzre hande vurdu."

Mesnevî:

Bâng berzed gayret-i Hak k'ey safî
Tû nemîdânî zi-esrâr-ı hafî (1: 3895)

"Hazret-i Hakk'ın gayreti bâng vurdu ki ey safi sen esrâr-ı hafîden bilmezsin."

Mesnevî:

Posteş-râ bâz kûne ger kuned
Kûh-râ ez-bîh u ez-bun berkuned (1: 3896)

"Hazret-i Hak eğer postunu, yani kürkü ters eyleye."

Kürk tersi eyleye demekten murat, lutuf yerine kahır ve hidayet yerine dalâlet göndere ve hayır mahalline şer murat eyleye demek olur.

"Dağı kökünden ve dibinden koparır."

Yani eğer emir beraks olmak murat eylerse, dağ gibi râsih ve sabit olan temkin sahibini makamından kal' edip hebâ-yı mensûr eyler.

Mesnevî:

Perde-i sad âdem ân dem berderd
Sad bilîs-i nev musulmân âverd (1: 3897)

"Yüz adamın perdesini o demde yırtar; yüz yeni iblis, Müslüman götürür."

İsterse nice yüz bin sadıkı ân-ı vâhidde zındık eyler ve isterse nice bin zındığı derhâl sıddık mertebesine götürür ve kalplerinde iman u îkân ezhârını bitirir. Çün kim Hazret-i Adem aleyhisselâma bu gûne itâb-âmîz tedip erişti.

Mesnevî:

Guft Âdem tevbe kerdem zîn nazar
În çunîn kustâh nendîşem diger (1: 3898)

"Hazret-i Adem aleyhisselâm dedi: İlâhî, bu nazardan tövbe eyledim, bunun gibi gayrı küstah ve nâ-sezâ fikir etmeyeyim" demiştir azizim.]

Aşçı Dede pek güzel ve pek iyi pend ü nasihatler ediyorsun, lâkin evvelâ bu pend ü nasihati kendi nefsine et de sonra ihvana et, zira ki insanın kendi nefsi cümleden akdemdir demişlerdir ve bu sözler [751] ile halkı kendiye tabi kılmak ve kendiye cümleyi hayran etmek arzu ediyorsun ve kendini makâm-ı izzet ve mertebe-i bâlâda bulundurmak istersin. Hâlbuki izzet-i nefse lâyık değildir, Hudâ-yı müte'âl hazretlerine lâyıktır. Nefse lâyık olan zillet ve ubudiyettir aziz. Eyvallah mevlânâ, evet öyledir, pek doğru ve güzel buyuruyorsunuz, lâkin bu kelâmları bu yüzsüz asi kendi kitabımdan söylemiyorum, pîrân-ı izâm hazerâtının kelâm-ı kudsiyyeleri ve kelâm-ı kibâr olarak onlardan nakl ü hikâye ediyorum, yani ehlullâh metaını satar bir tellâl-ı sûk-ı sultân-ı aşkım. Bundan fakire tellâliye olarak ne kalır ise bin bereket versin diyeceğim azizim. Yoksa hâşâ sümme hâşâ, Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin buyurdukları gibi öyle birtakım efsun ve kelâm-ı ma'rifet ile nâsın kulûbuna mâlik olalım ve onları kendimize tabi edip dünya izzet ve rif'at bulalım için değildir.

Mesnevî [Rusûhî, c.3, s. 191:

Tâ be-efsûn mâlik-i dilhâ şevîm
În nemîbînîm mâ k'ender gevîm (3: 2234)

"Ta kim efsunla yani kelâm-ı ma'rifet-meşhûnla nâsın kulûbuna malik olalım ve zebûnlar mabeyninde mahdûmiyyet ve hürriyet mertebesini bulalım ve bunu görmeziz ki biz beşeriyet çukuru içre mahpus ve sicn-i tabî'atla melûf ve menusuz."

Mesnevî:

Der-gevî vu der-çehî ey kaltabân
Dest vâ-dâr ez-sibâl-i dîgerân (3: 2235)

"Masiyet çukurunda ve dalâlet kapısındasın ey kaltaban, yani ey nefsin fücurunu görüp razı olan!"

Kaltaban, hatununun fücurunu görüp razı olan kimseye derler.

"Gayrıların bıyığından elini geri tut!"

Yani kimselerin ıslâh ve iflâhından elini geri tut ve evvelâ kendi nefsini ıslâh ve iflâh et, ta kim giriftar olanların halâsına ve bimar kalanların tımarına kadir olasın. "E-te'murûne'n-nâse bi'l-birri ve tensevne enfusekum" ve entum tetlûne'l-kitâbe[202] âyet-i kerîmesinin mevridi olan Beni-İsrail gibi birr ü ihsanla emredip [752] kendi nefsini unutmayasın ve kendi marazını koyup halkın

202 "Siz Kitabı okuduğunuz hâlde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?" Bakara, 2/44.

yarasına tımar etmeye meşgul olan marîz gibi olmayasın ki vaize lâyık olan, nasihati evvelâ kendi nefsine etmek, pes badehu kabûlü'n-nush ve ıslâhü'n-nefs nâsın irşat ve nasihati canibine gitmek gerek ve illâ Rabbü'l-izzetten istihyâ etmek gerek. "Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ hitâben li Dâvûde ve ta'rîden li'l-vâ'izîne'l-gayri'l-musta'izîne: "Yâ Dâvûdu 'iz nefseke fe-in itte'azte fe-'izi'n-nâse ve illâ fe-'stehyi min rabbike."[203]

Mesnevî:

Çûn be-bustânî resî zîbâ vu hoş
Ba'd ezân dâmân-ı halkân gîr u keş (3: 2236)

"Çün kim bir ziba ve hoş bostana erişesin, yani çün kim câmi'-i cemî'-i simâr-ı esmâ ve esrâr olan mertebe-i ulûhiyyete vasıl olasın, ondan sonra halkın eteğini tut ve o canibe çek azizim."

Mesnevî:

Ey çu harbende harîf-i kûn-ı har
Bûse-gâhî yâftî mâ-râ biber (3: 2238)

"Ey harbendeler gibi har-ı nefsin dübürünün harîf ü hadimi, bir bûse mahalli buldunsa ve iyi yere vâsıl oldunsa bizi dahi o yere ilet."

Bu dahi istihzadır o kimselere ki har-ı nefslerine bende ve kîr ü gulû kaydına efkende olalar ve varta-ı hırs u şehvet kalalar, ma'a-hâzâ yine riyaset ü müfaharat için irşâd-ı nâsa tasaddî kılalar. Pes şol kimseler ki harbende olalar ve kendilerini harbendelikten azat kılmayalar, bu gûne istihza ve istihkara lâyık olurlar ve Hazret-i Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin "Ta'ise abdu nefsihi ve abdu batnihi; ta'ise abdu fercihi; ta'ise ve'ntekese"[204] buyurdukları bedduaya kendilerini ehil kılarlar.

Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinden böyle menkuldur ki bir gün bir kimseyi görüp "Me'smuke?" diye sual kıldı. O recül dedi ki "İsmim Harbende'dir." Pes Bâyezîd hazretleri ona dedi ki "Emâtallâhu himâreke hattâ tekûne abdallâhi."[205]

---

203 "Allah, vaazlarının kendilerine yararı olmayan vaizlere tarizle Hazret-i Dâvûd'a şöyle hitap etmiştir: Ey Dâvûd, kendine vaaz et, eğer vaazını kendin tutarsan daha sonra insanlara vaaz et, aksi hâlde rabbine karşı mahçup olmalısın." *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 1,s. 144, no: 513; *Feyzu'l-kadîr*, c. 1, s. 78; *Hilyetu'l-evliyâ*, c. 2, s. 382, "Yâ Îsâ 'iz nefseke bihikmetî fe-in intefa'te (itte'azte) fe-'izi'n-nâse ve illâ fe'stehyi minnî."

204 "Nefsine ve midesine köle olan kişinin bahtı kara olsun, şehvetine köle olan kişinin bahtı kara olsun, alaşağı olsun." Krş. *el-Buhârî*, c. 3, s. 1057, no: 2730; *İbn Mâce*, c. 2, s. 1386, no: 4136; *Şu'abu'l-îmân*, c. 7, s. 303, no: 1089; "Ta'ise abdu'd-dînâri ve abdu'd-dirhemi ve abdu'l-hamîsati in u'tiye radiye ve in lem yu'ta sehata; ta'ise ve'ntekese..."

205 "Allah senin eşeğini öldürsün, Allah'a kul olasın."

Mesnevî:

Çun nedâdet bendegî-i dost dest
Meyl-i şâhî ez-kucâât hâstest (3: 2239)

"Ey hod perest, çün kim hazret-i dostun sana bendeliği dest vermedi ve ibadet [753] ve ubudiyet mertebesine irgürmedi, şahlığa meyletmek sana ne yerden kaldı?"

Yani enbiyâ-yı izâm aleyhime's-selâm ve evliyâ-yı kirâm kuddise sırruhum izzet ü riyaseti meskenette ve Hazret-i Hakkın ubudiyetinde buldular, nitekim Sultân-ı enbiyâ "Allâhumme'hyînî miskînen ve emitnî miskînen ve'hşurnî ma'a'l-mesâkîni" buyururlardır "Ve ene seyyidu Adem ve Ademu ve men dûnehu temmet livâuhu" dedikten sonra "Ve lâ fahre bî" demekle ve fakrla fahr eylemekle tefahhur kılardı. Pes evliyâ-yı kirâm dahi her biri:

Beyit:

Men bende şudem bende şudem bende şudem
Men bende be-hıdmet-i ser-efkende şudem

Her bende ki âzâd şeved şâd şeved
Men şâd ezânem ki tu-râ bende şudem[206]

Demekle o hazrete ibadet ü taat kıldılar, hatta şâh-ı dîn ve mâh-ı felek yakın olmak mertebesini buldular. Pes sana ey bed-hû ve nâşüste-rûy, çün kim dostun bendeliği ve yolunda efkendeliği el vermedi, din ve tarikat mâhı olmaklığa sana meyil neden hâsıl oldu? Şâh-ı dîn olmağın şartı o hazrete bende ve efkende olmak ve can u baş onun tarîk-i hubbunda feda kılmaktadır.]

Evet azizim, bu yüzsüz asi Aşçı Dede deryâ-yı aşk-ı mecâzîde geşt ü güzâr eylediğim zaman sefîne-i vücûdum baş kaptanı olan canı sandalye-i hükümdârlığa oturtup karşısında el best-i kıyâm olarak hem ağlar ve hem bu beyitleri okurdum: "Bende şudem bende şudem." Kezalik deryâ-yı aşk-ı mecâzîden deryâ-yı aşk-ı hakîkate çekilip o deryanın ve cümle deryaların sultanı olan Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin huzûr-ı cenâb-ı gavsiyyelerinde dahi nice seneler hem ağlar ve hem "bende şudem bende şudem" daha nice böyle ubudiyet ve kulluk niyazlarında bulunurdum. Ne çare ki hâlâ adam olamadım vesselâm.

Gelelim bahsimize. İşte yine geldi tellâl-ı metâ'-ı ehlullâh, vasiyet ve nasihat edici abdullah mevlânâ. Buraya kadar zikr ü beyan olunan [754] hadîs-i şerîf ve kelâm-ı kibârdan dünyayı ve Konya'yı anladık. Öyle olduysa bu dünyadan yakanı kurtarıp Konya'da huzûr-ı Cenâb-ı Mollâ-yı Rûm kuddise sırruhu'l-azîzde

206 Ben köle oldum. köle oldum, köle oldum. Ulu olana hizmetle köle oldum. Bütün köleler azat olunca sevinir, bense sana köle olduğum için sevinirim.

sermâye-i ezel ü ebed olan aşk u muhabbetini tezyit eyle. "İrci'î"[207] emrine hazır ve dört gözle nazır olasın. İster isen Konya'ya ister isen Erzincan'a git, çünkü eskiden Erzincan da Konya gibi idi.

Erzincan'ın erleri
Zindedir canları

Çünkü Erzincan demek, erlerinin zinde derecâtları demektir. Dünyadan kurtulmanın çaresi dünyanın sahibini çağırmak ve onun halifelerine iltica ve dehâlet etmekle olur. Meselâ yolda gider iken bir koyun sürüsüne rast gelsen, sürünün ejderha gibi olan kelbleri senin üzerine hücum etse ne yaparsın? Derhal acele çobanı çağırırsın. Çoban yetişip seni kelblerin elinden kurtarıp yoluna revan eder. İşte azizim bunun gibidir. Bu ebyât-ı şerîfeler ile nazarına be-tarîki't-temsîl arz u beyan olunur.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 41-42:

Her ki bîdârest û der-hâb-ter
Hest bîdârîş ez-hâbeş beter (1: 409)

"Her şol kimse ki bîdâr ve ahvâl-i dünyâdan haberdardır, o ziyade hâb-ı gaflettedir. Onun bîdîrlığı onun hâbından bed-ter ve kabîh-terdir."

Zira hâbda iken günahlardan ve ahvâl-i dünyâdan beridir. Ammâ bîdârlıkta günahlardan ve kuyûd-ı dünyeviyye ile mukayyet olup hata ve isyandan hâlî değildir.

Mesnevî:

Çun be-Hak bîdâr nebved cân-ı mâ
Hest bîdârî çu derbendân-ı mâ (1: 410)

"Çün kim Hak'la bîdâr olmaya bizim canımız, belki akıl ve hisle bîdâr ola, o bîdârlık bendde olmak gibi bize lâyık oldu" demek olur lafz-ı der eğer zarf manasına olursa. Ammâ vasf-ı terkîbî olur ise "O bîdârlık kapı bağı gibi bizim lâyıkımız oldu" demek olur. Haddizatında akıl ve his ile bîdârlık bend-i der-i vahdet ve sedd-i -râh-ı hakîkattir veyahut bend, iki [755] dağ ortası ve akabe manasınadır. Takdîr-i ma'nâ "O bîdârlık bizim için derbent gibidir" demek olur.

Mesnevî:

Cân heme rûz ez-leked-kûp-ı hayâl
Vez-ziyân u sûd u ez-havf-ı zevâl (1: 411)

"Can dükeli gün hayalin depme vurmasından yani hayal ve fikir canı örseleyip müşevveş kılmasından ve ziyan ve faydadan ve zeval havfından..."

---

207 "Dön!" Fecr, 89/28.

Mesnevî:

Nî sefâ mîmânedeş nî lutf u fer
Nî be-sûy-i âsmân râh-ı sefer (1: 412)

"O canın ne sefası ve ne letafet ve ne kuvveti kalır. Ne âsumân ve ne âlem-i melekût canibine ruha sefer yolu kalır."

Belki bu âlem-i süflîde nefis ve şeytan elinde zebûn olup âlem-i ulvî müşahedesinden ve tecelliyât-ı ilâhî muayenesinden mahrum kalır.

Mesnevî:

Hufte û bâşed ki û ez-her hayâl
Dâred umîd u kuned bâ-û makâl (1: 413)

"Filhakika hufte o kimse olur ki o her hayalden ümit ve reca tutar ve hayal ile musâhabet-i makâl eyler."

Yani kalbine gelen hayâlât-ı dünyeviyyeye vücut verip onunla mükâleme eyler ve ömr-i nâzenîni beyhude yere sarf eyler. Bu neye benzer? Buyururlar ki bir adam düşünde şeytanı hurî gibi görüp onunla ihtilâm olur. Sonra bîdar olur, şeytan kaçtı, artık başlar sövüp saymaya: "Lakîn şeytan beni azdırdı! İşte heva ve hevese ve hayal ve arzuya ömrünü sarf eyleyen adam buna benzer azizim. Meselâ kuş havada uçar, onun sayesi gölgesi yere düşer, o gafil ve ebleh adam o kuşun sayesine ok atar, yani ömr-i nâzenîni beyhude yere kuşun sayesi ardınca telef ve zayi eder. Akıbet işi anlar, ammâ ne çare bade-harâbi'l-Basra dedikleri gibi. İşte o eblehin bu hayalden halâsı için Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyururlar ki "Ey gafil ve ebleh adam, dünya buna benzer, bundan yakanı kurtarmak ister isen bir sâye-i Hudâ'ya sayesine dehalet et."

Mesnevî:

Sâye-i [756] Yezdân çu bâşed dâyeeş
Vâ rehâned ez-hayâl u sâyeeş (1: 422)

"Sâye-i Yezdân yani zıll-ı ilâhî olan veliyy-i âlî-şân, çünkü dâye ve mürebbisi ola onu sayeden ve hayalden geri kurtarır."

Mesnevî:

Sâye-i Yezdân buved bende-i Hudâ
Murde-i în âlem u zinde-i Hudâ (1: 423)

"Yezdân'ın sayesinden murat, Hudâ'nın bendesi olur. O bende-i Hudâ bu âlemin mürdesi ve Hudâ'nın zindesidir."

Yani bu âlemden ber-mûcib-i "Mûtû kable en temûtû"[208] olmuş ve meyyit gibi feragat kılmış ve Hudâ-yı ta'âlâ ile zinde olmuştur ve onun kurb u visalini bulmuştur.

Mesnevî:

Dâmen-i û gîr zûter bî-gumân
Tâ rehî der-dâmen-i âhir zamân (1: 424)

"Ey esîr-i sâye-i dünyâ olan kimse, o sâye-i Hudâ'nın dâmenini tut, yani onun tebaiyet ve inkıyadı zeyline ale'l-fevr teşebbüs et bî-gümân, ta kim ahir zamanın dâmeninde olmaktan kurtulasın."

Yani ta kim bî-şüphe ahir zamanın nihayetinde vaki olan fiten ü mihenden necat bulasın.

Mesnevî:

Keyfe medde'z-zılle nakş-ı evliyâst
Kû delîl-i nûr-ı hûrşîd-i Hudâst (1: 425)

Sûre-i Furkân'da olan âyet-i kerîmeden muktebestir. Tefsirini arzu eden mahalline müracaat buyursun. Ma'nâ-yı beyt: "Keyfe medde'z-zille"[209] ki Hak ta'âlâ buyurdu ki inde't-tahkîk ondan murat, zıll-ı kâ'inâttır. Ve bu sâye-i kâ'inât nakş-ı evliyâdır ki o evliya delîl-i nûr-ı zât-ı Hudâ'dır. "Kû" zamiri evliyanın nakşına raci olsa dahi caizdir. Bu vecih üzere mana ki "O nakş-ı evliyâda olan zilâl-ı kâ'inât delîl-i nûr-ı zât-ı Hudâ'dır" demek olur. Ve bu vücûd-ı hâricînin nakş-ı evliyâ olması bu veçhiledir ki cümle âlem, hakîkat-i Muhammediyyenin sureti ve nakşıdır, zira müdebbir-i mevcûdât ve mürebbî-i mümkinât odur ve her kâmil ve mükemmil ki mazhar-ı esrâr-ı hakîkat-i Muhammedî ola, bu âlem bi'l-külliye onun cesedi ve sureti ve nakşı gibi olur. Haysu mâ yeşâu onda tasarruf ederler. Nitekim İbn Fâriz hazretleri buyururlar:

Şiir: [757]

Ve lâ felekun illâ ve min nûri bâtinî
Bihi melekun yuhdi'l-hudâ bi-meşîetî[210]

Mesnevî:

Enderîn vâdî merev bî-în delîl
Lâ uhibbu'l-âfilîne gû çun Halîl (1: 426)

---

208 "Ölmeden önce ölünüz." es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 436, no: 1213; *Keşfu'l-Hafâ*, c. 2, s. 291, no: 2669. İbn Hacer sabit olmadığını, el-Kârî de mutasavvıfların sözü olduğunu söylemiştir.

209 "Gölgeyi nasıl uzattı?" Furkan, 25/45.

210 "Hiçbir felek yoktur ki bâtini nurumdan olmasın // Onda bir melek benim isteğimle hidayete erdiren" *Dîvânu İbni'l-Fârıd*, s. 60.

Hazret-i vâhibü'l-ihsân ve'l-in'âm sûre-i En'âm'da Hazret-i Halil alâ nebiyyinâ ve aleyhisselâmın mebde'-i hâlinde olan ahvalini hikâye buyururlar. Tefsire müracaat oluna.

Ma'nâ-yı beyt: "Tarîk-i vahdet ve râh-ı cenâb-ı izzete delil ve rehnümasız gitme, nukûş-ı kâ'inâta 'Lâ uhibbu'l-âfilîne'[211] de Halîl-vâr ve cümleye dil verme zinhar!"

Mesnevî:

Rev zi-sâye âftâbî-râ biyâb
Dâmen-i Şeh Şems-i Tebrîzî bitâb (1: 427)

"Yürü sâyeden bir âfitâbı bul, yani sâye-i ilâhî olan velînin vücûd-ı zâhirîsinden âfitâb-ı ehadiyyeti bul, Tebrîz'e mensup Şâh Şems'in dâmenini bük."

Yani eğer sâye-i vücûd-ı velîden âfitâb-ı hakîkati bulmak istersen, şâh-ı manâ olan Şemseddin-i Tebrîzî kaddesallâhu sırrahu'l-azîz hazretlerinin dâmen-i emr ü irşâdını muhkem tut.

Mesnevî:

Reh nedânî cânib-i în sûr u urs
Ez-ziyâu'l-Hak Husâmeddîn bipurs (1: 428)

"Bu sûr ve arûs canibine yol bilmez isen..."

"Sûr" düğün manasına ve "urs" geline ve güveye ıtlâk olunur, lâkin bunda mahbûb manasına istiare kılınır; "nedânî"de istifham manası verilir. Takdîr-i kelâm: "Eğer bu mahbûbe-i hakîkate ve onun visali sûruna yol bilmezsen, Hakk'ın ziyası olan Hüsameddin Çelebi Efendi kaddesallâhu sırrahu'l-azîz hazretlerinden sual eyle"

Ki o mahbûbe-i hakîkatin ve onun visalinin tarikatını alâ bilir ve bu mahbûbun visaline âşık olan ona iktida kılar, yani bu iki kâmil asırlarının mürşit ve mürebbisidir. Eğer Şems hazretlerini bulamazsan, o maşûkun yolunu Hüsameddin Çelebi Efendi'den sor. Bu mana o asırda olanlara göredir, pes o asırda olmayanlara nispet bu kelâmdan hisse budur ki ey âfitâb-ı hakîkati bulmak isteyen, şâh-ı tarîkat olan Şems hazretlerinin meşrebinde bir velinin [758] dâmen-i emr ü irşâdını tut ve eğer o mahbûbun visaline yol bulmazsan Hüsameddin sıfatlı bir mürşid-i kâmilden onun tarikatını sual et demek olur azizim.]

Ey bu yüzsüz asi gibi yakasını bu gaddar zalim acûze dünyaya kaptırmış olan arkadaş, gel buraya baş başa verip bunun elinden yakamızı kurtaralım, zira ki ömür, ahire yetişti; ikindi ezanı çoktan okundu, akşam karib oldu, şems-i rûhumuz gurûba yüz tuttu. Eğerçi gurûb ederse artık bir daha bu âleme gelmezsin ve burasının neş'e-i zevk ü sefâsını bulmazsın, lezzet-i firâkı zevk etmesin,

211 "Batanları sevmem." En'âm, 6/76.

zira ki âşıkın zevk ü sefası firakındadır. Firakta olan lezzet vuslatta yoktur. Onun zevk ve sefası da başkadır. Ah mine'l-ışkı ve hâlâtihi, ahraka kalbî biharâretihi, yani harâret-i firâk insanın kalbini yakar, külünü aşk havasına savurur demektir.

Ey kardaş, şimdiye kadar bu aşk ahvalini ve evsafını kirâren mirâren istima ettin, lâkin ne fayda, bâtın kulağımız sağır ve bâtın gözümüz amy. Bu zâhir kulağıyla gözü böyle bâtına müteallik olan sözü ve esrarı ne işitir ve ne de müşahede eder. Evvelemirde bâtın kulağıyla gözü feth ü küşat edelim, sonra esrâr-ı ilâhiyyeyi istima kılalım. Ancak bu kulağı ve gözü açmak için birinci tabip olup Konya'da ârâmsâz-ı feyz ü tecelliyât-ı subhâniyye mazharı olan rûhü'l-etibbâ-yı manevî Mollâ-yı Rûm kuddise sırruhu'l-azîze mi gidip atebe-i felek-mertebe-i gavsiyyesine yüz sürelim, yoksa Erzincan'a mı gidip orada medfûn-ı hâk-i ıtrnâk ve mazhar-ı hubb-ı zâtullâh ve resîde-i makâm-ı gavs-ı a'zam olan Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîze mi yüz sürelim? Erzincan'ın gerçi yolu uzak ise de âşıka Bağdat yakındır, Konya'nın yolu şimdi Haydar-ı Kerrâr'dan yeni feth ü küşât oldu. Aşk şimendiferiyle yirmi dört saatte [759] vâsıl olunur. Yoksa evvelce risalemizde arz u beyan olunduğu üzere Konya ile Erzincan'ı olduğumuz mahalle mi getirelim? Nitekim bu asi yüzsüz Aşçı Dede, Hazret-i Pîr efendimize olan ifrât-ı muhabbetten Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin huzûr-ı gavsiyyelerini terk ile Konya'ya gitmek niyazı küstahlığıma cevap olarak "Konya'yı buraya getirelim" buyurmaları gibi mi edelim? İşte arkadaş, seninle müşavere edelim, bu bapta re'y ü tedbir nedir? Hele bu yüzsüz asi daha ricalden addolunmayıp nâkısatü'l-akl nisâdan olduğum cihetle kocam vardır, kocam izin vermezse evden taşra bir mahalle gidemem, kocam ne zaman bu asiyi tatlik ederse işte o vakit başı boş hayvan gibi istediğim mahalle giderim. Binaenaleyh Konya ve Erzincan'ı buraya getirelim. Konya'nın buraya gelmesi Hazret-i Pîr efendimizin Mesnevî-i şerîflerinde kî nutk-ı sa'âdetlerini can kulağıyla istima ederek feyz ü tecelliyât-ı ilâhiyyeyi müşahede etmek ile hâsıl olur, Erzincan'ın buraya gelmesi dahi Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin ve halifeleri Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin vaktiyle istima edip hırz-ı cân gibi hıfz eylediğim nutk-ı sa'âdetlerinin zikr ü beyanıyla onu da elde etmiş oluruz azizim. İşte evvelemirde kulak ve gözümüzü açmak için çare nedir? Buyururlar ki:

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 57–59:

Guft hân ey suhregân–ı guft u gû
Va'z u guftâr–ı zebân u gûş cû (1: 565)

"Agâh olun ey guft ü gûnun mağlûp ve esiri olan kavim, gûş u zebânın sözünü ve pendini dileyici kavim!"

Yani gûşa müteallik ve zebâna muzaf olan vaaz ve güftârın istimaını talep kılıcı taife.

Mesnevî:

Penbe ender gûş-ı his dûn kunîd (1: 566)
Bend his ez-çeşm hod bîrûn kunîd

Dûn olan his kulağına penbe eyleyiniz, yani zâhir kulağını bağlayınız, ta ki sem'-i bâtını meftuh olup kelâm-ı ilâhiyye ve esrâr-ı rabbâniyyeyi istima edesiniz. Kendi [760] çeşminizden his bendini taşra eyleyesiniz, yani kendi bâtınınız gözünden bu hiss-i zâhirî kaydını ihraç eyleyiniz, ta basar-ı basîretiniz hiss-i zâhirî hicabından halâs oldukta küşade ola ve âlem-i gaybın garaip ve acayibini müşahede eylemeye yol bula ve cemâl-i mahbûb-ı hakîkîyi muayene kıla.

Mesnevî:

Penbe-i ân gûş-ı sır gûş–ı serest
Tâ ne-kerded în girân bâtın gerest (1: 567)

O sır kulağının penbesi yani tıkacı baş kulağıdır. Madem ki bu zâhir kulağı meftuhtur, bâtın kulağı mesduttur. Pes gerektir ki malayanîden ve hezl ü dürûg-ı bî-ma'nâdan bu zâhir kulağını seddedesin, ta sem'-i bâtın küşade ola, zira ta bu zâhir kulağı sağır olmaya, o bâtın kulağı sağırdır. Sem'-i bâtının meftuh olması sem'-i zâhirin mesdûd olmasına mevkuftur, fe'fhem azizim.

Mesnevî:

Bî-hiss u bî-gûş u bî-fikret şevîd
Tâ hitâb-i irci'î-râ bişnevîd (1: 568)

Hissiz ve gûşsuz ve fikretsiz olunuz, yani inkişâf-ı derûn ve inşirâh-ı sadrın vusulü için his ve gûşun ve fikretin ahkâm ve kuyûdundan berî ve ârî olunuz, ta nefs-i mutmainne mertebesin bulup Hazret-i Hak'tan nefs-i mutmainneye vaki olan "İrci'î"[212] hitabını istima kılınız ki Hazret-i Hak kendi canibine davet eylemek üzere hitap edip "Yâ eyyetuhe'n-nefsu'l-mutmainnetu â İrci'î ilâ rabbiki râdiyeten mardiyyeten"[213] buyurur. Pes ey seni zikriyle mutmainne olan ve huzûz-ı cismâniyeden rücu kılan nefsin bu "İrci'î"[214] hitabını gûş-ı bâtınla kendi cismanî olan kuyûdundan necat bulup Hazret-i Hak canibine müteveccih olduğu evkatın küllîsinde istima eyler. Öyle değil ki hemen hîn-i mevt-i tabîîde istima eyleye. Meselâ bir çan bir kere vursa onun çını bir zaman sürer, uzar, hâşâ bu teşbih olamaz. İşte bir kere "İrci'î"[215] hitabı nidasıyla o nida ale'd-devâm gider demektir azizim.

---

212 "Dön!" Fecr, 89/28.
213 "Ey huzura eren nefis! Razı edici ve razı edilmiş olarak Rabbine dön!" Fecr, 89/27-28.
214 "Dön!" Fecr, 89/28.
215 "Dön!" Fecr, 89/28.

Mesnevî:

Tâ be-guft [761] u gûy bîdârî derî
Tû zi–guft–ı hâb bûyî key berî (1: 569)

Yani "Madem ki sen bîdârlığın güft ü gûyundasın, yani sen ki kîl·ü kâl-ı zâhire mukayyet olasın, güftâr-ı hâbdan ve esrâr-ı âlem-i nâyâbdan kaçan rayiha alırsın ve ne veçhile bâtın zevkin bulursun?" demek olur.

İşte Hazret-i Pîr efendimizin hissiz, gûşsuz, fikirsiz olmalı buyurdukları gibi bu âlem-i sûrete ve hâke mensup olan cismin seyri ve sülûku dahi hâk ve suret âlemine vaki olur. Ammâ can seyri, yani ruh seyirde kadem-i himmetini bahr-i ma'nâ içre vaz'eyler. İnsan filhakika bir berzah-ı câmi'dir ki nısfı berrî ve nısfı bahrîdir ve Hak ta'âlâ hazretleri o insanı berr ü bahirde sair olmakla ve tasarruf kılmakla mükerrem eyledi. Nitekim bu âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı bâtınîsi buna işarettir. Kâle Allâhu ta'âlâ: "Ve le-kad kerremnâ benî Adem'e ve hamelnâhum fi'l-berrî ve'l-bahri."[216]

Mesnevî:

Çun ki umr ender reh-i huşkî guzeşt
Gâh kûh u gâh deryâ gâh deşt (1: 573)

Âb-ı hayvân-râ kucâ hâhî tu yâft
Mevc-i deryâ-râ kucâ hâhî şikâft (1: 574)

"Çün kim ömür huşluk yolunda geçti, yani bu âlem-i sûretin tarikinde ömrün zayi oldu, gâh dağda ve gâh deryada ve gâh sahrada."

Yani ey talip, senin ömrün âlem-i sûretin tarikinde eğer ticaretle olsun ve eğer seyahatle olsun ve eğer dünyaya müteallik olan hizmetle olsun, gâh dağlarda ve gâh deryalarda ve gâh sahralarda mürur eyleye. El-cevâb:

"Sen âb-ı hayâtı kanda bulsan gerek, sen deryanın mevcini kanda yarsan gerektir."

Yani çün kim senin ömrün beyâbân-ı âlem-i sûrette böyle zayi ola, âb-ı hayât-ı ma'ânîyi ne mahalde bulsan gerek ve emvâc-ı deryâ–yı âlem-i ervâhı nice yarıp ve kat' kılıp âlem-i ulûhiyyete güzer kılsan ve nice vâsıl olasın gerek? Yani madem ki can âlem-i sûret seyrinde mukayyettir, âb-ı hayât-ı ma'nâdan içemez ve deryâ-yı âlem-i ervâhı kat' edip ileri geçemez ve havâ-yı hakîkatta pervâz edip uçamaz demek olur. Pes [762] gerektir salik hem hâke mensup olan mevclerden ve hem âba mensup olan mevclerden güzer kıla ve halâs ola, ta kim mertebe-i hakîkati ve makâm-ı velâyeti bula. İmdi mevc-i hâkînin ve mevc-i âbînin tefsirine bu beyitle işaret edip buyururlar:

---

216 "Andolsun biz, Ademoğullarına çok ikram ettik; onları karada ve denizde (hayvanlar ve taşıtlar üzerinde) taşıdık." İsrâ, 17/70.

Mesnevî:

Mevc-i hâkî vehm u fehm ü fikr-i mâst
Mevc-i âbî mahv u sekrest u fenâst (1: 575)

"Hâke mensup olan mevc bizim vehm ü fehm ü fikrimizdir."

Gerektir ki salik vehm ü fehm ü fikret mevclerinden ileri geçe ki bunlar cisme ve âlem-i sûrete müteallik tir.

"Ve âba mensup olan mevc mahv u sekrdir ve fenadır."

Yani mevc-i âbîden murat, ruhanî olan mahv u sekr ü fenadır ki bu ruhanî olan mahv u sekr ü fenadan salik geçmek gerek, ta mahv-ı hakîkî ve sekr-i hakîkî ve fenâ-yı hakîkî mertebesini bula. Mahv u sekr ü fenâ-yı rûhânî ile mahv u sekr ü fenâ-yı hakîkatin mabeyninde tefâvüt-i azîme vardır. Mahv-ı rûhânî odur ki salik kendiyi ma'a-bakiyyeti'l-vücûd mahv görür. Hâlbuki kendiyi öyle görmesi ayn-ı vücûddur. Ve sekr-i rûhânî odur ki ruhun lezâyiz ü ezvâkıyla salik ma'a bakiyyeti'l-vücûd sarhoş olmasıdır ve fenâ-yı rûhânî dahi salik kendiyi fani görmesidir ve mahv u sekr ü fenâ-yı hakîkî bakiyye-i vücûd ile olan hâlâtlardan ber-terdir azizim.

Tâ derîn sekrî ezân sekrî tu dûr
Tâ ezîn mestî ezân câmî tu kûr (1: 576)

"Mademki sen bu sekrde o sekrden dûrsun, yani ey salik mademki sen bu sekr-i rûhânîde mukayyet olasın, o sekr-i hakkânîden dûr u mehcursun, ta sen bundan mestsin, o câmdan sen körsün."

Zira lezzât-ı rûhânî dahi ne kadar var ise hicâb-ı nûrânîdir, nitekim envâ'-ı lezzât-ı cismânî hicâb-ı zulmânîdir. Pes salike hicâb-ı zulmânîden güzer eylemek nice lâzım ise inde ehli'l-fenâ hicâb-ı nûrânîden dahi güzer eylemek öyle lâzımdır. Onun için Seriyy-i Sakatî kaddesallâhu sırrahu'l-azîz hazretleri kendi müritlerini lezzât-ı tâttan tahzir edip buyururlar idi. "İyyâkum [763] ve lezzâte't-tâ'âti fe-innehâ semmun kâtilun."[217]

Mesnevî:

Guft u gûy-i zâhir âmed çun gubâr
Muddetî hâmûş hû kun hûş dâr (1: 577)

"Bu güft ü gûy-ı zâhirî gubâr gibi gelmiştir ki bu kîl ü kâl-ı suverî âyine-i kalbinjengârıdır."

"Ve li-hâzâ kâle en-nebiyyu sallallâhu aleyhi ve sellem li'bni Mes'ûdin kîle ve kâle ve kesretu's-suâli ve idâ'atu'l-mâli." Kezâ fî *el-Câmi'i's-sagîr*."[218]

---

217 "Taatlerin lezzetinden sakının, çünkü bu lezzet öldürücü bir zehirdir."

218 "Bundan dolayı Hazret-i Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem İbn Mes'ûd'a "kîlükâl", çok soru sormak ve malı telef etmektir" dedi. *el-Câmi'i's-sagîr*'de böyle denilmiştir."

"Bir zaman hâmûş olmayı huy eyle, akıl tut."

Yani "Kuli'l-hayre ve illâ fe'skut"[219] hadisiyle amel edip hûş-der-dem lafzının misdakınca aklını nefsin üzere tut, yani söylediğin kelâmı tefekkür et ve taakkul et azizim.]

İşte bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri gerçi kelâm-ı dünyâdan geçtim, yani pek kalîl, ender-i nâdir söz söylerim lâkin velâkin kelâm-ı aşktan asla geçemedim, aşk sözlerini söylemekten usanmadım, kelâm-ı aşk meydân-ı muhabbete tulû'-ı şems-i hakîkat gibi zuhur ederse, bu yüzsüz artık bülbül kesilip kimseye meydan vermem ki söz söylesinler. Söyler isen Leylâ sözü söyle, yoksa hâmûş ol azizim.

Hatta evvelce risalemizde zikr ü beyan olunduğu üzere Sadr-ı esbak merhum Cevad Paşa söyler idi ki "Bizim İbrahim Efendi söz söylemez illâ ki aşk ve alâka ve tarikat sözünü pek çok söyler." Evet öyledir mevlânâ, çünkü bir şeyin özünü bulamaz isen bari sözünü söyle helva sohbeti gibi, yani birkaç can bir yere cem olup filân akşam filân mahalde cem olalım, şöyle bir helva yapalım, şöyle bir muhabbet edelim, şöyle olsun böyle olsun diye sözüyle muhabbetiyle neşeyab oldukları gibidir. Sonra özü meydana gelirse, yani cem olunup helva tabh olunursa, sözü kadar, o kadar muhabbet meydana gelmez, fe'fhem, yâ ahî, yâ cân-ı men, ey sultân-ı men.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 70:

Rev be-ma'nâ gûş ey sûret-perest
Zân ki ma'nâ ber-ser-i sûret perest (1: 710)

"Ey sûret-perest, yürü manaya çalış, zira ki mana suret başı üzere kanattır."

Yani mana ki iman [764] ve irfan ve îkândır suret başı üzere. Bu mana per-i devlet-i hümâdır ki mûcib-i sa'âdet ve müstelzim-i devlet ü inâyettir. Nitekim avâm-ı nâs katında per-i hümâ bir kimsenin başı üzere sâye salsa, mûcib-i devlet ü sa'âdettir. Ammâ havâss-ı evliyâ katında suret başı üzere per, manen mûcib-i devlet ü sa'âdettir. Pes devlet-i ebediyye ve sa'âdet-i sermediyye istersen, tâlib-i ma'nâ ol ki mana suret başı üzere per-i hümâ gibidir demek olur. "Per"den murat, per-i hümâ olmayıp mutlak kanat manasına olup kuvvet ü kudret manasına istiare olsa ve "ser"e taraf manası verilip mana böyle olursa dahi caizdir: "Yürü ey suret-perest, manaya sa'y eyle, zira ki mana suret tarafı üzere kuvvet ü kudrettir, yani kuş kanadı ile nice pervaz eylerse sûret-i insânî dahi âşiyâne-i hakîkate per-i ma'nâ ile pervaz edip vâsıl olur azizim."

Ey ihvân-ı bâ-sefâ, Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin sâlikânı mana cihetine sevk edip tahsîl-i ma'nâ nasıl olacağına dahi şöyle emr ü ferman buyururlar ki "Ey salik, ehl-i ma'nânın hem-

219 Krş. *el-Buhârî*, c. 5, s. 2376, no: *Muslim*, c. 1, s. 68, no: 47; 6111, *et-Tirmizî*, c. 4, s. 345, no: 1968; *ed-Dârimî*, c. 2,s. 134, no: 2036; *İbn Mâce*, c. 2,s. 1211, no: 3672, "Men kâne yu'minu billâhi ve'-yevmi'l-âhiri fe'l-yekul hayren ev li-yeskut."

nişîn ve musahibi ol, ta onlardan hem atâ bulasın ve hem fetâ olasın, yani sâhib-i fütüvvet-i îmân u irfânla taze ve tarî manen bir civân-ı âlîşân olasın, zira ki manasız can bu tende hilâf ve şeksiz gılâf içinde ağaçtan olan tîg gibidir ki yakmaktan başka kâre yaramaz. Tîg çün kim gılâftan taşra oldu ve onun hâli zuhura geldi, yakmak için âlâttır azizim."

Mesnevî:

Tîg-i çûpîn-râ meber der-kâr-zâr
Binger evvel tâ nekerded kâr zâr (1: 714)

"Ceng ü kıtâle tîg-i çûpîni iletme ceng ü kıtâle gitmezden evvel. Nazar eyle ta ki işin figan u zâr olmaya."

Yani ey lebi olmayan ve derûnu zevk ü irfan u îkândan bî-behre kalan kimse, tîg-i çûpîn gibi [765] olan rûh-ı bî-ma'nâyı kıyamet kâr-zârına iletme. Evvelâ bu dünyada o ruhuna nazar eyle, gör ki tîg-i çûpîn gibi bî-ma'nâ mıdır veya tîg-i âhenîn gibi pür-cevher ve bâ-ma'nâ mıdır? Ta hîn-i ma'rekede işin zâr olmaya. Gerektir ki ruhunu bu dünyada niçe kere imtihan ve ihtibâr eyleyesin, ta onun bâ-ma'nâ olması sana hakka'l-yakîn zuhura gele. Mücerret zan ve gümanla onu ba-ma'nâ zu'm etme ve ahiret canibine o zu'mla gitme, ta o mahalde işin zârî olmaya veya başına belâ gelmeye.

Ey aziz, tîg-i ma'nâ ve şemşîr-i hubb u velâ, evliyanın cebehâne-i kalblerindedir. Tîg-i bâtını olmayan ve şemşîr-i îkân u irfânı gerden-i cânına kılâde kılmayan kimselere gerektir nakd-i cân u cenânı onlara verip tîg-i irfân u îkânı onlardan ala ve onları bula ve bile ve göre. Zira onları görmek ey talipler, sizlere kibrît-i ahmer ve iksîr-i a'zamdır. Ne'am kilîd-i genc-i devlet, dîden-i erbâb-ı velâyet ve kimyâ-yı saâdet, hidmet-i ashâb-ı kerâmettir. Velîkin her talibin bunları görmeye liyakatı yoktur. Bahusus ki bunlara müteşebbih mukallid katı çoktur. Pes talepte ziyade sıdk gerektir ki bunların rüyeti müyesser ola azizim.

Mesnevî:

Cumle dânâyân hemîn gufte hemîn
Hest dânâ rahmeten li'l-âlemîn (1: 717)

"Cemî'-i dânâlar ve âlem-bînâlar hemîn bunu demişlerdir: Hemîn ki vâris-i Nebî olan dânâ ve ârif-bînâ âlemler için rahmettir." Asıl dânâ ve vâris-i enbiyâ olan, ulemâ-billâhtır ki halîfe-i Mustafa ve hulefâ-yı cemî'-i enbiyâ ola. Kemâ kâle aleyhisselâm: "el-Ulemâu hulefâu'l-enbiyâi ve veresetî ev veresetu'l-enbiyâi."[220] Pes "Ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemîne"[221] ayeti ki o hazretin

220 "Alimler, peygamberlerin halefleri ve benim vârislerimdir; veya peygamberlerin vârisleridir." Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 65, no: 1751, "el-Ulemâu mesâbîhu'l-ardi ve hulefâu'l-enbiyâi ve veresetî ve veresetu'l-enbiyâi." Ayrıca *et-Tirmizî*, c. 5, s. 48, no: 2681; *Ebû Dâvûd*, c. 2, s. 317, no: 3641; *İbn Mâce*, c. 1, s. 81, no: 223. Bu kaynaklarda "İnne'l-ulemâe veresetu'l-enbiyâi" şeklindedir. *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 64, no: 1745.

221 "(Ey Muhammed) Biz seni ancak âlemlere rahmet için gönderdik." Enbiyâ, 21/107.

şân-ı şerîfinde nazildir. Pes ona varis olan kâmil dahi âlemlere rahmet olur, âmennâ ve saddaknâ mevlânâ.]

Ey yüzsüz asi Aşçı Dede, kendin yaz, kendin oku, kendin söyle bakalım. Neyi söyleyim? Cenâb-ı Hak subhânehu ve ta'âlâ hazretlerinin sana olan merhamet ü şefkat ü magfiret ü ni'met-i bî-nihâyet-i samedâniyyesini söyle ve nasıl şükür ile ki bilâ-zahmet ve lâ meşakkat aramadan taramadan, seyyâhîn gibi [766] nice seneler diyarlar ve dağ ve sahralar geşt ü güzâr etmeden terfî'-i rütbe ve mükâfat-ı ma'âşla Anadolu Ordu-yı Hümâyûn Ruznamçeciliği ile kemâl-i refâh-ı hâl ve devlet ü saadetle müddet-i kalîlede böyle felek emsali görmemiş bir kâmil-i mükemmil halîfe-i Cenâb-ı Hak ve vâris-i Cenâb-ı Nebevî-i muhakkak olan Sultân-ı Ulemâ-bilhâh Hazret-i Mustafa Fehmi Erzincanî kaddesallâhu sırrahu'l-âlî efendimizin atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı gavsiyyelerine vasıl olup derhâl halka-i kıtmîriyyet zincirini ıstabl-ı cenâb-ı süleymâniyelerine bağlayıp naz u na'îm ile beslenip o nefîs-i enfes cennet taamı gibi olan et'ime-i gavsiyye ve meşrebe-i misl-i selsebîl ile zevk ü sefa ve cemâl-i bâ-kemâl-i sultâniyyeleriyle ve kelâm-ı hikmet-âmîz ve nice kerâmât u iltifât-ı cenâb-ı kutbiyyeleriyle nice seneler huzûr-ı devletlerinde neş'e-yâb-ı tecelliyât-ı subhâniyye ile demgüzâr ve âkıbetü'l-emr hiçbir kimseye ihsan u inayet buyurmamış oldukları sırr-ı hilâfeti nazarına telkin ile kendilerine halife nasp ve tayin buyurularak ve o gece âlem-i ma'nâda sırr-ı hilâfet taç ve hırkasını iksâ ve inayet buyurulduğu, işte bu gibi lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ nail olduğunuz gerek zâhir ve gerek bâtın ni'am-ı bî-gâyât-ı ilâhiyyeyi Cenâb-ı Hak nazarına ihsan ve atiyye eylemiş. "Ve emmâ bi-ni'meti rabbike fe-haddis"[222] El-cevâb sükûttan başka söz yoktur azizim. "Kullun min indillâhi"[223] Bunların cümlesi ezelî atiyye ve ihsan buyurulmuş olan aşk sayesindedir, aşk olmayınca hiçbir şey olmaz.

Nakil olunur ki Hacı Feyzullah Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin halifelerinden Osman Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin mürîdânından birisi nice seneler sülûk ve teveccühte bulunup asla bunun kalbinde bir tesirat görülememiş olduğundan şeyh-i merhûm bu müride hafiyyen demiş ki "Oğlum, sen git de bir çocuğa alâka ve muhabbet peyda et de sonra gel!" iradesiyle o mürit gidip bir müddet sonra âşık-ı bâ-sefânın bend olduğu zencîr-i muhabbeti boynuna kılâde edip gelmiş ve burak-ı aşka süvâr olup kûy-ı cânâna gitmiştir [767] azizim.

Gelelim biz bahsimize. İşte her ne ki var ise manada vardır, suret, suretten başka bir şey yoktur.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 95-96:

Ger be-sûret âdemî insân budî
Ahmed u Bû-cehl hod yeksân budî (1: 1019)

222 "Rabbine niyaz et, yalvar." Duhâ, 93/8.
223 "Hepsi Allah tarafındandır." Nisâ, 4/78.

Yani "Eğer Âdem oğlu suretle insan olaydı, Ahmed ve Ebu Cehil hod yeksan olurdu." Zira "İnnemâ ene beşerun mislukum"[224] hasebince ikisi bile beşeriyette ve sûret-i insâniyyette müştereklerdir velâkin min haysü'l-ma'nâ beynehümâda "Ke-beyni'l-arzi ve's-semâ'i"[225] tefâvüt-i azîme vardır azizim.

Mesnevî:

Nakş ber-dîvâr misl-i âdemest
Binger ez-sûret çi çîz û-râ kemest (1: 1020)

"Meselâ duvar üzere adem misli nakş vardır. Nazar ile gör ki surette onun ne şey eksiktir."

O adam şekline mümasil olan suretin ne şey eksik idiğini bu beyitle beyan buyururlar.

Mesnevî:

Cân kemest ân sûret-i bâ'tâb-râ
Rev bicû ân gevher-i kemyâb-râ (1: 1021)

Yani "O duvara nakş olan tablo ve zinetli canı eksiktir. Yürü git o nâyâb ve bî-nazîr gevheri talep eyle" ki lâzım olan sana odur azizim.

Mesnevî:

Şud ser-i şîrân-ı âlem cumle pest
Çun seg-i ashâb-râ dâdend dest (1: 1022)

"Cümle âlem arslanların başı pest ve alçak ve nigûn oldu; çün kim ashâb-ı Kehf'in kelbine el verdiler."

Yani onların sohbetine ve hizmetine Hak canibinden destur verildi ve cennet-i a'lâya onlarla bile dahil olmaya tebşir kılındı ve bahusus ki "Ve kelbuhum bâsitun zirâ'ayhi bi'l-vasîdi"[226] nass-ı şerîfiyle muanven olup Kur'ân-ı azîmde zikrolundu. Çün kim bu sadr u kadr ona müyesser oldu, selâtîn ve hoş olan şeylerin başı, o suretâ hakir olan kelbe verilen şeref ü izzeti gördükte, pest ü nîgun oldu. Hâlbuki bunlar onların bi-hasebi's-sûret nice vücuhla evlâ ve alâdır. Ve mana yüzünden böyle şeref ve izzet buldu. Pes "İnnellâhe lâ yenzuru suverikum bel yenzuru ilâ kulûbikum ve niyyâtikum"[227] hadîsinin mefhumu üzere Hudâ-yı ta'âlâ ve enbiya aleyhimusselâm ve evliyâ-yı kirâm surete [768] bakmaz-

224 "Ben de sizin gibi bir insanım." Kehf, 18/110; Fussilet, 41/6.

225 "Yer ile gök arasındaki mesafe kadar"

226 "Köpekleri de girişte iki kolunu (ön ayaklarını) uzatmış vaziyettedir." Kehf, 18/18.

227 "Allah sizin şekillerinize bakmaz, aksine kalplerinize ve niyetlerinize bakar." Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 242, no: 738, "İnnellâhe lâ yenzuru ilâ ecsâmikum ve lâ ilâ suverikum ve lâkin yenzuru ilâ kulûbikum."

lar, belki niyet ve sîrete nazar ederler. İmdi gerektir ki sen dahi sûret-bîn olmaktan güzer kılasın ve nâzır-ı sîret olasın, zira her surette bihter ve âlî-ter olan manada dahi bihter ve âlî-ter olmaz. "Ve li-hâzâ kîle "akallu cibâlu'l-ardi Tûrun ve innehu le-a'zamu indallâhi kadren ve menzilen."[228] Sûretâ şât, filden asgardır, ammâ nazîfedir ve suretâ fil ondan ekberdir, velîkin cîfedir. Nitekim "eş-Şâtu nazîfetun ve'l-fîlu cîfetun"[229] denildi.

Mesnevî:

Çi ziyânesteş ezân nakş-ı nefûr
Çun ki câneş gark şud der-bahr-i nûr (1: 1023)

"O menfur ve kabih nakıştan ona ne ziyan vardır, çünkü onun canı nur deryasına gark oldu."

Mesnevî:

Vasf-ı sûret nîst ender hâmehâ
Âlim u âdil buved der-nâmehâ (1: 1024)

"Kitabın hâmelerinde vasf-ı sûret yoktur." Yani kâtiplerin kalemlerinde sureti tavsif eylemek yoktur. Hâmelerden murat, zikr-i sebeb irâde-i müsebbib kaidesi üzere kitabetleri namelerde âlim ve âdil olur, yani mektuplar içre bir kimseyi vasfetmek lâzım gelse, sıfât-ı hamîdesi yazılır, sûret-i cemîlesi yazılıp ona irsal olunmaz. Eğer surete itibar olaydı, bir kimse medholunduğu vakitte onun şekil ve suretinin hüsnünü yazıp ona gönderilmek muteber olurdu. Bu hod muteber olmamıştır, meğer ki yine ehl-i sûret mabeyninde. Zira bunlar kendi mahbûb ve mahdumlarına name yazsalar çeşm ü ebrûsunu medh ederler ve suret ve şeklinde olan hüsn ü letafeti yazarlar. Bunların böyle yazması ehl-i ma'nâ katında leyse bi-şey'in kabilindendir. Pes bazı kimseler namelerinde şekil ve sureti medh ederler denilse, muteber olmaz azizim.

Mesnevî:

Âlim u âdil heme ma'nîst u bes
Keş neyâbî der-mekân-ı pîş ü pes (1: 1025)

"Âlim ve âdil cemian ancak mânidir. Murat ruhun sıfât-ı hamîdeleridir ki o sıfatları mekân ve cihât-ı pîş ü peste bulamazsın."

Eğer dersen ki beden, ilim ü adl sıfatlarına mekân değil midir? El-cevâb bu gûne sıfatlar [769] canın sıfatıdır, bedenin sıfatı değildir. Can ise dâhil-i beden ve hâric-i beden değildir ve ona muttasıl ve ondan munfasıl dahi değildir. Pes be-

228 "Bundan dolayı yeryüzünün en küçük dağı Tur'dur, bununla beraber o Allah katında en büyük mevkiye ve değere sahiptir denilmiştir."

229 "Koyun temizdir, fil ise leştir."

den bu sıfatların mekânı olmaz ve bu sıfatlar manevî olur ki o manayı mekânda ve pîş ü pestte bulamazsın demek olur.

Mesnevî:

Mîzened ber-ten zi-sûy-ı lâ mekân
Mînekunced der-felek hûrşîd-i cân (1: 1026)

"Bu ilm ü adl sıfatlarının mevsufu olan can, lâ-mekân canibinden ten üzere vurur." Yani âlem-i gaybdan ve mertebe-i lâ-reybden o rûh-ı ilâhî cisim üzere pertev salar ve onda tedbir ve tasarruf kılar. Haddizatında "can güneşi feleklere sığmaz, kanda kaldı ki hâne-i cism-i benî-âdeme sığa." Sûret-i âlem ü âdem rûh-ı ilâhîye nispet bir şey-i hakîrdir azizim.

Mesnevî:

Hâtem-i mulk-i Suleymânest ilm
Cumle âlem sûret u cânest ilm (1: 1030)

"İlim, Süleyman aleyhisselâmın mülkünün hatemidir." Nitekim Süleyman aleyhisselâm mülkünde ecnâs-ı muhtelifeyi meşhur olan kendinin hatemi sebebiyle taht-ı teshîre ve tasarrufa almıştır ki o hatemin nakşı ilimle olmuş ve onun vücudu ilimle zuhura gelmişti. Pes bir kimsenin fass-ı kalbinde ki ilim teshîr ve tasarruf menkuş ola, Süleyman aleyhisselâm-vâr halk-ı âlemin tasarrufuna kadir olur. "Cümle âlem surettir ve ilim candır." Nitekim suret hayat ve kuvveti candan bulur. Âlem dahi nizam ve intizamı ilimden bulur. Onun için âlim, âlemin hayat ve ruhu mesabesinde olur. "Mevtu'l-âlimi ke-mevti'l-âlemi"[230] hadisi bu mazmuna şehadet kılar.]

Ey azizim meslek, vasiyet ve nasihat idi, her nasılsa yine deryâ-yı aşkın akıntısına kendimizi kaptırıp adaları boyladık.

Gelelim bahsimize ve arkadaşımız olan can ile baş başa verip eylediğimiz meşverete rücu edelim. Ey can, işte esrâr-ı ilâhîyi istimaa kulak lâzım imiş.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 133-136:

Cenâb-ı Hak kulaklara esrar söylediğini Cenab-ı Pîr efendimiz [770] Mesnevî-yi şerîflerinde buyururlar:

Ber-ademhâ kân nedâred çeşm u gûş
Çûn fusûn hâned hemî âmed be-cûş (1: 1448)

---

230 Krş. *ed-Dârimî*, c. 1, s. 106, no: 324; *Mecme'u'z-zevâid*, c. 1, s. 201; *Şu'abu'l-îmân*, c. 2, s. 268, no: 1719; *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 4, s. 149, no: 6459; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 289-290, no: 2664, "Mevtu'l-âlimi sulmetun fi'l-İslâmi..." "Alimin ölümü, İslâm'da yeri doldurulamaz bir boşluk demektir."

"Ademler üzere ki o ademler göz ve kulak tutmaz, Hak ta'âlâ hazretleri çünkü efsun okuya, o ademler hemîşe cûşa ve vücuda gelirler."

Ademlerden murat bunda ervâhtır ki âlem-i eşbâha nispetle ademlerdir, yoksa âlem-i mutlak değildir. Çün kim zâhiren çeşm ü gûş tutmayan ervaha Hak ta'âlâ füsunlar okuya, yani onların zuhur u hurucuna irâdet-i ilâhiyye taalluk kıla ve onların âlem-i eşbâha gelmesini onlara mülhem ola, derhâl cûşa gelirler ve zuhur u huruca mübâderet kılarlar.

Mesnevî:

Ez-fusûn-ı û ademhâ zûd zûd
Hoş muallak mîzened sûy-i vucûd (1: 1449)

"O Allah'ın füsunundan ademler fevrî fevrî yani o Rahman'ın nefsinden bâtında olan ervâh ale'l-fevr vücut canibine latif muallak vurur ve taayyün ve teşahhus mertebesine taalluk kılar."

Füsundan murat, nefes-i Rahmâniyye olur. Emr-i tekvîni olsa dahi caizdir. Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ "İnnemâ emruhu izâ erâde şey'en en yekûle lehu kun feyekûnu."[231]

Mesnevî:

Bâz ber-mevcûd efsûnî çu hând
Zûd ispeh der-adem mevcûd rând (1: 1450)

"Hak ta'âlâ geri mevcut üzere bir efsunu çünkü okudu, mevcudun fevrî askeri adem canibine sürdü."

Mesnevî:

Guft der gûş-ı gul u hândânş kerd
Guft bâ-seng u akîk-ı kânş kerd (1: 1451)

"Hak ta'âlâ gülün kulağına râz dedi ve onu handân eyledi."

Gülün kulağına râz dedi demekten murat, onun vücuduna tecellî-i latîfe ile tecelli eyledi demekten ibarettir.

Hazret-i Hak senge râz dedi ve onu kânın akîkî eyledi."

Senge râz dedi demek, onu tecellî-i latîfe ile terbiye edip azîzü'l-vücûd ve zî-kıymet eyledi demekten kinayedir.

Mesnevî:

Guft bâ-cism âyetî tâ cân şud û
Guft yâ hûrşîd tâ rahşân şud û (1: 1452)

---

231 "O'nun işi, bir şeyi(n olmasını) istedi mi ona, sadece 'ol!' demektir, hemen oluverir." Yâsîn, 36/82.

"Hak ta'âlâ [771] hazretleri cisme bir âyet-i cemâliye dedi. Hatta o cism-i mübârekîdir ki Hak ta'âlâ hazretleri ona bir ayet ve nişan talim eyledi ki o vasıta ile can olup âsumâna uruc kıldı."

Hazret-i İsa aleyhisselâm ve Hazret-i İdris aleyhisselâmın cisimlerini dahi buna göre kıyas eyle "Ve ervâhunâ eşbâhuna eşbâhunâ ervâhunâ"[232] diyenler dahi bu âyet-i hakkı müstemi olanlar ve cisimlerini can kılanlardandır.

"Hak ta'âlâ âfitâba bir râz dedi, hatta âfitâb münevver ve rahşan oldu."

Âfitâba râz dedi demekten murat, onun kursunu halk eyledi ve onun vücuduna ism-i nûrun tecellîsiyle tecelli eyleyip onu münevvir-i âlem eyledi demekten ibarettir.

Mesnevî:

Bâz der-gûşeş demed nukte mahûf
Der-ruh-ı hûrşid ufted sad kusûf (1: 1453)

"Geri hurşîdin kulağına bir korkulmuş nükte söyledi. O nükte sebebiyle hurşîdin nuruna küsûf düştü."

Nükte-i mahûftan murat, Kâbiz ve Mâni' ve Dâfi' olan isimlerin tecellisidir. Kaçan o hurşîdin zatına Hak ta'âlâ bu sıfatlarla tecelli eyleye, onun nurunu kabz edip onu ziyâ-güster olmaktan ve tenvîr-i âlem kılmaktan men ve defeyler. Eğerçi mâhın zuhuru onun vechine perde olursa, bu küsûf için ancak bir sebeb-i suverîdir, yoksa filhakika onun nurunun men eyleyen Hazret-i Hakk'ın irâdetidir.

Mesnevî:

Tâ be-gûş-ı ebrân gûyâ çi hând
Kû çu meşk ez-dîde-i hod eşk rând (1: 1454)

"O gûyâ, yani mütekellim olan Hudâ, sehâbın kulağına ne okudu ki o sehâb, meşk gibi dîdesinden göz yaşı sürdü ve katarât-ı emtârı dumû'-ı ebsâr gibi akıttı ve icra etti?"

Mesnevî:

Tâ be-gûş-ı hâk Hak çi hândeest
Kû murâkib geşt u hâmûş mândeest (1: 1455)

"Acep Hak ta'âlâ hâkin kulağına ne okumuştur ki hâk murâkıb oldu ve hâmûş kalmıştır?"

Muhassal, Hak ta'âlâ hazretleri ebre bir nevile tecelli kıldı ki o demde ki onun vasıtasıyla yağmur yağdırmaya irâdeti taalluk [772] eyleye, irâdet-i

232 "Ruhumuz görüntümüzdür, görüntümüz ruhumuzdur."

ilâhiyyenin eserini ebrin zatı fehm eyler, derhâl katarât-ı emtârı murâdullâh olduğu kadar zemine imtâr eyler ve kezalik zemine dahi bir gûne tecelli kıldı ve onun zatına bir mertebe temkin ve istikrar verdi ki hemişe sakin ve sakit olup rabbısı canibine muntazır olmuştur ve bundan maksut odur ki her şeyi rabbısının kelâmını işitici ve fehm edicidir ve onu mutî' olucu ve emr ü fermanın tutucudur demek olur.

Mesnevî:

Ger ne-hâhî der-tereddud hûş-ı cân
Gum fişâr în penbe ender gûş-ı cân (1: 1459)

"Ey tarîk-i Hak'ta müteredditolan kimse, eğer canının aklını tereddütte olmak istemez isen, yani müteredditolmaktan necat bulmak ister isen, bu penbeyi can kulağına tıkama."

Penbeden murat, penbe-i gaflet veya masiyet veya hubb-ı dünyâdır azizim. Zaten mesele de bunun üzerinedir sultanım.

Mesnevî:

Tâ kunî fehm ân muammâhâş-râ
Tâ kunî idrâk remz u fâş-râ (1: 1460)

"Ta Hak ta'âlânın o muammalarını fehm eyleyesin, ta remz ü fâşı idrak eyleyesin."

Yani canın kulağına gaflet ve masiyet ve hubb-ı câh ve meyl-i devlet penbelerin tıkama, ta kim Hak tebâreke ve ta'âlânın canına söylediği mestûr sözleri fehm eyleyesin, ta kim Cenâb-ı Hakk'ın fâş ve zâhir buyurduğu kelâmın manasını ve remz ü işaretle cana ilka eylediği ilhamın fehvasını idrak kılasın ve zâhir ü bâtın esrarına âlim olasın, çün kim canın kulağı gaflet ve masiyet penbelerinden pak ola.

Mesnevî:

Pes mahall-i vahy kerded gûş-ı cân
Vahy çi bûd guftenî ez-his nihân (1: 1461)

"Pes senin canın kulağı mahall-i vahy-ı ilâhî olur. Vahiy nedir? Histen pinhân ve nihan olan kelâmdır."

Bunda vahiyden murat, ilhâm-ı ilâhiyyedir. Lügatte vahiy, işarete ve kelâm-ı hafîye derler. Bu mana üzere müminlere ve sulehâ ve evliyaya vahy-ı ilâhî olmaktan hâlî olmaz. Hatta az'af-ı cânverân ki nemldir, "Ve evhâ rabbuke ile'n-nahli"[233] fehvasınca ona [773] dahi bu tarîk üzere işâret-i ilâhî ve ilhâm-ı

233 "Rabbin, bal arısına vahyetti." Nahl, 16/68.

rabbânî olmaktan hâlî olmaz. Enbiyaya mahsus olan, vahy-i melek vasıtasıyla olan vahiydir azizim.

Mesnevî:

Gûş-ı cân u çeşm-i cân cuz în hisest
Gûş-ı akl u gûş-ı his zîn muflisest (1: 1462)

"Gûş-ı cân ve çeşm-i cân bu hiss-i suverîden gayrıdır ve onların idrak eylediği havâss-ı zâhirenin ve idrak eylediğinden gayrıdır. Akl-ı ma'âşın kulağı ve hiss-i suverînin kulağı bu vahyin istimaından müflis ve bî-behredir."

Pes mukaddemâ buyurdukları kelimât-ı sâbıkadan cebr manası münfehim olup sual lâzım gelir ki o buyurduğunuz kelimât-ı tayyibe cebri mutazammınedir. Pes cebir sizin katınızda makbul mudur? Bu suâl-i mukaddere cevap tarikiyle buyururlar ki:

Mesnevî:

Lafz-ı cebrem ışk-râ bî-cer kerd
Her ki âşık nîst habs-i cebr kerd (1: 1463)

Bu beyit, Mesnevî-i şerifin agmaz-ı ebyâtından bir beyittir ve bunda hayli ihtisar vardır. Sâile sahih sükût ifade eyleyen mana bi't-tamâm bu beytin lafzından hâsıl olmaz, belki mefhumundan müstefad olur. Ve mefhum budur ki "Ey sâil, ben cebr desem, lafz-ı cebri ben aşka ıtlâk eylerim beni bî-sabr eylediği için." Bî-sabr kerd lafz-ı cebrime illet mevkiinde vaki olmuştur, yani aşka cebr lafzını ıtlâk eylemeye aşkın bî-sabr ve bî-karâr eylemesi sebeptir demek olur. Takdîr-i beyt meselâ şöyle demek olur ki "Lafz-ı cebr-râ men ber-ışk itlâk mî kunem berây-ı ân ki û me-râ bî-sabr kerd." Ve ma'nâ-yı mısra'-ı sânî: "Her şol kimse ki âşık değildir, meselâ Kaderiyye ve Mutezile taifesi gibi, o cebri haps eyledi, yani men eyledi." Bu mısraın mefhûm-ı muhâlifesi: "Ve her şol kimse ki âşıktır ve ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at tarîkında sadıktır, o kimse cebr-i evsatı men eylemez" demek olur.

Mesnevî:

În maiyyet bâ-hakest u cebr nîst
În tecellî-i mehest în ebr nîst (1: 1464)

Bu bizim zikir eylediğimiz mana, Hak'la [774] her hâlde maiyyettir, yani abd her hâlde Hak'tan müstağni ve müstakil değildir. Belki her hâlde Hakk'ın irâdetine ve halk etmesine muhtaçtır demektir, yoksa cebr değildir. Bu zikrolunan mana, tecellî-i mâh-ı hakîkattir ve zuhûr-ı nûr-ı vahdettir. Bu, ebr-i hatâ ve dalâlet değildir.

Mesnevî:

Ver buved în cebr cebr-i âmme nîst
Cebr-i ân emmâre-i hod-gâme nîst (1: 1465)

Faraza bu zikrolunan mana cebir olduysa da avam cebri değildir. Belki havâss-ı evliyânın cebridir ki o tevhîd-i ef'âl ve tevhîd-i sıfâttır ve inde ehli's-sünnet cebr-i evsat dedikleridir. Bu cebr-i evsat nefs-i emmâre-i hod-gâme ve fırak-ı dâlleden olan Cebrîlerin cebr-i mezmûmu değildir, zira bu Cebrîler selb-i ihtiyâr ederler ve iskât-ı teklîfât-ı şer'iyye ve hal'-ı evâmir-i mer'iyye tarîkına giderler ve abd cemâd gibi mecburdur ve alâ eyyi hâlin min külli'l-vücûh mazurdur derler. Bu zikrolunan cebir böyle değildir, belki bu cemî'-i enbiyâ ve evliyânın marzîsi olan nefsü'l-emrdir azizim.

Mesnevî:

Cebr-râ îşân şinâsed k'ey piser
Ki Hudâ bigşâdeşân der dil basar (1: 1466)

"Pes bu gûne cebri o kimseler fehm eyler ey piser ki Hudâ-yı müte'âl, onların kalbinde olan basar-ı basîretlerini küşâde kıldı."

Mesnevî:

Gayb u âyende perîşân geşt fâş
Zikr-i mâzî pîş-i îşân geşt lâş (1: 1467)

"O basar-ı basîret sebebiyle gayb ve âyende onlar üzere fâş oldu". Yani umûr-ı gaybiyye ve esrâr-ı lâ-reybiyye ve ahvâl-i âtiyye fâş oldu. "Mazinin zikri onların katında lâ-şey oldu."

Mesnevî:

İhtiyâr u cebr-i îşân dîgerest
Katrehâ ender sedefhâ gevherest (1: 1468)

"Ve bu ehlullâhın cebri ve ihtiyarı ehl-i cebrin cebri ve ehl-i kaderin ihtiyarı gibi değildir."

Zira bu ikisi bile mezmumdur. Belki bunların ihtiyar ve cebri gayrıdır. İhtiyarları "Ve mâ teşâ'ûne illâ en yeşâ'allâhu"[234] muktezasınca meşiyyet-i Hak'la muhtar olmalarını ve murat [775] kılmaların ihtiyar eyler ve cebirleri "Kul kullun min indillâhi"[235] fehvasınca tevhîd-i ef'âl ve tevhîd-i sıfâtı iş'ar eyler ve haddizatında bu gûne cebir tasfiye-i nefs kılan ve âdâb-ı şer' ile müeddeb

234 "Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz." İnsân, 76/30.
235 "De ki: Hepsi Allah tarafındandır." Nisâ, 4/78.

olan ehlullâha nispetle makbul ve memduhtur; nefs-i emmâre sahiplerine göre mezmum ve makdûhtur.

"Meselâ katreler sedeflere gevherdir."

Yani katarât-ı emtâr ecvâf-ı esdâfta leâlî ve dürer-i bâlâ itibar olur ve efvâh-ı mâr-ı bed-girdârda zehr-i mâr olur. Nitekim bir kimse Seriyy-i Sakatî hazretlerine dedi "Yâ Seriy, filân kimse der ki "İnnemâ nahnu ke'l-bâbi harakâtunâ ve sekenâtunâ leyset minnâ."[236] Hazret-i Seriy buyurdu ki "Bu sözü söyleyen âdâb-ı şer' ile müeddeb ve ahkâm-ı mer'iye ile mühezzeb muvahhit ve kâmildir ve eğer iskât-ı teklîfât-ı şer'iyye kılan mübâhiyyeden olan kimseler ise bî-dîn mülhittir." "E'âzenallâhu ve iyyâkum mine'l-cebri ve'd-dalâli"[237], amîn.

Mesnevî:

Hest bîrûn katre-i hurd u buzurg
Der sedef durhâ-yı hurdest u suturg (1: 1469)

"Sedeften taşrada katreler vardır. Sedefte o katreler küçük ve büyük incidir."

Yani sedefin hasiyetindendir ki hurd olan katreyi dürr-i sagîr ve büzürg olan katreyi dürr-i kebîr eyler. Pes evliyâullâhın sedef kalbi dahi o hasiyeti tutar ki hariçte olan cebri, ilm-i tevhîd kıla ve taşrada nâ-lâyık olan onların kalbine dahil olduktan sonra ve lisanlarından zuhur kıldıktan sonra lâyık ve seza ola.

Mesnevî:

Tab'-ı nâf-ı âhûst ân kavm-râ
Ez-birûn hûn u derûnşân muşkhâ (1: 1470)

"O zikrolunan kavim için misk ahusunun nâfesinin tabiati vardır, bunlar taşradan hûndur ve bunların derûnu misklerdir."

Yani hariçte olan âmme-i nâsın nazarında bunların zâhiri hûn gibi hakirdir, min haysü'l-beşeriyet onlar katında suretleri ve kelâmları dem gibi nâ-makbuldür, ammâ bunların derûnları nefahât-ı [776] ilâhiyye ve tecelliyât-ı rabbâniyye miskleriyle pürdür.

Mesnevî:

Tû megû kîn mâye bîrûn hûn buved
Çun reved der-nâf muşkî çun şeved (1: 1471)

"Sen ey mu'teriz olan kimse, ber-sebîl-i i'tirâz deme ki bu mâye taşrada hûn idi; o mâye çün kim nâfenin içine gide nice misk olur."

---

236 "Biz sadece kapı gibi (iradesiz) varlıklarız; hareketimiz, duruşumuzun kaynağı biz değiliz."

237 "Allah bizi ve sizi cebirden, sapkınlıktan korusun."

Ve bu, cümlenin malûmudur ki dem-i nâfe hariçte necis ve murdar iken nâfeye dahil olduğu gibi pâk ve latif misk olur ki o nâfenin haysiyetindendir ki o murdarı tebdil eyler. Pes kalb-i evliyâ hem bunun gibidir, hariçte olan cebre ve ilhada müteallik olan ulûm ve kelimât onların nâfe-i kalbine dahil oldukta ve lisân-ı şerîflerinden sudur kıldıkta misk-i asfer gibi latif ve ûd ü amber gibi nazif olur.

Mesnevî:

Tû megû kîn mis birûn bûd muhteker
Der dil-i iksîr çun geştest zer (1: 1472)

"Sen deme ki bu bakır taşrada bî-kadr ve muhteker idi, iksirin içinde o mis nice zer oldu."

Bu malûmdur ki mis kimyaya dahil oldukta, zer-i hâlis olur ve kadir, kıymet bulur.

Mesnevî:

İhtiyâr u cebr der tû bud hayâl
Çun der îşân reft şud nûr-ı celâl (1: 1473)

"Ey ashâb-ı velâyetin ve erbâb-ı hidâyetin derûnlarından gafil olan kimse, ihtiyar ve cebir sende hayal idi."

Yani ihtiyarım var veyahut cebrim var hayalindesin ve cebir ve ihtiyar sende hayal gibi oldu.

"Çün kim onlara kendi o cebir ve ihtiyar nûr-ı celâl oldu."

Yani senin vücudunda hayal mertebesinde olan cebir ve ihtiyar, onların vücudunda o cebir ve ihtiyar, Hak ta'âlânın zatının ve azametinin nuru ve tecellisi oldu ki ihtiyarları zât-ı Hakk'ın irâdetiyle olur ve cebirleri dahi cebbâriyet-i Hak'ta mağlûp ve mahkûm oldukları cihetten olur. Pes bunların cebir ve ihtiyarı mertebe-i aklda mukayyet olanların cebir ve ihtiyarı gibi olmaz azizim.

Mesnevî:

Nân çu der sufrest bâşed û cemâd
Der ten-i merdum şeved [777] û rûh-ı şâd (1: 1474)

"Meselâ nân çünkü sofranın içinde ola, o nân cemâddır. Velîkin o nân halkın bedeninde ba'de'l-ekl şâd-ı rûh olur ve rûh-ı hayvânî ondan kıymet bulur."

Mesnevî:

Der-dil-i sufre nekerded mustahîl
Mustahîleş cân kuned ez-selsebîl (1: 1475)

"Sofranın içinde nân-ı müstahîl ruha ve cisme tebdil olmaz. O nânı can, müstahil eyler selsebil cihetinden."

Yani mademki nân sofradadır, kendi kendiden o ruha ve cisme müstahîl ve mütebeddil olmaz, belki o nânı can ba'de'l-ekl ruha ve cisme müstahîl ve mütebeddil eyler. Âb-ı latîf cihetinden selsebil âb-ı latîf manasınadır ve hâzım-ı ta'âm, âbdır. Bu ecilden can onu selsebilden müstahîl eyler buyurdu.

Mesnevî:

Kuvvet-i cânest în ey râst-hân
Tâ çi bâşed kuvvet-i ân cân-ı cân (1: 1476)

"Ey râst ve dürüst okuyucu, bu ki beyan olundu, canımın kuvvet ve tesiridir. Çün kim rûh-ı hayvânîde bu mertebe tesir ve kuvvet olduysa, cemâd ve nebâtı ruha ve cisme tebdil kıldıysa, bundan kıyas eyle ta o canın canı ve ruhun ruhun kuvveti ne mertebede ola."

Canın canından murat, kâmil olan insanı canıdır, yani bunda kıyas eyle ki rûhu'l-ervâh menzilesinde olan velilerin canının kuvveti nicedir. Onların rûh-ı şerîflerinde o mertebe kuvvet vardır ki hâric-i âlemde ve meyân-ı benî âdemde pak ve tayyib olmayan ve nezafet ve letafet mertebesin bulmayan şeyler onlara mukarin oldukta pak ve latif ve hûb ve nazif olur. Bu mananın tavzihi için bu beyitleri dahi misl-i mevki'de irat edip buyururlar:

Mesnevî:

Gûşt-pâre-i âdemî ez-zûr-ı cân
Mîşikâfed kûh-râ bâ-bahr u kân (1: 1477)

"Meselâ âdemînin bir et pâresi, canın kuvvetinden dağı şak eyler bahr u kânla."

Yani dağı ve bahri ve madeni can kuvvetiyle yarar ve pare pare eyler.

Mesnevî:

Zûr-ı cân-ı kûh-ken şakk-ı hacer
Zûr-ı cân-ı cân der-ân şakku'l-kamer (1: 1478)

[778] "Dağ kazıcının kuvveti taş yarmaktır."

Kûh-ken vasf-ı terkîbdir. Mutlakan dağ yarıcıya şamil olsa da caizdir, ammâ Ferhad murat olmak rûşendir.

"Canın canının kuvveti şakk-ı kamer eylemektedir."

Canın canından murat, rûhu'l-ervâh olan Hazret-i Nebî ve o hazrete vâris-i kâmil olan velidir. Eğerçi velinin vücudunda şakk-ı kamer eylemek zuhura gelmemiştir, ammâ onun canında o kuvvet vardır ki eğer irâdet-i ilâhiyye taalluk eylerse, onun canı dahi şakk-ı kamere kadir olur azizim.

Mesnevî:

Ger guşâyed dil ser-i enbân-ı râz
Cân be-sûy-ı arş sâzed turk-tâz (1: 1479)

"Eğer gönül râz dağarcığının başını açarsa yani kalp bu râz ve esrardan dahi ziyade söylerse ve hakikatle bu esrarı kâşif olursa, can arş canibine sıçrar ve süratle revan olur."

Bu mısra ruhun bedenden çıkmasından ve âlem-i ervâha süratle gitmesinden kinaye olur. Ve candan murat, eğerçi kendi rûh-ı şerîflerine alınsa da kabildir. Bu sırrı çok söylemekle o canibe ziyade şevk ve muhabbet galebe edip can o tarafa revan olur ve bundan mahv u fena mertebesini bulur denmek kabildir. Ammâ candan murat bu sırra müstaid olmayanların canı olmak mahalle ensebdir. Ke-en demek olur ki eğer bu esrardan dahi ziyade söylersem ve râz dağarcığını fetheylersem, bu sırra kabil ve müstaid olmayanların canı âlem-i ervâha gitmek ve kable'l-kemâl mertebe-i a'lâya türk-tâz etmek lâzım gelir. Bu ecilden keşf-i râza ikdam olunmayıp kitmân-ı esrâr lâzım görüldü demek lâzım olur, Allâhu a'lem mevlânâ.]

Azizim, mezheb-i Cebriyye ve Mutezile ve felâsife ve hükemâ taifeleri hakkında risalemizde evvelce tafsilât olunduğu gibi aşk u muhabbet hakkında dahi pek çok sözler söylenmiş ve şimdi bahsimiz ihvân-ı bâ-sefâya vasiyet ve nasihat ile bi'l-gıyâbe muhabbet idi. Bu mebhastan pek uzak düştük ve aşkın galebesiyle cebr u kesr-i [779] muhabbet edemeyip vâdî-i cünûna gittik.

Gelelim bahsimize. İşte mevlânâ, buraya kadar olan muhabbetten dünyanın muhabbeti ne demek imiş ve ondan yakamızı nasıl kurtarmak mümkün imiş anladık, dinledik. Aziz Mahmud Efendi kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin buyurduğu gibi:

Olmayınca senden atâ kul neylesin yâ Rabbenâ
Cümle işi sehv ü hatâ kul neylesin yâ Rabbenâ

Âmennâ ve saddaknâ. Hezâr sad hezâr Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar olsun ki bu yüzsüz asi Aşçı Dede kuluna bî-hadd ü nihâye ata ve ihsan ve ikram etmiştir ki en son bahş u atiyye-i ilâhiyyesi ekmel ü mükemmil vâris-i nebevî olan Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîzin atebe-i felek-mertebe-i gavsiyyesinin kıtmîri etmiştir ve Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz de Mesnevî-i şerifleri ebyâtından zikri sebkat eden:

Şud ser-i şîrân-ı âlem cumle pest
Çun seg-i ashâb-râ dâdend dest (1: 1022)

"Cümle âlem arslanların başı pest ve alçak ve nigûn oldu; çün kim ashâb-ı Kehf'in kelbine el verdiler" beyt-i şerîfiyle de tebşir buyurup yani cümle âlem arslanlarının başı pest ü nigûn oldu; çün kim ashâb-ı Kehf'in kelbine el verdiler." Yani onların sohbetine ve hizmetine Hak canibinden destur verildi ve cennet-i a'lâya onlarla bile dahil olmaya tebşir kılındı diye irade buyuruldu. Bu ci-

hetle bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerin de Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz ile beraber dâhil-i cennet-i a'lâ olacağıma bir müjde ve bir tebşîr-i azîmdir azizim. Niçin dahil olmasın? Müminler ve bahusus ki aşk u muhabbet ateşiyle pûta-i tarîkatte vücudunu eritip fani etmiş uşşâk [için] belki bunların cennet-i a'lâda bâlâter diğer bir cennetleri dahi vardır.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 32-33:

Ey hunuk cânî ki der-ışk-ı me'âl
Bezl kerd û hânumân u mulk u mâl (1: 306)

"Ey saadetli, şol bir can ki meâl ü meâbın aşkında yani filhakika merci ve masîr olan Hudâ-yı ta'âlânın cennetinde hanumanını ve mülk ü mâl ü canını bezl eyleye, ta sa'âdet-i ebediyyeyi ve hayât-ı tayyibeyi hâsıl kıla."

İbtidâ-yı hâlde can u malını bezl kılan ve onun mukabelesinde ecr-i cemîl ve cezâ-yı cezîl [780] bulan kimse için bu meselleri darb edip buyururlar:

Mesnevî:

Kerd vîrân hâne behr-i genc-i zer
Vez hemân gence kuned ma'mûr-ter (1: 307)

"Meselâ bir kimse haneyi viran eyledi zer hazinesinden ötürü ki onda metfun idiğini bildi ve yine hemen o gencden hanesini evvelkiden mamurrek ve latifrek eyler o genci buldukta."

Mesnevî:

Âb-râ bibrîd u cû-râ pâk kerd
Ba'd ezân cû-râ revân kerd âb-hûrd (1: 308)

"Misâl-i âher bir kimse suyu başından kesti ve cûyu pak eyledi; yani mahall-i âb olan ırmağı necaset ve habasetten pak eyledi. Ondan sonra ırmağa içmeye lâyık olan suyu revan eyledi."

Âb-hûrd bunda içmeye lâyık âb demektir.

Mesnevî:

Pûst-râ bişkâft u peykân-râ keşîd
Pûst-ı tâze ba'd ezâneş ber demîd (1: 308)

"Misâl-i âher bir kimse deriyi yardı ve demreni onun içinden taşra çıkardı, ondan sonra taze deri onun yerine bitti."

Mesnevî:

Kal'a vîrân kerd u ez-kâfir sited
Ba'd ezân bersâhteş sad burc u sed (1: 309)

"Misâl-i âher bir padişah, kâfir kılâ'ından bir kalenin hîn-i muhârebede burc ve bârûsunu viran eyledi, kâfirden aldı, viran edip kâfir elinden aldıktan sonra o kaleyi düzüp ona nice yüz buru u bârû ve sed düzdü."

Bu cümle emsal bidâyet-i hâlde bezl kılan ve nihâyet-i kârda onun ecr ü ıvazın bulan kimseler hakkında olur azizim.

Mesnevî:

Kâr-ı bî-çûn-râ ki keyfiyyet nihed
În ki guftem în zarûret mîdihed (1: 310)

Yukarıdan buraya gelinceye dek bast eyledikleri kaide ve tarikata olan inhisarı nefiy içindir. Ke-en buyururlar ki eğerçi biz bir tarikat ilettik ki o râh-ı cân cismi viran eylemekliktir ve dahi sâlik, genc-i tevhîd için hâne-i vücûdu harap vücûd-ı mevhûmu o gencden mamur ve müstetab kılmaktır denilmişti ve bunun emsali durûb-ı emsâl zikrolunmuş idi. Öyle olıcak kâr-ı bî-çûn hemân bu gûne tarikata münhasırdır, [781] bundan gayrı ona yol yoktur denmiş olmaz, zira kâr-ı bî-çûn kim keyfiyet verir veyahut ne kimse onun fiilini bir hâlete ve bir tarikata merbut kılar. Bu sözler ki dedim bu zaruret verir, zira gâh olur ki o hak bir kulunu bilâ-riyâzet ve-lâ mücâhedet kemale irgürür ve cehil ve gafletle mürde iken derhâl ilim ve marifetle dirgürür.

Mesnevî:

Ki çunân binumâyed u gâhî çunîn
Cuz ki hayrânî nebâşed kâr-i dîn (1: 311)

Ef'âl-i Hudâ vetîre-i vâhide üzere değildir, ta akıl ve kıyasa sığa. "Fa'âlun limâ yurîdu"[238] ve "Yef'alu mâ yeşâ'u"[239] ve "Yahkumu mâ yurîdu"[240] onun şân-ı şerîfinde zâhir ü bedîddir. Pes gâh olur ekseriya taat u ibadat edene ve müşahede ve riyazet yoluna gidene keramet ve velâyet verir ve kemal ü visale irgürür ve gâh olur ki bî-mücâhede çok kimseler müşahede mertebesin bulur ve rûy-ı maksûdu görür ve mücahede eyleyenler ve riyazet yoluna gidenleri mahrum kılar. Görürsün ki nice cemî'-i ömrünü küfür ve isyanla geçirir. Âhir-i ömründe ona iman ve îkân ve irfan şarabın içirirler ve derhâl küfür ve isyanından geçirirler ve mertebe-i hakîkate uçururlar, meselâ sehere-i firavun gibi. Ve bazıları dahi taat u ibadet kılar, hatta velâyet ve keramet mertebesini bulur ve inde'n-nâs makbul ve müsellem olur, âhirü'l-emr kâfir olur, meselâ Bel'am ve Bersîsâ gibi "Lâ yus'elu ammâ-yef'alu ve hum yus'elûne"[241] dir. Onun için küll-i zû funûn kâr-ı dînde hayran ve mecnundur.

238 "İstediğini yapandır." Hûd, 11/107; Burûc, 85/16.
239 "Allah, dilediğini yapar." Âl-i İmrân, 3/40.
240 "Allah, istediği hükmü verir." Mâide, 5/1.
241 "O, yaptığından sorulmaz, ama onlar, sorulurlar." Enbiyâ, 21/23.

Kem âkilin âkilin a'yet mezâhibuh
Ve câhilin câhilin telkâhu merzûkâ[242]

Hâzellezî tereke'l-evhâme hâireten
Ve sayyere'l-âlime'n-nihrîre zindîkâ[243]

Mesnevî:

Nî çunân hayrân ki puşteş sûy-ı ûst
Bel çunîn hayrân ki gark u mest-i dûst (1: 312)

"Dinde hayrandan murat, ancılayın hayran değil ki puştu Hak canibine ve yüzü halk canibinedir, belki murat olan, buncılayın hayrandır ki dostun mest ve müstağrakıdır."

Dinde hayran iki kısımdır: Bir kısmı hayrân-ı Hak şeklinde [782] hayrân-ı halktır ve mu'rız-ı muhabbet-i vücûd-ı mutlaktır. Libâs-ı dîn ve ziyy-i ehl-i yakîn ile ve kelâm-ı meşâyıh-ı güzîn ile celb-i dünyâ ve cem'-i ehibbâ eyler ve halka din ve takvadan ve râh-ı Hudâ'dan söyler ve bir kısmı dahi mest-i müstagrak-ı dost olmuşlardır ve terk-i kâ'inât u mahlûkât kılmışlardır ve rızâ-yı Bârî'yi ihtiyar etmişlerdir ve daima mezheb-i aşk u muhabbete gitmişlerdir. Nitekim İbn Fârıd bu iki kısma işaret buyururlar:

Şiir:

Ve ma'htertu hatta'htertu hubbîki mezheben
Fe-vâ hayretî in lem tekun fîki hayretî[244]

Mesnevî:

Ân yekî-râ rûy-ı û şud sûy-ı dûst
Vîn yekî-râ rûy-ı û hod rûy-ı ûst (1: 313)

"Mest ü müstagrak-ı dost olan hayranın yüzü 'Belâ men esleme vechehu lillâhi ve huve muhsinun'[245] ayetinin tıpkınca dost canibine oldu ve puştu Hakk'a ve yüzü halka olan hayranın yüzü hod onun kendi yüzüdür."

Yani kalbi hod vech-i mahlûkiyyeti ve beşeriyyeti canibinedir, Hak canibine müteveccih değildir.

---

242 "Nice aklı başında akıllılar (allame; dahi) şaşkınlık (geçim sıkıntısı) içinde kalmıştır ! // Nice cahil cühela görürsün bolluk içindedir" Beyit İbn er-Ravendî'ye aittir. Bkz. Miftâhu'l-ulûm.

243 "O, evhamı şaşkın bir halde bırakmıştır // Dahi alimleri zındık yapmıştır" Beyit İbn er-Ravendî'ye aittir. Bkz. Miftâhu'l-ulûm.

244 "Senin aşkını seçinceye kadar yolumu şaşırmış değildim // Eğer seni seçmiş olmasaydım o zaman şaşkın kalırdım şaşkın!" Dîvânu İbni'l-Fârıd, s. 32.

245 "Hayır, kim işini güzel yaparak özünü Allah'a teslim ederse..." Bakara, 2/112.

Mesnevî:

Rûy-ı her yek mîniger mîdâr pâs
Bû ki kerdî tû zi-hizmet rû şinâs (1: 314)

"Her birinin yüzüne nazar eyle ve hıfz tut; yani hayrân-ı halk ve hayrân-ı Hak olan kimselerin zatlarına nazar eyle ve bunların hassâ-i zâtiyelerini kalbinde hıfz et, bolay ki hizmetten sen rû-şinâs olasın."

Yani mercûdur ki hizmet-i ilâhiyyede ve hizmet-i meşâyıh-ı rabbâniyye eylemekten hakîkat-şinâsî olasın. Rû bunda zât ve hakîkat manasınadır.

Mesnevî:

Çûn besî iblîs-i âdem-rûy hest
Pes beher destî neşâyed dâd dest (1: 315)

Çün ki adam suratlı şeytan çoktur, yani surette ademî ve sîrette şeytanîdir ki şeytan halkı nice ızlâl edip sırât-ı müstakîmden çıkarır ise o dâll ve mudil hemçünân halkın dalâletine sebep olur. Pes biat ve irâdet için her bir ele el vermek lâyık değildir, zira ihtimaldir ki şeytanî ve nefsanî olup mürşit libasıyla mütelebbis ola ve meşâyıh-ı mütehakkıkîn ziyyine dahil olup nâsı bu mekrle sayd [783] kıla.]

Bu yüzsüz asi Aşçı Dede gibi azizim, işin doğrusu da budur lezizim. Fakat yine sâye-i cenâb-ı pirân-ı izâmda bu yüzsüz öyle meşâyıh-ı mukallidîn gibi zâhirde halkı davet ve irşat kaydına düşmeyip ancak kendi aşk u muhabbet ve derdimi ve hazret-i cânânın medh ü senasını meclislerde zikr ü beyan ederdim. Onun için mahlûk-ı Hudâ'yı irşat ve tarîk-i müstakîm ve râh-ı hakîkate davet makamında ba'de'l-vefât bu üç cilt risalemi halife nasp ve tayin etmek niyet-i hayriyyesiyle kaleme alınıp meydân-ı aşk u muhabbete konulmuştur. Her kim ki bu yüzsüz asi Aşçı Dede gibi kendisini âteş-i aşka atıp İbrahim-veş nâr-ı muhabbette yanıp kül olur ise onun külünü havâ-yı aşka savururlar, demine gülbend-i hûyu çekip hû derler sultanım. Yani mezhep ve meşrep ittihaz ettiğim tarik üzere giderler ise ve bu yüzsüz gibi amel ve itikatla erenlere itimat ederler ise, işte o zaman fakîr-i kemterden manevî yed tutmuş ve dâhil-i tarîk olmuş ve sülûk görmüş olurlar, çünkü bu tarîk-i aliyyede yed-i sahîh ararlar. Yed-i fakîr ise esahh-ı sahîh olan yeddir ki vâris-i Cenâb-ı Nebevî olan Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin yed-i şerîfidir. Zâhir ü bâtın, hayatta ve mematta daim ve baki bir yed-i sahîhtir mevlânâ, hû.

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Mesnevî-i şerîflerinin cildinde 66. sayfasında bu makama münasip ebyât-ı şerîflerinde buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 66:

Çûn ki şud hûrşîd u mâ-râ kerd dâg
Çâre nebved ber-makâmeş cuz çerâg (1: 670)

"Çünkü âfitâb-ı felek-i ilm ü ma'rifet olan, bu cihandan gitti ve onun firakı bizim derunumuzda dâğ etti, onun makamına çerağdan gayrı çare olmaz."

Yani zulmetten necat bulmak için kâim-makâm-ı hûrşîd-i felek-i Bârî bir çerağ lâzımdır. Kezalik kaçan bu dünyadan hûrşîd-i felek-i hikmet ü ma'rifet olan mürşid-i kâmil intikal eylese, onun kâim-makâmı bir çerâg-ı nûrânî lâzımdır ki zulmet-i nefsâniyyede [784] kalan salikler ondan istinâre edeler ve onu pîşvâ ve muktedâ edip tarîk-i Hakk'a gideler.

Mesnevî:

Çûn ki şud ez pîş-i dîde vâsl-ı yâr
Nâibî bâyed ez-û mân yâdgâr (1: 671)

"Çün kim yârin visali göz önünden gitti, o yârden bize bir yadigâr naip gerektir ki o yârin visalini müzekkir ola ve bunu görmek onu görmeyi ifade kıla ve bu ona her hâlde mümasil gele."

Mesnevî:

Çûn ki gul biguzeşt u gulşen şud harâb
Bûy-ı gulzâr ki yâbîm ez gulâb (1: 672)

"Çünkü gül gitti ve gülşen harap oldu, gülün rayihasını kimden buluruz: gülâbdan."

Zira gülâb, gül ve gülşenin nâib-i menâbıdır. Gül ve gülşenin mürurundan sonra onların rayihasını isteyen, gülâbda bulur. Kezalik enbiya aleyhimesselâm ve evliyâ-yı izâmın mürurundan sonra onların eser ü râyihasını talep eyleyen, onların canibinden halife olan ve zuhura gelen kimselerin vücudunda bulur.

Mesnevî:

Çûn Hudâ ender neyâyed der-ayân
Nâib-i Hakkend în peygâmberân (1: 673)

"Çünkü Hudâ-yı ta'âlâ ayana gelmez; yani mahsûs olup zâhir olmaz. Halk içre bu peygamberler Hak ta'âlânın naip ve halifesidir" ki onlar vasıtasıyla halk-ı âleme hüküm eyler ve onlar lisanından benî-âdeme ulûm u esrarını söyler. Pes onlara tabi olan hemen Hakk'a tabi olmuş olur. Nitekim bu manaya işaret edip buyururlar:

Mesnevî:

Nî galat guftem ki nâib bâ-menûb
Ger du pindârî kabîh âyed ne hûb (1: 674)

Bu peygamberler nâib-i Hak'tır demiştim. Min haysü'l-hakîkat böyle değildir, galat söyledim ki naiple menûbu eğer filhakika iki zanneyleyesin kabih

gelir, hûb gelmez. Naiple menûbu iki zanneylemenin kabih olması odur ki evvelâ şirk-i hafîyi müstelzim olur ve sâniyen enbiyanın vücudunda zuhur eyleyen ahkâm-ı Hakk'ın irâdetsiz enbiyanın kendi muktezalarından olmasını iş'ar kılar. Sâlisen enbiyaya itaat Allah'a itaat olmamak lâzım gelir. Hâlbuki resule itaat, ayn-ı Allah'a itaattir, kemâ kâle Allâhu ta'âlâ fî sûreti'l-Fethi: "İnnellezîne yubâyi'ûneke [785] innemâ yubâyi'ûnallâhe"[246] Halife, müstahlifin aynıdır dedikleri bu cihettendir ve Hazret-i Nebî aleyhisselâm: "Men re'ânî fekad re'a'l-hakka"[247] buyurdukları bu manaya şehadet eder. Hakîkat-bîn ile nazar olunsa naip ile menûb mabeyninde min haysü'l-hakîka isneyniyet yoktur, ammâ min haysü'l-i'tibâr mertebe-i farka nazaran Hâlık ile mahlûk mabeyninde fark u temyiz çoktur azizim, fe'fhem.

Zira ki burada itikat ayakları kayıp göt üstüne düşüp oturmayasın, yani mak'adın nâr-ı cahîme hazırlamasın azizim.

Mesnevî:

Nî du bâşed tâ tuyî sûret-perest
Nîş-i û yek geşt ger sûret-perest (1: 675)

"Nî kelimesi evvelki beyitten müstefad olan ma'nî-i ittihadı nefiy içindir, yani naip ile menûb bir olmaz, iki olur ta sen sûret-perestin."

Yani mademki sen sûret-bîn ve tefrika-güzînsin ve o kimsenin önünde naip ve menûb bir oldu ve bir halife müstahlifin aynı oldu ki suret âleminden kurtulup mana âlemine nazar kıldı, pes manen cemî'-i enbiyâ ve evliyâ müttehit ve sureta müteayyin olduklarını tefhim için bu beyitleri mesel mevkiinde irat edip buyururlar.

Mesnevî:

Çûn be-sûret bingerî çeşm-i tu dûst
Tû be-nûreş der-niger kez-çeşm rust (1: 676)

"Çün kim sen surete bakasın veyahut suret itibarıyla nazar edesin, senin gözün ikidir. Sen onların nuruna nazar eyle ki o nur gözden bitti ve zuhur etti."

Pes eğer çeşm menzilesinde olan enbiyanın nuruna nazar eylesen, bilâ-fark Allah nuru görürsün ve onlarda olan zuhuru Hakk'ın zuhuru bulursun. Ammâ suretlerine nazar kılarsan Hak'tan gafil olursun ve birbirinden mütefavit bulursun.

---

246 "Sana biat edenler (İslâm uğrunda ölünceye kadar savaşmak üzere sana söz verenler), gerçekte Allah'a biat etmektedirler." Fetih, 48/10.

247 "Kim beni görür ise, gerçek(ten görmüş) görmüş olur." *Muslim*, c. 4, s. 1776, no: 2267; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s *412, no: 1123; Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 250, no: 2482, "Men reânî fi'l-menâmi fe-kad re'a'l-hakke."

Mesnevî:

Nûr her dû çeşm netvân fark kerd
Çûn ki der-nûreş nazar endâht merd (1: 677)

Her iki gözün nurunu fark eylemeye kadir olmaz, çün kim merd çeşmin nuruna nazar etti."

Yani bir merd sûret-i çeşme nazar etmeyip nuruna nazar etse, ittihâd-ı enbiyâ ve evliyâyı kendi gözlerinden bilirdi ve naip ile menûbun [786] min haysü'lma'nâ müttehit olduğuna vakıf olurdu demek olur azizim.

Uşşak mabeyninde bir lâtife vardır. O da iki adam diz-be-diz oturup gözlerinin bebeklerini birbirine karşı edip teveccüh ve rabıta eder gibi kirpiklerini kırpmayarak ve gözünü yummayarak beş on dakika kadar böylece nazar ederse muhakkak tahammül edemeyerek yere düşerler ve bakamazlar azizim. İşte bu da bir esrâr-ı ilâhiyyedir mevlânâ. Onu bilmeli ki o pencereden bakan kimdir, hû sultânunâ.

Mesnevî:

Deh çerâg er hâzır âyed der-mekân
Her yekî bâşed be-sûret gayr-ı ân (1: 678)

"Faraza bir mekânda eğer on çerağ hazır gele, her birisi surette öbürünün gayrı olur."

Mesnevî:

Fark netvân kerd nûr-ı her yekî
Çûn be-nûreş rûy-ârî bî-şekî (1: 679)

"On çerağdan her birinin nurunu fark eylemek mümkün değildir şeksiz, çün kim on çerağın nuruna teveccüh edesin."

Bu manayı tefhim için bir misâl-i âhere şürû edip buyururlar:

Mesnevî:

Ger tu sad sîb u sad âbî bişmurî
Sad nemâned yek şeved çun bifşurî (1: 680)

"Eğer sen zâhirde yüz elma ve yüz ayvayı sayasın müteaddit olur, çün kim sıkasın zikrolunan yüz kalmaz, cemîan bir olur."

Mesnevî:

Der-ma'ânî kısmet u i'dâd nîst
Der-ma'ânî tecziye vu efrâd nîst (1: 681)

"Ma'ânîde kısmet ve i'dâd yoktur; ma'ânîde cüz ve cüz kılmak ve her şey fûrâd efrâd olmak yoktur."

Belki âlem-i ma'ânî ve hakâyıkta her şey müttehitlerdir. Ma'ânîden murat, mertebe-i vahdâniyyet ve mertebe-i ulûhiyyettir ki onda Huda'dan gayrı yoktur.

Mesnevî:

İttihâd-ı yâr bâ-yârân hoşest
Pây-ı ma'nâ gîr sûret serkeşest (1: 682)

"Yârin yaranla ittihadı hoştur. Mana ayağını tut; suret, serkeşir."

Yani mûcib-i tefrika olan sureti terk et, mana ayağını tut, ta ittihâd-ı hakîkîye vâsıl olasın ve vahdet-i mutlaka sırrını bulasın. Eğer surete nazar edersen, mugâyeret ve ihtilâftan kurtulmazsın.

Mesnevî:

Sûret-i serkeş gudâzân kun be-renc
Tâ bibînî zîr-i û vahdet çu genc (1: 683)

"Serkeş [787] olan sureti rencle eriyici eyle, yani mana âleminden baş çekici ve kalbe tefrika ve dağdağa verici sureti dağıt ve riyazetle eriyici eyle şol mertebeye dek ki muktezeyât-ı sûret ve levâzım-ı tabî'attan halâs olasın. Hatta o suretin tahtında vahdet-i mutlakayı genc gibi göresin. Çün kim o vahdet-i gence eresin, ganî olasın ve teşvîş ü dagdaga-yı ihtilâf u kesretten kurtulup sefa bulasın sultanım.

Mesnevî:

Ver tu negdâzî inâyethâ-yı û
Hod gudâzed èy dilem mevlâ-yı û (1: 684)

"Ve eğer esîr-i sûret sen tenini riyazetle eritmeyesin, o Allah'ın inayetleri hod eritir ve onun muktezeyatını mahv u nâyâb eyler. Ey filân kimse, benim gönlüm onun bendesidir."

"Ey" harf-i nidâdır, münâdâ mahzuftur ki o esîr-i sûret olan kimselerden biridir. "Mevlâ" bunda bende manasınadır. Ve bu beyitte Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz kurb-ı ilâhîye vusul iki vecih üzere olduğuna işaret buyururlar: Birisi kesbî ve birisi vehbî. O kesbî odur ki edâ-yı ferâiz ve nevâfil ile muktezâ-yı sûretten sâlik halâs olup onun neticesinde kurb-ı nevâfil veya kurb-ı ferâiz zuhura gele. Vehbî odur ki sâlik, taat u riyazetle muktezeyât-ı tabî'attan tecavüze kadir olamayıp ve genc-i vahdeti bulamayıp âciz ve fakir kaldıkta inâyât-ı ilâhiyyeden bir inayet ve sakaleynin ameline müvazi olan cezebât-ı rahmâniyyeden bir cezbe o sâlike erişip onu suret kaydından kurtarıp kendiliğinden mahv ü fani eyleyip genc-i vahdete isal eyler azizim.

Nitekim Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimize olduğu gibi ki lakab-ı sa'âdetlerine "Vehbî" ismi konulmuştur ki makâm-ı gavsiyyet ve fenâ-fillâh bu kabilden olarak bahş ü atiyye olduğuna remz ü işaretten ötürü, mevlânâ hû.

Û numâyed hem be-dilhâ hîş-râ
Û bedû zed hırka-ı dervîş-râ (1: 685)

"O Allah kemâl-i lutfundan hem gönül gözlerine gösterir kendiyi ve tecelli kılar kulûba ve dîde-i kulûb-ı uşşâk onu [788] müşahede kılar."

Kemâ kâle eş-Şeyh Abdullâh Muhammed bin el-Azîz "Ru'yetullâhi bi'l-kalbi's-sâfî câizetun."[248] Kemâ kâle Ömer radıyallâhu anhu "Re'â kalbî rabbî."[249] Ve kâle Alî kerremallâhu vechehu "Lâ a'budu rabben lem erehu."[250] O Huda diğer hâr-ı mihnetten pare pare olan dervişin kalbi hırkasını ki câbirü'l-meksûr olmak onu sıfatıdır. Hırka kalpten istiare ve dikmek onun inkisarını dürüst etmekten ibaret olur azizim.

Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz mazhar-ı hubb-ı zâtullâh olup kendileri terzi olduğu cihetle değil yalnız dervişlerin cümle turuk-ı aliyye salikânının ve belki cümle mahlûkun ve lâ şek ve lâ şubhe cemî'-i avâlimin mihen ü meşakkat-ı bâtın u zâhirden pâre pâre olmuş kalplerini diker, çünkü usta terzidir, dikmek, sökmek, kesmek, biçmek dest-i peyvest-i gavsiyyelerine mufavvezdir azizim. Cenâb-ı Hakk'ı rüyet ise bu ümmet-i Muhammediyyeye mahsustur.

Evvelce risalemizde arz u beyan olunduğu üzere bu yüzsüz asi Şâm-ı şerîf'te iken gönül âlemine atılan bir manadan ötürü Dersaadet'e gitmek arzu olunmuş ise de malûm ya fakir öyle kendi re'yimle iş göremediğim cihetle bunun butûndan istizanı lâzım gelmiş ve tarîk-i aliyye-i Nakşbendiyye kibâr-ı meşâyıh-ı izâmından evvelce zikri sebkat eden faziletlû reşadetlû Hacı Halil Efendi hazretleriyle ara sıra Sancaktar Câmi'-i şerîfi'nde yatsı namazını ba'de'l-edâ camiin ve fakirhanenin karşısındaki meydanın ortasındaki büyük ağacın altında birleşip orada ikimiz bazı remz ü işâret-i ma'neviyyeye dair muhabbet olunur idi. O sırada kendilerinden niyaz ettim ki gönül âlemine böyle bir şey geldi, yani Dersaadet'e gitmek için buna müsaade var mıdır bâtından sual buyurmasını. Müşarünileyh hazretleri de "Pekiyi, sual ederim" buyurdular. Birkaç gün sonra yine birleştik. Sual ettim. Buyurdular ki "Merkezden [789] sual ettim, izin yoktur, fakat kendisini görmedim." Dedim ki "Efendim, kendisini görmedim sözünü pek hafifçe buyurdunuz, anlamadım." Güldüler, buyurdular: "Aziz, rü'yet-i ilâhiyye bu ümmet-i Muhammediyyeye atiyye-i ilâhiyye olmak üzere bahş ü inayet buyurulmuştur, görülür mevlânâ" buyurdular. Müşarünileyh hazretlerinin

248 "eş-Şeyh Abdullâh Muhammed bin el-Azîz şöyle demiştir: Saf kalp ile Allah'ı görmek mümkündür."

249 "Hazret-i Ömer, kalbim Allah'ı gördü demiştir."

250 "Hazret-i Ali, görmediğim bir rabbe kulluk etmem demiştir."

bu nutk-ı sa'âdetlerini Edirne'de muahharen bir münasebetle İkinci Şube Müdürü bizim Hâlid Efendi'ye söyledim. Onlar da dediler ki "Merkez kumandanı desene!" deyip beynehümâda bu tarif bir remz ü işaret kalıp ara sıra şubeye geldikte merkez kumandanı diye remz ü işaret ederler idi azizim.

Mesnevî:

Munbesit bûdîm u yek cevher heme
Bî-ser u bî-pâ bûdîm ân ser heme (1: 686)

"Dükelimiz bir cevher-i münbasit idik, cümlemiz o tarafta bî-ser u bî-pâ idik"

Yani cemian cümlemizin aslı gayr-ı mürekkeb bir cevher-i yektâ ve o taraf-ı hakkânîde bir durre-i beyzâ idi. Kemâ kâle sallallâhu aleyhi ve sellem "Evvelu mâ halakallâhu ed-durretu'l-beydâu."[251] Durre-i beyzâdan murat, bunda cemî'-i kâ'inâtın aslı olan cevher-i yektâdır ki meşâyıh-ı sûfiye ona hakîkat-i Muhammediyye derler ve rûhu'l-ervâh ve nûru'l-envâr ve akl-ı kül ve kalem-i a'lâ dahi tabir ederler. İptida vücuda gelen, bu cevher-i yektâdır. Badehu Hak ta'âlâ hazretleri sair ervahı ve ukûl u nüfusu ve eşbahı ale't-tertîb bu cevher-i yektâdan halk eyledi. Pes bu kadar kesrât-ı muhtelife ve mevcûdât-ı mütenevvi'a ondan vücuda gelip sahrâ-yı âleme münteşir oldu. Münbasit olan yek cevherden murat, feyz-i akdes olmak mahalle dahi ensebdir. Ve feyz-i akdes ve feyz-i mukaddesin ve a'yân-ı sâbite ve akl-ı küllün ve bunlar emsali olan ıstılâhın mufassalen şerhi Tâiyye şerhinin dibacesinde mezkûr olmuştur; fe'l-yutleb fîhi. Ammâ icmalen bu mahalde [790] şerhi odur ki meşâyıh-ı sûfiyye, Hak ta'âlâ hazretlerinin zât-ı bî-çûnundan a'yân-ı sâbiteye gelen feyze feyz-i akdes derler ki münbasit bir nûr-ı vâhiddir. Meselâ şemsin kursundan zücâcât-ı muhtelifeye gelen nûr-ı basît gibidir. O zücâcât ke-en a'yân-ı sâbite gibidir. Ve şemsin zücâcât-ı muhtelifeden zuhur eyleyen eşi'a-i mütenevvi'ası feyz-i mukaddese müşâbihtir ki o a'yân-ı sâbiteden sair ervah üzere gelen feyz-i ilâhîdir. Pes cemî'-i ervâhın ve küllî a'yânın aslı ki feyz-i akdestir, bu mertebede cümlemiz münbasit ve yek cevher gibi idik. Nitekim cemî'-i a'yân ervâhın aslı olan feyz-i akdesin şerhine şurû' edip bu beyitlerle tarif ederler.

Mesnevî:

Yek guher bûdîm hem çun âftâb
Bî-girih bûdîm u sâfî hem çu âb (1: 687)

"Mertebe-i ehadiyyette bir cevher idik afitab gibi, onda tefrika ve tecezzi mutasavvir olmak mümkün değildir âb gibi girihsiz ve safi idik."

Yani bu âlem-i sûrette olan taayyün ve imtiyaz gibi, o âlemde birbirimizden müteayyin ve mümtaz değil idik. Belki âb gibi bî-ukde ve safi ve afitab gibi bî-terkîb ve münbasit bir nur idik.

---

251 "Allah'ın yarattığı ilk şey beyaz incidir."

Mesnevî:

Çun be-sûret âmed ân nûr-ı sere
Şud aded çun sâyehâ-yı kungere (1: 688)

"Çun kim o iyi ve hûb olan nur surete geldi, kungerenin sayeleri gibi adet oldu."

Yani zât-ı ilâhî çün kim celâ ve isticlâ iktiza edip iptida nûr-ı zât ki feyz-i akdes dedikleridir, a'yân-ı sâbite mertebesine geldikte ve her şeyin aynına tulû kıldıkta suver-i ilmiyye hâsıl olup sâyehâ-yı kungere gibi a'yân-ı mevcûdât-ı müte'addide olup birbirinden vücûd-ı ilmiyye ile mümtaz oldu. Badehu o a'yân-ı sâbiteden feyz-i mukaddes dedikleri envâr-ı mütenevvi'a mertebe-i ervâha gelip tulû kıldıkta herkesin ruhu ayn-ı sâbitesinin istidadına göre vücûd-ı rûhâniyye ile mevcut olup sâyehâ-yı kungere birbirinden mümtaz olduğu gibi her ruh birbirinden mümtaz oldu. Badehu bu âlem-i sûreti ve şehâdeti Hak ta'âlâ halk [791] eyledikten sonra ve Âdem ve Havvâ aleyhimesselâm vasıtasıyla ecsâd-ı benî Âdem zuhura geldikten sonra herkesin ruhu ayn-ı sâbitesinin istidadına göre sûret-i insâniyye mertebesine gelip sâyehâ-yı kungere gibi ecsad ile mütecessid ve müteaddid olup suret bağladı ve vücûd-ı ârızî libasını giydi. Kaçan bir salik, makâm-ı hakîkate ermek ve mertebe-i aslı görmek isterse gerektir ki bu vücûd-ı mecâzîyi riyazetle viran kıla, belki ta'ayyün-ı nûrânî ve rûhânîyi dahi ifna edip ta mertebe-i asla vusul bula. Salik fenâ-yı cismânî ve rûhânîyi ifnadan sonra mertebe-i hakîkate erdikte bu cümlenin hakikati vahide olduğunu müşahede kılar ve onun çeşm-i şühûdundan tadad ve tefrika zail olur. Pes makâm-ı hakîkatin vusulü ve bî-farklık mertebesinin husulü ne tarik ile müyesser olduğuna işaret edip buyururlar:

Mesnevî:

Şerh-i în-râ guftemî men ez mirî
Lîk tersem tâ nelagzed hâtırî (1: 690)

"İnat ve cidal cihetinden bu sırr-ı vahdetin şerhini ben söylerdim ve bundan ziyade dahi ayan ve beyan eylerdim, lâkin kemaliyle şerh eylemeye korkarım, ta bir hatır kaymaya."

Zira bu mana mezâlik-i akdâmdır, her za'îfü'z-zihnin bu sırr-ı tevhîdi istimaa kudreti yoktur. Ekseriyetin itikadına bu sırr-ı tevhîdden halel gelip mülhid olmuş ve ekser dahi varta-i cebrde kalmıştır. Pes ümenâullâh olan evliya bunu kemaliyle söylemezler, illâ ehline ve bu sırrı ayan ve beyan eylemezler, illâ müstaid olan mahremlere. Pes nâ-ehl ve nâ-mahrem olanların hatırı kaymasın ve itikadına halel gelmesin diye ekseri kümmel olan evliya nükât-ı tevhîdi pûşîde söylemişler ve sell-i seyf etmeyip tîg-i kelâmların gılâf-ı emsâl ü ıstılâh içre setr eylemişlerdir.

Mesnevî:

Nuktehâ çun tîg-i pûlâdest tîz
Ger nedârî tû siper vâ-pes gurîz (1: 691)

"Vahdet-i mutlakaya müteallika olan nükteler fi'l-mesel keskin tîg-i pûlâd gibidir. Ey salik, eğer sen siper tutmazsan geriye kaç."

Siperden murat bunda nükât-ı tevhîdi bilmek için olan istidat ve fehm-i dürüsttür; yani ey salik sen ki vahdet-i vücûd nüktelerine istidat ve fehm-i sâib tutmayasın, [792] gerektir ki onun istima ve taallümüne ikdam etmeyesin, zira nâ-müsta'idsin. Pes ba'de-husûli'l-isti'dâd bu nükteleri öğrenmeye ikdam kılasın, zira nâ-müsta'id olan salikin din ü itikadına bu nükteler ayn-ı zarar ve azîm hatardır. Pes gerektir ki bu nükteleri istima eylemekten geri gidesin ve tevhit ve taatle tahsîl-i isti'dâd edesin. Ve bunu söyleyen arife mukarin gelsen, sana zarar vermez, nitekim tîg-i tîze siperi olan kimse karşı gelse zarar vermediği gibi.

Mesnevî:

Pîş-i în elmâs bî-isper meyâ
K'ez burîden tîg-râ nebved hayâ (1: 692)

Muhassal-ı kelâm: "Bu elmas tîgin önüne ki murat sırr-ı tevhîddir, sipersiz gelme, yani istidatsız belki üstatsız ve irşatsız bunun fehm ü idrakine ikdam kılma, zira ki tîg-i tîze kesmekten haya olmaz."

Yani tîg gibi olan nükât-ı tevhîd salikin pây-i i'tikâdını kat' eylemekten istihyâ kılmaz. Pes gerektir ki ahsen cunne mertebesinde olan bir üstatla getiresin ve onun irşat ve terbiyesiyle kendini mertebe-i isti'dâda yetiresin. Badehu evliyanın nükâtını ve hakîkat-âmîz olan kelimâtını taallüme sa'y ü ikdam eyleyesin.

Mesnevî:

Z'în sebeb men tîg kerdem der gılâf
Tâ ki kesr-hânî ne-h^{v}âhed ber hilâf (1: 693)

"Bu sebepten ben tîgi gılâf içre eyledim."

Bu mısra beyt-i evvelin mısra'-ı sânîsine illet olur ve bu beyitle Hazret-i Hüdavendigar, hazret-i Mesnevî'de olan kelâmlarını pûşîde söylemelerine vech-i illet ne idiğine işaret buyururlar. Takdîr-i ma'nâ: Çünkü bu tîge kesmeklikten haya olmadığı mukarrer olduysa, bu sebepten ben tîg-i nükâtı gılâf-ı ıstılâhât ve emsal içre vaz' eyledim. Ta kim bir kesr-hân onu hilâf-ı murâd üzere okumaya ve itikadına zarar verip taat ve ibadattan ve âdâb-ı tarîkatten bî-behre kalmaya azizim.]

Ey yüzsüz asi Aşçı Dede, yine aşkın kandilini uyandırdın, fitil-i muhabbeti yaktın, sefîne-i vücûdunu Kandilli'nin akıntısına kaptırdın. Bu sefer meveddet

adalarını geçtin, Marmara açıklarına Marmara Marmara diyerek Akdeniz'e [793] gitmek istersin. Aşkın dürr-i beyzâ gibi olan mevc ve dalgalarına karışıp "Merece'l-bahreyni yeltekiyâni"[252] sırrıyla lü'lü' mercan ticaretine gitmek arzu edersin, lâkin bu ticaretin zamanı geçti ve ömür ahire gitti. Nazarın şöyle akşam pazarlığı gibi birkaç mangır ticaretle hemen dükkânı kapayıp misâl-i cennet olan hanene ve sarây-ı vahdet-i dilbere kavuşup huzur u muhabbete bak azizim. Her ne ise buraya kadar zikr ü beyan olunan sırr-ı vahdet gerçi bahsimiz olan vasiyet ve nasihat harici gibi olduysa da zararı yoktur, zira fevkalâde tatlı ve kand-i nebât gibi oldu. Fakat bundan daha fevka'l-had kat-ender-kat tatlı ve pek ziyade muhabbetli olan bir şey kaldı, o da bu sırr-ı vahdete müşâbih ve ihvân-ı bâ-sefâya ziyadesiyle enfa' ve bilinmesi vacip derecesinde olan vücûd-ı mutlak bahsidir.

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Mesnevî-i şerîfleri birinci cildinin 60. sayfasında irat buyurdukları beyt-i şerîflerini şârih-i merhûm pek güzel şerh ü beyan etmişlerdir, kuddise sırruhu'l-azîz.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 60-64:

Mâ ademhâyîm u hestîhâ-yı mâ
Tû vucûd-ı mutlakî fânî-numâ (1: 602)

"Ey padişâh-ı mutlak biz biz olduğumuz haysiyetten mahza ademleriz ve bizim varlıklarımız dahi ademdir, muhakkak ve sen fani gösterici bir vücûd-ı mutlaksın."

Ey tâlib-i güftâr-ı Hidmet-i Mevlevî ve ey râgıb-ı esrâr-ı hazret-i Mesnevî, bu beyt-i ma'nevî çok söz götürür. Eğer tafsilen mebâhis-i kesîre ile şerh eylersek, talibin aklını yitirir, ammâ icmalen vücûd-ı mutlakın esrarından bir miktar tahrir edelim, ta ki şüphesi olanlar bu kadarla iktifa edeler. İttifak-ı meşâyıh bunun üzerinedir ki vâcibü'l-vücûd vücûd-ı mutlaktır. Kemâ kâle eş-Şeyhu'l-ekber kuddise sırruhu'l-azîz fî ibtidâi'l-*Futûhâti* fi'l-akîdeti: "İnnallâhe ta'âlâ ilâhun vâhidun lâ şerîke lehû mevcûdun li-zâtihi min gayri iftikârin ilâ mûcidin yûciduhu, bel kullu mevcûdin yûciduhu, bel kullu mevcûdin sivâhu muftekirun ileyhi ta'âlâ fî vucûdihi; fe'l-âlemu kulluhu [794] mevcûdun bihi ve huve vahdehu muttasifun bi'l-vucûdi li-nefsihi lâ iftitâha li-vucûdihi ve lâ-nihâyete li-bekâihi; bel vucûduhu vucûdun mutlakun gayru mukayyedin, kâimun bi-nefsihi."[253]

---

252 "İki denizi salıverdi, birbirine kavuşuyorlar" Rahmân, 55/19.

253 "Yüce Allah tektir, ortağı yoktur, kendisini var edecek bir var ediciye ihtiyacı olmaksızın zatı ile vardır, aksine bütün varlıkları o var etmektedir, ondan başka bütün var olanlar varlıkta ona muhtaçtır, bütün âlem onunla vardır, sadece o, zatıyla varolan niteliğine sahiptir, varlığının başlangıcı yoktur, varlığının sonu da yoktur, varlığı mutlak bir varlıktır, kayıtlı değildir, kendisiyle kaimdir." İbn Arabî, *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye*, c. 1, s. 172-173.

Vakta kim münkirân-ı Hazret-i Şeyh bu ibareti *Futûhât*'ta ve bazı musannefâtında gördülerse zu'm eylediler ki şeyh, vücûdiyye mezhebinde ola. Pes o hazreti zu'm-ı fâsidlerince tekfir eylediler ve şeyhin bazı mutekıdları dahi kıyas eylediler ki şeyhin "vücûd-ı mutlaktır" ibaretinden muradı ya vücûd-ı âm ola. Bilmediler ki bundan nice fesad lâzım gelir. Bahusus şeyhin "vâcibu'l-vucûdi vucûdun mutlakun" demekten muradı vâcibü'l-vücûd illet ve malûl değildir.

Kemâ kâle fi'l-bâbi's-sâdisi mine'l-*Futûhâti*: "İ'lemû enne'l[ma'lûmâti erbe'atun:] el-Hakku ve huve'l-mevsûfu bi'l-vucûdi'l-mutlaki, li-ennehu subhânehu leyse malûlen li-şey'in ve lâ-illetin bel huve mevcûdun bi-zâtihi [ve'l-ilmu bihi ibâretun ani'l-ilmi bi-vucûdihi] ve vucûduhu leyse gayru zâtihi, ma'a ennehu gayru malûmi'z-zâti."[254]

Burada bir sual lâzım gelir ki adem-i ma'lûliyyet-i zât-ı ilâhı ale'l-ittifak zâhirdir, ammâ adem-i illet olması nice kabildir ki felâsife ona illetü'l-ilel derler ve akl-ı külle onu illet-i tâmme tutarlar ve derler ki akl-ı evvel Hak'tan müfarakat kılmaz ve o dahi daima akl-ı evvele ifaza kılmaktan hâlî olmaz. Bu takdirce onunla mukayyet ve ona illet olur. Kemâ enne'l-felâsifete sarrehû bi-enne îcâde'l-Hakkı ta'âlâ li'l-âlemi min-levâzimi zâtihi, fe-yemteni'u huluvvuhu anhu."[255] Pes bunlar iradet ve kudreti inkâr edip icâb-ı isbât eylediler ve mûcib-bizzât dediler. Bu mana ise Hakk'ın vücudunu âlemin vücuduna ayn-ı takyîd ve âlemin kıdemini teyittir. Pes Şeyh-i Ekber kaddesallâhu sırrahu'l-azîz hazretleri *Futûhât*'ın ikinci babında bu mahalle münasip dahi cevâb-ı bâ-sevâb buyururlar ki:

"İ'lem enne'l-Hakka ta'âlâ mevcûdun bi-zâtihi [li-zâtihi] mutlaku'l-vucûdi gayru mukayyedin bi-gayrihi ve lâ-ma'lûlun an şey'in ve lâ-illetun bi[:li]-şey'in ve huve hâliku'l-malûlâti ve'l-ileli."[256]

Pes bu mukaddime malûmun olduysa, Hazret-i Mevlâna ve Hazret-i Şeyh-i Ekber'in "vücûd-ı mutlak" demeleriyle vücûdiyye mezhebinde olanların "vücûd" demesinin mabeyninde fark-ı azîm vardır, zira bunların [795] vücûd-ı mutlak demesi illet değil mûcib-bizzât değil demek olur ve vücûdiyye mezhebinde olanların vücûd-ı mutlak demesi mutlak vücûd-ı âm odur demek olur. Bu küfürdür. Nitekim Sadeddin Taftâzânî, *Makâsid* şerhinde tasrih eyledi. Ammâ bu iki hazretin buyurduğu, îmân-ı mahzdır ki buna iman lâzımdır. Eğer sual olunursa ki Şeyh-i Ekber hazretleri *Futûhât*'ta "Subhâne men azhere'l-eşyâe fe-huve aynuhâ" dedi. Ve dahi:

---

254 "Bilindiği gibi bilgi dört çeşittir: Hak; mutlak varlık niteliğine sahiptir, çünkü Yüce Allah, hiçbir şey ve hiçbir illet ile malul değildir, kendi zatıyla vardır, onu bilmek onun varlığını bilmekten ibarettir, varlığı ise zatından başka bir şey değildir, yine de zatı malûm değildir." İbn Arabî, *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye*, c. 1, s. 322.

255 "Filozoflar, Allah'ın âlemi yaratmasının onun zatının gereklerinden olduğunu, onun yaratmadan ayrı düşünülemeyeceğini açıkça ifade ettiler."

256 "Bilindiği gibi Yüce Allah, zatı ile vardır, varlığı mutlaktır, başkası ile mukayyet değildir, bir şey ile malûl değildir, bir şeyin illeti de değildir; o malûl olanların ve illetlerin yaratıcısıdır." İbn Arabî, *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye*, c. 1, s. 269.

Beyit:

Ve fî kulli şey'in lehu âyetun
Tedullu alâ ennehu aynuhu[257]

buyurdu. Pes bu sözler mezheb-i vücûdiyyeyi müeyyid olur. Cevap odur ki yine *Futûhât*'ın o mahallinde birkaç satır aşağı buyururlar ki: "Fe-huve aynu kulli şey'in fi'z-zuhûri mâ huve aynu'l-eşyâi fî zevâtihâ, subhânehu bel huve huve ve'l-eşyâu eşyâun." [258]

Pes söz çok ve kîl u kâle nihayet yok. Ma'nâ-yı beyte gelelim. "Mâ ademhâyîm" dedikleri a'yân-ı sâbiteye nispetledir ki "el-A'yânu mâ şemmet râyihate'l-vucûdi" fehvasınca vücûd-ı hâricî rayihasını istişmam etmemişlerdir. Ve "hestîyâ-yı mâ" yani bizim hariçte olan varlığımız dahi eğerçi bi-hasebi'z-zâhir vardır, velâkin o dahi bi-hasebi'l-hakîkati adem ve hâliktir ki "Kullu şey'in hâlikun illâ vechehu"[259] buyurdu, "yehliku" buyurmadı. Pes sen ey ma'bûd-bi'l-hak bilâ-mukayyed bi'l-eşyâ zâhiren baki ve nefsü'l-emrde fani olan şeyleri gösterici bir vücûd-ı mutlaksın.

İmam Gazâlî, *Mişkâtu'l-envâr*'da buyururlar ki "Terakka'l-ârifûne [306] min hadîdi'l-mecâzi ilâ zirveti'l-hakîkati ve'stekmelû ma'âricehum fe-re'ev bi'l-muşâhedeti'l-ayâniyyeti ennehu leyse fi'l-vucûdi illallâhu ve enne kulle şey'in hâlikun illâ vechehu; fe-innehu lâ yasîru hâliken fî vaktin mine'l-evkâti; bel huve hâlikun ezelen ve ebeden."[260]

Bu beytin meşreb-i ehl-i tahkîk üzere ve her şeyin nefsü'l-emrde hâlik olduğuna göre bir lâtif manası dahi vardır. O mana "Ve hestîhâ-yı mâ" "mâ ademhâyîm" üzere matuf olmaya, belki "Ve hestîhâ-yı mâ" müpteda ve mısra'-ı sânî ona haber ola. Pes mana böyle demek olur ki "Biz vücûd-ı hârici haysiyetinden ademler ve hâlikleriz ki bizim vücudumuz hakikaten vücut değildir ve bizim zevât-ı hakîkî ve a'yân-ı sâbitemizsin, vücûd-ı mutlak-ı fânî-nümâsın, eğerçi a'yân mertebe-i ilmde mütemeyyize olduğu itibar ile bizim hestî-i hakîkîmizsin, vücûd-ı mutlaksın demek kabil olur.

"Kânellâhu ve lem yekun ma'ahu şey'un"[261] hadisini, Cüneyd kuddise sırruhu'l-azîz hazretleri istima eylediklerinde bu mertebeye işaret edip "el-Ân ke-mâ-kâne"[262] buyurdular.

---

257 İbn Arabî, *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye*, c. 1, s. 614.

258 İbn Arabî, *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye*, c. 4 s. 205.

259 "O'nun yüzü (zatı)ndan başka her şey helâk olacaktır." Kasas, 28/88.

260 "İrfan erbabı, mecaz prangasından kurtulup hakikatin zirvesine çıktılar, ve çıkışlarını ikmal ettiler, aynî müşahede ile varlıkta Allah'tan başkasının var olmadığını ve her şeyin yok olucu olduğunu sadece onun zatının kalıcı olduğunu bilfiil müşahede ettiler, o belirli zamanlarda yaratıcı oluyor değildir, ezelî ve ebedî olarak yaratıcıdır."

261 "Allah vardı ve onunla beraber hiçbir şey yoktu." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 130, no: 2011. "Kânellâhu ve lâ şey'e me'ahu ve lem yekun şey'un kablehu."

262 "Şimdi de daha önce olduğu gibidir."

Rubai:

Hestî ki der-û zuhûr-ı âyât-ı Hakkest
Der-dîde-i ehl-i keşf mir'ât-ı Hakkest

Pes zâhir-i û mubîn ki ma'rûz-ı fenâst
Der-bâtın-ı û niger ki ân zât-ı Hakkest[263]

Ey ihvân-ı be-sefâ iş ve hakikat böyle olduysa cümleten Hazret-i Pîr efendimizle niyaza başlayalım:

Lezzet-i hestî numûdî nîst-râ
Âşık-ı hod kerde bûdî nîst-râ (1: 606)

"İlâhî, sen şol kâdir-i mutlaksın ki yokluğa varlık lezzeti gösterdin."

Yani ademe vücut tu'mun izâka kıldın. "Nîst"ten murat, burada adem-i izâfî olan a'yân-ı sâbitedir ki hâric-i âleme izafetle râyiha-yi vücûdu istişmam eylememişlerdi.

"Ademi kendine âşık eylemiştin ezel-i âzâlda."

Bunda ademden murat, enbiya ve evliyanın ve uşşâk-ı ilâhî olan asfiyânın ayn-ı sâbiteleridir ki dahi vücûd-ı hâricî rayihasını istişmam eylemezden evvel Hudâ-yı ta'âlâ bunları ezel-i âzâlda kendiye âşık eylemişti.

Lezzet-i in'âm-ı hod-râ vâ-megîr
Nukl u bâde câm-ı hod-râ vâ-megîr (1: 607)

"İlâhî, kendi ezelî olan inam u ihsanın lezzetini bizden geri tutma, yani dirîg etme, kendi camını ve badeni ve nuklünü, yani aşka müteallik olan lezzât ve tecelliyâtı bizden dirîg etme."

Ver bigîrî kîst cust u cû kuned
Nakş bâ-nakkâş çun nîrû kuned (1: 608)

"İlâhî, bu füyûzâtı eğer dirîğ tutasın, kim cüst ü cû eyler? Fi'l-mesel nakş nakkaşla nice zor ve mukabele eyler?

Yani sen ki feyiz ve imdadını imsak edesin, bir kimse onu talip olamaz ve mücerret suver [797] ü nukûş menzilesinde olan mahlûkatı sen niçin böyle işlersin diye senin fiiline muaraza ve mukabele kılamaz.

Menger ender mâ mekun der-mâ nazar
Ender ikrâm u sehâ-yı hod niger (1: 609)

"Hudâvendâ, bize bakma, bize nazar eyleme; kendi ikram ve sehâna nazar eyle."

---

263 Varlık, Hak ayetlerinin zuhur yeridir. O, keşf ehlinin gözünde Hakk'ın aynasıdır. Onun dışı yokluk yüzünü gösterir. İçine dikkatle bak ki o, Hakk'ın zatıdır.

Mâ nebûdîm u tekâzâ mâ nebûd
Lutf-ı tû nâ-gufte-i mâ mîşunûd (1: 610)

"İlâhî, biz yok idik ve bizim tekazamız dahi yok idi. Senin lutf-ı kadîmin bizim lisân-ı zâhirimiz ile söylenmemiş sırrımızın tekazasını işitir idi ve münacatımızı bilirdi."

Nakş bâşed pîş-i nakkâş u kalem
Âciz u beste çu kûdek der şikem (1: 611)

"Hudâyâ, nakş nakkaş ve kalemin önünde âciz ve mukayyet olur, batn-ı mâderde kûdek âciz olduğu gibi."

Pîş-i kudret halk cumle bârgeh
Âcizân çun pîş-i sûzen kârgeh (1: 612)

"Meselâ kudret-i ilâhiyyenin önünde cümle-i bârgâh-ı âlemin halkı sûzen önünde kârgeh gibi âcizlerdir."

"Kârgeh" Türkîce "gergef" dedikleridir.

Gâh nakşeş dîv u geh âdem kuned
Gâh nakşeş şâdi vu geh gam kuned (1: 613)

"O nakkâş-ı hakîkî, insanın vücudu kârgâhında gâh adem nakşını ve gâh şeytan nakşını eyler."

Yani gâhî sıfat-ı insâniyye ile muttasıf ve gâhî sıfat-ı şeytâniye ile muttasıf kılar.

"Gâhî onda şâdîlik nakşını ve gâhî gam nakşını peydâ eyler."

Dest nî tâ dest-cunbâned be-def'
Nutk nî tâ dem-zened der-darr u nef'(1: 614)

"Efrâd-ı mevcûdâttan bir ferdin eli yoktur ki ta kendide Hudâ-yı ta'âlânın mevcut kıldığı nakşın def'ine elini tahrik eyleye ve kezalik her birinin nutku yoktur, ta zarar ve menfaat cihetinden dem vura."

Yani kendiye zarar gelse veya ondan menfaat dûr olsa niçin bu zararı getirdin ve o menfaati benden izale edip yitirdin diye söz söyleye. Hakikatte bir ehad böyle demeye kadir ve müstahık olmaz. Nitekim "Lâ yus'elu ammâ-yef'alu ve hum yus'elûne"[264] bu mazmuna delâlet eyler.

Tû zi-Kur'ân bâz hân tefsîr-i beyt
Guft İzed mâ rameyte iz rameyt (1: 615)

Ger biperrânîm [798] tîrân ne zi-mâst
Mâ kemân u tîr-endâzeş Hudâst (1: 616)

264 "O, yaptığından sorulmaz, ama onlar, sorulurlar." Enbiyâ, 21/23.

Sûre-i Enfâl'de olan ayetten muktebestir: "Ve mâ rameyte iz rameyte velâkinnallâhe remâ"[265] Vaktaki Hazret-i Peygamber aleyhisselâm bekâ-billâh hâliyle muttasıf ve mütehallık oldularsa, Cenâb-ı İzzet fi'l-i "remâ"yı "İz rameyte"[266] demekle ona ispat edip "Ve mâ rameyte"[267] demekle ondan nefiy edip "Velâkinnallâhe remâ"[268] kavliyle zât-ı bî-çûnuna isnat etmesi mertebe-i cem'de makâm-ı tafsîle işarettir. Pes râmî hakikatte Hak'tır ve Hazret-i Nebî aleyhisselâm ona âlettir. Bu makama meşayıh kurb-ı ferâiz tabir ederler. Pes bu ebyât-ı şerîfeyi müritler lisanından cemî'-i eşyânın ve salik olanların inde satveti irâdeti'z-zâtiye ve't-tasarrufu'l-ilâhiye izmihlâl ve telâşîsine ve inkihâr ve tefânîsine işaret buyururlar ve yine bekâ-yı hakla ve irâdet-i vücûd-ı mutlaka ile kâr-kunende olduklarını iş'ar ederler, yani mertebe-i kurb-ı ferâizde cemî'-i ef'âl Hakk'ın olduğuna şahit: "Kur'ân-ı azîmden sen bu beytin tefsirini oku ki İzed ta'âlâ: "Ve mâ rameyte iz rameyte"[269] buyurdu resulü hakkında." Pes Hazret-i Resûl'ün bu mertebesine varis olan evliya dahi dest-i Hakk'a alet olup onlardan zuhur eyleyen kâr Hazret-i Perverdigâr'dan olur. Nitekim beyt-i sânî bu manayı tefsir kılar: "Eğer biz sihâm-ı akvâl ü ef'âli kavs-ı vücûdumuzdan remy eylesek filhakika o bizden değildir, zira biz dest-i tasarruf-ı Hak'ta keman gibiyiz ve bu kemanın tîr-endâzı Huda'dır" ki mertebe-i kurb-ı ferâizde kul, Hakk'a alet olur. Pes bu kelimât-ı tayyibeden cebir şaibesi tevehhüm olunup onu def' için birkaç beyit buyururlar.

Mesnevî:

În ne cebr în ma'ni-i cebbârîst
Zikr-i cebbârî berây-ı zârîst (1: 617)

Zeynu'l-Arab der ki "cebbâr" ebniye-i mübâlâgadandır; manası: ibâdını emirden ve nehiyden dilediği şeyin üzerine kahır edicidir. Ve kâle'ş-şurrâhu: "Huvellezî yahmilu'l-halka alâ-mâ erâde sudûrehu anhum alâ sebîli'l-icbâri."[270] Yine Zeynu'l-Arab bazı şurrâhtan nakildir ki onlar dediler ki cebbâr o Allah'tır ki halkı alâ-sebîli'l-icbâr haml eyler ahlâk [799] ve erzaktan ve a'mâl ve eclini. Ve bunlar emsali ahvalden dilediği şeylerin üzerine ki onlardan sudurunu murat eyledi. Ma'nâ-yı beyt: "Yani bu zikrolunan esrar u güftâr tekâlîf-i şer'iyenin iskatından ötürü olan cebr-i mezmûm değildir. Belki bu, Hakk'ın cebbâr isminin manasıdır ki tekâlîf-i şer'iyenin münasibi olan ihtiyâr-ı cüz'iyyeyi bu selb etmez." Belki ayn-ı ihtiyârda o cebbârın fâil-i muhtâr ve mukallibü'l-kulûb ve'l-ebsâr olmasını iş'ar eyler. Pes o Allah'ın cebbârlığının zikri ona tazarru ve

265 "(Ey Muhammed) Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı." Enfâl, 8/17.
266 "(Ey Muhammed) Attığın zaman..." Enfâl, 8/17.
267 "(Ey Muhammed) sen atmadın." Enfâl, 8/17.
268 "Fakat Allah attı." Enfâl, 8/17.
269 "(Ey Muhammed) Attığın zaman sen atmadın." Enfâl, 8/17.
270 "Yaratıkları, yapmalarını istediği şeye cebr yoluyla sevk eden O'dur."

zârılık içindir ki hemişe onu fâil-i muhtâr bilir. "Allâhumme yâ mukallibe'l-kulûbi ve'l-ebsâri sebbit kulûbenâ alâ dînike yâ Allâhu"[271] diyesin azizim.

Mesnevî:

Zârî-i mâ şud delîl-i iztirâr
Haclet-i mâ şud delîl-i ihtiyâr (1: 618)

"Bizim zârılığımıza ıztırarımız delil oldu ki figan ve zârılık elbette ıztırarî olur ve bizim bir kârdan hacâletimiz o kârı ihtiyarımızla irtikâb eylediğimize delil oldu."

Zira Cenâb-ı Hak hilkatten bilâ-ihtiyâr ma'a'l-ıztırâr olan kârı tayîb ü tagyir etmezler. Pes kaçan bir kimseden bir kâr-ı ma'yûb ve nâ-ma'kûl zuhura gelse, onlardan şerm-sâr olması delîl-i ihtiyârdır, zira bilâ-ihtiyâr olan kâr indallâh ve inde'n-nâs mazurdur, ma'yûb değildir.

Mesnevî:

Ger nebûdî ihtiyâr în şerm çîst
Vîn dirîg u haclet u âzerm çîst (1: 619)

"Eğer bizim ihtiyarımız olmayaydı, bir kâr-ı nâ-meşrû'u işledikte Hak'tan veya halktan bu şerm-sârlık nedir ve bu tahayyüf ve haclet ve haya nedir?"

Bunlar hod ihtiyara delildir, zira ihtiyarı olmayan meselâ hayvânât gibi bir kârın zuhurunda hayf yemez ve şerm-sâr olmaz.

Mesnevî:

Zecr-i ustâdân be-şâkirdân çirâst
Hâtır ez-tedbîrhâ gerdân çirâst (1: 620)

Hazret-i Hudâvendigâr isbât-ı ihtiyâr-ı cüz'iyyede bir şâhid-i âhere dahi şürû' edip buyururlar ki "Ey; ihtiyâr- cüz'î yoktur diyen, cebri eğer ihtiyar olmasa üstatlar şakirtlerini bir kâr-ı ma'yûb için niçin zecr ü men' ederlerdi. İhtiyarı [800] olmayana hod zecr ü men' yoktur ve hatırı muallem olanlar tedbirlerden döndürmek niçindir? İhtiyar olduğu içindir. Eğer ihtiyar olmayıp muztar olsa, muztarın tedbirini döndürmeye kast olur mu idi?"

Mesnevî:

Ger tu gûyî gâfilest ez-cebr-i û
Mâh-ı Hak pinhân şudest der-ebr-i û (1: 621)

---

271 "Allah'ım, ey kalpleri ve basiretleri çeviren Allah'ım kalplerimizi dinin üzere tut." *Muslim*, c. 4, s. 2045, no: 2654; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 3, s. 184, no: 902; *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 1, s. 706, no: 1926; *İbn Mâce*, c. 1, s. 72, no: 199; *es*-Sunenu'l-kubrâ, c. 4, s. 414, no: 7738; *Musnedu Ahmed*, c. 2,s. 168, no: 6569; *el-Mu'cemu'l-evsat*, c. 2, s. 147, no: 1530; *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 3, s. 206, no: 4582; *Fethu'l-bârî*, c. 13, s. 383; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 390, no: 3215.

Bu beyit muteriz tarafından olan sual olur ki "În ne cebr în ma'ni-i cebbârîst" beytinden lâzım gelir, zira bu kelâmdan münfehim olan ve cemî'-i meşâyıhın ve ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atin kelimâtından zuhura gelen budur ki cebir iki kısımdır: Biri cebr-i mezmûmdur ki selb-i ihtiyâr edip abd cemâd menzilesindedir deyip hayır ve şer ondan ne sudur eylerse Huda'nındır diyen tâ'ife-i mücbirenin cebridir ve bir kısmı dahi cebr-i memdûhtur ki selb-i ihtiyâr eylemez ve abd cemâd menzilesindedir diye söylemez. Belki manen cebbâriyeti müş'ir olur ve esrâr-ı kazâ ve kaderden haber verir ve cemî'-i enbiyâ ve evliyâ ve ulemânın mezhebi olan cebr-i evsatttır ki bu cebirle muttasıf olmayan Mecûsî ve Seneviyye gibidir.

Beyit:

Her ân kes-râ ki mezheb-i gayr-ı cebrest
Nebî fermûd kû mânend-i gebrest[272]

Dedikleri bu cebr-i memdûha işarettir ki sırr-ı cebbâriyyet-i Hak'tır. Pes Hazret-i Hudâvendigâr bu iki cebrin mabeynini fark eylemeyen muteriz canibinden bir sual irat edip buyururlar ki "Eğer sen ey muteriz olan kimse, gafildir cebr-i memdûhtan o zikrolunan müritler taifesi dersen, mâh-ı cebbâriyyet ve saltanat-ı hak onların ebr-i vücûdunda pinhân ve mestûr olmuştur ve bunların bu kelimâtı ehl-i cebr mezmum olduklarından zuhura gelmiştir diye itikat eylersin."

Mesnevî:

Hest în-râ hoş cevâb er bişnevî
Bugzerî ez-kufr u der-dîn bigrevî (1: 622)

"Bu itiraza bir latif ve makul cevap vardır. Eğer onu istima edersen, küfür ve inkârdan geçersin ve dine tasdik edersin."

O cevap budur ki birkaç ebyât ile tembih buyururlar.

Mesnevî:

Hasret u zârî ki der-bîmârîst
Vakt-i bîmârî heme bîdârîst (1: 623)

"Ey muteriz, malûmdur ki hasret ve figan hasta ve şikestelik [801] vaktindedir; sıhhat ü selâmet vaktinde değildir. Ve bîmârlık vakti dükeli bîdârlıktır; gaflet ve masiyet zamanı değildir."

Bu malûm olduysa o mürit dahi bu sözleri be-gâyet sûzlarından söylediler ve hasta-i firâk-ı yâr iken zârılık eylediler. Bu ise ihtiyarî değildir, bir emr-i

272 Cebr dışında bir mezhebe mensup olan için peygamber, kâfir gibidir buyurdu. (Şebüsterî, *Gülşen-i Râz*.)

ıztırâbdır, meselâ hastanın figan ve zârısı gibi. Ve hastalığın vakti ise intibah ve Hak'tan âgâh olmak vaktidir; cürüm ve günah vakti değildir. Nitekim:

Mesnevî:

Ân zamân ki mîşevî bîmâr tû
Mîkunî ez-curm istiğfâr tû (1: 624)

"O zaman ki sen bîmâr olasın cürmünden istiğfar eylersin."

Mesnevî:

Mînumâyed ber-tu zişt-i-i guneh
Mîkunî niyyet ki bâz-âyim be-reh (1: 625)

"O şikestelik hâlinde sana günah ve hatanın zişt liği görünür; sıhhat bulursam, yola geri gelem diye niyet kılarsın."

Mesnevî:

Ahd u peymân mîkunî ki ba'd ezîn
Cuz ki tâat nebûdem kâr-ı guzîn (1: 626)

"Ve ahd ü peymân eylersin ki bu hâletten sonra eğer selâmet bulursam, bana taattan gayrı bir kâr-ı makbûl ü güzîn olmaya."

Mesnevî:

Pes yakîn geşt în ki bîmârî tu-râ
Mîbibahşed hûş u bîdârî tu-râ (1: 627)

"Pes yakîn ve mukarrer oldu bu ki şikestelik sana, hûş ve intibah bağışlar sana."

Mesnevî:

Pes bidân în asl-râ ey asl-cû
Her ki-râ der-dest-i û ber-dest-i bû (1: 628)

Ve izâ kâne kezâlike "Ey asıl manayı talep eyleyen, bu kaideyi bil ki her kimin ki derdi ve inkisarı vardır, o kimse rayiha almıştır cebr-i hakîkatten ve esrâr-ı ilâhiyyeden, yoksa mecbur ve meksur olmayan ehl-i cebr ki nefislerinin dürüstlüğü hâlinde mecburuz derler, onlar rayiha alamamışlardır."

Mesnevî:

Her ki û bîdâr-ter pür derd-ter
Her ki û âgâh-ter ruh zerd-ter (1: 629)

"Derd-i bîdârlığı ve intibâhî müstelzim olduğu gibi Hak'tan bîdâr olmak dahi bâ-derd olmayı müstelzim olur."

Nitekim buyururlar: Her şol kimse ki Hakk'ın cemal ü celâlinden ve tasarruf u takallübünden ziyade bîdâr ve bâ-haberdir, o kimse ziyade dertlidir; her şol kimse ki onun istiğna ve kazasından [802] âgâh-terdir, yüzü ziyade asferdir." Kemâ kâle aleyhisselâm: "Ene a'lemukum billâhi ve ene ahşâkum minallâhi."[273] Sadaka Resûlullâhi. Âmennâ ve saddaknâ.

Cenâb-ı Hakk'ı zât-ı risâlet-penâhından ziyade kimse a'lem değildir ve Cenâb-ı Peygamberleri nûr-ı ilâhîden halk olunmuş bir nûr-ı zât-ı ilâhî olduğunuz hâlde zât-ı sa'âdetinizden ziyade kimsede Cenâb-ı Peygamberleri gibi haşyet yoktur. Hâşâ sümme hâşâ teşbih olamaz. Meselâ daima huzûr-ı pâdişâhîde bulunan mukarribînin zât-ı şâhâneye olan ilim ve malûmâtı gibi başka bir kimsenin olamaz. Sultandan olan havf u haşyeti dahi başka kimsede o derecede yoktur, çünkü her an ve zaman padişahın kuvvet ü kudret-i saltanatını müşahede ediyor azizim.

Mesnevî:

Ger zi-cebreş âgehî zâriyet gû
Bîniş-i zencîr-i cebbâriyet gû (1: 630)

"Eğer o Allah'ın cebrinden yani irâdet-i külliyesinden ve keyfe mâ-yeşâu tasarruf u taklîbinden âgâh isen tazarru ve zârı eylemekliğin kanı ki cebr ü tasarruf-ı Hakk'ı müşahede kılan kimsenin tazarru ve zârı eylemek şanındandır." Nitekim Enes hazretleri, Hazret-i Risâlet-penâhî'den rivayet ederler ki o hazret ekser-i zamânında tazarru birle "Yâ mukallibe'l-kulûbi ve'l-ebsâri sebbit kulûbenâ alâ dînike yâ Allâhu" kavlini iksâr ederlerdi. "Fe-kultu yâ nebiyyallâhi âmennâ bike ve bimâ ci'te bihi fe-hel tehâfu aleynâ? Kâle ne'am, inne'l-kulûbe beyne isbi'ayni min asâbi'i'r-rahmâni yukallibuhâ keyfe yeşâu."[274] Eğer cebbârlık zincirine kendini beste görürsen, cebbârlık zincirinin görüşü kanı ki Hakk'ın cebbâriyet ve kahhâriyetini gören ve kabza-i kudretinde mecbur ve meksur olan kimsenin alâmeti vardır ki buyururlar.

---

273 *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 200, no: 607, "Ene a'refukum billâhi ve ahvefukum minhu" başlığında.

274 "Ey kalpleri ve basiretleri çeviren Allah'ım kalplerimizi dinin üzere tut." "Ey Allah'ın resulü, biz sana ve senin söylediklerine inanıyoruz, buna rağmen bizim için endişe ediyor musun? dedim. evet dedi, çünkü kalpler Rahman'ın iki parmağı arasındadır, onları dilediği gibi çevirir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 390, no: 3215. Krş. *Muslim*, c. 4, s. 2045, no: 2654; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 3, s. 184, no: 902; *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 1, s. 706, no: 1926; *İbn Mâce*, c. 1, s. 72, no: 199; *es*-Sunenu'l-kubrâ, c. 4, s. 414, no: 7738; *Musnedu Ahmed*, c. 2,s. 168, no: 6569; *el-Mu'cemu'l-evsat*, c. 2, s. 147, no: 1530; *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 3, s. 206, no: 4582; *Fethu'l-bârî*, c. 13, s. 383, "İnne kulûbe benîâdem kullehâ beyne isbi'ayni min asâbi'ir-Rahmâni ke-kalbin vâhidin yusarrifuhu keyfe yeşâu..."

Mesnevî:

Beste der-zencîr çun şâdî kuned
Key esîr-i habs âzâdî kuned (1: 631)

"Zincirde bağlı olan nice şâdîlik eyler ve kaçan esîr-i habs âzâdelik eyler."

Yani beste-i zincîr-i cebbâr olan kullar, hergiz nefsâniyetleri ve hevaları cihetinden şâdîlik etmezler ve esîr-i habs-i irâdet-i Hak olanlar, âzâdeler gibi âsûde ve fârigü'l-bâl [803] olmazlar. Belki bendeleri gibi efkende ve derdmend olurlar. Misâl-i âher dahi budur ki:

Mesnevî:

Ver tu mîbînî ki pâyet besteend
Ber-tu serhengân-ı şeh binşisteend (1: 632)

"Meselâ eğer sen kendini görsen, ayağını bağlamışlardır ve senin üzerine padişahın çavuşları oturmuşlardır."

Mesnevî:

Pes tu serhengî mekun bâ-âcizân
Zân ki nebved tab' u hûy-ı âcizân (1: 633)

Fe-izâ kâne kezâlike "Kaçan sende bu hâlet ve bu vakıa muhakkak olduysa, sen âciz olan mahlûkat üzere serhenglik eyleme, zira ki âcizlerin tab'ı ve huyu o serhenglik eylemek ve emr ü nehy kılmak değildir."

Bu mahalde müfîd ve muhtasar netice budur ki bir kimse kendiyi beste-i zincîr-i cebbâr görse ve onu her hâlde kendinde gören ve hulku dahi bu hâlet üzere bulan, âciz olan halka hükûmet eylemekten kalır ve onlara ta'n u melâmet eylemekten ve musallat olmaktan berî olur. Onun için cebbâriyet-i Hakk'ı müşahede eyleyen urefâda bu gûne sıfatlar bulunmaz. Meğer ki emr-i Hak'la ola veyahut rızâ-yı Hak için ola azizim.

Mesnevî:

Çun tu cebr-i û nemîbînî megû
Ver hemî bînî nişân-ı dîd gû (1: 634)

"Çün kim sen kendi nefsinde o Huda'nın cebir ve ikrâhını görmezsin, deme ki ben mecbur ve mükrehim ve eğer onun cebrini kendinde gördünse görmenin nişanı kanı? Cebr ü ikrâh-ı Hakk'ı görmenin nişanı, şâd ü handân olmamak ve nâle ve figan kılmaktır."

Mesnevî:

Der-her ân kârî ki meylestet bidân
Kudret-i hod-râ hemî bînî ayân (1: 635)

"Umûr-ı dünyeviyyeden her o bir işte ki senin o işe meyil ve arzun vardır, o işte kendi kudretini ayan görürsün, Hudâ-yı ta'âlâdandır demezsin. Belki ben ettim diye tefahür eylersin."

Yani sen ki hazz-ı nefs ve meyl-i kalble bir kârı işleyesin, onda muhtarsın, mecbur değilsin ve onda kudret ü irâdetini ayan görürsün.

Mesnevî:

Der-her ân kârî ki meylet nîst hâst (804)
Ender ân cebrî şudî kîn ez-Hudâst (1: 636)

"Ve şol kâra ki meylin yoktur ve talebin dahi yoktur, onda cebrî olursun ki bu Huda'dandır."

Yani kâr-ı dînde ve ahirete müteallik olan amellere meyl-i nefsin olmadığından bu kârlarda cebrî olursun ve dersin ki Hak ta'âlâ bu kârı işletmez ve ben bu kârda cebrî olurum dersin ve dersin ki mecburum. Hâlbuki bu nefsin o kârlardan nefretidir, yoksa cebr-i Hak değildir.

Mesnevî:

Enbiyâ der-kâr-ı dunyâ cebrîned
Kâfirân der-kâr-ı ukbâ cebrîned (1: 637)

"Enbiya aleyhime's-selâm dünya işinde cebrîlerdir, yani dünyaya talip ve ragıp değillerdir. Kâfirler ahiret işinde cebrîlerdir, yani ahirete talip ve mail değillerdir."

Mesnevî:

Enbiyâ-râ kâr-ı ukbâ ihtiyâr
Câhilân-râ kâr-ı dunyâ ihtiyâr (1: 638)

"Enbiyaya ahiret işi ihtiyarîdir, zira dünyadan nefret etmişlerdir. Cahillere kâr-ı dünyâ ihtiyar ve makbuldür."

Pes her kimse ki onun kalbinde muhabbet-i dünyâ muhabbet-i ukbâdan ziyade ola, o kimse cahilân zümresindendir azizim.

Mesnevî:

Z'ân ki her murgî be sûy-ı cins-i hîş
Mî pered û der pes u cân pîş pîş (1: 639)

"Zira ki her murg kendi cinsi canibine uçar. O murg-i ten arda ve ruh ileri ileri uçar."

Yani ten ruha tabidir; ruh, tene tabi değildir. Pes herkesin ruhu ne cinsten ise o canibe gider, teni dahi ona tebaiyet eder.

Mesnevî:

Kâfirân çun cins-i siccîn âmedend
Sicn-i dunyâ-râ hoş-âyîn âmedend (1: 640)

Enbiyâ çun cins-i illiyyîn budend
Sûy-ı illiyyîn-i cân u dil şudend (1: 641)

"Kullu şey'in yerci'u ilâ aslihi"[275] fehvasınca herkes aslı canibine âhirü'l-emr rücu eyler. Çün kim kâfirler sicîn-i cinsinden geldiler, bu ecilden dünya zindanına hoş-âyîn geldiler ve enbiyâ-yı izâm aleyhime's-selâm çün kim cins-i illiyyîn oldular; ve li-hâzâ can u dil illiyyîn canibine gittiler.

Siccîn ber-vezn-i fi''îl yedi kat yerin altında mevzi'-i kitâb-ı füccârdır demişler. Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ "Kellâ inne kitâbe'l-fuccâri le-fî siccînin. Ve mâ edrâke [805] mâ siccînun. Kitâbun merkûmun."[276] Ey; kitâbun mestûrun câmi'un li-a'mâli'l-fecereti mine's-sakaleyni. Ve "illiyyîn" "fi'lîl" vezninde olan "alâ" dan menkuldur. Sulehâ-yı sakaleynin hayratının divanıdır veya semâ-yı sâbi'ada ebrârın defter-i a'mâlının makamının ismidir. Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ: "Kellâ inne kitâbe'l-ebrâri le-fî illiyyîne. Ve mâ edrâke mâ illiyyûne. Kitâbun merkûmun. Yeşheduhu'l-mukarrebûne."[277]]

İşte azizim bu sözler ve kelâmlar ve esrarlar nihayet tutmaz. Biz gelelim kendi bahsimize. İşte yine dünya çıktı önümüze Kemah boğazının Çardaklı boğazı gibi cild-i sâliste 515. sayfada tafsilen arz u beyan olunduğu üzere Çardaklı boğazından geçer iken önlerine kuttâ'-ı tarîk olan haramîlerin zuhuruyla bu Kemahlı adamların kâmilen elbise ve akçelerini alıp bunları yol üzerinde çırılçıplak bıraktıkları o diğer bir arkadaşları ki yalnız İstanbul'da geşt ü güzâr edip asla bir ticaret ve bir akçe kazanmaya meyl ü muhabet etmeyip öylece bir parasız bunlar ile beraber avdet eden adama bu haramiler asla tasallut etmemişler, zira ki ne üzerinde elbisesi vardır ve ne de kemerinde akçesi vardır. "el-Muflisu fî emânillâhi" fehvasınca emân-ı ilâhîde mahfuzdur. Sonra bu müflis adam, arkadaşlarına demiş ki "A biçareler, ben sizin kadar ticaret etmenin, para kazanmanın yolunu bilmez mi idim? Pekalâ bilirdim, lâkin bu Çardaklı Boğazı'ndan geçer iken bu akçeleri haramîlere tamamen teslim edeceğimi ve onlar için müddet-i medîde bin türlü zahmet ü meşakkat ile akçe kazanıp o heriflere vereceğimi bildiğim için o yola gitmeyip yalnız Cenâb-ı Hakk'ın halk ettiği memleketlerini ve onda olan acaip ve garayip mahlûkatını seyr ü temaşa ile neşeyab oldum demiş.

---

275 "Her şey aslına döner."

276 "Hayır (ölçü ve tartıda hile yapılamaz), doğrusu sapanların yazısı Siccîn (aşağı zindan)dadır. Siccîn'in ne olduğunu sen nereden bileceksin? Yazılmış bir kitaptır." Mutaffifîn, 83/7-9.

277 "Hayır, iyilerin yazısı İlliyyîn(yüceler)dedir. İlliyyîn(yüceler)in ne olduğunu sen nereden bileceksin? Yazılmış bir kitaptır. (Allah'a) Yaklaştırılmış olanlar, ona tanık olurlar." Mutaffifîn, 83/18-21.

Evet pek doğru bilip pek güzel söylemiş azizim. İşte biz de aynı tıpkı bunlar gibiyiz, çünkü dünyadan büyük, yani hubb-ı dünyâdan ziyade düşman ve haramî ve sârik yoktur. Bu zâhir hırsızları insanın zâhir elbise ve akçesini alır, ammâ bâtın hırsızları manevî olan zî-kıymet baha takdir olunmaz, sermayemiz olan iman ve âmâl ve sair sanatımızı alır da ber ü beyabanda, [806] çöllerde yolunu şaşırmış dünya mecnunu gibi uryan biryân bırakır. Artık işin yok ise yan yan bu hüsrana ve bu dalâlet-i ebediyyeye mevlânâ.

İşte azizim, dünyanın malı mârdır, yılandır, sokar seni ve zehriyle helâk eder. Nitekim Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.3, s. 71-72:

Mâl mâr âmed ki der vey rûy-i zehrhâst
Vân kabûl u secde-i halk ejdehâst (3: 782)

Mal, manen mâr geldi ki onda manevî zehirler vardır. Çok kimseler mal ve rızıktan firavun olmuş ve lisân-ı hâl ile "Ene rabbukumu'l-a'lâ"[278] davası kılmıştır. Ve o kabul ve ta'zîm-i halk ki ondan murat, ya mansıb-ı suverî veyahut mansıb-ı ma'nevîdir ki emval ve erzaka nispetle ejderhadır ve bu hususta delil, hadîs-i nebiyy-i müctebâdır ki "el-Mâlu hayyetun ve'l-câhu adarru minhâ"[279]dır. Ve bu mansıb-ı ma'nevîden ve iltifât u ta'zîm-i suverîden çok kimsenin nefsi firavun olup ve kendilerini Cüneyd ve Mansur'dan alâ bilip "Ene'l-hakku ve leyse fî cubbetî sivallâhi"[280] lafın vurmuşlardır.

Nitekim Şeyh Attâr hazretleri bir şeyhten hikâye edip buyururlar ki Horasan semtinde bir şeyh-i âlim ü fâzıl var idi. Efâdıl-ı dehr ve allâme-i asr olanlar onun fazl ü takvasını görüp ona bende ve mürit olmuşlar idi. Bir gün bunun ehibbâsından bir mün'im kimse, cemî'-i hulefâsıyla ma'an o şeyhi kendi hanesine ziyafet için davet eyledi. Şeyh dahi cemî'-i hulefâsını cem' edip o muhibbinin hanesi canibine gider iken böyle cümle hulefası efâdıl-sîret ve allâme-sûret onun kimi önünde ve kimi rikâbında seyr eder iken şeyh-i magrûra bu hâtıra hutûr eyleyip dedi ki "Aceptir ki biz kendimizi gâh gâh Cüneyd ve Mansur'a tanzir eyleriz ve hem ricâl ve nahnu ricâl diye söyleriz. Onlar için hod meşhurdur ki bu kadar fuzalâ-yı dehr ve ulemâ-yı asr huveyda olmamış ve tebaiyet kılmamıştır. Eğer onlar zamanımızda olsalardı, mürit olalar idi ve bu hulefamız gibi rikâbımızda gittikleri için iftihar kılalardı." Meğer şeyhin önünce bir har gider imiş. İttifak o hînde muhkem yel vurmuş ve kavara çalmış. Şeyh hemân dem atından yıkılmış ve bî-hûş [807] olmuş. Hulefa ve ehibba onun başına üşüp hay aziz hazretlerine sekr ve istiğrak galebe eyledi deyip yüzüne gülâblar saçıp bir zamandan sonra aklı başına gelmiş ve kendi efkâr-ı fâsidesi için vâfir gülmüş ve hidâyet-i Hakk'a yetişip küstahlığına muterif olmuş ve ucb u gururundan tövbe

278 "Ben sizin en yüce Rabbinizim!" Nâzi'ât, 79/24.

279 "Mal bir yılandır, makam ise ondan daha tehlikelidir."

280 "Ben hakkım, cübbemde Allah'tan başkası yok."

kılmış. Pes hulefası, bu satvet-i ayşın sırrından ve badehu bu tövbe ve istiğfarın aslından istifsar eylemişler. Bunlara cevabı bu olmuş ki "Ey kardeşler, ben bu tazim ve cemiyet vasıtasıyla mu'cib ve mağrur olmuşum ve kendimi merdân-ı Hudâ ve ehl-i fenâya tanzîr edip ve hata ve hatîr yoluna gidip küstahlık kılmışım ve bu kibir ve enaniyet efkârına dalıp giderken nâgâh bu eşek yel eyledi, güya bana dübürüyle söyledi ki "Ey nehc-i insâftan dûr ve bâd-ı kibr ü hevâ ile mağrur, kendini mücerret zu'm u pindârla merdân-ı Hudâ'ya hemser kılan kimselerin cevabı, kûn-ı hardan olur ve bu gûne zu'm u pindarın sahibi, Hak canibinden ona ceza hemen sedâ-yı dübür-i himârı istima eylemek olur!" ve kelâm-ı ilâhî işaretinden ve ilhâm-ı rabbânî beşaretinden hâsıl olup ondan yıkılıp bî-hûş olmuşum. Pes sahve geldikte o ucb u gururdan tövbe edip sû-i hâlime itiraf kılmışam." Pes bunları bu kere fena yoluna irşat edip dedi ki "Ey kardeşler, "el-Mâlu hayyetun ve'l-câhu adarru minhâ"[281] hadisinin manasına el-ân vâkıf oldum ve bu riyasetin ve mansıb-ı meşîhatin mertebe-i madarratı vardır, şimdi bildim ve meşâyıh-ı muhakkikînin "Âhiru mâ yahrucu min kulûbi's-siddîkîne hubbu riyâsetihi"[282] dedikleri kelâmın mertebesini bi-hamdillâh buldum" deyip onları dahi o rüsûm-ı sûretten geçirdi ve mahv u fena şarabını ruhlarına içirdi. O kabul ü ta'zîm-i halk için olan ilm ü ameli terk kıldılar ve sefa ve vefa mertebesini buldular. "Yesserallâhu lenâ hâzihi's-safvete ve't-tahârete."[283]]

Azizim, sad hezâr sad hezâr hamd ü senalar olsun ki vâris-i ekmel-i nebevî olan Sultân-ı Ulemâ-billâh Mustafa Fehmi el-Erzincanî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin meşreb ü ahlâk-ı hamîde-i ber-güzîde-i gavsiyyeleri bu gibi ziyafet ve da'vet-i ihvân u ehibbâya ne veçhile [808] giderler ve ne veçhile muamelede bulunurlar, cild-i evvelde ve münasebet geldikçe her ciltte arz u beyan olunmuştur azizim.

Ey ihvân-ı bâ-sefâ, kendi nefs-i habîsimi bırakıp nazarlarınıza güya pend ü nasihat ve vasiyet ediyorum gibi ve şeyh-i magrûr gibi hikâyelerle olmaya ki bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye de gurur ve ucb teşrifine sebep ola. Eğer olursa, Hazret-i Pîr efendimiz bak ne buyururlar Aşçı Dedeleri hakkında:

Mesnevî [Rusûhî, c.3, s. 72-73:

Ey seg-i gergîn zişt ez-hırs u cûş
Pûstîn-i şîr-râ ber-hod mepûş (3: 788)

"Ey mal u câha hırs u cûşundan zişt olan uyuz köpek, arslan libasını kendine giyme!"

Yani ey bâtını seg-i gergîn gibi olan zişt mürai ve müddei, merdân-ı Hudâ şeklini ve şîr-i tarîkat libasını kendine karîb-i nâs için pûşîde kılma.

---

281 "Mal bir yılandır, makam ise ondan daha tehlikelidir."

282 "Sıddıkların kalplerinden çıkan en son şey riyasetinin sevgisidir."

283 "Allah bize bu saflığı, bu temizliği nasip etsin."

Mesnevî:

Gurre-i şîret be-hvâhed imtihâm
Nakş-ı şîr u ân ki ahlâk-ı segân (3: 789)

Zira seni şîrin gurresi, yani şîr-i Hudâ olanların satvet ü salâbetle şîrâne ve dilîrâne kelâm söylemesi ve mâ-fi'z-zamîri izhar eylemesi seni imtihan eylemek ister ki sen şîrler gibi anırmayıp ve şîrler gibi sît ü seda edemeyip kelbiyyetin zuhura gelir. Ve eğer taklîden onların sît ü sedasına teşbih kast eylesen yine ehl-i dile köpekliğin malûm olur. Nakş-ı şîr ve ondan sonra ahlâk-ı segân ednâ irfanı olana bu tezvir ü telbîs ayandır ki sahih şîr olanlarda kelp ahlâkı olmaz ve ahlâk-ı segânla mütehallık olanın hâne-i kalbine ulûm-ı dîn ve ahlâk-ı ezvâk-ı ehl-i yakîn duhul kılmaz. Nitekim hadîs-i nebeviyyenin ma'nâ-yı bâtınîsi bu hususa delâlet eyler: Kâle aleyhissalâtu ve's-selâm: "Lâ tedhulu'l-melâ'iketu beyten fîhi kelbun ev sûretu temâsîle."[284] Revâhû İbn Mâce an Câbir. Ve kâle sâhib el-Gülşen işâreten ilâ hâzihi'l-hadîsi:

Beyit:

Ulûm-ı dîn zi-ahlâk-ı firiştest
Nebâşed der-dilî kû seg-şiristest[285]

Tefsîru "Ve-le-ta'rifennehum fî lahni'l-kavli."[286] Bu ayet, sûre-i Muhammed'dedir. "Em hasibellezîne fî kulûbihim maradun."[287] Belki zanneylediler şol münafıklar ki kalplerinde maraz vardır. "En len yuhricallâhu"[288] Tahkik Allah [809] ta'âlâ ibraz eylemeye resulüne ve müminlere "Adgânehum"[289] Bunların hıkn u haset ve buğz u adâvetlerini "Ve lev neşâ'u le-ereynâkehum"[290] Eğer biz diler isek, sana bunları gösteririz ya Muhammed, aynıyla bunları görürsün "Fe-le-a'reftehum bi-sîmâhum."[291] Pes sen bildin bunları nifaklarına delâlet eden sîmâ-yı alâmetleri sebebiyle "Ve-le-ta'rifennehum fî lahni'l-kavli."[292] Elbette sen bilirsin ya Muhammed bunları fehvâ-yı akvâlinden ve üslûb-ı kelâmlarından ve lahn-ı ta'rîzden ve savb-ı savâbdan udûl eylediklerinden "Vallâhu ya'lemu

---

284 "Köpek veya canlı resmi bulunan eve melekler girmez." *el-Buhârî*, c. 3, s. 1179, no: 3053; *Muslim*, c. 3, s. 1666, no: 2107.

285 "Din ilimleri melek tabiatlıdadır; köpek huylunun gönlünde o bulunmaz." (Şebüsterî, *Gülşen-i Râz*)

286 "Ve onları sözlerinin üslûbundan tanırdın." Muhammed, 47/30.

287 "Yoksa kalplerinde hastalık bulunanlar, sandılar." Muhammed, 47/29.

288 "Ortaya çıkarmayacağını mı?" Muhammed, 47/29.

289 "Kendilerinin kinlerini." Muhammed, 47/29.

290 "Biz dileseydik onları sana gösterirdik." Muhammed, 47/30.

291 "Sen onları simalarından tanırdın." Muhammed, 47/30.

292 "Ve onları sözlerinin üslûbundan tanırdın." Muhammed, 47/30.

a'mâlekum."[293] Ve Allah ta'âlâ bilir, sizin kasd u niyetinize göre ceza verir. Âmennâ ve saddaknâ azizim.]

Ey yüzsüz asi Aşçı Dede, Hazret-i Pîr efendimizin bu nutk-ı sa'âdetlerinden aşk u şevk ve muhabbet-i erenler ile mâlâmâl pür-nûr-ı zevk ü sefâ-yı şems olan gönlünüze gubâr-ı yâr u agyâr-veş toz toprak konmasın. Zira ki kelb üç cinstir: Biri âdî mahalle köpekleri, biri de av kelb-i mu'allemi, bir cins-i a'lâsı da ehlullâh kapılarının bekçisi ve yâr u agyârı tanıyıp bilip ona göre havlayan ve ısıran ve kuyruk oynatıp önlerinde raks u sema ile takla kılan kıtmîrlerdir. Nazarın bunların hangisindensin dedem? Ey aziz, hangisinden olduğumu bilemem; fakat şu kadar bilirim ki o mahalle çıkalı ve nakl-i hâne edeli çok zaman oldu. Şimdiki mahallemiz ve vatanımız Erzincan'dır. Hatta "Nerelisiniz?" diye sual edenlere "Erzincanlıyım" der idim. O mahalle-i mes'ûd u mebrûk olan Erzincan'ın mutasarrıf-ı ma'neviyyesi Hazret-i Şeyh-i A'zam Mustafa Fehmi Efendi hazretleri idi. Onun kapısına gittim. O zât-ı âlî-kadrin av merakı yok idi ki hânkâh-ı kudsiyyelerinde muallem av kelbi bulunsun. Müşarünileyh hazretlerinin merakları ve memuriyetleri, sürüden taşrada kalmış ve kurt korkusuyla bir sığınacak melce' ve penâh arayan koyunları Hazret-i Musa aleyhisselâm gibi sabahtan akşama kadar arkasından koşup âhirü'l-emr derdest ederek bin türlü iltifat ile [810] arkasını sıvayarak Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin agnâm sürülerine ilsak ve ilhak etmeye memur buyurulmuşlar idi. Binaenaleyh bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri de bu agnâmın çobanlığıyla onların ta'âm-ı ma'neviyyelerinin tabhına memur buyurmuşlar idi. Ezelî atiyye-i ilâhî olarak bahş ü ihsan buyurulmuş olan aşk sayesinde kendilerinin âşıkı olduğumu bir meclis-i âlîde "Ruznamçeci efendi her bir kusuruyla kabul olunmuş bizim âşıkımızdır" fermanlarını ihvân-ı bâ-sefâ müjde ve tebşir eylemişler idi. Bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri de mukabeleten milyon milyon arz-ı teşekkürler ile hem âşık-ı sâdıkı ve hem kıtmîr-i bâb-ı sa'âdeti olduğumu ilân etmiş idim, mevlânâ sultanım hû.

İşte azizim, risalemizin evvelinde âşık-ı Hazret-i Fehmi olduğumu ve ahirinde dahi âşık-ı Sultân Fehmi olduğumu neşr ü ilân ettim. "Evveli aşk, ahiri aşk, zâhiri bâtını aşk, ezeli aşk, ebedi aşk, baki aşk, cümle mevcûdât aşk sultanım aşk." Aşk olsun sana ruznamçeci eskisi Sultân-ı Ulemâ-billâh Aşçı Dedesi, bâb-ı sa'âdet kıtmîri, şefâ'at-ı uzmâ naili Mehmed Ali evlâdı, İbrahim Halil berekâtı, Behiye-i behîce vâlidesinden mevhub-min-indillâh olan aşk u muhabbet-i ezeliyyesiyle âlem-i şehâdete gelmiş Kandillili temennasıyla huzûr-ı cânâna çıkmış. İşte geldi bağrı yanık âşık garibiniz deyip zincir-i muhabbeti atebe-i felek-mertebe-i gavsiyyesine bağlamış İbrahim Halil ibn Mehmed Ali kuludur ki lehu'l-hamdu ve'l-minne hüsn-i hâtimeye yetiştik, yani:

Meclis tamâm geşt u be âhir resîd umr
Mâ hem çunân der evvel vasf-ı tû mândeîm

293 "Allah yaptığınız işleri bilir." Muhammed, 47/30.

Yani "Meclis tamam oldu ve ömür ahire erişti, meclisin evvelinde eylediğimiz vasf-ı ilâhî ile yine kaldık", yani meclisin evvelinde "Lâ-ilâhe illallâhu"[294] der idik, ahirinde dahi "Lâ-ilâhe illallâhu"[295] deriz ve evvelinde "Kul huvallâhu ehadun"[296] derdik, ahirinde yine "Kul huvallâhu ehadun"[297] deriz ve evvelinde "İnnemallâhu [811] ilâhun vâhidun"[298] derdik. Âhir-i ömrümüzde de yine onu deriz bi't-tamâm. Evvelinde aşk-ı Fehmi'ye boyanıp bükalemun renkte halka arz-ı ahvâl eyledik. Şu âhir-i ömrümüzde de Musa aleyhisselâmın kûyuna dalıp yek-renk olup "Allah" dedik vesselâm.

Burada risalemiz hitam buldu, bi't-tamâm sultanım, hû.

Yani bin üç yüz yirmi üç senesi Şevvâl-i şerîfin yedinci [4 Aralık 1904] pazartesi günü alessabah saat dörtte hitam keşidesi çekildi azizim. Kamer, Hut'ta idi; yani kamer-i fakîr gibi Hut burcunda idi, zira ki Kandillili olduğum cihetle balığı çok severim ki Hazret-i Yunus aleyhisselâmı kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile batında hıfz ettim. Nitekim Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin aşk u muhabbetini kalbimde hıfz ettiğim işte o aşk u muhabbet namına bu tercüme-i ahvâlimiz kaleme alınmıştır.

Üç cilt olduğu üçlere remz ü işarettir azizim. Şu kadar var ki bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin üçleriyle yedileri kimdir, bilir misiniz? Üçlerim. Zât-ı ecell-i a'lâ celle şânuhu ile sevgili bir tanesi mahbûbu ve muhbubunun mahbûbu kurretu'l-ayneyn serasker-i şühedâ Hazret-i İmam Hüseyin'dir. Yedilerim işte bunlara ilhak olunan çehâr-yâr-ı güzîn rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în hazerâtıdır, mevlânâ, hû.

Yâ rab be-ibâdât-ı Resûlu's-sakaleyn, yâ rab be-gazâ-kunende-i Bedr u Huneyn, isyân-ı merâ du-nîm kun der-Arasât. Nısfeş be-Hasen bahş u nısfeş be-Huseyn. El-meded el-meded yâ imâmeyn-i humâmeyn-i kâmileyn- fâzileyn-i âlimeyn-i âmileyn rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în.[299]

Ey aziz, vasiyet, nasihat tamam oldu. Risalemiz de hitam buldu. Şayet hasbe'l-îcâb gayet mühim bir havâdis-i zâhirî zuhur eder ise ve risaleye derci kemâl-i ehemmiyet gösterir ise artık bu gibi havadis için zîrde açılan ilâveye derc ü tezkâr kılınacağı tabiî ve zarurîdir, yani meşhur meseldir ki "Unumuzu eledik eleğimizi astık" velâkin hasbe'l-îcâb yine [812] un elemek lâzım gelirse eleğimizi indirip unumuzu eleyip yine eleğimizi asarız. Ne zararı var mevlânâ? Yani lâzım gelen pend ü nasihati eda ettik, ammâ bu pend ü nasihatin gayet zübde ve gayetle hülâsa olarak bir iki kelimesi kalmıştır. O da budur ki Cenâb-ı Hak

---

294 "Allah'tan başka tanrı yoktur." Sâffât, 37/35; Muhammed, 47/19.

295 "Allah'tan başka tanrı yoktur." Sâffât, 37/35; Muhammed, 47/19.

296 "De ki: O Allah birdir." İhlâs, 112/1.

297 "De ki: O Allah birdir." İhlâs, 112/1.

298 "Çünkü Allah, yalnız bir tek tanrıdır." Nisâ, 4/171.

299 Ya rabbi, insanların ve cinlerin peygamberinin ibadetleri için, Bedir ve Huneyn gazilerinin hakkı için Arasat'ta günahlarımı iki parça et. Yarısını Hasan için, diğer yarısını Hüseyin için affet. Medet, medet ey uğurlu, kâmil, fazıl, âlim ve âmil imamlar!

basîrdir, yani görür. Bu muhakkak ise onun huzurunda nasıl ve ne cesaretle masiyet işliyorsun? Hatta adam değil, odada kedi olsa taşraya kovup oda kapısını kaparsın, bu Allah görüyor ise ne büyük tarif olunmaz hayasızlık, edepsizliktir. Yok Allah görmüyor der isen, ne büyük tarif ü tavsif olunmaz küfürdür mevlânâ. Yaşasın gaflet ki bu gaflet sayesinde yaşarız ya hazret!

Hikâye:

Mürşidân-ı izâm hazerâtından bir zatın, mürîdânına olan emir ve tembihi bu imiş ki her kim ki bize intisap eder ise onun sülûku ve erbain ve çilesi yalan söylememektir. İşte sâlikânı bu yolda terbiye eder imiş. Salikin birisi mugâyir-i şer'-i şerîf bir iş işleyeceği zaman evvelemirde tefekkür eder imiş ki şayet şeyh efendi sual ederse ki böyle bir iş işlemişsiniz diye ne cevap vereceğim? Bermûcib-i mu'âhede işin doğrusunu söyleyeceğim. Bu ise asla ve kat'â mümkün değildir diyerek o masiyeti işlemeden feragat eder imiş azizim. Nitekim bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterleri de bu tercüme-i ahvâlimizi yazıp halka arz etmek ayn-ı hatâ ve masiyet olduğunu bilip feragat eylediğim gibi azizim.

Baki daim hû, yâ hû, yâ men hû lâ ilâhe illâ hû, mevlânâ sultanım hû. Dem-i hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ve Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat ve Sultân-ı Ulemâ-bilâh Mustafa Fehmi kaddesallâhu ta'âlâ esrârehumu'l-azîz hû diyelim hû. Es-selâmu aleykum ve aleykumu's-selâmu ve rahmetullâhi ve berekâtuhu.

Ey azizim, risalemizin üçüncü cildinin [813] tebyizi dahi bugün hitam buldu. Bu gün bin üç yüz yirmi üç senesi Zilhiccetü'ş-şerîfin dokuzuncu [3 Şubat 1906] cumartesi yevm-i arefedir, huccâc-ı müslimîn bugün Arafat'ta "Allâhumme lebbeyk" diye feryad ü figan ile ah ediyorlar. Asileri oralara komazlar. Onlar da bin türlü kusur ve isyanlarıyla cebel-i Arafat-ı ma'nevî olan kalplerinden Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd deyip es-salâtu ve's-selâmu aleyke yâ habîballâh, es-salâtu ve's-selâmu aleyke yâ resûlallâh, es-salâtu ve's-selâmu aleyke yâ nebiyyallâh, es-salâtu ve's-selâmu aleyke yâ şefî'a'l-muznibîn yâ seyyide'l-evvelîne ve'l-âhirîn yâ Muhammed diyorlar.

Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin en-nebiyyi'l-ummiyyi ve ezvâcihi ummehâti'l-mu'minîne ve zurriyyetihi ve ehli beytihi salâten ve selâmen lâ yuhsâ adeduhumâ ve lâ yukta'u mededuhumâ.

Allâhumme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi adede mâ ehâte bihi ilmuke ve ahsâhu kitâbuke salâten tekûnu leke ridâen ve li-hakkihi edâen ve a'tihi'l-vesîlete ve'l-fadîlete ve'd-derecete'r-refî'ate ve'b'ashu Allâhumme'l-makâme'l-mahmûde ellezî va'adtehu ve'czihi annâ mâ huve ehluhu ve alâ cemî'-i ihvânihi mine'n-nebiyyîne ve's-siddîkîne ve'ş-şuhedâi ve's-sâlihîne, âmîn, yâ rabbe'l-âlemîn.

Allâhumme'gfir lî zunûbî ve li-vâlideyye ve'rhamhumâ kemâ rebbeyânî sagîren ve li-cemî'i'l-mu'minîne ve'l-mu'minâti ve'l-muslimîne ve'l-muslimâti'l-ahyâi minhum ve'l-emvâti ve tâbi' beynenâ ve beynehum bi'l-hayrâti.

Rabbi'gfir ve'rham ve ente hayru'r-râhimîne ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîmi. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne.

[814] Du'â-yı Fâtiha-i şerîf Niyâz-ı Hâtime-i latîf

Bismillahirrahmanirrahim

el-Hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne, er-rahmâni'r-rahîmi, mâliki yevmi'd-dîni, iyyâke na'budu ve iyyâke netse'înu, ihdina's-sirâte'l-mustekîme, sirâtallezîne en'amte aleyhim, gayri'l-magdûbi aleyhim ve le'd-dâllîne.

Allâhumme salli alâ cesedihi fi'l-ecsâdi ve alâ rûhihi fi'l-ervâhi ve alâ mevkifihi fi'l-mevâkifi ve alâ meşhedihi fi'l-meşâhidi ve alâ zikrihi izâ zukire salâten minnâ alâ nebiyyinâ.

Allâhumme eblighu minna's-selâme kemâ zukire's-selâmu ve's-selâmu ale'n-nebiyyi ve rahmetullâhi ta'âlâ ve berekâtuhu ve bi'l-esmâilletî de'âke bihâ seyyidunâ Muhammedun sallallâhu aleyhi ve selleme nebiyyuke ve resûluke ve habîbuke ve safiyyuke yâ men kâle ve kavluhu'l-hakku vallâhu halakakum ve mâ ta'melûne ve lâ yasduru an ehadin min abîdihi kavlun ve lâ fi'lun ve lâ hareketun ve lâ sukûnun illâ ve kad sebeka fî ilmihi ve kazâihi ve kaderihi keyfe yekûnu kemâ elhemtenî ve kadayte lî bi-cem'i hâze't-tercumeti ve yesserte aleyye fîhi't-tarîka ve'l-esbâbe ve nefeyte an kalbî fî haze'n-nebiyyi'l-kerîmi eş-şekke ve'l-irtiyâbe ve gallebte hubbehu indî alâ hubbi cemî'i'l-akribâi ve'l-ehibbâi; es'eluke yâ Allâhu yâ Allâhu yâ Allâhu en terzukanî ve kulle men ehabbehu ve'ttebe'ahu şefâ'atehu ve murâfakatehu yevme'l-hisâbi min gayri munâkaşatin ve lâ azâbin ve lâ tevbîhin ve lâ itâbin ve en tagfire lî zunûbî ve testure uyûbî ve yâ vahhâbu yâ gaffâru ve en tun'imenî bi'n-nazarî ilâ vechike'l-kerîmi fî cumleti'l-ahbâbi yevme'l-mezîdi ve's-sevâbi ve en tetekabbele minnî amelî ve en ta'fuve ammâ ahâte ilmuke bihi min hatîatî ve nisyânî ve zelelî ve en tebluganî min ziyâreti kabrihi ve't-teslîmi aleyhi ve alâ sâhibeyhi gâyete emelî bi-mennike ve fazlike ve cûdike [815] ve keremike yâ re'ûfu, yâ rahîmu, yâ veliyyu; ve en tucâziyehu annî ve an kulli men âmene bihi ve'ttebe'ahu mine'l-muslimîne ve'l-muslimâti el-ahyâi minhum ve'l-emvâti afdale ve etemme ve a'amme mâ câzeyte bihi ehaden min halkike yâ kaviyyu, yâ azîzu, yâ aliyyu; ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne âmîn, yâ rabbe'l-âlemîne.

"Hitâmuhu miskun"[300]

Hitâmuhu misk ü amber ü ûd u kâfûr ki bu râyiha-i tayyibe-i zâhirin üss-i esâs-ı ma'nevîsi dörtlerdir ki dört cân-ı cânân olan cenâb-ı çehâr-yâr-ı güzîn rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în hazerâtıdır. Buna şahit delil ise "Ve't-tîni ve'z-zeytûni"[301] âyet-i celîlesi ma'nâ-yı remz ü işâretidir. İşte o sâye-i cenâb-ı çehâr-yâr-ı güzîn yâr-ı yârda lehu'l-hamdu ve'l-minne sefîne-i aşkımız sandal-ı muhabbetle beraber bir hayli zaman ve müddetten beri deryâ-yı aşk u muhabbeti

300 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

301 "Tîn'e ve Zeytun'a andolsun." Tîn, 95/1.

"Merece'l-bahreyni"[302] sırrıyla emvâc-ı derd ü belâlarına göğüs vurarak ta besabâh "Yektir Allah" çağırarak geşt ü güzârla hitâm-ı vazîfe ve tekmîl-i sülûk u me'mûriyyet-i ma'neviyye ederek bu kere merkezden ve kumandan-ı ma'nevî tarafından şeref-sudûr buyurulan emr ü fermân-ı cenâb-ı cân-ı cânân ve sultân-ı vekîl-i mennân yâ hannân ile liman-ı kebîr ü vâsi' olan rahat u huzur-ı aşk u muhabbete çekilip ve yanaşıp derd ü belâ yelkenlerini indirip dümen-i fikr ü cünûnu çıkarıp nesîm-i subh u sabâ kesilip derd-i gam u mihen armaları devşirilip içindeki tâ'ife-i uşşâk cebel-i Cûdî-veş olan cebel-i Tûr u Arafat'a çıkıp "Lebbeyk Allâhumme lebbeyk" nidasıyla "Allâhumme Rabbenâ enzil aleynâ mâ'ideten mine's-semâ'i"[303] duasını niyaz etmeleri üzerine cenâb-ı keştîbân cânib-i kudsiyyesinden şeref-sâdır buyurulan emr ü fermanları mucibince bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterleri hemen kazan-ı ma'neviyyeyi yana yana kül olmuş ve mahz köz ve öz kalmış nâr-ı aşk u muhabbete vaz' edip teberrüken ve teyemmünen ve teşekküren bir hindi babayı kurban ve vaz'-ı kazan ederek derhâl sudan bir de börek yapıp zaten muharremü'l-harâmın takribi cihetle ona hürmeten [816] ve Hazret-i Nuh aleyhisselâma takliden bir de aşure pişirip hakkında âyet-i kerîme nüzuluyla medh ü nesa olunan et'ime-i nefîse-i tayyibe-i mübâreke olan zeytindir ki "Lâ şarkiyyetin ve lâ garbiyyetin" onun yağıyla nûrun-alâ-nûr olan rûz tanelerini bir yere cem' ve tevhit ederek destûr ya Hazret-i Pîr Mevlânâ deyip yeşil destarıma kemâl-i aşk u muhabbetle sarıp melfûfen takdîm-i huzûr-ı tâ'ife-i uşşâk ettim.

İşte bu mâide-i zâhire de mâide-i ma'nevî olan çehâr-yâr-i güzîn efendilerimiz gibi dört nevi idi azizim. Zaten dünya ve ahiret dört üzerine keyifleri dahi dört üzerine olmakla kemâl-i aşk u muhabbetle tenavül buyurulup "Ve âhiru da'vâhum eni'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne"[304] deyip cümle tâ'ife-i uşşâk yekvücût yekcihet olarak hak erenler berekâtını versin, demler ve sefalar ve aşk u muhabbetler müzdâd olsun, dem-i Aşçı Dede hû diyelim hû, yâ hû, yâ men hû.

Fî 15 Zilhiccetü'ş-şerîfe yevm-i cum'atü'ş-şerîfe sene 1323 [9 Şubat 1906].[305]

On beş tarihinin tesadüfü ve remz ü işareti budur ki işbu tarihten on beş ay sonra kırklara kavuşup kırklar makamına vâsıl olacağıma bir işâret-i ma'nevîdir. Şöyle ki mühr-i fakîrîde muharrer tarih ki dergâh-ı şerîfin küşadıyla mevlid-i nebeviyye kıraati ve fakirlerine Aşçı Dedelik unvân-ı âlî-i ma'neviyyesinin tevcihi tarihi olan bin iki yüz seksen dört senesi Rebiülevvelinin on ikinci [3 Temmuz 1868] mevlid-i nebevî şehr-i mu'azzamı idi. Bu gün bin üç yüz yirmi üç senesi Zilhicce-i şerîfin on beşinci [9 Şubat 1906] cuma-i mübâreke günüdür. Bu hesap üzere Aşçı Dede olalı otuz dokuz senenin hitamıyla kırkıncı seneye ayak basmaya üç ay ister, yani üçler makamından kırklar makamına urûca

302 "İki denizi salıverdi." Rahmân, 55/19.

303 "Allah'ım, Rabbimiz, bizim üzerimize gökten bir sofra indir." Mâide, 5/114.

304 "Dualarının sonu da: 'Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun!' sözleridir." Yûnus, 10/10.

305 Burada Aşçı Dede'nin sikkeli mührü vardır.

üçler gibi üç mâh-ı münevver ve üç bedr-i mu'azzam kalmıştır ki kırklara kavuşalım. Onlara kavuşmak vazîfe-i zâhirîyi terk ile tekaüt olmayı icap eder.

Evvelce risalemizde bin üç yüz yirmi beş senesinde tekaüt olacağımı arz etmiş idim. Zaten sene-i mezkûr muharremine de o hesap üzere on beş mâh-ı münevver kalmıştır. Ancak kırklara kavuşmaktan evvelce aramızda bir safer ayı kalıp onu da bir ayı da sefer-i ma'neviyye ile sefer ederek "Fe-firrû ilallâhi"[306] sırrına mazhariyetle dünya ve ahiretten yakamızı kurtarıp Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin ramazan tebrikine cevaben keşide buyurdukları telgrafname-i gavsiyyelerinde ve risalemizin birinci cildinde 580. sayfasında muharrer olduğu üzere du'â-yı cenâb-ı gavsiyyeleri veçhile zât-ı baht-ı ehadiyyette cem' olacağımıza eltâf-ı ilâhiyyeden bir lutf u ihsan olduğuna remz ü işarettir azizim.

Harrarahu Dede.

306 "O hâlde Allah'a kaçın." Zâriyât, 51/50.

İLÂVE-İ KİTÂB-I MÜ'ECCEL

İlâve-i kitâb-ı mü'eccele namıyla açılan işbu fasıldan murat muahharen zuhur edecek havadisin buraya ilâveten kitabet olunması idi. İşte birinci ilâve tekaütlüğüm oldu ki kitâb-ı nikâh u talâk gibi teşbîhât ve remz ü işaretle yazıldığı cihetle sahihan "İlâve-i Kitâb-ı Mü'eccele" ismi müsemmasına mutabık ve mütenasip olmuştur. Şöyle ki bu kitab, kitâb-ı nikâh u talâkı cami ve onu temsil ü teşbih tarikiyle beyan u ifadeye ve bu yüzden bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin tekaütlüğü zamanı hulûluyla keyfiyet-i tekâüdlüğümün arz ve hikâyesine bais ü bâdî olmuştur azizim.

İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere kitâb-ı nikâh u talâk malûmdur, lâkin evlâd-ı Arab bizim gibi nikâh demez onlar "kitâb" derler, yani kitap yazılacaktır derler. Nikâh cemiyetine kitâb cemiyeti derler; fakat talâka ne derler bilemem, çünkü onların indinde talâk yoktur, zira yemin ve kasemleri aleyhi't-talâktır. Onun için yevmî sekiz on kere talâk lafzını sarf ederek onların indinde mevcut talâkları kalmamıştır azizim. Filhakika nikâh ve talâk âyet-i celîle-i subhâniyye ile sabit [817] bir emr-i ilâhiyye ise de talâka Cenâb-ı Hakk'ın rızası olmadığı da müsbettir mevlânâ.

Şimdi biz gelelim tekaütlüğümüzü talâka teşbih ettik. Şöyle ki müddet-i hizmet altmış seneye baliğ olmuş, yani emîrü'l-müminîn olan efendimizin ayali gibi olup altmış sene hizmet-i devletlerinde bulunup artık amelden, feyizden ve hayızdan kesilmiş amel-mânde, acuze hükmünde olduğum cihetle zarurî tatlikim zamanı hulûl etmiş. Evet me'mûrîn-i seniyye ve hademegân-ı devlet-i aliyyenin cümlesi emirü'l-mü'minîn nikâhlı hatunu gibidir. Onun izn ü ruhsatı olmadıkça olduğu yerden bir ayak ileriye gidemez ve bilâ-istîzân hiçbir amel ü hareket edemez. Derviş Paşa merhumun dediği gibi "Askerin akçesi pul, karısı dul, kendisi kul." Şeyhü'l-vüzerâ olan Derviş Paşa merhumun rahmetullâhi aleyhi kavli üzere memûrîn ve hademegân-ı saltanat-ı seniyyenin cümlesi para ile satın alınmış kul ve kölesidir. Müddet-i hizmet hitamında azat olunup azat kâğıdı olan tekaütlük beratı yedine ita ve sadaka-i pâdişâhî olarak nân pahası dahi takdîr-i ezel muktezasınca beytü'l-mâl-ı müslimînden ihsan olunur. İşte kavl-i mezkûr üzere kulu ve kölesidir. Tekaütlük ile çerağ olunur diyesin veyahut nikâhlı hatunu gibidir, amel-mânde oldukta tatlik olunur diyesin, böyledir azizim. Binaenaleyh tatlik makamında olan tekaütlüğe Cenâb-ı Hakk'ın rızası olmadığı dahi malûmdur, çünkü risalemizde ve müteaddit mahallerde zikr ü beyan olunduğu üzere halka hizmet Hakk'a ubudiyettir. Ammâ velâkin bir özr-i şer'î ki vaki olmuştur, o da gözlerim ve sol elim amelden kalmıştır, ister istemez zarurî kûşe-i vahdete çekilip devlet ü milletin duasıyla meşgul olmakta bir

vazîfe-i mukaddesedir azizim. Bununla beraber tekaüt olduğum hâlde yine elden geldiği kadar ihvân-ı bâ-sefânın ve mahlûk-ı Hudâ'nın hizmetleri de meşgul olmak mümkündür mevlânâ.

İşte tekaütlüğümün vakt ü zamanı geldiğini bundan istidlâl ederim ki bizim velinimet Tahsin Beyefendimiz hazretlerinin tekaüt sandığı muhasebeciliğine tayin ve bir nizâm-ı mahsûs neşr ü ilânı ve sandık varidatının iksârıyla ma'aşâtın sûret-i muntazamada aybeay itası bâ-irâde-i seniyye karar-gîr olması cihetleri mahza fakirleri için olduğunu bundan dahi istidlâl edip mütevekkilen-alallâhi tabiî ve zarurî ister istemez tekaüt istidasını tanzim ve takdim ettim azizim. Ve evvelce tercüme-i hâl varakası suretini müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerine takdim ve kaç kuruş maaş ile tekaüt olacağımı istîzân ederek dest-i peyvest-i mürüvvetleriyle hesap edip yazıp irsal buyurduğu cevâbnâme-i devletlerinde bin üç yüz altmış kuruşla tekaüt olacağımı ve yüzde beş tenzilinden sonra bin iki yüz doksan iki kuruş sağlam maaş alacağımı emir ve iş'ar buyurmuşlardır. El-yevm maaşım gayr-ı ez-yüzde beş, bin üç yüz altmış sekiz kuruş olup bu hâlde yetmiş iki mecidiye alır iken tekaüt olursam altmış sekiz mecidiye alacağım. Dört mecidiye noksan ise de bu da burada beş mecidiye hane kirası verilip İstanbul'da hanemiz olduğundan bu hâlde bir mecidiye yine kârım vardır. Hele başı boş, sırtından yükü atmış hayvan gibi istediğim yerde gezip yürüyüp raks u sema ile dâimü'l-evkât neşeyâb-ı pür-aşk u sefâ olacağım da fazla ve caba ve kârdır ve zaten şu âhir-i ömrümde bunların cümlesi kâr addolunur azizim.

Tercüme-i Hâl Suretidir:

İsmim İbrahim, mahlasım Halil ve pederimin dahi ismi Mehmed ve mahlası Ali olup bir şöhret ve lakab-ı mahsûs haiz olmadığımızdan âcizleri efendi unvanına bi'l-izâfe ismimle ve pederim ağa unvanı terdifen yâd olunuruz. İrtihâl-i dâr-ı bekâ etmiş olan pederim müntesibîn-i askeriyeden olup mülâzım-ı evvellikten mütekait ve şeref-tâbiiyet-i celîle-i Osmâniyye ile mübahi idi.

Mevlidim Dersaadet, târîh-i vilâdetim dahi hicret-i nebeviyyenin 244. senesi ise de kayd-ı mazbût olmamak cihetle mukarin olduğu ay ve günün zikrü tezkiri gayr-ı kâbildir.

Mebâdî-i tahsîlim Dersaadet'te Kandilli mektebindedir. Mekteb-i mezkûrda hatm-i Kur'ân-ı kerîm ve tahsîl-i ilm-i hâl eyledikten sonra İstanbul'da Süleymaniye Rüştiye Mektebi'ne kayıt ve kabul olunarak *Molla Câmî*'ye kadar ulûm-ı Arabiyeyi tederrüs eyledim. Muahharen Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerîde Ordular Ruznamçe Kalemine çerağ buyurulmuş isem de tahsîl-i ulûmda pâ ber-câ-yı ikdâm ve icazetname ahzına muvaffakiyetle bekâm oldum. Lisân-ı Türkî ile tekellüm ve kitabet ederim. İsmail Hakkı kuddise sırruhu'l-âlî hazretlerinin müellefât-ı bergüzîdesinden olan *Rûhu'l-beyân* tefsîr-i nefîsinin manzûmât ve mensûrât-ı muhteviyesini tercüme etmiş isem de henüz ruhsat-ı resmiyye istihsal eylemediğimden mevki-i tab' ve intişara vaz' eylemedim.

Altmış senesi evâhirinde ve on altı yaşımda mülâzemetle Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerîde Ordular Ruznamçe Kalemine çerağ buyurulup evvelâ yirmi kuruş maaşa nail olup muahharen [818] vuku bulan zamâyim ile maaşım dört yüz küsur kuruşa iblâğ olundu. İşbu zaâayimin tarihleri hâtır-ı âcizîde kalmamış ise de kalem-i kuyûdâta müracaat buyurulduğu hâlde müstebân olacağı bedihîdir. Bundan sonra Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn ruznamçeciliğine mahsus olan iki bin beş yüz kuruş maaşla bir miralay tayinatından o vakit selefim ruznamçeci Şükrü Efendi'nin alîlü'l-vücûd olarak icra olunan tekaütlüğüne binaen bin kuruşu efendi-i mûmâileyhe ita olunarak badehu hall-i vukû'unda ma'âş-ı âcizînin miktarı mikdâr-ı aslîsine iblâğ olunmak vaadiyle yetmiş iki senesi evailinde bin beş yüz kuruş maaş ve sâlifü'z-zikr bir miralay tayinatıyla mezkûr ruznamçeciliğe tayin buyuruldum.

Tâli'imin adem-i müsâ'adesinden intizarım semeresiz kaldığı gibi, muahharen umumun tayinatın kat'ı sırada âcizlerinin dahi mezkûr miralaylığa mahsus olan tayinatı kat' olunduğu cihetle idaresizlikten ve bir de Erzurum'un âb u havâsıyla imtizaç olunamadığından seksen sekiz senesi evasıtında istifa ederek Dersaadet'e geldim ve bir buçuk sene bilâ-ma'âş boşta kalarak doksan senesinde Beşinci Ordu-yı Hümâyûn redif yoklaması sınf-ı sânîliğine ve sene-i merkûme evahirinde ordu-yı mezkûr jurnal kalemi sınf-ı evvelliğine memur ve tayin ve üç yüz sekiz senesinde kısm-ı sâlis mümeyyizi oldum. Selh-i Ramazân sene 72 tarihli berât-ı âlî mucibince bir kıta madalya-i umûmî nişanına ve fî 16 Rebiülevvel sene 82 [7 Ağustos 1865] tarihinde hâcegânlık ve fî 18 Muharrem sene 93 [14 Şubat 1876] tarihiyle dahi sâlise ve fî gurreti Muharrem sene 314 [12 Haziran 1896] rütbe-i sâniye ve fî 19 Mart sene 315 [31 Mart 1899] sâniye sınıf mütemayizi ve fî 26 Temmuz sene 318 [8 Ağustos 1902] ûlâ sınf-ı sânîsi ve fî 28 Şevvâl sene 321 [17 Aralık 1903] dördüncü mecidi nişân-ı zî-şânı ve fî 27 Şevvâl sene 322 [3 Ocak 1905] Hicaz demiryolu madalyasına nail oldum.

İnfisâl-i âcizînin esbâb-ı hakîkiyesi bâlâda arz eylediğim veçhile olup lehu'l-hamdu ve'l-minne hakk-ı çâkerânemde bir taraftan şikâyet vaki olmadığı gibi muhakeme tahtına dahi alınmadım. Ruûs-ı hümâyûn ile berevât-ı âliye ve izinnamenin sûret-i musaddakaları Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi İkinci Şube Jurnal Kısmında sınf-ı evvel bulunduğum zaman fî 13 Şubat sene 304 [25 Şubat 1889] tarihiyle takdim kılınan tercüme-i hâl varakasına rapten takdim kılınmıştır.

Sûret-i İstid 'â:

> Müddet-i hizmet-i âcizânem altmış seneyi tecavüz etmiş ve sinn-i şeyhûhete vâsıl olduğum cihetle ba'de-mâ îfâ-yı hizmete iktidarım kalmamış olduğundan merbuten takdîm-i pîşgâh-ı devletleri kılınan tercüme-i hâl varakası nâtık olduğu üzere mesbuk olan kıdem ve emektarlığıma mebni tekaüt maaşım Dersaadetçe sandık-ı mahsûsasından tesviye olunmak üzere nizamına tevfikan icrâ-yı tekâüd-i âcizânem zımnında icabının icrası hususunun tahrîrât-ı

aliyye-i müşîrâneleriyle makâm-ı âlî-i Cenâb-ı Seraskerîye inha ve iş'ar buyurulmasına müsâade-i aliyye-i dâverâneleri şayan buyurulmak babında emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 4 Safer sene 324 [29 Mart 1906] ve fî 16 Mart sene 322.

Yevm-i perşembe takdim olunmuştur.

Müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerinin cevabnamesine yazılan cevabname suretidir:

Dest-i kudret-i peyvest-i mürüvvet-i cenâb-ı veliyyü'n-ni-'amîleriyle ümmü'l-kitâbdan iktibas ve istinsah buyurulmuş bir büyük müjde ve tebşîrât-ı azîmeyi cami ve zâhir ü bâtın çeragiyetle huzûr-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhîye kabul buyurulduğum remz ü işareti şamil ve envâ'-ı iltifât-ı bî-nihâyeyi hâmil hakîkat-i hâlî gösterir mir'ât-ı mücellâ-yı İskender-veş olan emr ü irâde-nâme-i veliyyü'n-ni'amîleri artık ne türlü tazim ü tekrim ile takbil ve kıraat olunmuştur bilemem. Vaktiyle teemmül ve istihare olunup görülmüş olan rü'yâ-yı sâdıka mucibince huzûr-ı cenâb-ı nebeviyyeye milyonlarca günah ve isyan ve yüz karasıyla sâye-i erenlerde pîrân-ı izâm hazerâtının şefaatleriyle kabul buyurulmuş olduğumdan ancak vakt-i merhûnu intizarında idim. İşte o da efendimizin tekaüt sandığı ihyasına ve bu bapta bir de nizamnamenin neşr ü ilânına mütevakkıf olup lehü'l-hamd ve'l-minnet o zamân-ı sa'âdet de teşrif buyurmuştur. Şimdi yetmiş iki mecidiye alıyorum, tekaüt olursam altmış sekiz mecidiye alacağım; dört mecidiye noksan. Bu da verilen beş mecidiye hane kirasına mukabil olarak bir mecidiye de kârım vardır. Zaten bunların cümlesi sâye-i veliyyü'n-ni'amîlerinde kârdır azizim.

Efendimizin hakk-ı kemterîde olan kemâl-i lutf ve ihsân-ı veliyyü'n-ni'amîlerine karşı ne derecede dua edeceğimi ve nasıl mukabele olunacağını bilemem. Ancak bu üç aylarda Dersaadet'e ve huzûr-ı devletlerinde bulunup inşâallâhu ta'âlâ gelecek üç aylarda şimendifer ile Medîne-i münevvere'ye gidilip bir müddet-i medîde huzûr-ı cenâb-ı [819] nebeviyede bulunacağımdan ve şimendifer vasıtasıyla mahall-i mübâreke komşu kapısı gibi olup maaşımı yine efendimiz tarafından ahz etmek üzere sandıkça tesviyesine bırakılacağından işte o zamân-ı mübârekede ve daima huzûr-ı Cenâb-ı Peygamberîde zât-ı devletlerini rabıtaya alınarak taraf-ı âlîlerinden bi'l-vekâle ihlâs ve fatiha ve salâvât-ı şerîfeler kıraatle rûh-ı cenâb-ı nebeviyyeye ihdâ olunursa ve alelhusus Ravza-i mutahhara'yı süpürür iken şebeke-i sa'âdetin önünde içeriye teveccüh ederek "Yâ Resûlallâh, Tahsin ümmetinden salât u selâm ihdâ ederim" diye niyaz olunursa işte o zaman du'â-gûluğum tamamen ifa ile iltifât-ı devletlerine mu-

kabele etmiş olurum inşâallâhu ta'âlâ. Bundan sonra zâhir ü bâtın tefeyyüz ve terakkiyat, Medîne-i münevvere'dedir mevlânâ hû.

Tekaütlüğüm hakkındaki inhâ-yı müşîrînin numarası leffen takdim kılınmıştır. Ceridenin ilânına nazaran iki üç ay zarfında irâde-i seniyyesi şeref-sudûr buyurulacağı bedihîdir. Bununla beraber yine nûru'l-ayn rifatlû Nafiz Efendi tarafından takip buyurulmasını istirham ederim. Refîka-i fakîrî, mevlânâ cariyesi tarafından refîka-i sa'âdetleri Hazret-i Mevlânâ kerîme-i muhteremesi hanımefendi hazretlerinin mübârek dâmen-i ismet-penâhları takbil ve hayır dualar ihdâ ve lâyık olmayarak bir kutu badem ezmesi takdim ile hüsn-i kabûlünü istirham ederler. Fakirleri de Nafiz Bey oğlumuz için bir kutu ve bilâ-garaz ve lâ-ıvaz muhabbeten lillâh ve li-resûlihi Aşçı Dede tarafından rûhu'r-rûh necabetlû Nihad Beyefendi için bir kutu ki cem'en üçler aşkına üç kutu badem ezmesi manda-post usulü üzere postaya teslimen takdîm-i pîşgâh-ı sâmî-i cenâb-ı veliyyü'n-ni-'amîleri kılınmıştır. Af buyurun çok taciz ettim, ammâ mahza muhabbettir azizim. Ve bir de rica ederim ki tekaütlüğüm arza gittiği emr ü iş'ar buyurulur ise ona göre irâde-i seniyyesinin şeref-sudûruna kadar buraca tedârikât-ı lâzime ifasıyla seferberlik hâli hazır ve tehyie olunur. Baki her hâlde emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 21 Mart sene 322 [3 Nisan 1906].

Makâm-ı Cenâb-ı Seraskerîye yazılan inhâ-yı müşîrî tarihi fî 21 Mart sene 322; inhâ numarası re'sen 332.

İşte azizim, muharrerât tarihleri de ve inha numarası da cümlesi baştan ayağa kadar remz ü işareti cami rakamlardır. Birler, ikiler, üçler. Rakamlar yine zât-ı ehadiyyete; iki rakamı sebeb-i mahlûkat-ı kâ'inât olan cenab-ı peygambere ve üç rakamı üçlere remz ü işaretti. İşte bunlar sayesinde Aşçı Dede'nin işi rast ve müstakim gider azizim. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere saferü'l-hayr ayında olan feyz ü tecelliyat ve berekât-ı hayr hakkında hadîs-i şerîf ve âsâr-ı latîf pek çoktur.

Gelelim "Mart" ayına. Bunun hurûf-ı mukatta'aları birer şeye remz ü işarettir. "Mîm" ism-i Muhammed'e; "elif" ulûhiyete; "râ" rahmet-i ilâhiyyesine; "tâ" ta mine'l-ezel ile'l-ebed mahlûkun ve kâffe-i ins ü cinnin feyz ü tecelliyât-ı rahmeten li'l-âlemîn olan Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i muhteremi Hazret-i Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz vasıtasıyla o sâye-i Cenâb-ı Risâlet-penâhîde bahş ü ihsan olunmasına remz ü işarettir, çünkü Cenâb-ı Peygamber efendimiz vasıtasıyla cümle feyz ü tecelliyât-ı subhâniyye cemî'-i avâlime irsal ve ihsan olunur.

İşte azizim, "mart" ayından sana bir başka remz ü işaret daha edeyim. Bunu yüzsüz asi Aşçı Dede "Mâ rameyte" okudum ve şöyle mana verdim ki Aşçı Dede'yi muvazzaf sınıfından tekaüt sınıfına ihraç eden, çıkaran, atan; devlet ü millet değildir; ancak zât-ı ecell-i a'lâ ve azîmü'ş-şân zü'l-celâli ve'l-ikrâm olan zât-ı ecell-i a'lâdır celle celâluhu ve amme nevâluhu ve lâ ilâhe gayruke. Âmennâ

ve saddaknâ. Böyle olduysa artık dedem nazarın için "Lâ havfun aleyhim ve lâ hum yahzenûne"[307] âyet-i celîlesi sırrına mazhar olmuş olursun. Eyvallah hû. Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri buyurmuştur ki "Ben bir ayet bilirim ki nâs eğer onu ahz etseler yani okusalar o âyet-i celîle onlara kifayet edeydi" buyurup bu âyet-i kerîmeyi kıraat buyurmuştur. Sûre-i Talâk'ta: "Ve men yettekillâhe yec'al lehû mahrecen â Ve yerzukhu min haysu lâ yahtesibu."[308] Yani o kimse ki Allah ta'âlâdan korkup menâhîden ve mer'eyi hayzı hâlinde tatlikten veya mu'teddeyi ızrârdan ve meskeninden ihraçtan ve hudûdullâhı taaddiden ve kitmân-ı şehâdetten ve ikâmet-i şehâdet üzere ca'l-ı tevakku'undan içtinap ede, Allah ta'âlâ [820] ona mezâik ve gumûmdan mahreç kılar ve hatırına hutûr etmediği cihetten ferec ve halef verir. Veyahut işbu va'd-i âmme-i müttekîne ola, Allah ta'âlâ onları dünya ve ahiret mazarrından kurtara ve hisbânları olmadığı haysiyetten dünya ve ahiret hayrını onlara irgüre demektir azizim.

Rivayet olunur ki Salim bin Avf bin Mâlik el-Eşca'î, adüvvüne esir olup babası, Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize şikâyet ettikte, Allah ta'âlâdan korkup "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi" zikrini iksâr et dedi. Çün Avf ona müdavemet etti, bir vakitte görse ki oğlu Salim ansızın çıkageldi. Yanında yüz deve ve bir sürü koyun ve meta getirdi ki adüvvünün gafleti hâlinde ona nail oldu ve onun şanında dahi bu âyet-i celîle nazil oldu ki "Ve men yetevekkel alallâhi fe-huve hasbuhu."[309] Bir kimse ki rızkı emrinde ve ona erişen mesâib ref'inde Allah ta'âlâya itimat ede, o, ona kâfi olup gayrıya ihtiyaç etmez demektir mevlânâ. Âmennâ ve saddaknâ cânâ. Evvelce dahi risalemizde zikr ü beyan olunduğu üzere kâffe-i mahlûkât ayalullâhtır, Cenâb-ı Hakk'ın ayali gibidir; emr ü iradesi Cenâb-ı Hak üzerindir ve emîrü'l-mü'minîn olan pâdişâh-ı âlempenâh efendimiz dahi Cenâb-ı Hakk'ın halife ve vekili olup onun vasıtasıyla maaş atiyye ve ihsan eder. Ve evvelce olan teşbîhât cümlesinden olarak bu yüzsüz asi emîrü'l-müminin efendimizin ayali gibi olup ibtidâ-yı tezvîc ve tenkîhimde ve tercüme-i hâl varakasında beyan olunduğu üzere nikâhım iki bin beş yüz kuruş idi. Bunun bin beş yüz kuruşu mu'accel ve bin kuruşu müeccel idi, yani bin beş yüz kuruşu mehr-i mu'accel ki nikâhı akd olundukta, menkûhaya ita ve tediye olunup ve bin kuruşu mehr-i mü'eccel ki nikâhı hal ve lağv olundukta, menkûhaya ita ve tediyesi lâzım gelen akçe demektir. İşte şimdiye kadar alınan maaş hep mehr-i mu'accel olan bin beş yüz kuruştur, asla bu miktardan tecavüz etmemiştir ve bundan sonra tatlik olunduğum cihetle tekaüt maaşım dahi mehr-i mü'eccel olan bin kuruştan birkaç kuruş fazlasıyladır. Hak berekâtını versin, erenlerin hân-ı ni'meti müzdâd olsun azizim. İşte bu mukaddimatı teyit eder bazı rüyalar dahi müşahede olunmuştur.

---

307 "Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir." Yûnus, 10/62.

308 "Kim Allah(ın yasakların)dan sakınırsa (Allah) ona bir çıkış (yolu) yaratır. Ve onu ummadığı yerden rızıklandırır." Talâk, 65/2-3.

309 "Kim Allah'a dayanırsa O, ona yeter." Talâk, 65/3.

Şöyle ki şeref-duhûl eden bin üç yüz yirmi dört senesi bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin şeref-i ikbâl ve tecellî-i zât-ı lâ-yezâl-ı ma'neviyyesi olduğu sene-i mübârekin duhulüyle görünen rü'yâ-yı sâdıkadan istidlâl olunmuştur. Şöyle ki fî 4 Muharremü'l-harâm sene 324 [28 Şubat 1906] çarşamba gecesi âlem-i ma'nâda gördüm ki Sultân-ı Ulemâ-billâh Mustafa Fehmi kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerine rütbe-i ma'neviyyeden bir rütbe atiyye ve ihsan olunmuş olduğu haberini alıp tebrik için ikame buyurdukları saadethanelerine gittim. Bir zat kapıyı açıp "Buyurun, Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimiz ve ihvanlar buradadırlar" dedi. İçeriye dahil oldum. Hazret-i Şeyh-i Efham efendimiz minder üzerinde bir köşede oturup karşısında oturan bir adama ders veriyor. Müşarünileyh hazretleri kadem-i sa'âdetlerini uzatmış olmasıyla hemen gidip ayağını öpüp "Efendim, rütbe-i ma'neviyyenizi tebrik ederim" dedim. Buyurdular ki "Evet öyle bir şey ihsan olunmuş" diyerek bir ehemiyyet vermediler. Zaten o gibi şeylere gerek zâhir ve gerek bâtın asla ehemmiyet vermedikleri gibi buna da ehemmiyetsizlik manası müş'ir şeyler buyurdular. Bu hâlde uyandım.

Bu rü'yâ-yı sâdıkadan birkaç gün sonra âlem-i ma'nâda gördüm ki bir süt beyaz kır esb fevkalâde beslenmiş; semiz, ön ve ardı gayet düzgün, üzerinde yalnız bir belleme vardır. Başında yular gibi bir şey yoktur. Başı boş, kendisi zât-ı şâhâneye mahsus gibi bir esbdir. Ahır gibi bir mahalde olup fakir de orada ayak üzerinde duruyorum. Mezkûr hayvan doğruca gelip fakirin malûl olan sol elimi öper gibi ağzını yüzünü sürüp sonra elimi ağzına aldı. Bu hâlde elimi ısırmasın diye ziyade havf ettim, ısırmadı. Sonra gidip arkasını fakire çevirip başını döndürüp bir müddet nazar etti. Bu defa da çifte atmasın diye havf ettim, çifte atmadı. Bu hâlde uyandım.

İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere kır esb, Hazreti Şâh-ı Nakşbendî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûhâniyyet-i kudsiyyeleridir. Öyle süt beyaz kır esb şeklinde müşahede olunur, öyle görünür. Bundan istidlâl ettim ki Hazret-i Pîr efendimizin manevî bir lutf u inâyet-i kudsiyyelerine nail olacağım. Birkaç gün sonra yeni bir takvim aldım. Gördüm ki bu sene feres senesi imiş. Müneccim başı takviminde sâlü'l-feres yazmıştır. Artık rüyaların ma'nâ-yı remz ü işaretleri [821] malûm olup bu sene fakirin senesi demek olduğundan fevkalâde Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar ile teşekkürât-ı âzîm ettim azizim.

Velinimet Tahsin Beyefendi hazretlerinin yerine, makamına kaim olmak üzere erenlerin kemâl-i lutf u keremlerinden olmak ve bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerini şâd u handân etmek üzere Bâb-ı Seraskerî Muhasebât-ı Umûmiye Dördüncü Şubesi Müdür Muavini saadetlû Necib Efendi hazretlerini nasp ve tayin buyurarak Edirne'ye gönderilmiştir. Hîn-i teşrîflerinde resmen hoş âmedî için ziyaret-i aliyyelerine gittim. Hemen oturur oturmaz iltifatlarıyla beraber şu'be-i mezkûr müdürü atufetlû Hacı Salim Efendi hazretlerinin selâm-ı meserret-encâmlarını ihdâ ve ihsan buyurdular. Bu bir selâmdır ki kıymeti cihan değer, selâmet-i dâreyni müş'ir bir selâmdır azizim.

Müşarünileyh Hacı Salim Efendi hazretlerinin hülâsa-i tercüme-i hâli budur ki bu zât-ı âlî-kadr yetmiş yaşını mütecaviz olduğu hâlde dünya evine gir-

memiş ve halkın can verdiği o lezzet-i nefsâniyyeden ve şehevât-ı hayvâniyyeden nefs-i nefîsine tattırmamış mücerret olduğu hâlde bu âlem-i tecrîdde sultanlar gibi yaşayıp sahihen "el-Esmâu tenzilu mine's-semâi"[310] fehvasınca sülâsî mücerret salimdir illetten, kılletten ve sû-i ahlâktan sülâsîliği. Bir nefs-i nefîsesi bir de matbahta tab'-ı ta'âma ve haneyi ve elbiseyi yıkayıp silip süpürmeye memur acûze rûy-siyâh cariyesiyle Ebû Hureyre radıyallâhu ta'âlâ anhu sırrına mazhariyetle kedileri çoktur azizim. Fukarâ-yı zu'afâsı çoktur, cümlesi de kendi kabâ-yı muhabbeti tahtında gizlidir. İbâdât u tâ'âtını, hayrat u hasenâtını değil mahlûka, kendi nefsine dahi hissettirmemiş sultân-ı melâmiyyûndan bir zât-ı âlî-kadrdir; emsali görülmemiş sâhib-i lutf u mürüvvet, mazhar-ı ahlâk-ı hamîde-i risâlet, fukarâ-perver, hâdim-i zu'afâ-yı bî-kudret mücerret sâlim-i illettir. İşte hulâsaten zikrolundu. Tafsilâtı maarifi olan zevât-ı kirâmının marifet-i irfânlarıyla malûm u müsellemdir azizim.

Müşarünileyh Necib Efendi hazretlerinin şöyle teşehhüt miktarı huzûr-ı âlîlerinde oturdum. "Sîmâhum fî vucûhihim min eseri's-sucûdi"[311] sırrınca cemâl-i bâ-kemâllerinden necîbü'l-asl sırrı müşahede olundu. Bu da müddet-i medîde huzurlarında bulunup teveccühât-ı iksîr-âyât sâlimînden kesb-i tefeyyüz etmiş oldukları tecellî-i ma'nevî sırrı olduğunda şek ve şüphe yoktur mevlânâ. Birkaç gün sonra efendileri imtihan etmek için intihâb-ı küttâb komisyonu tecemmü' edip bu vesile ile nezd-i ulyâlarına takarrüb olunup bâb-ı muhabbet feth ü küşât ile dâhil-i sarây-ı sırr-ı vicdânları olarak seyr ü temâşâ-yı serâ-yı aşk u muhabbet olundukta iş anlaşıldı ve sahihen erenler tarafından fakir için gönderilmiş olduğu tahakkuk etti ve esnâ-yı imtihânda bazı müzâkerâttan istidlâl olunduğu üzere bu zât-ı âlî-kadr de müşarünileyh Salim Efendi hazretlerinin bir parça ve bir cüz'î olduğundan gönül âleminden hakk-ı âlîlerinde kıraat olunan âyet-i celîle bu idi: "Mâ nensah min âyetin."[312] Hatta bu âyet-i celîleyi dürüst okumak için yanımda olan Üçüncü Şube Müdürü saadetlû Fikri Efendi'den sual ettim. Müşarünileyh Necib Efendi hazretleri buyurdular ki "Hangi ayeti sual ediyorsunuz? Bana sual edin" Bu ayetin evvelinden okudum. Evet deyip evvelinden ahirine kadar hafızlar gibi okudular. "Mâ nensah min âyetin ev nunsihâ ne'ti bi-hayrin minhâ ev mislihâ e-lem ta'lem ennallâhe alâ kulli şey'in kadîrun."[313] Ma'nâ-yı zâhirîsi Cenâb-ı Hak buyurur ki her âyet-i kerîme ki biz onu izhâb ve hükmünü ibkâ ederiz veyahut manasını izhâb ve lafzını ibkâ ederiz veyahut lafzını ve manasını ma'an izhâb edip amel olunmaz ederiz. Ondan bedel bir âyet-i kerîme getiririz ki o ibâda enfa' ve eshel ve ecri ekser ola, yoksa hayriyetten âyâtın küllîsi müsavidir, zira cümlesi kelâmullâhtır. Veyahut menfaat ve ecirde onun mislini göndeririz. Her ayet ki eshele nesh olunsa o amelde eyserdir ve her ayet ki eşakka nesh olunsa o ecirde ekserdir. Bil-

310 "İsimler gökyüzünden iner."

311 "Yüzlerinde secde izinden nişanları vardır." Fetih, 48/29.

312 "Biz bir ayeti siler..." Bakara, 2/106.

313 "Biz bir ayeti siler veya unuttursak ondan daha iyisini, ya da benzerini getiririz. Allah'ın her şeye gücü yeter olduğunu bilmedin mi?" Bakara, 2/106.

medin mi ki Allah ta'âlâ her şeye kadir ki bir ayeti nesh etse ondan bedel menfaati ziyade olanın veya onun gibisinin getirmekten âciz olmaz demektir. Ma'nâ-yı remz ü işareti pek çoktur. Ezcümle birisi de bir memuru azil etse, onun mislini veya ondan daha ziyade iyisini ve menfaatlisini yerine getirir demektir azizim.

Müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine dedim ki "Bu âyet-i kerîme zât-ı âlîleri hakkında okundu." Kemâl-i tevâzu' ile teşekkürler etti. Lâkin şu kadar var ki bundan murat, selef-i âlîleri Tahsin Bey ile ni'me'l-halef olan zât-ı âlîleridir. "Ve fevka kulli zî ilmin alîmun"[314] aziz. [822]

Hikâye:

Fakirleri gibi dalkavuk veya bir dal sikke fakîr-i Mekke, sâil-i Medîne bir zat var imiş. Bir gün ehibbâsından Rumelihisarı'nda sahilhanesi olan bir efendinin yalısına gitmiş. Tesadüfi olarak orada yine ehibbasından Anadoluhisarı'nda yalısı olan diğer bir efendiyi bulmuş. Esnâ-yı muhabbette o iki efendi birbirlerine demişler ki "Bizim azize sual edelim, Rumeli cihetinde olan yalılar mı güzeldir, yoksa Anadolu tarafındaki yalılar mı güzeldir?" diyerek sual etmişler. Aziz de sahihen aziz imiş. Bilâ-tereddüt demiş ki "Efendim, Anadolu cihetindeki yalıların güzelliği Rumeli tarafındaki yalılara olan nezareti sebebiyledir. Kezalik Rumeli cihetindeki yalıların da güzelliği Anadolu tarafındaki yalılara olan nezareti sebebiyledir" demesiyle ikisi de gülüp memnun olmuşlardır.

İşte azizim, me'mûrîn-i devlet-i aliyye de böyledir. Lâkin şeref-i kadr var ki bi-hasebi'l-butûn birbirlerinden fark u temyiz ve derecatları vardır mevlânâ. İşbu muhabbet arasında müşarünileyh Necib Efendi hazretleri tekaütlüğüme rızaları olmadığı söylediler. Hatta güya teşriflerini bekliyormuşum gibi tekaütlüğümü istida ettiğime zahip olarak istid'â-yı âcizîye intihâb-ı küttâb komisyonundan yazılan mazbatayı temhir buyurmayacaklarını levazım reisi paşa hazretlerine söylemişler. Onlar da "Hayır bu zehabınız yanlıştır, teşriflerinizden çok evvel kendileri karar verip bize dahi söylemişlerdir" diyerek ikna ederek mazbatayı maatteessüf mühürlediklerini söylediler. Dedim: "Evet işin doğrusu böyledir, lâkin tekaüt istidasını vermek kolay, ancak borçlarıma yani bakkal kasap ve saire ashâb-ı matlûba söz anlatmak müteassir oldu. Dört aylık güzeştem olup geçen gün bir maaş senedi reis paşa hazretlerine takdim ettim. Bu kadar güzeştem olduğuna teessüf ederek ilk gelecek akçeden bir maaş vereceklerini vaat buyurmuşlar. Lâkin hazineye akçe geldiğinden tabii haberim olmayacağından mezkûr maaş senedini efendimize takdim edeyim de taraf-ı devletlerinden lutuf ve müsaade buyurulmasını istirham ederim" dedim. Kabul buyurdular. Maaş senedini takdim ettim. İşte bu kadarcık da dünyalık ara yere girdi. Zaten onsuz hiçbir işimiz olmaz ki mazinne-i kirâmdan bir zat tarafından fütuhât olarak akçe gönderilmiş. Kabul edip getiren adamın yanında taksim etmiş. Birazını kendisi için ayırmış. Kusur kalan akçeyi de yine kemâl-i zarûret ve ihtiyacından

314 "Her bilgi sahibinin üstünde daha bir bilen vardır." Yûsuf, 12/76.

şeyhinden akçe niyaz eden ve kahve ocağında bekleyen adama ayırıp sonra hisseleri dest-i mürşidâneleriyle çekip ölüye de lâzım diriye de lâzım, veliye de lâzım buyurdukları gibi azizim.

İşte bu cemiyet sayesinden üç dört gün haylice zâhir ü bâtın muhabbetler meydana geldi. O esnada bir gece müşarünileyh Necib Efendi hazretleri hakkında bir rüya gördüm. Şöyle ki dairedeki odalarında ve makamında oturuyor, fakat lihye-i âlîleri tamamıyla nur gibi beyaz ve Mevlevîlere mahsus müdevver şeklindedir. Yüzlerinde gayet nuraniyet peyda olup lihye ve yüzünün nuru birbirine mezc edip şu'le-bâz-ı pür-ziyâ olmuş. Sırtında evlâd-ı Arab'ın iksâ eylediği beyaz harirden gayet ince ve nefis ve etrafı harir ile işlenmiş maşlah olup boyunca giymiş, yani öyle maşlah dünyada nadir bulunur. Önünde ve zeminde gayet parlak bir büyük lâmba yanıyor ve lâmbanın yanında sarı tunç, miskten imal olunmuş yarım arşın irtifaında bir şamdan olup ispermeç mumu yanıyor. Fakir oda kapısını açıp bu hâli görüp odaya dahil olmayıp kapıdan kendilerine hitaben "Maaş senedim nasıl oldu?" dedim. Müşarünileyh cevap vermeyip bir müddet-i medîde öylece hayran sergerdân yüzüme nazır oldu. Böyle bilânutk bakışlarından fevkalâde mahcup olup sual ettiğime pişman oldum ve kapıdan dışarıya çıkmaya dahi muktedir olamayıp öylece fakir de yüzlerine bakakaldım. Sonra kendileri yerinden kalkıp fakirle beraberce vezne odasına gittik. Müşarünileyh oradan bir hayli mecidiye kırkar (?) paralığı ve metelik alıp fakire verdi, "Bunları sayın" dedi ve sonra bir hayli pide ekmek getirip verdi ve buyurdu ki "İşte bir aylık idare için dokuz yüz kuruşluk ekmektir." Fakir dedim ki "Böyle bayatlar, bunu yevmî verseniz" dedim. Sonra müşarünileyh Necib Efendi hazretleri buyurdular ki "Bana ihlâsınız ciddi değildir." Fakir de cevabında dedim ki "Resûlullâh'ı inkâr etmiş olayım, size ihlâsım ciddi değilse." Sonra buyurdular ki "Şimdi inandım, buradan bir yere gitmeyesiniz, burada oturun" nutuklarıyla beraber uyandım.

Ferdâsı günü bu rüyayı kendilerine arz ettim. Teşekkürler ettiler ve buyurdular ki "Bana ihlâsınız yoktur dediğim, sizin haberiniz yoktur intihâb-ı küttâb komisyonunun tekaüt istidasına yazacakları mazbatayı temhir etmeyeceğimi ve sebebi ise benim buraya gelmekliğim ile beraber sizin böyle tekaüt olmaya kıyam ettiğiniz olduğunu reis bey hazretlerine söyledim. Buyurdular ki hayır bu zehabınız yanlıştır, onlar evvelden ve zaten saferü'l-hayrde istida edeceğini bana söylemiş idi buyurmaları üzerine mazbatayı temhir ettim. İşte bu söz kalb-i âlîlerine aksetmiş" dediler.

Bu rü'yâ-yı sâdıkın hülâsa-i remz ü işareti budur ki kendi makamlarında gördüğüm zât-ı âlî-kadr [823] kendilerinin sırrı ve hakikattir. Maşallah ve tebârekallâhi ahsenu'l-hâlikîne. İşte levazım birinci şube müdürü o zât-ı âlîcenâbdır. O bâtındır, göze görünmez; ancak zâhirde vekili olan müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine emr ü nehy eder, yani onlarda zuhur eden mu'âmelât-ı emr ü nehy cümleten sırrı ve hakitatleri olan zât-ı şerîfin emr ü nehyidir azizim.

Fakirleri Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn ruznamçeciğiyle Erzurum'da bulunduğum zamanda meşhur ve maruf tarîk-i Kâdiriyye kibâr-ı meşâyıhından ve mazinne-i kirâmdan evvelce zikri sebkat eden Erzurumî Şeyh Hüseyin Efendi kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin halifeleri kezalik zikri sebkat eden ve Erzurum'da Gavurboğan'da olan Kadirî Dergâh-ı şerîfin şeyhi olan Tokadî İsmail Sırrı Efendi kuddise sırruhu'l-azîz ile beynehümâda olan muhabbet ü aşk u meveddet muktezasınca ara sıra dâ'ire-i askerîde olan oda-yı fakîrîye teşrif buyurulup muhabbetler olunur idi. Yine böyle bir gün teşrif etmişler idi. Esnâ-yı muhabbette odaya bir zabit gelip elbise talep eyledi ve daha bazı şeyler istedi. Bazını verdik ve bazısına olmaz cevabını söyledik ise de zabit ısrar etti ki müsaade edin, şöyle edin, böyle edin diyerek. Fakir de nizamsızdır, olamaz deyip redd-i cevâb edip böyle münakaşada iken müşarünileyh Şeyh İsmail Sırrı Efendi zabite hitaben buyurdu ki "Birader, bu kadar ısrar etme, bu efendinin elinde bir şey yoktur, asıl ruznamçeciyi bul da ona anlat ve ondan iste" buyurdular.

İşte azizim bunun gibi müşarünileyh Necib Efendi hazretlerinin aslı ve hakikati o zât-ı âlî-kadrdir. Sırtında nefîs-i enfes olan harir işlemeli ipek maşlah ekseriya ehlullâh-ı izâm hazerâtının iksâ eyledikleri ve evvelce arz u beyan olunduğu üzere Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin ekseriya giydikleri böyle maşlah idi, ola ki Hazret-i Şems-i Tebrîzî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin nisbet-i ma'neviyye ve kudsiyeleri sırrına remz ü işaret ola. Önündeki lâmba Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin feyz ü nisbet-i ma'neviyyeleri kendisine daima ziyâ-bahş mütecellî olduğuna ve şamdan ise müşarünileyh hazretlerinin mürşitleri olan Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi merhum ve mağfur Osman Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin rûhâniyyet-i kudsiyyeleri feyz ü ziyasına remz ü işarettir. Paralar, akçeler malûm ya güzeşte olan dört beş aylığımın müşarünileyh hazretleri vesatetiyle istihsal olunacağına ve kendilerine olan muhabbetimizin ciddiyetinde şek ve şüpheleri olduğu için Cenâb-ı Peygamber efendimize kasem olunması cihetle kendilerince manevî itimat ve itikâd-ı tâmme hâsıl olup bu hâlde bir yere gitme demeleri de yani yekvücut ve yekcihet olduğumuza remz ü işarettir. Daha pek çok da remz ü işaretler vardır mevlânâ.

İşte bu rü'yâ-yı sâdıka üzerine artık muhabbet ü meveddet az'âf-ı muzâ'af kat-ender-kat oldu ve binaenaleyh kendileri müşarünileyh Şeyh Osman Efendi hazretlerine müntesip Mevlevî muhiplerinden ve sema meşk etmiş ve meydân-ı aşk-ı Mevlânâ'ya dahil olarak cennet-i âcile ile tebşir olunmuş canlardan olduğunu beyan buyurdular ve buna dair pek çok muhabbetler meydana gelip hemen o demde Aşçı Dede'nin aşk u muhabbeti cûş u hurûş ile ayağa kalkıp usûl-ı Mevlevî üzere el öpüşüp bi'at-ı ma'neviyye icra ettik; yani "İnnemâ yubâyi'ûnallâhe yedullâhi fevka eydîhim"[315] sırrından mazhar-ı tecelliyât-ı samedâniyye olduk azizim. Ve gönül âlemine atılan bir manadan ötürü *Tercüme-i Ahvâl-i Aşçı Dede* risalemizin birinci cildini li-ecli'l-mütâla'a kendilerine tak-

315 "Gerçekte Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir." Fetih, 48/10.

dim ettim ve rü'yâ-yı mezkûr remz ü işaretinden olmak ve risaleyi onun ziyasında mütalâa etmek üzere fakirhanede olan Aşçı Dede'ye mahsus mermer direk üzerine vaz' olunan bir adet lâmbayı bu bapta kaleme alınan lugaz ve şiir ile beraberce huzûr-ı lâmi'u'n-nûr-ı cenâb-ı Necîbü'l-asla takdim etti azizim.

Sûret-i lugaz ve şiir:

Buzdan kaleye girmiş ateş
Sanki zulmette zuhur etti güneş

"Evet dedem, buz gibi donmuş olan kalp kalesine âteş-i muhabbet girer ise elbette zulmet içinde kalmış olan iklîm-i vücûdu pür-ziyâ ve tecellî eder şems." İşte Mevlânâ ma'şûk-ı Şems-i âşıktır.

Aşçı Dede'nin çifte fitilli aşk lâmbası
Hazret-i Şems'ten almıştır fitili can lâmbası

Âşık maşûkun çok olur hakikat mecaz lâmbası
Hem çifte fitilli olur muhabbet lâmbası

Şem'i gör ki yanmadan yandırmadı pervaneyi
Şems'i gör ki nurundan yanmıştır Mevlânâ lâmbası

Necîb-i nesîb olan canların ziyâ-yı maneviyyesi için
Verilir Hazret-i Şems'in ziyası olan Aşçı Dede lâmbası

Elbette âşık ile maşûk bir yerde çifte yanar
Ateş söndürmek için rakîb makamında Aşçı Dede'nin kuyruklu lâmbası

[824] Muhibb-i âl-i abâ Necîb olan cana edip dua
Dedim ya rabbi rakîbden mahfuz olsun can lâmbası

Canlara ziyâ-güster olmak için Aşçı Dede'nin
Mermer direk üzerinde raks u semâ eder feyiz lâmbası

Âl-i abâ için beş, yediler için yedi ebyât-ı latîfe söylenmiştir ki bunların ve Sultan Veled'in sırrına mazhar olsun veled-i Mevlânâ olan Necîb-i nesîb-i sa'âdet-mend dedesi Aşçı Dede kemterleri imzasıyla takdim olunmuştur.

İşbu lugazın ma'nâ-yı bâtını ve remz ü işareti budur ki "Buzdan kaleye girmiş ateş": Zâhiri lâmbanın buz renginde olan nakışlı karpuz şeklindeki küre misali olan şişesi kaleye teşbihtir; ateş de ziyasıdır. Lâkin ateş ile buz bir yere cem' olamaz ki ateş buzu mahveder. Bunun remz ü işareti insanın vücudu kale gibidir. Dört adet azdât bir yere cem' olmuştur; mâ, türâb, ateş, hava.

"Sanki zulmette zuhur etti güneş": Zulmet gecenin karanlığı, güneş de lâmbanın şuasıdır, gece de yanan lâmba demektir. Bunun remz ü işareti ervahın âlem-i ervâhta bilâ-fark u temyiz leyle-i zulmet olan lâ-taayyün makamında iken

saçılan, reşş olunan nûr-ı tecellî-i subhâniyye ziyasıyla fark u temyize gelip birbirini müşahede eden ervah demektir.

"Aşçı Dede'nin çifte fitilli aşk lâmbası": Çifte fitil biri tarîk-i aliyye-i Nakşbendiyye, diğeri tarîk-i aliyye-i Mevleviyye fitilleridir ki iki tariktan fitil aldım. Can lâmbası demek sır ve esrâr-ı aşk lâmbası demektir. Bunu da Hazret-i Şems-i Tebrîzî'den aldım ki Hazret-i Şems baştan ayağa aşk ve âşıktır azizim.

Malûm ya âşıkın aynı, ağzı açıktır; maşûkun aynı, ağzı kapalıdır. Onun için âşıkın güft ü gûsu, sözü çok olur. Maşûk bi-hasebi'z-zâhir naz u şîve ile kaş göz süzerek sükût eder ise de âşıkı söze getiren ve mecnun edip aklını zıvanadan çıkarıp sahra ve dağlara atan maşûktur azizim. Muhabbet lâmbasının fitili çift olmasında şek ve şüphe yoktur. Muhabbet iki başlı olur ve hem de şem' makamında olan maşûk evvelâ âşıkına âşık olup sonra âşık ona âşık olur mevlânâ. Onun için Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Şems-i Tebrîzî'ye âşık oldu. Sonra Hazret-i Şems'in maşûku oldu azizim. Böyle olduysa, bizim ma'şûk-ı ma'neviyyemiz olan saadetlû Necib Efendi hazretlerinin feyz ü tecelliyatı müzdad olsun duasıyla Hazret-i Şems-i Tebrîzî'nin ziya lâmbası olan Aşçı Dede'nin vicdân-ı muhabbet-i ihlâsı sûret-i cedîdede kendisine verilir mevlânâ. Elbette âşık ile maşûk bir yerde çifte yanar. Kâ'ide-i aşk budur ki muhabbet tarafeynden olduğu gibi harâret-i aşkta çifte olarak tarafeynden yanar. Lâkin bu ateşi söndürmek için rakîb eksik olmaz. Bu da tiryakilerin afyonuna cilâ vermek için râhatü'l-hulkûm şekeri gibidir, onsuz olmaz. Dünyada rakîb kalmasa, sema ve dünyadan rakîb suretinde melâike nazil olur azizim.

İşte mevlânâ, bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterlerinin sol elimde li-hikmetin zuhur eden çıban için olunan ameliyattan dolayı müddet-i medîde dergâh-ı şerîfe yüz süremedim ve âyîn-i şerîften mahrum kaldığım gibi cemâl-i hazret-i şeyh müşahedesinden dahi bir nasîb-i ma'nevî alamadım, zira li-maslahatin hazret-i şeyh dahi tenezzülen ve terahhümen fakirhaneye teşrif buyurmamışlar idi. Bu yüzsüz fakirin dergâh-ı şerîften teb'îdimizin elbette manevî bir sebebi vardır. Nitekim Şeyh Galib'in şu gazeli gibi:

Gelenler âsitân-ı evliyâya
Bütün davetlidir Gâlib sefâya

Sakın surette kalma aldanırsın
Komazlar yoksa gelmezler sanırsın

Lehu'l-hamdu ve'l-minne "Hâzâ min fazli rabbî."[316] Müşarünileyh Necib Efendi hazretlerinin Edirne'yi teşrifleriyle meclis-i enverlerinde sohbet ü muhabbet-i necîbâne ve hikmet-âmîz nutk u kelâmları berekâtıyla ıtlâkımız çıkıp buyurun dedem Mevlevîhaneye ve zevk ü sefâ-yı bî-nihâye bahş ü ihsan edici meydân-ı aşk olan semahaneye dediler. Binaenaleyh ve müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine teşekküren müşarünileyh ile beraberce fî 18 Saferü'l-hayr

316 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

sene 324 [12 Nisan 1906] ve fî 30 Mart sene 322 yevm-i perşembe idi, atebe-i felek-mertebe-i hazret-i şeyh ile dergâh-ı şerîf hâk-i ıtrnâk-ı kudsiyyesine yüz ve göz sürdük azizim. Olunan remz ü işâret-i ma'neviyye üzerine müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine Aşçı Dede'nin çifte beygirli landonu irsal olunmuştur Aşçı Dede'nin türküsünü çağırsınlar için mevlânâ. İşte azizim, o gün bir mübarek gün idi ki kusur isyanımız hazret-i şeyh vasıtasıyla affolundu ve cümleten mazhar-ı iltifât ve tecellî-i Cenâb-ı Mevlânâ olup sad hezâr sad hezâr hamd ü sena ve teşekkürler ile hanelerimize avdet ettik.

Reşadetlû, faziletlû Şeyh Salahaddin Efendi hazretleri, müşarünileyh Necib Efendi hazretleri hakkında pek çok memnuniyet ve mesruriyet izharıyla kabul buyurdular ve muahharen dahi çok medh ü senalarında bulundular. Elhak budur ki müstahakk-ı medh ü senâ ve sitâyiş bir cân-ı Mevlânâ'dır azizim ve hem de rumûzât u işârât-ı ma'neviyyeye aşina ehl-i aşk ve dertli bir âşık-ı Mevlânâ'dır sultanım.

Geçende tabur kâtiplerinin imtihanı için oda-yı âlîlerine tecemmü' olundu, esnâ-yı müzâkerede İkinci Şube Müdürü Hacı Aziz Efendi'nin mine'l-kadîm hulkî ve cibillî olan hodbinliği ve herkesten iyi bilirim iyi yaparım hayal ve evhamı ayranı biçarenin efkârını şişirip [825] cümleye muhalefet kuvve-i hatâdan olduğu kaziyesinden her bir şeyin mâdde-i asliyye ve hakîkat-i zâtiyyesinden bîhaber olmasıyla bed-rû-yı infi'âlini göstermiş ise de ittifâk-ı ârâdan yalnız başına kalmış. "Ferdiyet, Cenâb-ı Hakka mahsustur, mahlûktan merduttur" denilerek garaz-ı nefsâniyyetle lebâleb memlû olan re'y ü kelâm-ı hodbînine bakılmayıp cümlenin re'y-i savâbı üzere netice karâr verilmiş ve bu esnada tabur kâtipleri celp ile imtihana bed' ü mübâşeret olunmuş ve müşarünileyh Necib Efendi hazretlerinden cümleye sigaraları ve ihsanıyla güzelce bir limonata yapılmak üzere kahveci Ömer'e gönderilmiş. Limonata biraz gecikti ve mumaileyh Hacı Aziz Efendi'de ayrandan hâsıl olan şişkinliğini hazın edemeyip odasına gitmiş ve bu gidişi yine avdet üzere zannolunmuş ise de yapılan sual varakasına imza etmek üzere kendisine gönderilip kemâl-i infi'âlinden birtakım cahilâne bî-manâ sözler ile imza etmeyip iade etmiş ve müşarünileyh Necib Efendi hazretleri tarafından dahi onun bu gibi itiraz-ı bî-ma'nâsına sem' ve itibar olunmayıp zaten azaların birer ve kendisinin iki reyi olmasıyla imtihana bed' ü mübâşeret emrini vermiş. Bir müddet sonra limonatalar gelip cümleten nûş olunmuş ve Hacı Aziz Efendi'nin hissesi oturduğu sandalyenin sigara masasına konulmuş. Mezkûr limonata on beş yirmi dakika orada kalıp "Ya rabbi, kimin nasip ve rızkı isem vaktiyle beni nûş edip beni bu intizardan kurtarsın" dua ve niyazı kabulüyle müşarünileyh Necib Efendi hazretleri tarafından odasının nöbetçi askeri olan süvari neferine emir buyurdular ki "Şurada duran limonatayı getir, fakir için hacı efendiye ver içsinler." Fakir dedim ki "Münasip olur ise odasına götürüp Hacı Aziz Efendi'ye versin." Yanımda oturan Üçüncü Şube Müdürü saadetlû Fikri Efendi de buyurdular ki "Asker oğlum, sen dışarıda bu limonatayı iç." Asker de bin can ile izhâr-ı memnûniyyetle limonatayı Hacı Aziz Efendi'nin aşkına nûş edip atş-ı derûnunu söndürdü azizim.

Bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterleri de Edirne'de cilve-nümâ-yı zuhûr olan şu mezkûr mu'âmele-i zâhireden tevellüt eden mu'âmele-i ma'neviyye ve esrâr-ı butûniyye müşahedesi ve remz ü işaret ledünniyâtı mütalâasıyla hayran ve sergerdân kalmış idim mevlânâ. Sonra müşarünileyh Necib Efendi hazretleriyle tenha kalıp şu cilve-nümâ olan esrarı arz ettim. Dedim: "Nazar-ı hakîkat ve ibret ile nazar buyurdunuz mu Hacı Aziz Efendi'den zuhur eden muameleye. İşte bunun hakikat ve ledünniyâtı onun için yapılmış olan limonatayı koca felek asker nefere içirmek için bu kadar söz ve horata meydana geldi" dememle beraber müşarünileyh Necib Efendi hazretleri kıyam edip el öpüşüp tasdik buyurdular ve bu sözden kendisine bir hâl-i vecd hâsıl olarak buyurdular ki "Fakirleri dahi ekser-i evkât bir mesiregâha gittiğimde halkın içine sokulup şöyle bir kenardan o cemiyete ibret ve hakikat nazarıyla bakıp kimi bıyıklarını burmakla ve kimi sakalıyla ve kimi eliyle gözüyle işaretle ve kimi sigarasını bükmekle ve kimi muttasıl ağzına bir şey tıkamakla ilâ gayri'n-nihâye herkes kendi efkârı üzere birer şeyler ile meşgul ve Cenâb-ı Hak'tan gafletle muhtâc-ı mağfurlardır" buyurdular. Fakir de bu hâl-i şân-ı reşâdetlerini takdir ü tahsin ile "İşte azizim, bu âleme gelişten murat ve maksut her an ve zaman vahdâniyyet-i subhâniyye ve tecelliyât-ı samedâniyye esrarının seyr ü temaşasıyla irfanın tezayüdüne sa'y ü himmet etmektir" dedim.

Ey ihvân-ı bâ-sefâ, buraları risalemizde defaatle arz u beyan olunmuştur. "Ve lâ yasduru an ehadin min abîdihi kavlun ve lâ fi'lun ve lâ hareketun ve lâ sukûnun illâ ve kad sebaka fî ilmihi ve kadâihi ve kaderihi keyfe yekûnu."[317] Âmennâ ve saddaknâ azizim. Kâffe-i mahlûkât u eşyâ esrâr-ı rabbâniyyeyi nâtık olup söyler, lâkin bizde onu işitecek kulak yok ve o nazar-ı hakîkat ve irfan yok. Nitekim cemadatın tespih ve tehlillerini işitmeyip bîhaber olduğumuz gibi insanların da tekellümleri ve meşy ü hareket ve raks-ı neşeleri remz ü işaretinden ve bunların ledünniyâtından bî-şu'ûruz mevlânâ. Kâffe-i eşyâ kimi lisân-ı hâl ve kimi lisân-ı kâl ile söylerler. Aşk olsun istima edip ne dediğini anlayana azizim.

Hazret-i Mansur kuddise sırruhu'l-azîzi dâra çekmek için getirirler iken, esnâ-yı râhta bir kaşıkçı dükkânının önünden geçer iken dükkân önünde boylu boyunca yatırılmış olan bir ağaçtan Hazret-i Mansur'a nida gelmiş ki "Ya Mansur nereye gidiyorsun?" diye. Bu hâlde Hazret-i Mansur demiş ki "Biraz müsaade edin de pek yoruldum, azıcık şurada oturup dinlenelim." Müsaade etmişler. Mansur cevap olarak ağaca demiş ki "Malûm ya günah u isyanım sebebiyle verilen fetva mucibince asılmaya gidiyorum." Ağaç demiş ki "Gıpta ettim, bahtiyarsın ya Mansur! Desene ki huzûr-ı hazret-i cânâna gidiyorum. Ben dağda ağaç idim, benim aslımdan, kökümden nice bin balta vurup vücudumu parça parça edip keserek ve yüzümü yerlere sürterek sürüyerek buraya getirip dükkânın önüne yatırdılar. Görüyorsun hâlimi ya, gelen giden üzerime tükürüp sümkürüp çamurlar içinde kalmışım. Şimdi de vücudumu bıçkı ile kesip parça parça edecekler, sonra da tarak yapmak için nice bin testere darbıyla beni tel tel

317 "Herhangi bir kulun herhangi bir sözü, davranışı, hareketi duruşunun olacağı mutlaka daha önce onun bilgisinde, kaza ve kaderinde belli olmuştur."

edecekler. Haydi bu kadar eza ve cefaların cümlesine razı olup katlandım, tarak olduktan sonra bilmiyorum ki beni bir seyis alıp hayvanın saçlarını mı tarayacak, yoksa bir mahbûb [826] alıp da zülf-i amberîni mi tarayacak, bilemem" demesiyle Hazret-i Mansur bir sayha ederek oraya düşmüş. Sonra uyanıp îfâ-yı me'mûriyyetine gitmiş azizm.

İşte direğin lisân-ı hâl ile söylediği sözü istima etmesiyle şarâb-ı aşk ona sayha ettirmiştir. Lâkin Hazret-i Mansur'un sayhası haşa fakirin sayhasına benzemez. Onun sayha ve cezbesi şarâb-ı aşkın tesirindendir. Fakirin sayhası Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin buyurduğu gibi ayran içip ayranı şişirmesiyle güya mestanelere teşbihen sayha-i kizbdir azizim. Her ne ise gerek taklit gerek tahkik Cenab-ı Hak kusurlarımızı af mağfiret buyursun, amin.

Şimdi bir büyük sayham kaldı. Onu da tekaütlüğümün irâde-i seniyyesinin şeref-sudûru haber-i meserret-encâmına saklıyorum mevlânâ, hû. Lâkin cuma günleri alelusul ve'l-âde zarurî ve tabiî ufak sayhalarına düşmanın bağrına doğru balyemez topu güllesi endâht olunmakta kusur olunmuyor azizim. Tekaütlük hakkındaki inhâ-yı müşîrî dâ'ire-i resmiyyede mu'âmele-i resmiyyesinin icrasına bed' ü mübâşeret olunup şu'abât-ı Sultan Veled devri gibi kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûhâniyyet-i mukaddeseleri berekâtıyla devir ve ziyaretle selâmlamakta olduğu cihetle bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterleri de Edirne'deki selâtîn-i izâm hazerâtının cevâmi'-i şerîflerini cuma günleri hem edâ-yı salât-ı cuma ve hem de veda etmek niyet-i hayriyyesiyle devir ve selâmlamak gönül âlemine atılmış olmasıyla bin üç yüz yirmi dört senesi Rebiülevvelin üçüncü [27 Nisan 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi Nisanın on dördüncü cuma günü ittisalimizde olup her cuma namazını orada eda ettiğim Eski Câmi'-i şerîf demekle maruf Sultan Mehmed Çelebi Han kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin câmi'-i şerîfinde bed' ü mübâşeret olunmak üzere o cuma kemâ-fi's-sâbık Eski Câmi'-i şerîf'e gidip alelâde Çömlekçilerkapısı'ndan girip hemen kapı ittisalindeki mahall-i mahsûsum olan mahsuraya oturdum. Bir müddet sonra bizim Ser-tabîb izzetlû Hasan Bey Efendi teşrif edip rabıtada olduğum cihetle kulağıma yanınıza oturacağım ammâ sayha etmeyeceksiniz diyerek oturdular. Artık ister istemez zarurî ve tabiî muhabbet etmeye başladım, çünkü sebep ve hikmetini bilemem mirim bir çok müddetten beri şeker-renk idi. Fakirce bir şey yoktur, yani ne şekeri ve ne tatlı ve ne acısı ve ne de rengi vardır, ancak mirimin öyle kendi kuruntusu efkârı idi. Binaenaleyh bu vesile ile ara yerde olan perde-i hicâb-ı infi'âli ref' etmek için muhabbete girişdik. Lâkin müezzin mahfilinde de Kur'an okunuyor. Bizim kelâmımız da dünya kelâmı değildir. Kıraat olunan Kur'an'ın remz ü işaret manalarını müzakeredir. Bahis Cenâb-ı Risâlet-penâh efendimize ümmet olduğumuza geldi ve onların şefâ'at-ı uzmâlarına muhtaç olduğumuza resîde oldu. Binaenaleyh risalemizin birinci cildinde 410. sayfasında zikr ü beyan olunduğu üzere Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin müminin usâtı hakkında olan ve hîn-i teslîm-i rûhta rûhâniyyet-i Cenâb-ı Peygamberî teşrifiyle şefaat ederek iman ile teslîm-i rûh

eylediği tebşîrât-ı azîme olan nutk-ı sa'âdetlerini tamamıyla hikâye eylediğimde mumaileyh Hasan Bey bu tebşirât-ı azîmeden fevkalâde neş'e-yâb-ı tecellî-i subhâniyye ve peygamberî olmasıyla tahammül edemeyip cebinden mendilini çıkarıp ağlayarak göz yaşını silmeye ve bununla beraber derununda olan fakire bî-esâs ve bî-ma'nâ infial kirini göz yaşıyla gasl etmeye başladı azizim. Ve binaenaleyh rûhâniyyet-i Cenâb-ı Peygamberî ikimize bile bahş-ı tecelliyât etmesi cihetle hatip efendi esnâ-yı hutbede "Seyyidu'l-enbiyâ'i ve'l-murselîn" demesiyle beraber yaşasın asi Aşçı Dede'nin bal yemez topu yine rûhâniyyet-i Cenâb-ı Seyyidü'l-kevneyn'den ateş alıp sayha-i gülle-i aşk u muhabbeti meydân-ı aşka endâht etti mevlânâ, hû.

Ertesi cuma ki Rebiülevvelin onuncu ve Nisanın yirmi birinci cuma günü idi, ittisalimizde olan Sultan Selim Han Gazi hazretlerinin câmi'-i şerîfine gittim ve şöyle niyet ettim ki "Ya Sultan Selim Han Gazi rahmetullâhi ta'âlâ aleyhi rahmeten vâsi'aten, sen bir âşık-ı sâdıksın. Bu din ü millete çok hizmetler ettin, bugün senin bina ve inşa eylediğin câmi'-i şerîfe gelip senden imdâd-ı rûhâniyye talep ederek seninle veda ediyorum. Hatip efendi lisanından kıraat olunacak hutbe, hakk-ı kemterîde olacak lutf u ihsân-ı ilâhiyyeyi emir ve iş'ar ve beyan buyursun" dedim. İşte kıraat olunan hutbe bu idi:

> el-Hamdu lillâhillezî a'tâ halka kulli şey'in ve huve alâ kulli şey'in vekîlun; ellezî lâ yestehikku'l-ibâdete gayruhu ve huve alâ kulli şey'in vekîlun. Fe-subhânellezî huve ni'me'l-mevlâ ve ni'me'l-vekîlu. Neşhedullezî a'te'l-ecre'l-cezîle ale'l-ameli'l-kalîli ve neşhedullezî kâle fî cemî'i ahvâlihi hasbunallâhu ve ni'mel-vekîlu. (S) An Ebî Hureyre radıyallâhu ta'âlâ anhu ennehû kâle: kâle resûlullâhi sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve selleme "âhiru mâ tekelleme bihi İbrâhîmu hîne ulkiye fi'n-nâri hasbiyallâhu ve ni'me'l-vekîlu" sadaka resûlu[hu]llezî huve sâhibu'l-havzi ve'l-kevseri ve's-selsebîli. E'ûzu-besmele. Ve mâ ente aleyhim bi-vekîlin. İlâ âhirihi.

Esnâ-yı hutbede ve "Neşhedu enne Muhammeden" ism-i şerîfi zikrinde olunan sayha-i aşk eyledi kalb-i uşşâkı şak azizim, çünkü iki cumadır tecelliyât-ı samedâniyye Cenâb-ı Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinden cilve-nümâ-yı zuhûr oldu mevlânâ.

Hatip efendinin kıraat eylediği hutbeyi istinsah etmek için kitapçı Hasan Efendi'nin dükkânından bir matbu hutbe risalesi getirdim. Mezkûr hutbeyi orada bulup istinsah ettim. Lâkin velâkin mezkûr matbu hutbe risalesinde Ebû Hureyre radıyallâhu anhten rivâyeten [827] yazılan hadîs-i şerîf, hatip efendinin okuduğu hadîs-i şerîf değildir, diğer hadîs-i şerîftir. "Kâle resûlullâhi [sallallâhu] ta'âlâ aleyhi ve sellem izâ vaka'tum fi'l-emri'l-azîmi fe-kûlû hasbunallâhu ve ni'me'l-vekîlu."[318] İşte budur. Bundan istidlâl olundu ki hatip efendinin okuduğu bu hutbe bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterleri için imiş ki ismimin

---

318 "Resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem, başınıza büyük bir musibet gelirse "Hasbunallâhu ve ni'me'l-vekîlu" (Allah bize yeter, O ne güzel vekildir) deyin demiştir."

tasrihiyle "Ya İbrahim, zâhir ü bâtın nâra ilka olunur isen, bunu oku" remz ü işareti olunduğu anlaşılmıştır mevlânâ. İşte bunda olan daha başka remz ü işâret-i ma'neviyye malûm olup bu yüzden dahi mazhar olduğum rahmet-i rahmâniyye ve lutf u ihsân-ı ilâhiyye ve himâye-i ma'neviyyeden dolayı artık nasıl teşekkür ve hamd ü senalar edeceğimi bilemeyip hamallar kethüdasının dediği gibi "Benim elimde ne var? Edip eyleyen Allah." Yâ Allah, yâ Rahîm, yâ Kerîm, yâ Alîm, yâ Hakîm niyazıyla hâne-i fakîriye avdet ettim azizim.

Hamallar kethüdasının hikâyesi budur ki bu adam saray-ı hümâyûnda müddet-i medîde tablakârlık hizmetiyle istihdam olunup muahharen Beşiktaş hamallar kethüdalığıyla çerağ buyurulmuş. Hamallar cümleten bu adamın başına toplanıp bu adamı bir merkebe bindirip rikâbında ve arkasında bir sürü hamallar ile mahall-i hükûmeti olan iskele başındaki kulubesine getirmişler. İşte bu bir gayet tuhaf ve zarif alay ve bir cemiyet olmasıyla yolu üzerinde olan kâffe-i esnâf ve seyirciler bu cemiyeti seyretmek üzere serâpâ dizilip gülerler ve birbirlerine söyleşip istihza ederler imiş. Bu biçare adam bîhaber ve bî-irfân, zanneder imiş ki kendinin böyle hamallar kethüdalığı mansıbıyla çerağ buyurulduğuna ve mansıbın büyüklüğüne hürmet ü ri'âyet-i mahsûsa olmak üzere ahalinin böyle yolu üzerine dizilmesi manasına zahip olarak merkebin üzerinde ayaklarını sallayarak iki elleriyle iki tarafa selâm vererek "Benim elimde ne var? Edip eyleyen Allah" der imiş. Bu lafz-ı şerîfi kendi lisanınca gayet kaba kaba söylemesine ve kemâl-i mesrûriyyetle gülerek iki tarafına iki eliyle selâm vermesine ahalinin fevkalâde zevklerine gidip gülerler ve istihza ederek başlarıyla işaretler ederler imiş. Bunların içlerinde bulunan ehl-i dil ve ârifân, o adamın hâl ü şanına ve söylediği kelâmına nazar-ı ibret ve hakîkatle nazar ederek mazhar-ı tecelliyât-ı subhâniyye neşesiyle kendilerinde hâsıl olan irfandan pür-zevk ü sefâ olurlar imiş, zira ki bu kelâmın sahibi bi-hasebi'z-zâhir hamallar kethüdası ammâ bi-hasebi'l-bâtın ve'l-i'tikâd cemâllar kethüdası olmuştur azizim. Gürûh-ı gâfilûn u câhilûn da bu adamın hâl ü şânıyla söylediği kelâmına kahkaha ile gülüp itâb u azâb-ı elîm-i ma'neviyyeye kendilerini ilka ederler imiş mevlânâ.

Ey Aşçı Dede, nazarında bu hikâyeyi bî-ma'nâ ve bî-tefekkür te'emmül-i sathî ile istima eder isen gülenler tâ'ife-i lâ-yüflihûndan olursun. Eğerçi irfan ve iz'an ve hakikat cihetinden istima eder isen bunda olan remz ü işâret-i ma'neviyyeden mazhar-ı envâ'-ı tecelliyât ile hayran ve sergerdân kalırsın. Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin buyurdukları gibi:

Dâd-ı hâk-râ kâbiliyet şart nîst
Bel ki şart-ı kâbiliyet dâd-ı ûst (5: 1538)

"Hazret-i Hakkın dâd ve atâsına kabiliyet şart değildir. Belki kabiliyet şartı onun atasıdır."

Mesnevî-i şerîfin beşinci cildinin 189. sayfasına müracaat oluna.

Hazret-i Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin kelâm-ı hikmet-nisâbı:

Teemmel sutûre'l-kâinâti tecid bihâ
Mine'l-melei'l-a'lâ ileyke resâilu[319]

Le-kad hutta fîhâ lev teemmelte satrehâ
Elâ kullu şey'in mâ halallâhi bâtilu[320]

Âmennâ ve saddaknâ. Yani buyururlar ki düşün, tefekkür et, malûm ya teemmülün manası bir şeyin hakikatine ermek için gereği gibi düşünmektir, kainatın satırlarını yani bir kağıt üzerine yazılmış satırları okuyup manasını düşünmek tefekkür etmek gibi. Sen de bu kâ'inât-ı cihânın satırları makamında olan cümle eşya ve mahlûkatı ve zerrât-ı cihânı teemmül et ki o kainatın satırları makamında olan cümle mahlûkat ve eşyada bulursun. O dûneden ta mele'l-a'lâdan nazarına sana vesâil vardır, yani her bir eşya ve mahlûkat ve zerrat birer kitap, birer risaledir ki o resâil ve kitaplar makamında olan kainatta tahkik yazılmıştır. Eğer ki düşünsen tefekkür etsen, onun satırları yazıları diyor, söylüyor ki âgâh ol, uyan ey gafil Allah'tan başka, Allah'tan maada her bir şey batıldır. İşte bu yazılıdır, bunu sana söylüyor. Lâkin basîret ve sem'-i hakîkat ister ki o satırları, o yazıları göresin, okuyup istima edesin azizim, hû.

Cenâb-ı Hakk'ın "Kun fe-yekûnu"[321] kudretine hiçbir kimse kabiliyet sözü söylemez, zira Hak ta'âlânın irâdetine kabiliyet lâzım değildir. Hak ta'âlâ ki bir şey murat eyleye, "Kun"[322] buyurdukta, o şey "Yekûnu"[323] olur ve vücut bulur. "Kun"[324] irâdet-i ilâhîden "Fe-yekûnu"[325] o irâdeti kabul eyleyip vücuda gelmekten ibaret olur azizim.

İşte mevlânâ hamal hikâyesi sana cemal ve kemal hikâyesi oldu ve olur. Eğer ki mahrem-i esrâr-ı evliyâ olur isen. Lâkin mahrem-i esrâr-ı avâm olur isen, sonrasını bir nokta ile yani nokta gibi cüz'î, onlara muhalefetle mücrim ederler mevlânâ. Buraları bahs-i tavîldir.

Biz gelelim kendi bahsimize. İşte azizim, gelecek cuma ki Rebiülevvelin on yedisi [11 Mayıs 1906] ve Nisanın yirmi sekizi olacağından nevbet-i devr-i cevâmi'-i şerîfe Üçşerefeli Câmi'-i şerîf'in idi ki üçler aşkına üçüncü devir cuması ve üçüncü câmi'-i şerîf olacak iken Cenâb-ı Pîr Mevlânâ [828] kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinden nidâ-yı ma'nevî olarak gönül âlemine gelen hitâb-ı bâ-savâb bu idi ki "Yüzsüz asi Aşçı Dedemiz, üçleri bizde bulursun,

---

319 "Kainatın satırlarını iyice düşün görürsün / Onda mele-i a'lâdan sana mektuplar"

320 "Kainatta, eğer düşünürsen satırlarını, yazılmıştır / Farkına varın artık Allah'tan başka her şey geçicidir" Beytin ikinci şatrı Lebîd bin Rebîa'dan iktibastır: Beyit "Elâ kullu şey'in mâ halallâhi bâtilun / Kullu na'îmin lâ mehâlete zâilu" şeklinde divanında yer almıştır: *Dîvânu Lebîd bin Rebî'a el-Âmirî*, haz. Ömer Fârûk et-Tabbâ', Beyrut 1997, s. 111.

321 "Ol, hemen oluverir." Bakara, 2/117; Yâsîn, 36/82.

322 "Ol" Bakara, 2/117; Yâsîn, 36/82.

323 "Oluverir." Bakara, 2/117; Yâsîn, 36/82.

324 "Ol!" Bakara, 2/117; Yâsîn, 36/82.

325 "Hemen oluverir." Bakara, 2/117; Yâsîn, 36/82.

üçler bizim dergâhımızda bulunur ki Sultan Veledimizin semâhâne-i aşkta semaa şürû'undan evvel olan Sultan Veled devri üçlere remz ü işaretle üç kere semâhâne-i aşk etrafı devr olunur biyâ biyâ" diye davet-i ma'nevîsi muktezasından olmak üzere Mevlevîhanenin o cuma mevlid-i nebevî kıraati davet ve cem'iyyet-i âlîsi olmakla zâhir ü bâtın olunan davete icabetle Mevlevîhaneye gidilip cuma namazı Muradiye Câmi'-i şerîfi'nde eda olundu. Malûm ya bu câmi'-i şerîf de Sultan Murad-ı Sânî'nindir. Zaten Üçşerefeli Câmi'-i şerîf de onların bina ve inşâ-kerdesidir ve hem de bu câmi-i şerîf mahalli eskiden semahane olmak üzere bina ve inşa olunup hayli müddet orada demler ve sefalar ve semalar sürülmüş ve muahharen semahane, ittisalindeki mahalle nakil ile orası câmi'-i şerîf ittihaz kılınmış olmasıyla mine'l-kadîm tecemmü' etmiş olan feyz ü tecelliyât-ı subhâniyyeden her an ve zaman zevk ve sefalar ahz olunur idi. Hatip efendinin kıraat eylediği hutbe tabiî ve zarurî mevlid-i nebevî hakkında olduğundan esnâ-yı hutbede "Be-vücûd-ı Muhammed bin Abdullah" diye kıraat eder etmez be-vücûd lafz-ı şerîfiyle beraber iklîm-i vücûdda mevcut beytulllâh-ı atîk olan kalp câmi'-i şerîfinde mine'l-kadîm tecemmü' etmiş, aşk u muhabbet-i ilâhiyye cephanesindeki cezbe-i Hak güllelerinden bir tanesi vücûd-ı Muhammed'den fitili tutuşup bilâ-ihtiyâr kendisini meydân-ı aşka atıp sayha vücûd-ı Muhammed ile mevcut olmuş ve ihvân-ı bâ-sefâya da bir başka neşe ve tecelliyât-ı samedâniyye-i vücûdiyye bahş ü ihsan etmiştir. Mevlid-i nebevî kıraatinden sonra bizim yadigâr Sertabip Miralay Hüsnü Beyefendi yanıma gelip "Aşk olsun dedem, bu sayhanız pek yolunda ve mevkiinde oldu!" diye takdir ü tahsin etmiştir. "ez-Zâhiru unvânu'l-bâtini."[326] "Hâzâ min fazli rabbî."[327] Fevkalâde hamd ü senalar ile secde-i şükür ettim mevlânâ.

İşte Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin üçler bizdedir ve bizim dergâhımızda bulunurlar sırrı zuhur ederek mevlid-i nebevî cemiyetinden bir gün sonra yani pazar günü bu üçler sayesinde kırkları bulduk, yani kırk lira bulduk. Şöyle ki üç aylık müterakim maaşım kalmış idi. Bizim ruhumuz canımız Levazım Birinci Şube Müdür Muavini Nuri Beyefendi oğlumuz ara sıra şubeye teşrif buyurup muhabbet olunur idi. Bundan sekiz on gün mukaddem yine şubeye gelmiş idi. Mezkûr maaş meselesi açıldı. Buyurdular ki "Münasip olur ise tarafınızdan Isparta Redif Livası Kumandan Vekili Alay Emini Tevfik Efendi'ye bir kâğıt yazayım, oradaki taburlarda buraya gönderilecek tahsisat fazlasından mevcut akçeleri var ise ma'âş-ı müterâkimeniz dört bin yüz dört kuruşun maaş senedâtıyla emr-i resmîsini gönderilmek üzere serian keyfiyetin iş'arını yazalım" buyurdular. Mîr-i mûmâileyhin bu sözü fevkalâde ruhlu ve canlı ehlullâh nutku gibi gönül âlemine hoş gelip bir zuhurat ve fütûhât-ı ma'neviyye olduğu hissolunarak "Pek güzel olur, teşekkür ederim. Zaten mumaileyh Tevfik Efendi ile beynehümâda olan muhabbet kat-ender-kat fev-

326 "Dış (görünüş), iç (görünüş)ün göstergesidir." Çeşitli kaynaklarda özlü bir söz olarak geçiyor. *Fethu'l-bârî*, c. 2, s. 225, 226; *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 558, *Tuhfetu'l-ahvezî*, c. 8, s. 158; *Şerhu'z-Zerkânî*, c. 1, s. 479.

327 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

ka'l-had olmakla serian himmet ü sa'y ü gayret buyuracaklarını" söyledim ve hemen o dakika mirim, nurum şubesine gidip derakap tahriratı yazıp getirdi. Fakir de temhir ederek fî 17 Nisan sene 322 [30 Nisan 1906] tarihiyle postaya teslimen irsal ettik. Fî 25 Nisan sene 322 [8 Mayıs 1906] tarihiyle gelen cevap bu idi:

Resîde-i dest-i i'zâz olan fî 13 Nisan sene 322 [29 Nisan 1906] tarihli emirnâme-i âlîlerine cevaptır.

"Hizmet-i âlîlerinde bulunmak benim için pek büyük şeref ve mefharattır. İş'âr-ı âlîleri veçhile dört bin yüz dört kuruş matlûplarının tesviyesi mümkinattan olmakla ilk vasıta ile senetlerin irsalini arz eder ve teveccühât-ı âlîlerinin bekasını istirham ederim."

diye yazmışlar. Derhâl senetleri mirim Nuri Bey'e gönderdim. Onlar da levazım reisi paşa hazretleri tarafından tahrîrât-ı resmiyyesini yazıp hemen o gün postaya teslimen mumaileyh Tevfik Efendi'ye gönderilmiştir. Bi-iznillâhi ta'âlâ sekiz on güne kadar kırklara kavuşup mazhar-ı ism-i azîz olacağım azizim, zira altın altın, mazhar-ı ism-i azîzdir. Her kim onu aziz, şerif tutar ise orada tecemmü' eder; aziz tutmayıp hor hakir edenlerden firar eder azizim. Bizim Muavin Şükrü Efendi oğlumuzun da iki aylığı için Ilgın redif taburuna maaş senetleri tahrîrât-ı resmiyye ile gönderilmiş ise de henüz bir haber alamadığından "Acaba bizim akçeler gelecek midir, nasıl olacaktır?" diyerek bir mahzunane suale cevap olarak dedim ki "Bi-iznillâhi ta'âlâ o akçeleri sen cebinde mevcut bil, karîben gelir" dedim. Mumaileyh Şükrü Efendi de bu sözümden akçesi gelmiş gibi bir memnuniyet gösterdi ve o esnada intihâb-ı küttâb komisyonu tecemmü' etti. "Sizi bekliyorlar" haberi gelip fakir de şubeden gittim. Komisyon hitamıyla şubeye avdet ettim. Mumaileyh Şükrü Efendi dedi ki "Müdür efendi, siz demincek ne söylediniz?" Dedim: "Bilmiyorum ne söyledim." Dedi ki "Akçeniz cebinizde bilin demediniz mi?" "Evet" dedim. "İşte siz oda kapısından çıkar çıkmaz postacı gelip ilmühaberi verip postada emanetiniz vardır, alın dedi, akçemiz geldi!" demesiyle fakir de dedim ki "Teşekkür ederim, memnun oldum. Gördünüz mü fakiri Cenâb-ı Hak söyletmiş ki zatınızın fakire olan itikat ve itimadınızın takviyesi için. Bundan dolayı fakire bir gurur gelmez ki altmış senelik ehlullâh kapısının kıtmîri olduğum için bu kadarcık şeyler, erenler tarafından bir ikramiyedir, zira ki keşf ü keramat ikramdan olup bu da bir ikrâm-ı ilâhiyyedir. Neferin elindeki borudan çıkan seda borunun değildir, [829] onu nefh eden neferindir azizim" dedim. Ammâ velâkin bundan sonra mumaileyh Şükrü Efendi'nin de fakire hürmet ve ri'âyet-i mahsûsası başka oldu mevlânâ, hû.

Dördüncü devr-i câmi'-i şerîf nöbeti Üçşerefeli Câmi'-i şerîf'e gelip Rebiülevvelin yirmi dördü [18 Mayıs 1906] ve Mayısın beşinci cuma günü câmi'-i mezkûre gittim. İşbu câmi'-i şerîf de Muradiye Câmi'-i şerîfi'ni bina ve inşa eden Sultan Murad Han Gazi rahmetullâhi aleyhi hazretlerinin bina ve inşâ-kerdesi mübarek ve mesut bir câmi'-i şerîf olmakla girer girmez üç ihlâs ve

bir fâtiha-yı şerîf kıraat ile sultanın rûh-ı şerîfine ihdâ ederek dedim ki "Bugünkü günde yine senin ile mükerreren bu câmi'-i şerîfinde veda etmek için geldim. Hatip efendi lisanından kıraat olunacak hutbe de bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemteri için bir feyiz ve bir remz işâret-i ma'nevî olsun" dedim. Meğer ki müezzin mahfilindeki devirhan hafız efendiler o gün hatm-i Kur'ân edecekler imiş. Ni'me't-tesâdüf diyerek fakirin ufacık hediyesiyle onların hatm-i Kur'ân-ı şerîf hediyye-i kübrâ birleşip sultân-ı cennet-mekânın rûh-ı şerîfine bahş-ı tecelliyât-ı samedâniyyesine vesîle-i hasene olmuştur. İşte hatip efendinin kıraat eylediği hutbe esnasında "Ellezî netedarra'u ileyhi kâilîne ilâhî abduke'l-'âsî etâke" lafz-ı şerîfini okur okumaz cebehâne-i aşktan bir gülle-i muhabbet-niyâzın yine fitili ateş alarak meydân-ı aka endâht olunmuştur. Çünkü bu lafz-ı şerîf câmi'-i şerîfin banisi sultân-ı cennet-mekân tarafından Cenâb-ı Hakk'a niyaz makamında "ilâhî ya rabbi senin asi kulun sana geldi, merhamet ü gufrân-ı ilâhiyyenizi talep ve rica ve niyaz eder" kılıklı remz ü işareti kalp âlemine tulû etmesiyle artık "İrhemnâ yâ erhame'r-râhimîne" makamında sayha-i Hak vacip oldu azizim. Zaten asıl ismim asi değil mi? İşte "Abduke'l-'âsî etâke" lafz-ı şerîfin bu remz ü işarete tamamıyla mutabakat etmiş olduğundan makâm-ı hamd ü sena ve şükürde sayha vaciptir mevlânâ.

Gelelim dördüncü selâma, yani cevâmi'-i şerîfe devrinin dördüncü devri ve selâmet dua ve niyazı Rebiülâhirin birinci [25 Mayıs 1906] ve Mayısın on ikinci cuma gününe tesadüf etmesiyle bu cuma da Yeni İmaret'teki Sultan Bayezid Han Gazi hazretlerinin bina ve inşâ-kerdesi olan câmi'-i şerîfe bu'diyeti cihetle araba ile gittim ve bu câmi'-i şerîfi ruhumuz canımız olan evlâd-ı ma'neviyyemiz bizim Asım Efendi haber vermiş olduğu cihetle onu da kendime delil ittihaz ederek arabaya alıp beraberce gittim. Meşhur meseldir ki kimin arabasına biner isen onun türküsünü çağırmak lâzımdır. Lâkin bizim Asım Efendi oğlumuzun kemâl-i ismet ü hicâbından ne Türkî ve ne de Farisî ve ne de Arabî bilir, yani bunların cümlesini bilir ammâ fevkalâde olan hicabından nutuk müteazzerdir. Binaenaleyh bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin sallapati şiirleri sağ olsun diyerek şu beyitleri söyledim:

İhtiyarım ammâ bahtiyarım ki bu gün daire-i ismetindeyim ya Asım
Evvel refîk summe't-tarîk buyurulmuştur ni'me'r-refîku yâ Asım

Delil olup tamir için götürdün Eski İmarete kalbimi
Yeni İmaretteki Sultan Bayezid Câmi'-i şerîf feyz-i ummânına yâ Asım

Delilsiz cennete girilmez derler meşhur kelâmdır
Senin ismet ü iffetin sayesinde girerim cennet-i ecilleye yâ rûhum

Onda yoktur hûr u gılmân selsebil olan feyz-i zülâldan başka
İhtiyarım ammâ bahtiyarım hem-dem-i sohbet-i ismetinle yâ rûhu'r-rûh Asım

Mezkûr câmi'-i şerîf İstanbul'daki Sultan Bayezid Câmi'-i şerîfi'n bir aynıdır gerek ise min ciheti'r-rûhâniye ve gerek ise min ciheti'z-zâhiriye. Ancak İstanbul'daki câmi'-i şerîfin kubbesinin haricindeki ufak kubbe ve mahaller

bunda yoktur. Bunda ancak İstanbul'daki kubbeden yüksek bir kubbeden ibaret olup etrafı yoktur. Fakat ruhaniyet ciheti fevkalâdedir ve bu câmi'-i şerîfin bir ciheti mecnunlara mahsus yani deliler için yapılmış tımarhanedir ve bir ciheti de fukara ve zu'afa ve miskinler için imaret olup akşam sabah çorbası tabh olunarak it'âm-ı ta'âm olunur. Ammâ bize lâzım olan gıdâ-yı rûhâniyyedir. Lehu'l-hamdu ve'l-minne o da pek mebzuldür. İşte usûl ü âdet-i fakîrî üzere minberin yanına oturup üç ihlâs ve bir fâtiha-yı şerîf kıraatiyle Sultan Bayezid Han Gazi rahmetullâhi aleyhi hazretlerinin rûh-ı şerîfine ihdâ ile rûhâniyyet-i aliyyelerine tevcih ederek kendisiyle "Veda etmek için câmi'-i şerîfine geldim, hatip efendi lisanından kıraat olunacak hutbe bu yüzsüz asi dedeniz hakkında olsun" diyerek niyet ettim. İşte okunan hutbe bu idi:

"el-Hamdu lillâhillezî ezhebe anna'l-huzne; inne Rabbenâ legafûrun şekûrun, lehu mâ fi's-semâvâti ve mâ fi'l-ardi ve ilallâhi terci'u'l-umûru, kavluhu'l-hakku ve lehu'l-mulku yevme yunfahu fi's-sûri yehibu li-men yeşâ'u'z-zukûre; neşhedu şehâdeten mûsileten ilâ dâri's-surûri; ve neşhedu nûra'n-nûri ve bedre'l-budûri."

İşte azizim bu hutbe-i şekûre nice milyon hamd ü senalar ile şükürler ettim. Ammâ velâkin esnâ-yı hutbede asla sayha etmedim, dahi namazda da sayha etmedim. Sebebi ise mezkûr gazelde söylediğim gibi fakirleri dâ'ire-i ismette mahfuz idim, yani masum idim. Nitekim enbiyâ-yı kirâm hazerâtı dâ'ire-i ismette masum ve mahfuzlardır. Acayip Aşçı Dede, sayha ve cezbe günah mıdır? Hasenâtu'l-ebrâri seyyi'âtu'l-mukarribîn midir? Yok yok azizim, öyle değildir, sayha ve cezbe ve bu gibi hâlât-ı ma'neviyye ve rûhâniyye olan şeylerin de cümlesi masivadır, yani makamına ve derecesine göre [830] Ammâ dâ'ire-i ismet odur ki ona makâm-ı fenâ-fillâh derler ki onda Allah'tan başka bir şey yoktur. Nazarına temsil edeyim. Şöyle ki dağlardan, bağlardan, taşlar arasından, derelereden cereyan eden suların çağıltısı, kütürtüsü, seda ve bağırtıları etrafı tutar. Bunlar deryaya ve bahr-i ummâna vâsıl ve dahil oldukta orada mahv u fena olup asla ve kat'â sesleri ve seda ve nidaları kalmaz. İşte azizim, makâm-ı fenâ-fillâh böyledir.

Gelelim bahsimize. Hutbenin ma'nâ-yı zâhirîsi malûm olduğu gibi ma'nâ-yı bâtını ve remz ü işareti dahi uşşâk-ı bâ-sefânın malûmudur. Hak erenler bin bin bereket versin lehu'l-hamdu ve'l-minne sad hezâr sad hezâr teşekkürler ederim gafûr, şekûr olan Cenâb-ı Zât-ı ecell-i a'lâya ki bu yüzsüz asi Aşçı Dede kulundan hüzün ve keder ve âlâm u ekdârı giderdi, dahi kemâl-i lutf u kerem ve inâyet-i ezeliyyesiyle dâr-ı sürûra vusul u duhule şehadet sebebiyle idhal buyuracağı emr ü fermanı buyurdu. Daha ilâ-gayri'n-nihâye pek çok remz ü işaret ihsan buyurdu mevlânâ.

Önümüzdeki cuma ki bin üç yüz yirmi dört senesi Rebiülâhirin sekizinci [1 Haziran 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi Mayısın on dokuzuncu cuma günüdür, bu cuma da nöbet-i devr-i cevâmi'-i şerîfin beşinci devri âl-i abâ sırrı ve hürmetine Sultan Yıldırım Bayezid Han Gazi rahmetullâhi aleyhi hazretlerinin câmi'-i şerîfine tesadüf etti ki cennet-mekân Timurlenk ile muharebe edip

esir düşerek esarette iken vefat etmiş şühedâ-yı izâmdandır. Yine yâr-i gâr-ı azîzim olan evlâd-ı ma'neviyyem Asım Efendi ile birlikte arabaya râkiben gittik. Uzun Mihal Köprüsü'nü ne hâl ise geçtik. Hemen köprünün aşağısında bir çayırlık içinde bir harap câmi'-i şerîfe girdik, yani câmi'-i şerîfin önünde olan son cemaat mahalli yıkılmış ve harap olmuş. Dışarısı gayet harap. İçeriye girdik. Bildiğimiz câmi'-i şerîfler gibi değildir. Bir düz yol sol cihetinde, mihrap öyle sair selâtîn-i izâm cevâmi'-i şerîfleri gibi mükemmel kanâdîl ve şamdanlar ve müezzinler yoktur, yani bir ufak mescit hükmünde sonradan yapılmış ahşap minber, güya kiliseden tahvil olunmuş gibi bir câmi'-i şerîftir. Zaten Yıldırım Bayezid hazretleri de âl-ı Osmân padişahlarından müddet-i medîde saltanat sürmüş padişahlardan olmayıp bir müddet-i kalîlede esir olarak terk-i saltanatla şehîden vefat etmiş, zümre-i fukarâdan olmasıyla câmi-i şerîfi dahi kendisi gibi zâhiri harap ve bâtını mamur abadan ve fevkalâde ruhaniyetli bir câmi'-i şerîf idi. Kemâ-fi's-sâbık bir köşede oturup alelusul ve'l-âde üç ihlâs ve bir fâtihâ-yı şerîf okuyup sultân-ı şehîdin rûh-ı kudsiyyesine ihdâ ederek kendisiyle veda etmek üzere câmi'-i şerîfine geldiğim cihetle hatip efendi lisanından okunacak hutbe bu yüzsüz asi fakir Aşçı Dedeleri için bir remz ü işaret olsun dedim. İşte okunan hutbe bu idi:

> el-Hamdu lillâhillezî ce'ale miftâhe'l-cenneti hubbe'l-mesâkîni ve'l-fukarâi; ellezî emere'l-egniyâe bi'l-ihsâni ilâ ibâdihi'l-fukarâi; fe-subhâne'l-ganiyyi'l-kerîmillezî huve rezzâku'l-egniyâi ve'l-fukarâi; (neş.); faddale alâ ibâdihi'l-fukarâi; (ve neş.); ellezî huve muînu'd-du'afâi ve nâsiru'l-fukarâi; (ha[dis].); an İbn Omer radıyallâhu ta'âlâ anhu ennehu kâle kâle resûlullâhi sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem "Li-kulli şey'in miftâhun ve miftâhu'l-cenneti hubbu'l-mesâkîni ve'l-fukarâi." Eûzubillâhi "Vallâhu'l-ganiyyun ve entumu'l-fukarâu."

Ey azizim, hutbenin ma'nâ-yı zâhirîsi ehl-i zâhire malûm olduysa ma'nâ-yı bâtını ve remz ü işareti dahi ehl-i irfâna malûm olmakla tefsir ve tafsile hacet yoktur. Cenâb-ı Hak, Sultan Bayezid Yıldırım rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten hazretlerinin imdâd-ı rûhâniyye-i kudsiyyelerini yıldırım gibi bu asi Aşçı Dede fukarasına yetiştirmiştir. Hak erenler bin bin bereket versin bu cuma da keşkül-i fukarâyı lebâleb fukara hutbesinin feyz ü berekâtıyla doldurduk azizim.

Ey azizim, buradaki miskin ve fukaradan zannolunmasın ki külhancı miskin ve para ister dilenci fukaradır, hâşâ sümme hâşâ; buradaki mesâkîn ve fukaradan murat, enbiyâ-yı izâm ve evliyâ-yı kirâm ve Cenâb-ı Hakk'ın dostları ve mümin ü muvahhit kulları murattır mevlânâ. Buralarını şerh ü beyan etmeye bu cildin müsaadesi olmadığından bunlar hakkında evvelki ciltlerde tafsilât verilmiştir, oralara müracaat buyurula azizim. Hâşâ sümme hâşâ bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterleri zümre-i nâciye-i mübâreke ve mukaddese olan mesâkin ü fukaraya dahil olmadım, ancak dahil ve vâsıl olanlara yetişip onların atebe-i felek-mertebe-i kudsiyyelerine başkoyup o dergâh-ı âlînin kıtmîrlerinden oldum. İşte bu sâye-i mukaddesede değil midir cümle isyanım ve seyyiâtım ve

küstahlığım bir keşf ü keramet görünür azizim. Şöyle ki bin üç yüz yirmi dört senesi Rebiülâhirin beşinci [29 Mayıs 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi Mayısın on altıncı salı günü tabur kâtiplerini imtihan için komisyon tecemmü' etmiş idi. [831] Aza olan müdîrân ve efendiler odalarına avdet ettikten sonra Birinci Şube Müdürü saadetlû Necib Efendi hazretleriyle yalnızca tenha kalınıp muhabbetler olunur idi. O gün yine böyle esnâ-yı muhabbette buyurdular ki "İkindi ezanı yaklaştı, müşir paşa efendimiz hazretleri teşrif buyurmadılar. Bazı mühim şeyler arz edecek idim" dedi. Dedim ki "Bu mâniler harem tarafından oluyor, işin doğrusu budur ki Arif Paşa hazretleri sahihen arif ve ehl-i iffet ve istikametle sâhib-i kalb-i selîm ve mazhar-ı ahlâk-ı Muhammedî ve cümle hakkında lutf u merhametleri azher mine'ş-şems olup kendilerine olan fevkalâde muhabbetim cihetle risalemizin birkaç yerlerinde medh ü sena ve du'â-yı hayriyelerinde bulunmuşum. Lâkin her güzelin bir kusuru olup müşarünileyh hazretlerinin kusuru da harem-i ismet-penâhîlerini fevkalâde sevip muhabbet ettikleridir. Bu da mazhar olduğu ahlâk-ı hamîde cümlesindendir, zira ki Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyurmuşlardır ki "Kişi haremini dâ'ire-i edeb ve şer'-i şerîfte fevkalâde sevip muhabbet etmeli. Ne için? Nefsi için değil, Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin Hazret-i Aişe radıyallâhu anhâ validemize olan muhabbetleri sırrına mazhar ve vâsıl olmak için" buyurdular dedim. Necib Efendi hazretleri de fakiri tasdik edip evet buyurdular.

Sonra ruhsat aldım, odama gelmek için üst kata çıktım, abdest bozmak sıkıştırdı. Hemen oradaki abdesthaneye girdim. Nalın bulamadığımdan çıkıp odaya gider iken müşir paşa efendimiz hazretlerinin oda kapısı önünde ayak silmek için konulmuş olan tüylü halı ki ona papas tabir ederler imiş, gerçi abdesthanenin dışarısında temiz mermer taş üzerine basmış isem de belki lapçınlara bir şey bulaşmıştır diye mezkûr papasa ayaklarımı silmek için sürttüm. Bu aralık Erkân-ı Harbiyye Başkâtibi saadetlû Hasîb Efendi hazretleri karşıdan bu hâli görüp yanıma geldi. Dedi ki "Müşir paşanın kapısına secde mi ediyorsunuz?" Dedim "Hayır efendim ayaklarımı papasa sürtüyorum." Dedi ki "Bakalım bunda bir hikmet ve bir ledünniyât vardır, ne çıkacak bakalım?" dedi. Fakir cevap vermeyip odama geldim. Efendi-i mûmâileyhin bu sözlerini beğenmeyip yani secde ediyorsun demesini sonra güya Edirne'nin kutbiyeti bizde imiş gibi bakalım bundan da ve bu remz ü işaretten de ne zuhur edecek gibi olan sözlerini efendilere nakl ü hikâye eder iken bizim nurumuz, ruhumuz, maşûkumuz Birinci Şube Müdür Muavini izzetlû Nuri Bey oğlumuz teşrif buyurdular. Dedim ki "Hayr olsun, böyle bir acele geliş! Bir haber mi vardır?" Buyurdular ki "Hayır, bir şey yoktur, müsveddelere bakar iken buraya gelmek gönlüme atıldı, geldim." Dedim ki "Zât-ı âlîniz isminizin nuru ile keşif edersiniz, elbette bir şey vardır." Dedi: "Hayır, bir şey var ise o da sizde vardır" dedi. Dedim: "Bizde olan şey demincek Hasîb Efendi şöyle bir şey söyledi, onu efendilere hikâye ediyorum" deyip işin iptidasından bed' ile Nuri Bey'e hikâye ettim. Hemen cevap olarak nurum ne dese: "Evet, siz de bilmiyorsunuz ayağınızı ne için sürttüğünüzü. Zât-ı âlîleri buraya geleli on sene oldu, hiç böyle bir muamelede bulundunuz mu?" Dedim: "Hayır."

"İşte bu ayak sürttüğünüz onun içindir ki müşir paşa hazretlerinin harem-i ismet-penâhîleri on beş yirmi günden beridir Dersaadet'e gidecekler, her gün tedarikât ve hazırlıklar oluyor, bir türlü gidemeyip kalıyorlar idi. İşte zât-ı âlînizin bu remz ü işaretiyle şimdi karâr-ı kat'î vermişlerdir, bu gece gidiyorlar. Bundan büyük hikmet ve keramet mi olur azizim?" dediler. Bu yüzsüz asi de işi anlayıp bunu bir eğlence ve bir alay tarzında olmak üzere dedim ki "Aman Nuri Bey, şimdi Hasîb Efendi'nin odasına gidip canım efendim, bu Dördüncü Şube Müdürü Hacı Efendi işi ilerletti, haberiniz var mı müşir paşa hazretlerinin oda kapısının önündeki papasa ayaklarının sürtüyorlar imiş, acaba bu ne mana olacak, neye işarettir der iken bir müddetten beri Dersaadet'e gitmek üzere hazırlanıp gidemeyen harem-i ismet-penâhîleri bu akşam hareket ediyor. İşte buna işaretmiş diye aman Nuriciğim bir alay et!" dedim. O da başüstüne deyip gitti.

Ferdâsı günü müşir paşa hazretleri saat dörtte daireye teşrif buyurup işleriyle meşgul oldular. Perşembe günü Mevlevîhanede bizim Sertabip Miralay izzetlû Hüsnü Bey'i gördüm. Buyurdular ki "Aman hacı efendi pek rica ederim, bizim odanın kapısına da ayaklarınızı sürtünüz ki bendeniz de İstanbul'a gideyim" diyerek başladık gülüşmeye azizim ve bunun için şu bir beyti de söyledim:

Kapının eşiğine yüz koymuş papasa ayaklarımı sürttüm
Gitmede tereddüt edip can üzen haremini yürüttüm

Filhakika acîb bir tesadüf oldu; ancak meşhur kelâmdır: "Söyleyen gafil, söyleten gafil değildir." Meşy ü hareket eden cahil; ettiren değildir, âlimdir. "Ve lâ yasduru an ehadin min abîdihi kavlun ve lâ fi'lun ve lâ hareketun ve lâ sukûnun illâ ve kad sebaka fî ilmihi ve kadâihi ve kaderihi keyfe yekûnu."[328] Âmennâ ve saddaknâ azizim.

İşte "Hasenâtu'l-ebrâri seyyiâtu'l-mukarrebîne"[329] cümlesinden olarak [832] uşşakın seyyiâtı ebrârın hasenâtı olup padişah takdir ü tahsin eder ise küstahlık ve ayıp ayn-ı hüner ü savâb olur mevlânâ. Bizim nur gibi olan nurumuz, imanımız, bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri hakkında ibtidâ-yı muhabbetlerinden şimdiye kadar itimat ve itikat ve teveccühât ve hüsn-i enzârları ne renk ve ne hâlde ise asla ve kat'â bozulmayıp ve halel-pezîr olmayıp bir renk ve bir hâlde daim ve kaim olduğu cihetle zarurî ve tabiî bu yüzsüz asinin de hakk-ı ehakk-ı nûrâniyyelerinde terakkiyât u tecelliyât-ı zâhir ü bâtın duasında kusurum yoktur. Binaenaleyh iftirâk-ı zâhir takarrüp etmeye başlamış olmasıyla bi-hasebi'z-zâhir bir yadigâr kendilerine vermek üzere iksâ eylediğim aşk u muhabbet hırkamı kendilerine ihdâ ve şu beyitlerle irsal eyledim azizim:

---

328 "Herhangi bir kulun herhangi bir sözü, davranışı, hareketi duruşunun olacağı mutlaka daha önce onun bilgisinde, kaza ve kaderinde belli olmuştur."

329 "İyilerin iyilikleri, Allah'a yakın olanların kötülükleri gibidir." *Avnu'l-ma'bûd*, c. 9, s. 66; *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 193. *el-Masnû'*, c. 1, s. 94, no: 111; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 357, no: 1137; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 188, no: 404. Ebû Saîd el-Harrâz'ın sözü olarak. *Tefsîru'l-Kurtubî*, c. 1, s. 309, Cuneyd'in sözü olarak.

Hırka-pûş-ı vahdet ü uzlet olan Aşçı Dede'nin hırkası
Nur gibi cana lâyık oldu dedenin aşk hırkası

Nûrun alâ nûr olur mirim Nurum lâbis oldukça diye
Aşçı Dede'nin göz yaşıyla boyanmış muhabbet hırkası

Semâhâne-i aşkta iksâ ile çark atıp der idim
Allah Allah ne mübarektir kıtmîr-i mevlânânın atlas hırkası

Yadigârım olsun mirim nurum sana bu muhabbet hırkası
Lâbis oldukça diyesin Allah Allah ne temaşadır bu canın hırkası

Yâ ilâhî dilerim hazretinden Nurumun nûr-ı vücudunu nâr-ı firkatinden
Cenâb-ı Peygamber hırkasıyla setr eyle ki budur Hakk'ın hırkası

Yani şefâ'at-i uzmâsı (Abdüküm el-Fakir Aşçı Dede)

Aşçı Dede imzasıyla temhir olunup mührün zirine böylece yazılmıştır: Fî 12 Rebiülevvel sene 1284 [14 Temmuz 1867], küşâd-ı dergâh-ı Vehbi-i Erzincanî fî 12 Rebiülevvel sene 1324 [6 Mayıs 1906]. 40 senelik Aşçı Dedesi

Ey aziz, nasıl medh ü sena edeyim bu nur gibi olan can nuru, Nuri Bey'imin ki nûr-ı îmân ile keşf edip buyurdular ki Isparta'ya gönderilen maaş senedâtının muhtevi olduğu akçe üç yedi hesabıyla buraya gelebilir, yani târîh-i irsâlinden yirmi bir gün sonra akçe geleceğini haber vermişler ve üçler ve yediler rûhâniyyet-i kudsiyyelerinin imdadına remz ü işaret etmişlerdir. Filhakika öyle oldu ki fî 24 Mayıs sene 322 [6 Haziran 1906] çarşamba günü postacı Kemal mektup ile posta ihbariyesini getirip şubede teslim etti. Ammâ nasıl oldu, Kemal gelmezden beş dakika evvel vakitsiz olarak yani henüz öğle namazını eda edip gelmiş idim, mumaileyh Nuri Bey teşrif buyurdular. Dedim: "Kaç günden beri teşrif buyurmadınız, göremedim." Buyurdular ki "Evvelki gün geldim, devlethanenize avdet buyurmuş idiniz. Dünkü gün de geldim, rahatsız olduğunuzdan teşrif buyurmadı haberini aldım. İşte bu gün de öğle namazından çıkar çıkmaz geldim ki zât-ı âlîlerine müşerref olayım." Dedim: "Teşekkür ederim." Sigara ikram edip kahvesini ısmarladım. İşte üç dakika sonra Kemal gelip mektup ve ilmühaberi verdi. Hemen mumaileyh Nuri Bey'imin nûr-ı cemâline nazar edip manevî ne dedim ise dedim. O da tebessüm edip anladım manevî olan remz ü işaret-i aliyyenizi ve hayır dua ve teveccüh-i ma'neviyyenize teşekkür ederim işareti verdi. Niçin vermesin ki bu kadarcık keşf ü kerâmât Nuri Bey'e çok mudur azizim? Zira ki zamân-ı sabâvetlerinde dâ'ire-i aliyye-i hatm-i hâcegâna kabul buyurulmuş ve pek büyük mazinne-i kirâm sâdâta yetişip mazhar-ı teveccühât-ı kudsiyyeleriyle dâ'ire-i ismet ü iffette ve elhâletü hâzihi ehlullâh kıtmîrlerinin aşk u muhabbetleriyle demgüzâr-ı evkât-ı aşk u muhabbette daim ve berkarardır. Cenâb-ı Hak daim ve baki buyursun, amin.

Derhal ilmühaberi bizim Asım Efendi oğlumuza verip akçenin postahaneden alınarak fakirhaneye getirmesini tembih edip fakir de derhâl fakirhaneye gelip mirim Nuri Bey için bir gün evvelce tehyie etmiş olduğum hırkayı ve yazılan

varakayı mazrufen o saat mumaileyh Asım Efendi'ye teslimen şubesine ve zât-ı nûrun-alâ nûr olan huzuruna takdim ettim. Badehu postahaneden akçeler geldi. Çıkını feth ü küşat ettim. Kırk Osmanlı lirasıdır. Fe-subhânallâhi ta'âlâ dedim. Hazret-i Pîr efendimizin "Üçler, kırklar bizim dergâhımızda bulunur" nutk-ı sa'âdetleri üzerine mezkûr dört bin yüz dört kuruş kırk liradan ibaret olmuştur. Liranın beher adedi yüz iki kuruş otuz paradan olduğu hâlde yüz iki kuruş hesabıyla gönderilmiş ki kırk lira olsun da bu üç kuruşluk posta pulu da mektup içinde zuhur etmiş yirmi bir kuruş da posta ücretiyle nakliyesine verilmiştir.

İşte azizim liranın beherinden otuz bir parayı kırklar tarh edip tevfîk-i rabbânî vasıtasıyla tamamen kırk lira onların için hû, eyvallâh şahım dedim. Ve Yıldırım Bayezid hazretlerinin câmi'-i şerîfi ziyaretinden ve kendisiyle olan veda ve niyaz sırrından olmak üzere kırk liramızı yıldırım gibi fakire yetiştirmişlerdir.

Gelelim cevâmi'-i şerîf devir ve vedâîsinin altıncı cihât-ı sitte devrine ki o da Dârülhadis idi, yani bin üç yüz yirmi dört senesi Rebiülâhirin [833] on beşinci [8 Haziran 1906] ve Mayısın yirmi altıncı cuma günü idi. Kemâ-fi's-sâbık evlâd-ı ma'neviyyem Asım Efendi ile birlikte arabaya râkiben Zindanaltı tabir olunan mahalle gittik ki Dârülhadis olan câmi'-i şerîf oraya karibdir. Fakat arabaya binip açılır açılmaz rahmet nüzul etmeye başladı. Câmi'-i şerîfe yaklaştıkta fevkalâde dolu ile beraber rahmet nazil oldu. Arabadan inip sucuk gibi ıslanmış olduğumuz hâlde câmi'-i şerîfe dahil olduk. Bu da rahmeten li'l-âlemîn sırrından bir tecellî-i rahmâniyyedir azizim. Câmi'-i şerîf Edirne'de değil, sair bilâdda bile öyle nuraniyetle feyz-i rabbânî lebâleb dolmuş içerisine girer girmez rûhâniyyet-i Cenâb-ı Peygamberî mest-i lâ-ya'kıl eder bir câmi'-i şerîf yoktur. Kubbesine nazar ettim, mescid-i sa'âdetin kubbesi neşe ve tecellisinde buldum. Hemen minberin yanında oturup üzerimin yaşlığı ıztırabını hissettim, zira ki huzûr-ı tâm ve neş'e-i sırr-ı ehâdîs-i Cenâb-ı Nebevî cilve-nümâ-yı zuhûr oldu.

Burada bir hikâye nakil edeyim azizim. Mudhik bir adam var idi. O şöyle nakil eyledi ki bir tarihte İstanbul'da pek çok kış oldu, o esnada bir gün erkenden bedestene gittim. Daha açılmamış idi. Lâkin şöyle kapısından kulak verdim. Bedestenin içerisinde tellâllar nida ediyor: "Saatim beş yüz ellide, haraç haraç!" Diğeri de "Pırlanta yüzüğüme bin beş yüz kuruş var!" Başkaları da birer nidada "Hasan Efendi gidiyor, elma kürkü iki bin iki yüz kuruşa, haraç haraç!" İşte ilânihâye tellalların seda ve nidası ayyuka çıkıyor. Fe-subhânallâhi ta'âlâ bu ne olacak diye çok tefekkür ettim. Sonra bir uyanık zat dedi ki "Koca budala, bu kadarcık şeyi anlamadın mı dünkü gün olan tellâlların seda ve nidası bedestenin kubbesindeki buzlar içinde haps olunup şimdi buzlar donlar çözüldüğü için o seda ve nidalar kubbeden zuhur ediyor!" demiş.

Mevlânâ güzel zarif latif hikâye. Fakat fakir diyorum ki bunun daha açık anlaşır ciheti vardır, o da fî-zamânînâ ihdas ve ihtira olunan "gramofon" tabir olunur çalgılar, nasıl kovanlara hapis ve zapt olunmuş ise bi-aynihi o zaman ve o adamlar ve o çalgılar hazır gibi olup yani şimdi söylüyorlar gibidir.

İşte azizim bu gibi şeylerin ihdas ve ihtiraatta hikmet ve esbâb-ı zâhire ve bâtını pek çoktur; ehlinin malûmudur. Meselâ telgraflar mağrip ile maşrıktaki evliyâ-yı kirâm hazerâtının bir anda birbiriyle olan manevî muhaberatları dahi şimendiferlerin kezalik bir anda tayy-ı mekân u zamân edenlere işarettir. Bunun gibi daha nice sanayi vardır ki cümlesi sanâyi'-i ilâhiyye ve hikmet-i rabbâniyedir. Vakit ve zamanıyla zuhur eder ki ehl-i butûnun ahvali ona tatbiken münkirlere tezahür etsin için azizim. Hâşâ sümme hâşâ yüz bin kere tövbe ve istiğfar olsun, muradım buna teşbih olmayıp ancak tefhim için söylenmiştir.

İşte bu câmi'-i şerîfin kubbe-i sa'âdetine şimdiye kadar tedris olunan ehâdîs-i nebevî esrarı bi-aynihi orada mevcut ve mahfuz gibi bir sırr-ı tecellî-i fuyûzât-ı Cenâb-ı Nebevî cilve-nümâ olmakta idi. Gönül bu âlem-i füyûzât-ı Cenâb-ı Nebevî neş'e-i ma'neviyyesinde iken "Eşrâfu ummetî hameletu'l-Kur'âni"[330] hadîs-i şerîfi kalp âleminde cilve-nümâ-yı zuhûr eder idi. Bununla beraber usûl ü âdet-i fakîrî üzere câmi'-i şerîfin banîsiyle şimdiye kadar güzeran eden ulemâ-yı izâm ve muhaddisîn-i kirâm rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten hazerâtının ervâh-ı mukaddeseleri için üç ihlâs ve bir fâtiha-yı şerîf kıraatle ihdâ ederek onlara veda etmek üzere gelmiş olduğumdan hatip efendinin lisanında kıraat olunacak hutbe bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterleri hakkında olsun diye niyet ederek teveccüh ve rabıtada oldum ve bununla beraber güya huzûr-ı Cenâb-ı Nebevîde ve mescid-i sa'âdet-i peygamberîde gibi pür-neşe ve pür-zevk ü sefada idim.

İşte azizim kıraat olunan hutbe bu idi:

> el-Hamdu lillâhillezî ce'alenâ min ehli'l-îmâni bi-ikrâri vahdâniyyetillâhi; ve nevvera kulûbenâ bi'l-ibâdeti ve't-tâ'ati ve tasdîki resûlillâhi; ve fi'l-âhireti bi-envâi'l-ihsâni ve'l-cenneti ve civâri resûlillâhi; (neş); ellezî yukrimu'l-mu'minîne ve'l-mu'minâti bi-ru'yeti cemâlillâhi; (neş); ellezî ersele ileynâ bi'l-evsâfi'l-cemîleti min indillâhi. Mev'iza: İ'lemû enne'd-dunyâ fâniyetun fe'şteğilû illâ merdâtillâhi ve'ctenibû ani'l-fesâdi ve'l-giybeti ve'l-gafleti fî zikrillâhi; fe'slukû tarîka'l-hakki bi'r-rucû'i ve tûbû ilallâhi; el-âyet; ve yekûlûne huve min indillâhi ve mâ-huve min indillâhi.

İşte maşallah fe-tebârekallâhi ta'âlâ Darülhadis'e seza ve lâyık olan hutbe-i cemîl böyle olmalı azizim. Hatip efendi "ve tasdiku resûlullâh" der demez bilâ-ihtiyâr füc'eten cebhâne-i aşktan balyemez topu tasdik fitilini muhabbet-i Resûlullâh'tan tutuşturup aşk u sefa meydanına tasdik güllesi olan sayha-i muhabbeti endâht etmiştir azizim. Nasıl sayha etmesin ve nasıl raks u sema etmesin, nasıl hamd ü senalar etmesin ki bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterleri için kıraat olunan hutbede hatip efendi lisanından ne ferman ve ne tebşîrât-ı azîme buyurulur. Bir kere ma'nâ-yı zâhirîsini mülâhaza tefekkür buyurun hele ma'nâ-yı bâtın ve remz ü işareti şöyle kalsın Cenâb-ı Hakka hamd ü sena olunur

330 "Ümmetimin eşrafı, Kur'an'ın taşıyıcılarıdır." *Mecme'u'z-zevâid*, c. 7, s. 161; *el-Mu'cemu'l-kebîr*, c. 12, s. 125, no: 12662.

ki Cenâb-ı Hak bizleri vahdâniyet-i ilâhiyyesini ikrar ile ehl-i îmândan kılmıştır. Dahi resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizi tasdik ile ve ibadet ü taat ile kalplerimizi münevver kılmıştır. Bunlar dünyada ihsan olunmuş, ahirette dahi envâ'-ı ihsân ile cennet ve civâr-ı resûlullâhta halidîn olduğumuz hâlde iskân ettirecektir. Dahi Cenâb-ı Hak mümin ve mü'minâta [834] rü'yet-i cemâliyle ikram edeceğini tebşir dahi ind-i ilâhiyyesinden evsâf-ı cemîle mesuf olan Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimizi bizlere irsal ve ihsan buyurmuş olduğunu müjde etmiştir.

Ey azizim, iş böyle ise artik sen de bu fani olan dünyada Cenâb-ı Hakk'ın rızası olan şeyler ile iştigal edip nehiy buyurduğu şeylerden yani fesat, gıybet dahi zikrullâhtan gafil olmak gibi menhiyattan içtinap etmek ayn-ı farz olmuştur. Bununla beraber sâlik-i râh-ı hakîkat olup hasbe'l-beşeriyyet vaki olan günahlardan tövbe ve istiğfar ile Cenab-ı Hakk'a rücu etmek vaciptir mevlânâ. Âmennâ ve saddaknâ mevlânâ, hû.

Cuma namazından sonra câmi'-i şerîften çıkıp dışarısında olan şehzadegân ve sultanların bundan üç yüz sene mukaddem olan kabr-i şerîflerini ziyaretle fâtiha-yı şerîfler ihdâ ettik. Bundan bir sene mukaddem Edirne'de zuhur eden fevkalâde harîkte câmi'-i şerîfin etrafında olan medreselerin bir ciheti muhterik olmuş, lehu'l-hamdu ve'l-minne bir cihet medreseleriyle câmi'-i şerîfe asla bir isabet etmemiş. Nasıl eder ki Dârülhadis'tir. Bunda olan feyz-i tecelliyât-ı nebevî daim ve bakidir azizim.

Ey mevlânâ gelelim cevâmi'-i şerîf devr-i vedâ'îsinin yedinci devrine ki yediler makamına kaimdir. Bin üç yüz yirmi dört senesi Rebiülâhirin yirmi ikisi [15 Haziran 1906] ve Haziranın ikinci cuma günüdür, Evliya Kasım Paşa Câmi'-i şerîfine yine evlâd-ı ma'neviyyem Asım Efendi ile birlikte arabaya râkiben gittim. Lâkin bu cuma ale'd-devâm rahmet nazil oldu, ammâ gül suyu serper gibi idi. Mağmum bir güzel de hava idi. Olunan rivayete nazaran Evliya Kasım Paşa rahmetullâhi aleyhi kuddise sırruhu'l-azîz hazretleri ateşsiz pilav pişirirler imiş, yani pilav tenceresine suyu, pirinci, yağı koyup kapağını kapayıp ateşsiz olan ocağın üzerine vaz' ederler imiş. Bir müddet sonra tencereyi indirip kapağı açar imiş. Nefîs-i enfes misk gibi kokuyor pilavın buğusu çıkar imiş. Onun için Evliya Kasım Paşa denilmiş. Âmennâ ve saddaknâ azizim.

Cenâb-ı Hakk'ın dostlarına bu kadarcık şey hiç gibidir, çünkü evliyâ-yı kirâm hazerâtı "Kun"[331] emrinin mahzarlarıdır. Onlar "Kun"[332] demesiyle "Feyekûnu"[333] olur mevlânâ. Bu yüzsüz asi de Aşçı Dede'yim ammâ öyle ateşsiz pilav pişirmek değil, kendimi bile pişiremem. Ammâ velâkin ateş-i muhabbet olursa, o zaman, o vakit başka olur, ona bir şey diyemem. O ateş-i muhabbetle değil pilav, cümle ham ervahları pişiririm velâkin ancak Sultan Hâdî'nin emr ü fermanı olursa mevlânâ, hû, çünkü ateş-i muhabbeti çorba, pilav pişirmeye sarf etmek

331 "Ol!" Bakara, 2/117; Yâsîn, 36/82.

332 "Ol!" Bakara, 2/117; Yâsîn, 36/82.

333 "Hemen oluverir." Bakara, 2/117; Yâsîn, 36/82.

seza ve lâyık değildir. Onunla ahsen-i takvîm olan insanların o güzelim mahbûbların küfür ve inkâr ve inatları hamlıklarını pişirip gül-i ra'nâların efkâr-ı fâside dikenlerini yakıp onları pâk ve tahir olarak deste bağlayıp huzûr-ı cânâna yetiştirmeli azizim. Her ikisi haktır, makamına göre müstahaktır lezizim, hû.

Esnâ-yı râhta Hazret-i Sezâî kuddise sırruhu'l-azîzin dergâh-ı şerîfi önünden kendisine baş kesip fatiha ve niyaz edip geçtik. Bir hayli müddet gidip sonra cennet misali su kenarında bahçe içinde bir câmi-i şerîfe dahil olduk. Câmi'-i şerîf ise min-ciheti'r-rûhâniyet cüz'î Darülhadis Câmi'-i şerîfi'ne benzer, lâkin fark-ı azîm vardır azizim. İşte ni'me'l-matlûbu deyip bu tenhalıkta bir kenara oturup usûl ü âdet-i kadîm veçhile üç ihlas ve bir fâtiha-i şerîf kıraat olunarak müşarünileyh Evliya Kasım Paşa kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin rûh-ı şerîflerine ihdâ ederek dedim ki "Ya Hazret-i Kasım Paşa, bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterlerinin meydân-ı muhabbete ve deryâ-yı aşka senin dergâh-ı şerîfin olan Kasım Paşa Mevlevîhanesi'nde atılmıştır. Altmış senelik kıtmîr-i Mevlânâ'yım. Bugünkü günde senin bu câmi'-i şerîfine gelip seninle veda ediyorum. Ve yine eski hamam eski tas olan Kasım Paşa Mevlevîhanesi'nin meydân-ı muhabbet ve deryâ-yı aşkı olan semahanesine at bu yüzsüz asi Aşçı Dede kulunu ve hem de hatip efendi lisanından kıraat olunacak hutbe ile müjde ve tebşir et dedim.

İşte okunan hutbe bu idi:

> el-Hamdu lillâhillezî emere'l-mu'minîne ve'l-mu'minâti bi-tâ'ati Muhammedin ellezî kâle fî yevmi'l-kiyâmeti ummetî ummetî vâh ummetâ. Ve va'adehum el-cennete bi-mutâba'ati nebiyyihi Muhammedin ellezî kâle fî yevmi'l-cezâi ummetî ummetî vâh ummetâ. Fe-subhâne men nevvere'l-âlemîne bi-nûri Muhammedin ellezî kâle fî yevmi'n-nedâmeti ummetî ummetî vâh ummetâ. (Neş); ellezî a'adde'l-azâbe li'l-munkirîne bi-nubuvveti Muhammedin ellezî kâle fî yevmi'l-arasâti ummetî ummetî vâh ummetâ. (Ve neş); ellezî kâle fî'l-mîzâni ve inde's-sirâti ummetî ummetî vâh ummetâ; (h); An Enes radıyallâhu ta'âlâ anhu ennehu kâle kâle resûlullâhi sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem şefâ'atî li-ehli'l-kebâiri min ummetî sadaka resûlullâhi ellezî kâle fî du'âihi; ummetî ummetî vâh ummetâ. Eûzubesmele: Fe'dhulî fî ibâdî ve'dhulî cennetî.

Maşallah ta'âlâ bu hutbe de geçen cumadaki hutbeye mutabakat ve muvafakat etmiştir ki Cenâb-ı Hak, Habîb-i Ekrem'i ve Nebiyy-i Muhterem'i sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize itaat ve inkıyat ile emir buyuruyor ki o Nebiyy-i Muhterem ve Resûl-i Mükerrem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz yevm-i kıyâmette "Ummetî ummetî vâh ummetâ!" diye nida ve ümmetin selâmet ve necat bulmasını talep ve rica eyleyeceği ve onun her bir matlûbu [835] mahsul min-indillâh olacağını tebşir eder ki indallâhta onun kadr ü kıymeti derecesi ondan malûm olsun ki ona mütabaat edenler için Cenâb-ı Hak cenneti vaat buyurmuş idiğini müjde eder, zira ki Habîb-i Ekrem'i nuruyla âlemleri

münevver etmiştir, dahi Habîb-i Ekrem'ini ve risâlet-i nübüvvetini inkâr edenler için de azâb-ı elîm hazırladığını emr ü ferman buyurur. Dahi Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri de hadîs-i şerîfte buyurur ki "Benim şefaatim ümmetimden ehl-i kebâir olanlar içindir." Artık bundan büyük tebşir ve müjde olur mu sana behey yüzsüz asi Aşçı Dede? Hû. Eyvallah azizim, zaten risalemizin birkaç mahallerinde arz olunmuş idi ki elde sermaye bu hadîs-i şerîftir. İtimat ve itikat ile dayanacağım nukat işte bu hadîs-i şerîftir mevlânâ.

Hikâye:

İstanbul'da Eyüp Sultan'da türbe-i şerîfin iç kapısı önünde taş sanduka içinde metfun olan meşhur Arap Beşir Ağa rahmetullâhi aleyhi kaddesallâhu sırrahu'l-azîz müddet-i medîde Medîne-i münevvere'de türbe-i sa'âdet hizmet-i mukaddesesiyle îfâ-yı ubûdiyyet etmekte iken bir gece Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri şöyle ferman buyurmuşlar ki "Günahkar Arap, İstanbul'a git!" İşbu emr ü ferman-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhî üzerine İstanbul'a gelip Hazret-i Hâlid radıyallâhu anhu hazretlerinin hadîs-i şerîfleriyle meşgul olmuşlardır. Fakat Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ efendimizin kendisine böyle günahkâr Arap diye nida ve emir buyurması sebebini bilemeyip bu fermân-ı risâlet kalplerinde bir ukde ve bir nükte olmuş. Sonra ehl-i dilden bir zât-ı âlî-kadre söylemiş. O zat buyurmuşlar ki Cenâb-ı Peygamber efendimiz sana müjde ve tebşir etmiş ki sana şefaat edeceğim diye diyerek bu hadîs-i şerîfi kıraat etmiştir azizim.

Bunda bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye olan remz ü işaret budur ki risalemizin birinci cildinde arz u beyan olunduğu üzere Beşir Ağa türbesinde ve onun teveccüh ve nazarında bulunduğu cihetle karîben tekaütlüğümün emr-i resmîsi gelip İstanbul'a huzûr-ı Cenâb-ı Hâlid radıyallâhu anhu efendimize yetişeceğime ve o sâye-i Cenâb-ı Hâlidîde Cenâb-ı Peygamber efendimiz hazretlerinin şefâ'at-ı uzmâlarına ehl-i kebâirden olduğum cihetle nail olacağıma bir müjde ve tebşirdir mevlânâ, hû.

Câmi'-i şerîften çıktım. Yine gül suyu serper gibi rahmet-i ilâhî nazil olarak ittisalindeki kabristanda ve ahşap parmaklık içinde metfun olan Evliya Kasım Paşa kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerini ziyaret ve fâtiha-i şerîfe kıraat ve niyaz olunarak arabaya râkiben Cenab-ı Sezâî dergâh ve türbe-i şerîfi önünden güzar eder iken fatiha ve niyazlar ihdâ ederek gelecek cuma da kendilerinin huzûr-ı mukaddeselerine yüz sürülmek üzere bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterlerini kabul buyurulmasını istirham olunmuştur azizim.

Bin üç yüz yirmi dört senesi Rebiülâhirin yirmi dokuzuncu [22 Haziran 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi Haziranın dokuzuncu cuma günü cevâmi'-i şerîfe devir ve vedâîsinin sekizinci devriyesi Hazret-i Sezâî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin câmi'-i şerîfi idi ki olunan niyaz üzerine kabul buyurulmuş idik. Kemâ-fi's-sâbık yâr-i gârim, evlâd-ı ma'neviyyem Asım Efendi ile arabaya râkiben gittik. Doğruca türbe-i sa'âdete ve atebe-i felek-mertebe-i Hazret-i

Sezâî'ye yüz sürdüm, zira ki yüz ve göz sürmeye sezadır. Hazret-i Sezâî huzurunda kemâl-i edeb ile Hakk'a teveccüh etmek lâyık ve sezadır fakirler gibi yüzsüz asi Aşçı Dede'ye azizim. Namaz vaktine kadar huzûr-ı Hazret-i Sezâî kuddise sırruhu'l-azîzde kaldım, yani deryâ-yı feyz ü tecelliyât-ı subhâniyyeye dalıp kaldım. Bu dalmakta olunan remz ü işaret "Hameletu'l-Kur'an" sırrı idi, zira ki her ne var ise Hazret-i Kur'an'da var mevlânâ. Badehu ayılıp tekrar tekrar ihlas ve fâtiha-yı şerîfeler kıraatle rûh-ı mukaddeselerine ihdâ olunup usûl ü âdet-i fakîrî üzere kendisiyle veda edip hatip efendi lisanından okunacak hutbe fakirleri hakkında olsun, yani bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye olan emr ü fermân-ı ma'neviyyeniz remz ü işaretiyle beyan buyurulsun diye câmi'-i şerîfe dahil oldum.

İşte azizim okunan hutbe bu idi:

> el-Hamdu lillâhillezî entaka lisâne'l-hutabâi bi'l-fazli ve'l-ihsâni; ve şerrefe havâtire'l-esmâi bi-tilâveti halâveti'l-Kur'âni; fe-subhânellezî nevvere kulûbe'l-ârifîne bi'l-hidâyeti ve'l-îmânî; (neş); şehâdeten mûsileten ilâ dâri'l-cinâni; (ve neş); nebiyyin Hâşimiyyin min benî Adnâne; i'lemû enne'z-zamâne âhiru'z-zamâni kad zahare fîhi'l-fesâdu fî cemî'i'l-kurâ ve'l-buldâni li-ennel'l-halâika meşgûlûne bi'l-fiski ve'l-kizbi ve'l-giybeti ve'l-buhtâni ve yefirrûne mine'l-ulemâi fî meclisi'l-ilmi ve'l-irfâni; el-emân el-emân fî âhiri'l-vakti min zevâli'l-îmâni; eûzu-besmele ve li-men hâfe makâme rabbihi cennetâni.

İşte okunan hutbe, zâhire ve bâtına dokunan nükte bu idi azizim. Zâhir ü bâtın manaları ve remz ü işaretleri ehlinin malûmu olduğu için uzun uzadıya şerh ü beyana hacet yoktur. Ancak hatip efendi "Entaka lisâne'l-hutabâi" demesiyle zaten huzûr-ı Hazret-i Sezâî'de cephâne-i aşk u muhabbetten tehyie ve ihzar [836] olunmuş olan balyemez topu fitiline muhabbet ateşi dokunur dokunmaz nasıl fitil aldıysa, sayham gülleleri meydân-ı muhabbete endâht olundu. Bu sefer pek çabuk hutbe iptidasında endâht olundu, zira ki hatip efendi lisanından ey yüzsüz asi Aşçı Dede sana hitaptır, bâtın kulağını aç iyice istima et hakikat nokta-i nazarından dikkat et remz ve işareti geldi azizim.

Ey yüzsüz koca asi, bakalım bu hutbenin teşekkürünü ve Hazret-i Sezâî kuddise sırruhu'l-azîzin sana olan lutf u ihsân-ı kudsiyyesini ve bu sayede Cenâb-ı Hakk'ın atiyye ve bahş-ı samedâniyyesinden olarak müjde ve tebşir buyurulan eltâf-ı subhâniyyesinin hamd ü senasını nasıl ifa ve eda edeceksin? Eyvallâh azizim, hû buna cevap yoktur. Bundan başka "Edip eyleyen sensin yâ rabbe'l-âlemîn"

> Olmayınca senden atâ kul n'eylesin yâ rabbenâ
> Cümle işi sehv ü hatâ kul n'eylesin yâ rabbenâ

Ey azizim, "İ'lemû"dan aşağı olan kelimâtın zâhir manası malûmdur. Ancak bu yüzsüz asiye olan remz ü işareti budur ki bi-hasebi'z-zâhir şu ahir vakitte Medîne-i münevvere'ye hicret eyle; dârü'l-cinân ve dârü's-selâm olan huzûr-ı Cenâb-ı Peygamberîde ve kûşe-i uzlet ü vahdette tamamıyla karar-gîr olup

ümmet-i merhûmenin duasıyla ıslâhları niyazına meşgul olmaktır. Ve bi-hasebi'r-remz ve'l-işâret bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin ömrü ahire yetişip elhâletü hâzihi iklîm-i vücûdunda olan kuvâ-yı havâss-ı hamse-i zâhire ve bâtıne kurâ ve büldânında fesat ve fısk ve envâ'-ı fuhûşât îfâ-yı mezâk-ı nefsâniye ile demgüzâr olduğuna ve bunların evvelemirde ıslâhıyla tahir ve mutahhar olarak huzûr-ı nebeviyyeye hicret olunmak için şimdiden bu işe sa'y u himmet olunmasına remz ü işarettir azizim. Bununla beraber işbu âyet-i celîleye dahi başkaca remz ü işarettir. Sûre-i Hadîd'de "E-lem ye'ni lillezîne âmenû en tahşa'a kulûbuhum lizikrillâhi ve mâ nezele mine'l-hakki"[334] ilâ-âhirihi, yani "Müminlere şol vakit gelmedi mi ki Allah ta'âlânın zikrine ve Kur'an'a kalpleri huşu ede." İşte bu âyet-i kerîminin manasına ve remz ü işaretine nazaran hakk-ı kemterîde arz u beyan eylediğim hâl-i perîşânım musaddık olduğuna delîl-i kavîdir azizim. Ne gelir elden? El-emân el-emân yâ Muhammed! Aman ki sensin büyük aman, hâbgâh-ı metâf-ı kudsiyye olan Medîne-i münevvere'dir, dârü'l-felâh ve't-ticâret ve'l-emân ve's-selâm, yâ hû, yâ men hû, yâ hannân ve yâ mennân ve erhame'r-râhimîn, yâ gufrân ve yâ rahmân ve yâ sultân, hû.

İşte Cenâb-ı Hak'tan havf ederek bunların ıslâhıyla dâhil-i necât ü felâh olanlar için iki adet cennet vardır mevlânâ. Müfessirîn-i izâm hazerâtı bu iki cennet hakkında çok şeyler söylemişlerdir. Ancak bu kemter fakir derim ki bu iki cennetten birisi bu dünyada ihsan olunan cennet-i âciledir, diğeri ahirette ita olunacak cennet-i âciledir. Artık bu cennetlerin tafsilen beyanına bu cildin müsaadesi olmadığından ve ehlinin malûmu olduğu ecilden sarf-ı nazar olunmuştur azizim.

İşte mevlânâ, Hazret-i Sezâî kuddise sırruhu'l-azîz ziyaretinden sonra yani Haziranın on ikinci günü [25 Haziran 1906] Dersaadet'te bulunan mahdumum İsmail Efendi'den almış olduğum mektupta beyan ediyor ki "Tekaütlüğünüz hakkındaki inhâ-yı müşîrinin dâ'ire-i askeriyece mu'âmele-i lâzimesi bitmiş ve bin iki yüz kuruşla tekaütlüğünüze karar verilmiş olduğundan intihâb-ı küttâb komisyonundan alınarak atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı şehriyârîye arz u takdim olunmak üzere tekaüt sandığı muhasebecisi atufetlû Tahsin Beyefendi hazretlerine takdim ettim. Onlar da müsveddenin yapılması için muhasebe kalemine havale buyurdular" diye yazmıştır.

İşte azizim, bin üç yüz yirmi iki senesi Nisan [14 Nisan 1906] iptidasında evrak, dâ'ire-i askeriye şu'abâtını Sultan Veled devri gibi devretmeye bed' ü mübâşeret ettiğinden, fakirleri de Edirne'de olan selâtîn-i izâm hazerâtının cevâmi'-i şerîflerini cuma günleri devir ve veda etmeye başlamış idim. Lehu'l-hamdu ve'l-minne yetmiş iki günde evrakın devri ve muamelesinin hitamı neticelenmiş olduğundan ve müddet-i mezkûre ise yani yetmiş tam bir nezr-i mevlânâ idiğinden sâye-i Cenâb-ı Mollâ-yı Rûm'da kaddesallâhu sırrahu'l-azîz,

334 "İnananlar için hâlâ vakit gelmedi mi ki kalpleri Allah'ın zikrine ve inen hakka saygı duysun." Hadîd, 57/16.

"Hitâmuhu miskun"[335] keşîdesiyle emîrü'l-mü'minîn olan halîfe-i Resûlullâh Sultan Abdülhamid Han Gazi hazretlerinin edâmallâhu eyyâme umri devletihi ilâ âhiri'z-zamâni âmin yâ mu'în, atebe-i felek-mertebe-i şehriyârîlerine arz u takdim olunmuştur. Bu hâlde fakir de cevâmi'-i şerîf devir ve vedâîsine netice verip "Hitâmuhu miskun"[336] demiyle hû erenlerim dedim. Ammâ velâkin yâr-i gâr-ı ma'neviyyem olan bizim Asım Efendi oğlumuza dahi veda etmek yani Sultan Veled devri sırrında fakir ile müşterek olarak beraberce devir etmiş olduğundan ona da veda lâzım ise de o cân-ı azîzim ve himâyet ü musâhabet-i lezîzim şöyle nutuk irat ettiler ki "Yâ müdür efendi, sekiz adet cevâmi'-i şerîfe devir ve veda ettik, bir adet daha olsa idi dokuz adede baliğ olup onuncu yine eski hamam eski tas olmak üzere Eski Câmi'-i şerîf'e gidilip şöyle bir halka-i aşere-i mübeşşere keşidesiyle aşere-i mübeşşere rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în efendilerimiz hazerâtının da ervâh-ı mukaddeselerine ihlâs ve fâtiha-yı şerîfe ihdâ olunması hâtır-güzâr-ı âcizî olmuştur. Eğerçi kabul buyurulur ise bir dokuzuncu câmi'-i şerîf de Gazi Mihal rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten hazretlerinin câmi'-i şerîfi olsun ki müşarünileyh hazretlerinin bu din ü millet ü devlete pek çok hizmeti sebkat [837] etmiştir, tarih mütalaa edenlerin malûmudur, yani salâtîn-i izâm cevâmi'-i şerîfleri meyanına idhalen ona da veda etmek ayn-ı vâcibtir" dediler. Fakir de fevkalâde memnuniyetle kabul edip bin üç yüz yirmi dört senesi Cemâziyelûlâ altıncı ve bin üç yüz yirmi iki senesi Haziranın on altıncı cuma gûnü kemâ-fi's-sâbık mumaileyh Asım Efendi oğlumuzla beraberce arabaya râkiben Hamidiye Köprüsü ittisalindeki Gazi Mihal Câmi'-i şerîfi'ne gittik ki cevâmi'-i şerîf devir ve vedâîsinin dokuzuncu câmi'-i şerîfi oldu azizim. Köprünün ortasında arabadan inip câmi'-i şerîfin avlusuna dahil olduk. O meydanlığın sol tarafında imareti ve sağ tarafında medresesi ve medreselerin ittisalinde kabristan olup doğruca kabristana dahil olduk. Müşarünileyh Gazi hazretlerinin kabr-i sa'âdetini bulmak için şöyle bir kabristanı devir ettik. Lâkin bu kabristan senin bildiğin kabristanlar gibi değildir; fevkalâde ruhaniyetli ve metfun olan zevât-ı kirâm kabirlerindeki gibi bir hâlât-ı acîbe ve bir feyz-i subhâniyye cilve-nümâsıyla mestanelik zuhur etti ve cümlesi Gazi Mihal hazretlerinin kabr-i sa'âdetleri gibi her bir makbereden bir neş'e-i zevk ü sefâ hakikaten bizi şaşırttı. Asım Efendi'ye dedim ki "Oğlum, şu medreseden bir efendiye Gazi hazretlerinin kabr-i sa'âdetlerini sual et." Kendiler bir efendi ile beraber kabristana gelip "İşte efendim, Gazi Mihal hazretlerinin kabr-i şerîfi" diye gösterdi. Ammâ ne kabir, ammâ ne bir vasfolunmaz taşlar sanduka şeklinde birbiri üzerine vaz' olunmuş, baş tarafında kandil talik olunmuş ve bir de yazılı bir baş direği konulmuş. İşte azizim bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterleri nasıl ki bu hâli müşahede ettim, kendimden geçtim, kabr-i sa'âdetine düştüm. Hemândem sayha ettim. Bir müddet sonra uyandım. İhlas ve fâtiha-yı şerîf kıraatiyle rûh-ı mukaddeselerine ihdâ edip bu zâhir gözümle de bir müddet kabr-i şerîfine hayran ve sergerdân bakakaldım ve

335 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

336 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

sair civâr-ı aliyyelerinde olan kabr-i aliyyelerinde olan kabirlere dahi nazar-ı hakîkat ile baktım, cümlesi ehl-i kemâl mazinne-i kirâm olduğunu tasdik ettim.

Ey aziz bu kabristanda olan ahvâl-i gayriye ve tecelliyât-ı acîbeyi böyle kalem ile vasfedemem. Derece-i neş'e ve tecelliyât-ı samedâniyye burada bir gelmiş idi ki hemen oradaki medrese hücrelerinin birisine girip tekaütlüğüm emrinin vüruduna kadar orada yalnız başıma kalmak için Asım Efendi ile hanemiz halkına haber göndermek niyetinde idim. Hâlbuki Gazi-i müşârünileyh hazretleri buna razı olmadığından niyet kalpten silinmiştir. Oradan câmi'-i şerîfe girdim. Gördüm ki kabristanına göredir. Câmi'-i şerîfte yani Darülhadis olan câmi'-i şerîfe müşâbih o renk ve cilvededir. Müezzin mahfilinde Kur'an kıraat olunur idi. "Ve kelbuhum bâsitun zirâ'ayhi bi'l-vasîdi"[337] kulağıma geldi. Kulak verdim ki sûre-i Kehf kıraat olunuyor. Evet dedim, işte bu câmi'-i şerîf ashâb-ı Kehf'in câmi'-i şerîfidir, kendileri de kabristanda metfundur, çünkü bu teşbîhât neden gönül âlemine geldi. Gazi Mihal hazretlerinin isminin ashâb-ı Kehf'in ism-i şerîfleri gibi, yani Yemliha gibi bir müşabehetten neşet etti. Daha doğrusu Mihal isminin kalbe atılan remz ü işaretidir. Şöyle ki Mihal iki kelimeden ibarettir. Birisi "mi" diğeri "hâl"dir. Malûm ya "Mey" şarap, "hâl" de mahbûbların yüzlerinde cilve-nümâ olan bir nokat-ı siyâh ki ona ben tabir olunur. İşte Gazi Mihal hazretleri mazhar-ı tecelliyât-ı hidâyetten evvelki ismini tebdil ve tagyir buyurmayıp ne nükte ve ne hikmet ise eski ismiyle yâd olunmuş. Bu yüzsüz asi Aşçı Dede dedi ki bunda olan remz, Gazi-i müşârünileyh hazretleri kelimeteyn-i şehâdeteynin mey ve şarabını nûş edip vech-i İslâm'da hâl gibi bu din ü millet ü devlete bir başka zîb ü zinet bahş eylediğine işarettir. Eyvallah hû azizim.

Ahval ü âdet-i kadîme üzere câmi'-i şerîfte teveccüh ve rabıta ile ihlas ve fâtiha-yı şerîfe kıraat olunup Gazi-i müşârünileyh hazretlerinin rûh-ı şerîflerine ihdâ ederek kendisiyle veda etmek üzere câmi'-i şerîfe geldiğim için hatip efendi lisanından kıraat olunacak hutbe de fakire olunacak emr ü irade-i ma'neviyyenin remz ü işareti olsun dedim.

İşte kıraat olunan hutbe bu idi:

> el-Hamdu lillâhillezî entaka'l-ahcâre li-habîbihi ve tekûlu: es-selâmu aleyke yâ rasûlallâhi, (neş); şehâdeten mûsilaten ilâ en tekûle es-selâmu aleyke yâ resûlallâhi; (ve neş); ellezî ecâbet li-da'vetihi'l-eşcâru ve'l-ahcâru kâilîne es-selâmu aleyke yâ resûlallâhi; (hadis); An Alî bin Ebî Tâlib radıyallâhu ta'âlâ anhu ennehu kâle kuntu ma'a'n-nebiyyi sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem bi-Mekke fe-harecnâ fî ba'di nevâhîhâ fe-mâ istekbelehu cebelun ve lâ şecerun illâ ve hiye tekûlu es-selâmu aleyke yâ resûlallâhi. Euzu-besmele; "Ve kefâ billâhi şehîden Muhammedun resûlullâhi."

İşte azizim, bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterlerine bunda olan remz ü işaret budur ki inşâallâhu ta'âlâ Medîne-i münevvere'ye ve atebe-i felek-mertebe-i Cenâb-ı Peygamberîye yüz sürüp şebeke-i sa'âdetten es-selâmu aleyke yâ

337 "Köpekleri de girişte iki kolunu (ön ayaklarını) uzatmış vaziyettedir." Kehf, 18/18.

resûlallâhi diye arz-ı niyâz ü tahiyyât, salât ü selâm olunacağından Gazi Mihal rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten hazretleri de buyururlar ki bizi de unutmayın, selâm, salât, tahiyyat niyazımızı arz edesin yâ hû. Eyvallah hû dedim mevlânâ.

Fakat bi-hasebi'z-zâhir kendim gitmeden o telgraf-ı ma'neviyye ile [838] selâmımız Cenâb-ı Resûl-i kibriyâ sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimize arz olundu ki hatip efendi: "Entaka'l-ahcâre li-habîbihi ve tekûlu es-selâmu aleyke yâ resûlallâhi" demesiyle beraber cephâne-i aşktan balyemez topumuzun fitili tutuşup muhabbet güllesi meydân-ı aşka endâht olunmuştur azizim. Ba'de's-salât câmi'-i şerîften çıkıp kabristana müteveccihen ihlas ve fâtiha-i şerîfe kıraatle veda olunarak arabaya râkiben avdet ettim. Evlâd-ı ma'neviyyem Asım Efendi dedi ki "Müdür efendi, bugünkü cuma namazı gibi asla böyle bir huzur ve neşe ile namaz kılmamış idim ve bir de namaz içinde muttasıl gönlüme sınf-ı râbi' olacağım remz ü işareti atılmakta idi." Dedim: "Müjde ve tebşir ederim, Gazi Mihal hazretleri de bi-hasebi'z-zâhir size mükâfat olmak üzere terfî'-i sınfınızı tebşir etmiştir azizim" dedim. Ve bunun üzerine daha başka devir ve veda edecek cevâmi'-i şerîf kalmamış olduğundan gelecek cuma ki onuncu cumadır, Eski Câmi'-i şerîf'e ve eski makamımıza ric'at u avdet edip muntazır-ı emr ü fermân-ı Cenâb-ı Zü'l-celâl ve'l-ikrâm oluruz. İşte evlâdım sizinle de bugün veda ederim deyip veda ve dua ettim mevlânâ.

Bin üç yüz yirmi dört senesi Cemâziyelûlânın on üçüncü [6 Temmuz 1906] ve Haziranın yirmi üçüncü cuma günü kemâ-fi's-sâbık yalnızca eski camimiz olan Eski Cami'ye gittim ve Çömlekçilerkapısı'ndan dahil olup ittisalindeki eski makamım olan maksureye oturmayıp hatip efendinin kıraat edeceği hutbeyi tamamıyla istima etmek ve ne veçhile remz ü işaret olunacağını anlamak için makâm-ı Hacı Bayram–ı Velî kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin kürsüsü karşısındaki ufak maksureye oturdum. Kemâ-fi's-sâbık müşarünileyh hazretlerinin rûh-ı mukaddeselerine ihlas ve fâtiha-i şerîf kıraat olunduktan sonra Asım Efendi oğlumuzun nutukları veçhile aşere-i mübeşşere rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în hazretinin dahi ervâh-ı mukaddeselerine ihlas ve fâtiha-i şerîfe ihdâ olunarak devir ve veda ettiğimiz dokuz adet cevâmi'-i şerîfede kıraat olunan hutbe-i şerîflerinin zübde ve hülâsası olmak ve bu yüzsüz asi Aşçı Dede hakkında remz ü işaret her ne ise beyan buyurulmak üzere hatip efendi lisanından kıraat olunacak hutbe bu asi günahkâr Aşçı Dede kulu için olsun diye niyet edip oturmuş idim. İşte kıraat olunan hutbe bu idi:

"el-Hamdu lillâhillezî halaka kulle şey'in ve huve alâ kulli şey'in vekîlun ilâ-âhirihi."

Bu hutbe cevâmi'-i şerîfe devir ve vedâîsine çıktığımız cumanın ilk cuması idi ki Sultan Selim Câmi'-i şerîfi'nden bed' ü mübâşeret olunmuş idi ve orada okunan hutbe işbu hutbe idi. Bundan anlaşılan ve bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterlerinin niyetine göre okunan hutbede remz ü işaret bu idi ki ey yüzsüz asi koca budala, nazarına birinci ilk cumada hatip efendi lisanından söylenen nutuk ve pend ü nasihat ne ise işte en son ve ahir cumada da olunan pend ü nasihat ve

remz ü işaret yine odur ki Cenâb-ı Hak küllü şeyi halk eyledi ve küllü şeye vekîl oldur, artık bundan başka pend ü nasihat ve remz ü işaret talep eyleme. Her bir şeyin hâlıkı Cenâb-ı Hak'tır ve vekîl-i mutlak da odur, bundan başka vekil arama demektir azizim. İşbu hutbe bu yüzsüz asi Aşçı Dede kuluna bir nevi değil adeta itâb u tevbîh olduğu için aşk u muhabbetiimiz sütün köpüğü gibi indi. Ve başımı hırka-i istigfâra sokup sad hezâr tövbe ve istiğfar ile zât-ı ulûhiyyete sığındığım için artık ne sayha ve ne de cezbe kaldı, sırf abd-i mahz oldum azizim. Evveli vekil ahiri vekil olan Cenâb-ı Zü'l-celâl ve'l-ikrâm hazretlerinin dâ'ire-i vekâlet-i ma'neviyye-i ulûhiyyetinde daim ve baki olmaklığımı hak erenlerden niyaz ve rica ettim mevlânâ, hû.

İşte azizim, bunun üzerine artık ne câmi'-i şerîf devir ve vedâîsi kaldı ve ne de remz ü işaret hutbeleri kaldı. Ancak evvelce arz u beyan olunduğu üzere tekaütlük evrakımız bin üç yüz yirmi iki senesi Nisanın iptidasında dâ'ire-i askeriyede şu'abâtını devir etmeye başlayıp sene-i merkûme Haziranın on ikinci gününde devir muamelesi hitam bulup atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı zıllullâhîye arz u takdime konulmuş olduğundan bu hesap üzere tam bir nezr-i Mevlânâ olmak için yetmiş iki günde "Hitâmuhu miskun"[338] denilmiş idi. Bu yüzsüz fakir de bin üç yüz yirmi iki senesi Nisanın yirmi birinci [4 Mayıs 1906] ilk devir câmi'-i şerîf, Sultan Selim Câmi'-i şerîfi olup en son ve ahir de Haziranın yirmi üçüncü [6 Temmuz 1906] Eski Câmi'-i şerîf olmakla yetmiş iki nezr-i Mevlânâ'ya daha on gün müddetimiz olduğundan Allâhu a'lem o müddet hitamında da tekaütlüğümüzün irâde-i seniyyesi şeref-sudûr buyurulacağı eltâf-ı ilâhiyyeden memuldur azizim, hû.

Tuhaf Bir Fıkra:

Ey ihvân-ı bâ-sefâ ve ey âşıkân-ı cemâl-i Hudâ ve ey sâdıkân-ı dîn-i istıfâ mustafa ve müctebâ olan muvahhidîn, işte size acip ve garip bir fıkra-i müte'ellime ve bir ibret-nümâ-yı müte'essife ve hasret-geşt-i nedâmet, şöyle ki meşhur meseldir "Evdeki pazar çarşıya uymaz" derler. Onun gibi kalb-i fakîrîde olunan niyet, hesâb-ı sûk-ı sultân-ı aşka uymadı. "Zâlike takdîru'l-azîzi'l-alîmi."[339] Âmennâ ve saddaknâ. Evvelce arz u beyan olunduğu üzere hesâb-ı fakîrî Temmuzun onuncu günü veyahut hesap tefavütüyle temmuzun altı ve yedisine doğru irâde-i seniyyenin şeref-sudûruna intizar olunur iken "Vermedi mabud neylesin Mahmud" gibi ber-muktezâ-yı [839] kader ve hükm-i ilâhî tekaütlüğüm inhasının rakip olduğu muamele arabasının tekerleği önüne bir büyücek taş gelip araba orada dayanıp kalmış azizim. Bu taşı atan da subh-i kâzibin ziyası olduğu müneccimân-ı ma'nevî tarafından istihbar olunmuştur mevlânâ. Binaenaleyh câmi'-i eflâk u âsumân ve mecma'-ı ins ü cân olan sikke-i şerîfi önümüze koyup düşündük ve tefekkür ve mülâhaza ile zıyâ-ı kâzib ile buluştuk ve biliştik. Şöyle ki mu'âvin-i sâbık ve bizim velinimet Tahsin Beyefendinin kayınbiraderi her şeye lâyık ve faik Ziya Bey, bu zât-ı âlî-kadr sayede sayeban

338 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

339 "Bu o üstün ve bilen (Allah)ın takdiridir." En'âm, 6/96; Yasin, 36/38; Fussilet, 41/12.

olup şubeye geldiği günden birinci sınıflıkla yedinci şubeye nakil eylediği güne kadar yain beş sene müddet zarfında kalemi hokkaya batırmayıp kendi havasına ve kendi sınıfıyla şurada burada geşt ü güzârla vaktini geçirmiş mâh-be-mâh aylığı alıp tekaüt gibi rahat ve sefasında olduğundan şubenin işleri bir mülâzım efendiye tahmil olunup biçarenin aylığı olan dört mecidiyeyi de aybeay alamayıp dûçâr-ı zarûret ü sefâlet olmakla tehviye-i idâre ve taayyüş için şubece tahsîl olunan ve yüz depozito akçesinden ve bedel-i îcârâtından maaşına mahsuben bâ-sened-i makbûz akçe verildiği sırada mumaileyh Ziya Bey'in malûm olan tama' ve hırsı dünyasından bu akçeden ileride tediye olunmak üzere bâ-sened-i makbûz beş bin kuruş kadar akçe zimmetine geçirip bunun tediyesine yakında birinci sınıfa terfi edeceğinden fark-ı ma'âşını karşılık vermiş idi. Muahharen birinci sınıfla birinci şubeye nakil ederek aradan on mâh mürur eylediği hâlde borcuna bir akçe vermemiş ve muahharen Bâb-ı Seraskerîye nakil ile Dersaadet'e gideceğinden işbu senedât meyanında yirmi liralık bir senedi olup bundan her nasılsa evvelce on beş lira alınıp kusur beş lira kalmış idi. Bari bu senet ara yerde kalmasın diye Muhasebeci Necib Efendi'ye ifade olunup mumaileyh Ziya Bey'in mart maaşından hazinece mahsup ve tevkif kılınıp senedi kendisine reddolunmuş. Ammâ velâkin fevkalâde infial ederek artık şurada burada birtakım nâ-sezâ kelâmlar söylemiş ve muahharen kendisinin rica ve niyazı üzerine intihâb-ı küttâb komisyonundan bir iktidar mazbatası müsveddesi kaleme alınıp liecli'l-imzâ Üçüncü Şube Müdürü Fikri Efendi'ye vermişler. Mumaileyh, dersiâm hocalarından olduğu için şehâdet-i zevr hakkında olan yani yalancı şahitlerinin cezası malûmu olduğu için imza etmemiş. Sonra fakire getirdiler. Serâpâ okudum. Her kim okusa bu zatı maliye nazırı etmeli derler. Böyle lehine ve bilahare aleyhine bir mazbata demek olacağından getiren efendiye Necib Efendi'yi göreyim de sonra imza ederim dedim. Badehu Necib Efendi ile görüştük. "Medâ medâ mâ medâ" deyip imza edip muahharen de temhir ettik. Müşir paşa hazretlerine takdim olunmuş mucip demek için. Müşarünileyh hazretlerinin irfanı ve o familyaya olan muhabbeti cihetle mucip demeyip bu yolda mazbata tanzimine lüzum yoktur diyerek kabul etmemiş ve muahharen herkes mühürlerini geri alıpyırtmış. Artık ne söylemiş ise eniştesi Tahsin Beyefendi'ye söylemiş ve taşı da arabanın tekerleği önüne yuvarlamış olduğunu Dersaadet'te bulunan mahdûm-ı fakîrî İsmail Efendi'nin yazmış olduğu mektubundan iş tamamıyla anlaşılmıştır, zira mektubunda diyor ki mumaileyh Tahsin Efendi, Edirne'deki ahlâkını değiştirmiş, kendisine bir gurur gelmiş. Bundan istidlâl olunur ki o tebeddülât ve o gurur fakir içindir ki infialini gösterir demektir. Bunun üzerine mumaileyh Tahsin Bey'e bir mektup yazmak lâzım gelmiş olduğundan şu yolda müsveddesini yapıp tebyiz için Asım Efendi oğlumuza verdim.

Sûret-i Mektûb:

Ziyâ'-ı subh-ı kâzibi ziyâ-yı suhb-ı sâdık zannıyla şems-i ubûdiyyetimin adem-i tulû'una haml olunarak mezmum olan sû-i zan ile ubudiyetimin mahv ü ifnasına hüküm verilerek teveccühât-ı

iksîr-âyât-ı veliyyü'n-ni'amîlerinin munkatı olduğuna mahdûm-ı âcizî İsmail Efendi'nin mektubu şâhid-i âdildir. İnşallâh ta'âlâ ḥuzûr-ı devletlerine yüz sürüp macerayı arz eder isem hak kazanıp âdil olan vicdân-ı sa'âdetlerinde berâ'at-ı cerîme ile teberrü-i seyyiât olacağıma asla şüphem yoktur. Mamafih "Ehsin li-men esâ'e ileyke"[340] hadîs-i şerîfi mucibince ind-i devletlerinde zannolunan şu kötülüğüme iyilik ve lutuf ve inayet edip tekaütlük evrakımın makâm-ı Cenâb-ı Seraskerîye iadesi için icap edenlere emr ü irâde-i sa'âdetlerinin mebzul buyurulması babına emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 25 Haziran sene 322 [8 Temmuz 1906].

İşte mumaileyh Asım Efendi oğlumuz tebyiz edip verdi ve şöyle bir nutuk da irat etti ki "Siz bilirsiniz müdür efendi, ammâ bu mektubu göndermeseniz iyi olur, buna lüzum yoktur, çünkü geçen cuma Eski Câmi'-i şerîf'te kıraat olunan hutbede her bir umurunuzu Cenâb-ı Hakk'a tefviz edip Cenâb-ı Hakk'ı tevkîl etmeye remz ü işaret var idi" dedi. Hemen o an ve o saat mumaileyhin bu nutku vahy ü ilhâm-ı rabbânî gibi telakki olunarak mezkûr mektup battal edilip gönderilmemiştir ve bunun üzerine pek çok tefekkür ve mülâhaza olunup eyvah eyvah [840] yanlış yola gittiğim ve çıkmaz sokağa saptığım anlaşılıp hemen o gece nedamet ve pişmanlık seccadesini serip Cenâb-ı Hakk'a inabet ve istiğfar ile dergâh-ı ulûhiyyete avdet ü ric'at olunmuştur. Lehu'l-hamdu ve'l-minne hak erenlerin sayesinde Tahsin Efendi'nin bâr-ı sakîl-i ma'neviyyesini sırtımdan atıp vizr-i ma'neviyyemi tahfif ve huzur ve aşk u muhabbetimi tezyit ettim ve şu âyet-i celîleyi kıraatle pek çok ah u enîn ve pişmanlık ve teessüf ettim. Sûre-i Furkân'dadır: "Ellezî lehu mulku's-semâvâti ve'l-ardi ve lem yettehiz veleden ve lem yekun lehu şerîkun fi'l-mulki ve halaka kulle şey'in fe-kadderehu takdîren. Ve'ttehazû min dûnihi âliheten lâ yahlukûne şey'en ve hum yuhlekûne ve lâ yemlikûne li-enfusihim darran ve lâ nef'an ve lâ yemlikûne mevten ve lâ hayâten ve lâ nuşûren."[341] Dahi "Yâ veyletâ leytenî lem ettehiz fulânen halîlen"[342] âyet-i celîlesi de ah u figan edip istiğfarlarım hadd ü hesabı yok idi, zira ki mumaileyh Tahsin Bey'in fakire olan fevkalâde iltifatı, mektupları ve suverî içi kof ve boş ve daha doğrusu salepçi güğümü gibi olan ağzından bal akar, içi ateş dolu insanı firîfte eder sözlerinden esahh-ı sahîh mey-nûş etmiş mestaneler gibi kendimi Tahsin Efendi'den ayran kizbini nûş ile mest edip onun muhabbetiyle zâhir ü bâtınımı lebâleb doldurup yolumu şaşırıp Hicaz'a gidiyorum diye Erzurum'a doğru Rusya içerisine gitmekte olduğumu sâye-i hak erenlerde ayne'l-yakîn

340 "Sana kötülük etmiş olana sen iyilik et." Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 43-44, no: 86, "İtteki şerre men ahsente ileyhi" başlığı altında "Ve men ahsene li-men esâe ileyhi fe-kad ahlesa lî şukren" şeklinde.

341 "Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O, çocuk edinmemiştir, mülkünde ortağı yoktur. Her şeyi yaratmış, ona ölçü, biçim ve düzen vermiştir. O'ndan ayrı olarak, hiçbir şey yaratmayan, kendileri yaratılan, ve kendilerine dahi ne zarar ne de yarar veremeyen, öldüremeyen, yaşatamayan, (ölüleri diriltip) kaldıramayan bir takım tanrılar edindiler." Furkan, 25/2-3.

342 "Vah bana, ne olurdu, ben falanı dost tutmasaydım!" Furkan, 25/28.

müşahede edip aman el-aman dahîlek yâ resûlallâh diyerek tarîk-i müstakîm olan tarîk-i Hicâz'a ric'at olunmuştur.

İşte azizim, Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyurdukları gibi kötülük ayn-ı ihsân, ayn-ı iyilik olduğu müşahede olunmuştur, yani Ziya Bey'in bi-hasebi'z-zâhir fakire olan kötülüğü ayn-ı ihsân ve ayn-ı lutf ve iyilik oldu ki yanlış gitmekte olduğum tarîk-i dalâleti tarîk-i müstakîm ü hidâyete tahvil eyledi, zira o derece Tahsin Bey'e kapılmış idim ki zâhir ü bâtın Tahsin Bey'dir, hâr ve nâsır, her hâlime muîn ve yaver Tahsin Bey'dir; var ise Tahsin, yok ise Tahsin diyerek hududu fersah fersah geçip vâdî-i dalâlette gülyabanlar ile hemdem-i sohbet iken işte bu iki hutbe bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterlerini uyandırıp remz ü işaret-i hakîkî ve sahîhî olan pend ü nasihati sem'-i bâtınıma işittirdiler mevlânâ.

Sad hezâr sad hezâr Cenâb-ı Hakka hamd ü senalar olsun ki yalnız sem'-i bâtınıma eriştirmekle iktifa olunmayıp bu zâhir gözümle de görüp iman ve tasdik etmek için mezkûr hutbenin kıraat olunduğu cumanın ferdâsı cumartesi günü daireye gelip öğle namazı için dairedeki câmi'-i şerîfe gittim. Onu gördüm ki daima namaz kıldığım mahalle, duvar içine güzel hat ile yazılmış bir levha talik olunmuş olduğunu görüp kıraat ettim ki işte bu kelime-i tayyibe-i mübâreke-i Kur'âniyye idi: "Hasbunallâhu ve ni'me'l-vekîlu"[343] "Ve ni'me'n-nasîru."[344] Eyvallah hû azizim, âmennâ ve saddaknâ mevlânâ dedim. Artık bu hâl-i acîb ü garîbe hayretten başka sözüm yoktur. Hâşâ sümme hâşâ ona teşbih olmasın ki onların makamı, makâm-ı verâset-i nebevîdir. Buna müşâbih Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimize vaki olmuştur. Şöyle ki evvelce risalemizde tafsilen arz u beyan olunduğu üzere fakirleri kırk beş gün müddetle Dersaadet'e gidip hîn-i avdette meşhur Hattat Şevki Efendi tarafından celî kalem ile yazılıp fakire teslimen huzûr-ı Cenâb-ı Şeyh-i A'zamîye takdim olunan âyet-i celîle bu idi: "Ve ufevvidu emrî ilallâhi innallâhe basîrun bi'l-'ibâdi."[345] İşbu levhayı sandığından çıkarıp dest-i fakîrîye alıp huzûr-ı Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimizde şöyle bir acip tavır ve kıyamda tuttum. Müşarünileyh efendimiz hazretleri kıraat buyurup şöyle nutuk buyurdular ki "Koca ruznamçeci baba, size Dersaadet'ten böylece pend ü nasihat ediyorlar diye remz ü işaret ediyor" dediler. Fakir de sükût edip önüme baktım, çünkü o zaman Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Muhasebecisi olan Hâlid Efendi her nasılsa Hazret-i Şeyh-i A'zam hakkında bazı nâ-sezâ söyler imiş. Hazret-i Efendimiz de sükût ederler imiş. İşte ona remz ü işaret oldu. Bu levhanın Dersaadet'ten şeref-vürûdundan sonra mumaileyh Hâlid Efendi'yi erenler Yemen hududuna attılar. Orada vefat ettiler. İşte lâ-teşbih bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerine de böylece namaz

343 "Allah bize yeter, O, ne güzel vekildir." Âl-i İmrân, 3/173.

344 "O, ne güzel yardımcıdır." Enfâl, 8/40; Hac, 22/78.

345 "Ben işimi Allah'a bırakıyorum. Şüphesiz Allah, kulları görür." Mümin, 40/44.

kıldığım makamıma levha talikiyle pend ü nasihat ediyorlar. "Hâzâ min fazli rabbî."[346]

Gelelim mumaileyh Tahsin Bey'in hakk-ı kemterîde olan lutf u ihsanlarına. Evet azizim fevkalâdedir, teşekküründen âcizim. Ancak gerek zâhir ve gerek bâtın mukabelesinde kusur olunmamıştır. Evvelce dahi arz olunduğu üzere eskiler alayım diye kendisi terfî'-i rütbe ettikçe eski elbise-i resmiyyesini fiyat-ı maktû'u olan bir maaşa iştira eder [841] idim. İki defa terfî'-i rütbe edip beheri on üçer Osmanlı lirasından yirmi altı liraya elbiseleri satın alınmıştır. Muahharen rütbe-i ûlâ elbisesini aldığım zaman eski aldığım mütemayiz elbisesinin hükmü kalmadığından mezunen Dersaadet'e gittiğim zaman bedestende bir adet Osmanlı lirasına sattım. Dediler ki "Bunu kıymeti bu kadardır." Yani gümüş bahasıdır, çünkü elbise bir işe yaramıyor. Üniformasını yakıp gümüşünü alıyorlar. İşte o zaman anladım ki terfî'-i rütbem bâd-ı hevâ değilmiş. Lâkin şu kadar var ki ara yere bey' ü şirâ girip rüşvetten yakamızı kurtarmışız, ammâ velâkin "ed-Dunyâ cîfetun ve tâlibuhâ kilâbun"[347] hadîs-i şerîfini unutma azizim.

Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz ashâb-ı güzîn rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în hazerâtıyla bir mahalle teşrif eder iken esnâyı râhta bir kelb lâşesine tesadüf olunup pek fena taaffünden ashap cümleten burunlarını tutup güzer etmişler. Cenâb-ı Peygamber efendimiz, hayvanın beyaz dişlerine nazar edip "Ne güzel beyaz dişleri vardır!" buyurmuşlardır. Tahsin Bey'in hasenâtı seyyiâtini örtmüştür azizim. Bir zabit, ihtiyacından bahisle bir maaş itasını istida etmiş. Levazım birinci şubesi uyamaz diye ilâm edip mucib geçmiş cevap verilmiş. Muahharen bu zabit, Tahsin Bey'in bir taraftarını bulup onun vasıtasıyla rica ettirmiş. Mezkûr istidayı o vasıta ile beraberce Tahsin Bey'e takdim etmişler. Tahsin Bey eliyle mucibi yalarmış ve hem de o zabitin yüzüne bakıp güler imiş, yani anlıyor musun benim derece-i kuvvet ü kudretimi manasına remz ü işaret eder imiş. Mucibi tamamıyla yalayıp kendi kalemi ile iki maaş için sened-i mahsûs tanzim olunmasını buyurmuş. Zabitler odadan dışarı çıkıp birbirlerinin yüzüne bakıp "A oğul! Müşir, Tahsin Bey imiş, haberimiz yoktur!" demişler. İşte derece-i kuvvet ü kudreti anlamalı. Bu gibi hasenâtı çoktur mevlânâ. Mütedahil maaşlarımın tesviyesine gelince bu da mahdumları Nafiz Bey'in vesatetiyle hâsıl olup bunun için mirim davet talep ettiler. Dedim ki "Bey oğlum, malûmunuzdur ki fakirhanede bu gibi davet ve cümbüş çalgı ve çegane olmaz." Binaenaleyh diğer mahalde bu zevk ü sefayı icra etmek üzere üç adet Osmanlı lirası verilmiştir. Hatta mahdûm-ı fakîrî Arif Bey'in reji idaresi ziraat kitabetinde kemâ-fi's-sâbık istihdam olunmak üzere mirim vasıtasıyla pederleri Tahsin Bey tarafından idare nezaretine alınan

346 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

347 "Dünya bir leştir, leşin talipleri ise köpeklerdir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 409, no: 1313. Burada "ed-Dunyâ cîfetun ve tullâbuhâ kilâbun" şeklinde olup es-Sagânî mevzu olduğunu, el-Aclûnî de anlamı doğru olsa bile hadis olmadığını ifade etmiştir. Benzer lafızlarla aktarılan bir söz Hazreti Ali'ye dayandırılmaktadır.

tezkireye mukabil yine davet bedeli olan üç adet Osmanlı lirası Nafiz Bey oğlumuza takdim olunmuştur mevlânâ. Eyvallah koca Aşçı Dede budalası, hû.

İşte bunlar zâhir olan hizmet, bâtınen olan hizmet de evvelce arz olunduğu üzere Tahsin Bey'in tahvîl-i me'mûriyyetiyle Dersaadet'e nakli için mabeyn-i hümâyûn başkitabetine manevî keşide olunan masanın anahtarlı telgrafnamesidir ki hak erenlerin mağzûbu olup bir daha bu gibi şeye karışmamak için sol elime ameliyat icra olunmuştur. Ve min ba'd ferâmûş olunmasın için el-hâletü hâzihi eseri kalmıştır azizim. Bu kadar kâfidir. "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu."[348]

İşte azizim, Cenâb-ı Hakk'ın kaza ve kaderi muktezasınca giriftar olduğum iptilâdan sâye-i hak erenlerde yakamı kurtarıp eski makam ve hâlime avdet ü ric'atle lehu'l-hamdu ve'l-minne Eski Câmi'-i şerîf'e usûl ü âdet-i kadîme-i fakîrî üzere cuma namazlarına hazır oldum. Bin üç yüz yirmi dört senesi Cemâziyelûlâlanın yirminci [13 Temmuz 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi Haziranın otuzuncu günü alelade cuma namazı için Eski Câmi'-i şerîf'e gittim. Eski makamıma oturdum ve şu vukû'ât-ı müte'ellime ve müte'essifeden dolayı istiğfar ve tövbelerim dergâh-ı ulûhiyyette kabul buyurulup afv u magfiret-i samedâniyyeye mazhar olup olmadığıma remz ü işaret olmak üzere hatip efendi lisanından okunacak hutbe ile müjde ve tebşir buyurulmasına niyaz u istirham eyledim. İşte kıraat olunan hutbe fâtiha-i şerîf hutbesi idi:

> el-Hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne; er-rahmâni'r-rahîmi; irham ibâdeke yâ erhame'r-râhimîne; mâliki yevmi'd-dîni; ente'l-gâlibu'n-nâsiru fe'nsur sultânenâ yâ erhame'r-râhimîne; iyyâke na'budu ve iyyâke neste'înû; minke'l-i'ânetu fe'nsur sultânenâ yâ erhame'r-râhimîne; ihdine's-sirâte'l-mustakîme; alâ tarîki'l-hakki ve dîni'l-İslâmi fe'nsur sultânenâ yâ erhame'r-râhimîne; (neş); ic'alnâ minellezîne en'amte aleyhim gayri'l-magdûbi aleyhim ve le'd-dâllîne; irham ibâdeke yâ erhame'r-râhimîne (ve neş); ic'alnâ mine'l-ummeti'l-mutemessikîne bi-sunnetihi âmîn, yâ erhame'r-râhimine. (Ha[dis]) An Ebî Umâmete radıyallâhu ta'âlâ anhu ennehu kâle kâle resûlullâhi sallallâhu aleyhi ve sellem inne lillâhi meleken mutevekkilen bimen yekûlu yâ erhame'r-râhimîne fe-men kâle lehâ selâsen yekûlu'l-meleku inne erhame'r-râhimîne kad akbele aleyke fe's'el. Sadaka habîbullâhillezî nercû bi-keremihi en yec'alehu mine'l-gâlibîne alâ a'iddâi'd-dîni fe'nsur sultânenâ yâ erhame'r-râhimîne. Eûzu-besmele "Rabbi'gfir-lî ve-li-ahî ve edhilnâ [842] fî rahmetike ve ente erhamu'r-râhimîne."

Ey koca yüzsüz asi Aşçı Dede, okuma canıma değdi. Bundan büyük müjde ve tebşir olmaz ki en son fâtiha-i şerîf hutbesiyle afv u magfiret-i Yezdân'a mazhar u nail olduğun remz ü işaret olunmuştur. Nazarında hutbenin o zaman işi anladığın için makâm-ı hamd ü sena ve teşekkürde olarak hatip efendi "İrham ibâdeke yâ erhame'r-râhimîne" demesiyle beraber can ü gönülden ve aşk u

348 "Arif olana bir işaret yeter."

muhabbetten endâht eylediğim teşekkür gülle ve sayhası câmi'-i şerîfin kubbesini çınlatıp cemaate bir başka huzûr-ı aşk u muhabbet bahşetmiştir mevlânâ, hû.

Üç seneyi mütecaviz Eski Câmi'-i şerîfte edâ-yı salât-ı cuma ettim, bu hutbe asla kıraat olunmadığından bununla da istidlâl ederim ki işbu hutbe hakk-ı kemterî ve fakîrîde idi. Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz her hangi vakit gerek salâta ve gerek sair bir şeyde dest-i peyvest-i kudsiyyelerini ref' ile dua edecekleri zaman duanın evvelinde fatihâ-i şerîfi tamamen kıraat ve akabinde salât-ı şerîfi eda ederler idi. Binaenaleyh bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri de gerek salâta ve gerek sair vakitte her ne zaman dua ve niyaz edecek olursam böylece iptida fâtiha-i şerîfi tamamen, badehu salâvât-ı şerîfe kıraatle duaya bed' ederim azizim. İşte rahmet ve gufrân-ı samedâniyyeye mazhar u nail olup afv u magfiret-i ilâhiyye cilve-nümâ-yı zuhûr olduğuna bir şâhid-i âdil daha ki bu hutbeden sonra yani Temmuzun dördüncü [17 Temmuz 1906] günü tarihiyle mahdûm-ı fakîrî İsmail Efendi'den almış olduğum mektupta diyor ki "Tekaüt sandığından tekaütlük hakkındaki evrakınızı pazartesi günü yani Haziranın yirmi altıncı [9 Temmuz 1906] günü alıp doğruca makâm-ı seraskerî intihâb-ı küttâb-ı askerî komisyonuna götürdüm ve komisyon kâtibi mektubî kalemi mümeyyizlerinden Şevket Bey'e rica ettim ki bir an evvel mazbatası yapılıp arza gitsin. Ricamı kabul ettiler. Pazartesi günü mazbatası yapılacaktır. Fakat arzdan on beş gün veyahut yirmi gün sonra çıkarmış. Bundan on gün sonra yine gidip sual edeceğim. Arzdan çıktığı zaman malûmat vereceğim" diye yazmışlardır azizim.

Bundan anlaşılan ve evvelki yazmış olduğu fî 3 Haziran sene 322 [16 Haziran 1906] tarihli mektubunda makâm-ı seraskerîden evrakınızı alıp Tekaüt Sandığı Muhasebecisi Tahsin Bey'e verdiği cihetle evrakımız tam yirmi üç gün sandıkta baskı altında mahfuz olduğu tebeyyün etmiştir. Evet "Denizi yakamaz isem cızlatırım ya" dedikleri gibi olmuştur. Ammâ velâkin işin daha doğrusu ve hakikati budur ki ihvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere her bir umurun ve her bir şeyin bir eceli ve bir vakt-i ma'lûmu vardır. O vakt ü zaman gelmedikçe o iş meydana gelmez, âmennâ ve saddaknâ. İşte bu teehhürât ve tevkîfât cümlesi bundan ileri gelip bu yüzsüz asi Aşçı Dede'yi erenler Edirne'ye memur edip gönderdikleri zaman on sene müddetle kontrato-yı ma'neviyyeye rapt olunmuş demek olur ki o müddet tamam olmayınca buradan açılamayacağız, çünkü İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dördüncü Şubesi Müdürlüğüne icrâ-yı me'mûriyyetim hakkında Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerî intihâb-ı küttâb-ı askerî komisyonundan tanzim olunan mazbatanın tarihi fî 18 Safer sene 314 [29 Temmuz 1896] ve fî 17 Temmuz sene 312'dir. Arza gidip irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkânenin şerefsudûru tarihi dahi fî 5 Rebiülevvel sene 314 [14 Ağustos 1896] ve fî 3 Ağustos sene 312 olup bu hâlde Arabîce on sene müddet tamam ve tecavüz etmiş ise de rûmîce olan on senenin tamamı fî 3 Ağustos sene 322'de olacağından bu hâlde Allâhu a'lem önümüzdeki Ağustos'a kadar buradayız mevlânâ, hû.

Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn ruznamçeciliğinden istifa ederek Dersaadet'e gitmek üzere doğruca Erzincan'a ve hâk-i pây-i gavs-ı a'zamîye yüz sürmek üzere Erzincan'a gelip Cenab-ı Şeyh-i A'zam efendimiz bir ay kadar salıvermediler. Ramazân-ı şerîf takarrüp eylediği cihetle bilvasıta ruhsat-ı mürşidânelerinin istihsali için hâk-i pây-i Cenâb-ı Gavs-ı A'zamîlerine arz ettirilmiş. Cevaben emr ü ferman buyurmuşlar ki "Baba efendi askerî kâtibi olduğu için usûl ü nizâm-ı askeriyyeye tamamıyla vukufu vardır. Mahsus selâm ederim. Ruznamçeci efendinin tablası Erzincan'da doluyor. Ne zaman Trabzon ve İstanbul'da dolmaya başlar ise o zaman hareket ederler" buyurulmuştur. Âmennâ ve saddaknâ dedim. Bir hafta sonra tablamız Trabzon ve İstanbul'da dolmaya başlayıp destur hû erenlerim dedik. Malûm ya, asker her akşam yoklaması icra olunup mevcudun erzak tablası tanzim olunarak ona göre erzak ve guşt ve nân-ı azîz tevzi olunur mevlânâ. İşte şimdiki hâlde bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin tablası Edirne'de doluyor azizim, hû.

Bin üç yüz yirmi dört senesi Cemâziyelûlânın yirmi yedinci [20 Temmuz 1906] ve Temmuzun yedinci cuma günü yine alelusul cuma namazına Eski Câmi'-i şerîf'e ve eski makamıma gidip oturdum. [843] Bu sefer şöyle niyet eyledim ki tekaüt kâğıdımız atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye arz u takdim olunmuş. Bu bapta hatip efendi lisanından kıraat olunacak hutbede irat olunacak kelimât-ı tayyibenin remz ü işareti bu kemterleri için olsun dedim. İşte kıraat olunan hutbe bu idi:

> el-Hamdu lillâhillezî nes'eluhu'l-galebete alâ ehli'l-udvâni li-sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân ve nes'eluhu'l-imdâde bi-melâiketi'r-rahmâni li-sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân. Fe-subhânellezî nercûhu'n-nusrete bi-inâyeti'l-Kur'âni li-sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân; (neş); ellezî nes'eluhu't-te'yîde min indihi'l-mennânu li-sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân (ve neş); ellezî nercû himmetehu'r-rûhâniyyete fî kulli ânin li-sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân; (had[is]); i'lemû enne's-sultâne zillullâhi fi'l-âlemi li-irâhati'l-insâni bi-icrâi'l-adli ve'n-neşri ve'l-birri ve'l-ihsâni. Fe-emerene'l-mennânu bi-itâati's-sultâni bi-kavlihi azze ve celle fi'l-Kur'âni: "Ve ulü'l-emri minkum." Fe-vecebe fî kulli ânin en tutî'a li-sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân. Fe-innehu kemâ emerehu rabbuhu sâ'in fî muhâfazatinâ min ehli'ş-şirki ve't-tugyâni fe-lezime en tekûle Allâhumme innâ nes'eluke bi'smike'l-a'zami el-fethe'l-karîbe li-sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân; eûzu-besmele; "Fe'nfuzû [ve] lâ tenfuzû illâ bi-sultânin."

İşte azizim, bu hutbeyi de çoktan beri kıraat etmeyip bu cuma okumasının Allâhu a'lem remz ü işareti: Hatip efendi bu yüzsüz asi koca Aşçı Dede kemterine diyor ki ey yüzsüz koca budala, her zaman hatip efendi lisanından nazarına remz ü işaret olurdu. Bu defa hatip efendi, Aşçı Dede tarafından bilvekâle Sultan Gazi Abdülhamid Han hazretlerine dua ediyor ki bizim böyle altmış sene hizmet-i devlet-i aliyyede îfâ-yı hüsn-i hizmetle bu kere bin iki yüz kuruş atiyye-i ilâhiyye olan maaş ile çerağ buyurulmuş olduğu Aşçı Dede kulu ta-

rafından sultanımıza dua ve senalar ediyoruz. Ey yüzsüz mücrim Aşçı Dede, nazarında bu in'âm u ihsân-ı ilâhiyyeye sad hezâr sad hezâr hamd ü sena ve teşekkürler ile hâne-i bî-minnetinde kûşe-i vahdette oturup velini'met-i bî-minnetimiz padişahımız Gazi Abdülhamid Han edâmallâhu eyyâme umri devletihi âmin efendimiz hazretlerinin ed'iye-i hayriyyesiyle meşgul ol. İşte bu remz ü işareti hutbenin iptidasında "Li-Sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân" demesiyle amîn, yâ mu'în makamında aşk u muhabbet sayha ve güllesi meydân-ı aşk u muhabbete endâht olunmuştur mevlânâ.

Ey yüzsüz, artık muntazır ol irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkânenin şeref-sudûruna. Eyvallâh mevlânâ. İşte azizim dîdeler rûşen ve gönüller şâd u handân rûşen olsun.

Bir zamandan beri arzumanını çektiğim Hazret-i Hızır-veş
Yetişti imdâdımıza irâde-i seniyye-i cenâb-ı zıllullâh nûr-veş

Âmennâ ve saddaknâ. En son hicâb, siyah nurdur.

BU FASIL İRÂDE-İ SENİYYENİN ŞEREF-SUDÛRUYLA DERSAADET'E AZİMET HAKKINDADIR

Ey azîzân-ı fihâm ve ey âşıkân-ı izâm ve ey sâdikân-ı kirâm ve ey ihvân-ı azâ'im, lehu'l-hamdu ve'l-minne "Hâzâ min fazli rabbî"[349] yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm ve'l-hamdu ve'ş-şukru ve's-senâu mahsûsun bi-zâti'l-hakki'l-kerîmi ve'l-azîmi ve'l-alîmi ve'l-habîri ve'l-hakîmi ve'l-kadîri. Âmennâ ve saddaknâ ey mevlânâ-yı mâ ve cân-ı azîz-i şumâ ve seyyid-i sâdâtu'l-ulâ ve şems-i hakîkat-i rû-numâ Sultân-ı Ulemâ-billâh:

Emîn-i feyz-i esrâr-ı ilâhî Mustafa Fehmi
Ki nezdîgân-ı ma'nî-râ musaffâ mînumûd ez-dûr[350]

Aşçı Dede'sidir kapısında mendebur

Nazar-ı kimyâ-eseriyle oldu nur

Ticâret-i ma'nevî olan ticâreten len tebûr

Sırrına mazhar oldu müellif-i Zebûr

Ki Aşçı Dede'sidir sâhib-i tercüme-i nûrun alâ nûr

kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimizin imdâd-ı rûhâniyyet-i kudsiyyeleri berekâtıyla hak erenler bin bir bereket versin şu âhir-i ömrümde bir akçelik iş işlemek elimden gelmediği ve meşy ü harekete kudretim kalmadığı hâlde mahza in'âm u ihsân-ı ezeliyye ve atiyye ve inâyet-i ebediyye ve lutf u kerem-i sermediyye olmak üzere vekîl-i mutlak halîfe-i muhakkak olan şevketlû, mehabetlû, azamet ve kudretlû velini'met-i bî-minnetimiz padişahımız, pâdişâh-ı dîn-i İslâm ve emîrü'l-mü'minîn Sultan ibn es-Sultan el-Gazi Abdülhamid Han edâmallâhu ta'âlâ eyyâme umri devletihi ilâ âhiri'z-zamân âmin yâ mu'în efendimiz hazretlerinin bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterleri es-Seyyid İbrahim Halil bin Mehmed Ali kuluna kemâl-i şevket ü adl ü merhamet ve lutf u ihsân-ı şâhânelerinden olmak üzere şehriye bin iki yüz kuruş maaşla tekaüden çerağ buyurduklarına dair fî 15 Teşrîn-i evvel sene 322 [28 10 1906] tarihli müzeyyen şeref-sudûr u sünûh buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhîleri makâm-ı celîl-i seraskerîden fî 30 Temmuz sene 322 [12 Ağustos 1906] tarihli telgrafname ile tebşir buyurulmuştur.

---

349 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

350 "Esrâr-ı ilâhî feyzinin emîni Mustafa Fehmi'dir ki manaya yakın olanlara musaffâ gösterir uzaktan."

Hemen secde-i hamd ü sena ve teşekkür ile mine'l-kıyâm müdavim olduğum ve üzerime ayn-ı farz olan ed'iye-i hayriyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye [844] terdîfen cemî'-i âşıkân ü sâdıkân ve ihvân-ı dîn ve tarîk-i reşâdîn acilen ve kariben rızâ-yı ulûhiyyete muvafık u mutabık murâd u maksûd-ı nebevî ve uhrevîlerinin ihsan u inayet buyurulması niyaz ve ricası kemâl-i aşk u muhabbetle dergâh-ı ulûhiyyete arz olunmuş ve derhâl tedârikât-ı seferiyyeye bed' ü mübâşeretle ve "Hubbu'l-vatani mine'l-îmâni"[351] olduğu cihetle "Ey gaziler yol göründü yine garip serime" terennümüyle neşe-yâb-ı bâb-ı zevk ü sefa olarak raks u sema edip destur ya Hazret-i Pîr Mevlânâ hû dedim.

Zaten Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz ile fî 28 Rebiülâhir sene 324 [21 Haziran 1906] ve fî 8 Haziran sene 322 perşembe günü meydân-ı aşk u muhabbet olan semahanede veda olunmuş idi. Şöyle ki dördüncü selâma girip dâhil-i merkezde sema eder iken kemâl-i lutf u kerem ü ihsân-ı Cenâb-ı Mollâ-yı Rûm'dan olmak üzere rûhâniyyet-i kudsiyyeleri teşrif buyurup birlikte sema ettik, yani "Ve huve ma'akum eyne mâ kuntum"[352] sırrı cilve-nümâ-yı zuhûr olmakla bu yüzsüz asi hâm-ervah, o tecelliyât-i tûr-ı mevlânâ işte tahammül edemeyerek "Ve harre Mûsâ sa'ikan"[353] sırrının zuhuruna dahi meydan vermeyerek kanını içine akıtıp iklîm-i vücûd ve'l-kerem ve'l-cûd membalarından seyl-veş zuhur eden göz yaşıyla hırka-i aşk u muhabbetini sele verdim. Rûhâniyyet-i kudsiyye-i Cenâb-ı Mollâ-yı Rûm iklîm-i vücûd-ı kemteriyeye teşrif buyurduğu gibi mutrıba dahi Aşçı Dede'nin Tatar hüzzamının çalınması için Neyzenbaşı rûhu'r-rûh Hüsameddin Efendi'ye de emr ü ferman buyurmuş ki Tatar hüzzamı çalındı. Artık hâl-i pür-melâl ü perîşânımı sorma ki böyle kalem kâğıt ile vasf edemem, uşşakın vicdân-ı aşk u muhabbetine havale ederim. İşte bu hâl-i pür-zevk ü sefâ ile semahaneden çıkıp Hazret-i Şeyh Salahaddin'e dahil oldum ve bu hâlimden zaten haberder olup onlar da dördüncü selâma dahil olmuşlar idi. Dedim: "Allâhu a'lem bu gün semâhâneyi aşk u muhabbetle veda ettim." Buyurdular ki "Olmamalı." Böyle buyurmaları da fakire olan kemâl-i muhabbetindendir. Filhakika veda imiş ki o perşembe gününden sonra bi-hasebi'z-zâhir zuhur eden mevani hasebiyle daha Mevlevîhaneye gidilemedi azizim.

Ey ihvân-ı bâ-sefâ, Hazreti-i Pîr efendimizin rûhâniyyet-i kudsiyyelerinin teşrifiyle birlikte sema ettiğimi çok görmeyesiniz, zira ki altmış seneyi mütecaviz atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı gavsiyyelerinin kıtmîri olduğumdan işte o sâye-i mukaddesede ve ona munzam olan Gavs-ı A'zam Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat ve Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhumu'l-azîz efendilerimizin sayelerinde Japonya muharebesinin emir kumandan-ı ma'neviyyesi deruhte olunmuştur ve kemâl-i mansûriyyet ü muvaffakiyyet ile hitâm-pezîr

---

351 "Vatan sevgisi imandandır." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 345-346, no: 1102. Mevzu olduğu belirtilmiş. es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 183, no: 386, "Tespit edemedim ama manası doğrudur" demiştir.

352 "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." Hadîd, 57/4.

353 "Ve Musa da baygın düştü." A'râf, 7/143.

olmuştur. Bu kadar mı ya? Daha var; o da işbu risalede evvelce beyan ve ifade olunduğu üzere Japonya askeri alessabah Aşçı Dede'nin aşk kazanında tabh olunmuş muhabbet çorbasını nûş ederek düşmana hücum ve nây-ı mansûrun nefhiyle mansur u muvaffak olurlar idi.

İşte azizim, Aşçı Dede'nin çorbasını nûş eden asker ve nây-ı mansûru istima eden İslâm olmaz da ya ne olur. Kemâl-i memnûniyyet ü mahzûziyyetle istima olunur ki gerek Japonya ve gerek Rusya ahalisinden pek çok ve külliyetli dîn-i İslâm'a dahil oluyorlar. Niçin olmasınlar ki bundan elli sene mukaddem Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz onların İslâmiyetine teveccüh ve dua buyurmuşlardır. Şöyle ki bin iki yüz yetmiş iki senesi Rusya muharebesinin sulh u salâhından sonra Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn heyeti Erzurum'dan Erzincan'a nakil etmiş idi. İşte o zaman sa'âdet ü tecelliyât-ı feyz-i samedâniyyet cilve-nümâ-yı zuhûr olup bu yüzsüz asi baba ruznamçecinin erenler zincir-i aşk u muhabbetini Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin atebe-i felek-mertebe-i gavsiyyelerine bent ve rapt ettikleri zaman bir sabah huzûr-ı Cenâb-ı Gavs-ı A'zamîye yüz sürdüm. Hulefa-yı izâm ve ihvân-ı kirâm, huzurlarında idiler. Şöyle nutuk buyurdular ki "Bu gece âlem-i ma'nâda gördüm ki Rusya Başkumandanı Mençikof bize selâm göndermiş. Fakir de İslâmiyetine teveccüh edip ve aleykümü's-selâm dedim." İşte bu kadar buyurdular. Ancak şu kadar var ki Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin meşreb ü âdet-i gavsiyyeleri zuhurat ve feyz ü tecelliyât-ı samedâniyyeyi bu gece bir rüya gördüm diye rüya şeklinde ihvana tebliğ buyururlar idi. İşte elli sene mukaddem olan remz ü işaretleri şimdi zuhur etmektedir. Malûm ya Mençikof o havalinin ruhu mesabesindir azizim. İşi baştan tutarlar ise ilâ-nihâye ayağına kadar sirayet eder mevlânâ, hû.

İşte lehu'l-hamdu ve'l-minne bu sâye-i pîrân-ı izâmda bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerinin gerek zâhir, gerek bâtın gerek dünya gerek ukba işleri düzgün ve mihver-i lâyıkıyla cereyanı keskin ise de bi-hasebi'l-hikmet bazı kere de teehhürata düşer. Nitekim bu tekaütlüğüm muamelâtı teehhürü düştüğü gibi. Bu teehhürün sebep ve hikmeti de iki yüz ve iki cihetten olmuştur. Bir ciheti evvelce arz olunduğu üzere Edirne'de on sene müddet kalmaklığımız erenlerin mukavelesi muktezasından olduğuna ve üç yüz on iki senesi Eylülün yirmi ikinci [4 Ekim 1896] günü Edirne'ye muvasalat olunmasına binaen işte lehu'l-hamdu ve'l-minne bin üç yüz yirmi iki senesi Eylülün [14 Eylül 1906] duhulüyle müddet-i kontrato hitam bulmuştur. Diğer [845] ciheti ise fakire ait ve raci bazı umurun rüyet ve tesviyesi imiş. Bu da bizim Ziya Bey'in tezviratıyla leyle-i muzlime gibi efkâr-ı fâsidesiyle güya bedel-i îcâr ve evrâk-ı matbû'a esmânından kendisi gibi zimmetimize akçe geçirmiş, fesat tohumunu Levazım Reisi saadetlû Hacı Rıza Paşa'nın kalbine ekmiş ve bu fellâha muavenet ve şirket eden ve mine'l-kadîm kayınpederinden dolayı kuyruk acısı üvendire gibi kıçına girmiş. Şimdi fırsat bulup çıkarmak arzu eden ve bu acının siniri şekeri başına vurup mest sarhoş gibi ne yapacağını şaşırmış olan muavin değil, hâin-i bî-âr şube kuyudatını tetebbu ile yüz bin kuruşu mütecaviz birtakım zimemât bulup bunun için takdim eylediği cetvelin ziri levazım reisi tarafından temhir olunarak

müşarünileyh tarafından fakirlerine sual ve keyfiyet tahkik olunmayarak şubenin hesabına bakılmış. Levazım Birinci Şube Müdürü saadetlû Necib Efendi ruhumuza irade buyurulmasıyla alelusul birinci şube tarafından bu bapta tanzim olunan müzekkire üzerine riyâset-i müşârünileyh Necib Efendi uhdesinde olmak üzere şu'be-i mezkûrumuzu izzetlû Mehmed Bey ve Vezne Müdürü izzetlû Rasim Efendi'den mürekkep bir komisyon teşkiline zât-ı cenâb-ı müşîr-i efhamîden şeref-sâdır buyurulan irâde-i aliyye üzerine komisyon teşkiliyle iki mâhı mütecaviz tetkîkât-ı kuyûdiyye ve tahkîkât-ı lâzime ifasıyla hakîkat-i hâlin tezahürüne menut imiş. Lehu'l-hamdu ve'l-minne sâye-i pîrân-ı izâmda bu cihetle de mükemmel ve mutantan icra olunan teftişiyede zaten fakirce ve kayıtça malûm olup emrimin şeref-vürûdunda teslîm-i hazîne kılınacak akçe tezahür etmiştir. Gerçi bu iş başka suretle de tezahür eder ise de felek bu ya böyle mutantan ilân ve işâ'a ile Edirne'ye neşir ve teşhir etmek arzu etmiştir. Artık kimi sekiz yüz lira ve kimi sekiz bin lira zimmet çıkmıştır diyerek ar ve namusumuz paymal olmuş.

Hamd olsun dervişlik böyle değil mi azizim? Böyle ammâ halkı da sû-i zanda bırakmak iyi değildir mevlânâ. Binaenaleyh taraf-ı fakîrîden müşîriyet-i celîleye bir kıta istida takdimiyle hakîkat-i hâli meydana koyduk ve zimemâtın yerlerini ve mahall-i sarfını gösterip müfredât pusulasını dahi takdim ettik. Görelim Mevlâ ne eder, ne eder ise güzel eder azizim.

Şu kadar var ki bu müddet zarfında maaş alınamadığından akçesizlik ve ihtiyaç ve nefs-i emmâre kurtları Yusuf'umun gömleğini yırtıp onu perişan eyledi. Bu muammayı bizim ruhumuz müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine arz ettim. Halledemediler. Buyurdular ki "Zihnim çok doludur, hatta son cemaat yeri bile." Onların da bu nutukları hoşuma gidip dedim ki "Hani ya Medîne-i münevvere için tehiyye ve hazır ettiğim yüz adet Osmanlı lirasının beyaz kesesini bu kurtlar paralayıp ihtiyaç define sarf etmeye başladık" dedim. Buyurdular ki "Müterakim olan maaşınızdan senet yazın da akçe vereyim." Dedim: "Teşekkür ederim. Müterakim maaş ile zuhur eden deynimin tesviyesiyle 'Hitâmuhu miskun'[354] demini keşide buyurulmasını istirham ederim." Buyurdular ki "Sâye-i pîrân-ı izâmda o demi de çektik azizim." "Nasıl?" dedim. "Tıpkı ârzâ-yı âlîniz üzere ber-mûcib-i hakkâniyet bâ-sened Ziya Bey'in borcu olan üç bin küsûr kuruşun ondan ve istihdam olunan efendilere verilen üç bin küsûr kuruşun matbaa ma'âş-ı müteferrikasından ve kırk lira da zât-ı âşıkânelerinizden tesviyesine kadar verilmiştir" diyerek 30 Ağustos sene 322 [12 Eylül 1906] yevm-i çarşamba tarihiyle tebşir buyurdular. Fakir de ma'a'l-memnûniyet ve't-teşekkür eyvallâh sultanım mevlânâ deyip ammâ velâkin velinimet müşîr-i âlîşân devletlû efendim Arif Paşa hazretlerinin kemâl-i irfân ve fakirlerine olan itikadı muktezasınca müşarünileyh Necib Efendi'ye buyurmuşlar ki "Hacı efendi, mümin muvahhit ve müstakim bir efendidir, bilirim yalan söylemez, sözleri doğrudur, efendilere vermiş olduğu akçenin tesviyesi ciheti gidilmesini" emr ü irade buyurmuş.

354 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

Lâkin bizim Hacı Rıza Paşa yadigârı zâhiren fakire ri'âyet-i mahsûsası vardır, ammâ bâtınen böyle değildir. Erenlere hafî yoktur, onlar her şeyin bâtın ve hakikatini bilirler ve müşahede ederler. Binaenaleyh bizim Yusuf'umuzun gömleğini yırtmaya sebebiyet verdiği için bir illet kurdunu da müşarünileyhin kalbine gönderilip o kurt onu da alt etmiş, yatağa düşürmüş. Bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin bundan haberi yoktur. Leyle-i mi'râcda Mevlevîhaneye med'uv idim. Müşarünileyh Necib Efendi de teşrif buyurdular. Esnâ-yı muhabbette reis paşanın hastalığının ziyadeliğinden bahsettiler. Dedim: "Reis paşa hasta mı?" "Evet, bir haftadan beri ziyadece hastadır." Gönlüme geldi ki "Bizim yüz lirayı perişan etti, onun da mukabeleten o kadar lirası perişan olsun!" Onun üzerine müşarünileyh Necib Efendi'nin kulağına hafiyyen dedim ki "Yüz lira bedel-i nakdî versin de kurtulsun." "Evet nazarınıza mukabele etsin" buyurdular. Sertabip Miralay İzzetlû Hüsni Bey sual etti "Ne dediniz?" diye. Ona da böylece söyledim. Buyurdu ki "İş geçmiştir, yani kalp illetine müptelâ olmuştur." Evet azizim öyledir. Fakir kalbine dokuna her kim, [846] gelir Allah okuna. Dersaadet'ten mahsus meşhur bir tabip getirdiler. Ber-vech-i peşîn elli adet Osmanlı lirası verdiler. Elli liradan mütecaviz de şuraya buraya sarf ettiler. Cemean yüz lirayı savuşmuş. Cenâb-ı Hak acısını unutturmasın ki bir daha bilâ-tahkîk ve-lâ tecessüs böyle bir işte bulunmasın azizim. Diğer sebepler de cezalandılar ki redif silâh altına alıp müsebbipler de asker oldular. Hele bizim muavin Şükrü Efendi'yi artık sorma. Bet beniz kül gibi. Şimdiye kadar böyle silâh altına girmemiş. Eğer tabura gider isem muhakkak ölürüm diye eylediği telâşı ve duçar olduğu ıztırabına merhameten dördüncü şubede bir mülâzım efendiden başka kimse olmadığından şube sayesinde af olunmuştur, yani tabura gitmeyip asker elbisesiyle şubede istihdam olunacaktır. Ammâ maaştan ziyadece mutazarrır olacağına şüphe yoktur. O da canını kurtarsın da elli altmış lira gitsin, razıdır azizim.

Gelelim bizim liralara. Bu liraların ibtidâ-yı sarfından on adedini beşibiryerde edip iki adet beşibiryerde âl-i abâ hürmetine refikam Dilber hanımefendinin sîne-i dil-rübâsına talik ettim, çünkü hanım-ı mûmâileyhânın hâl ü şânı cennet hurileri hâl ü şânı gibi olduğundan ona olan hürmet ü ri'âyet-i mahsûsam ancak Cenab-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin nisâ hakkında olan hürmet ü riayet sırrına mazhar olmak içindir mevlânâ. Teehhürat şubelerinden bir şubesi bu idi ki hanım-ı mûmâileyhâ görmüş olduğu mana üzerine bir sabah fakire hitaben buyurdular ki "İstanbul'daki haneyi şimdiye kadar mahdumum İsmail Efendi tarafından şehriye beş mecidiye ile kiraya verilip kendisi Tophane'ye yakın olsun için Fındıklı'da bir hane kira edip oraya veriyor. Şimdi yazmış olduğumuz mektup üzerine kiracıları çıkarmış. Ammâ yine bizden beş mecidiye bedel-i îcâr alıyor İstanbul'da bir sene kadar ikame edip sonra Medîne-i münevvere'ye hicret olunacağına ve sözde her cuma Eyyûb-ı Ensârî radıyallâhu anhu hazretlerinin ziyaretine gideceğinize ve bunun için beher hafta bir mecidiye araba ve vapur ücretine vereceğinize binaen Eyyûb Sultan'da dört beş mecidiyeye bir hane kira edip hicrete kadar o sultanın huzurunda leyl ü nehâr zikr ü fikrimizle meşgul olmak daha güzel olmaz mı?" dedi.

El-cevâb dedim: "Bu sizin nutkunuz ayn-ı lutf u ihsân olarak taraf-ı ilâhiyyeden ilham gibidir" deyip artık yüz bin hamd ü senalar ile kabul edip serîan keyfiyeti mumaileyh İsmail Efendi'ye yazdım ki şimdiden Eyüp Sultan'da bir hane tedarikine baksın diye.

Aradan bir hafta geçti. Refikam hanımın akrabasından ve cennet hatunlarından bizim Şems Hanım'ın hasbe'l-îcâb İstanbul'a gitmesi lâzım gelip kendisine iki adet mecidiye verdim ki Eyüp Sultan'a gitsin. Onun orada ahbapları çoktur. Türbe-i şerîfe karîb bir hane tedarik etsin ve fakire serian yazsın diye. Filhakika Eyüp Sultan'a gitmiş. Ba'de'z-ziyâret çok dualar edip türbe-i şerîf civarındaki ahbapların hanesine gidip sual etmiş. İstediğimizden alâ ve bâlâ türbe-i şerîfe karîb üç katlı altı adet odalı vasi bahçesiyle her türlü meyvesi ve mükemmel havuzu olduğu hâlde şehriyesi iki adet Osmanlı lirasına ise de, mumaileyh Şems Hanım, fakiri medh ü sena etmiş olmalı ki hane sahibi efendi yekten sekiz adet mecidiyeye tenezzül etmiş. Şayet bu hane size büyük ve icarı çok gelirse yine mumaileyh efendinin bu hanesi ittisalinde yaptırmakta olan dört odalı hanenin buraya teşrifinizde efendi-i mûmâileyh ile konuşup karar verilmesi ve acilen bu mektubumun cevabı yazılması mumaileyh Şems Hanım mektubuyla bildirmiş. Fakir de derdest yaptırmakta olduğu dört odalı hanenin şimdiden isticara talip olduğumu yazdım.

Ey azizim, işte bu sırda, yani Hazret-i Hâlid radıyallâhu anhu efendimiz hazretlerini civâr-ı kudsiyyelerine kabulümüzde evvelce ikinci ciltte 307. sayfada beyan olunduğu üzere bayram gecesi türbe-i sa'âdetleri eşiğine baş koyup kıtmîr-veş sızlandım ve Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz hazretlerini müsafereten kabul buyurulduğu gibi bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerini de kabul buyurmuşlardır. Muahharen mumaileyhâ Şems Hanım fî 17 Eylül 322 [30 Eylül 1906] perşembe günü Edirne'ye avdet ettiler. Keyfiyeti sual ettim. Dedi ki "Evvelce size yazdığım gibi Eyüp Sultan'da Kurukavak caddesinde 34 numaralı İbrahim Efendi'nin hanesidir, yani sâhib-i hânenin ismi de sizin gibi İbrahim Efendi'dir. Hele büyük bahçenin meyvesini sual etme, yani mükemmel bir bahçedir. Bunun için mahsus bahçıvan tutulması lâzımdır. İşte hane sahibinin de iki liradan tez el sekiz mecidiyeye tenezzül ettiği sizin hüsn-i hâl ve ahlâk-ı hamîdeniz ile daima Kur'an tilâveti ve zikrullâh ile meşguliyetinize binaen sekiz mecidiyeye tenezzül etmiştir ve muahharen zât-ı âlînizden gelen cevap üzerine ufak dört odalı haneyi icar etmek üzere tekrar gittim. Ne çare ki beş mecidiye kiraya vermiş. Hatta büyük haneyi dahi iki liraya icar etmişler. Sonra mumaileyh İbrahim Efendi dedi ki hele efendi İstanbul'a gelsin, o zaman bir çaresine bakarız diyerek [847] işte hanesinin dahi numarasını verdi ki bu numara ile sual edip bulasınız ve görüşesiniz" dedi. Fakir de fevkalâde teşekkür ettim ki zaten erenler huzûr-ı Hazret-i Hâlid radıyallâhu anhu efendimize kabul buyurmuşlardır ki bu kadar muamele meydana gelmiştir. İnşâallâhu ta'âlâ karîben gidilip atebe-i felek-mertebe-i Cenâb-ı Eyüp Sultan'a yüz ve gözler sürülüp de mahallemizin caddesi olan Kurukavak gibi huzûr-ı sa'âdetlerinde daim ve baki kalırız azizim.

Bugünkü gün bin üç yüz yirmi dört senesi Şa'bân-ı şerîfin birinci [20 Eylül 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi Eylülün yedinci perşembe günüdür. Tekaütlüğümüz atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye arz u takdim olunalı tam elli gün olmuştur. Henüz irâde-i seniyyesi şeref-sudûr buyurulmamıştır. İşte bu teehhürât cümlesinden birisi de Cenab-ı Hak sevgili bir tanesi Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin hürmetine karîben ve acilen sıhhat ve afiyet cenâb-ı hilâfe-penâhîye iade ve ihsan buyursun, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn.

Biraz rahatsızlıkları zarurî ve tabiî arza giden evrakın sebeb-i te'hîri olmuştur. Binaenaleyh müdavim olduğum ve evkât-ı hamsede can u gönül ile cenâb-ı emîrü'l-mü'minîn padişahımız Gazi Abdülhamid Han efendimiz hazretlerine eylemekte olduğum du'â-yı sıhhat ü afiyet ü selâmetleri tekrar be-tekrar yâd u tezkârıyla dergâh-ı ulûhiyyete arz u niyaz olunmakta kusurum yoktur. Bununla beraber bi-hasebi'z-zâhir bu âlem, esbâb âlemi olduğu cihetle esbaba da tevessül etmek lâzimeden olmasıyla mukarrib-i pâdişâhî olan yâver-i ekrem ve dâmâd-ı şehriyârî ve fakirlerinin zâhir ü bâtın mahbûb ve mergubum ve kurretü'l-ayneyn rûhu'r-rûh devletlû, atufetlû Hâlid Paşa efendimiz hazretlerine bunun için yazılan arîza-i fakîrî suretidir:

Ma'rûz-ı Efkar-ı Fakîrleri ve Kemter-i Ekmelleridir,

Ey benim velinimetim ya Hazret-i Hâlid, hâk-i pây-i ûyûn-ârây-ı âsafânelerine şimdiye kadar yüzüm ve gözüm sürüp taciz ve tasdî' etmediğimin sebeb ü hikmeti kemâl-i aşk u muhabbetimden gönül arzu etmez ki zâhir ü bâtın efendimizi rahatsız edeyim ve zihn-i veliyyü'n-ni'amîlerini teşviş edeyim. Lâkin velâkin şimdi artık ister istemez tacize ve arz-ı hâle mecbur oldum. Şöyle ki altmış senelik emektarlığıma merhameten bin iki yüz kuruş maaşla tekaütlüğümün atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye arz olunalı iki mâha karîb olup henüz irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne şeref-sudûr buyurulmamış. Gözlerimin fenalığı günbegün tezayüt edip Hudâ-nekerde bütün bütün kapanmadan bir daha cemâl-i bâ-kemâl-i a'zamîleri kemâl-i aşk u muhabbetle müşahede edeyim ve leyle-i berâtta inşâallâhu ta'âlâ beratımı yed-i vâlâ-yı cenâb-ı mevlânâ-yı Hâlidâneleriyle ahz edeyim. Niyet-i hâlisânemi hayyiz-i kabûle getirilmesi ancak velinimet efendimiz hazretlerinin başkâtibi devletlû paşa hazretlerine ricasıyla bir an evvel arz olunmasına mütevakkıftır. Âmennâ ve saddaknâ. Her hâlde emr ü fermân hazret-i mevlânânındır, hû. Fî 5 Eylül sene 322 [18 Eylül 1906]. Levazım Dördüncü Şube Müdürü İbrahim.

Ey azizim, işte esbâb-ı te'ehhürâttan bir sebeb-i müte'essife ve müte'ellime de "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ûne"[355] kelâm-ı hoş-bûy-ı hakîkat ve rû-nümâ-yı cemâl-i samedâniyyet ve huzûr lî-maallâh kudsiyet ve takarrüb ilallâh bî-

355 "Biz Allah içiniz ve biz O'na döneceğiz." Bakara, 2/156.

mekân-ı ehadiyyet oldu ki bu da evvelce zikri sebkat eden İkinci Şube müdüriyetinden mütekait, ihvân-ı tarîkat-ı aliyyeden fakirleri gibi Mevlevî meşâyıh' mukallidînînden sâhib-i destâr ü destûr olan ruhumuz Hazret-i Hâlid kuddise sırruhu'l-azîzin cenaze alayı oldu. Şöyle ki leyle-i mirâcda birlikte Mevlevîhanede bulunduk. Akşamdan güzel güzel taamlar ekl ettik. Hatta küçük mahdumu ruhu canı dahi birlikte getirip sofrada eli sahana yetişemediğinden onun önüne taamlar kor idi. Bâtınen de benim vekilim olacaksın manasını remz ü işaret eder idi. Badehu semahaneye girdik. Birlikte kemâl-i aşk u muhabbetle sema ettik. Sonra huzûr-ı hazret-i şeyhte muhabbet ettik. Şu kadar var ki gözlerinin zafiyetinden şikâyet eder idi. İki de bir de sikke-i şerîfi başından çıkarıp takke ile oturur idi. Bu da başında olan ağrıdan idi. Malûm ya "Ölüm geldi cihana baş ağrısı bahane" sırrından haber verir idi. Ferdâsı günü fakir miraciyede bulunamadım. Efendi-i mûmâileyh miraciyede hazır olup hatta sufiye zikrine dahi dahil olmuş. Badehu salı günü rahatsızlığı ziyadelenip yatağa düşmüş ve bir hafta sonra yani bin üç yüz yirmi dört senesi Şa'bân-ı şerîfin altısı [25 Eylül 1906] salı gecesi saat onda teslîm-i rûh etmiş ve sabahı minarelerde "es-salâ yâ ihvân Hâlid Efendi'nin cenaze alayına!" diye müezzinler nida etmiş ve sultanlar gibi sallana sallana salı günü öğle namazına Eski Câmi'-i şerîf'e getirilmiştir. Bu yüzsüz asi de bi-hasebi'z-zâhir iftirâk ve bi-hasebi'l-bâtın ittihâd-ı ma'nevîlerini mütalaa ve tefekkürle câmi'-i şerîfe geldim. İttihadın manası bu ki fakirleri Erzincan'da iken validemin vefatı haberine dair İstanbul'dan gelen mektubu Hazret-i Gavs-ı A'zam kuddise sırruhu'l-azîz efendimize arz ederek ibrâz-ı hüzn ettim. Buyurdular ki "Valideniz hayatında size pek uzak idiler, lâkin şimdi size yakın oldular ki daima sizinle beraberdir." Amennâ ve saddaknâ azizim. Bu nutk-ı sa'âdeti bununla ispat ederim ki öğle namazının farzına kıyam edip [sayfa sonu yırtık] rekatta iken mumaileyh Hâlid Efendi'ye teveccüh ettiğim anda rûhâniyyet-i kudsiyyeleri öyle şimşek çakar gibi çakıp yıldırım-veş nasıl [sayfa sonu yırtık] sayha ettim. Sağ tarafımda Mevlevî şeyhi Salahaddin Efendi ve solumda Erkân-ı Harbiyye Başkâtibi Hasîb Efendi idi. Bunların irfanları [sayfa sonu yırtık] [848] Hâlid Efendi'nin ruhaniyeti idi Hacı Efendi'yi sayha ettiren. İşte azizim, gıpta buna olur ki koca Hâlid imanını kurtarmış. Binaenaleyh kuddise sırruhu'l-azîz dedim. Efendi-i mûmâileyh her ne zaman şu'be-i âcizîye gelse idi, oda kapısından "şeyhunâ" diyerek güzel beyitler okuyarak gelir idi ve muhabbetimiz dahi dünya kelâmı olmayıp bâtın-ı tarîkat, hakîkat-i aşk u muhabbet idi. Zaten şubeye her kim gelir ise bu muhabbetten başka muhabbet olmazdı azizim. Artık bilmem ki "şeyhunâ" kim oldu mevlânâ. Badehu cenaze namazına dışarı çıkıp namazı eda ettik. Müşir paşa hazretleri emir göndermiş ki musallaya geleceğim, ben gelmeden cenazeyi kaldırmasınlar. Cenaze namazından sonra üç dört dakika kadar tevkif ettik. Teşrif buyurdular. Mumaileyh Hasîb Efendi yanımda idi. Koca Arif dediğimi işitti, yüzüme baktı. Ne ise dua oldu, cenazeyi kaldırdılar. Önünde Mevlevî canları ism-i celâl çekerek fakir de cenazenin arkasından ağır ağır yürür idim. Haberim yok, müşir paşa hazretleri de arkamdan gelir imiş. Fakire yaklaştıkta şöyle nutuk ve hitap buyurdular ki "Hacı efendi, görüşemiyoruz, dargın mıyız?"

Hemen dönüp eteğini öpüp "Aman efendim, merhamet buyurun, estağfirullâh du'â-yı devletinizde asla kusurum yoktur. Ma'lûm-ı devletinizdir, ihtiyarlık huzûr-ı sa'âdetinizden dûr ediyor. Cenâb-ı Hak, Hâlid Efendi yattıkça efendimize ömür ve afiyet ihsan buyursun, arifsiniz" dedim. Tebessüm ile temenna edip ileriye teşrif buyurdular. Fakir de arabaya râkiben diğer caddeden cenazeden evvelce Mevlevîhaneye gidip gül-i ra'nâ gibi açılmış hoş-bûy-ı misk ü anber saçılmış olan kabrinin başında muntazır-ı Hazret-i Hâlid oldum. Niçin olmayayım ki ruhaniyetleri sayesiyle arif-billâh olan bir müşîr-i âlîşânın mazhar-ı iltifatı oldum. Lâkin ulü'l-emre itaat sırrından gafil olan hussâd-ı asrın hasetlerine dokunup bu kadar da tabasbus etmenin lüzûmu yoktur diyerek birtakım itirazda bulundular. Hâlbuki tabasbus iki nevidir. Birisi tabasbus-ı kelbiyye, diğeri tabasbus-ı hakkiyyedir. Kelbiyye "ed-Dunyâ cîfetun ve tâlibuhâ kilâbun"[356] hadîs-i şerîfi mucibince dünya talebi için olan tabasbus-ı kelbiyye ve cîfiyyedir. Ammâ tebasbus-ı hakkiyye işte ulü'l-emre itaat sırrından haberdar olan ârif-i âgâhın ariflere eyledikleri tabasbustur azizim. Bu bir mebhas-ı tavîl olup buna bahsimiz müsait değildir. Ancak gören görünen nazır manzur şahit, meşhut haktır, mevlânâ.

Bizim berber Tatarzade Mehmed Ağa'nın söylediği beyti işit:

Sen seni gör sen seni sen seni
Görmez isen şişirirler enseni

Fakir de nazire olarak

Sen seni gör sen seni ey sersemî
Görmez isen şişirirler enseni ey serseri

dedim mevlânâ. Sersemliğin, serseriliğin lüzumu yoktur. Gözün iyi aç, nazar-ı hakîkat-bîn ile nazar eyle ki bu kerhâne-i âlemde mutasarrıf kimlerdir? Arifler-dir. Arif ol, âşık ol, sadık ol, olmaz isen oluncaya kadar boza pişirirler ensende azizim.

Merhum ve mağfur bizim ruhumuz canımız Hazret-i Hâlid, Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı gav-siyyelerine baş koymuş Mesnevîhân kıtmîrlerdendir. Niçin sahip çıkmasınlar, niçin arayıp tarayıp sual etmesinler?

Hikâye:

Hazret-i Pîr efendimiz zamân-ı sa'âdetlerinde bir gün mürîdâna ders takrir eder iken teveccüh ve rabıtaya varmışlar. Dört beş dakika kalmışlar. Sonra ser-i sa'âdetlerini kaldırıp yine ders takririne meşgul olmuşlar. Badehu hücre-i

356 "Dünya bir leştir, leşin talipleri ise köpeklerdir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 409, no: 1313. Bu-rada "ed-Dunyâ cîfetun ve tullâbuhâ kilâbun" şeklinde olup es-Sagânî mevzu olduğunu, el-Aclûnî de anlamı doğru olsa bile hadis olmadığını ifade etmiştir. Benzer lafızlarla ak-tarılan bir söz Hazret-i Ali'ye dayandırılmaktadır.

sa'âdetlerine avdetlerinde mukarribînden bir zat bu teveccühleri sırrından sual etmişler. Hazret-i Pîr efendimiz buyurmuşlar ki "Bir tarihte bizim dervişanımızdan bir can sefere gider iken esnâ-yı râhta haramiler bu dervişi soydular. O haramilerden birisi canın başındaki sikkeyi alıp başına koyup istihza tarikiyle bu nasıl külâh deyip kahkaha ile güldü. Şimdi yani bugün o harami vefat ediyordu. Şeytan onun imanını selb etmeye savaşır idi. Onun için teveccüh edip imanını şeytandan kurtardım, zira ki her ne kadar istihza tarikiyle ise de bizim fahrimiz altına girmiştir. Bize lâyık olan budur." buyurmuşlardır azizim hû, imanım mevlânâ.

İşte inşâallâhu ta'âlâ en son teehhürât cümlesinden olan tevkifimiz Hazret-i Hâlid'in cenaze alayı olsun ki onu da ifa ettik. Artık leyle-i berâta da bir hafta kalmıştır. Bakalım beratımızı nerede alacağız sultanım, hû. "Zâlike takdîru'l-azîzi'l-alîmi."[357] Âmennâ ve saddaknâ.

İşte azizim, rûhu'r-rûh velinimet devletû, atufetlû Hâlid Paşa efendimiz hazretlerinden şeref-vürûd eden cevâbnâme-i devletleri aynen buraya derc olunmuştur:

Sûret-i Cevâbnâme:

Saâdet-meâb-ı reşâdet-nisâb Efendim Hazretleri,

Tekaütlüğünüz hakkında tanzim ve takriben iki ay evvel atebe-i mukaddese-i hilâfet-penâhîye ref' ve takdim edilen arz tezkiresi üzerine henüz irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-ta'alluk etmediğinden [sayfa başa yırtık] başkitâbet-i celîle nezdinde teşebbüs-i delâlet-kârânede bulunmaklığım ricasını şamil mektûb-ı âlînizi aldım. Ârzû-yı reşîdânenizin husulü esbâbına lede't-tevessül [sayfa başa yırtık] mütedair evrak ile beraber husûsât-ı mühimme-i sâireye müteallik tezakir ve mezâbitin dahi kitâbet-i müşârünileyhâca henüz arz olunamayıp fakat [sayfa başa yırtık] ahd-i karîbde ve bir zamân-ı münâsibde irâde-i seniyyenin istihsali memul bulunmuş olduğundan cevaben beyana ibtidâr ve takdîm-i ihtirâm [sayfa başa yırtık] istifsar olunur. O bapta irade efendimindir. Fî 14 Eylül sene 322 [27 Eylül 1906].

İşbu cevâbnâme-i devletleri tarihine nazaran Eylülün on üçüncü [849] günü başkâtip devletlû paşa hazretlerine mülâkat ile fakirin tekaütlüğüme dair olan tezkire-i resmiyye sual buyurulmuş ve alınan cevap Eylülün on dördüncü perşembe günü yazılmış ve cumartesi günü alessabah yed-i fakîriye vusul bulmuş. Bunu neden istidlâl ettiniz der iseniz, fakirin çarşamba günü gönül âleminin küşadıyla bizim Asım Efendi'ye hitaben söylediğim nutuk ve Müdavim Mustafa Efendi'ye duvara yazdırdığım tarihle işhâd eylerim. Şöyle ki kâğıdımız arzdan çıkmış veyahut çıkıyormuş gibi gönlüme bir sürur u hubûr tecelli et-

357 "Bu o üstün ve bilen (Allah)ın takdiridir." En'âm, 6/96; Yasin, 36/38; Fussilet, 41/12.

mekle buna remz ü işaret olarak mumaileyh Asım Efendi'ye dedim ki "Oğlum bu âlemde tahsil olunacak şey keşif imiş. Ne iyi şeydir, asla şek ve şüphe kalmaz keşif ile ayan olan şeyde" dedim. Sonra Müdavim Mustafa Efendi'ye dedim ki "Oğlum, şu duvara bugünkü tarihi yaz ki gelecek tebşirat ve müjde bahşişini sen alasın." O da duvara fî 13 Eylül sene 322 [26 Eylül 1906] yevm-i çarşamba diye yazdı. Ne güzel ve ne alâ keşiftir azizim. Daha bu keşfin bakiyesi vardır, o da mumaileyh Mustafa Efendi'nin perşembe gecesi görmüş olduğu rüyasıdır ki duvara yazdığı günün gecesi görmüştür.

Rüya:

Zât-ı âlî-i veliyyü'n-ni'amîleri makâm-ı âlîlerinde ve Asım Efendi dahi Şükrü Efendi'nin yanındaki koltukta oturdukları hâlde postacı Kemal'in odaya girerek damat paşadan vüruduna intizarda bulunduğunuz mektubu hâmil olup pirinçten mamul sarı, yassı ve müdevver bir şekilde masanın üzerine bırakılmasıyla elinizde hazır etmiş olduğunuz bahşişi derhâl avucuna sıkıştırıp Postacı Kemal maruz mektubu açmak için eline alarak uğraşmış ise de açamayarak hemen efendimiz elinden alır almaz müdevver bulunan mektup derhâl horoz kafası şekline girip hatta horoz kafasının birkaç misli büyüklüğünde yine pirinçten mamul ensesindeki izhâr-ı dehşet eden parmak cesametinde tüyleri muazzam bir surette sarkmış; bir müddet uğraşarak güç hâl ile açıp mukaddem tarif olunan pirinçten mamul yassı ve müdevver şekline müşâbih gayet parlak bir billûr içerisinden zuhur ederek asıl mahut mektup ise billûrun derununda olduğundan hiç güçlük çekilmeksizin billûrun derunundan gayet büyük ve zahrı Fransızca matbu bir mektup çıkarıp hafiyyen okumakta bulunduğunuz bir hâlde uyandım.

İşte azizim bu rüya da zâhir ü bâtın tetkik olunursa remz ü işareti ne olduğu erbabının malûmu olur mevlânâ. Binaenaleyh artık başka bir söz ve sazımız kalmayıp dairedeki câmi'-i şerîfin duvarına talik olunan levha ile emir ve tembih buyurulduğu üzere "Hasbunallâhu ve ni'me'l-vekîlu"[358] "Ni'me'l-mevlâ ve ni'me'n-nasîru"[359] "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîmi" "Ve mâ tevfîkî illâ billâhi aleyhi tevekkeltu ve ileyhi unîbu"[360] "Ve men yetevekkel alallâhi fe-huve hasbuhu."[361] "E-leysallâhu bi-kâfin abdehu"[362] Allah bes, baki heves. "Kullu şey'in hâlikun illâ vechehu"[363] "Elâ kullu şey'in mâ halallâhi bâtilu." Âmennâ ve saddaknâ.

---

358 "Allah bize yeter, O, ne güzel vekildir." Âl-i İmrân, 3/173.

359 "O, ne güzel sahip, ne güzel yardımcıdır!" Enfâl, 8/40.

360 "Başarım ancak Allah(ın yardımı) iledir. Yalnız O'na dayandım ve yalnız O'na yönelirim!" Hûd, 11/88.

361 "Kim Allah'a dayanırsa O, ona yeter." Talâk, 65/3.

362 "Allah kuluna kâfi değil mi?" Zümer, 39/36.

363 "O'nun yüzü (zatı)ndan başka her şey helâk olacaktır." Kasas, 28/88.

İnşâallâhu ta'âlâ ahd-ı karîbde biz de acz ü kusur ve isyanımızı gönlümüzün bir küşadı zamanda arz ederiz Hazret-i Mevlânâ'ya, sultân-ı evliyâya, cûd ü kerem-i bî-nihâye olan Mollâ-yı Rûm hû dem-i Sultan Mevlânâ'ya azizim.

Müşarünileyh Damat Hâlid Paşa hazretlerinin cevâbnâme-i sâmîlerini aldığım cumartesi günü refikam ile taallukattan Şems Hanım ve Şems Hanım'ın yetim kalan iki oğulları beraberce Edirne'deki yerli topçu kalesi ittisalinde medfûn-ı hâk-i ıtrnâk olan ve haftada bir kere yani her cumartesi günleri ahali ziyaretine gidip orada olunan dua ve niyaz ekseriya makbûl-i dergâh-ı ilâhî olarak murat ve maksutlar feth ü küşadına olan fâtih-i Edirne Hızır Baba nâm-ı âlîşânıyla yâd olunan zât-ı âlî-kadr kuddise sırruhu'l-azîzin ziyaretlerine gittiler. Pek çok tazarru ve dua ve niyaz ve ricalar etmişler ki ahd-ı karîbde tekaütlüğümüzün emri gelip İstanbul'a gidelim diye. Ziyaretten avdet edip böylece dua ettiklerini ve yetim çocuklara Yâsin-i şerîf kıraat ettirerek onlar da baba hazretlerine çok yalvarıp dua ettiklerini söylediler. Fakir de memnun oldum. O gece refikam Dilber Hanım, görmüş olduğu rüyasını şöyle nakl ü hikâye eyledi ki gayet yeşillik ve ağaçlık büyük bir bahçeli hanede oturuyorum. Güya orası bizim hanemiz imiş. Onu gördüm ki oda kapısından içeri bir pîr-i fânî ak sakallı nûrânî yüzlü bir zât-ı şerîf girdi. Onu görür görmez hemen ayağa kalkıp kemâl-i ta'zîm [ü tekrîm ile] karşısında durdum. Şöyle hitap edip buyurdu ki "Nedir bu aceleniz? Ne oluyorsunuz? Neniz eksiktir? Rahat u huzurunuz yerinde!" diye güya tekdir gibi söyledi. Ben de ziyade havf edip "Efendi kâğıt verdi, ona bakıyoruz" dedim. Buyurdu ki "Ona da söyle acelenin lüzûmu yoktur, her bir şeyiniz [sayfa sonu yırtık] ne oluyorsunuz?" deyip avdet buyurdular diye alessabah nakl ü hikâye edince bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin hoşafının suyu çekildi, [sayfa sonu yırtık] dizlerinin bağı çözüldü. Bir daha tekaütlük sözünü söylemeye ve arkasını aramaya tevbe-yi nasûh ile tövbe edip "Kâlâ Rabbenâ zalemnâ enfusenâ [ve in lem tegfir lenâ ve terhamnâ] le-nekûnenne mine'l-hâsirîne"[364] niyazıyla hatm-i kelâm ü merâm eyledim azizim, hû.

Müşarünileyh Damat Paşa hazretlerinden gelen cevâbnâmeyi aynen [sayfa sonu yırtık] [850] ve takdim ettim. Tamamıyla mütalaa buyurup "Ne yapalım hacı efendi?" buyurdular. Arz ettim ki "Gözlerimin fenalığı günbegün tezayüt etmekte, hatta efendimizi iyi teşhis edemiyorum, dumanlı görüyorum. Gözlerimin tedavisi için Dersaadet'e izamım hakkında makâm-ı Cenâb-ı Seraskerîye inha buyurulmasını istirham ederim." Buyurdular ki "İstida ettikte sıhhiyece bi'l-mu'âyene alınacak raporun leffiyle makâm-ı müşârünileyhe yazalım iyi olur" buyurdular. Derhâl istida ettim. İntihâb-ı küttâb komisyonundan fî 17 Eylül 322 [30 Eylül 1906] tarihiyle muayenenin icrası için sertababete havale olunup fî 18 Eylül sene 322 [1 Ekim 1906] yevm-i pazartesi merkez hastahanesine arabaya râkiben gittim. Edirne'ye geleli tam on sene olmuştur, bir kere hastaneye gitmek nasip olmamıştır. Hâlbuki dördüncü şubenin asıl vazifesi hastanelerin muamelâtı olup onlar için teşkil olunmuştur, yani hastaneler umu-

364 "Dediler: Rabbimiz, biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, muhakkak ziyana uğrayanlardan oluruz!" A'râf, 7/23.

runa rü'yet ve tesviyesi bu şubeye aittir ve bununla şube müftehirdir ve şube efendileri de hastagân sayesinde kemâl-i sıhhat ü âfiyetle iftiharâne çalışırlar. Bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri on sene oldu, bir kere başım ağrımadı ve efendilerin dahi başları bile ağrımaz. Ammâ geçen sene sol elimde ameliyat icrası bi-hasebi'l-bâtın bir cezâ-yı ma'neviyye idi. Onun ledünniyâtı evvelce arz olunmuştur. Âşıkların manevî olan derd ü belâsı kâfîdir. Onlara zâhirde derd ü belâ yoktur azizim. Acaip dedem, hastaneleri niçin asâkir-i cenâb-ı mülûkâneden tefrik ve onlara fevkalâde meziyet gösterdiniz. Evet öyledir azizim, zira ki hastagân hakkında olan fezâil ü meziyet ve tecelliyat pek çoktur. Cümlenin malûmudur. Tafsilâta bahsimiz müsait değildir. Urefâ-yı izâm hazerâtının malûmudur.

İşte fakirin en son mu'âmele-i butûniyye ve ledünniyât-ı esrâriyye hastaneyi ziyaret imiş, çünkü dünyada Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvere ve Beyt-i makdis'ten başka vâcibü'z-ziyâret olan mahaller hastanelerdir ki bunun fezâil-i kesîresinin tadadı kabil değildir, çünkü iyâdet hakkında ne kadar âsâr ve âyât vardır. Velhâsıl yedi sekiz yüz mevcudu muhit olan hastagân-ı asâkir-i cihâdiyye-i İslâmiyye muhacirinin hâbgâh-ı râhat u huzûru ü zevk-i tecelliyât-ı sürûr-ı vücûd-ı ma'nevîleri olan hastanenin atebe-i felek-mertebe-i kudsiyyesine yüz sürüp derununda olan ve cihâd-fî-sebîlillâh için terk-i vatan ile ana ve baba ve evlât ve ayalinden cüda düşmüş ve hasbe'l-beşeriyyet hastalanıp yataklara yatmış olan mümin ve muvahhidînin münkesirü'l-kulûb olan kalpleri Cenâb-ı Hakk'ın tecelliyât-ı nazargâhına mazhar düşmüş olan ihvân-ı dîn-i mübînin ziyaretleriyle bunlar için tehyie ve ihzâr olunan her türlü tedaviyat ve mualecatı ve et'ime ve eşribe ve etibba ile elbise ve yatakların ve koğuşlarının kemâl-i tahâret ü nezâfiyetleri be-hakk-ı Hudâ bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye fevkalâde hayret vererek bunların cümlesi emîrü'l-mü'minîn olan velini'met-i bî-minnetimiz padişahımız şevketlû mehabetlû kudretlû efendimiz hazretlerinin in'âm u ihsân u inâyât-ı bî-gâyâtlarından olduğu cihetle artık velini'met-i bî-minnetimize nasıl ve ne yolda dualar edeceğimi bilemedim. Orasını Cenâb-ı Hak bilir ki nasıl dua ve niyazda bulundum azizim.

Muayenemiz bi'l-icrâ iki ay mâh müddetle Dersaadet'e terhisime rapor verdiler. İki gün sonra yani çarşamba gecesi leyle-i berât olup sene-i sâbık misilli leyle-i mübârekede olunacak dua ve niyazları icra edip vahdet ettim ve güzel rüyalar gördüm ve tebşîrât-ı ma'neviyyeler aldım. Ferdâsı çarşamba günü kandil tebriği için hâk-i pây-i cenâb-ı müşîr-i a'zamîye yüz sürüp dualar ettim ve dedim ki "Görmüş olduğum rüyalara nazaran inşâallâhu ta'âlâ raporun makâm-ı Cenâb-ı Seraskerîye takdiminden evvelce irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-sudûru memûl-ı kavîdir efendim" dedim. Müşarünileyh hazretleri de "İnşâallâhu ta'âlâ hacı efendi" buyurdular azizim.

İşte mevlânâ, beratımızı yine Edirne'de aldım ve merkez hastanesinde kalmış olan bir fincan kahve nasibimizi de nûş ettim. Ve inşâallâhu ta'âlâ artık ziyaret olunacak bir şey kalmayıp ruhsat-ı ma'neviyye de ihsan olunmuştur zannederim.

İşte azizim bin üç yüz yirmi dört senesi Şa'bân-ı şerîfin on yedinci [6 Ekim 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi eylülün yirmi üçüncü cumartesi günü öğle namazından çıktıktan sonra gönül âlemindeki aşk kalesinden keşîde olunan livâ-yı hamd ü senâ remz ü işaretiyle daireye veda ederek ayağımızı çekmek ve tedârikât-ı seferiyyeye bakmak üzere ruhumuz ve canımız ihvân-ı bâ-sefâdan ve Birinci Şube Müdürü saadetlû Necib Efendi hazretlerinin huzurlarına gidilip gözlerimin fenalığı bahanesiyle bundan böyle şubeye gelemeyeceğimi ifade ederek yevm-i mezkûrda saat sekizde daireye veda etmekle beraber hâne-i fakîrîye gelir gelmez bir de onu istima ettim ki iklîm-i vücûdda silâh başına boruları [sayfa başı yırtık] sultân-ı aşk sefer-ilallâh ediyor diye derhâl muhlisîn ü muhibbîn şehr-i azîmlerindeki asker-i uşşâk yolu ve tarîki olan tarîk-i müstakim ve câdde-i selîm [sayfa başı yırtık] sâf-beste-i selâm oldukları hâlde dua ve senalar ile "Aşk u muhabbetin berkemal olsun, uğrun açık ve feyzin saçık, ruhun açık [sayfa başı yırtık] pür-rahîk olsun ey Aşçı Dede-i Hazret-i Fehmi kıtmîr-i bâb-ı sa'âdet-i Mehmed Vehbi hû dem-i Mevlânâ-yı Rûmî" diyerek demler keşidesiyle alkışlayarak [sayfa başı yırtık] akşamı şimendifere râkiben ve zât-ı ehahidyyete müteveccihen Dersaadet'e izam olunduk mevlânâ-yı mâ ve cân-ı azîz-i şumâ. "Kul huvallâhu ehadun â Allâhu's-samadu â [851] Lem yelid ve lem yûled â Ve lem yekun lehû kufuven ehadun."[365]

"el-Hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne â er-Rahmâni'r-rahîmi â Mâliki yevmi'd-dîni â İyyâke na'budu ve iyyâke neste'înu â İhdina's-sirâta'l-mustekîme â Sirâtallezîne en'amte aleyhim; gayri'l-magdûbi aleyhim ve le'd-dâllîne."[366] Amin.

Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ ve nebiyyinâ ve habîbinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîren. Allâhu ekberu kebîren ve'l-hamdu lillâhi kesîren; fe-subhânallâhi ve bi-hamdihi bukreten ve asîlen ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne. Rızâen lillâhi ve li-mahabbeti resûlillâhi: el-Fâtiha

Esahh-ı sahîh kavil ve rivayet budur ki âlem-i bâtından bu âlem-i zâhire kadem-nihâde-i aşk u muhabbetle bidâyet-i me'mûriyyet ve hitâm-ı vazîfe-i mukaddesiyyet zîrde arz olunan seneler mucibince dâ'ire-i ömür kaç seneler feleğin dairesinde çalınmış ve ne nam ile yâd olunmuş ve âkibetü'l-emr ahvâl-i perîşânım neye müncer olmuş ve hangi bucağa tıkılıp nam u nişanım "Kun fe-yekûnu" olmuştur azizim, nazar-ı ibret ile manzûr-ı ihvân-ı bâ-sefâ olsun için buracıkta derc ü tezkir ile sıkışılmış ve Cenâb-ı Hakk'ın bî-hadd ü bî-pâyân olan deryâ-yı rahmet ü gufrânında mahv u fena olmuşum mevlânâ, hû.

---

365 "De ki: O Allah birdir. Allah Samed'dir. Kendisi doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'nun dengi olmamıştır." İhlâs, 112/1-4.

366 "Alemlerin Rabbi (sahibi, yetiştiricisi) Allah'a hamdolsun. (O) Rahman'dır, Rahîm'dir. Din (ceza ve mükâfat) gününün sahibidir. (Yâ Rabbi) Ancak sana kulluk eder, ancak Senden yardım isteriz. Bizi doğru yola ilet. Nimet verdiğin kimselerin yoluna. Kendilerine gazap edilmiş olanların ve sapmışların yoluna değil (yâ Rabbi)." Fâtiha, 1/2-6.

Senesi

1247 Kandilli'de tevellüdüm fî 21 Cemaziyelûlâ sene 1247 [28 Ekim 1831]. Tâc-ı Edhemîye değişmediğim Edhem Efendi'nin levhaya tersim eylediği fahr-i Mevlânâ ile tev'em olduğumdan o tarihte tevellüdümü onunla işhâd eylerim, yani sarây-ı aşk-ı ilâhîden kandilimi yakıp kamîs-i vahdet yakasını çâk edip hâk-i pây-i hazret-i cânânı bulup yüz sürmek için tennûre-i ma'neviyyemi feth ü küşat ile raks u sema ederek Kandilli'ye geldim. Kandilli'nin şiddet-i rüzgârı kandilimi ve tennûremi söndürüp, yakmak için çok dolaştım. Âkıbetü'l-emr hâk-i pây-i Sultân-ı Ulemâ-billâh'ı buldum, kandilimi uyandırdım, sermâye-i ezel ü ebed olan aşkımı feth-i tennûre ile şems-i hakîkatten şulelendirdim azizim.

1262 [1846] Mahalle ve Süleymaniye Rüştiyesi'nde hatm-i Kur'ân ve kırâ'at-ı kütüb ile sinnim 16 yaşımda Ordular Ruznamçe Kalemine çerağ oldum. Süleymaniye Rüştiyesi'nin imtihan varakası bu idi: "Tahrîren fî evâili şehri Rebîi'l-evvel sene isneyn ve sittîn ve mieteyn ve elf [27 Şubat 1849]." Sinnim 10 mahalle mektebinde mecnûn-veş deryâ-yı aşka atıldım. On sene sefîne-i aşka râkiben derd ü belâ dalgalarına göğüs vurarak sabahlara kadar yektir Allah çağırarak âkıbetü'l-emr sâhil-i selâmet olan Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ne yanaşıp sinnim 20 sikke-i şerîf iksâsıyla meydân-ı aşka dahil oldum.

1272 Şa'bân-ı şerîfte [7 Nisan–30 Nisan 1856] Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn ruznamçeciliğiyle Erzurum'a gittim. Sinnim 27 tarîk-i Hâlidiyeye duhulüm sinnim 30 tarîk-i Hâlidiyeden hilâfet ihsan olunduğu, sinnim 37 aşçı dedelik nâm-ı âlî-şânının atiyye ve ihsan buyurulduğu; sinnim 38 Erzincan'da huzûr-ı Sultân-ı Ulemâ-billâh'ta ihvân-ı bâ-sefâ ile dersten izin aldığım.

1288 Şa'bân-ı şerîfte [1 Ekim–31 Ekim 1871] isti'fâ-yı me'mûriyyet ile Dersaadet'e geldim. On altı sene huzûr-ı hazret-i Fehmi'de bulundum. Sene-i merkûme zilkadesinde Derviş Paşa hazretlerinin Şam'da [sayfa sonu yırtık] çiftliğine memur olup üçler aşkına üç sene îfâ-yı me'mûriyyet ettim.

1290 Martında [13 Mart–12 Nisan 1874] Beşinci Ordu-yı Hümâyûn redif yoklaması sınf-ı sânîliğine nakil ettim. Sinnim 40 Şâm-ı şerîf'teki kırklar cebelinden olunan lutf u ihsân-ı ma'neviyye üzerine evvelce Sultân-ı [Ulemâ-billâhca]

müjde ve tebşir olunmuş olan Şâm-ı şerîf'e me'mûriyyet-i ma'neviyyem

1312 senesi Eylülünde [13 Eylül–12 Ekim 1896] İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dördüncü Şubesi Müdüriyetiyle Edirne'ye geldim. Sinnim 68 Hicâz-ı mefharat-tırâza yüz sürdüm. Sinnim 69 Edirne Mevlevîhanesi Şeyhi Hacı Ali [Eşref Dede] Efendi hazretleri vesâtetiyle sikke-i şerîfe destâr sarılmasına çelebi efendimiz hazretlerinden ruhsat ve müsaade verilmiştir.

1322 senesi tekaüden çerağ buyurularak sinnim 77 olduğu hâlde dönüp dolaşıp kat'-ı menâzil ile vatanım olan ve kandilimi söndüren Kandilli [sayfa sonu yırtık] ama Kandilli'nin şiddet-i rüzgârı söndüremeyecek derecede bir meşale yakıp geldim azizim.

Bin üç yüz yirmi dört senesi Şa'bân-ı şerîfin yirmi ikisi [11 Ekim 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi Eylülün yirmi sekizi perşembe günü alessabah Levazım Birinci Şubesi [sayfa sonu yırtık] Efendi hazretleri kemâl-i lutf u keremlerinden ve mahza hub-lillâhi ve resulihi olmak üzere fakirhaneye teşrif buyurdular. Bu zât-ı âlî-kadr Edirne'ye teşrif [sayfa sonu yırtık] teşrif buyurmadıklarının sebep ve hikmeti ise birkaç defalar teşrif edeceklerini fakire söylediği hâlde mine'l-kadîm tutmuş olduğum meslek-i fakîr [sayfa sonu yırtık] buyurulmasını rica ve niyaz ile men' olunmuştur, çünkü fakirhane Hindistan'da meşhur ve bir simyahane olup senede bir kere açılıp [sayfa sonu yırtık] bile açılmayan bir muammahanedir azizim. Müşarünileyh böyle men' olunduğu hâlde yine teşrifleri çünkü fakirlerine iki mâh müddet tebdîl-i hevâ verilmişti. [sayfa sonu yırtık] cihetle zarurî teşrif buyurmuşlar. Kendileri ehl-i irfan ve uşşak zümre-i nâciyesinden ve Mollâ-yı Rûm kuddise sırruhu'l-azîz kıtmîrlerinden olduğum [sayfa sonu yırtık] alâmetli olan levhaları arar ve bâtın gözüyle de ihvân-ı bâ-sefânın iklîm-i vücûdlarında mütemekkin olan asker-i uşşâkın hâl ü şân [sayfa sonu yırtık] başım üzerinde talik olunup onunla müftehir olduğum fahr-i Mevlânâ resmini müşahede eder etmez, hemen kalkarak [sayfa sonu yırtık] [852]

Bin iki yüz kırk senesi Cemâziyelevvelinin yirmi birinci [11 Ocak 1825] günü Gümrük-i kebîrde Mubassır Edhem Hoca tersim eylediği yazılmış olduğunu görünce buyurdular ki "Azizim bu resim yetmiş yedi sene olmuş tersim olalı!" "Evet azizim, öyledir, bu yüzsüz asi Aşçı Dede ile tev'emdir" dedim. "Ama nasıl tev'em oluyor?" dediler. Dedim "Fakir tevellüdüm o tarihtir, tâ'ife-i nisâ lisanınca büyük tövbe ayında büyük tövbeler ederek bu âlem-i aşka ve süflîye gelmişim. İkimiz âlem-i bâtından beraberce bu âlem-i zâhire gelmişiz ki âlem-i ervâhta giymiş olduğum destarlı sikke-i Mevlânâ'dır, yani ezel-i âzâlda kıtmîr-i Mevlânâ olduğuma işareten zâhir ü bâtın şems-i hakîkatten kandilimi yakıp aşk

gövesiyle Kandilli'ye gelmişim mevlânâ hû" dedim. Mezkûr resmin etrafında olan ebyatı, kemâl-i aşk u muhabbetle kıraat buyurdular.

Micmer-i ûd-ı mahabbettir külâh-ı Mevlevî
Devr-i gül-bâng-ı hüviyyetidir külâh-ı Mevlevî

Rûşenâyî-bahş-ı çeşm-i mû-şikâfân-ı fenâ
Sürmedân-ı ehl-i dikkattir külâh-ı Mevlevî

Kûşe-gîr-i hücre-i seyrân olan âriflere
Dûr-bîn-i çeşm-i ibrettir külâh-ı Mevlevî

Sübha-i seyr ü sülûk-ı râhyân-ı hazrete
Ser-nişân-ı bed' ü gâyettir külâh-ı Mevlevî

Kıblegâh-ı ma'nîye her dem huzûr-ı kalb için
Nakş-ı mihrâb-ı ibâdettir külâh-ı Mevlevî

Leşker-i nefs üzre Gâlib harbgâh-ı aşkta
Top-ı kahr-endâz-ı himmettir külâh-ı Mevlevî[367]

Ey azizim, bu levha eniştem Beşir Ağa'nın hanesinde duvara talik olunmuş buldum. Risalemizin birinci cildinde tafsilen arz u beyan olunduğu üzere mumaileyh Beşir Ağa'nın erkek evlâdı olmadığından fakiri evlâd-ı ma'nevî ittihaz etmiş idi. Kendisi o tarihte Gümrük-i kebîrde memur bulunduğu cihetle böyle bir şey hediye olarak kendisine verilmiş ve manevîde sizin evlâd-ı ma'neviyyeniz olacak bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin âlem-i ezelde giymiş olduğu fahrin resmidir. Bu emanını hîn-i mülâkâtta ona teslim edin denilmiş ki işte yetmiş yedi senedir fakirle beraber yaşar. "Yaşa binler yaşa sultan dede hû." Yaşadık ammâ ebyât-ı şerîfin son beytin mısra'-ı evveli olan "Leşker-i nefs üzere galip" olamadık azizim.

Müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine son nutuk ve kelâmım bu idi ki "Kişi kendi nefsini ve hâl ü şânını pek iyi bilir, gayrıları o kadar bilemez. Kimi salih der, kimisi tâli' der. Elhak işin doğrusu budur ki deryâ-yı cürm ü isyânda yüzmekte o kadar muallem ve usta olmuşum ki birinci numara kazanmışım. Lâkin velâkin mahza hidâyet-i rabbânî ve hediyye-i samedânî ve lutf u ihsân-ı subhânî olmak üzere o deryâ-yı cürm ü isyânın başı ve madeni olan "hubb-ı dünyâ" asla ve kat'â iklîm-i vücûda kadem-nihâde olmamıştır, ancak "hubb-ı evlâd" ile lebâleb dolmuştur. Gerçi Cenâb-ı Hak, evlât hakkında Kur'ân-ı azîmü'ş-şânında "fitne" buyurmuş ise de Hazret-i Musa aleyhisselâmda fitne okumuştur. İşte aşk olsun dedem nazarına, bu muammanın feth ü küşadıyla tılsım-ı irfânın ayan ve beyan olsun. İşte bu muammayı fethetmek için çok miftahlar vardır, bir miftahı nazarına vereyim, o da Cenâb-ı Hak cennet-i a'lâdaki ve müminler için tehyie ve ihzar buyurduğu huri ve gılmanları medh ü senalar

367 Şeyh Galip, *Divan*.

buyururlar. Bunlar içinde sakallı, bıyıklı hizmetçi [sayfa başı yırtık] azizim. Ammâ velâkin Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin lihye-i sa'âdetleri nur ile beraber karışmış olduğu hâlde geceleri sabahlara kadar ah u efgân [sayfa başı yırtık] ağladığım başka manadır azizim, hû sultanım, cananım, hû der hû, Allah hû, baki hû, daim hû hû ey aziz bunlar yolunda, ammâ asıl maksut olan [sayfa başı yırtık] hiç bahsetmiyorsun ne oldu? Ne olacak "Hep çektikceğim kendi cezâ-yı amelimdir."

Evvelce arz olunduğu üzere bizim Tahsin Efendi'ye sarılıp aman bir an evvel bizi İstanbul'a al dediğimiz için, ona ceza olarak sekiz aydır hâlâ kâğıdımız arzdan çıkacaktır. Bu gidişle bu kışı da Edirne'de kışlayacağız, zira ki [sayfa başı yırtık] fakîrî İsmail Efendi'nin fî 4 Teşrin-i evvel sene 322 [17 Ekim 1906] tarihli mektubunda diyor ki nisan mayısta arza giden mazbatalar daha yeni gelmeye başlamış. Bizim mazbatamız temmuz ahirinde [sayfa başı yırtık] gitmiştir. Bu hesap üzere daha dört ay ister arzdan çıkmaya azizim. Fakat bir ümîd-i ma'neviyyem var ki o da Şa'bân-ı şerîfin yirmi altısı ve teşrîn-i evvelin [sayfa başı yırtık] günü saat dokuzu on dakika geçerek öğle namazını eda edip seccade üzerinde rabıtada iken Eyüp Sultan'da Hazret-i Hâlid radıyallâhu ta'âlâ anhu [sayfa başı yırtık] saadetlerinin dış kapısından girip ikinci kapının eşiğini öptüm. Ulemâ-yı zâhir cemâdât nevinden hacer-i esvedi takbil caizdir, bundan başka bir şey [sayfa başı yırtık] diye serimize söylendi. Cevap olarak dedim ki "Mezheb-i aşkta değil iç kapı, dış kapısının dahi eşiği takbil olunur" demekle beraber şimşek çakar gibi cenâb-ı [sayfa başı yırtık] rûhâniyyet-i kudsiyyeleri vesatetiyle tecelliyât-ı subhâniyye cilve-nümâ-yı zuhûr olmasıyla iki gözlerimden bârân-veş yaş akarak huzurda kaldım, [sayfa başı yırtık] gibi oldum. Gecesi de yani salı gecesi de Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin türbe-i sa'âdetlerine dahil oldum. [sayfa başı yırtık] öperek türbe-i şerîfte mevlidü'n-nebevî kıraat olunurmuş. Fakire de bir acip belli kupa ile kırmızı şerbet verdiler, içtim [sayfa başı yırtık]

İşte azizim, bu gün fî gurre-i Ramazân sene 324 [19 Ekim 1906] yevm-i perşembedir, artık tekaütlük mekaütlük rüya ve hayal, mecaz ve hakikat [sayfa başı yırtık] ulûhiyete müteveccihen mühr-i imsâkı zâhir ü bâtın ağzımıza Aşçı Dede'nin kepçesiyle vurduk. Es-selâmu aleykum ve aleykum.

DİZİN

A

âb (-ı hayât, 69, 91, 596, 716, 724; (-ı hayvân), 111, 495; (-ı hazz u maîşet), 69
aba, XXVII, XXXI, 441; (-yı ulvî), 36; (ve hırka), 664, 666, 669, 690, 936
abadî kâğıt, 114
Abalı Efendi (Bursa'da şeyh), 87, 861
Abbas (Hz. Ali'nin oğlu), 706
Abbas (İmam Cafer-i Sâdık'ın oğlu), 707
Abbas (İmam Musa Kazım'ın oğlu), 707
Abbas bin Abdulmuttalib, 707
abd, 61; (-i âsî), 84, 89, 130; (-i kâmil), 33, 623
abdâl, 38, 65, 464, 1550, (-ı seb'a), 61, 62, 64; (-ı seb'a kutbiyeti), 755; (-ı seb'a makamı), 754; (-ı seb'a ricali), 755; (-ı seb'a), 755; (-ı seb'anın kutbu), 755
Abdi / AbdoAğa, 431, 439
Abdi Dede, XXIX
Abdi Efendi, 1290
Abdi Paşa (Büyük), 549, 946
Abdillâh bin Zeyd, 1100
abdu'l-alî, 55
Abdulalîm (evtâdın isimlerinden), 1547
Abdulbasîr (evtâdın isimlerinden), 1548
Abdulgani Ağa (Boşnak), 937, 938
Abdulhafîz Efendi (Sınf-ı sâlis ketebesinden), 856, 859, 860, 893, 894
Abdulhak (evtâdın isimlerinden), 1547
Abdulhâlık el-Gucdevânî, 611
Abdulkâdir (evtâdın isimlerinden), 1547
Abdulkadir Efendi, (Tophane-i Amire yoklamacısı), 834, 835
Abdulkadir Efendi, XL, 82, 83
Abdulkâdir Geylânî, 82, 434, 512, 706, 728, 741, 882, 1133
Abdullah (Hz. Peygamber'in oğlu), 1254
Abdullah (Mustafa Efendi'nin kardeşi), 1130
Abdullah (Hz. Ali'nin oğlu), 706
Abdullah (Hz. Hasan'ın oğlu), 707
Abdullah (Hz. Hüseyin'in oğlu), 707
Abdullah (İmam Cafer-i Sâdık'ın oğlu), 707
Abdullah (İmam Muhammed Bakır'ın oğlu), 707
Abdullah Bahir (İmam Zeynelabidin'in oğlu), 707
Abdullah Bârûm Efendi, 1010
Abdullah Bey, 891
Abdullah bin Abbas, 1369
Abdullah bin el-Mubârek, 1373
Abdullah bin ez-Zubeyr, 1240
Abdullah bin Ömer, 1366, 1505
Abdullâh bin Selâm, 1238

Abdullah bin Ubey, 1461
Abdullah Efendi (Buharalı), 723
Abdullah Efendi (Çilekeş), 319
Abdullah Efendi (Hoca), 392, 394, 625
Abdullah Efendi (Hoca), XXIV, XXXVII, 319, 320, 339, 340, 341, 392, 394, 537, 1653, 1656, 1660, 1676, 1678, 1698, 1699
Abdullah Efendi (Mekteb-i İdâdî doktoru), 1423, 1436, 1437
Abdullah Efendi (Nablusîzade), XXXV, 529, 537, 634, 904
Abdullah Efendi (Sarı-Erzurum Gümrük Nazırı), 1502, 1581
Abdullah Efendi, 1274
Abdullâh el Mekkî, XXVI
Abdullâh Muhammed bin el-Azîz, 1737
Abdullah Merdânî el-Ensârî (Alemdâr-ı Resûlullâh), 559, 696
Abdullah Paşa, 1208
Abdullatîf Efendi, 1060
Abdulmecîd-i Hânî, XXXVI, 17, 570, 571, 762, 826, 827, 844, 919
Abdulmelik (imâm-ı yesârın ism-i ilâhîsi), 1545
Abdulmurîd (evtâdın isimlerinden), 1547
Abdulmuttalib, 1234
Abdurrab (imâm-ı yemînin ism-i ilâhîsi), 1545
Abdurrahim Efendi, XXXVI, 696, 705, 706, 708, 721
Abdurrahman (Hz. Hasan'ın oğlu), 707
Abdurrahman Ağa, 576, 911
Abdurrahman Efendi, 704
Abdurrahman Gazi (ashâb-ı kirâmdan), 332
Abdurrahman Paşa (Muhafız), 1007
Abdurrahman-ı Câmî, 206, 267, 286, 293, 294
Abdurrezzâk Kâşânî, 55
Abdussamed Efendi, XXVII, XXVIII, XXXIX, 308, 338, 339, 343, 345, 346, 351, 356, 357, 370, 380, 381, 382, 388, 389, 398, 446, 460, 469, 470, 473, 474, 475, 491, 502, 503, 504, 505, 506, 543, 754,1656
Abdülbâkî Baba, 345
Abdülkerim Paşa (Müşir), 407, 429
Abdülvâhid Efendi (Müftüzade), 829, 830
Abdülvâhid ibn Hazret-i Mevlânâ, XLIV, XLV, 1031, 1170, 1172
âbid, XIX, 86, 87, 198, 339, 540, 608, 723
acâib-i melekût, 56
Acem, 394, 688, 1130; (askeri), 977, 978; (kârı), 422; (şal), 398; (şalı), 397, 793
Acemi, 6
âcile, 200
Aclûn, 850, 851, 852
Açıkbaş (tabip), 90, 131
Âd kavmi, 1626
âdâb (-ı meclis), 673, (-ı Mevlevî), XXXII, 317, 433, 959, 1133, 1358, 1489; (-ı Mevleviyye), 1214; (u erkân), 20, (-ı sâlikîn), 667, (-ı tarîk), 668; (-ı tarîkat), 1354; (-ı tarîkat ü şerî'at), 682
a'dâd-ı kevn, 40
adâlet-i ilâhiyye, 900, 1228
Adalı (Arapça gramere ait kitap), 181
Adana, 545: (Valiliği), 545; (Valisi), 544; (Vapuru), 1012, 1014
Adanalı Âmâ Hoca Efendi, 609, 610
adem-i aslî, 23; (-i marifet), 65
âdet-i Mevleviyân, 199; (-i mürşidâne), 421, 516
âdet-i rabbâniye, 1097
Adeviye Hanım, XL, 1289
Adî (sahabe), 1249
adî Acem şalı, 933
Adile Hanım, 82
Adliye Dairesi, 564
Adliye Hanım, 835
adüvv-i ekber (nefs), 258

âfât (u hatardan tahallus), 775; (-ı semâviyye), 557
aferin oku(mak), 367
âfitâb, 39, 54, 71, 135; (-ı âlem-fürûz), 64; (-ı âlem-tâb), 65, 429; (-ı aşk), 245; (-ı esrâr), 45; (-ı hakîkat), 33; (-ı hakîkat-i Muhammedî), 1097; (-ı hakîkî), 1097; (-ı hüviyyet), 267; (-ı îmân), 53; (-ı ma'nevî), 39, 71; (-ı tâbân), 54; (-ı zât), 135
afv (u magfiret-i ilâhiyye), 800, 1039; (-ı ilâhî), 487, 608
afyon, 192
Agâh Efendi, 1035, 1485
agrâz-ı nefsâniyye, 40, 623
agyâr, 464; (u mâsivâ), 46
ağyar, 36; (ve masiva), 46; (ve sivâ), 41
ah (u efgân), 20, 101, 310; (u figan), 310; (u enîn), 684
ahâlî (-i belde), 424; (-i Edirne), 1175; (-i Erzincan), 353: (-i Erzincan dervîşânı), 397; (-i illiyyîn), 26; (-i İstanbul), 12, 856, 857, 944, 1599; (-i müslime), 513; (-i Şâm); 746, 861, 929 (ve teba'a-i saltanat-ı uşşâk), 134
ahas u havâs mertebesi, 65
ahbâs-ı beşeriyye, 56
ahd-i elesti, 316; (ü misak), 108
âh-ı aşk, 247; (-ı cân-gâh), 305; (-ı seher-i dembedem), 20; (-ı sûzân), 357
Ahırkapı, 1018, 1506
âhir, 60; (-i avâlim), 963
Ahkâf (sûresi), 1686
ahkâm, 15; (-ı esmâ ve sıfât), 266; (-ı suveriyye), 264
ahkâmullâh, 690
ahlâk (-ı Ahmediyye), 946; (-ı Allah), 234; (-ı hamîde); 77, 81, 604, 680, 684, 686; (-ı hamîde defteri), 1042; (-ı gavsiyye), 1374; (-ı hamîde), 1043; (-ı ilâhiyye), 1259; (-ı Muhammediyye), 355; (-ı rediyye), 91; (-ı zemîme), 54, 644, 664, 667, 674, 675, 676, 679, 680, 682, 684, 691, 692
Ahmed Ağa, 1598, 1652
Ahmed Avni Paşa (Merkez Hastahanesi'nin Sertabibi), 1085
Ahmed Bey (Müsteşar), 548
Ahmed Bey (Muhasebeci), 775, 779, 833
Ahmed Bey (Aşçı Dede'nin süt kardeşi), XXV, 325, 416, 1124
Ahmed Bey (Müşir Paşa'nın mahdumu), 474
Ahmed Bey (Sultan Abdülmecid'in mabeyincisi), XXV, 325, 326, 417, 475, 476, 502, 506, 527, 528, 546, 733, 789
Ahmed Beyefendi (Miralay), 507, 629, 630, 634, 990, 1206
Ahmed ed-Derdîr, 228
Ahmed Efendi (Erkân-ı Harbiyye tahrîrât kalemi ketebesinden, Kadirîhâne şeyhi), 1082, 1107
Ahmed Efendi (Sancaktar Câmi'-i şerîfi imamı), 747
Ahmed Efendi (Tabur kâtibi), XXXIX, 754, 756, 760, 761
Ahmed Efendi (Üçüncü Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dördüncü Şubesi Müdürü), 898, 920
Ahmed Efendi, XIX, XLI, 350, 351, 352, 395, 422, 445, 457, 478, 496, 507, 509, 521, 522, 523, 527, 532, 536, 543, 551, 552, 558, 559, 562, 710, 712, 720, 721, 752, 753, 755, 756, 757, 758, 760, 769, 771, 772, 775, 776, 779, 780, 781, 782, 784, 785, 786, 793, 794, 920, 1017, 1452, 1530
Ahmed Efendi (Eczacıbaşı Kolağası), 1125
Ahmed Efendi (Giritli, İdâre-i Askeriye Nizamnamesi müellifi), 1415
Ahmed Efendi (mekteb-i rüşdiye hocası), 720

Ahmed Efendi Hoca (Gürcü Hacı), 780
Ahmed el-Hatîbî bin Mahmud, 1186
Ahmed Eyüp Paşa (Müşir), 555, 562, 587
Ahmed Fevzi Efendi, (Şeyh Erzincanî'nin oğlu), XXXVII, XXXIX, XLV, 398, 496, 500, 501, 509, 565, 569, 578, 584, 601, 602, 877, 887, 1285, 1287, 1292, 1302, 1484, 1488
Ahmed Hamdi (Paşa), 1112
Ahmed Kemal Paşa (Levazım Reisi), XLIII, 946, 991, 1063, 1124, 1212, 1276, 1289, 1410, 1440, 1530
Ahmed Kemaleddin, XLVI, 598
Ahmed Neşâtî, 948, 949
Ahmed Paşa, XXXIX, XLI, XLV, 792, 797, 800, 835, 904, 906, 907, 1019, 1255, 1292, 1302, 1305, 1311
Ahmed Re'fet Paşa (Hicaz Valisi), 1012
Ahmed Sezâî Efendi (Ambar memuru), 521
Ahmed Tevfik Efendi, XXXVIII, XXXIX, 751, 752, 779, 780, 782, 785, 795, 842
Ahmed ve Şerif Efendiler, 771
Ahmed Ziya Bey, 1296
Ahmed-i mürsel, 6, 8
Ahmed es-Sebtî ibn Hârûn er-Reşîd, 1548
ahrâ-yı hatîretü'l-kuds, 702
ahsen-i takvîm, 965
ahvâl-i aşk, 136, 272, 1067, 1072, 1077; (-i aliyye), 92, (-i butûn), 446, 624, 1027; (-i butûn u tarîkat), 1077 (-i butûniyye), 77, 939, 940; (-i derûn), 447, 1072; (-i hakîkat), 637; (-i kalbiyye), 282; (-i ma'nevî), 596; (-i ma'neviyye), 959; (-i ma'neviyye ve hakikat), 22; (-i mâziye), 25; (-i perîşân), 137; (-i rûhâniyye), 1006; (-i şerîfe makâmâtı), 245; (ve şân-ı kudsiyye), 26; [ol(olmak)], 61; (-i sıyâm), 871; (-i sülûk), 1543; (-i zâhire-i kudsiyye), 801
ahz-ı tarîk et(mek), 343, 389, 425
akâkîr, 112
Akdeniz, 877, 1148, 1741
akd-i nikâh, 195
akıl, 32, 51, 57, 77, 92, 106, 136, 228, 254; (-ı deryâ-dil), 222
Akif Paşa, 1077
Akîl bin Ebî Tâlib, 1245
akis ve hayal, 189; (ve pertev), 188, 189
akl, 51, 136, 186, 228; (-ı cüz'î), 67, 106, 230, 256; (-ı cüz'î sahipleri), 67; (-ı evvel), 280, 1268, 1348, 1503, 1504, 1517, 1518, 1521; (-ı kül), 256, 962, 1350, 1351, 1521, 1738; (-ı ma'âd), 647, 675, 682, 1150, 1612, 1614, 1723; (-ı ma'âş), 1150; (-ı müdebbir), 52; (-ı perîşân), 108; (-ı sânî), 1503, 1504
aklâm, 475, 482, 548, 552, 713, 745, 858; (-ı harbiyye), 324, 332, 523, 548, 892, 901; (-ı harbiyye efendileri), 532; (-ı harbiyye memurları), 490; (derkenarları), 562; (efendileri), 435, 483, 493, 562; (-ı ma'âd), 673, 676, 678, 679, 680, 681, 682, 687, 690; (-ı ma'âş); 640, 643, 647, 656, 673, 675, 676, 678, 679, 680, 681, 682, 687, 689, 690, 694; (-ı ma'âş ve ma'âd), 661; (memurları), 559, (müdürleri), 186
Aksaray (İstanbul), 198, 628, 629, 857, 931, 1613
aks-ı âb-ı cû, 189
Akşehir, 1187; (Redif Taburu), 1553
aktâb, 38, 52; (-ı erba'a), 961; (-ı kirâm), 930
Alacaminare, 639
Alâeddin Keykubâd, 1187
Alâeddin Muhammed bin Harzemşâh, 1186
alafranga çalgılar, 1064
alafranga malûmatlı yeni Müslümanlar, 1613
alâim-i semâ, 309
alâka, 109, 127; (ve muhabbet), 187; (-i hakîkat mertebesi), 769

alâmet (-i mahsûsa), 17; (-i şerîf [sikke-i şerîf]), 742
Alansalı Hoca Efendi, XXVII, 629
âlât (-ı mûsiki), 1037, 1470, 1477; (-ı riyâ), 464
alay (padişahın camiye gitme alayı), 12; (imamı), XXVII, 343
Abdussamed Efendi (Alay Emini), 911
Arapgirli Mehmed Efendi (Alay Kâtibi), 437
alay, 13, 330, 715, 947, 951, 971, 1080; (-ı ma'nevî), 17; (taburları), 522; (ve taburlar), 862
a'lâ, 60; (-yı illiyyîn), 259, 309
âlâyiş-i dünyâ, 218
Aleksiyef, 1402
âlem, 38, 44, 52, 59, 62, 69, 71, 227, 313; (-i adem), 459; (-i âfâk), 962; (-i âhiret), 130, 228, (-i, 294); (-i a'lâ), 1268; (-i aşk), 386, 640, 641, 681, 684; (-i aşk-ı hakîkî), 644; (-i aşk u mestânelik), 1203; (-i âyîne), 314; (-i bâlâ), 68; (-i bâtın), 62; (-i berzah), 1041, 1057; (-i butûn), 346; (-i ceberût), 206, 1665; (-i cem'iyyet-i ilâhiyye sureti), 1496; (-i cezbe), 861, 1637; (-i dünyâ), 36, 228, 735, 765, 1092, 1122, 1236; (-i ecrâm), 1268; (-i ecsâm), 37, 207, 670; (-i ecsâm-ı mâddiye), 1263; (-i ecsâm-ı süfliyye), 1268; (-i ekber), 275, 309; (-i emr), 207, 220, 227, 228, 242; (-i enfüs), 274, 765; (-i ervâh), 13, 17, 121, 129, 130, 201, 203, 207, 291, 292, 313, 369; 602, 670, 682, 773, 989, 1005, 1042, 1051, 1198, 1264, 1665; (-i ervâh-ı ulviyye), 1268; (-i ervâh u ma'ânî), 36; (-i esbâb), 721, 858, 1122; (-i esfel), 964, 1268; (-i esfel-i dünyâ), 267; (-i esrâr-ı ilâhî), 670; (-i ezel), 13, 735, 1507; (-i ezel ü ervâh), 129; (-i fânî), 524; (-i gayb), 290, 1189, 1485, 1665, 1719; (-i gayb u şehâdet), 1462; (-i gayb ü butûn), 637; (-i gönül), 843, 1081; (-i hâb u hayâl), 1041; (-i hejde hezâr), 467; (-i hakîkat), 227, 312, 745, 1667; (-i halk), 92, 227, 228; (-i hayret), 520, 1165, 1213, 1229; (-i hayret ve cezbe), 409; (-i hayrette kal[mak]), 722; (-i his), 963; (-i hiss ü şehâdet), 1263, (-i hurûf), 1510; (-i iftirâk), 522; (-i imkân), 211, 250, 613; (-i insân), 274; (-i insânî), 274; (-i istigrâk), 1102; (-i kalb), 1036, 1331; (-i kesret), 41, 189, 249, 347, 348, 942; (-i kevn ü fesâd), 221, 249, 1514, 1675; (-i kevn ü mekân), 72; (-i kübrâ), 656; (-i lâ-mekân), 42, 347, 348; (-i lâhût), 685, 1665; (-i ma'nâ), XLIV, 39, 56, 366, 412, 421, 424, 480, 516, 538, 553, 557, 599, 603, 624, 630, 709, 718, 732, 734, 747, 748, 750, 752, 760, 761, 764, 765, 768, 770, 784, 792, 793, 794, 796, 809, 831, 845, 848, 850, 853, 855, 861, 868, 871, 897, 905, 907, 911, 912, 913, 929, 933, 948, 977, 994, 997, 1015, 1021, 1028, 1029, 1031, 1032, 1042, 1054, 1057, 1058, 1059, 1072, 1086, 1092, 1116, 1160, 1169, 1172, 1188, 1194, 1195, 1208, 1219, 1220, 1290, 1308, 1387, 1410, 1412, 1414, 1447, 1495, 1529, 1769, 1811; (-i ma'nâ ve bâtın), 1389; (-i ma'nâ ve ervâh), 1001; (-i ma'ânî), 1263, 1264; (-i melekût), 207, 240, 250, 612, 613, 1665; (-i mestâneli [k]), 537; (-i mestî), 523; (-i mestlik), 1109; (-i misâl), 62, 207, 266, 883, 1263, 1526, 1696; -i muhabbetullâh, 644; (-i mülk [dünya]), 613; (-i mülk), 207, 239, 240, 1514; (-i mülk ü şehâdet), 1501; (-i mürekkebe-i

tâmme), 207; (-i nâsût), 207, 277, 1665; (-i sûret ü beşeriyyet), 37; (-i süflî), 398, 640, 656, 1665, 1707; âlem-i suverî, 1665; (-i şehâdet), 62, 203, 239, 274, 290, 1380, 1469, 1507, 1665, 1675, 1757; (-i şehâdiye), 963, 1263; (-i şühûd), 207, 208, 219; (-i tabî'at), 41, 68, 346, 347, 369; (-i ta'ayyünât), 740; (-i ukbâ), 578; (-i ulûhiyyet), 36; (-i ulûm), 47; (-i ulvî), 250, 398, 656, 1665, 1707; (-i unsur), 207; (-i vahdet), 37, 424, 453, 638, 639, 735, 843, 854, 942, 1434; (-i vücûd), 277, 613; (-i zâhir), 13, 38, 62, 250, 1082; (-i zahîr ü şuhûd), 1196; (-i zâhirin zuhuru ve galebesi), 62; (çâhı), 69; (hanesi), 59

Alemdağı, 1302

Alemdar ([Sancaktar] Camii), XXXVI; (hazretleri), 810; (-ı Hazret-i Resûl-i Kibriyâ), 853; (-ı radıyallâhu anhu'l-Gaffâr efendimizin türbedarı), 561; (-ı Resûlullâh Abdullah Merdânî), 567

âlet-i mülâhaza, 23

Alevî, 1092

Alevîlere mahsus (tac), 1226

âl-i Firavun, 1459

Âl-i imrân (sûresi), 1664

Ali (Aşçı Dede vekili), 539

Ali (İmam Cafer-i Sâdık'ın oğlu), 707

Ali (İmam Muhammed Bakır'ın oğlu), 707

Ali (Nizamiye On Beşinci Alayın Üçüncü Taburunun Dördüncü Bölüğü Bölük Emini), 1078

âl-i abâ, 958, 959

Alî Ahmed-i Sânî, 611

Ali Asgar (Hz. Hüseyin'in oğlu), 707

Ali Bey, 506, 545, 1451

Ali Bey (Edirne Sa'dî Dergâh-ı şerîfi şeyhi), 1530

Ali Bey (Kaymakam), 1450, 1451

Ali bin Hüseyin, 243

Ali Efendi (Çerkes Şeyh Sancaktar), 1491

Ali Efendi (Dördüncü Nişancı Taburu Kâtibi), 1588

Ali Efendi (Sancakdar şeyh), 745

Ali Efendi (Zembilli), 1613

Ali Efendi, 198, 936, 937, 938

Ali Ekber (Hz. Hüseyin'in oğlu), 707

Ali Eşref Dede, XLV

Ali Evsat (Hz. Hüseyin'in oğlu), 707

Ali Akif Bey, 1486

Ali Dede (neyzen), 1477

Ali Hâlid bin Derviş İbrahim, 1179

Ali Rıza Efendi (Sultâniye Rüsumat Müdüriyet-i aliyyesinde müstahdem), 1384

Ali Kul Ahmed, 482

Ali Mansur Bey, 574

Ali Nakî, 708

Ali Paşa (Erzincan mutasarrıfı), 513, 868

Ali Paşa (Surre Emini), 566

Ali Remzi Efendi, 720, 721, 723, 724, 740, 742, 743, 744, 745, 1321, 1330

Ali Sâib Paşa (Tophane-i Âmire Müşiri), 483, 518, 522, 523, 525, 798, 953

âlî tahr, 12

Alîm (Allah'ın isimlerinden), 14, 206

âlim, 31, 59; (-i rabbânî), 59, 61, 1005; (-i hakkânî), 639; 1005; (-i sır ve'l-hafiyyât), 693

âlî-tavâf, 32

Allah, 35, 40, 52, 56, 69, 73, 74, 75, 76, 92, 114, 226, 288, 298, 299, 311, 341, 426, 463, 485, 506, 533, 618, 673, 681, 687, 690, 950, 1022, 1077; (boyası), 1342; (korkusu), 485, 510, 731; (rızası), 680; (ta'âlâ), 16, 24, 73, 75, 76, 92, 227, 228, 233, 257, 268, 273, 278, 279, 294, 305, 426, 604, 739, 1093, 1094, 1122; (tebâreke ve ta'âlâ), 42, 43, 45, 47, 59; (zü'l-celâl), 669

Allah'ın velîleri, 512; (zikri), 311
Allâhu's-Samed, 4
Allâm-ı ahvâl ü etvâr, 777
Alleme'l-esmâ, 360
Allâme Subkî, 1247
Almanya, 1399
altı vecihli bir ayna, 44
altılık, 1200
altın tahlisiye madalyası, 1141
Altıncı Ordu-yı Hümâyûn, 882
âl ü evlâd-i nebevî, 754
âmâ, 127
a'mâl, 34, 42, 47; (-i hayriyye), 245; (-i kabîha), 80; (-i makbûle), 30, 363; (-i rûhânî), 34; (ü kirdâr), 43; (-i habîse), 1044; (-i sâlihe), 677; (-i seyyie), 1052; (-i tayyibe [defteri), 1042
Amasya, 500
amel, 20, 641; (-i sâlih), 654
Amerika, 1392, 1397, 1408
Amerikalılar, 1408
âmil, 39, 40
amin nidası, 13; (sedası), 13
âmme, 65
ammî, 65
Amr bin el-As (sahabeden), 799, 880
amûd-ı şerîf, 310
Anadolu, XXXVII, 330, 339, 561, 1523, 1771; (Ordusu), XVII, 327; (Ordu-yı Hümâyûn ruznamçeciliği), 1455; (Ordu-yı Hümâyûn Ruznamçe Müdürü), 326, 1716
Anadoluhisarı, XI, 81, 1018, 1294, 1771
anâsır 650; (berzahları), 643; (-ı erba'a), 207, 642, 655, 657, 687, 693, 961; (semâvâtı), 640
ankâ, 190, 250, 467, 1132; (-yı aşk), 294; (-yı aşkın seyrangâhı), 250; (-yı hakîkat), 1215; (-yı magrib), 1562
Ankara, XLI, 912, 913, 1443; (Sancağı), 912; (valisi), 1414
âr (u gayret), 676; (u namus), 690
Arab, 121, 329, 688, 860, 1007, 1130, 1137, 1794; (köle), 84; (hadım ağası), 809
Arabacıbaşı Şeyh Efendi, 919
arabacılık, 862
Arabî, 6, 185, 637, 827, 1112, 1558, 1784
Arabiyat, 1644
Arabiye, 1479
Arabistan, 385; (ordusu), XVII; (çalgıcıları), 439; (kıtası), 570; (ve Bağdat ordaları), 185
Arafat, 565, 566, 803, 830, 1009, 1010, 1011, 1562, 1759, 1761
arak, 538
arakiye, XVIII, XXVII, XXXII, 193, 336, 339, 394, 397, 407, 408, 431, 435, 441, 702, 940, 1002,1168, 1173
Arapça, XVII, XLVII, 26, 706, 709, 762, 845, 917, 1386, 1415; (ve Farsça metin), LI
Araplar Mahallesi, 421, 422, 428, 461, 507
Arasat, 646
ârâyiş-i bezm-i bahâr, 467
Araz, 296
Ardahan, XXV
arîza-i telgrafiyye, 1220
Arif Bey, (Aşçı Dede'nin üvey oğlu) 1289, 1293, 1294, 1307, 1311, 1315, 1324, 1439, 1524, 1525, 1527, 1591, 1593
Arif Bey (Süvari Başçavuşu-Gazi), 996
Arif Dede (Hacı Eşref Efendi hafîdi), 1490
Arif Efendi (Üçüncü Şube Müdür Muavini), 897, 1102, 1170
Arif Efendi (Ulu), 205, 1171, 1490
Arif Paşa (İkinci Ordu-yu Hümâyûn Müşiri), XXXV, XLIII, 526, 540, 543, 546, 946, 955, 991, 1012, 1055, 1084, 1085, 1111, 1114, 1123, 1145, 1170, 1214, 1356, 1420, 1427, 1438, 1554, 1598, 1787, 1812
Arif Ağa, 82

Arif Bey (Hassa Ordusunda Serçavuş), XL, XLVII, 834, 835, 838, 864, 865, 878, 879
Arif Hikmet Bey (şeyhülislâm), 891, 892
Arif Sultan, 431
arif, 31, 68, 69, 72, 74, 257, 276, 282, 286, 287, 442, 627, 649, 651, 655, 669, 1506; (-i billâh, 956; (-bînâ), 29; (-billâh), 68, 1296; (-billâhın vücudu), 29; (-i hakîkî), 257; (-i kâmil), 43, 69, 71, 72; (-i kül), 1267; (-i müşâhid), 1260; (-i rabbânî), 639; (-i sâdık-ı âşık-ı Mevlânâ), 922; (-i vâsıl), 70, 72
Arif-billâh Ahmed (üçlerden), 1025
arife günü, 742
ârifler, 627, 649
ariflerin tevhidi, 257
arîkat-ı aliyye-i Nakşbendiyye, 605
arîza, 634, 1025; (-i fakîrî), 868; (sureti), 1025; (ve lâyiha), 869
armut, 649, 1416
Arnavut İsmail Paşa (Erzurum Valisi), 452
Arnavut, 938, 943, 1070; (Bayırı), 1070, 1314
arpa, 1248
Arpakâtibizadeler, 1125
arş, 59, 211, 228, 274, 650, 670, 1462; (-ı a'lâ), 59, 463, 467; (-ı a'zam), 660; (-ı berîn), 4; (-ı cenâb-ı kibriyâ), 8, 9; (-ı Râhmân), 62, 653; (u kürsî), 274, 309, 871
arşullâh, 885
arşü'r-rahmân, 678
Artin Efendi (Operatör Binbaşı, Derviş), 1581, 1644, 1646, 1648
arûs (-ı hakîkat), 957; (-ı mahrem-i sultân-ı aşk), 203; (-ı sırr-ı yâr), 28
arz-ı aşk u muhabbet, 354; (-ı cemâl), 512; (-ı cemâl ve tecelli), 599; (-ı dergâh-ı ulûhiyyet), 796; (-ı hakîkat), 62, 68; (-ı muhabbet), 712; (-ı nev-îcâd), 190
arz-ı ubûdiyyet ü muhabbet, 704
arzuhâl, 84, 889, 890, 901; (sureti), 888
arzuhâlci, 130
arzullâh-ı vâsi'a, 62
ârzû (-yı dünyâviye), 800; (-yı nâ-puhte), 378
asa, 469
Asaf Bey, 349
asâkir, 18; (-i muvahhidîn), 17, 561, 584; (-i aşk), 186; (-i cihâdiyye), 13; (-i mansûre-i şâhâne), 980; (-i Hazret-i Muhammediyye), 13; (-i muvahhidîn), 976; (-i muzaffere-i Osmaniyye), 979; (-i nizâmiye-i şâhâne), XI, 83; (-i nizâmiye ve zabtiye neferâtı), 751; (-i Osmaniyye), 979, 980, 981; (-i Osmaniyye piyadesi), 981; (-i şâhâne), 12, 13, 17, 18, 331, 372, 560, 622, 728, 745, 980, 991, 1011, 1080; (-i şâhâne piyadeleri), 981; (-i şâhâne topçuları), 981 (-i uşşâk), 134
asâlet, 52
âsâr, 66; (-ı aşk-ı zû-fünûn), 254; (-ı gavsiyye), 872; (-ı hikmet ve kudret-i rabbâniyye), 230; (u keyfiyyet-i şarâb-ı aşk-ı ilâhiyye), 774; (-ı kudret-i aşk), 265; (-ı müessir), 66; (-ı rahmet-i rahmâniyye), 213; (-ı sıfât u esmâ), 252; (-ı zikir), 681
ashâb, 311; (-ı âl-i âbâ muhibbânı), 1008; (-ı Bedr), 586, 597, 598, 599, 600, 719; (-ı dil), 4, 38; (-ı ferâset), 1044; (-ı güzîn), 310, 311; (-ı Kehf), 33, 34, 367, 714, 1093, 1153, 1242, 1243, 1483, 1533, 1717, 1798; (-ı Kehf'in kıtmîri), 911, 1728; (-ı keşf ü hakîkat), 206; (-ı kirâm), 17, 31, 76, 311, 717, 764, 998, 1003, 1156; (-ı meş'eme), 292; (ı meşârib ü gıll), 14; (-ı meymene), 292; (-ı Nebî), 75; (-ı rütbe), 18; (-ı şimâl), 202, 1545; (-ı tahkîk), 1095; (-ı uhdûd), 1325; (-ı utlet), 25; (-ı yemîn), 202; (kitabeti),

598, 601; (-ı Resûl), 717; (ı- Resûlullâh), 764; (talep edici), 69; (-ı yemîn), 1545; (-ı zevk ü sefâ), 961
ashâb-cû, 69
asıl, 38
Asım Efendi (Mülâzım), 1136, 1389, 1530, 1390, 1391, 1429, 1430, 1442, 1447, 1530, 1531, 1532, 1554, 1645, 1784, 1786, 1790, 1792, 1794, 1797, 1798, 1799, 1802, 1818, 1819
Asır, 1391, 1392, 1393, 1395, 1398, 1401, 1402, 1403, 1404, 1406, 1409, 1421
âsitân (-ı aliyye-i Hazret-i Mevlânâ), 1286; (-ı feyz-âşiyân-ı irâdet), 95; (-ı hâssü'l-hâss-ı Mevlânâ), 921
Asiye (Hz.), 1254
asker, 84; (-i aşk), 89, 91, 108; (-i bâtıl), 786; (-i Cenâb-ı Gavs-ı A'zam), 458; (elbisesi), 770; (-i gam u hemm), 123; (-i gam vehmi), 95; (-i ilâhî [gürûh-ı dervîşân]), 18; (-i şâhâne), 556
"Askerin akçesi pul, karısı dul, kendisi kul.", 1763
askerî (kalemi), 183, 632; (idare), XLIII; (taburlar kâtibi), 435
askerin karakolu, 17
askerlik, 86
aslü'l-esmâ (aşk), 298
asma fenerler, 498
Asr (sûresi), 1488
asr (-ı gavsiyye), 355, 658; (-ı sa'âdet-i gavsiyye), 80, 947
asuman, 59, 64
asvât (-ı hasene), 369, 682; (-ı lezîze), 369; (-ı tayyibe), 369
aş, 210, 244, 245, 252
Aşâir-i Urbân Mektebi, 1451
a'şçı 538; (başkâtibi), 564; (bedeli), 558; (kitabeti), 598, 601; (zâhiresi), 538
Aşçı Dede'nin (odası), 496; (iftariye sandığı), 507; (Tatar hüzzamı), 1324
aşçı dedelik, 497, 500, 501, 609, 634, 787, 811, 826, 947, 1027, 1038, 1066, 1139, 1484, 1488, 1761; (hizmeti), 507, 508; (oda[sı]), 504; ; (unvân-ı âlîsi), 418; (vazifesi), 518, 849, 864, 984; (vezâifi), 498
Aşçıbaşı Hacı Ahmed Ağa, 82, 83
Aşçıbaşı Hasan Ağa (Aşçı Dede'nin büyükbabası), 797
Aşçıbaşı Hasan Ağa, XI, 83
Aşçıoğlu Mustafa Ağa, 403
âşık, 7, 9, 11, 27, 56, 88, 90, 91, 93, 95, 97, 98, 101, 102, 106, 107, 109, 110, 113, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 127, 129, 130, 131, 132, 135, 136, 189, 192, 196, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 222, 223, 228, 232, 233, 234, 237, 238, 239, 241, 243, 245, 246, 247, 248, 251, 252, 253, 256, 257, 258, 261, 262, 263, 271, 274, 276, 282, 283, 285, 286, 287, 288, 293, 305, 307, 313, 321, 336, 338, 345, 348, 354, 359, 361, 362, 363, 368, 369, 371, 384, 385, 387, 399, 445, 451, 454, 456, 460, 462, 465, 486, 496, 528, 537, 551, 560, 564, 569, 570, 587, 607, 609, 630, 656, 666, 682, 699, 712, 714, 715, 721, 769, 803, 804, 806, 829, 874, 906, 911, 923, 925, 960, 964, 965, 970, 973, 1004, 1008, 1010, 1011, 1016, 1057, 1082, 1087, 1147, 1203, 1213, 1230, 1233, 1379, 1457, 1459, 1462, 1464, 1466, 1467, 1470, 1471, 1484, 1499, 1568, 1574, 1627, 1636, 1637, 1650, 1675, 1691, 1699, 1775; (-ı âlî-baht), 248; (-ı bîçâre), 137, 422, 1470; (-ı bîçâreler), 534; (-ı cemâl-i Hazret-i Fehmi), 336; (-ı dîdâr), 245; (-ı Hakk), 287; (-ı hâss), 259; (-ı kâmil), 287; (ol-

mak), 698; (-ı sâdık), 192, 222, 223, 231, 245, 275, 303, 420, 456, 536, 1091, 1153, 1155, 1439, 1450, 1451, 1452, 1458, 1465, 1470, 1621, 1685, 1757; (-ı sâdık sultan), 434; (-ı serbâz-ı muhabbet), 316; (-ı tercümânü'l-gayb), 241; (-ı vâfi), 23; (-ı vefâdâr), 98; (ile maşûk), 102; (ruznamçeci), 379; (u sadık), 438, 439, 723

âşıka-i mahbûbe-i hediyye-i behiyye-i ilâhiyye, 1092

âşıkân, 10, 121, 315, 447, 569, 929, 949, 1008, 1810; (-ı cemâl-i Hudâ, 1800; (-ı mahbûb-ı hakîkat-i beşeriyyet, 369; (-ı muhabbet-kîş), 294; (-ı sâdıkân), 20, 844; (u sâdıkân-ı Cenâb-ı Mevlâ), 910; (-ı sâdıkân-ı Mevlânâ), 922, 1776; (-ı vech-i pâk-i zü'l-celâl), 307, âşıkân, 1810

âşıkane, 37, 186, 245, 666; (sözler), 102

âşıkânın (gözleri yaşı), 321; (vicdanı), 423

âşık-billâh, 277

âşık (-ı Hak), 729; (-ı sâdık), 648, 669, 691, 705, 803, 805, 880, 973, 1016; (-ı vefâ), 982

âşıkîn-i sâdıkîn, 305

âşıklar, 272, 314, 701, 722, 923, 1185, 1200; (erkânı), 102

âşıklık, 16, 92, 107, 110, 117, 124, 208, 238, 286; (hâli), 122

âşık-sıfat, 211

âşinâ (-yı âlem-i ma'nâ), 912; (-yı esrâr-ı hakîkat), 875; (-yı ezelî), 641

âşiyâne-i insân, 220; (-i ten), 221

aşk, XVIII, XXI, XXVIII, XLVI, 11, 15, 16, 20, 22, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 107, 111, 115, 119, 120, 122, 126, 128, 131, 134, 135, 136, 137, 181, 188, 191, 192, 193, 196, 199, 200, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 213, 215, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 310, 313, 315, 316, 317, 319, 320, 321, 329, 345, 346, 354, 359, 360, 368, 372, 373, 374, 385, 386, 393, 425, 436, 437, 450, 453, 455, 460, 466, 467, 468, 490, 496, 530, 550, 552, 570, 614, 615, 619, 641, 643, 649, 775, 875, 1009, 1053, 1072, 1084, 1465, 1467, 1471, 1757; (-ı cânân), 180; (gemisi), 960; (-ı hakîkat), 98, 127, 197, 1072, (-ı hakîkat), 1463, 1467; (-ı hakîkî), XIX, 90, 98, 126, 192, 338, 387, 448, 638, 961, 1088, 1148, 1467; (-ı hakîkiyye), 639, 1463; (-ı Hazret-i Fehmi), 353, 436; (-ı hazret-i şeyh), 322; (-ı Hudâ), 360, 684; (-ı îkân), 278; (ı ilâhî), 614, 961, 1492; (-ı ilâhiyye), 1460; (-ı Kâdirî), XXXII, 433, 959, 1133, 1357, 1489; (-ı ma'âş semti), 1072; (-ı mecâz), 640; (-ı mecâzî), XIX, 126, 127, 135, 197, 338, 386, 448, 454, 468, 479, 481, 638, 648, 679, 715, 961, 973, 1067, 1072, 1148, 1463, 1464, 1469; (-ı mecâzî ashabı), 11; (-i mecâzî dersi), 1470; (-ı mecâzî köprüsü), 20, 197, 1458, 1471; (-ı Mevlânâ), 318, 1022; (-ı muhabbet), 465, 923, 1761; (-ı Muhammedî), 386; (-ı Muhammediyye), 386, 389, 568, 1460; (-ı Mûsâ), 262; (-ı Mustafaviyye),

389; (-ı yâr), 27, (ahvali), 102; (akçesi), 116; (ateşi), 222; (deryası), 344; (dili), XIII; (hâli), XXX, 122; (leşkeri), 112; (meclisleri), 121; (mezhepli), 106; (muhabbet), 322; (mutribi), 112; (ocağı), 566, 567; (odu), 95, 923; (ruhu), 121; (sazları), 112; (sevdası), 189; (şişesi), 121; (tarîki), 1469; (u can), 194; (u hararet), 435; (u huzûr), 1015; (-ı mecâzî), XIII; (u muhabbet), XXX, 12, 13, 15, 16, 40, 62, 80, 92, 95, 98, 106, 128, 134, 191, 192, 193, 198, 205, 224, 266, 269, 270, 303, 308, 328, 336, 353, 354, 356, 361, 367, 379, 382, 386, 389, 399, 405, 407, 422, 524, 530, 532, 558, 569, 571, 595, 596, 600, 607, 616, 617, 619, 636, 638, 657, 698, 701, 702, 715, 769, 772, 778, 782, 801, 802, 805, 814, 815, 819, 887, 920, 923, 935, 951, 961, 972, 984, 995, 998, 1015, 1021, 1027, 1036, 1077, 1085, 1086, 1087, 1101, 1102, 1108, 1114, 1449, 1450; (u muhabbet-i derûn), 771; (u muhabbet-i dünyâ), 1082 (u muhabbet-i ebediye), 363; (u muhabbet-i ezeliyye), 1456, 1757; (u muhabbet-i ezeliyye ve kadîme), 199; (u muhabbet-i Fehmi), 1028; (u muhabbet-i gavsiyye), 887; (u muhabbet-i hakîkî), 638; (u muhabbet-i hakîkiye), 453; (u muhabbet-i ilâhiyye), 584, 1787; (u muhabbet-i ma'nevî), 782; (u muhabbet-i Mevlânâ), 198; (u muhabbet-i rabbânî), 135; (u muhabbet-i Yezdân), 81, 540; (u muhabbet ağacı), 1161; (muhabbet batman[ı]), 910; (u muhabbet derdi), 423; (u muhabbet duhânı), 193; (u muhabbet kapısı), 874; (u muhabbet kirişi), 778; (u muhabbet menbaları), 705; (u muhabbet mertebesi), 354; (u muhabbet şarabı), 1092; (u muhabbet yolu), 1499; (vadisi), 1138; (u muhabbetler arz et[mek]), 727; (u neşe), 1009; (u raks), 309; (u şevk), 115, 193, 269, 305, 362, 435, 684, 942; (u şevk ü muhabbet), 316; (u zevk-i rûhânî), 932; (ütüsü), 108; (vadisi), 195; (ve ateş), 336; (ve hararet), 433; (ve sevda), 137; (ve sürur), 350

aşka düş(mek), 112; (gel[mek]), 322

aşk-bâzlık, 250, 289, 1137, 1138; (etmek), 935

aşkın yanmış fitilleri, 22

aşkî, 268

aşkla fenâ kıl(mak), 135

aşr (-ı ahîr), 540; (-ı şerîf), XIII, 133, 202, 313, 361, 815, 836, 995, 1184, 1299; (-ı şerîf kıraati), 435

aşure, 1761

âşüfte-i serv-i hevâ, 454

at kafası dik (mek), 1102

Ata Bey, 541

atâ-yı ilâhiyye, 939

atebe (-i Cenâb-ı Gavs-ı A'zamî), 569; (-i Cenâb-ı Mevlânâ), 328; (-i felek-mertebe-i Cenâb-ı Risâlet-penâh), 77, 784; (-i felek-mertebe-i Cenâb-ı Yahyâ aleyhisselâm), 794; (-i felek-mertebe-i gavsiyye), 787, 1027; (-i felek-mertebe-i Sultân Eyyûb), 832; (-i ilâhî), 477; (-i sa'âdet), 88, 317, 368

ateş, 1084; (-i aşk), 223, 679; (-i aşk), 111, 195, 223, 234, 243, 250, 425; (-i aşk u muhabbet), 784, 1277; (-i aşk-ı Muhammedî), 1232; (-i derd ü mihnete düş[mek]), 269; (-i kübrâ), 222; (-i Nemrûd), 243, 246; (-i sevdâ), 188; (-i sugrâ), 243; (-i tecellî-i Hak), 61; (pamuğu), 423; (-i zulm ü hüsrân), 786

atiyye (ve ihsân-ı ilâhiyye), 404, 596; (-i ilâhiyye), 470, 748, 801, 1109, 1293, 1343, (-i mahsûsa-i rabbâniye), 214
Atik (Câmi'-i şerîf), 949; (Valide Sultan Câmi'-i şerîfi [Üsküdar]), 639; (Mekteb-i Mülkiye-i Şahane), 1112
atlas şam hırkası, 794
Atmeydanı, 1480
Atpazarı Meydanı, 456
Atpazarı'ndaki Beksimâd Câmi'-i şerîfi, 750
Atpazarıkapısı, 1384
atş, 234; (u harâret, 91)
attar dükkânı, XLVI
avâlim (-i hams), 963, 1263; (-i külliye), 266; (-i ma'neviyye ve rûhiye ve nefsiye ve misâliye ve hissiye), 963, 1263
avâm, 62, 78, 219, 791; (-ı nâs), 684
âvâz-ı hûb, 42; (-ı latîf), 42; (-ı muhabbet), 316
avdet (-i mürşidâne), 485, 578; (-i mürşidâne), 994
avize, 725
Avâmil, 1196
Avrupa, 1396, 1397, 1406, 1408
Avrupa gazete muhabirleri, 979
Avrupalılar, 1396, 1407, 1408
Avn (Hz. Ali'nin oğlu), 706; (-i Hak), 656, 662, 663, 665, 666, 671, 672, 676, 677, 679, 680, 685, 688
avt-ı hasen burakı, 774
avukat, 537
Avustralya kıtası, 1408
Avusturya, 1390
Avusturya imparatoru, 1390
a'yân, 66; (-ı eşya), 208, 252, 253, 289, 290; (-ı kevniyye), 1513; (-ı kiyâniyye), 1510; (-ı mümkine), 294; (-ı mütekessire), 264; (-ı sâbite), 65, 66, 207, 736, 740, 1349, 1350, 1351, 1513, 1738, 1739, 1743, 1744; (a'yân-ı sâbite-i gayr-ı mec'ûle), 1263; (u ekvân), 1508
a'yânın sırrı, 66
Ayasofya, XXXI, 410; (Camii), XXXI; (Câmi'-i şerîfi), 409, 811, 831, 880, 928, 931, 932, 1202
âyât-ı kerîme, 186, 367, 649; (u ahbâr), 311
âyât-ı ma'nevî, 636
Ayaz (Gazneli Mahmud'un nedimi), 78, 248, 1056
Ayd Efendi, 789, 790, 791
Aydınlı Ali Eşref Dede, XLII
âyet, 29, 80, 267, 274, 280; (-i celîle), 213, 242, 267, 274, 1090, 1092, 1093, 1212, 1218, 1306, 1333, 1436, 1440, 1443, 1460, 1461, 1463, 1464, 1471, 1472, 1473, 1486, 1488, 1506, 1526, 1531; (-i kerîme), 14, 22, 33, 34, 37, 38, 41, 56, 63, 200, 208, 241, 258, 261, 264, 274, 279, 287, 291, 293, 335, 336, 351, 363, 387, 398, 426, 427, 507, 525, 532, 547, 1098, 1147, 1199, 1212, 1243, 1255, 1256, 1291, 1295, 1317, 1327, 1331, 1357, 1383, 1426, 1427, 1435, 1459, 1461, 1502, 1505, 1531, 1542, 1568, 1580; (-i kürsî), 583, 585; (-i şerîf), 202; (-i kerîme), 605, 609, 610, 614, 625, 628, 643, 656, 660, 666, 673, 674, 677, 686, 693, 727, 767, 768, 804, 814, 815, 843, 856, 858, 873, 891, 913, 958, 969, 986, 991, 995, 997, 1029, 1042, 1043, 1045, 1063, 1064, 1071, 1072, 1076; (-i şerîf), 828, 986, 1090, 1210, 1228; (-i şerîfe), 818, 828, 1279, 1291
Ayetullah Bey, 538
ayin, XXXIII, XXXIX, XLIV, XLV; (-i cem'), 1023, (-i fuyûzât-karîn), 1164; (ve mukâbele-i şerîf), 434; (-i şerîf), XX, XXIX, 198, 314, 367, 371, 836, 837, 879, 1020, 1021, 1022, 1026, 1132, 1135, 1136, 1154, 1155, 1156, 1157,

1158, 1163, 1165, 1171, 1173, 1175, 1180, 1182, 1183, 1203, 1204, 1213, 1214, 1222, 1295, 1324, 1387, 1485, 1775; (-i şerîfin icrası), 1164
âyîne, 93; (-i âlem-nümâ), 454; (-i aşk), 252; (-i celâl), 823; (-i cemâl), 285; (-i devrân), 1020, 1086; (-i dil), 190; (-i iskender), 1225; (-i kalb), 233, 252; (-i mazhar-ı esmâ), 1135; (-i mecâzî), 137; (-i mir'ât), 512; (-i mükevvenât), 266; (-i şeş-rû), 44; (-i vahdet), 275; (-i dil-sefâ-yı mü'min), 821; (-i Hak), 962; (-i Hudâ [Hz. Peygamber]), 698
ayna, 93, 286
ayne'l-yakîn, 22, 603, 659, 661, 664, 672, 686, 922, 932
ayn (-ı âb-ı hayât), 280; (-ı bâtına), 1510; (-ı belâ-yı âşık), 1097; (-ı Hak ol[mak]), 613; (-ı Hak), 693; (-ı hakîkat), 797; (-ı hikmet), 35; (-ı isbât), 658; (-ı kerâmet), 606; (-ı sâbite), 66, 219, 612, 613, 736, 1267, 1508; (-ı sâbite-i Ahmedî), 1097; (-ı sâbite âlemi), 36, 765; (-ı sefâ), 232; (-ı selsebîl-i vuslat), 277; (-ı sıdk), 48; (-ı vahdet), 25, 638; (-ı vahy-i rabbânî), 765; (-ı vuslat), 25; 638, 658; (-ı zâhire), 1511; (-ı zât), 299; (-ı zâtullâh), 533
ayrât u hasenât, 654
ayş u işret-i bâtın, 537; (u işret-i zâhir), 537; (ü dem), 20
Ayşe Hanım (Aşçı Dede'nin teyzesinin kızı), 878
Ayşe Kevser Hanım (Aşçı Dede'nin kızı), XLVII, 508, 879
Ayşe Molla, 82
ayva, 798
ayvaz, 118, 119, 326
Ayvaz Efendi Hoca, 1124
aza ve ceset, 134
azâb (-ı cehennem), 550, 676; (-ı elîm), 856, 1044; (-ı kabr), 676; (-ı nâr), 370, 463; (-ı rûhânî), 643, 662, 663, 669, 673
azamet(-i ilâhiyye), 1319; (-i mütelâlî-i aşk), 210
a'zâ ve kuvâ-yı rûhâniyye, 929
a'zâ-yı meclis, 443; (-yı ten), 51
Azîmzade Ali Paşa (Meclis-i kebîr azası), 541
Aziz Efendi, (Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Erkân-ı Harbiyye Başkâtibi), XL, 329, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 468, 469, 470, 479, 518, 521, 715, 832, 891, 892, 894, 972, 1144, 1145, 1208, 1416, 1417, 1484
Aziz Mahmud Efendi, 172, 1016
Aziz Mahmud Hüdayî, 882, 1442
azîzân, 568; (-ı Hudâ), 662
Azîzu'l-âsâr, 1487
azm-ı bâg-ı cinân ol (mak), 473
Azmi Paşa (Müşir, Kaymakam), 475, 486
Azrail, 438, 1214, 1462, 1548

B

Ba'lbekî (Halife Mansur'un müezzini), 1479
Baalbek Kaymakamı, 538
Bâb (-ı Aişe), 719; (-ı âlî), XVI, XIX, 184, 194, 407, 508, 560, 636, 881, 919, 1413; (-ı Askerî), 559; (-ı Cibrîl, 1003; (-ı feyz-i aliyye), XXXVIII; (-ı feth-i mutlak-ı Muhammediyye, 974; (-ı Hazret-i Fehmi), 558; (-ı Fetvâ-penâhî), 1013; (-ı feyz), 665; (-ı feyz-i aliyye), 752; (-ı hakîkat), 957, 960; (-ı Hümâyûn), 12, 1413; (intihâb-ı küttâb komisyonunun mazbatası), 1418; (-ı ma'rifet ü felâh-ebed), 959; (-ı ma'rifet), 957, (-ı müşîrî), 551; (-ı rızâ), 659, 660, 662, 666, 667, 669, 679, 680, 692, 694; -ı sa'âdet, 749; (-ı

sa'âdet-i Hudâ), 77; (-ı sa'âdet-i kurb-i visâl), 782; (-ı sa'âdet-i ma'neviyye), 754; (-ı Selâm), 1002, 1003, 1006, 1008; (-ı Seraskerî), XVI, XVII, 86, 88, 183, 194, 321, 526, 529, 548, 549, 551, 562, 807, 829, 857, 901, 912, 10831200, 1203, 1278, 1375, 1454, 1469, 1801, 1586, 1764, 1806; (-ı Seraskerî aklâmı), 601; (-ı Seraskerî Jurnal Kalemi), 564; (-ı Seraskerî kalemleri), 183; (-ı Seraskerî meydanı), 829; (-ı Seraskerî Ordular Ruznamçe Kalemi), XVIII; (-ı Seraskerî Ruznamçe Kalemi), 199; (-ı Seraskerî Sergi Kalemi hulefâsından Ahmed Bey), 522; (-ı Seraskerîye kalemi), 185; (-ı şerîat), 957; (-ı tarîkat), 957; ; (-ı Vâlâ-yı Seraskerî), 1131; (-ı Vâlâ-yı Seraskerî Muhasebat Dairesi Yedinci Şubesi), 918; (-ı Vâlâ-yı Seraskerî şu'abâtı), 888; (-ı Vâlâ-yı Seraskerî), 799, 811, 866, 882, 888, 889, 952, 954

babacan (mürîdâna hitap sözcüğü), 787

babafingo (geminin orta direği), 1137

babalı hatun, 83

Bâbü's-selâm, 8, 9

bâd-ı sarsar, 1626

bâdbân-ı şevk, 313

bâde (-i aşk), 246, 291; (-i aşk u muhabbet), 246, 402; (furûş), 774

bade'l-mahv ve'l-fenâ, 66

badem ezmesi, 1060, 1200, 1305, 1767

bâde-perest-i aşk, 359

bâd-ı firkat, 190; (-ı sabâ), 453; (-ı tecellî-i ilâhî), 458

bâg (-ı âlem), 738; (-ı cinân), 29; (-ı derun), 113; (-ı İrem), 13; (-ı vahdet), 683; (-ı vasl), 360

bâgbân (-ı hakîkat), 737, 738; (-ı ilâhî), 31; (-ı tarîkat), 31

bagçe-i ma'neviyye, 470

bâgî, 669

Bağdat, 259, 588, 808, 882, 1186, 1187, 1323, 1595, 1659, 1660j; (ordusu), XVII

Bağdatlı âmâ, 410, 411

Bağlarbaşı, 1151

bahadır-ı dîn-i mübîn, 915

Bahaeddin (Aşçı Dede'nin kardeşi), 477, 603, 632, 633, 634, 635

Bahaeddin Bey, (Halet Paşa'nın oğlu), 541, 544

Bahaeddin Efendi (Mülâzım), 997

Bahariye 1379, (Mevlevihanesi), XX, 912, 1295

bahr (-i âlâm-ı gam), 692; (-i amîk), 538; (-i aşk), 190, 196, 321, 685; (-i aşk-ı sultân-ı Kâdiriyye), 435; (-i azîm), 71; (-i bî-pâyân-ı izzet), 304; (-i celâl ü cemâl, 683); (-i cûd-ı bî-kerân), 467; (-i Ebyaz), 1148; (-i ehadiyet), 41, 347; (-i gayr-ı mütenâhî), 535; (-i hakîkat), 36, 534, 1580; (-i hilkat), 4; (-i irfân), 8; (-i Mesnevî), 948; (-i mûhît), 266; (-i nâ-mütenâhî), 13; (-i Siyâh), 328, 335, 796, 1145, 1148; (-i şühûd), 283; (-i tahayyür), 109; (-i tevhîd), 275, 276, 360; (-i ulûm-ı zâhir ü bâtın), 636; (-i ummân), 202; (-i ummân-ı aşk-ı ilâhî), 424; (-i ummân-ı feyz ü tecellî), 599; (-i ummân-ı gam u te'essüf), 941; (-i ummân-ı ma'âsî), 20; (-i ummân-ı ma'siyet mevci), 20; (-i vahdet), 640, 641, 685, 686

bahr-i ummân-i muhabbet, 1141

bahş (-ı cân [eylemek]), 314; (u ihsân-ı ilâhiyye), 1039

bahşîş-i ilâhî, 245, 265

bâis-i mevt olan tîr-i bâtın, 75

Bakara (sûresi), 1589

bakır (para), 791

Bâkî (Allah'ın sıfatı), 1359
baki, 35; (ol[mak]), 66
bakiyye, (-i aşk), 136; (-i nefs), 391; (-i nefs-i emmâre-i fakîr), 855; (-i vücûd), 262
baklava, 870, 984
bal mumu, 496
Balcı Baba (Kolağası), 1391
balık, 1114, 1480
balo usulü dans, 1064
Bânet Su'âdu, 1478
bâng ü âvâz, 369
bank, 537; (-ı Osmânî), 929; (a), 563
Bankuk, 1408
bârân (-ı rahmet), 698; (-ı rahmet-veş), 89
barbût, 268
bârgâh (-ı ehadiyyet), 800, 1343; (-ı Kibriyâ), 576
bârgeh-i cûd, 6
barışık fermanı, 330
Bârî ta'âlâ, 214, 1086
bârika (-i dîdâr-ı tecellî et[mek]), 229; (-ı envâr-ı esmâ-yı nâ-mütenâhî), 211
Barsîsâ, 373
Bârûdîzade Mahmud Bey, 1034
Baruthane, 1430
basar, 202, 656, 1516; ; (-ı basîret), 603; (-ı bâsîret-i insânî), 64; (-ı hakîkat), 532
Basîr, 206; (-i zamâir-i esrâr), 777
basma hırka, XXXII, 431; (entari), XXXII, 431
Basra, 1660
Basri Bey, 1018
bast, XXXIII, 710, 934
basur, 803, 927, 1012
baş (kalfa), 887; (kesmek), XXI, 200, 201, 317, 319, 321, 322, 323, 741, 912; (kesilen mertebe), 207; (kesip), XXIV
baş kes(mek), 1177, 1184, 1196
başçavuş, 83
başmabeyinci, 325
başmabeynci, 1452
başmakçı, 1098
bâtın, 18, 27, 60, 61, 62, 195, 205, 301, 477; (âlemi), 602; (-ı hâtem-i nübüvvet), 1544;
Batsun (General), 1399
Battalzade Hacı Hafız Efendi, 342
Batum, 329, 561, 953
Bayburt, 329, 380
Bayezid (-i Bistamî), 269, 641, 654, 883, 884, 885, 886, 887; (Camii), XVII; (Câmi'-i şerîf), 827, 906, 912, 1428, 1456,1704; (semti), 905
Bayram namazı, 1387
bayram, 870; (gecesi), 831; (namazı), 322
bayramlık elbiseler, XVI
bâzâr (-ı aşk), 95, 306, 636; (-ı Mevlânâ), 314; (-ı uşşâk), XLVIII, 137, 637
bâzâr-ı ehl-i irfân, 1215; (-ı uşşâk), 1233
bedâyi'hâne-i âlem, 209
beden, 51, 53, 76; (-i gülnâk), 53
bedeniyet, 52
bedesten, 935, 1660, 1790, 1804; (-i hakîkat hâcegân-ı âlî-kadr [i]), 935; (-i zâhir hâcegîsi), 935
Bedevî (tarikatı), 1084
Bedevîler, 1084
Bedir, XXXVII, 1244
bedr-i enver, 31; (-i kâmil), 31
Bedri (Erkân-ı Harbiyye Miralayı), 732
Behçet Bey (Miralay-Sıhhiye Dairesinin Birinci Şubesi Müdürü), 898
Behiye Hanım, XI, XVIII, 83
behre-mend-i feyz-i Molla-yı Rûm, 1038
Behzad (Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı), 743, 744, 745, 1320, 1321, 1322, 1324, 1327, 1328, 1330, 1331, 1332, 1333, 1357, 1375, 1376, 1377, 1384, 1385, 1435, 1486
Beka, 1515, 1543; (-ı Hak), 56; (makamı), 218
bekâ-billâh, 1543

bekâ-billâh, 426;
bekçi, 77, 120
Bekir Bey (Merkez Hastanesi Sereczacısı, Kaymakam), 1414, 1438
Bekir Efendi, 422, 478, 479, 1009
Bekir Nizami Bey (Miralay), 1077
Bekrîzadeler, 541, 544
Bektaşî, 399, 1084; (fukarası), XXXI, 410, 1454; (muhasebeci), 352
Bektaşîler, 1454
Bektaşîlerin yuf borusu, 960
Bektaşîlik, 382
Bektaşî-meşreb, 382
Bel'am, 373, 1610, 1730; (-ı Ba'ûr), 1116
belâ, 642; (-yı aşk), 359; (-yı cân), 101; (-yı cismânî), 214; (-yı ma'neviyye), 786
belâlar deresi, 1138
belde-i vücûd, 1161
Belgrat, 1111; (vakası), 1111
Belh, 1186, 1187
Belî, 292
Belkıs, 367, 1162
bende, 40, 60, 79, 98, 215, 297; (-i Hak), 60; (-i halka be-gûş), 466(-i mukbil), 47, (-i sâlih), 78
bendegân, 362; (-ı dervîşân), 913; (-ı hâss-ı mahbûb-ı Mevlânâ), XXI, 200; (-ı sadâkat-nişân), 569; (-ı sâdıkân), 602
bendelik, 193; (cerîdesi), 830
bend-i zindân ol(mak), 682
Benî Hâ_im, 1235
Benî Kinâne, 1235
Benî-Âdem, 37, 291
Benî-İsrâîl, 291, 1365, 1445, 1472, 1703
benlik, 641, 644, 645
bentler, 1302
Benu'n-Nadr, 1655
berat, 58; (-ı âlî), 483; (-ı âlî-şân-ı ma'nevî), 1027; (-ı çerâgiyyet), 1179; (gecesi); 1076; (-ı hümâyûn), 58; (-ı ma'nevî, 634)
Berber Kalos, 1224
Berber Mehmed Ağa, 1430
berber, 403
bereket-i erenler, 498
berre-i Halîl, 277
Bersîsâ, 1610, 1730
berzah, 462, 660; (-ı aşk u muhabbet), 1144; (-ı belâ), 688; (-ı nûrânî), 650; (-ı uzmâ), 669
berzahu'l-berâzih, 206
besâtîn-i ilâhî, 37
Besim Bey (Miralay-Levâzımât-ı Umûmiye İkinci şubesi Müdür Muavini), 917
besmele-i şerîf, 357, 358, 480
beste-dehân (olmak), 111
beste-i zünnâr, 225
beş sınıf, 18
beşâret-i ma'neviyye, 1016
beşer, 72, 74; (sureti), 71
beşeriyet, 34, 37, 41, 73, 74, 76, 347; (mertebesi), 74
beşi bir yerde Osmanlı lirası, 132, 957, 959, 961
beşik, XII, 88
Beşiktaş, XXV, 325, 385, 808; (hamallar kethüdalığı), 1780; (Sarây-ı Hümâyûnu), 480
Beşinci (Ordu) XVII, XXXV, 545, 547, 548, 710, 858, 932, 1055, 1585; (Ordu aklâmı), 565, 833; (Ordu Levazım Reisi), XXXVI; (Ordu Levazım Riyaseti), 714; (Ordu Levazım Üçüncü Şubesi), XL; (Ordu Müşîriyet-i Celîlesi), 550, 1595, 1683; (Ordu Müşiri), 916; (Ordu Müşiriyeti), 480, 502, 558; (Ordu-yı Hümâyûn), 926, 988; (Ordu-yı Hümâyun Dokuzuncu Fırka), XXXIX; (Ordu-yı Hümâyûn Erkân-ı Harbiyye Matbaa memuru), 700; (Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi), 775; (Ordu-yı Hümâyûn Nüfus

Kalemi ketebesi), 541; (Ordu-yı Hümâyûn Redif Yoklaması), 546, 858; (Ordu-yı Hümâyûn Riyaseti), 540, 562; (Ordu-yı Hümâyûn Tahrirat Kalemi hulefâsı), 740; Beşinci Ordu-yı Hümayun, (aklâmı), 1455; (Jurnal Kalemi), 1415, 1765; (redif yoklaması), 1454, 1765, 1823; (Ordu-yı Hümâyûn) 1276; (Topçu Fırkası Kumandanlığı), 1214
Beşir Ağa (Aşçı dede'nin enistesi), XI, XII, XVII, XVIII, 84, 86, 87, 88, 116, 124, 125, 131, 183, 185, 902, 1013, 1273, 1454, 1469, 1563, 1825
Beşir Ağa türbesi, 1794
beşler, 1225
Betûl (Hz. Fatıma'nın ismi), 1254
bevvâb, 77
bey'at (-i aşk u muhabbet), 1132; (-i Mevleviyye), 1177
beyaz (at), 897; (çevre), 83; (don), 938; (elbise), 724; (entari), 1002; (kuşak), 441; (mecidiye), 870, 917; (sarı), 702; (sarık), XXXII, 336, 397, 407, 431, 724, 1002; (tennure), XX, 199, 309, 1054, 1138, 1194
beygir taburu, 1397
Beyhakî, 1244
Beylerbeyi 565, 1294; (Kabristanı), 1421
Beylikçi, 487
beyne's-semâ ve'l-arz, 64
Beyrut, XXXVII, XL, 527, 530, 538, 540, 541, 543, 552, 556, 605, 719, 767, 768, 769, 771, 776, 782, 794, 795, 796, 836, 838, 839, 840, 841, 877, 878, 1422; Kumandanı, 952; (Kumandanlığı), 539;
beyt (-i ilâhî [evliyârun kalbi]), 717; (-i harem), 958; (-i muazzama), 748, 803, 804, 1009, 1532; (-i şartî), 732; (-i şerîf), 1009, 748
Beytullâh, 565, 819, 825, 827, 831, 884, 885, 994, 1008, 1009
Beyzâ (Hallaâc'ın dünyaya geldiği Fars şehirlerinden), 259; (-ı surh [Hristiyanların bayramı]), 1277
bezl (-i cân), 282; (-i dirhem ü dinar etmek), 43; (ü îsâr etmek), 43; (ve sehâ), 46
bezm-i cân, 466; (-i dünyâ), 495; (-i gam), 359; (-i hâs), 8; (-i hâssu'l-hâs), 8; (-i mahviyyet), 460; (-i mukâvele), 292; (-i uşşâk), 1492
Bi'r-i Abbas, 1002
bî-akl, 641
biat, 426; (ve intisab), 669
bî-çun u bî-çigûne, 46
bîdârlık (âlemi), 910; (hâli), 33, 62
bidâyet-i sulûk, 18, 619
bî-dil, 466
bigâne, 27
Bihâr-ı sun', 533
bihâr-ı ulûm-ı Muhammedî, 1240
bî-ihtiyâr, 33
bî-irâdet, 33
Bikâ' el-azîz, 529, 846, 870, 1455
Bilâl-i Habeşî, 41, 42, 347, 348, 349, 571, 755, 767, 83; (türbesi), 742
biletçi, 1295
bîmârlık, 134
bîm-i aşk, 101
binâ (-yı aşk u muhabbet), 269; (-yı kudret-i ilâhî [beytullâh]), 682
bî-nakş, 43
binbaşı, 622
biniş, 536
bî-niyâzlık, 289
binlik içir(mek), 1116
binlik tespih, 695
Bint Milhân, 1249
bir avuç, 70
bî-renklik (âlemi), 739; (mertebesi), 740

birinci (efendi), 743; (mabeynci), 417; (Ordu), XXXVII, XLI, 724; (sema), 204; (şube), 722; (ve İkinci Ordu-yı Hümâyûnlar aklâmı), 889
Bi'ru'l-garb, 1597
bî-sütûn, 107; (olan çarh), 68
bî-şu'ûr ol(mak), 245
Bitlis, 431
Boğaziçi, 837
bohça, XXXIX; (-i sa'âdet), 400, 499, 556; (-i âlî), 497; (ve sandûka-i mahsûsa), 1484
Bolulu Hasan Ağa, XI, 83
Bosna 549, 1112; (defterdarlı), 549; (mektubî muavinliği), 1112; (Sarayı), 1112; (ve Hersek fırka-i askeriyyesi tahrirat başkitabeti), 1112; (vilâyeti mektubî kalemi), 1112; (valiliği), XXXV; (Valisi), 549
Bosna-Hersek kıtası, 1390
Bosnevî, 972
Boşnak Mehmed Efendi (Kolağası), 1191
Boşnak, 937
Boşnaklar Hanı, 937
Boyahane Mahallesi, 331
boz renkli aba, 336
Bozok sancağı, 629
Bozzade Efendi, 339, 342
Bû-bekr, 4
buğz ve adavet, 125
buğz-fillâh, 674, 1359
Buhara, 626
Buharali 724; (hırkası), 845, 1308
Buhârî, 310, 1245, 1249
buhl, 690
Bulgar eşkıyası, 1301, 1355
Bulgaristan hududu, 1420
bulgur, 1080, 1356
Bulgurlu Dergâhı, 1356
Burak, 336
burc (-ı evliyâ), 601; (-ı ezel), 6
Bursa, 87, 936, 1414, 1598; (kaplıcaları), 828, 869; (kârı arakiye seccade), 511; (kârı işlemeli [seccade]), 453, 704; (Redif Alayı), XII
Bursalı Hafız Efendi, XLVII, 637
bûse-gâh-ı hazret-i cânân-ı aşk, 231
bûy (-i hakîkat-i Cenâb-ı Muhammediyye), 870; (-ı hüdâ), 315; (-i ma'nevî), 910
bühtan, 675, 688, 689
bülbül, 127, 316, 1462; (-i cân u dil), 315; (-i cinân), 136; (-i dil), 108; (-i rûhâniyye), 113
bülbülân (-ı devha-zâr-ı aşk), 301; (-ı hoş-serâ), 358
bülbül-âsâ, 113
Bülbülderesi (Eyüp Sultan), 318, 1379
Bürde-i Cenâb-ı Risâlet-penâhî, 1478
Büyük Komisyon, 552
büzürgvâr-ı ehl-i hakîkat, 10

C

Câbelkâ, 1696
Câbir (r.a.), 1669
Câbir bin Abdullah, 1616
Câbir bin Semere, 1220, 1241, 1244, 1248
câdde-i azîme, 201
Ca'fer (-i ahmer), 707; (-i câmi), 707; (-i ebyaz), 707
Cafer (Hz. Ali'nin oğlu), 706
Cafer (İmam Ali bin Musa Rıza'nın oğlu), 707
Cafer (İmam Muhammed Bakır'ın oğlu), 707
Cafer (İmam Musa Kazım'ın oğlu), 707
Cafer bin Ebî Tâlib, 1544
Cafer Efendi (Bâb-ı Seraskerî Jurnal Kalemi müdürü), XXIV, 194, 807
Cafer İmam (Ali Nakî'nin oğlu), 708
câh u mansıb-ı risâlet-penâhî, 819
cahil, 678
câm (-ı aşk), 203; (-ı Cem), 20, 425; (-ı feyz-i ârif), 315; (-ı muhabbet), 1459; (-ı

musaffâ), 459; (-ı vücûd), 219; (fener imali), 983
câme-i enâniyyet ü nefsâniyyet, 90; (-i cemî'-i merâtib), 207
Câmî, 273; (-i Atîk), 949; (-i Emeviyye), 516, 527, 531, 542, 552, 553, 557, 559, 574, 586, 595, 596, 630, 695, 701, 708, 719, 720, 725, 727, 745, 765, 794, 810, 843, 845, 846, 847, 848, 949, 1033; (-i kebîr), 336, 337, 338, 357, 361, 381, 382, 392, 393, 424, 428, 440, 449, 457, 497, 507, 511, 513, 514, 626, 932, 1178, 1380; (-i Murâdiye), 948; (-i Nakşiyye), 571; (-i şerîf), 383, 392, 422, 440, 445, 452, 453, 465, 473, 479, 480, 487, 492, 496, 498, 507, 511, 514, 531, 553;
Câmîu Sagîr, 638
Câmiu'l-ezhâr, 1245
can, 28, 47, 71, 76, 79, 91, 97, 109, 126, 189, 200, 244, 688, 956; (-ı a'zam), 71; (-ı cânân), 252, 253; (-ı cihân Yûsuf-ı cân), 641; (lafz-ı şerîfi), 78; (mürîdâna hitap sözcüğü), 787; (-ı münîr), 53; (-ı pâk), 53; (-ı zâr), 466; (mevlevî dervişi), 207; (kulağı), 355; (u dil), 242, 246, 369; (u dil bezl eyle [mek]), 118; (Yûsufları), 68
canan, 109, 126, 188, 196, 359, 568; (-ı hakîkat), 735, 846
canını teslîm-i Rahmân eyle(mek), 257
cânib (-i Hak), 962; (-i hakîkat), 235; (-i kudsiyye), 606
canlar, 1022, 1039, 1136, 1137
cariye, XL; (-i ilâhî), 470
casus, 18
câzibe-i hakîkat, 1471
cebehâne-i kalb, 28
cebel (-i Arafat), 486, 596, 598, 1462, 1532; (-i Cûdî), 436. 1761; (-i Hirâ), 1241; (-i kudsiyye-i iksîr), 363; (-i Kâf), 907, 910; (-i Lübnân), 771; (-i mu'azzam-ı hazret-i cânân), 335; (-i Mûsâ aleyhisselâm), 486; (-i Nasûh), 1597, 1598; (-i rahmet), 1010; (-i Sînâ), 1462, 1483; (-i Tûr), 258, 262, 1102, 1472, 1761; (-i Uhud), 1003, 1004; (-i vücûd), 262; (-i vücûd-ı Mûsâ), 262
ceberût melekleri, 56; (ve lâhût mertebesi), 39
cebhâne-i aşk, 114
Cebice Boğazı (Erzincan), 519
cebr-i evsat, 1724
Cebrail, 9, 71, 415, 463, 1122, 1243, 1245, 1246, 1250, 1251, 1252, 1254, 1462, 1548; (-i emîn), 1244
Cebrîler, 1724
Cebriyye (mezhebi), 1728
cefâ, 642; (-yı yâr), 1097
cehennem, 222; (havfı), 676
cehren (zikir), 1029
Celâl, 501, 1506
Celâl burcu, 1613
Celâl'e çık(mak), 1470
celâlet-i kadr, 12
celî yazı, XLIX
cellâd, 189
Celvetî, 1084
Celvetîler, 1084
cem' 189, (-i gaflet), 655; (-i mâl), 676; (-i Mevleviyye), 926; (ol [mak]), 65
cem'iyet, 382; (-i hâtır), 368, 369; (-i havâtır), 369; (-i ihvân), 609, 754; (-i kalb), 775; (-i kulûb), 775; (-i kübrâ), 382, 388, 541, 702; (-i uşşâk), 783
cem'ü'l-cem' makamı, 287
cemâ'at (-i kübrâ), 703; (-i muvahhidîn), 804
Cemal Bey (Beşinci Ordu'da muhasebeci), 588, 719, 720, 722, 730, 732, 733, 734, 735, 792, 881, 882

Cemal Beyefendi (Topçu Alayı Miralayı), 1063
Cemal Efendi (Evrak Müdürü), 899, 939, 1082, 1107, 1144
Cemal Efendi (Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi), 1157
cemâl, 136, 189, 600; (-i akdes), 230, 256; (-i akdes-i Hudâ), 214; (-i akdes ü a'lâ), 213; (-i akdes ve a'lâ-yı Hudâ), 235; (-i bâ-kemâl), 271, 286, 356; (-i bâ-kemâl-i âşık), 875; (-i bâ-kemâl-i Hudâ), 961; (-i bâ-kemâl-i Resûlullâh), 998; (-i bâ-kemâl-i Yûsufân), 772; (-i cânân), 344; (-i esmâ ve sıfât), 294; (-i hakîkat), XLVIII; (-i Hakk), 224, 292; (-i ilâhî), 962; (-i letâfet), 37; (-i ma'neviyye), 800; (-i mukayyed), 135; (-i mutlak aşkı), 135; (-i pâk-i hâcegân-ı kirâm), 771 (-i pâk-i ulûhiyyet), 322, 1464; (-i risâlet-penâhî), 512; (ve celâl màzharları), 1064; (-i yâr), 102, 129; (-i yâr-ı hakîkî), 137
Cemaleddin Efendi, 701, 702, 703, 898
cemî'-i âlem, 44, 55; (-i bâlâ), 53; (-i evsâf), 75; (-i sıfât), 52
Cemîle (Hz. Peygamber'in cariyesi), 1253
cemîl-i hakîkî, 294; (-i mutlak aşkı), 135
cenâbet-i ma'neviyye, 910
cenaze resmi, XII; (alayı), 905
cennât-ı âcile, 200; (-ı âliye), 47; (-ı kurb u visâl), 265
cennet, 228, 463, 653; (-i a'lâ), 369, 388, 473, 550, 610, 714; (-i âcile), 218, 245, 960; (-i azîmü'ş-şân), 30; (-i Bakî), 1003; (-i irfân), 656; (-i kurb u visâl), 264, 277; (-i mu'accele), 963; (kapıları), 592; (kokusu), 510; (ruhsârı), 460
cennetü'l-me'vâ, 264
Cennetü'l-mu'allâ, 1009
ceride, 976, 1376
Ceride-i Askeriyye, 887
Ceride-i Havâdis, 808
Ceride-i İlkdam, 977, 978
Cerîr bin Abdullah, 1369
cerrah, 405, 503
cerrâr, 678
cerre çık(mak), 811
cerr-i menfa'at-i ma'neviyye, 811
cesed, 50, 73, 75, 102, 134; (-i insân), 313; (-i şerîf), 73; (memleketi), 134; (-i sâtire-i Muhammed-i müctebâ), 1095; (-i zâhir-i Muhammed), 1095
ceset, 1258
cevabname, 941, 1023, 1031; (-i Hazret-i Hâlid-i Mevlânâ), 923; (sureti), 1015; (-i mürşidâne), 561; (-i seraskerî), 900; (sureti), 1015
Cevad Paşa (Sadrazam), 796, 798, 799, 808, 1301, 1451,1714
cevâhir-i rabbâniyyenin sarrafı, 240
cevâmi'-i şerîfeler, 540
Cevdet Paşa, XXIII, XLI
cevher, 296, (-i cân), 305; (-i evvel), 682; (-i heyûlânî), 1268; (-i latîf), 613; (-i mir'ât-ı ma'rifet-i kibriyâ), 205; (-i nûrânî), 1503; (-i vücûd), 231; (-i yektâ), 1351; (-i yektâ-yı ilm ü irfân), 264; (-i yektâ-yı kenz-i nihân), 209, 1738
Cevizli, 329
cevr (-i aşk), 307; (ü cefa), 660
cevv-i hakâyık, 56
cevzâ, 8, 9
ceyb-i evvel, 206
Ceyhun (ırmak), 106
cezâ (-yı ma'nevîyye), 1179; (-yı nakdiye), 1227
Cezarevitch (Rus zırhlısı), 1392
Cezâyir-i Bahr-i sefîd, 1437
Cezayirli Seyyid Abdulkadir, 1199

cezbe, 344, 441, 1011, 1164, 1596, 1785; (-i acîb ü garîb), 907; cezbe (-i Hak), 960, 1566, 1782; (-i hakîkiye ve ma'nevîye), 846; (-i hakkânî), 668; (hâli), 607, 741; (-i Hudâ), 136; (hâli), 458, 1208; (gelmek), 452; (-i İlâhî), 1103, 1566, 1637; (-i ilâhiyye), 1209; (-i lem-yezel); 682; (-i râhmân), 680, 681; (-i rahmânî), 641, 668; (-i sayha), 1218
cezebât-ı aşk, 276
cezebât-ı rahmâniyye, 344, 1736
Chemulpo, 1392
cibâl-i şâmihât-ı aşk, 91
Cibrîl, 126, 229, 316, 386, 973; (-i emîn), 5, 229, 880; (-i ma'nevî), 553
Cidd ü sa'y, 653
Cidde, XLIII, 560, 806, 1000, 1001, 1012, 1013, 1014
cîfe-gâh-ı dünyâ, 221
ciğer-nîze-i bürrân-ı aşk, 231
cihâd (-ı asgar), 681; (-ı ekber ile memur olanlar), 13
cihân-ı bâtınî, 1465
cihât-ı sitte, 754
cilve, 199; (-i ma'neviyye), 944
cilve-gâh-ı mahbûbân, 827
cilve-nümâ (-yı Celâl), 1359; (-yı meydân-ı muhabbet ol[m ak]), 1022
Cimin, 417; (karyesi), 470, 526, 1482
cin, 650
cinân, 670
cins-i asfer, 1407
cisim, 47, 59, 61, 76, 296
cism, 47, 68, 59, 61, 69, 76, 296; (-i latîf), 612; (-i latîfe-i rûhânî), 656; (-i ma'nevî), 910; (-i şerîf), 38, 68; (-i zâhir), 76, 910; (ü can), 197; (ü ten), 71
cismanî, 34, 49, 91
cismâniyet, 34, 41, 54, 347
cisr (-i hevlnâk), 127; (-i sırât), 100
Cisr-i Mustafa Paşa, 1196, 1197
Corci Dumar (erzak kontratçısı), 895
Cubeyr bin Mut'im, 1235
cuma (geceleri), 610 (namazı), XXXIII, XLVI, 87; (ziyareti), XLVI; (ve isneyn günleri), 630
cumâdessânî, 1091
Cur'a-ı la'l, 459
cûş u hurûşa gel(mek), 423
cûşiş-i muhabbet-i zâtiye ve ezeliye, 132
Cuveyriyye binti'l-Hârîs, 1253
Cuzâm, 1162
cübb, 1002
cübbe, XLIV, 382, 397, 536, 702, 1178
cüdalık, 25
cülûs (-ı humâyûn şenliği günü), 793; (-ı hümâyûn şenlik-i zînet gecesi), 751; (-ı serîr-i saltanat-ı ma'neviyye-i Muhammediyye), 568
cümbüş, 615
cümle (âlem), 70; (selâmlığı), 1305
Cüneyd-i Bağdadî, 16, 36, 248, 259, 260, 263, 295, 357, 1075, 1317, 1743, 1754
cünûd-ı muhabbet, 773
cüz-i meh, 31; (-i şerîf), 370

Ç

Çadırcı Kadirî Tekkesi, 1133
Çağatay lisanı, 1205
çâh, 68, 69; (-ı âlem), 68, 69; (-ı tabî'at), 68; (-ı ten), 68
çâk ol(mak), 90
çalgı, 121, 196, 990; (âlâtları), 203
çalgıcı, 26, 197, 1071, 1479
çalı kuşu, 793
Çalıklar Mahallesi, 843, 849
Çamlıca, 941
Çankırı, XXXVIII, 588
çâr unsur, 221

Çardaklı Boğazı, 1523, 1524, 1753
çarh, 106; (-ı aşk), 191; (-ı berrî), 69; (-ı bülend), 69; (-ı devvâr), 265; (-ı felek), 7; (-ı mînâ), 459; (-ı gerdân-ı velâyet), 315
çarık, 950
çark ayağı, 1030
Çarşıkapısı, 195
çâr-yâr-ı güzîn, 17, 50, 308, 321, 361, 598, 599, 914
Çatalca, 980
Çatlamışkapı (İstanbul), 1506
çavuş, 84, 364, 365, 366, 443, 444, 796
Çavuşoğlu, 526
Çavuşoğulları, 521
çay, 608, 609, 1003, 1357; (kupaları), 606; (takımı), 606
çaylak (kuş), 354
çediğ (çetik), 233
çehâr-yâr-ı güzîn, 1213
çekmece, 101, 109, 111, 115, 133, 190; (-i sa'âdet), 487; (-i şerîf), 487
çelebiyân, 912, 1170,1599
çember Mevlevî sakalı, 919
Çemberlitaş, 931, 934
çemenistân-ı fânî, 221
çengel, 68
Çengelköyü, 880
çerâg, XIV, 86, 181, 183, 184; (-ı akl u irfân), 64; (buyur[mak]), 529, 549, 704, 712, 1106; (buyurul[mak]), 465, 517, 866, 888, 902; (-ı hâs), 661; (-ı matlûb), 64; (-ı Mustafaviyye şulesi), 616
çerâgıyet, 553, 992, 1033, 1130, 1285; (makamı), 553; (fermanı), 319; (beratı ve külâhı kap[mak]), 1005; (beratı), 994
Çerkes cariye, 195
Çerkes Hasan, 397
Çerkes İsmail Paşa, 329
Çerkes Rüstem Ağa (Aşçı Dede'nin eşinin süt kızı Nuriye Hanım'ın kocası), 1302
Çerkeş (Kastamonu'da bir köy), 83
Çerkeşoğulları, 83
Çeşdiyye, 18
çeşm (-i âlıû), 356; (-i bâtın), 66; (-i bed), 74; (-i cân), 66, 189, 314, 467, 1723; (-i enver-i kudsiyye), 452; (-i enver ü mest-i gavsiyye), 423; (-i giryân), 315; (-i mestân), 108; (-i şühûd), 35, 41; (-i âb u hayât), 122
çeşm-i şühûd, 13
çevre 115, (mendil), XI
çeyrek (para birimi), 930
çıban, 503
çıra, 63
çırak, 495
Çifte Hamam, 195
çifte şamdanlar, 499
çiftlik, 539
çiftlikât (vergisi), 543
çile, XXIV, 384, 789, 801; (-ı i aşk, 113, 119); (çıkar[mak]), 197, 551, 1082
çilehane, 338, 539, 798, 1077, 1216
çilekeş, 198, 319; (telkini), XXIV, 335; (dervîşler), 314
çilekeşler, XX, XXIII, XXIV, 319, 320, 335, 346
çille-i muhabbet, 359
Çin, 1390, 1394, 1397, 1406, 1407, 1408; (diyarı), 59; (hükümeti), 1400
Çince, 1407
çingene, 120, 123
Çinliler, 1394, 1396, 1401, 1407
çizme, 397, 521, 872
çoban, 78
Çorum, XXXVII, 605, 616; (sancağı), 605
Çorumî Ali Efendi (Beyrut Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriyye hocası), 605
Çorumî Mustafa Efendi, XXXVII
Çömlekçiler Kapısı, 1167, 1218, 1778, 1799
çubuk, XIV, 191, 330, 337, 338, 350, 368, 610; (takımı), 461

çuha, 704, 988; (esnaf şalvarı), 619, 933; (hırka), 438; (sako), 112, 452; (şalvar), 87, 397, 447

D

dâg-ı cünûn, 425
dağ (keçisi), 1107; (sığırı), 1107
Dağıstan uleması, 500
Dağıstanî Hacı Halil Paşa, XXXVI, XXXVII, XLI, 615, 912
Dağıstanî Hüseyin Efendi, 84, 121, 123, 126, 187
Dağıstanî İbrahim Paşa, 337
Dağıstanîzade Hacı Mehmed Efendi (Medine delîl başısı), 1002
dâlıil (-i dâ'ire-i harem-i aşk ol[mak]), 861; (-i sarây-ı visâl-i cânân ol[mak]), 594; (-i semâhâne-i aşk ol[mak]), 1022, 1031; (-i silk-i celîl-i dervîşân), 18; (-i tarîk olma[k]), 192; (-i tarîk olmak), 192, 389
dahve-i kübrâ vakti, 60
Dâî, XLIX
Daily Express, 1399
Daily Mail, 1399
dâire (-i adliye), 873, 1159; (-i ahass-ı hâs), 686; (-i aklâmı), 564; (-i âlî kahve ocağı), 317; (dâ'ire-i askerî), 525, 536, 575, 832; (-i askeriyye), 355, 371, 442, 528, 531, 536, 545, 547, 551, 559, 562, 582, 806, 866, 880, 941, 951, 1109, 1800; (-i aşk u muhabbet), 819; (-i ebrâr), 676; (-i ehlullâh), 649, 655, 669, 678, 684; (-i hazret-i mürşid), 374; (-i hazret-i şeyh), 317, 319, 320, 321, 322, 324; (-i hükûmet), 951; (-i irfân), 669; (-i ismet-i ilâhiyye), 20; (-i kutbiyyet), 935; (-i levâzımât), 779; (-i merkez), 1022; (-i mukarrebîn), 681; (-i müşîrî), 475, 505, 946, 1387, 1435, 1683; (-i rüsûmât), 999; (-i sıhhiye), 807, 869; (-i şefâat-i nebeviye), 1006; (-i şerî'at ve tarîkat ve ma'rifet ve hakîkat), 669; (-i şerî'at), 669, 683; (-i vilâyet), 542; (-i zâhîre ve bâtıne), 946
dakîk, 870
dalâlet zinciri, 736
dâmâd-ı rûh, 28; (-ı şehriyârî), XLI
dâmen-i mürşidâne, 726
dâm-ı sayyâd-ı anâsır, 107
dânâ-yı râz-ı nâz u niyâz, 284
dâne-i esrâr, 29
Danyal-ı Nebî, 1000
dâr (-ı bekâ), 679; (-ı cahîm), 1064; (-ı dil), 314; (-ı dünyâ), 37; (-ı fenâ), 679; (-ı gurûr), 37; (-ı na'îm), 1064; (-ı şûrâ-yı askerî), 327, 526; (-ı şûrâ-yı askerî reisi), 546; (-ı zulmet), 688, 689
darbhâne (-i ma'rifet), 959; (-i şerî'at), 957
Darbhor Reşit Paşa, 85
Dârekutnî, 1248
Dârimî, 1245
Dârülhadis, 1790, 1791, 1792, 1793
dârû-yı aşk, 230
dârü'l-cahîm, 1064
dârü'l-emân, 656
dârü'l-gurûr, 37, 38
dârü'l-hücre-i Cenâb-ı Risâlet-penâhî, 621
dârü's-selâm, 1064
Dârülmeymene, 1313
davâ (-yı kutbiyyet), 936; (-yı nübüvvet), 5
davet, 41, 347; (-i Hak), 403; (-i Hakk'ı gözet[mek]), 687; (-i ma'neviyye), 502, 802; (-i tâlibîn), 41; (-i tâlibîn ve terbiye-i sâlikîn), 347; (tezkiresi), 984; (-i ümmet), 41, 347
Dâvûd aleyhisselâm, 267, 268, 1530, 1534
davudî (seda), 112
davul, 120; (zurna), 1077
dâyim, 35

Dedeağaç, 1440
dedegân, XX, XXI, XXX, 198, 199, 200, 201, 309, 313, 317, 320, 322, 379, 940, 1023, 1024, 1136, 1168, 1189
def, 203
defîn, 60
defîne (-i acâyib-i kül), 212; (-i aşk), 119; (-i fu'âd), 125İ; (-i muhabbet), 1086; (bulmuş Mağribîye dön[mek]), 937
defter (-i a'mâl), 1043; (-i mahfûzât), 769; (-i mahsûs), 769; (-i usât), 388
defterdar, 330; (beyefendi), 428; (efendi), 331, 350, 353, 371, 408
Defterdarburnu, 1294
defterdarlık, 542
değirmen iği, 49
Dehr suresi, 767, 1488
dehrî, 669
dekâyık-ı kül, 272
Dekûkî, 61, 62, 63
Delâil-i Şerîf, 371, 372, 382, 383, 443, 567, 581, 796, 1478, 1488
Deli Abdussamed, 503
Deli Tahsin (Üsküdarlı Hoca Tahsin Efendi), 1124
delîl, 1009, 1010; (-i inâyet), 683; (-i Nebî-yi Celîl), 229; (-i zahîrî ve ma'nevî), 946; (başı), 1003; (efendi), 1009; (ve rehber), 690
dellâl-ı meydân-ı aşk, 1354
delv, 68, 69; (-i vücûd), 69
dem (-i Hazret-i Mevlânâ keşîde [etmek]), 314, 1177; (-i Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât), 589; (-i İsa mazharı ol[mak]), 872; (-i İsa), 603, 1157; (-i Îsevî), 778; (-i şühedâ), 638
Demler, 589
depozito akçesi, 1801
der (-i aliyye), 540; (-i girdâb-ı hakîkat), 315; (-i gufrân), 5
Derakonviç istihkâmatı, 1402
derd (-i aşk), 257, 466; (-i aşk ve belâ), 331; (-i aşk-ı Huda), 874; (-i derûn), 662, 798; (-i Eyyûb), 269; (-i firâk), 338; (-i handân), 108; (-i mücâhede), 213; (ü belâ), 95, 102, 201, 232; (ü belâ-yı aşk), 874, 1459; (ü gam-ı aşk), 464
derdest torbası, XVII, 185
derd-mend âşık, 334
derecât, 20; (-ı akl u kıyas), 92; (-i aşk), 450; (-i aşk u muhabbet), 12, 535; (-i ulyâ), 491; (-ı ma'neviyye), 825; (-ı ulyâ), 918
derece (-i evliyâ), 729; (-i gavsiyye), 1497; (-i kutbiyyet), 1545; (-i ma'nevî), 1056; (-i ma'neviyye), 813, 969, 1175, 1321; (-i mahbûbiyyet), 907; (-i mahbûbiyyet ü kurbiyyet), 804; (-i sânî), 1267; (-i velâyet), 259
dereke-i aşk-ı mecâzî, 224
dergâh, XVIII, XX, XXIV, XXV, 7, 8, 17, 96, 191, 193, 203, 318, 322, 331, 373, 402, 431, 432, 433, 434, 438, 441, 448, 451, 495, 502, 506; (-ı âlî), 322, 480, 492, 493, 946, 1148, 1158, 1159, 1171; (-ı âlî atebesi), 923; (-ı âlî matbah-ı şerîfi), 919; (-ı Cenâb-ı Zâtu'l-ulûhiyyet), 928; (-ı ehadiyyet), 1221; (-ı ehlullâh), 480; (-ı gufrân), 727; (-ı Hak), 875; (-ı Hazret-i Hayyat), 1201; (-ı ilâhiyye), 700; (-ı izzet), 665; (-ı Mevlânâ), XXIV, 335; (-ı mukaddese), 1047; (-ı şerîf), 317, 318, 320, 321, 322, 323, 430, 433, 434, 435, 436, 437, 444, 445, 446, 447, 477, 478, 479, 480, 483, 487, 489, 490, 491, 492, 493, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 506, 508, 518, 522, 526, 527, 622, 723, 948, 1022, 1024, (-ı şerîf), 1136, 1164, 1168, 1177, 1178, 1180, 1183, 1204, 1287, 1318; (-ı şerîfin di-

vanhanesi), 486; (-ı şerîfin küşadı), 489 ; (-ı ulûhiyyet), 578, 597, 623, 705, 766, 873, 982, 1332; (-ı vâsi'-i cenâb-ı ilâhiyye), 404
dergâhın kandilleri, 499
dergeh, 9
derk (-i hakâyık), 639; (-i siccîn), 260
derkenar, XVII
Dersaadet (ahalisi), 857; (küttâb komisyonu), 781, 1090, 1111, 1112, 1131, 1140, 1142, 1144, 1145, 1146, 1147, 1148, 1151, 1154, 1189, 1195, 1198, 1204, 1218, 1221, 1226, 1272, 1273, 1276, 1277, 1278, 1279, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1293, 1300, 1306, 1316, 1320, 1332, 1376, 1377, 1378, 1384, 1398, 1402, 1415, 1417, 1421, 1428, 1435, 1440, 1450, 1452, 1454, 1455, 1457, 1472, 1495; (ordusu), XVII, XVIII; (Ordu-yı Hümâyûn mümeyyizi), 531; (Ordusu Meclisi), XVII, 186; (usulü), 434
Dersim, 502
derûn-ı ahvâl, 29; (-ı çâh), 68; (-ı hâss-ı kalb), 244
derunun hayâlâtı, 369
Derviş Baba, 525, 703
Derviş Celâleddin (Aşçı Dede'nin torunu), 1060
Derviş İbrahim, 192
Derviş İsmail Efendi (Erzurumlu), 42, 338, 353, 367, 368, 370, 417, 493, 518, 1477
Derviş Paşa, XXVI, XXVIII, XXXV, XXXVI, XXXIX, XLI, XLII, XLV, 330, 331, 332, 349, 350, 353, 362, 364, 408, 437, 444, 449, 461, 474, 475, 477, 478, 480, 483, 502, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 521, 522, 523, 524, 526, 529, 532, 537, 538, 541, 542, 543, 544, 545, 547, 549, 555, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 601, 629, 634, 724, 733, 791, 792, 793, 796, 797, 798, 802, 803, 807, 809, 810, 812, 829, 833, 838, 846, 847, 870, 873, 904, 905, 906, 907, 911, 913, 914, 916, 922, 942, 953, 965, 1031, 1054, 1058, 1059, 1065, 1085, 1086, 1109, 1112, 1115, 1150, 1151, 1231, 1255, 1287, 1292, 1305, 1311, 1450, 1455, 1534, 1595, 1683, 1763, 1823
Derviş Mehmed (Mevlevî), 1031, 1659, 1660
Derviş Salih Dede (Lüleci Baba), 82
Derviş Sâlim, 1165, 1176
derviş, 48, 87, 88, 214, 374, 377, 390, 397, 410, 412, 439, 456, 458, 459, 464, 519, 539, 540, 606, 610, 616, 651, 669, 683, 702, 703, 742, 811, 922, 950, 1025, 1060, 1075, 1091, 1102, 1105, 1120, 1272, 1317, 1536, 1575, 1818; (abası), 1017; (-i dil), 113; (elbisesi), 535, 988; (kıyafeti), 535
dervîşân, 18, 374, 381, 408, 412, 435, 436, 447, 448, 451, 456, 462, 477, 480, 495, 499, 510, 564, 595, 603, 624, 633, 649, 650, 664, 669, 679, 787, 798, 801, 1031, 1165, 1168, 1210, 1482, 1599, 1818; (-ı zevi'l-ihtirâm), 620; (fukarası), 672; (taifesi), 665
dervîşâne, 798
dervişe, 476
dervişler, 608, 684, 701, 911, 1013, 1192, 1195
dervişlik, XIX
derviş-mizâc, 408, 528, 539, 540
deryâ (-yı adem), 775, 1157; (-yı aşk), XVIII, 122, 126, 188, 193, 197, 201, 221, 313, 327, 328, 335, 386, 436, 437, 447, 467, 610, 775, 973, 975, 1087, 1136, 1137, 1138, 1140, 1141, 1143, 1147, 1158, 1187, 1257, 1506, 1705; (-yı aşk-ı ilâhî), 281; (-yı aşk-ı mu-

habbet-i Muhammediyye), 1233; (-yı aşk u muhabbet), 698, 751, 772, 1213, 1256, 1507, 1760; (-yı aşk u muhabbet dalgaları), 705; (-yı aşk u muhabbet-i Hazret-i Gavs-ı A'zam), 522; (-yı aşk u muhabbet-i ilâhiyye), 1092; (-yı âteşîn-i aşk), 212, 243; (-yı bî-intihâ-yı aşk), 229; (-yı fazl-ı Yezdân), 209; (-yı gufrân), 1161; (-yı hakîkat), 211, 284; (-yı hayret), 435, 439, 566, 1164; (-yı hicâb), 796; (-yı isyân), 80; (-yı kül), 46; (-yı ledün), 8; (-yı magfiret), 1160; (-yı ma'rifet-i kibriyâ), 15; (-yı ma'siyet), 19; (-yı meserret ü muhabbet), 521; (-yı muhabbet), 81, 973; (-yı rahmet), 805, 1011; (-yı râhmet-i ilâhî), 362; (-yı rahmet-i ilâhiyye), 345, 1116; (-yı rahmet ü gufrân), 1010, 1192, 1227; (-yı ricâlullâh), 1543; (-yı ummân-ı aşk), 1072; (-yı vahdet), 37, 249, 960; (-yı vahdet-i bî-nihâye), 887

deryâ-dil, 75

destar, XLIV, 364, 1020, 1025, 1028, 1031, 1058, 1059, 1061, 1155, 1156, 1157, 1180, 1296; (sar[mak]), XLV, 1033, 1153, 1154; (sarılma[k]), 1163; (-ı şerîf), 322, 1156

destarlı sikke, 1024, 1033, 1059, 1154, 1173, 1591, 1824; (-i şerîf), 1024, 1059, 1156, 1171, 1172, 1214, 1428, 1488,

destarsız sikke, 1155, 1178

dest-i aşk, 90, 202; (-i Cenâb-ı Gavs-ı A'zamî), 496; (-i gavsiyye), 768, 1191; (-i Hakk), 73, 76; (-i halîfe-i Resûlullâh), 575; (-i irâdet), 75; (-i irâdet ü kudret), 49; (-i kudret-i Hak), 58; (-i lâ-yezâl), 287; (-i mürşidâne), 346, 357, 362, 400, 405, 431, 487, 491, 499, 628, 785, 841, 1033; (-i peyvest-i gavsiyye), 813, 1027; (-i peyvest-i mürşidâne), 1030; (-i peyvest-i risâlet-penâhî), 913; (-i risâlet-penâhî), 413, 1077; (-i risâlet-penâhîleri), 560; (-i rûh), 45; (dest-i sa'âdet), 486; (-i şerîf), 470, 512; (-i tasarruf-ı evliyâ), 512; (-i tedbîr), 50; (ve kalem-i kudsiyye), 556

dest-i sa'âdet-i cânân, 783

dest-i şerîf hatt-ı mürşidâne, 601

Desya karyesi, 1216

deşt-i âlem, 190

devâ (-yı kâfî), 91; (-yı misk), 1305

deve, 1244, 1246, 1247, 1458, 1480

deveci Araplar, 1004

devir (sema devri), 204

devlet (-i Âl-i Osman), 1330; (-i aliyye), 561, 1276, 1301, 1388; (-i aliyye-i Osmâniyye), 1389, 1599; (-i aliyyenin askeri), 18; (-i sûriyye-i fânî), 495; (bendesi), 331; (-i ebed-müddet-i Osmâniyye), 863; (-i lâ-ilâhe illallâh), 992

devr (-i âlem-i ma'nevî et[mek]), 1136; (-i aşk), 1225; (-i aşk u muhabbet), 1134; (-i aşkın şarkısı), 1071; (-i esmâ-yı ilâhiyye), 1613

devrân, 435, 436; et[mek]), 435

deyr ü harâbât ehli, 276

dıraht (-ı hılkat), 627; (-ı Musa), 627

dibace, 60

dîdâr, 100; (-ı aşk), 306, 360; (-ı cânân), 99; (-ı Mevlânâ), 314

dîde (-i agyâr), 1097; (-i âşık), 232; (-i basîret), 224, 252, 253; (-i dil), 962; (-i Hak-bîn), 66, 534; (-i hakîkat-bîn), 67, 72; (-i iştiyâk), 256, 276

dîde-bân-ı ravza-i şühûd, 31

Dihye ibn Huzeyfe el-Kelbî, 1251

dikimhane, 461

dil, 44, 46, 47, 248; (-i pâk), 47; (-i sâfî), 47; (-i şeydâ), 359; (-i uşşâk), 454, (ü can), 248

Dilâver Bey (Süvari Yedinci Alayı alay kâtibi, Üçüncü Ordu Alay Emini), 1390
Dilber Hanım (Aşçı Dede'nin Hanımı), XL, XLVII, 800, 834, 835, 836, 1591, 1648, 1649, 1813, 1820
Dilberyar Kalfa (Aşçı Dede'nin baldızı, sarayda kalfa), XL, XLI, 834, 836, 838, 887, 888, 1273, 1274, 1276, 1304
dilencilik kethüdalığı, 917
dimâg 39; (-ı cânân), 910; (-ı ma'neviyye), 785, 1084
Direk (Zîrek?) Hafız, 950
Direklerarası, 127, 195, 412
Dîvân-ı Sa'dî, 1644
divan efendisi, 917
divane, 106, 222
divanelik, 106
divanhane, 85, 490, 499, 582, 1156, 1167, 1173, 1195; (-i cânân), 335; (-i hazret-i cânân), 335
dîvâr-ı vücûd, 98
dîv-i gul elleri, 965
dîv-tabî'at, 72
diyâr (-ı adem), 642; (-ı İslâm), 281; (-ı Rûm), 431, 976
Diyarbakır, 502, 808, 1595, 1656
dolma, 1430
don, 405
donanma (icrası), 110; (tenvirat fenerleri), 1400; (-yı hümâyûn), 810, 975
dondurma, 116, 1304
Dömeke 978, 979, 980, 981, 983; (fethi), 978; (kasabası), 980, 981; (muharebesi), 980; (muzafferiyeti), 980; (şehri), 978
Dömeke'nin fethi, 978, 980
Dördüncü (Ordu), 440, 547, 559, 713, 715, 953, 988, 997, 1055, 1296, 1356, 1595, 1811; (Ordu-yı Hümâyûn aklâmı), 422; (Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi), 970, 1206; (Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi Birinci şubesi Müdürü), 881; (Ordu-yı Hümâyun Müşîriyeti), 407, 480, 502; (Ordu-yı Hümâyûn Nizamiye Otuz Birinci Alayının Siirt sancağı), 601; (Ordu-yı Hümâyûn Reisi), 1080; (Ordu-yı Hümâyûn ruznamçeci memuru), 408; (Ordu-yı Hümâyûn Ruznamçeciliği), XXVI, 328, 546, 858, 888, 1020, 1276, 1454, 1765, 1773, 1807, 1823; (Ordu-yı Hümâyûn ruznamçecisi), 531, 932, 965, 1563; (rütbe mecidiye nişân-ı zî-şânı), 882 (Ordu-yı Hümâyûn sâbık ruznamçecisi), 811; (Ordu karargâhı), XXVI; (mecidiye), 1059; (Ordu Müşirliği), XXVIII, (Ordu Müşiriyeti), 634; (Osmanlı), 1059; (selâm), 313, 913, 1022, 1157, 1180, 1183, 1203, 1204, 1282, 1295, 1324, 1435, 1784; (şube), 947, 954, 955, 971, 1073; (ve Beşinci Ordu-yı Hümâyûn ruznamçeciliği ve başkitâbeti memuriyetleri), 866
Dördüncü Mecidî nişân-ı zî-şânı, 1765
dört selâm, 308
döşeme, 793
Draç (kazası), 601; (sancağı) [İşkodra'da], 598
dua, (-yı devlet), 603; (ve teveccühât-ı kudsiyye), 634; (-yı izz ü âfiyet-i aliyye), 429; (ve âmîn çağırt[mak]), 131
duhâ, 59; (-yı ekber), 60
Duhân (sûresi), 1488, 1665
duhân-ı aşk, 367
dûn, 56
Dunmâr (yer adı), 608
dûr (sıtma), 762
Durre-i beyzâ, 1350
Dursun Efendi (Türbedar), 384
Düğümlü (Baba), 758
düğün 99, 121; (alayı), 1077

dümen-i akl-ı ma'âş, 201
dünya (-yı denî), 679, 686; (şarabı), 56; (ve mâ-fîhâ), 38, 126
dürbün, 1315, 1402
dürd, 64; (-i peymâne-i derd), 359
dürr-i yekdâne, 4
düvel (-i ecnebiye konsolosları), 1064; (-i mu'azzama), 988

E

eb'âd-ı selâse, 296
ebced hesabı, 25, 1110, 1138, 1418, 1421, 1450, 1086, 1088
ebdâl, 1543; (-i Hudâ), 987; (-ı seb'a), 1547, 1548
ebedî, 286
ebrâr (-ı aşk), 307; (-ı rûhâniyyet), 292
Ebû Akîl Hanbelî, 1252
Ebû Alî Dakkâk, 305, 618
Ebû Alî, 611
Ebu Bekir (Hz. Ali'nin oğlu), 706
Ebu Bekir Efendi (Hacı Ahmed Efendi'nin babası), 1001, 1002, 1478
Ebû Bekr Kettânî, 1536
Ebû Bekr Tımıstânî, 30, 1630
Ebu Bekr-i Varrâk, 1505
Ebû Cehil, 26, 413, 414, 415, 713, 1244
Ebû Dâvûd, 310
Ebû Gurur, 1123
Ebû Hanîfe, 763, 884, 1248
Ebu Hâşim Efendi (Muhammed Reşid Efendi), 706, 709
Ebû Hilâl Askerî, 1480
Ebû Hureyre, 1770, 1779
Ebû Hureyre, 42, 1234, 1238, 1246
Ebû Kâsim ibn Kays, 1512
Ebû Katâde, 349
Ebû Leheb, 26, 1093
Ebû Musâ el-Eş'arî, 1249
Ebû Nu'aym, 1247
Ebû Saîd el-Hudrî, 1239, 1246
Ebû Seleme, 1234
Ebû Tâlib, 1094
Ebû Temmâm-ı Tâî, 1479
Ebû Zer, 1242, 1246
Ebu'd-Derdâ, 853, 854, 1371, 1578
Ebu'l-Abbas Dîneverî, 305
Ebu'l-Abbas, 1499
Ebu'l-Hasan el-Harâkânî, 611
Ebu'ş-şeyh, 1251
Ebulhayr Efendi (Câmi'-i Emeviyye hatibi), 695, 699, 701, 702, 703, 708, 939
Ebulhayr Efendi (Şamlı), 939
ebvâb (-ı aktab), 1518; (-ı cehennem), 592
ecellî-i ilâhiyye, 596
ecr-i ilâhî, 1101
eczâ (-yı tıbbiye ilmühaberleri), 1123; ecza sandıkları, 894
ed'iye, 660; (-i hayriyye), 765; (-i me'sûre), 643, 660
edâ (-yı farîza-ı hac), 70; (-yı vahdet), 1157
edeb, 619, 785; (ü istikamet), 782
Edhem Efendi (Jurnal Başkâtibi), XXVI, 330, 434, 450, 522
Edhem Hoca (Gümrük-i kebîrde Mubassır), 1823, 1824
Edhem Paşa (Ferîk), 486, 978, 980, 992, 1079, 1356, 1357 Edirne,
Edirne, 917, 923, 925, 929, 932, 938, 941, 942, 945, 946, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 971, 983, 988, 991, 995, 996, 1016, 1018, 1019, 1020, 1022, 1023, 1025, 1064, 1068, 1071, 1076, 1078, 1081, 1088, 1123, 1131, 1148, 1155, 1177, 1188, 1196, 1198, 1199, 1201, 1208, 1214, 1221, 1272, 1273, 1276, 1278, 1279, 1282, 1289, 1294, 1295, 1296, 1300, 1305, 1308, 1309, 1310, 1313, 1318, 1320, 1355, 1356, 1376, 1388, 1412, 1418, 1419, 1420, 1435, 1436, 1455, 1457, 1472, 1473,

1529, 1530, 1557, 1596, 1598, 1645, 1738, 1769, 1775, 1777, 1778, 1787, 1790, 1792, 1796, 1801, 1806, 1807, 1811, 1812, 1814, 1820, 1821, 1824, 1826; (ahalisi), 1151; Dergâh[ı]), 921; (İstasyonu), 945, 1314; (Edirne kutbu), 988; (İstinaf Mahkemesi Müddeiumumluğu), 1060; (Mevlevî Dergâh-ı Şerîfi postnişinliği), 1170; (Mevlevîhanesi), 1153, 1163, 1172, 1177, 1194, 1288, 1387, 919, 977, 981, 1023, 1028, 1054, 1058; (postnişinliği), 1154, 1169; (postası), 1111
Edirne'nin devâ-yı miski, 1030
Edremit Redif Taburu Binbaşılığı, 954
ef'âl ahvâl-i kudsiyye, 1101
efendimizin halifeleri, 961
efkâr-ı ma'neviyye, 638
eflâk, 650
Eflâtun, 1480
efrâd-ı insâniyye, 65
efrenc elbisesi, 366; (kârı salname), 744; (malı), 397; (şekeri), 609; (takımı), 913
Efrencin birtakım hikâye kitapları (roman), 810
efvâc-ı esmâ, 36
ehâdîs (-i nebeviyye), 592; (-i sâtı'a-i nebeviyye), 16; (-i şerîfe), 43; (-i şerîfe), 64, 79, 200, 717
ehadiyyet, 294, 1082, 1509; (ve vahdaniyet sırrı), 652; (-i zâtiye), 1496, 1508, 1510, 1515
ehadiyyü'z-zât, 293
ehibbâ, 192, 549, 622; (-yı sâdık), 1005
ehl (-i Arab), 891; (-i aşk), 90, 122, 388, 451, 923, 1136; (-i aşk u muhabbet), 767, 1776; (-i basîret), 871; (-i bâtın), 475, 532, 684; (-i beyt), XXII, 958, 963; (-i beyt-i âlî), 318; (-i Buhara), 724; (-i butûn), 193, 438, 503, 504, 728, 1027; (-i cehennem), 370; (-i cennet), 370; (-i cennetten), 940; (-i cezbe), 1055, 1084; (-i cihan), 42, 44; (-i cihân), 38; (-i dil), 37, 38, 43, 44, 46, 47, 48, 448, 449, 495, 717, 1756; (-i dil ü ehl-i kemâl), 819; (-i dilin kalbi), 37; (-i dünyâ), 44, 351, 671, 672, 675, 679, 686; (-i dünya emmâresi), 676; (-i Fars), 23; (-i fena), 1755, (-i firâset), 349; (-i gınâ), 46; (-i gönül), 456, 783, 873; (-i Hakk), 44, 230; (-i hakîkat), 14, 92, 213, 226, 242, 304, 305, 728, 856, 857,1669; (-i hâl), 97, 385, 458, 500, 669, 682, 906, 940, 1160, 1191, 1559; (hâl ü butûn), 944; (-i hâl ü marifet), 961; (-i hâl ve vicdan), 1160; (-i hevâ), 464, 536; (-i insâf), 26; (-i irfân), 862; (-i İslâm), 988; (-i ismet ü istikâmet), 786 (-i kelâm), 311; (-i kemâl), 45, 97, 494; (-i keşf), 430; (-i keşf ve marifet), 1266; (-i keşf ü müşahede), 311; (-i kulûb), 768; (-i kulûbü's-sâfiye), 765; (-i Kur'an), 872; (-i ma'nâ), 378; (-i meclis), 786; (-i Mekke), 1244; (-i muhabbet), 354, 419, 451, 767, 973, 1077; (-i muhabbet ü kerem), 532; (-i muhabbet ve hizmet), 319; (-i mutasavvife), 448, 818; (-i mükâşefe), XXII, 308, 309, 317, 430, 465, 503, 1543; (-i nifâk), 48; (-i rüsûm), 337; (-i safâ sâlikân), 18; (-i sahv), 27; (-i Sebe), 1161; (-i sema), 369; (-i sûfiyye), 18787, 897, 951, 953, 985, 1064; (-i sûret), 72, 98, 378, 1462; (-i sülûk), 1182, 1220; (-i şânı), 891; (-i şühûd), 226; (-i tahkîk), 98; (-i takvâ), 696, 872;(-i tarîk), 27, 86, 87, 88, 319, 334, 339, 345, 364, 365, 443, 483, 609, 664, 669, 679, 680, 681, 684, 690, 873, 969, 1026, 1045, 1055, 1063, 1077, 1118, 1309, 1453; (-i ta-

rîkat), 1013, 1469; (-i tasavvuf lisanı), 249; (tevhîd), 238, 453, 848, 887; (-i tevhîd ü İslâm), 1022; (-i turuk), 127; (-i ukbâ emmâresi), 675, 676; (-i ukbâ), 671, 672, 679, 681; (-i usât), 389; (-i uşşâk), 453; (-i vecd), 203; (-i yakîn), XXII, 317; (-i Yemen), 1248; (-i zâhir), 49, 54, 392, 475, 532, 684; (-i zevk u sefâ), 540; (-i zühd), 392; (-i zühd ü takvâ), 708
ehlullâh, 14, 16, 78, 87, 336, 349, 355, 356, 379, 384, 387, 411, 462, 464, 465, 483, 665, 671, 672, 710, 742, 758, 787, 861, 907, 913, 940, 959, 960, 1026, 1077, 1098, 1156, 1429, 1519, 1581, 1582,1757; (-ı ızâm), 497, 499; (bendesi), 842; (çalgıcıları), 430; (efendiler), 343; (gazeliyâtı), 430; (hazerâtı), 433
Eimme (-i Erba'a), 1462; (-i evliyâ), 1551
ekâsire-i Acem, 1654
Ekberiyye, XXXVI
Ekmekçibaşı Hasan Ağa, 84
ekmekler, 870
ekmelîn, 65
el-Aliyy (Allah'ın isimlerinden), 226
elbise (ambarı) 882; (ambar başkâtibi), 881; (-i askeriyye), 366; (-i fâhi), 17; (-i fâhire, 13, 17, 368; (-i insân), 536; (-i insâniyye), 536; (-i ma'neviyye), 785; (-i Mevlevî), 346, 364, 394, 1058; (-i Mevleviyye), 1059, 1171; (-i resmiyye), 988, 1025, 1054, 1055, 1206, 1207, 1208, 1231, 1387, 1595, 1804
el-Câmi'i's-sagîr, 1713
el-Cevherî, 347
elem (-i aşk), 191; (ü derd-i aşk), 874; (ü meşakkat), 197; (ü zahmet), 25
E-lem neşrah leke sadreke, 554
elest, 203, 207; (bezmin), 314; (hitabı), 203
el-Fakîr Hâlid, 922
elfâz-ı Fârisiyye, 636
el-Hâc Ali Efendi, 616
el-Hâc Eşref Efendi, 1023, 1153
el-Hac Feyzullâh, 243
el-Hâc İsmail Efendi bin Mahmud Efendi-i Harputî, 699
el-Hac Şeyh İsmail Efendi, 999
Elhâme, 541, 542, 606, 843; (sahrası), 557
elhân, 23; (-ı nefîse), 369
elif (-i istikâmet), 688; (kad), 127
elkab, 85
el-Kâşânî, 67
El-Kavlu's-sedîd fi'l-Muvahhidi ve't-Tevhîd, 1343
elma, 649
elmas yüzük, 195
el-Mektebetu'l-elfiyye li's-sunneti'n-nebeviyye, L
el-Misbâh, 1100
eltâf- ilâhiyye, 783, 1093, 1108, 1122, 1133
elvân-ı kevniyye ve ilâhiyye, 961
elvâs-ı nefsâniye, 56
emâkin (-i emîriye), 971(-i emîriye icarları), 969
emânât (-ı şerîfe), 497; (-i aşk), 208; (-ı şerîfe bohçası), 825, 844, 944, 1527
emanet (bohçası), 927; (sandığı), 955; (sandık-ı âlîsi), 1027; (-i sohbet), 665; (-i şerîf bohçası), 710; (-i şerîf sandığı), 1031; (-i şerîfe bohçası), 799, 813, 872
Emeviye Camii, XXXVI
Emin Efendi (Havsalı hoca), 1162
Emin Efendi (Jurnal Kâtibi), 727
Emin Efendi (Nizamiye muhabesebecisi), XVIII, XLV, 82, 186, 192
Emin Efendi (Saatçi), 192
Emin Efendi (Şam Mevlevîhanesi şeyhi Sabri Efendi'nin oğlu), 1031, 1034, 1036, 1163
Emin Paşa (Kavaklı), 86

Emin Şükrü Bey, 1111
Emine Molla, XI, XII, 81, 82, 83, 84, 86, 88, 195, 838, 1273
emîn-i esrâr-ı yakîn, 1620
emir, 40; (-i celîl-i ma'neviyye), 1056; (çavuşu), 441
emîri zevk, 656
emirname, 400, 407, 410, 523, 537, 539, 551, 558, 569, 616, 628, 892, 897, 1031, 1060, 1415; (-i âlî), 445; (-i aliyye) 429; (-i cenâb-ı gavsiyye), 802; (-i cenâb-ı kutbiyye), 1027; (-i cenâb-ı mürşid-i a'zam), 1285; (-i cenâb-ı mürşidâne, 444, 524, 844, 1102; (-i cenâb-ı reşâdet-penâhî), 1030; (-i cenâb-ı seraskerî), 781, 858, 954, 988, 995, 1073; (-i gavsiyye), 521, 524, 539, 546, 560, 565; (-i Hazret-i Gavs-ı A'zam), 400; (-i mürşidâne), 566, 616, 711, 712, 813; (-i müşîri), 408; (-i resmî), 896; (-i reşâdetleri), 947; (-i sâmî), 537; (-i Seraskerî), 546, 551, 995, 1279; (-i Seraskerî Suretidir), 546; (-i veliyyü'n-ni'amî), 852
emlâk, 59
emmâre, 689, 1501; (-i ehl-i dünyâ), 673; (ahalisi), 690; (makamı), 679; (şehri ahalisi), 690; (vakti), 679
emr (-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker), 689; (-i cihâd), 561; (-i Hakk), 669, 670; (-i ilâhî), 1264; (-i ilâhiyye), 596, 607; (-i ma'nevî), 624, 656, 657, 658; (-i Rabbî), 612, 640, 655, 657, 682, 687; (-i resmî), 734; (-i vücûd), 1262; (-i vücûd-ı insâniyye), 1263; (-i müşîrî), 505; (-i rabbânî), 569; (ü fermân-ı ilâhiyye), 620; (ü fermân-ı ma'nevî), 1156; (ü irâde-i cenâb-ı reşâdet-penâhî), 1090; (ü irâde-i hazret-i şeyh), 916; (ü irâde-i ma'neviye), 880; (ü irâde-i reşâdet-penâhî), 1090; (ü nehiy), 25
emrâz (-ı cismânî), 91; (-ı cismâniye), 134; (-ı ma'nevî), 454; (-ı ma'neviyye), 869, 1079; (-ı nefsâniyye), 237; (-ı rûhânî), 91; (-ı zâhire), 394, 509, 869; (-ı zâhire ve bâtıne), 1015
emsile-i muhtelife, 1469
emvâc (-ı aşk), 101; (-ı aşk u muhabbet), 122, 1143; (-ı bahr-i muhabbet), 309; (-ı bî-nihâye-i gumûm u humûm), 941; (-ı bihâr), 36; (-ı derd ü belâ), 335; (-ı eşyâ), 36; (-ı gam u hemm), 102; (-ı rahmet ü feyezân), 771
emvâl-i kesîre, 42
En'âm (sûresi), 1681, 1709
enâb (-ı Feyyâz), 589; (-ı Resûl-i Kibriyâ), 1477
Enâr, 29
enâr-sıfat, 29
enbiya, 25, 34, 37, 59, 62, 65, 79, 313, 378, 592, 646, 650, 660; (-yı izâm), 17, 354, 355, 389, 492, 759
encümen-i mahsûs-ı âlî kitabet mühimmesi, 1112
Encüm-i sâbit ü seyyâr, 4
Enderûn-ı hümâyûn hademeleri, 498
Enes bin Mâlik, 638, 1052, 1239, 1243, 1249, 1253, 1364, 1538, 1539, 1750
Enfâl (sûresi), 1746
enfâs (-ı İseviyye), 1036; (-ı nefis), 37
enfiye, XIV, 182, 191, 350, 1114, 1529; (çek[mek]), 182; (kutusu), 339, 1144; (tiryakiliği), XIV
enfüsî âfâkî, 209
enhâr (-ı aşk u muhabbet), 1189; (-ı cennet), 961
Enis Efendi (mahalle muhtarı), XLV, 948, 1069, 1070, 1133
Enmâr, 1162
entari, XXX, 193, 400, 404, 405, 626, 938

envâ' (-ı şükûfe-i tecelliyât-ı subhâniye), 1039; (-ı tecelliyât-ı akdes udu), 785
envâr, 47, 71; (-ı âliye), 63; (-ı azamet-i ilâhiyye), 229; (-ı azîme), 64; (-ı bâtınıe), 64; (-ı bâtıne-i Mustafâ), 1095; (-ı cemâl), 315; (-ı esmâ ve sıfat), 276; (-ı esmâ ve sıfât), 273; (-ı esrâr-ı cenâb-ı rübûbiyyet), 1540; (-ı esrârı Hak), 627; (-ı fuyûzât-ı aşk), 280; (-ı füyûzât), 314; (-ı füyûzât-ı Mevleviyye), 925; (-ı hüsn), 225; (-ı izhâr-ı tecellî-i Hudâ), 360; (-ı lâmi'a), 64; (-ı rûhâniyye), 62; (-ı sâtı'a), 64; (-ı tecelliyât), 245, 279
erba'îne gir(mek), 432, 695
erbâb (-ı dil), 450; (-ı fikr ü nazar), 14; (-ı gaflet); 25; (-ı hevâ ve heves), 226; (-ı hubb-ı ilâhî), 1265; (-ı huşû' ve hudû'), 256; (-ı kemâl), 663; (-ı kulûb), 643, 655, 656, 678, 688; (-ı kulûb himmetleri), 679; (-ı mezâhib ü milel), 14; (-ı müşâhede), 311, 1001; (-ı rüsûm), 222; (-ı sıdk u vefâ), 264; (-ı sülûk), 240; (-ı tevhî), 287; (-ı velâyet), 28; (-ı zâhir), 1095 .
erbâbu'l-cennet, 639
erbain, 432, 477; (çıkarmak), 477, 551, 801, 855, 1147, 432, 765; (et[mek]), 603; (-i ma'nevî), 1479
erenler, XXIX, 353, 366, 367, 368, 375, 376, 378, 399, 403, 409, 410, 411, 433, 436, 445, 469, 479, 480, 483, 485, 489, 496, 507, 508, 518, 520, 523, 527, 539, 540, 542, 544, 555, 558, 566, 568, 569, 575, 576, 601, 614, 625, 626, 627, 721, 723, 724, 725, 727, 728, 732, 733, 735, 741, 742, 750, 751, 758, 771, 772, 776, 778, 779, 780, 789, 790, 794, 795, 796, 808, 810, 829, 841, 842, 850, 853, 855, 857, 862, 863, 871, 873, 877, 878, 882, 900, 903, 905, 906, 912, 920, 921, 923, 924, 925, 930, 944, 950, 951, 970, 972, 984, 985, 988, 990, 997, 1000, 1007, 1009, 1013, 1024, 1025, 1029, 1036, 1038, 1055, 1062, 1063, 1064, 1072, 1079, 1080, 1081, 1082, 1083, 1086, 1088, 1105, 1106, 1130, 1132, 1140, 1141, 1142, 1145, 1164, 1174, 1191, 1192, 1197, 1205, 1221, 1224, 1276, 1281, 1289, 1292, 1323, 1333, 1375, 1378, 1388, 1391, 1393, 1404, 1422, 1435, 1439, 1489, 1523, 1560, 1564, 1647, 1648, 1757, 1766, 1768, 1769, 1770, 1785, 1803, 1805, 1806, 1811, 1813; (baba), 403; (himmeti), 928; (şahı), 875; (şahı Hazret-i Ali), 1079
erenlerin çavuşluğu, 417; (rûhâniyyet-i ma'nevîleri), 552; (meclisi), 1330; (mu'âvenet-i ma'neviyyesi), 1067
Ergani Madeni Tâlî Taburu, 635
erganûn (çalgı çeşidi), 253
erguvanî reng, XLIV, 1147
erkâm-ı mevcûdât, 25
Erkân (-ı Harbiyye Başkâtibi), 932, 952; (-ı Harbiyye binbaşılığı), 798; (Harbiyye daireleri), 722, 832, 891, 892, 1555; (-ı Harbiyye Kaymakamı), 894; (-ı Harbiye Reisi), XXXV, 723, 990; (-ı Harbiyye Riyaseti), 539; (-ı Harbiyye şubeleri), 1073; (-ı Harbiyye Tahrirat Kalemi), 1107, 1136; (-ı Harbiyye ve levazım daireleri), 947; (-ı Harbiyye zabitanı), 507, 1356, 1435; (-ı harblik sınıfı), 743, 744
erkân minderi, 191
Ermeni XLII, 929, 930; (meselesi), 941; (milleti), XLII, 914, 929
Ermenilerin vukuatı, 917
ervâh, 41, 129, 252; (-ı ashâb-ı meş'eme), 292; (-ı ashâb-ı meymene), 292; (-ı

ceberûtiyye hazreti), 1514; (-ı ehl-i îmân), 291; (-ı enbiyâ ve evliyâ), 26, 266; (-ı habîse), 74; (-ı hiss-i müştereke), 657; (-ı kuds), 9, 266; (-ı kudsiyye), 584, 600, 773, 949, 1003; (-ı mukaddese), 661; (-ı mücerrede), 266, 293; (-ı nûriyye âlemi), 1264; (-ı sâbıkîn), 292; (-ı uşşâk), 369
erz, 1593
erzak (ambarı), 1356; (kontratçısı), 895; (tablası), 1282,1807; (-ı ma'nevî), 1383; (-ı nûrânî), 50
Erzincan, XXVI, XXVII, XXVIII, XXX, XXXII, XXXV, XXXVII, 201, 332, 334, 335, 336, 339, 340, 341, 342, 343, 352, 353, 361, 363, 364, 378, 379, 381, 382, 384, 385, 389, 391, 397, 407, 411, 412, 416, 417, 419, 421, 427, 428, 429, 430, 432, 435, 438, 439, 442, 444, 445, 446, 452, 454, 456, 457, 461, 468, 469, 470, 473, 475, 477, 481, 482, 483, 484, 485, 487, 489, 491, 498, 500, 502, 510, 513, 514, 518, 519, 520, 522, 526, 527, 540, 548, 553, 555, 560, 565, 601, 602, 603, 605, 608, 629, 630, 632, 633, 639, 723, 754, 768, 770, 771, 805, 806, 847, 882, 887, 911, 932, 933, 988, 993, 994, 1028, 1076, 1187, 1201, 1206, 1255, 1286, 1288, 1357, 1380, 1419, 1440, 1441, 1443, 1455, 1457, 1475, 1477, 1482, 1484, 1495, 1559, 1560, 1594, 1595, 1601, 1656, 1706, 1710, 1757, 1807, 1811, 1816, 1823; (-ı bâg-cinân), 334; (ahalisi), 365, 628, 819; (dervişleri), 461; (kalesi), 411; (Kapısı), 431, 439, 521; (kârı büyük hamam kazanları), 498; (Mevlevîhanesi meşihati), 1288; (mutasarrıflığı), 486, 1080; (müdüriyeti), 335; (naibi), 341; (ovası), 339, 340, 498; (redif taburu), 770; (ulema ve talebesi), 362; (uleması), 341, 342, 343, 364
Erzurum, XVIII, XXV, XXVI, XXVIII, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXV, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 334, 335, 339, 353, 375, 376, 380, 410, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 434, 436, 438, 439, 440, 441, 444, 445, 446, 447, 451, 452, 453, 455, 456, 461, 468, 470, 482, 514, 516, 517, 518, 520, 521, 522, 523, 525, 526, 768, 780, 887, 888, 965, 972, 973, 1020, 1070, 1276, 1455, 1457, 1475, 1480, 1484, 1522, 1581, 1640, 1643, 1765, 1773, 1802, 1811, 1823; (ahalisi), 434; (Defterdarı), 432; (dervîşânı), 436; (Kadirîliği), XXXIII; (Kalesi'ne Muttasıl Kırklar Makamı), 440; (kaltağı), 965; (kârı çizme), 447; (kârı eyer), 398; (Ovası), 329, 519, 521; (tekkeleri), 436; (valisi), 407; (Vilâyet Valiliği), 518
Erzurum'un Hristiyanları, 429; (şuveyş babaları), 435
Erzurumlu (terzi çırağı Hristiyan bir çocuk), 445
Esad Ağa (Berber), 82
Esad Paşa (Erzurum valisi), 434, 526, 558, 559, 1300, 1522
esâs-ı turuk-ı aliyye, 785
esbâb-ı aşk u muhabbet, 223
esb-i inâyet-i ilâhî, 33; (-i tâzî-i muhabbet), 778
esdâf-ı vücûd-ı âdem, 467
eserden müessire, 14
eser-i sücûd, 1044
esfel-i sâfilîn, 1263
esfelü's-sâfilîn, 309
esîr, 40, (-i gam), 122; (-i hicrân), 101; (-i zencîr-i belâ), 276

Eski Câmi (Edirne), 986, 1127, 1166, 1168, 1170, 1210, 1212, 1213, 1216, 1218, 1231, 1280, 1486, 1596, 1778, 1797, 1799, 1802, 1805, 1806, 1807, 1816
eski tarz ney, 1037
esliha-i âliye, 17, (-i nefîse), 17
Esma Hanım (Aşçı Dede'nin halası), XI, XII, 83, 84, 86, 88, 115, 327, 1273, 1477
esmâ, 14, 33, 66, 295, 299, 1511, 1519; ; (-ı ilâhiyye), 66, 66, 217, 234, 264, 275, 298, 301, 1134, 1268, 1481, 1496, 1497, 1508, 1509, 1510, 1513, 1515, 1526; 1268; (ve sıfât), 38, 40, 44, 66, 240, 286; (-yı ahkâm), 1509; (-yı ef'âl), 1512; (-yı esmâ), 1511; (-yı hakîkat), 266; (-yı hüsnâ), 732, 1036, 1340, 1359; (-yı Hüsnâ şerhi), 214; (-yı ilâhiyye), 627, 1029; (-yı ilâhiyye envârı), 279; (-yı ilâhiyye gökleri), 313; (-yı ilâhiyye-i ulviyye), 1262; (-yı ilâhiyyenin mazharları), 1064; (-yı külliye), 267; (-yı külliye ve cüz'iyye), 264, 266; (-yı külliyye ve cüz'iyye), 226; (-yı melfûz), 14; (-yı mukaddese), 298; (-yı mütazâdde), 740; (-yı mütekâbile), 252, 266, 1509; (-yı mütekâbile âsârı), 221; (-yı sıfât), 1512; (-yı şerîf), 660; (-yı zât), 1512; (-yı zâtiye), 1509; (ve sıfât-ı nâ-mütenâhî), 14; (ve sıfât-ı ilâhiyye), 1339, 1512; (ve sıfât-ı rabbânî), 1339
esmânın sırrı, 66
esmâullâh, 14
esrar, 24, 26, 28, 47, 95, 130, 376, 377; (-ı aşk), 308, 360, 460, 874; (-ı butûn), 726; (-ı cûd-ı vücûd), 273; (-ı dîn), 774; (-ı elest), 203; (-ı envâr), 64; (-ı esmâ ve sıfât), 14; (-ı gaybiye), 774; (-ı genc-i muhabbet), 797; (-ı hafiyye), 640; (-ı hâlât), 23; (-ı havâs), 65; (-ı Hudâ), 135, 678; (-ı ilâhi), 76, 602, 672, 681, 687, 694, 1525, 1719; (-ı ilâhî feyz ü tecellisi), 602; (-ı ilâhî feyzi), 602; (-ı ilâhî füyûzâtı), 602; (-ı ilâhiyye), 640, 650, 654, 663, 667, 668, 671, 676, 678, 684, 688, 1092, 1497, 1550, 1599, 1710, 1735, 1749; (-ı keşfiye), 438; (-ı külliyye), 274; (-ı lâhût), 56; (-ı ma'neviyye), 264, 1175, 1391; (-ı meşâyıh), 351; (-ı Mevlânâ), 314; (-ı Muhammedî), 264; (-ı rabbânî), 13, 343, 586, 1429; (-ı rabbâniye), 61, 1481; (-ı rabbâniyye), 257; (-ı rumûz), 495; (-ı samedânî), 404; (-ı samedâniyye), 1331; (-ı subhânî), 550; (-ı sünnet-i seniyye-i Mustafâ), 1101, 1708; (-ı şeyh), 358; (-ı tarîk), 1423; (-ı tarîkat), 1022; (-ı tarîkat-ı aliyye), 446, 612; (-ı vahdet), 652; (-ı zü'l-celâl), 285, 286; (kâtibi), 1081; (taneleri), 29; (u ahvâl), 47; (u envâr-ı rabbânî), 717; (u rumûzât-ı aşk), 110; (u tecelliyât-ı subhâniyye), 767, 772; (ve keşfiyyât-ı ma'neviyye), 1223; (ve tecelliyât), 766
esrâr-dâr, 464
esrârü'l-muhakkıkîn, 639
ester, 511, 512
est-i Hudâ, 75
eşcâr-ı muhabbet, 569; (-ı müsmire), 62
eşi'a-i füyûzât-ı ma'neviyye, 820
eşkâl, 189
eşkıya, 374, 1420; (-yı Vehhâbîler), 620
eşk-i çeşm, 459; (-i ter-i nedâmet), 575
Eşref Dede Efendi (Edirne Mevlevîhanesi postnişini), XLIV, 1169, 1170, 1318
eşref-i mahlûkât, 670
eşyâ, 64, 66; (vü mâ-fîhâ), 460; (-yı külliye ve cüz'iyye), 297; (-yı tâbnâk), 59
eşyanın kalbi ve ruhu, 44
etrâf-ı gavsiyye, 887

etvâr-ı aşk, 222, 253; (-ı nücûm-ı ulûm-ı esmâ), 135; (-ı seb'a), 666, 672, 688
eûzubesmele, 112
evâil-i sülûk, 127, 1028
evc-i çarh-ı hakîkat, 235; (-i kuds-ı tenzîhî), 253; (-i ma'nâ), 56
"Evdeki pazar çarşıya uymaz", 1800
evham, 38, 68; (ve hayâlât), 68; (-ı hayâl-i fâside), 674
Evkaf (-ı Hümâyûn Varidât Müdürü), 815; (Nezâret-i celîlesi), 1174
evlâd (-ı Abbasiyye), 708; (-ı Arab), 26, 638, 1763, 1772; (-ı Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk), 543; (-ı Hüseynî), 939; (-ı kirâm), 1003; (-ı ma'nevî), 782, 1013; (-ı ma'neviyye), 753, 781, 784, 1033, 1083; (-ı Resûl), 717; (-ı sâdât), 543
Evliya Kasım Paşa, 1792, 1793, 1794
evliya, 24, 25, 28, 31, 34, 37, 38, 41, 62, 65, 74, 313, 378, 463, 507, 627, 628, 646, 650, 660, 728, 1026; (-yı aşk), 304; (-yı Hudâ), 23, 25, 65; (-yı ızâm), 33, 34, 59, 74, 363, 512, 569; (-yı kirâm), 40, 77, 79, 351, 354, 363, 366, 389, 410, 416, 541, 605, 621, 624, 717, 759, 764, 919, 961, 1025, 1067, 1117; (-yı kirâm elbisesi), 1059
evliyâ-fillâh, 22
evliyâullâh, 27, 33, 378, 419, 426; 1543, 1581
evrâd (-ı kebîr), XXIX, 367, 371, 372, 1488; (-ı şerîf), 367, 434, 1173; (-ı şerîf kıraati), 434; (tilâveti), 945; (u ezkâr), 376, 403, 662, 673, 800; (u ezkâr-ı şerîfe), 822
evrâd-hânân-ı tarîk-i zerrîn, 820
evrâk (-ı dil), 133; (-ı hesâbiyenin esmânı), 1197; (-ı hesâbiyye), 862, 947, 951 1121; (kalemi), 1104, 1197; (-ı mahfûzât), 769; (-ı matbû'a akçesi), 955; (-ı matbû'a kaydı), 971; (-ı resmiyye), 954; (mahzeni), 734; (müdürü), 954, 1107; (müdürü muavinliği), 1130; (odası), 1106, 1107
evsâf (-ı aliyye), 39; (-ı beşeriyyet), 39; (-ı cemîle), 77; (-ı Hudâ), 37; (-ı ilâhî), 32, 39; (-ı ilâhiyye), 66, 75; (-ı merdân-ı Hudâ), 680; (-ı pesendîde), 81; (-ı redîe), 1052; (u ahlâk-ı hamîde-i celîle), 1101; (u ahlâk-ı cemîle), 541; (u ahvâl-i ma'nevî ve hakikatleri), 26; (u ahvâl-i ma'neviyye ve hakikat), 22
evtâd, 1543, 1548; (-ı erba'a), 1547, 1548; (-ı erba'a-ı mebsûte), 1547
evvâme şehri sâkinleri, 690
evvel, 60
evzâ' ve etvâr-ı encüm, 135
Eyüp (iskelesi), 1309; (vapuru), 1309
Eyüp Sultan, XXII, XXIV, XXXI, XXXII, XLVI, XLVI, 269, 318, 409, 411, 411, 415, 528, 797, 831, 833, 835, 905, 912, 997, 934, 1133, 1294, 1495, 1602, 1603, 1794, 1813, 1814, 1826
eyvân-i risâlet, 6
eyyâm-ı sülûk, 973
Eyyûb el- Ensârî, 87, 269, 270, 318, 623, 797, 831, 878, 916, 921, 922, 925, 945, 946, 1280
Eyyûb el-Ensârî (Câmi'-i şerîfi]), XXXII, 86, 718, 836, 879, 1316, 1495
ezan, XII, 88; (-ı Muhammedî), 961, 1109, 1290
ezânî saat, 323
Ezd, 1162
ezdâd, 40, 189
ezel, 660
ezelî, 286; (ve ebedî aşk u muhabbet), 13
ezkâr, 113, 945, 1214
ezvâc-ı mutahherât, 1003
ezvâk-ı rûhânî, 200; (-ı rûhâniyye), 214; (-ı zâile-i dünyeviyye), 222

F

fahişe avrat, 688
fahr (-i âlem), 1361, 1362, 1363, 1368; (-i kâinât), 650, 655, 687, 1361
Fahreddin Efendi (Nizamiye yoklamacısı), 523, 1484
Fahreddin-i Irâkî, 94, 208, 229, 238, 251, 265, 286, 1314
Fahreddin-i Râzî, 1186
Fahriye Hanım (Aşçı Dede'nin üvey oğlu Arif Bey'in eşi), 1307, 1311, 1527, 1591, 1648
fâil, 74; (-i hakîkî [Hudâ-yı teâlâ]), 34
fakir derviş, 702
fakr (-ı tâm), 651, 653; (-ı zâhir), 677; (ü fena), 1577
falaka, XV, 182
fânî, 35, 40, 60; (-i mutlak [olmak]), 245; eyle[mek]), 39; ol[mak]), 59, 61
fânî-fillâh, 1571, 1580
fânî-i hazret-i gavs olm(ak), 887
fanilâ, 397, 756
fanus, 435, 855; (-ı Hudâ), 351; (-ı vücûd), 191, 336
Farisî /Farsça, XLII, XLVII, XLVIII, L, 375, 636, 637, 845, 1112, 1173, 1479, 1558,1619, 1625, 1784; (ibareler), 813
fark-ma'a'l-cem', 275
fart-ı muhabbet, 91
farz-ı ihlâs, 43
fâsık, 313
fâsikîn-i zâlimîn, 605
Fass, (-ı enbiyâ), 652; (-ı İsa ve Musa), 652; (-ı İsa ve Musa ve Dâvûd), 659
Fass-ı Muhammedî, 652, 644, 647, 649, 650, 651, 652, 653, 659, 666, 683, 684, 1257, 1429
Fatımatü'z- Zehra, XLVII, 247, 414, 706, 958, 1003, 1254, 1255
Fatır (sûresi), 1672
Fatih (semti), XXIX, 1384; (Câmi'-i Şerîfi), 937, 1384
Fâtiha, 361, 393, 440, 554, 555, 567, 578, 580, 581, 582, 583, 596, 598, 614, 634, 696, 727, 732, 733, 732, 734, 746, 766, 781, 797, 815, 872, 913, 948, 949, 1022, 1029, 1062, 1076, 1488, 1593, 1784, 1793, 1795, 1797, 1798, 1799, 1806
Fatma (Aşçı Dede'nin üvey kızkardeşi), 477
Fatma Binnaz, 1078
Fatma Hanım (Aşçı Dede'nin teyzesi), 82, 800, 834, 839, 878
Fatma Hanım (Tophane'de Başlı Hoca), 1273
Fatma Zehra (cariye), 470
fazilet ü tasarruf- merrebesi, 354
fazl u keramet, 609
Fazlı Necib (gazeteci), 1403
Felak (sûresi), 1488
felâsife, 311; (mezhebi), 311
felek, 9, 31, 56; (-i ilâhiyye), 1097, 1339; (-i kamer), 250; (-i râbi'), 39; (-i vücûd), 31; (-i zât-ı ilâhiyye), 1339; (-yı ef'âl u sıfât u zât), 642; (esrarı), 653; (etmek), 687
fem-i sa'âdet, 26
fenâ, 35, 56, 693, 1543, 1713; (bul[mak]), 90; (ender-fenâ), 647; (fenâ hâli), 75; (menzili), 656; (tariki), 655; (ve beka mertebesi), 275; (-yı ef'âl), 645, 693; (-yı sıfât etme[k]), 693; (-yı sıfât), 645, 687; (-yı sıfât u ef'âl), 657; (-yı zât), 645
fenâ-ender-fenâ, 645, 646, 656, 659, 1091, 1102; (makamı), 1102
fenâ-fi'l-mürşid makamı, 718
fenâ-fi's-sıfât, 687
fenâ-fillâh, 426, 1525, 1543, 1737; (makamı), 218, 360, 1443

fenâ-fi'z-zât, 659; (makamı), 687
fenâi'l-beden, 220
fenâ-yı hakîkat, 1713
fenâ-yı rûhânî, 1713
Fener, 328, 351, 1148; (asmak), 983; (-i uşşâk), 1148
fenn-i mûsikî, 1476
fer'iyet, 52
ferdâ, 27
ferdâniyyet, 294; (-i Hakk'ın mazharı), 27
ferd-i ferîd-i zamân, 398
ferdiyye (-i selâse), 1264; (-i ûlâ), 1264
ferdü'l-efrâd, 26, 27
feres senesi, 1769
Ferhâd, 190,1727; (-ı aşk), 107
Ferhat ile Şirin oynat (mak), 1671
Ferî, 1006
Ferid Beyefendi (Ali Remzi Efendi'nin oğlu), 743, 746
Ferid Paşa (Konya valisi), 1221, 1222, 1223, 1224
ferman, 330, 964, 974; (-ı Cenâb-ı Risâlet), 718; (-ı ilâhî), 470, 964, 974; (-ı rabbânî), 477
fermân-ber-i cebbâr-ı aşk, 306
fes, XII, XVI, 84, 88, 196, 366, 377, 382, 407, 408, 409, 447, 449, 861, 894, 1124, 1434, 1455
fesli, 183
Feth (sûresi), 1488; (-i ilâhî), 293; (ü keşf), 279; (-i mutlak-ı Muhammediyye), 497; (-i mutlak-ı Cenâb-ı Muhammediye), 982; (ü küşâd-ı semâhâne-i aşk u muhabbet), 1022
fevâyih-i esrâr-ı subhânî, 962
fevkanî, 331
Fevzi Efendi (Aşçı Dede Vekili), XXXIX, 399, 500, 518, 539, 566, 567, 806, 875
feyiz ve tecelliyât, 580; (ve tecelliyât-ı rabbânî), 580
feyyâz-ı mutlak, 688, 801
Feyyûm vapuru, 1014, 1018
feyz, 100; (-i akdes), 219, 1351, 1739; (-i bilâ-vâsıta-i akdesiye), 875; (-i Cenâb-ı Mevlânâ), 1163; (-i dûr-bîn), 467; (-i esrâr-ı ilâhî), 602; (-i fâiz), 266; (-i fenâ), 211; (-i Hazret-i Mevlânâ Hâlid), 754; (-i ilâhî), 49, 599, 710, 1263, 1738; (-i ilâhiyye), 1209; (-i kuds), 457; (-i ma'nevî), 824, 934; (-i ma'neviyye), XXXIII, 934; (-i Mevlânâ), 1132, 1161; (-i mukaddes), 219; (-i rabbânî), 448, 580, 613, 961, 974, 1481; (-i rabbânî piyâlesi), 1084; (-i tecellî-i Hakk), 610; (-i tecellî-i rahmânî), 211; (-i tecelliyât-ı samedâniyye), 1474; (-i teveccüh), 429; (-i zülâl-i tecelliyât), 791; (ü istimdat), 687; (ü tecelli), 339, 340, 346, 427, 600, 602, 772; (ü tecellî-i subhâniyye), 1227, 1710, 1767; (ü tecellî-i subhâniyye deryaları), 771; (ü tecelli kapısı), 340; (ü tecelli sırrı), 431; (ü tecelliyât), 1057; (ü tecelliyât-ı gavs-ı a'zamî), 1301; (ü tecelliyât-ı ilâhîyye), 636, 711, 1223, 1328; (ü tecelliyât-ı rabbânî), 580; (ü tecelliyât-ı rabbâniye), 1057; (ü tecelliyât-ı subhânî), 580, (ü tecelliyât-ı subhâniyye), 1021, 1035, 1300, 1343, 1385, 1389, 1434, 1462, 1481, 1488, 1532; (ü terakkiyât), 775; (ve iltifât-ı subhâniyye), 1462
Feyzi Efendi (Vezne Müdürü), 954, 956, 957, 984, 985, 1074, 1104, 1119, 1121, 1127
Feyzullah Efendi (Yanyalı Hacı), 1210
Feyzullah Paşa (Erkân-ı Harbiyye Reisi), 522, 1597
fezâ'il-i gazâ ve cihâd, 562; (-i kudsiyye), 205
fıkh-ı ekber, 256

Fındık Hafız, 1004
Fındıklı, 1813
Fırat, 368; (suyu), 457
fırka (-i askeriyye aklâmı), 724; (-i dâlle), 690; (-ı seyyâre), 1435
fîta, 498
fi'l-i hüsn, 34
fihrist-i rüsül, 6
fiilden sıfata, 14
fikir, 641
fikr (-i ebrû), 100; (-i nefsânî), 966; (-i tamâm), 650, 680, 681
Fikri Efendi (Levazım Üçüncü Şube Müdürü), 1076, 1085, 1125, 1318, 1770, 1776, 1801
Fîl (sûresi), 1488
fil, 1480
fino köpeği, 352
firak, 189; (-ı aşk u muhabbet), 421; (-ı cemâl-i yâr), 380; (-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhî), 310
Firavun, 258, 260, 532, 622, 723, 724, 736, 737, 738, 739, 740, 1017,1680
firdevs-i a'lâ, 459, 460
fişek, 195
fitîl-i aşk, 314
fitne, 70; (-i ahir zamân), 665, 675
fotoğraf-ı ma'neviyye, 1184
francala, 606, 938
Fransa, 1392
Fransız, 1451; (askeri ve donanması), 412; (hocası), 528
Fransız'ın posta vapuru, 795
Fransızca, 527, 528, 1292,1819
Frenk 861, 1255; (elbisesi), 366, 1255; (gömleği), 476, 1255; (kârı elbise), 366; (kızı), 913; (kızının fıkrası), 1090
Fuad Paşa (Merkez Kumandanı), 508, 1109, 1211, 1212, 1286, 1413
Fuad Paşa (Sadrazam), 508
fukara 679; (elbisesi), 535
fukaralar, 911
Furkân (sûresi), 1708, 1802
Furkân, 5
furkân-ı aşk, 97
furû'-ı fürûg-ı bâtın, 63
fusakâ-yı ümmet, 643
Fusûs, 1525; (-ı kâtı'a-i Kur'âniye), 16
Fusûsu'l-hikem, XXXVI, 65, 558, 1182, 1429, 1497, 1498; (şerhi), 963
Futûhât, 65, 132, 311, 354, 432, 570, 1348, 1349; (-ı ilâhiyye), 618; (-ı Mekkiyye), XLIII, 578, 815, 997, 1189, 1669, 1742, 1743
Fuzûlî, 5, 7, 122, 359, 585, 586, 643, 686, 1553
Fürs küffârı, 1242
fürûz-ı ahmer, 201
füyûzât (-ı ilâhî), 602; (-ı ilâhiyye), 52; (-ı kudsiyye), 725; (-ı nâ-mütenâhî), 874

G

gaddar dünya, 20
gaffârü'z-zünûb, 1052
gâfil ani'ş-şer, 31
gaflet 644; (kapısı), 235; (perdesi), 1022; (ü zulmet), 692; (ve gönül zulmeti), 691, 692
galat, 189
Galata, 799, 810, 836, 880, 913, 929; (Mevlevihanesi), XX, XXXIX, 1090
galebe (-i aşk), 259, 269; (-i dehşet ü hayret), 256, 283; (-i sevdâ), 106
Galib Bey (Birinci Şube muâvin-i evveli), XL, 718, 720, 734, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 899, 900, 984, 1054, 1085, 1226, 1414, 1416, 1447
gam (-ı âlem), 122; (-ı aşk), 7; (satıp aşk al[mak]), 314; (u gussa), 197; (ve elem ve keder bulutları), 107
gamze, 189

Ganime Hanım, 82
gâr, 610
garâyib-i ceberût, 56
garîk (-i deryâ-yı feyz-i rabbânî), 755; (-i rahmet-i Yezdân), 805
gark-ı deryâ-yı aşk, 201
Gassân, 1162
gavsiyet, 19; (ü kutbiyyet), 619
gavsü'l-a'zam, 1544
gavsü'l-vakit, 710
gavsü'l-vâsılîn, 639
Gavurboğan (Erzurum), 1773
Gâvurboğazı, 430, 431
gavvâs, 69; (-ı bihâr-ı hakâyık-ı Kur'âniyye), 819; (-ı ummân-ı aşk), 296
gayb, 57, 58, 301, 977; (-ı evvel), 206; (-ı hakîkat), 278; (-ı hüviyyet), 206, 1496, 1508; (-ı hüviyyet-i ilâhiyye), 207, 219, 1134; (-ı hüviyyet-i zât-ı ilâhiyye), 211; (-ı ilâhî), 1507;
gaybet, 245
gayr (-ı müslim), 424; (u sivâ), 211, 287, 289; (u sivâ kaydı), 37; (ve sivâ), 189, 207; (ve sivâ mertebesi), 41
gayret (-i aşk), 216, 270; (-i dîniyye), 675, 685, 690; (-i ilâhî), 901; (-i sultân-ı aşk), 231; (ü hamiyet-i ma'nevî askeri), 947
gayretullâh, 647, 682
gayrimüslim, 491
gayriyyet, 262
gaz, 870; (lâmbası), 709
gazâ (-yı asgar [küffar ile mücahede ve muharebe]), 681; (-yı ekber [nefisle mücahede]), 681; (-yı ekber-i Hamîdî), 977
gazâ (-yı Hendek), 1249; (-yı Uhud), 1244
gazab, 76, 92, 605; (-ı Kahhâr, 959; (ve kahır), 675
Gazel-i Aşçı Dede, 1489
gazeliyat, 26
Gazi Ahmed Muhtar (Hersek ve Bosna Umum Kumandanı), 1112
gazi altını, 115, 117
Gazi Mihal, 1797, 1798, 1799
Gazi Osman Nuri (Hersek ve Bosna Umum Kumandanı), 1112
Gazi Osman Paşa (Mâbeyn-i Hümâyûn Müşiri), 845, 1451
gazino, 945
gece şimendiferi, 946
gecelik entarileri, 633
Gelenbevî, 482
gelin alayı, 1277
gemi, XXXIX; (yolculuğu), XLIV
Genc-i aşk, 8
genc-i vahdet, 1736
gerden-i cân, 28, 736
germiyet-i aşk u muhabbet, 1082
geşt ü güzâr-ı mürşidâne, 501
gevher-bahşâ-yı künûz-ı ma'rifet, 636
gevher-i aşk, 295
geyik, 1247
Geylânîzade Şerif Efendi, 1032
gıdâ (-yı cismânî), 368, 569; (-yı rûhânî), 50, 368, 569, 1383; (-yı rûhâniyye-i kudsiyye), 386
gıll u gış, 23
gılmân, 670
gınâ-yı kalb, 575
gışâve-i şekâvet, 292
gıybet, 675, 688, 689, 690
girdâb, 190; (-ı derd ü mihnet), 447; (-ı dünyâ), 313
Girîbân çâk et(mek), 106
Giridî Hacı Ahmed Efendi, 543
Girit (muharebe madalyası), 1113
Girit, XLIII
girîve-i gümân u dalâlet, 213
giyim kültürleri, XII
gizli Mesihler, 71
gonca-i nâzik-ter, 113; (-i bâg-ı hidâyet), 315

göbek atmak, 1076, 1077, 1078
gökçek (Mevlevî meşâyıh-ı izâmı hazerâtı), 1039
Göksu, 82, 1563; (ustası), 82
gömlek, 934; (-i âlî), 510
gönlüm murgu, 189
gönül, (âlemi); 755, 862, 863, 869, 871, 872, 873, 880, 881, 932, 935, 949, 956, 970, 974, 978, 983, 1009, 1021, 1023, 1035, 1039, 1068, 1072, 1082, 1114, 44, 134, 240; (dîvânesi), 360; (fülkü), 190; (gamı [ve esrarı]), 875; (gözü), 61; (hastalığı), 134; (kulağı), 682; (mazları [gaflet ve zulmet]), 691; (tahtı), 251; (yaşı), 465; (zulmeti), 692
Gözberizâde Şeyh Müslim Efendi, 1207
gözü nûna delâlet (olmak), 127
gramofon, 1790
gubâr (-ı agyâr), 1459; (-ı aşk), 1108; (-ı ma'nevî), 780; (-ı ma'neviyye), 392; (ve toz), 129
Gülşen-i râz, 1688
gurur sağırlığı, 292
gusl (-ı ma'nevî), 910; (-ı ma'neviyye), 910, 1160
gûş-ı cân, 1723
guzât-ı mü'minîn, 584
güğüm, 490
güher-i mâ-hasal, 4
gül, 39, 127; (Câmi'-i şerîfi), 855, 872; (mertebesi), 39; (-i ra'nâ), 213; (suyu), 357, 803; (tatlısı), 1430; (ü gülistân-ı cihân), 81
gülâb-ı nesâyıh-ı celîle, 822
gülbang çek(mek), 499; (-ı Hazret-i Mevlânâ keşîde [buyurmak]), 322
gülbek, 498
gülbeki çek(mek), 499
gülbend-i Muhammedî, 1527
gülistân 961; (-ı cennât-ı Adn), 961; (-ı hakîkat), 1185; (-ı hakîkat gülleri), 1082; (-ı muhabbet-i kalb), 1108; (-ı muhabbet-i ma'neviyye), 786
Gülistân, 588, 1155, 1662
güllâç, 871; (baklavası), 1150
güllü su, 112
gülşen (-i hüsn), 459; (-i râz), 245, 249; (-i râz şerhi), 206, 250
Gülşen-sarây gazetesi, 1112
gülzâr (-ı afv-ı Bârî), 575; (-ı rûhânî), 1052; (-ı şeyh), 358
güm-geşte-i kahhâr-ı aşk, 306
gümrük, 408
Gümrük-i kebîr, 1824, 1825
gümüş (leğen ibrik), 1432; (zemzemiye), 356, 361
Gümüşhane, 770
Gümüşmadeni, 1437
gümüşten bir el, 517
günâh-ı kebâir, 689; (-ı kebâir irtikap et[mek]), 679; (-ı kebîre), 688; (-ı sagîr), 593
gündelik hayat, XII
Gürcükapısı, 456
gürûh-ı dervîşân, 13, 18, 192, 434, 1166
güverte ücreti, 878
güveyi çamaşırı, 476, 1255
güzergâh-ı fenâ, 823

H

hâb hâli, 33
Habeşî, 86
hâb-ı gaflet, 222, 910
Habib Baba Türbesi, XXXIII, 451, 973, 1480, 1481
Habîb en-Neccâr, 506
Habibefendi Mahallesi, 449, 456
habl, 69; (-ı muhabbet), 468
habs-i beden, 68
Hac (sûresi), 1654, 1672
hacc, XXXII, XXXVII, XLIII, XLIV, 252; (Ahrâr), 611; (-ı ekber), 598, 828; (-ı

ekber-i ma'nevî), 598; (güzergâhı), XXXVII; (Hâfız-ı Şirazî), 1371; (-ı hakîkat), 280, 281, 282; (-ı hâne-i Hâlîl), 280; (-ı harem-i celîl), 280; (kafilesi), XLIII; (-ı kırân), 1007, 1009; (-ı ma'nevî), 386, 486, 882, 887; (-i ma'neviyye), 898; (-i mekteb-i irfân), 920; (seyahatnamesi), XLIII; (-ı suverî), 280; (-ı şerîf), 418, 419, 420, 427, 428, 483, 607, 995; (Tebrîzî), 60; (-ı vedâ' et[mek]), 701; (u zekât), 47; (yolculuğu), XXXIX; (-ı zâhiri), 882

hâce 60, 61; (-i âlem), 60, 233; (-i âlem hazretleri), 60 (-i kâinât aleyhi's-salâtu ve's-selâm), 60; (-i kâinât sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri), 60

hacebât-ı nefsâniyye, 245

Hâcegân (-ı Dîvân-ı Hümâyûn ruusu), 483; (-ı ızâm-ı Nakşbendiyye), 772

hâcegânlı, 1765

Hâcegî Semerkandî, 611

hacer (-i esved), 804, 1008; (-i mükerrem), 1219; (-i siyâh), 1009

Hacı Abdullah Efendi (Tabip Binbaşısı), 806, 1314

Hacı Abdurrahim Efendi (Sancaktar Camii Hatibi), 719, 749

Hacı Abdülbaki Baba, XXVIII, 344, 491, 516, 553

Hacı Ahmed Ağa, 528

Hacı Ahmed Efendi (Gümüşhaneli), 1002, 1013

Hacı Ahmed Efendi (Sultân-ı Ulemâ-billâh'ın akrabasından), 1478

Hacı Ahmed Efendi, 543, 560, 562, 578, 792, 1017

Hacı Ali Bey (Başmabeyinci), 888, 912

Hacı Ali Bey (Edirneli vilâyet mektubî kalemi hulefasından), 1013

Hacı Ali Efendi (tarîkat-ı aliyye-i Hâlidiyye hulefâsından), 632, 633, 634, 941

Hacı Ali Eşref Efendi (Edirne Mevlevîhanesi Şeyhi), 1529,1824

Hacı Arif Efendi (Metroviçeli), 940

Hacı Ayvaz, 1519; (Câmi'-i şerîfi), 318

Hacı Aziz Efendi (İkinci şube Müdürü), 1585, 1599, 1600, 1776, 1777

Hacı Baki Baba (Terzi Baba'nın halifesi), 1458

Hacı Bayram-ı Velî, 949, 986, 1414, 1443

Hacı Bekir Efendi, 1012

Hacı Bey (Başçavuş), 449, 450, 455, 456, 457, 460, 461

Hacı Ebülhayr Efendi, 898

Hacı Efendi (Dördüncü şube Müdürü), 1210, 1788

Hacı Emin Efendi (Berber), XL, 835

Hacı Eşref Efendi (Edirne Mevlevîhanesi şeyhi), 919, 948, 950, 1059, 1070, 1145, 1168, 1644, 1177, 1222

Hacı Fahreddin Efendi, 1474

Hacı Fevzi Efendi, 801, 802, 805, 806, 808, 811, 829, 831, 838, 839, 846, 847, 875, 899, 927, 947, 1305, 1309, 1319

Hacı Feyzullah Efendi (Yanyalı), 718, 1168, 1716

Hacı Hafız Efendi (Karslı), XXVII, XXVIII, 342, 345, 389, 619, 620, 629, 906, 907, 910

Hacı Hafız Veliyyüddin Efendi, 1231

Hacı Hâlid Ağa, 540

Hacı Hâlid Efendi (Birinci Hassa Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi Birinci Şubesi Müdür Muavini), 1131

Hacı Halil Efendi (Nakşbendî Şeyhi), XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XLI, 556, 557, 597, 599, 600, 603, 606, 607, 608, 610, 614, 615, 634, 726, 727, 752, 760, 762, 912, 1060, 1090, 1098, 1102, 1435, 1737

Hacı Hâlis Efendi (Muhasebeci), 624

Hacı Hasan Efendi (Tokadî), 374, 375, 376, 377, 384, 385, 808

Hacı Hatib Efendi, 628, 629
Hacı Hoca Sıddık Efendi, 805
Hacı Hüsameddin Efendi (mesnevihan), XXII, 318, 320, 718, 1071, 1379
Hacı İbrahim Efendi (Beyzade), 421, 427, 474, 475, 548, 549, 832, 882
Hacı İbrahim Efendi (Eski Câmi-i şerîf imâm-ı evveli), 1210
Hacı İbrahim Efendi (Hazine Kâtibi), 728
Hacı İsmail Efendi, 700, 747, 845, 849, 1013, 1474
Hacı İzzet Efendi, 608
Hacı İzzet Paşa, 1283
Hacı Mahmud Efendi (Teşrîfât-ı Hümâyûn Nazırı), 860, 1002
Hacı Mehmed Efendi (Baytar Kolağası), 983, 1011, 1012, 1014, 1018, 1025, 1131, 1314
Hacı Muhtar Efendi (reîs-i aklâm), XLV, 1159, 1217, 1218, 1284, 1290, 1292, 1301, 1308, 1322, 1343
Hacı Murtaza Efendi, 1177
Hacı Mustafa Baba, XXXIII, 451
Hacı Mustafa Efendi, 718, 1012, 1014
Hacı Nuri Bey (Telgraf-ı Umûmî Muhabere Memuru), 1013
Hacı Osman Bey, 827, 831, 1469
Hacı Osman Efendi (Bakkal), 1162
Hacı Osman Efendi, XXXIII, 451
Hacı Osman Faiz Bey, 830
Hacı Ömer Efendi (Erzurum müftüsü), 436, 446
Hacı Râik Efendi, 411, 412
Hacı Rıfat Efendi (İdâre-i Mahsûsa Telgraf Memuru), 1013
Hacı Rusûhî Efendi (Rumeli Ordusu Defterdarı), XXV, 324
Hacı Said Beyefendi, 912
Hacı Salim Efendi, 1769
Hacı Sıddık Efendi (Hoca), 420, 421, 482, 508, 513, 514, 783, 784, 805, 806, 1410
Hacı Subhi Bey, 1025
Hacı Yûnus'un vapuru, 1014
Hacı Zihni Efendi, 1013
Haciye Nene (Tercanlı), 538
hacle-i derûn, 28
Haçing, 1402
Haço Efendi (Erzurumlu tüccar), 525, 526
Hadâ'iku'l-verdiyye, XXXVI, 17, 18
hademe-i şâhâne, 12, 13
hademeler, 85
hadım ağaları, XLIV
Hâdî Dede, 1158
Hadîd (sûresi), 1655, 1796
hâdî-i mertebe-i hakîkat-i aşk-ı Sübhânî, 135
hadîka-i hakîkat, 535
hâdim, 77
hadîs, I, 25, 31, 91, 98, 118, 215, 1042, 1518; (-i kudsî), 15, 44, 118, 207, 210, 215, 240, 271, 389, 391, 419, 485, 534, 649, 656, 670, 680, 729, 739, 757, 1134, 1459, 1567, 1634; (-i kudsiyye), 597; (-i nebevî), 649, 1383, 1754, 1756; (-i sahîh), 254; (-i şerîf), 11, 12, 19, 26, 31, 42, 43, 47, 59, 64, 81, 91, 129, 130, 134, 135, 197, 213, 218, 255, 256, 280, 294, 295, 303, 310, 323, 389, 391, 463, 473, 488, 534, 674, 605, 613, 638, 641, 656, 660, 670, 671, 674, 677, 680, 681, 683, 686, 695, 698, 714, 733, 763, 797, 827, 831, 896, 957, 962, 967, 989, 1055, 1063, 1081, 1093, 1101, 1128, 1133, 1137, 1188, 1191, 1200, 1215, 1218, 1234, 1235, 1237, 1239, 1245, 1246, 1250, 1252, 1254, 1255, 1256, 1270, 1306, 1326, 1334, 1359, 1360, 1361, 1362, 1363, 1365, 1366, 1367, 1368, 1370, 1371, 1372, 1373, 1374, 1381, 1456, 1463, 1467, 1494, 1497, 1506, 1521, 1535, 1565, 1567, 1585, 1615, 1632, 1652, 1654, 1669,

1679, 1695, 1779, 1791, 1817; (-i şerîfe), 20, 943; (-i şerîf-i nebevî), 821
hafâ, 228
Hâfız (-ı Şirâzî), XLVII, 96, 100, 133, 286, 773, 774, 775, 873, 874, 875, 953, 961, 1462, 1471, 1492, 1494
Hafız Efendi (avukat), 1167
Hafız Efendi (Düğümlü Baba) 421, 422, 424, 630, 757, 1015, 1016
Hafız Efendi (Ubeydullah Efendizade), 421
Hafız Galib Efendi (Sultan Selim Câmi-i Şerîfi imamı), 1213
Hafız Hüsnü Efendi ((Emlâk Mümeyyizi), XLVI, 564, 598, 601
Hâfız İbn Hacer, 1247
Hafız İsa Efendi, 778
Hafız Mehmed Efendi, XLIX, 1142, 1206, 1553
Hafız Mehmed Şerif Efendi, 1485
Hafız Munzirî, 1247
Hafız Paşa, 1112
Hafız Rüşdü (Terzi Baba'nın halifesi), 1458
Hafız Tahsin Efendi, 1305
Hafız Tevfik Efendi (Mihrâb-ı nebevî imamlarından), 1003
hâfız-ı Kur'ân, 917
hafî (zikir), 1029; (ve kalbî), 1030
hafîfü'l-meşreb, 540
Hafsa binti Ömer bin el-Hattâb, 1253
Hai-cheng, 1399, 1401
Hak subhânehu ve ta'âlâ, 1051
hakan (Türk hükümdarı), 1249
hakâyık, 37, 38, 207; (-ı aşk), 250; (-ı aşk u muhabbet), 303; (-ı eşyâ), 34, 37, 211, 219, 278, 289; (-ı fi'liyye-i vücûbiyye), 1268; (hakâyık-ı hakâyık, 639; (-ı halkiyye-i müte'essire-i infiâliyye), 1511; (-ı kevniyye), 1509; (-ı ilâhiyye), 280, 299, 1513; (-ı ilâhiyye-i müe'ssire-i fa'âle), 151; (-ı imkâniyye), 1510; (-ı ma'neviyye), 230; (-ı mevcûdât), 206; (-ı mümkinât), 65; (-ı mümkine), 14, 206, 278; (âlemi), 250
hâk-dân-ı âdemî, 306
hakik yüzük, 119
hakikat mahbûbluğu, 800
hakîkat, XIII, 27, 38, 71, 136, 388, 602, 644, 645, 647, 653, 676, 685, 1462; (-i Ahmediyye), 1237; (-i aşk u muhabbet), 973, 1499; (-ı insâniyye), 56, 612; (-i aşk), 135, 288, 304; (-i câmi'), 37; (-i câmi'a-i insânî), 240; (-i eşyâ), 292; (hakîkat-i ezeliyye, 826; (-i insân), 14; (-i insâniyye), 57, 207, 71, 250; (-i hadîs-i nebeviyye), 1499; (-i hakîkat), 1580; (hakîkat-i ilm-i ledünnî), 636; (-i kalb), 240; (-i Kur'âniye), 1499; (hakîkat-i leyle-i Kadr), 594; (-i ma'nâ), 26, 28; (-i Muhammed Mustafa), 24; (-i Muhammediyye), 10, 32, 51, 256, 280, 309, 310, 366, 962, 1350, 1462, 1496, 1521, 1708, 1738; (-i Mustafaviyye), 10; (-i mutlaka), 1517; (-i namâz), 283; (-i rûh), 1506; (-i zât), 36; (-i zekât), 282; (bostanları), 38; (şarabı), 136; (ve tarikat sırrı), 13
hakîkat-bîn, 61
hakikatin esrarı, 66
hakîkatü'l-hakâyık, 206
hakikî aşk, XIII
Hakîm Tirmîzî, 1239
hâkim, 40
hâkî-meşreb, 438
hakir, 251
Hakk, 6, 16, 20, 40, 41, 56, 61, 91, 92, 98, 127, 129, 206, 209, 211, 217, 225, 226, 227, 240, 255, 257, 259, 262, 264, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 273, 275, 277, 278, 283, 286, 287, 292, 298, 292, 293, 295, 296, 297, 298, 303, 463, 467, 468, 544, 545,

560, 613, 614, 643, 644, 645, 647, 654, 657, 660, 663, 664, 665, 667, 668, 670, 686, 688, 689, 763, 1029, 1083; (-i hakîr), 53; (-i kûy-ı aşk), 467; (-i pây), 96; (-i pây-ı gavsiyyelerine yüz sür[mek]), 565; (-i pây-i kudsiyye), 476; (celle ve alâ), 234, 258; (erenler), 411, 417; (subhânehu ve ta'âlâ), 37, 38, 39, 49, 65, 370; (ta'âlâ), 30, 33, 34, 37, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 52, 53, 56, 58, 59, 60, 68, 70, 74, 75, 78, 80, 91, 92, 98, 203, 206, 208, 231, 242, 255, 293, 312, 357, 647, 650, 651, 652, 653, 655, 656, 660, 664, 665, 669, 670, 682, 693, 959, 966, 969, 1047, 1095, 1096, 1134, 1161; (ta'âlâ hazretleri), 39; (tebâreke ve ta'âlâ), 44, 45, 46, 75

Hakk'ın (cemâli), 292, 613; (şühudu), 275

hakka'l-yakîn, 672, 932

Hakkâk Kadrî Dede Efendi, 1023

hakkânî kuvvetler, 75

hakke'l-yakîn, 678

Hakkı Bey, 815

Hakkı Efendi (Alay Emini), 329, 380, 381, 1417, 1418, 1441

Hakkı Efendi (Posta Müdürü), 795

hâk-meşreb, 540, 560

hâl (-i anberîn), 226; (-i aşk), 121; (-i bâtıne), XXXIII, 934; (-i derûn), 23; (-i fenâ), 693; (-i garîbe-i ma'neviyye), 940; (-i ihtizâr), 231; (-i isniyyet), 263; (-i ma'nevî), 791; (-i ma'neviyye), 940; (-i mestane), XXI; (-i mestanelik), 200, 751, 812; (-i mestî), 89, 122, 317; (-i mevt), 1501; (-i nevm), 1501; (-i niyâz), 263; (-i rü'yet), 263; (-i sâlik), 683; (-i vecd ü vicdân), 1483; (-i yakaza), 1501; (ü şân-ı âlî-i gavsiyye), 21; (ü şân-ı mürşidâne), 81, 1013; (ü şân-ı sa'âdetleri), 26 (ve aşk sahibi), 454; (ve tecelli), 1003; (-i vicdânî ve manevî), 787

Hal'u'n-na'leyn, 1512

Hala Hanım (Emine Hanım), 1274

Hala Sultan, 1277

hâlât (-ı ma'nevî), 603, 1785; (-ı subhânî), 369; (-ı şerîfe), 369; (ve rumûzât), 603; (-ı vicdâniyye), 214

Halep, XII, XXXVIII, 6, 86, 540, 725; (Kumandanı), 540; (Valisi), 86

hâlet (-i âmme), 65, 66; (-i âmme-i nâs), 65; (-i aşk), 111; (-i inâyet), 682; (-i mestî), 196, 316; (-i mevt), 1043; (-i nez'), 486, 1048

Hâlet Efendi (Paşa), XXXV, XXVI, XXVIII, XXXI, XXXII, XLIII, 330, 331, 349, 353, 409, 410, 411, 416, 417, 429, 454, 477, 478, 480, 497, 507, 528, 529, 540, 541, 542, 543, 558 559, 560, 596, 603, 748, 812, 1001, 1192, 1279, 1453, 1495

Hâlık, 658

Hâlid Bey (Muhacir Komisyonu azasından), XXXVIII, 527, 562, 588, 779, 796, 798, 900, 915, 1386, 1388, 1415

Hâlid bin Velid, 916

Hâlid Efendi (Erzincanlı), 419

Hâlid Efendi (İkinci şube Müdürü, Mevlevî), XLII, XLIII, XLVI, LI, 308, 900, 920, 923, 924, 926, 927, 947, 950, 995, 1020, 1024, 1067, 1068, 1104, 1106, 1125, 1158, 1159, 1163, 1173, 1180, 1183, 1195, 1196, 1203, 1210, 1275, 1388, 1389, 1391, 1410, 1417, 1418, 1449, 1452, 1453, 1585, 1586, 1600, 1738, 1803, 1816, 1817

Hâlid Paşa (Derviş Paşa'nın oğlu), XLI, XLV, 344, 556, 570, 582, 608, 750, 751, 752, 793, 846, 904, 913, 914, 915, 916, 918, 941, 942, 944, 974, 975, 1019, 1164, 1165, 1178, 1294, 1302,

1305, 1309, 1311, 1376, 1377, 1378, 1390, 1432, 1815, 1818, 1820
Hâlid-i Bağdâdî, XXVI, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, 276, 339, 340, 571, 574, 607, 768, 769, 771, 846
Hâlidî, 308, 336, 349; (şeyhi), XXXVII, XXXVIII; (tariki), 334; (tekkesi), XXIX; (zikir), XXXVII
Hâlidîlik, XXVI, XXVII, XXIX
Halîfe, XXXIX, XLIII, 12, 339, 343, 344, 351, 392, 394, 400, 421, 432, 434, 451, 469, 475, 502, 516, 556, 569, 75, 487, 782, 1027, 1028, 1482; (-i Cenâb-ı Kibriyâ [Hz. Muhammed]), 13; (-i Cenâb-ı Mustafavî), 1027; (-i dîn-i mübîn), 13; (-i Hakk), 1262; (-i Hudâ-yı müte'âl), 77; (-i ilâhî), 50, 57, 75; (-i kâmil), 75; (-i Mustafa), 29; (-i Nakşbendiyye), 768; (-i Nebiyy-i Muhterem), 486; (-i Resûl-i Cenâb-ı Kibriyâ), 26; (-i Resûlullâh), 379, 386, 427, 473, 497, 580, 770, 787, 1185; (-i Resûlullâh [padişah]), 12; (-i risâlet-penâh), 568; (-i rûy-ı zemîn [Osmanlı padişahı]), 13; (-i sultân-ı enbiyâ), 801; (-i sultân-ı kevneyn), 496; (-i Yezdân), 209; (nasb etmek), 432; (nasp ve tayin etmek), XLIX
halîfetullâh, 44
hâlik, 35
Halil Ağa (Aşçı Dede'nin dedesi), XI, 81
Halil Efendi (Muavin-i Sani, 871
Halil Efendi (Topçu Sekizinci Alay İmamı), XLI, 326, 327, 393, 724, 733, 734, 793, 833, 846, 847, 875, 891, 892, 900, 1106, 1131, 1140, 1684
Halîl-meşreb, 41
Halilullah Câmi'-i Şerîfi, 1287
Halilullah Çelebi, 1287
Halilullâh Mahallesi, 506, 628; (Medresesi), XLVII, 605, 637
Halîlullâh, 246
Halilürrahman, 711
Halîm (Allah'ın isimlerinden), 80
hâlis (altın), 603; (-i tâlib), 666
Hâlis Efendi (Muhasebeci), 486, 624, 625
halk, 51; (-ı âlem), 51, 63; (-ı cihân), 43, 44
halka, 424, 435; (-i hâcegân), 1141; (-ı hatm-i hâce), 422, 754; (-ı hatm-i hâcegân), 755, 767, 768, 785; (-ı mübâreke), 754; (-ı mücâhede), 785; (-ı vuslat), 113; (-ı zikr), 434, 435, 1308
hall ü akd-i elfâz u ma'ânî, 639
Hallâc-ı Mansur, 257, 259, 260, 645, 1098, 1754, 1777, 1778
Hallâk (-ı âlem), 671; (-ı müte'âl), 777
hallâl-i rumûz-ı dekâyık-ı Furkâniyye, 819
halvet, XX, XXX, 681; (etm[mek]), 341
halvethâne-i butûn, 28
Halvetî, 1084; (şeyhi), XVIII
Halvetîler, 1084
ham kâmet, 106
Hama, XXXVIII, 725, 726, 916
Hamallar kethüdası, 1780
hamam, 127, 1207, 608, 933; (-ı Nebî), 1002
hamamın külhanı, 127, 934
Hâmân, 414
Hamdi Efendi (Kuleli Mekteb-i İdâdî-i şâhâne kitâbet hocası), 561, 1598
Hamdi Paşa (Şam valisi), 1386
Hamîd Ağa (Mekkârecibaşı), 448, 450, 452, 468, 521
Hamîde Hanım, XXV, XLVI, 324
Hamidiye Köprüsü, 1797
Hamidiye-Hicaz Demiryolu, 1421
hâmil, 39, 40; (-i havâs ve ahvâl), 33
Hammâd bin Abdurrahmân, 1186
Hamre, 1249
hamse-i külliye-i ilâhiyye, 1263
hamsîn (çıkarmak), 551
Hamursuz bayramı, 1277
Hamza (Hz. Hasan'ın oğlu), 707

Hamza bin Abdulmuttalib, 1544
Hande, 29
hâne (-i sa'âdet-i nebevî), 748, 782; (-i vücûd), 847
hâne, 70; (-i âlem), 59; (-i cism), 39; (-i kalb), 230; (-i vücûd), 244
hânedân-ı Cenâb-ı Gavs-ı A'zamî, 401; (-ı ehl-i beyt-i âlî), XLI
Hanefî (imamı), 630; (mihrabı), 1033
Hanefîler, 630
hân-ı lutf, 576
Hânî ailesi, XXXVI
hankâh, 375, 874, 1757; (-ı ilm ü irfân), 205; (-ı Nakşbendî), 494; (-ı rif'at), 402
Hannân, 415
Hannâne sütunu, 311
hannâs, 689
hânumân, 250; (-ı akl), 250
hâr, 113
harâbât, 316
harabatî, 374, 375, 376, 377
harabatîlik, 375
harabatî-meşrep, 82
harami, 1818
harâret (-i aşk), 101, 102, 109, 122, 123, 130, 201, 321, 368, 373, 424, 445, 567, 715, 744; (-i aşk u muhabbet), 778, 811, 951; (-i âteş-i aşk), 131; (-i zikr), 405, 435, 644, 681
harbiye dairesi bâb-ı müşîrî, 723
harcırah, 550
harekât, 24; (-ı askeriyye), 186; (-ı devriyye-i eflâk-ı ma'neviyye), 940
hareket-i arz, 856, 927
harem, 414; (-i sa'âdet), XXII; (-i sarây-ı vahdet), 957; (-i şerîf), XLIV, 11, 565, 717, 802, 803, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006, 1008, 1009, 1011, 1021; (-i şerîf ağaları), 1003; (-i ulûhiyyet), 804; (-i visâl), 282; (dairesi), 513; (kethüdası), 450
haremgâh (-ı sîne), 923; (-ı visâl), 8
harem-sarây-ı aşk, 95; (-ı aşk u muhabbet), 303; (-ı kurb), 964; (-ı vahdet), 778, 798, 960, 1092
harf-i tasavvuf, 678
harîk kulesi, 857
hârik-i âdât, 1611
harîm-i hâss-ı ilâhî, 819
harir peşgir, 1195
harîta-i akl, 101
harlar cemaati, 71
Harput, 374, 477, 632, 633, 635; (emvali), 635; (Mekteb-i Rüşdiyesi), 634; (Redîf Taburu Başçavuşu), 477, 632
Harputlu Beyzade Hacı Ali Efendi, XXXVII, 458, 632
Harun (İmam Musa Kazım'ın oğlu), 707
Hârûn er-Reşid, 707, 1480
hâs bende, 43, 65
Hasan (Hz. Peygamber'in torunu), 1254
Hasan (İmam Ali bin Musa Rıza'nın oğlu), 707
Hasan (İmam Ali Nakî'nin oğlu), 708
Hasan (İmam Musa Kazım'ın oğlu), 707
Hasan Ağa (Aşçı Dede'nin büyük pederi), XI, 83, 84, 86, 87, 116
Hasan Ağa (Giritli) 999
Hasan Ağa (Kolağası), 985
Hasan Baba (Büyürek), 936, 937, 938, 940, 941, 942, 943, 944, 1083, 1086, 1277
Hasan Bey (Tabip Kaymakamı), 855, 1778, 1779
Hasan Beyefendi (Tophane-i Âmire Muhasebecisi), 1154
Hasan Dede (Neyzen), 1204
Hasan Efendi (Cerrah), 506
Hasan Efendi (Halvetî), XVIII, XIX, XXV, XXXIX, 753, 757, 840, 841, 861, 862
Hasan Efendi (Malatyalı şeyh), 637
Hasan Efendi (Saatçi), 782

Hasan Efendi (Topçu Kolağası), 1139, 1416, 1431
Hasan İskender Efendi (İkinci Şube Müdürü), 1586
Hasan Paşa (Bahriye Nazırı), 1294
Hasan Paşa (Masraf Nazırı), 941
Hasan Paşa (Redif Livası), 1109, 1231
Hasan Sezâî (Gülşenî), 225
Hasan Tahsin (İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi Birinci Şubesi Müdürü), 1203
Hasan Tahsin Efendi (Kâtib-i husûsî), 917, 918, 942
Hasan-ı Basrî, 1075, 1317, 1326, 1493
Hasankale, XXVI, 326, 1581
Hasen, 1239
hasenât-ı rûh, 293
haset, 676, 690
Hasırîzade, XXII
Hasib Bey (Miralay), 509
Hasib Efendi (Erkân-ı Harbiyye Başkâtibi), 922, 952, 990, 991, 992, 1079, 1168, 1206, 1207, 1208, 1211, 1231, 1787, 1788, 1816
hasîs-i beşeriyet, 253
Hasköy, 810
Hassa (ordusu), XII, XVII, 83; (Ordu-yı Hümâyûn), XII; (Ordu-yı Hümâyûn Bursa Redif Alayı), 85; (Ordu-yı Hümâyûn Jurnal Kalemi), 529; (ve Dersaadet ve Anadolu ve Rumeli [orduları]), 185
hâss-ı ilâh, 33
hastahane, 362
hastegân-ı aşk, 402
haşerât-ı lâ-yüflihûn, 828
Hâşim (Abdüssamed Efendi oğlu), XXXIX
Haşim Baba (Meczup), XXXI, XXXII, XXXII, XLIX, 409, 411, 412, 416, 754, 755, 792, 934, 1302
Hâşim Efendi (Mülâzım), 1131, 1132, 1133, 1134, 1135, 1140, 1141, 1142, 1143, 1144, 1146, 1147, 1148, 1149, 1151, 1598
Hâşimî, 6, 1132, 1133
Hâşir (Hz. Peygamber'in ismi), 1235
Hâşiye-i Siyâlkûtî ale't-Tasavvurât ve't-Tasdîkât, 482
Haşr (sûresi), 1655
haşr, 1044; (-ı asgar), 1043; (-ı ekber), 1041, 1043, 1044; (-ı ekberi), 1041; (-ı evvel), 657; (-ı kûçek), 1041, 1043
hat, 58
hatab ambarı, 549
hâtem-i seyrângâh, 229
Hâtem-i Tay, 341, 551, 748, 917, 942, 1187, 1518
hâtır-ı devlet, 109; (-ı mürşidâne), 569
Hatib Abdurrahim Efendi, 698
Hatîb Bagdâdî, 1248
Hatib Efendi, 709
Hatib Şeyh Abdurrahim, 706
Hatice (Beşir Ağa'nın kızı), XII, 1273
Hatice Dilber Hanım (Aşçı Dede'nin Eşi), XL, XLVII, 82, 86, 475, 1273, 1527
Hatip Hacı Abdurrahim Efendi, 704
hatm (-i hâce), XXXIX, 392, 394, 422, 423, 553, 554, 555, 557, 586, 595, 598, 732, 755, 757, 761, 780, 847, 986, 1167, 1209; (-i hâce duası), 423, 554; (-i hâce halkası), 755, 771, 848; (-i hâce kıraati), 423, 553, 562, 754, 782, 845, 847, 849, 949, 1167, 1596; (-i hâce sırrı), 557; (-i hâce taşları), 422, 554, 598, 720, 848; (-i hâcegân), XXVII, XXXVI, 334, 336, 342, 344, 370, 392, 421, 422, 493, 496, 519, 521, 552, 556, 571, 599, 600, 610, 625, 630, 660, 719, 720, 725, 727, 728, 753, 754, 756, 765, 766, 767, 768, 770, 772, 775, 776, 777, 778, 780, 781, 794, 848, 986, 994, 1005, 1527; (-i hâcegân halka-ı şerîfi), 775;

(-i hâcegân kıraati), 421, 501, 553; (-i hâcegân merasimi), XXVIII; (-i Kur'ân), 654, 660, 1764, 1784; (-i mihnet), 292; (-i şerîf), 557, 562, 567, 595, 648, 660, 1488; (-i şerîf ve nikâh cemiyetleri), 121
hattat, 434
hatt-ı mürşidâne, 497; (-ı şerîf), 602; (-ı şerîf-i ma'nevî), 17
Hatuniye Dergâhı, XXII, XXIX, XXXVIII
havâ, 62; (-yı aşk), 451
havâdisât (-ı bâtıniyye), 913; (-ı ma'neviyye), 755, 841
havârî, 1544
Havâriyyûn, 1655
havâs-meşreb, 62
havâss, 207, 660, 791; (-ı beşer), 207; (-ı dergâh-ı reşâdet-penâh), 822; (-ı esmâ), 660; (-ı hamse-i bâtıne), 228, 657; (-ı hamse-i zâhir ü bâtın), 113; (-ı hamse-i zâhire), 227, 657, 682; (-ı hamse-i zâhiriyye), 228, 1665, 1723; (-ı mü'minîn), 759; (-ı zâhire), 62
havâssın beratı, 1075
havâtır, 47; (-ı perâkende), 369
havf (-ı Hudâ), 662, 692; (u reca), 644, 674, 692
havl ü kuvvet-i ilâhiyye, 1015
Havlu, 1192
Havran, 850, 852, 860
havuç, 1694
Havuzlu Köşk, 1305
havz (-ı kevser), 677; (-ı kevser-i irfân), 267; (-ı kevser-i ma'nevî), 910; (-ı ma'nevî), 1005
Hay (Allah'ın sıfatı), 1359
haya, 127
hayal, 38, 189; (-i cemâl-i yâr), 95
hayâlât-ı da'îfe, 369; (-ı rûhânî), 369; (-ı zamîr), 369
hayalci karagözcü perdesi, 1670
hayâl-i fâside, 644, 649, 663, 666, 668, 669, 672, 674, 675, 680, 682
Hayalî Kâtip Rıza, 956
hayât 656; (-ı aşk), 91, 1516; (-ı câvidân), 96; (-ı câvidânî), 687; (-ı ebedî), 134, 645, 672, 1128; (-ı ebediyye), 230, 267, 282, 617, 874; (elbisesi), 744; (-ı hakîkat), 348; (-ı kalb), 369; (-ı ma'neviyye), 1036
Hayber, 1246
Haydar (Paşa İstasyonu), 1177; (-ı kerrâr), 414, 1506
Haydar Paşa, 1649
Haydar-ı Kerrâr, 1710
hayme-i ahdar-ı sâdât-ı butûniyye, 778
hayr u hasenât ve ihsan, 653
hayrân-ı dîdâr, 211
hayret, 645
hayrette hayran, 641
hayta-i "kun", 253
hayvan, 650
hayvaniyet, 47
Hayy ü Kayyûm-ı bî-zevâl, 777
hayy-ı ma'nevî, 621
hazerât, 240; (-ı ehlullâh), XLIX, 465; (-ı hams), 963; (-ı hamse), 206, 1263, 1514; (-ı sâdât-ı kirâm), 527; (-ı rü'esâ), 957; (-ı sâdât-ı kirâm), 829; (-ı sûfiyye ıstılâhı), 253
Hâzin (Cennet kapısında görevli Rıdvan isimli melek), 1239
hazine (-i esrâr sandukası), 656; (-i mâliye), 862; (-i ordu-yı hümâyûn deposu), 955; (kâtipleri), 656; (kethüdası), 652; (muavinliği), 900; (odası), 882
hazinedar, XL, 653; (ustası), 834, 887
hazire, XLIII
Hazreti Abbas, 1003, 1004
Hazreti Âdem, 57, 246, 264, 1117, 1236, 1250, 1496, 1497, 1700, 1701, 1702, 1739
Hazreti Ahmed er-Rufaî, 741, 1691

Hazreti Aişe, 41, 130, 961, 1198, 1242, 1245, 1248, 1253, 1254, 1255, 1256, 1268, 1334, 1368, 1371, 1631, 1787
Hazreti Ali, 32, 33, 72, 243, 258, 274, 310, 413, 414, 533, 581, 619, 648, 706, 759, 958, 959, 1075, 1079, 1236, 1239, 1243, 1245, 1254, 1302, 1317, 1366, 1539, 1667, 1737
Hazreti Âmine, 1009
Hazreti Attâr, 1187
Hazreti Azrail, 1652
Hazreti Dâvûd, 267, 268, 1035, 1235, 1662
Hâzreti Ebu Bekir, 41, 43, 44, 77, 308, 309, 533, 541, 648, 855, 1186, 1242, 1243, 1246, 1249, 1551
Hazreti Eyyûb, 269, 411, 415, 528, 797, 905, 1602, 1603
Hazreti Hasan, 247, 324, 413, 706, 958, 1022, 1213
Hazreti Hatice (Hz. Peygamber'in eşi), 566, 1527, 1009, 1010, 1094, 1253, 1254, 1363
Hazreti Havva, 7, 263, 264, 560, 1001, 1249, 1258, 1351, 1503, 1518, 1700, 1739
Hazreti Hûd, 390, 392, 1626
Hazreti Hudâvendigâr, 1740, 1747, 1748
Hazreti Hüseyin, 247, 413, 555, 706, 707, 717, 958, 1022, 1213, 1254, 1758
Hazreti İbrahim, 277, 747, 748, 953, 1096, 1179, 1235, 1525, 1526, 1249, 1250, 1534, 1538, 1627
Hazreti İdris Aleyhisselâm, 1250, 1721
Hazreti İmâm Mehdî, 1546
Hazreti İmam Muhammed Bûsırî, 999
Hazreti İmam Şâfiî, 390
Hazreti İsâ, 10, 11, 100, 313, 391, 506, 617, 778, 1228, 1233, 1235, 1249, 1250, 1371, 1461, 1493, 1543, 1546, 1547, 1655, 1721
Hazreti İsmail, 277, 1179, 1370
Hazreti Lokman, 1372
Hazreti Mevlânâ, XXIV, XXV, XXIX, XLIV, 14, 15, 16, 22, 26, 28, 36, 48, 61, 77, 83, 73, 90, 92, 93, 94, 106, 121, 126, 134, 136, 188, 193, 198, 202, 203, 205, 208, 210, 212, 214, 216, 223, 227, 228, 232, 236, 247, 253, 261, 263, 265, 271, 274, 280, 283, 284, 285, 287, 296, 301, 302, 309, 310, 311, 313, 320, 322, 323, 324, 335, 345, 346, 354, 363, 367, 368, 381, 384, 390, 422, 425, 426, 438, 448, 456, 473, 480, 483, 492, 496, 503, 504, 505, 512, 520, 530, 567, 578, 580, 603, 618, 619, 620, 623, 628, 629, 630, 664, 713, 716, 735, 740, 741, 742, 755, 762, 764, 766, 774, 792, 814, 830, 836, 837, 854, 860, 861, 862, 879, 880, 883, 907, 912, 918, 919, 920, 921, 925, 940, 946, 952, 965, 967, 974, 975, 976, 977, 981, 982, 983, 987, 990, 995, 1021, 1022, 1024, 1026, 1028, 1029, 1031, 1032, 1033, 1034, 1035, 1037, 1038, 1039, 1043, 1055, 1061, 1066, 1073, 1087, 1095, 1099, 1101, 1105, 1128, 1132, 1135, 1136, 1139, 1145, 1154, 1165, 1168, 1169, 1172, 1175, 1182, 1187, 1189, 1196, 1203, 1211, 1222, 1224, 1256, 1272, 1275, 1288, 1300, 1310, 1319, 1328, 1349, 1352, 1354, 1384, 1451, 1469, 1489, 1506, 1569, 1605, 1698, 1701, 1736, 1742, 1754, 1775, 1778, 1780, 1820
Hazreti Mikâil, 1546, 1559
Hazreti Muaviye, 1242
Hazreti Mûsâ, 11, 12, 78, 210, 231, 235, 246, 258, 259, 262, 268, 366, 404, 465, 470, 496, 525, 532, 587, 708, 736, 737, 738, 740, 965, 966, 968, 969, 1017, 1093, 1102, 1158, 1180, 1212, 1233, 1244, 1249, 1250, 1360, 1365,

1410, 1445, 1463, 1472, 1622, 1627, 1633, 1634, 1635, 1637, 1654, 1662, 1757, 1758, 1825
Hazreti Nuh, 51, 205, 246, 335, 1086, 1228, 1229, 1250, 1761
Hazreti Osman, 648, 1071, 1243, 1246, 1249, 1544, 1598
Hazreti Ömer, 4, 50, 222, 255, 533, 648, 1040, 1242, 1243, 1246, 1249, 1251, 1361, 1364, 1564, 1649, 1737
Hazreti Sezâî, 1793, 1794, 1795, 1796
Hazreti Süleyman, 202, 251, 354, 355, 467, 569, 968, 1028, 1243, 1381, 1382, 1534, 1719
Hazreti Şuayb, 1622
Hazreti Yahyâ, 552, 554, 555, 557, 595, 702, 719, 759, 841, 1033, 1179; (-ın kademi şerîfi), 845
Hazreti Yakub, 270, 1249, 1499
Hazreti Yunus, 1758
Hazreti Yusuf, 115, 270, 309, 415, 575, 868, 1158, 1212, 1249, 1384, 1499, 1627
Hazreti Zekeriyyâ, 246
Hazreti Zeynelabidin, 995
hazretü'l-misâl, 207
hazz u nasîb-i ma'neviyye-i vicdânî, 1134
hecr ü vasl, 534
hediyye-i ma'neviyye, 811
heft kurrâ, 111
helva, 1695
Helvâ-furûş Hikâyesi, 1310
helyograf, 1400
hem-dest-i ikbâl-i aşk ol (mak), 261
Hersek, XXXVI
hesap dersleri, XLI
hesapsız muhabbet, 16
hevâ-yı aşk, 211, 309, 537, 1022; (-yı aşk u muhabbet), 109; (-yı cismânî), 348; (-yı derd ü elem), 196; (-yı leylî-i zülf), 425; (-yı nefs), 495, 537, 628, 663, 667, 669, 679, 822
heves-i beşeriyye, 524
hey'et (-i acîbe), 940; (-i ehl-i muhabbet ü sefâ), 951; (-i İslâmiye-i askeriyye), 353; (-i meclis), 427, 562; (-i Meclis-i Ordu-yı Hümâyûn), 475; (-i Ordu-yı Hümâyûn), 334, 352, 429, 518, 524; (-i pâdişâhî), 483; (-i teftîşiye), 483
heykel (-i bî-rûh), 113; (ü ruh), 253
heyûlâ-yı iksîr, 1219
Hıfz-ı Kur'ân, 97
Hımıs, 726, 768, 916
hırka, XVIII, 193, 317, 404, 666, 669, 690, 691, 938, 1428; (-i âlî), 813; (-i aşk), 1175; (-i kudsiyye), 799, 813; (-i Mevlevî), 1028; (-ı sa'âdet), 485, 497, 498 ; (-i sa'âdetin ziyareti), 928; (-i selâmet), 645; (-i uzlet), 982; (-i vahdet), 1218; (-yı peşmîne), 875; (ve tespih virdi), 665
Hırkacı Hasan Efendi, 795
hırka-pûş (-ı uzlet ü halvet ol[mak]), 982; (-ı vahdet ü muhabbet), 446; (-ı vahdet ü uzlet), 1077
hırs u tama', 675
hısn-ı ilâhiyye, 786
hışm-ı zâhir, 74
Hızır Baba (Edirne fatihi), 1820
Hızır, 267, 366, 367, 432, 436, 440, 441, 467, 470, 630, 639, 641, 642, 1254, 1255, 1423, 1535, 1536, 1547, 1667
hicâb, 28, 369; (-ı azîm), 686; (-ı izzet), 302; (-ı nûrânî), 1713; (-ı zulmânî), 1713
Hicaz, XXXII, XXXVII, 419, 424, 428, 430, 440, 442, 491, 540, 565, 574, 576, 605, 607, 629, 634, 696, 700, 701, 704, 708, 724, 732, 745, 747, 748, 749, 753, 760, 764, 782, 783, 785, 792, 793, 802, 803, 810, 813, 829, 830, 844, 847, 853, 941, 994, 995, 999, 1013, 1014, 1021, 1025, 1187, 1276, 1296, 1322, 1419, 1420, 1448,

1491, 1531, 1562, 1588, 1683, 1802, 1824; (Demiryolu), 1432, 1531, 1649; (fermanı), 560; (fırkası), XXXVII, 724; (madalyası), 1529, 1530, 1531, 1765; (madalyası berât-ı âlîsi), 1532; (hediyesi), 704. 1009; (mektupçusu), 1009; (müezzinleri), 491; (sohbet-i aliyyeleri), 428; (valiliği), 1001; (Valisi), XLIII, 341, 429, 481, 487, 560, 565, 1014; (yolu), 1002
Hicr (sûresi), 1663
hicret, 130, 707, 1477; (-i muhabbet-i Hazret-i Fehmi), 458; (-i nebeviye), 706
hicv ü kadh, 78
hidayet, 691; (-i ezelî), 682; (-i Hak), 692; (-i ilâhiyye), 852; (-i rabbânî), 412; (-i Yezdân), 1053
hidmet-i asfiyâ, 29; (-i ashâb-ı kerâmet), 28
hikâyât-ı aşk u muhabbet, 303
hikem (-i hafiyye), 28; (ü esrâr-ı ilâhî), 987
hikmet (-i bâliga-i ilâhiyye), 14; (-i Hakk), 653, 683; (-i ilâhî), 195, 704, 766, 803, 808, 810, 814, 828, 841, 857, 860, 871, 873, 906, 950, 987, 990, 1012, 1022, 1028, 1072, 1081; (-i ilâhiyye), 622, 805, 826, 851, 1064; (-i rabbânî), 131, 195, 199, 366, 367, 404, 405, 409, 417, 420, 476, 477, 508, 546, 549, 550, 555, 558, 562, 564, 714, 762, 767, 770, 776, 781, 789, 956; (-i tarîk-i Mevlevîye), 199; (-i tefekkür Mecâl-i fikr), 1308; (ü esrâr-ı rabbânî), 926
Hikmetu'l-ayn Haşiyesi, 482
hil'at-ı sefâ-indirâc, 272
hilâfet, XXXII; (-i Yezdân), 264; (sırrı), XXXIX
hilâfetname, 645, 688
hilâf-ı âdet-i ilâhî, 753
hilâl-ebrû, 106
hilâl-i Osmânî, 981
hilkat-ı cânân, 534
Hilmi Bey, 1060
Hilmi Efendi (Erzincan ulemâ ve şuarâsından), 493, 494, 559
hilm-i ilâhî, 80; (-i ilâhiyye), 80; (-i rabbâniyye), 80
himem-i cenâb-ı gavsiyye, 579; (-i gavsiyye), 579; (-i hazret-i mürşid), 489; (-i ma'nevî), 367; (-i mürşidâne), 362; (-i sâdât-ı kirâm), 767
himmet, 355, 771; (-i aşk), 97; (-i kudsiyye), 922; (-i pîr), 657; (-i pîrân-ı izâm), 947, 960; (-i rûhâniye), 820, 1389; (-i sâdât-ı kirâm), 785; (-i şeyh), 647; (-i ulyâ-yı mufahham), 1023; (ü irfan), 1064; (ü teveccühât-ı kudsiyye), 933; (ve sâye-i mürşidâne), 600
Himmeti fânûsu, 314
Hind, 6; (-i Çin), 1406
Hindîler, 1407
Hindistan, 883, 1406, 1408, 1824, (işi nakışlı kâse), 1491; (metaı), 1562; (tüccarı), 1562
Hint keferesi, 1242
Hire, 1249
hiss (-i müşterek [müfettiş]), 656; (-i müştereke) 689; (-i rûhâniyye), 291
hisse-i ezeliyye (feyiz), 640, 688
hiss-i suverî, 1723
Hisye kaymakamı, 769
hitâb (-ı "Elest"), 649; (-ı ezelî), 203; (-ı ezeliye), 203; (-ı Hakk), 292; (-ı ilâhî), 203, 369
hitân cemiyeti, 990
hizmet, 426; (-i devletleri), 353; (-i gavsiyye), 982; (-i hazret-i mürşidâne), 319; (-i ma'neviyye), 331; (-i mahlûk-ı Hudâ), 801; (-i mürşidâne), 605, 617; (-i pâdişâhî), 642; (-i sultân-ı aşk), 575; (ü ubudiyet), 80, 547

Hocapaşa yangını, 1440
Hocazade Hacı Hafız Efendi, 504
hora tep(mek), 1064
Horasan, 1187, 1754
Hristiyan, 513, 543, 721, 722, 1224, 1596; (mahallesi), 531; (ahali), XXXII; (taifesi), 391; (unsurlar), XXVIII
hubb (-ı âl-i abâ), 959; (-ı ayâl ü evlâd), 676; (-ı ayâl ü evlâd u akrabâ ve ehibbâ), 680; (-ı câh), 680, 1030; (-ı cismânî), 135; (-ı dünyâ), 91, 1030; (-ı evlâd-ı âl-i abâ), 958; (-ı ezelî), 93; (-ı ilâhî), 357, 963, 1259, 1264, 1265, 1266, 1460; (-ı ilâhiyye), 1460; (-ı lillâh), 1110; (-ı mâl ü evlâd u ayâl), 673; (-ı mâsivâ), 753; (-ı mâsivâ penbeleri), 26; (u meveddet), 130; (-ı riyâset), 680, 683; (-ı şöhret terkini), 1030
hubb-fillâh, 674, 1359
hubbullâh, 785
hûb-rûy, 188
hucb, 54
huccâc-ı müslimîn, 584, 596, 598, 607, 608, 696, 1011, 1012, 1015
Hudâ, 55, 64, 188, 717; (-yı bî-çûn), 295; (-yı lem-yezel), 87, 368, 391; (-yı müte'âlâ), 23; (-yı ta'âlâ), 41, 42, 54, 78, 348, 369, 716, 737, 966, 1096
huddâm, 88
Hudeybiye gazası, 1244
Hudeyde, 625; (Mutasarrıflığı), 1208
hudut müfettişliği, 1435
huld-ı ahdar, 52
hulefâ, 371, 421, 422, 434, 435, 438, 439, 454, 473, 491, 492, 493, 498, 500, 502, 503, 510, 526, 527l; (-yı belde), 505; (-yı cemî'-i enbiyâ), 29; (-yı ızâm), 422, 456, 461, 491; (-yı Hâlidiyye), 597; (-yı Kâdiriyye), 431, 436; (-yı kirâm), 422, 473, 475, 486, 490, 491, 514, 605, 619, 620
hulk-ı azîm, 78; (-ı azîm-i mukaddese), 1023; (-ı Muhammedî), 57; (-ı rabbânî), 959
hulûlî, 669
hulûs (-i kalb), 1078; (-i tâm), 666, 667; (u muhabbet), 374
Hulûsî Efendi (hattat), 625
Humeze (sûresi), 1488
hum-hâne, 100; (-i vahdet), 1492
Hum-ı pür-esrâr-ı hikmet, 315
humma762; (-yı muhrika), 761; (hastalığı), 762; (illeti), 765
Hûn-âb-ı hacâlet, 20
Hûn-ı uşşâk, 306
hûn-rîz Türkler, 1207
hurde-i tarîk, 666
huri, 650, 653, 670
Huriye Hanım (Aşçı Dede'nin gelini), 1078, 1196, 1198, 1304, 1305, 1307
hurma, 310, 594, 704
hurşîd (-i aşk), 15, 113; (-i hâkânî), 227; (-i hakîkî), 71; (-i hüsn ü tal'at), 196; (-i ilâhî), 226; (-i lutf u ihsan), 107; (-i lutf u kerem), 114; (-i ma'nevî), 71; (-i münevver), 190; (-i sipihr-i aşk u muhabbet), 94
Hurşid Efendi (Muhasebeci), 893, 897, 901
hurûc-ı Mehdî, 1249
hurûf-ı âliyât, 206
husedâ, 101
husûf-ı ma'nevî, 737
husûsât-ı ma'neviyye, 1090
husûs-ı ni'met, 92
huşyâr, 27
huşyârân-ı ervâh, 291
Hut burcu, 1758
hutbe, L
Huzeyfe (sahabe), 557
huzûr (-ı aşk u muhabbet), 519; (-ı Beytullâh), 804; (-ı cânân), 363; (-ı Cenâb-ı Fehmi), 423; (-ı Cenâb-ı Hakk), 566, 751; (-ı cenâb-ı mürşidâne), 845; (-ı

Cenâb-ı Rabb-i İzzet), 569, 620; (-ı Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ), 700, 704; (-ı Cenâb-ı Risâlet-penâh), 560, 696, 699, 704, 711, 994, 997, 1001, 1003, 1006, 1019; (-ı Cenâb-ı şeyh-i Ekber), 818; (-ı Cenâb-ı Ulemâ-billâh), 580; (-ı dâîm), 256, 650; (-ı gavsiyye), 815, 1448; (-ı Hak'ta dur[mak]), 392; (-ı Hakk), 20, 46, 566, 614, 633, 648, 649, 650, 654, 655, 745, 766, 767, 791, 1103, 1161, 1232; (-ı Hakk'a pervaz etmek), 701; (-ı hazret-i cânân), 116; (-ı Hazret-i Ebu Bekir), 1003; (-ı Hazret-i Ebû Derdâ), 853, 854; (-ı Hazret-i Enis), 950; (-ı Hazret-i Gavs-ı A'zam), 452, 492, 526, 566; (-ı Hazret-i Gavs-ı A'zamî), 459, 508, 625; (-ı Hazret-i Hâşim), 411; (-ı Hazret-i Mevlânâ), 378; (-ı Hazret-i Muhtar), 997, 998; (-ı hazret-i mürşid-i efham u a'zam), 503; (-ı hazret-i mürşidâne), 801; (-ı hazret-i nebeviyyeye), 718; (-ı Hazret-i Ömer), 1003; (-ı Hazret-i Risâlet-penâh), 783; (-ı Hazret-i Risâlet-penâhî), 711; (-ı hazret-i sâdât-ı kirâm), 855; (-ı hazret-i şeyh), 204, 317, 319, 321, 393, 410, 435, 438, 461, 634, 923; (-ı Hazret-i şeyh-i A'zam), 1076; (-ı Hazret-i şeyh-i Ekber), 818; (-ı Hazret-i Ulemâ-billâh), 514, 522; (-ı Hazret-i Yahyâ), 527, 531; (-ı ilâhiyye), 594, 596; (-ı irşâd), 822; (-ı kalb), 684, 696; (-ı Leylâ), 1198; (-ı mahbûb), 1453; (-ı ma'nevî), 646; (-ı ma'nevîde ittihatta [olmak]), 657; (-ı ma'neviyye), 791, 854; (-ı ma'şûkâne), 923; (-ı Mürşid-i A'zam), 454, 723; (-ı mürşidâne), 351, 363, 487, 609, 622, 710, 801, 812, 844; (-ı nebevî), 749; (-ı Nebeviye), 704, 718, 749; (-ı Rabbü'l-âlemîn), 401; (-ı Resûl-i Kibriyâ), 696; (-ı risâlet-penâh), 571, 599, 672; (-ı risâlet-penâhî), 11, 699; (-ı sa'âdet), 42, 80; (-ı şerîf), 46; (-ı şeyh), 350; (-ı tâm), 540; (-ı Yahyâ), 484, 552, 595, 725, 727, 732, 745, 750, 760, 782, 810, 826, 841, 846, 865, 949; (-ı Yezdân), 653; (ma'allâh), 774; (huzur u aşk), 405, 800; (u muhabbet-i mürşidâne), 1021; (u sohbet ü muhabbet-i devlet), 1020; (ve murakabe), 654; (ve terakki), 772

huzûr u kurb-ı ma'neviyye, 1663

huzurda ve kıyamda (durmak), 317

Hübel, 414

hücre, 200; (-i Akabe), 1011; (-i aşk u muhabbet), 1082; (-i hazret-i cânân [Erzincan]), 335; (-i kalb), 241; (-i sa'âdet), 1006; (-i sa'âdet penceresi), 1005

hücre-nişîn, XXX, 346; (ol[mak]), 1189

hücûm-ı aşk, 425

hükemâ-yı ilâhiyye, 1551

hükm (-i aşk), 306; (ü kazâ-yı ilâhî), 468

hükûmet-i mahalliye, 537

hümâ-yı aşk, 196

Hünkâr (-ı aşk), 360; hamlacıları, 82

hünkârın atı, 85

Hüsameddin (Ergut) Efendi, XLIV

Hüsameddin (Şeyhzade), 1162

Hüsameddin Çelebi Efendi (Aşçı Dede'nin oğlu), XIX, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XLV, XLVI, 26, 27, 28, 198, 318, 323, 324, 325, 327, 328, 331, 364, 373, 384, 406, 450, 451, 452, 473, 476, 518, 519, 521, 523, 525, 526, 528, 529, 537, 549, 550, 551, 563, 564, 584, 598, 599, 601, 603, 604, 633, 695, 794, 840, 841, 843, 849, 850, 855, 868, 870, 1021, 1031,

1033, 1034, 1035, 1036, 1037, 1038, 1059, 1060, 1061, 1065, 1090, 1091, 1099, 1105, 1279, 1288, 1153, 1155, 1158, 1166, 1167, 1180, 1216, 1217, 1218, 1220, 1272, 1283, 1293, 1324, 1419, 1474, 1491, 1529, 1709, 1810
Hüsameddin Efendi (Hatuniye Dergâhı şeyhi), XXIX
Hüsameddin Efendi (Suriye Müddeî -i Umûmî Kâtibi), 838, 1037
Hüsameddin Şah, 1059
Hüseyin (Hz. Hasan'ın oğlu), 707
Hüseyin (İmam Ali bin Musa Rıza'nın oğlu), 707
Hüseyin (İmam Ali Nakî'nin oğlu), 708
Hüseyin [Rûhî] Efendi (Erzurumlu Kadirî şeyhi), XXXI
Hüseyin Asgar (İmam Zeynelabidin'in oğlu), 707
Hüseyin Avni Paşa, 526, 543, 546, 1557
Hüseyin Bey (Kaptan Binbaşı), 1013
Hüseyin Efendi (Aşçı Dede'nin üvey oğlu İsmail Efendi'nin kaynı), XXXI, XXXII, 121, 847, 1139, 1197, 1307, 1522
Hüseyin Efendi (Erzurumlu, Kadirî), 409, 778, 934, 1522, 1773
Hüseyin Efendi (Kolağası), 1644
Hüseyin Efendi (Surre Emini Kethüdası), 1012
Hüseyin el-Hallâc, 11
Hüseyin Fevzi Paşa (Erkan-ı Harbiye Reisi), XXXV, 539, 542, 543, 587, 588, 791, 1534
Hüseyin Mansûr-ı Hallâc, 259, 260
Hüseyin Ruhî, XXXII
Hüseyin Vassâf, XXXII
Hüseyn el-Hatîbî, 1186
Hüseyn, 414
hüsn (-i cemâl), 309; (-i cezâ), 43; (-i hat), 132; (-i itikâd), 43; (-i savt), 41, 346, 347; (-i teveccüh), 462
Hüsna (Mustafa Efendi'nin kızı), 1130
hüsn-i cemâl, 673
hüsn-i hat, 918
hüsn-i savt ve nagamât, 643
hüsn-i sûret, 643
hüsn-i teveccüh ve himmet, 666
Hüsnü Beyefendi (Sertabip, Miralay), 1018, 1079, 1124, 1126, 1174, 1214, 1290, 1489, 1782, 1788, 1813
Hüsrev Paşa (Şeyhü'l-vüzerâ), 917, 1658, 1660
hüviyet (-i zâtî), 1517; (-i zâtiyye), 240
hüzn-i ma'neviyye, 1022
hüzzam (makam), 1037

I

Ilgın redif taburu, 1783
Ilıca, 457, 520; (köyü), 456
Isparta, 1789
ırz, 78
Istabl karyesi, 530, 538
ıstılâh, 51; (-ı fıkhiyye), 1479; (-ı Mevleviyân), 308
ıstılâhât, 55; (-ı meşâyıh), 253, 665, 666; (-ı sûfiyye), 1067, 1219, 1068
Işkname, XLII, LI, 205, 303, 305, 307, 308, 922, 927
ıtlâk-ı gaybî, 1508
ızdırâb (kuyuları), 1138; (-ı ma'neviyye), 337; (-ı vücûd), 95
ızhâr-ı kerâmet, 1060
ıztırâb-ı ma'neviyye, 733, 814

İ

İbâdât-ı bedeniyye, 649, 676, 678; (u tâ'ât), 654, 667
ibadet, 136; (-i Hak), 23; (-i bedeniye), 650, 676; (-i kalbiyye), 649; (ü taat), 597
ibâd-ı pür-reşâd, 30

ibâdullâh, 673, 676, 678, 679, 688, 701
ibâret-i Kur'âniyye, 1098
iblîs, 71, 72, 689; (-i la'în), 1117
iblîs-sîret, 72
iblîs-sûret, 72
iblîs-tabî'at, 71
ibliszadelerin dükkânı, 72
İbn Abbas, 868, 1094, 1100, 1243, 1696
İbn Asâkir, 1248, 1251
İbn Atâ Ahmed, 755
İbn Cubeyr, 273
İbn el-Avvâm, 1544
İbn el-Fârız, 67
İbn es-Subkî, 1243
İbn Fârıd, 50, 52, 279, 291, 366, 370, 1579, 1686, 1731
İbn Mes'ûd, 64, 1244, 1245, 1251
İbn Nu'mân, 1244
İbn Ömer, 1245
İbn Sa'sa'a, 1242
İbn Sina, 1500
İbn Şâhîn, 1244, 1248
İbnu'l-Hufye, 25
İbnü'l-Fârız, 188,, 623
ibnü'l-vakt, 27
İbrahim (Hz. Peygamber'in oğlu), 1254
İbrahim (İmam Ali bin Musa Rıza'nın oğlu), 707
İbrahim (İmam Muhammed Bakır'ın oğlu), 707
İbrahim (İmam Musa Kazım'ın oğlu), 707
İbrahim (sûresi), 1519, 1662
İbrahim Dede Efendi (Erzincan Mevlevîhanesi postnişîni), 1286, 1288
İbrahim Efendi (Binbaşı), 379, 477, 622, 634, 720, 728, 810, 815, 833, 861, 889, 891, 893, 897, 899, 901, 920, 921, 938, 1038
İbrahim Efendi (Hoca), 383, 625, 792
İbrahim Hakkı ibn eş-şeyh Osman Efendi (Marifetnâme müellifi), 688, 1581
İbrahim İzzet Efendi (Bâb-ı Seraskerî Mektubî Kalemi Müdürü), 1111
İbrahim Paşa (Dağıstanî), 337, 338
İbrethâne-i âlem, 211
ibrik, 490, 626, 803
ibtidâ-yı sülûk, 201, 322
ibtilâ, 642; (ve belâ), 660
îcâd-ı âlem, 14
icar akçesi, 955
icazetname, 944
icmal tanzim et(mek), 1121
icmâlât, 947
icmaller, 733, 735
icrâ (-yı adâlet), 560; (-yı âyîn-i cem'), 1023; (-yı âyîn-i şerî), 199, 1024; (-yı âyîn-i şerîf günü), 1059
ictimâ' (-ı hâyâlî, 369); (-yı müşâhede), 262
iç (donu), 397; (hırkası), XXX, 400; (mintanı), 397
İçeri Göksu, 82
içtimaî hayat, XLIII
îd (-i adhâ), 1055
îd (-i adhâ), 1132, 1183, 1388; (-i ekber), 99, 191, 424; (-i saîd-i fıtr), 1447; (-i şerîf), 13, 1387
Îd(-i fıtr), 594, 622, 898; (-i şerîf), 1001; (-i vasl), 687; (-i visâl-i cânân), 592; (-i visâl-i ekber), 846; (-i visâl-i hazret-i cânân), 592; (-i visâl-i Hazret-i şeyh-i Ekber), 815
İdâre-i Mahsûsa, 1012
îdeyn, 12
idrak, 65; (-i mâhiyât), 65, 66; (tutukluğu), 927
İdris aleyhisselâm, 1544, 1547
îfâ-yı vazîfe-i ma'neviyye, 424
ifnâ (-yı ef'âl), 262; (-yı sıfât), 262; (-yı vücûd), 54; (-yı zât), 262
ifrât (-ı muhabbet), 95, 131, 135, 282, 655, 666, 684, 687, 689; (-ı muhabbet-i Hudâ), 90; (-ı muhabbet ü germiyet), 570

ifrît ü iblîs, 71
ifrît-sîret, 71
ifşâ-yı sır, 90
iftâr, 593, 594, 595, 596, 634, 1114; (topu), 1455; (-ı ma'neviyye), 1121
iftariye, 500, 507, 594, 871; (tepsisi), 951
iftira, 675, 688
İftirâk-ı muhabbet, 1082
ihlâs, 43, 554, 555, 567, 580, 581, 596, 913, 948, 957; (-ı şerîf), 554, 583, 598, 751, 1109, 1488, 1593, 1785, 1797, 1793, 1795, 1797, 1798, 1799; (-ı şerîfe), 750
ihlâs-verzân-ı dîn, 820
ihraç tezkiresi, 564
ihram, 1008
ihrama gir(mek), 1007
ihrâm-pûş tavf-ı Ka'betü'l-ulyâ, 825
İhsan Bey (Küttâb-ı Askerî Komisyonu Kâtibi), 882, 901, 902, 920, 995, 1083, 1195, 1199, 1200
İhsan Bey (Mülâzım), 1135
ihsân, 254, 255; (-ı aliyye), 442; (-ı ilâhiyye), 427, 1015; (-ı ilâhiyye-i ezeliyye), 363; (-ı ma'nevî), 324; (-ı rabbâniyye), 477; (u inâyet-i ilâhiyye), 323; (u hidâyet-i bî-nihâyet), 616; (u inâyât-ı ma'neviyye), 881; (u inâyet-i Yezdân), 1027; (u lutf-ı ilâhiyye), 596
ihtilâfât, 25, 189
ihtilât, 42; (-ı halk), 41
ihtiyâr-ı bâkî kıl(mak), 312
ihtiyat askeri, 18
ihvân, 20, 22, 26, 137, 192, 193, 194, 197, 198, 202, 205, 243, 317, 322, 329, 339, 345, 348, 354, 356, 361, 366, 368, 371, 374, 375, 379, 383, 386, 388, 392, 400, 403, 417, 419, 421, 422, 423, 424, 427, 434, 435, 437, 439, 445, 446, 456, 457, 458, 461, 462, 464, 470, 473, 476, 477, 478, 485, 486, 487, 490, 491, 492, 493, 496, 498, 499, 503, 505, 510, 516, 518, 519, 520, 521, 527, 549, 557, 568, 569, 586, 601, 602, 607, 610, 620, 622, 626, 628, 630, 637, 699, 701, 723, 732, 753, 751, 754, 757, 769, 770, 771, 772, 778, 784, 785, 791, 794, 799, 800, 801, 805, 811, 813, 815, 843, 844, 847, 848, 863, 867, 869, 871, 878, 880, 904, 922, 928, 929, 930, 936, 952, 964, 973, 975, 983, 988, 989, 991, 998, 1018, 1019, 1028, 1030, 1033, 1055, 1056, 1079, 1087, 1111, 1115, 1120, 1136, 1142, 1155, 1164, 1169, 1171, 1183, 1201, 1211, 1224, 1231, 1270, 1386, 1452, 1463, 1527; (-ı azîzân), 473; (-ı bâ-sefâ), XLIX, 20, 81, 137, 367, 422, 427, 486, 492, 705, 719, 769, 772, 776, 777, 795, 819, 841, 843, 845, 847, 879, 945, 947, 951, 957, 961, 969, 1018, 1020, 1027, 1029, 1033, 1039, 1054, 1064, 1160, 1187, 1188, 1201, 1203, 1211, 1306, 1332, 1358, 1384, 1410, 1418, 1421, 1452, 1469, 1477, 1480, 1482, 1483, 1492, 1493, 1497, 1501, 1522, 1543, 1563, 1564, 1569, 1581, 1587, 1591, 1594, 1599, 1628, 1645, 1649, 1650, 1657, 1662, 1672, 1674, 1701, 1714, 1741, 1744, 1755, 1757, 1764, 1767, 1777, 1800, 1810; (-ı dervîşân), 374; (-ı dîn), 390, 821; (-ı dîn-i mübîn), 355, 805; (-ı dîn ü tarîk), 820, 821, 823, 824 ; (-ı dîn ü tarîkat), 1359; (-ı kirâm), 1015; (-ı mü'minîn), 685, 781; (-ı sâdıkân), 473; (-ı tarîk), 356, 518, 820; (-ı tarîkat), XXII, 21, 318, 605, 1027, 1816; (-ı tarîkat u dîn), 988; (-ı tarîkat-ı aliyye), 920, 974; (konakları), 446
ihvanlar, 776

ihyâ, 75; (-yı ulûm), 239, 1662
îkân, 58, 278; (u irfan şarabı), 373
İkbal Hanımefendi, 1631
ikbâl-perestlik (münafıklık), 541
İkdam (gazetesi), 975, 978, 981, 992, 1054, 1199, 1200, 1223, 1597, 1598, 1599
İki cami arasında kalmış beynamaza dön(mek), 320
iki görmek, 61
ikilik, 61, 657, 960
İkinci, XVII, 932, 991, 1417, 1554; (Ordu-yı Hümâyûn), 926, 1276, 1585; (Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi Dördüncü Şubesi), 917, 920, 1283, 1454; (Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dördüncü Şubesi Müdüriyeti), 1023, 1455, 1806, 1824; (Ordu-yı Hümâyûn Levazım İkinci şubesi), 920, 1586, 1816; (Ordu-yı Hümâyûn Müşiri), 22; (Ordu Erkân-ı Harbiye Dairesi mümeyyizi), XLII; (Ordu kalemleri), XLI, XLVI; (Ordu Levazım Dördüncü Şube Müdürlüğü), XLII; (selâm), 313; (Şube), 1105, 1106, 894, 920; (ve Üçüncü Ordu-yı Hümâyûn), 898, 920; (ve Üçüncü şubeler Müdîrân-ı izâmı), 984
iklîl-i sa'âdet, 315
iklim, 65; (-i dil), 187; (-i hestî), 688; (-i mısr-ı vücûd), 797; (-i nûr), 1047; (-i visâl), 307; (-i vücûd), 89, 91, 100, 108, 109, 114, 117, 134, 186, 187, 241, 248, 251, 315, 423, 454, 457, 458, 459, 468, 485, 586, 596, 638, 640, 644, 658, 681, 682, 689, 788, 799, 841, 974, 983, 997, 1022, 1036, 1072, 1082, 1199, 1470; (-i vücûd-ı âşık), 95; (-i vücûd-ı uşşâk), 1074; (-i vücûd başvekili), 975; (-i vücûd cebelleri), 1102; (-i vücûd deryası), 1074; (-i vücûd gözeleri), 1109; (-i vücûd kumandanlığı), 971; (-i vücûd payitahtı), 1078 ; (-i vücûd sahrası), 117, 775; (-i vücûd kâsesi), 433
ikmâl-i sema, 199
ikrâr-ı Mevlânâ, 314; (-ı şeyh), 358
İkrime, 414
iksîr-i a'zam, 9, 28, 872, 1215; (-i âlem), 423; (-i kimyâ), 1283
iktidar mazbatası, 1801
iktisâb-ı feyz ü tecellî eylemek, 1027
ilâh, 107
ilâhe'l-âlemîn, 107
ilâhi, 195; (esrar), 925
ilân-ı aşk, 134
ilel (-i ma'neviyye), 91; (-i müzmine-i nefsâniyye), 237; (-i sevdâviye), 135; (ü emrâz-ı ma'neviyye), 918
ilham meleği, 693
ilhâmât-ı rabbânîye, 705
ilhâm-ı ilâhî, 40, 1722; (-ı rabbâni), 35, 636, 647, 649, 663, 664, 665, 667, 669, 672, 685, 686, 764, 1454, 1755; (-ı samedânî), 765
ilim, 52, 541, 1516; (sırrı), XXXIX; (ü hikmet), 354; (-i dîn), 59; (-i gayb), 68; (-i ilhâmî), 279; (-i ledünn-i icmâlî), 279; (-i ledünnî), 427, 438, 439; (-i ledünnî esrarı), 468, 470; (-i mahlûk), 66; (-i nebevî), 57; (-i nebî), 57; (-i tevhîd), 348; (-i yakîn), 22; (-i zâhirî), 438, 439
ilkâ-yı rabbânî, 628
illet (-i ma'neviyye), 855; (-i rûhâniyye), 643
ilm (-i avâm), 640; (-i ezeliyye), 1391, 1507; (-i hikmet ve marifet), 957; (-i iksîr), 1272, 1279, 1283, 1288, 1293; (-i iksîrin keşfi), 1216; (-i ilâhî), 1513; (-i ilâhiyye), 1450; (-i irfân ve tasavvuf), 647; (-i İsrafil), 1545; (-i kemâl), 641; (-i kimyâ), 1218; (-i ledünnî), 951; (-i tasavvuf), 640, 641, 644, 646, 665; (ü amel), 684

ilme'l-yakîn, 662, 670, 672, 678, 683, 684, 932
ilmiye mesleği, XXXII; (sınıfı), XXXI
İlmü'l-yakîn, 645
ilmühaber, 872
iltifât (-ı butûniyye), 1055; (-ı ma'nevî), 709; (-ı ma'neviyye), 816, 844; (-ı ma'neviyye-i Cenâb-ı Mevlânâ), 1021; (-ı rûhâniyye), 1168; (u arz-ı muhabbet-i mürşidâne), 712
iltifâtnâme-i mürşidâne, 926
iltizâz-ı ilâhiyye, 1265
İlyas, 1677
imâdü'l-mülk, 40
imalât komisyonu, 895
imalâthane, 869, 870
İmam Ahmed bin Hâtim, 1251
İmam Ahmed, 488, 1239, 1244
İmam Ali Bin Musa Rıza, 707
İmam Ali Nakî, 708
İmam Cafer bin Bakır, 627
İmam Cafer Sâdık, 707
İmam el-Bûsirî, 1478
İmam Hâkim, 1245, 1251
İmam Hasan Askerî, 708
İmam Mâlik, 1253
İmam Muhammed Bakır, 707
İmam Muhammed Mehdî, 708, 1543, 1546
İmam Muhammed Nakî, 708
İmam Musa Kazım, 707
İmam Muslim, 1239
imâmân, 1543, 1548; (-ı kutub), 1548
İmâm-ı Azam, 256, 412, 595
İmam-ı Bagavî, 1245
İmam-ı Beyhakî, 1245, 1246, 1247, 1248, 1251
İmam-ı Buhârî, 1238
İmam-ı Fâkehânî, 1252
İmam-ı Gazâlî, 11, 239, 240, 732, 1349, 1501, 1582, 1662, 1663, 1743
İmam-ı Kurtubî, 267, 1244
İmam-ı Kuşeyrî, 6, 91, 268, 618, 1133
İmam-ı Rabbânî, 332
İmam-ı Subkî, 1254
İmam-ı Suheylî, 1544
İmam-ı Şâfiî, 127, 128, 390, 1362, 1368, 1626; (şâfiî mezhebi), 128
İmam-ı Şâzelî, 11
İmam-ı Tâberânî, 1247
İmam-ı Tirmizî, 1245
İmam-ı Zeynelabidin, 707
imamlık, XII, 88
İmamzade, XIII, XIV, XV, XVI, 133, 181, 182, 183; (Efendi), XV, XVI, 181, 183; (Reşid Efendi), 559
iman, 35, 76, 91, 254, 255, 256, 957; (-ı kâmil), 646, 677; (-ı mevhûm), 643; (-ı muhakkak), 646; (-ı mukallid), 644; (-ı yakîn), 645
imanın hakikati, 255
imaret, 89, (aşçıbaşısı haneleri), 84; (Caddesi), 862; (çorbası), 938, 943; (Sokağı [Şehzadebaşın'nda]), 84, 1454, 1013, 1469
imâte, 75
imdâd u rûhâniyyet-i kudsiyye, 701
imdâd-ı Hazret-i Ali, 1079
imdâd-ı ma'neviyye, 983, 1035
İmdâd-ı peygamberî, 977
imdâd-ı rûhânî, 328; (-ı rûhâniyye), 523, 609, 977; (-ı rûhâniyyet), 609; (-ı rûhâniyyet-i erenler), 542; (-ı rûhâniyyet-i Hazret-i Pîr), 468; (-ı rûhâniyyet-i kudsiyye), 637, 988
imtihan, 70
inâyet-i aliyye, 429, 517; (-i bî-gâyât-ı ulûhiyyet), 424; (-i ezelî), 687; (-i ezeliyye-i samedânî), 222; (-i gavsiyye), 1027; (-i Hakk), 659, 665, 672, 681, 688; (-i ilâhî), 136; (-ı ilâhiyye), 344, 818, 865, 960; (-i mürşidâne), 457; (-i rabb-i kadîr), 775; (-ı rahmâniye), 465; (-ı rûhâniyye), 37; (ü hidâyet-i Hak), 670

ince (beyaz sarık), 394; (hastalık), 809, 1273; (karakol), 18
İncil, 1235, 1631, 1632
İncirköy, 1294
ind (-i gavsiyye), 430; (-i ulûhiyyet), 491, 624
ineb (üzüm), 1245
İngiliz, 1403, 1451; (askeri), 412; (lirası), 331; (tabancası), 1314
İngilizler, 1305
İngiltere, 1392, 1407
inkıyâd, 256; (u teba'iyyet-i kâmil), 774
ins ü şeytân, 534
insân 650; (-ı kâmil), XXXVIII, 23, 26, 38, 39, 44, 45, 46, 58, 71, 76, 77, 241, 492, 495, 580, 640, 643, 645, 646, 651, 655, 660, 661, 662, 664, 665, 666, 667, 669, 672, 678, 679, 684, 685, 740, 862, 906, 1036, 1099, 1262, 1464, 1471, 1483, 1510, 1511, 1544; (-ı kâmil himmeti), 679; (-ı kâmil makamı), 688; (-ı kâmil mertebesi), 1514; (-ı kâmilin vücûdu), 70; (-ı kebîr), 962; (-ı mürşid-i kâmil), 658; (-ı sagîr), 962; (-ı vâsıl), 75
insanın nefsi, 18
insânü'l-ayn, 44
inşikâkı kamer, 1243
inşirâh-ı sadr, 679
intihâb (-ı küttâb-ı askerîye komisyonu), 546; (-ı küttâb komisyonu), 549, 779, 781, 799, 807, 808, 832, 833, 857, 858, 882, 888, 898, 900, 901, 902, 920, 995, 1054, 1058, 1770, 1771, 1772, 1783, 1801, 1820; (-ı küttâb komisyonunun mazbatası), 550, 1586; (-ı ma'neviyye), 955
intisap, XXXVIII, 192, 425, 451; (ve biat etmek), 683
inziva, 595, 714
ipek böceği, 404, 1397
iplik, 894; (mensucat fabrikası), 1397
irâdât-ı gaybiyye, 1331
irade, 91; (-i aliyye), 599, 868; (-i Cenâb-ı Hak), 599; (-i cenâb-ı pâdişâhî), 558; (-i Cenâb-ı Risâleti), 718; (-i cevâbiye), 1023; (-i cüz'iye), 568; (-i gavsiyye), 803, 1453; (-i Hak), 92, 688; (-i Hazret-i Gavs-ı A'zamî), 528; (-i hubb-ı zuhûrî), 278, 279, 298; (-i icâdî), 273, 278; (-i ilâhiyye), 802, 823, 1079; (-i kudsiyye), 362; (-i kudsiyye-i ma'nevî), 1054; (-i külliye), 568; (-i mürşidâne), 497, 1031; (-i pâdişâhî), 409; (-i risâlet-penâhî), 421; (-i seniyye), 92, 864, 1451; (-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî), 858; (teslimi), XIX
irâdenâme-i mürşidâne, 1033
irâdet, 40, 43, 73, 426, 1516; (-i ilâhiyye), 1262; (-i Hak), 92; (-i rabbânî), 33, 49; (-i tâ'at), 91, (ü kudret), 49
irâd-i hubb-ı zuhûrî, 278
ira-yı Osmânî, 900
irfân, 16, 17, 58; (-ı Âdem), 264; (-ı kâl), 666
irs (-i ma'neviyye), 782; (-i ma'nevî), 400
irşad, XXXVIII, XLIX, 41, 106, 339, 347; (-ı enâm), 37; (-ı ibâd), 605, 810; (-ı nâs), 25, 49
İrşâdî Baba, XXIX, XXX, 371, 413, 416
İsa Efendi, XIV, 752, 782
isâbet-i ayn, XXI, 183, 199, 972, 1102, 1106; (-i ayn [nazar değmesi]), XVI
İsagoci, 482
İsâm ale't-Tasavvurât ve't-Tasdîkât, 482
İsâmuddin-i Karanî Hazret-i Üveys'in amcası), 755
îsâr, 43; (-ı zer etmek), 43; (ve sehâ), 43
İshak (a.s.), 1526
İshak (İmam Cafer-i Sâdık'ın oğlu), 707
İshak (İmam Musa Kazım'ın oğlu), 707
Îsî leb, 122
iskele, 432, 1084, 1294

İskender Efendi (İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım İkinci şube Müdürü), 920
İskender-i Zu'l-karneyn, 1000
İskenderiye, XLIII, 999
İslâm, 50, 254, 255, 256, 429, 513, 543, 688, 1113; (askeri), 916; (elbisesi), 366; (libası), 671; (mahallesi [Kandilli köyünün bir mahallesi]), 82, 721, 722, 927; (mahalle ahalisi), 864; (vapuru), 1014
İslâmiyet, 1090
ism (-i a'zam), 58, 267, 1497; (-i Bâkî), 536; (-i bâtın), 18; (-i celâl), XXXVIII, 18, 309, 399, 435, 584, 1168, 1177, 1180, 1489, 1506; (-i celâl çekil[mek]), 1183; (-i celâl keşîdesi), 1166, 1168; (-i celâl zikri), 447; (-i hâdi), 534; (-i hâs), 296; (-i Hay), 536; (-i Hû), 435; (-i ilâhiyye), 1496; (-i Muhammed), 336, 361; (-i Muhyî), 267; (-i zâhir), 1509
ism (-i a'zam), 644, 672, 680, 681; (-i Alîm), 1035, 1036; (-i Celâl), 644, 680, 1029, 1030; (-i Celâl çekmek), 745, 751, 964; (-i Celâl çekilmesi), 1029; (-i Celâl zikri), 1029; (-i Hâdî), 736; (-i mahsûs), 940; (-i mevcûd), 656; (-i Mudill), 736; (-i Mukaddim ve Mu'ahhir), 1036; (-i şerîf), 662; (-i zât), 644, 672, 680
İsmail (a.s.), 1249, 1534
İsmail (Hz. Hasan'ın oğlu), 707
İsmail (İmam Cafer-i Sâdık'ın oğlu), 707
İsmail (İmam Musa Kazım'ın oğlu), 707
İsmail Ağa, XV, 82
İsmail Ankaravî, 206, 295, 861, 1625
İsmail Bey (Miralay), 893
İsmail Efendi (Alay Kâtibi), 710
İsmail Efendi (Aşçı Dede'nin kalem arkadaşı), XXVIII, XL, XLVII, 83, 332, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 344, 345, 346, 367, 417, 430, 431, 436, 438, 511, 519
İsmail Efendi (Aşçı Dede'nin üvey oğlu), XLVI, 748, 834, 835, 838, 849, 878, 905, 934, 996, 997, 999, 1000, 1018, 1019, 1078, 1172, 1195, 1196, 1273, 1292, 1305, 1306, 1475, 1484, 1796, 1801, 1813, 1806, 1814, 1826
İsmail Efendi (Hoca), 1173
İsmail Efendi (İzmirli), 1168, 1170
İsmail Efendi (Polis), 999
İsmail Hakkı (Bursevî), XLVII, 636, 1313, 1326, 1764
İsmail Hakkı Efendi (Alay Emini), 625, 626, 638, 639, 1065
İsmail Hakkı Efendi (Alay Müftüsü, Trabzonlu), 1498
İsmail Hakkı Hazretleri, 227, 239
İsmail Paşa (4. Ordu Müşiri), XXVIII, XXVII, 349, 361, 362, 364, 365, 905, 953, 1435
İsmail Paşa (Teshîlât Sandığı Reisi), 941
İsmail Rumî, XXXII, XL, XLIII
İsmail Sırrı Efendi (Tokadî -Kadirî Dergâhı Şeyhi), XXXII, 778, 1773
ismet-i Mevlâ-yı Hakk, 775
İsmetiye Medresesi, 1187
ism-i a'zâm, 1673
ism-i celâl, 1816
ism-i nûrun tecellîsi, 1721
ismullâh, 662
ismü'l-esmâ (aşk), 298
isneyn geceleri, 120, 336, 370, 610 778, 1433; (ve cuma akşamları), 192, 434, 521, 552; (ve cuma günleri), 849
isniyyet, 25, 262, 263, 693
ispat ve beka mertebesi, 40
ispermeçet (mumları), 1772, 1085; (mumlu şamdan), 450
İsrâ (sûresi), 1664
İsrafil, 1041, 1462, 1548

İstanbul / Dersaadet, XI, XII, XIII, XX, XXII, XXIV, XXV, XXVI, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXV, XXXVI, XXXIX, XL, XLI, XLII, XLIII, XLIV, XLV, XLVI, 82, 84, 86, 120, 127, 195, 243, 317, 318, 328, 329, 330, 331, 332, 338, 364, 373, 374, 378, 383, 384, 385, 389, 393, 407, 408, 409, 412, 421, 424, 428, 429, 430, 432, 434, 435, 439, 440, 444, 445, 450, 461, 475, 476, 477, 478, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 490, 497, 498, 507, 513, 523, 524, 526, 484, 527, 528, 529, 535, 537, 538, 539, 543, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 576, 601, 624, 625, 628, 710, 727, 730, 741, 742, 743, 757, 758, 760, 770, 789, 792, 793, 795, 796, 798, 799, 800, 801, 802, 806, 808, 809, 810, 811, 825, 827, 829, 832, 834, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 845, 853, 855, 856, 859, 861, 862, 864, 865, 866, 867, 869, 870, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 881, 882, 887, 888, 890, 894, 895, 896, 898, 900, 901, 904, 912, 922, 925, 927, 930, 934, 935, 940, 942, 972, 975, 988, 991, 994, 995, 996, 997, 999, 1000, 1011, 1013, 1014, 1015, 1016, 1017, 1018, 1019, 1023, 1031, 1037, 1060, 1065, 1068, 1078, 1079, 1081, 1084, 1088, 1115, 1117, 1131, 1144, 1145, 1146, 1148, 1173, 1176, 1177, 1182, 1224, 1273, 1279, 1282, 1288, 1289, 1291, 1294, 1295, 1296, 1304, 1308, 1313, 1314, 1332, 1357, 1376, 1398, 1523, 1524, 1527, 1530, 1585, 1586, 1595, 1643, 1645, 1647, 1737, 1753, 1764, 1765, 1766, 1784, 1788, 1790, 1794, 1796, 1801, 1803, 1804, 1805, 1807, 1813, 1816, 1820, 1821, 1822, 1823, 1826; (cevâmi'-i şerîfeleri), 540; (dergâhları), 434; (kaltağı), 965; (kapısı), 328; (kârı), 559; (Oteli), 877; (tekkeleri), XXXIII, 384, 435; (Türkçesi), XIII, LI; (usulü mukâbele-i şerîf), 435; (Üniversitesi Kütüphanesi'nde Türkçe Yazmalar Bölümü), XLVIII, XLIX; (zeytini), 870
İstanbul'un (hareket-i arzı), 856; (ramazân-ı şerîfi), 1003
istasyon, 1291
istiare, 23
istidâdâd-ı rûhâniyye, 292
istidâdât (-ı fıtrî), 273; (-ı ma'neviyye), 358, 379
istidâd-ı ezeliyye, 616; (-ı tâm), 667
istidrâc, 1611
istifâdeti'l-kamer, 36
istiğfar, 20, 580, 582, 643, 655, 852; (-ı şerîf), 598; (-ı şerîfe), 527
istiğfarın (dördüncü mertebesi), 645; (ikinci mertebesi), 644; (merâtib-i erba'ası), 643; (üçüncü mertebesi), 644
istiğna, 283
istiğrak
istiğrak, 686; (hâli), 1102
istihare 389, 718, 752, 790, 873; (etmek), 725; (etmemek), 724
istikamet, 37, 785
istimator hizmeti, 999
istimdâd (-ı rûhâniyye), 976; (-ı rûhâniyye-i kudsiyye), 1087
istinbât-ı hakâyık u ma'ârif, 639
istivâ-yı rûh, 274
işârât, 411; (-ı ezel), 68; (-ı ezeliyye ve hakîkiyye), 68; (u tecelliyât), 1032
işaret (-i ma'nevî), 318, 340, 409, 478, 614, 931, 1005; (-i ma'neviyye), 606, 843; (-i ma'nevî tecellisi), 945; (ü esrâr-ı

ma'neviyye), 340; (ve rumûzat-ı cânân), 119
İşkodra, 598, 601 (Emlâk Mümeyyizi), 564; (Merkez Mutasarrıflığı), 564; (nüfus mümeyyizi), 601; İşkodra (Vergi ve Tahrir Müdürü), 598; (Vilâyeti), 564
işret meclisleri, 536
İştevrî, 877
iştirâk-ı ma'neviyye, 935
iştiyâk (-ı âlî), 429; (-ı müşâhede-i cemâlullâh), 874; (şu'lesi), 93
iştiyâkü'l-müştehid, 639
it'âm (-ı ta'âm ettirmek), 567; (-ı ta'âm ve nezr-i Mevlânâ), 1023
itâb-ı ilâhî, 597
itidal, 37
itikâd-ı tâm, 1078
itikâf, 540, 595, 596
itmâm-ı rabbânî kitabı, 693
ittihad, 46; (-ı kulûb), 727; (-ı ma'nevî), 1084
ittihat, 650
ittisal, 46
ivâ-yı muhabbet, 89
izdihâm-ı avâm, 41
İzed (Allah), 5
İzhâr (Arapça gramere dair kitap), XV, XVII, 181, 185,
İzhârcılar, 181, 182
izinname, 700, 1163
İzmir, 796, 1017, 1018, 1078, 1414, 1440, 1443; (vapur-ı hümâyûnları), 1421
izn (-i Hak), 662, 664, 666, 667, 669, 693; (-i ma'neviyye), 1160; (ü müsâ'ade-i kudsiyye-i ma'neviyye), 1033; (ü ruhsat-ı Hazret-i Pîr), 627
İzzeddin Câmi'-i şerîfi, 855
İzzet Bey (Muavin), 985, 1059, 1062, 1073, 1104, 1106
İzzet Efendi (Mektûbî-i Seraskerî Müdürü), 608, 727, 734, 749, 782, 841, 887, 932, 1019, 1111, 1113
İzzet Paşa (Trabzon valisi), XXXV, 408, 409, 531, 540, 541, 545, 546, 547, 550, 558, 559, 560, 562, 988
İzzet Paşa Köşkü, 803
izzet-i aşk, 215; (-i îmân), 87

J

Japon, 1393, 1405; (diplomatları), 1407; (şimendiferleri), 1396; (muharebesi), 1393; (ordusu), 1405
Japonlar, 1390, 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396, 1397, 1398, 1399, 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 1405, 1406, 1407
Japonya, 1388, 1389, 1390, 1392, 1393, 1396, 1397, 1398, 1405, 1406, 1407, 1408; (donanması), 1392; (ile Rusya Muharebesi), 1389, 1810; (imparatoru), 1398; (kavmi), 1388, 1401, 1811; (mikadosu), 1390; (ordusu), 1389
jengâr-ı mâsivâ, 42
jeng-i keder, 190
Jurnal 793, 891; (kalemi), XXXVI, 552, 734, 858, 891, 892, 1765; (maddesi), 793; (Müdürlüğü), 552 ; (Müdürü Vekâleti), 552;
jurnalcilik, 867

K

Ka'b bin Mâlik, 1100
Ka'b bin Zuheyr, 1478
Ka'b, 273
Ka'be, 71, 84, 100, 281, 315, 428, 460, 885, 1203, 1249, 1534, 1540, 1636; (-i hakîkat), 280; (-i hüsn), 460; (kavseyn), 613, 944; (kavseyni ev ednâ), 610; (-i kûy-ı tavâf), 6; (-i ma'neviyye), 480; (-i muazzama), 242; (-i mükerreme), 242, 281, 717, 885, 1253,

1540; (-i şerîf), 994, 1069; (-i visâl), 281; (kavseyn), 8, 206
kâ'ide-i ilâhiyye, 721
ka'r-ı çâh, 68
Kâ'u'l-Yehûd, 1597
kabir, 73, 82, 203
kable'l-vusûl, 25
kabr (-i azâb-ı rûhânî), 676; (-i sa'âdet), 1004; (-i şerîf), 440, 584
kabûl (-i dergâh-ı Hudâ olmak), 701; (-i dergâh-ı ilâhî), 761, 839; (-i dergâh-ı ilâhî olmak), 619; (-i dergâh-ı İzzet olmak), 974; (-i dergâh-ı ulûhiyyet), 805
kabz XXXIII, (u bast-ı cân), 276, 710; (âlemi), 710; (hali), 934
kadem (-i "Âdem"), 1548; (-i akl u rûh), 62; (-i Dâvûd aleyhisselâm), 785; (-i ehlullâh), 193; (-i ehlullâha ayak basmak), 753; (-i "Halil"), 1548; (-i "Harun"), 1548; (-i "İdris"), 1548; (-i "İsa"), 1548; (-i "Kelîm"), 1548; (-i Musa), 723, 1203, 1551; (-i mürşidâne), 569; (-i sa'âdet), 474, 486, 505, 511, 526, 557; (-i sa'âdet-i Hazret-i Yahyâ aleyhisselâm), 846; (-i sa'âdet-i nebevî), 797; (-i Sâlih), 1547; (-i şerîf), 530; (-i velâyet), 430; (-i "Yusuf"), 1548
Kaderiyye, 1723
kadh, 78
Kadıköy, 1018
Kâdî Zekeriyyâ el-Ensârî, 1248
Kadir (gecesi), 40, 99, 438, 453, 492, 593, 594, 595, 950, 1543, 1649
Kadîr (-i bî-misâl), 777; (-i Kayyûm), 1079
Kadirî, 13, 1092; (aşk u neşesi), 433; (ayini), XXXIII; (Dergâhı), 434, 1773; (neşesi), XXXII; (şeyhi), XL, XVII, XXXII, XXXV; XIX, 19, 977, 1226; (tarikatı), XXVI; (tarikatı işareti), 1032 (tekkesi), XXXIII
Kadirîhane, XXXIII; (dergâh-ı şerîfi), 1060
Kâdirîler, 1084
Kadirîlik, XVIII
Kâdiriyye, XXXII, 18
kadr ü menzilet-i kudsiyye, 627
Kadri Bey (Udî; Edirne Mevlevîhanesi Şeyhi Eşref Dede'nin damadı), XLIV, 1021, 1059, 1065, 1159, 1419
Kadri Dede (Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi), XIX, XX, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXIX, XXXVIII, 198, 199, 202, 317, 318, 319, 320, 323, 328, 371
Kaf dağı, 250, 388, 558; (simurgu), 250
kafes-i ten, 231, 268, 682
kâf-ı kurb-i ilâhî, 32
kâfile (-i dervîşân), 18; (-i feyz-i ma'nevî), 778; (-i uşşâk), 778
kâfir, 100, 313, 690
kâfiristan, 281
Kâfirûn (sûresi), 1488
Kâfiye (Arapça nahiv kitabı), XIV, 182, 482
kaftan ağası, 361
Kâğıthane, XXVI, 327, 328, 1379; (Deresi), 796, 839, 878
kahramân (-ı dîn), 361; (-ı nefs-i şûm u bed), 915
kahr-ı bâtın, 74; (u lutf), 534
kahv, 985
kahvaltı, 582, 606
kahve, 316, 338, 353, 486, 490, 502, 542, 581, 582, 584, 585, 626, 628, 662, 790, 870, 932, 938, 984, 985, 1058, 1081, 1104, 1158, 1168, 1274, 1281, 1415, 1483, 1593, 1789; (altı), 100; (dükkânı), 628; (ocağı), XXIII, 319, 320, 338, 365, 375, 376, 377, 403, 1136; (takımı), 489
Kahveci Ömer, 1588
kahveci, 490, 878, 1000, 1195
kahvehane, 931, 933, 934, 935, 937, 938, 1000

kâim-makâm (-ı Cenâb-ı Nebevî), 940; (-ı kudsiyye), 364; (-ı Muhammedî), 51; (-ı Nebevî), 60, 61; (-ı nebî), 31; (-ı peygamber), 31
Kai-ping, 1399, 1402; (müsademesi), 1399
kâkül-i mutarrâ-yı cânân, 211
kalaylı tas, 653
kalb talî'nın hizasında olan askerler), 17
kalb, 18, 50, 59, 69, 76, 127, 134, 228, 230, 239, 240, 248, 589, 613, 971, 1258; (-i "Âdem"), 1547; (-i âlem), 44, 1108; (-i âlî-i kudsiyye), 616; (-i ârif), 961; (-i ârif-i kâmil), 43; (-i âşık), 89, 811; (-i Cebrail), 1548; (-i cismânî), 239; (-i gavsiyye), 910, 987, 1209; (-i "Halil"), 1548; (-i "İbrahim"), 1547; (-i "İsa"), 1547; (-i İsrafil), 51, 1545; (-i kudsiyye), 925; (-i Mikâil), 1546; (-i "Muhammed"), 1547; (-i müsevvâ), 44; (-i pâk), 269; (-i rûhânî), 239; (-i sâfî), 47; (-i selîm), 42, 43, 46, 643, 654; (-i şerîf), 38, 512; (-i Şuayb), 1547; (-i uşşâk), 1779
kale (-i aşk), 432; (-i levvâme), 690; (-i Sultaniye), 796, 1018
Kaleiçi, 1596
kalem, 23, 24, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 228, 317, 320, 322, 325, 326, 327, 344, 345, 356, 374, 382, 393, 402, 407, 422, 444, 448, 449, 450, 455, 461, 470, 479, 482, 497, 500, 507, 521, 526, 538, 552, 555, 574, 595, 670, 722, 724, 769, 771, 777, 780, 789, 791, 862, 871, 872, 902, 1069, 1081, 1082, 1083, 1102, 1208, 1455, 1462; (-i a'lâ), 24, 25, 1250, 1350, 1460, 1511, 1521, 1738; (arkadaşı), 757; (-i aşk u muhabbet), 1130, 1143, 1185; (efendileri), XVIII, 193; (elbisesi), 320, 383, 500; (memuriyette derece), 133; (-i mürekkeb), 943; (odası), 449, 601, 842; (-i zâhir), 23
kaleme çerağ buyrul(mak), 185; (buyur[mak]), 182, 185; ol[mak]), 324
kalender, 374, 430, 1079; (âşık), 1445
kalenderân, XXXI, 411, 811; (zümresi), 410
kalenderâne, 430
kalenderlik, XXXI, 432
kalender-meşreb, 192, 361, 410, 431, 439, 453, 532, 539
Kalfa Efendi, XL, 96, 113, 119, 120
kalîlü'l-ma'rife, 49
kalpak, 1202
kamara, 528, 999, 1013
kamarot, 878, 1013
Kamer, 7, 63, 64; (-i zevrak-ı işâret), 314
kameriye, 1309
kâmet-i tûbâ-yı cinân, 464
kamış, 23
Kâmil Efendi (kudümzen başı), XLIV, 200, 201, 1022, 1021, 1156, 1158, 1168, 1171, 1172, 1204
Kâmil Mustafa Efendi, 605
kâmil, 29, 31, 32, 36, 40, 41, 49, 52, 60, 65, 66, 275, 657, 1506; (-i vâsıl), 73; (ü mükemmil), 366, 774
kâmile, 1501
kâmilin sohbeti, 665
kâmiller, 664
kâmilü'l-akl, 49
kamîs-i vahdet yakasını çâk e (tmek), 81
kanâdîl, 435, 492, 498, 845, 1786; (talik etmek), 983
Kanavât, 531, 855
Kandil gecesi, 1158
kandil, XII, 88, 500, 725; (-i muhabbet), 566; (-i rûhâniyet), 927; (-i sâfî), 59; (uyandırmak), 81; (fitili), 110; (gecesi), 499
kandiller, 490

Kandilli, XI, XIV, XVIII, XXV, XXIX, XXXIX, XLI, 81, 82, 83, 84, 86, 88, 192, 194, 195, 325, 327, 373, 528, 549, 800, 834, 835, 836, 839, 878, 880, 904, 906, 912, 927, 944, 1273, 1278, 1293, 1294, 1302, 1304, 1307, 1308, 1309, 1491, 1506, 1563, 1586, 1740, 1823, 1824, 1825; (ahalisi), 83; (Câmi'-i şerîfi), 880, 1304; (karyesi), 81, 82, 108, 800, 864; (köyü), 82; (Mahalle Mektebi), XI, 84, 181, 1764; (semti), XI; (temennası), 1282; (yazma yemeniler), 108, 1273; (yazması), 115
Kandilli'nin şiddet-i rüzgârı, 81
Kandillili temennası, 1757
Kandillili, 86, 181
Kandilli-Taşkasap, XLV
kân-ı kevn, 4; (-ı şâhid-i dil-ârâ-yı aşk), 303
kanlı basur, 1012
Kanlıca, 82
Kantara, 849, 850, 851, 852
kanun, 26; (-ı aşk), 95, 102; (-ı evvel), 864, 868, 954, 995, 1031; (-ı Mevleviyye), 1177; (çavuşu), 840, 896, 945; (efendiler), 1177
kapı yoldaşı, 331
Kapudan-ı sefîne, 101
Kara Halil Efendi, XVII, 185, 482
Karadeniz, 328, 796, 937, 1148, 1457, 1563
Karagöz, 956, 1086, 1519
Karagözcü, 1315, 1671
Karakulak, 1149, 1151
Karakulak'ın hamamlı kerhanesi, 1151
Karaman Mahallesi, 855
Karanfiloğlu Çarşısı, 1125
karantina 726, 769, 1013, 1014, 1017; (mahalli), 1008, 1013, 1017; (memuru), 1017
karcığar (makam), 1037
kargı, 857
kâr-ı Mevlânâ, 314
Kâri'a (sûresi), 1488
karîn (-i dalâlet), 286; (-i irfân-ı ihvân olmak), 821
karpuz, 1684, 1685
Kars, XXV, XXVI, 326, 1391; (Kumandanlığı), 523
Kartal Baba Tekkesi, XVII, XVIII, 186
Kârûn, 79, 414
karusa, 527, 606, 770, 794, 842, 877
karz-ı hasen, 942
Kasapoğlu Selim Ağa, 427
Kasas (sûresi), 1520, 1594
kasd-ı kûy-i dost e (tmek), 280
kâse, 420; (-i sûret), 699; (-i vücud), 699
kasık bağı, 937, 940
Kasım (Hz. Hasan'ın oğlu), 707
Kâsım (Hz. Peygamber'in oğlu), 1254
Kâsım-ı Evvâb, 610
Kasımpaşa (Câmi'-i şerîfi [Erzurum'da]), 780; (Dergâhı), 198; (Mevlevihanesi), XX, XVIII, XIX, XXI, XXIII, XXV, XXIX, 198, 199, 317, 371, 1023, 1038, 1039, 1296, 1793, 1823
Kasımpaşa–Hatuniye, XXIX
kasîde (-i Bürde), XLIII, 907, 910, 999, 1167, 1240, 1245, 1250; (-i Hamriyye), 241; (-i hamriyye şerhi), 262; (-i Mudariyye), 567, 581, 1166, 1167, 1478; (-i Muhammediyye), 581; (-i Tâ'iyye şerhi), 206, 295
kasîde-i İmâm el-Bûsirî, 1488
Kasîdeti't-Tâiyyeti'l-Fâridiyye (şerhi, Aşçı Dede), 66
Kasîdetu'l-burde, 134
Kasr, 1224; (-ı ehadiyyet), 1347
Kastamonu, XI, 83
Kastellânî, 1243
Kâşânî, 51, 55, 278
kâşif-i hicâb, 218; (-i ilm-i ledün), 360
Kâşifî, 240

kat' (-ı hacebât-ı nefsâniyye), 305; (-ı menâzil etmek), 774; (-ı merâtib etmek), 667; (-ı merâtib etmek), 688; (-ı merâtib eylemek), 682; (-ı mesâfe etm[ek]), 447; (-ı muhabbet etmek), 680; (-ı nazar), 43; (-ı tarîk), 101
Katâde, 23, 1239
Katâne kıtası, 897
katarât (-ı aşk u muhabbet), 1072; (-ı füyûzât), 822
kâtı'-ı nefsü'l-emmâre, 468
kâtib, 24; (-i husûsî), 944, 991; (-i sır), 1134
kâtil, 690; (-i ma'nevî), 900
katl (-i ba'ûza eylemek), 717; (-i nüfûs), 676
kav, 61
Kavâ'id-i Fârisiyye, XLVIII, 637
kavâbil-i infi'âliyye-i imkâniyye, 1268
kaval, 1480, 1482
kavas, 85
Kavaya kazası, 564, 598
kaveza (Yahudi şapkası), 1202
kaviyyü'l-kal, 32
kavm (-i Âd), 390; (-i Antakya), 506; (-i Musa), 1472; (-i Sebe), 1162
kavs (-ı imkân), 1509; (-ı vucûb), 1509; (-ı kûzah), 95, 107
kayâsıra-i Rûm, 1654
kayd (-ı âlem-i tabî'at), 42, 347; (-ı sivâ), 111; (-ı vücûd), 33
kayık, 528
kayıkçı, 432
kayıkhane, 1431
kayın ağacı (nâvek), 70
Kays, 107, 315; (dersi), 102
kayser (Rum hükümdarı), 1249
Kayseri, 367, 371; (Mevlevîhanesi), XXIX, 367
kayyûm, 12, 950; (başı), XII, 89, 902, 1202
kazâ (-yı ilâhî), 44; (-yı rabbânî), 64
kazasker, 662, 1455
Kâzım Paşa (Merkez kumandanı), 800, 1444
kaziyye-i ma'neviyye, 873
ke'l-meyyit beyne-yedeyi'l-gassâl, 222
keçe, 793, 950
keder ü cevr ü cefa çileleri, 197
kef (-i rûh), 46; (-i tedârik), 50; (-i teshîr), 641
Kefen, 231, 728
Kefenlik bezi, 829
kefiye, 456, 632, 633, 1080
Kehf (sûresi), 1520, 1798
Kehrübâ, 512
kelâm, 26, 1517; (-ı devlet), 26; (-ı ehlullâh), 355, 1101; (-ı Hak), 660, 1102; (-ı ilâhî), 1065; (-ı ilâhiyye), 1102; (-ı kadîm), XXI, 567, 603, 660, 843, 1062, 1160, 1332, 1455; (-ı meşâyıh), 1383; (-ı meşâyıh ve sûfiyye), 441; (-ı mürşidâne), 813; (-i nebevî), 1065; (-ı subhânî), 1383; (-ı sûfiyye), 751, 1028, 1210, 1211; (-ı sûfiyye rumuz u işâreti), 1087; (-ı tasavvuf), 898, 957; (-ı sâfiye), 47; (-ı şerîfe), 38; (-ı uşşâk), 1494
keleş, 1246
kelimât, 23; (-ı ehlullâh), 346; (-ı ilâhiyye), 636, 1511; (-ı kudsiyye), 945; (-ı nefehât-ı rahmâniyye), 1483; (-ı Rab),10; (-ı subhâniyye), 1440; (-ı sûfiye), 1005; (-ı tâ'ife-i aliyye), 64; (-ı tâmmât), 10; (-ı tayyibe), 26
kelime (-i şehâdet), 472, 674, 675, 679; (-i tevhîd), 356, 384, 434, 472, 580, 584, 639, 643, 644, 646, 655, 660, 672, 676, 852; (-i tevhîd zikri), 676
kelimetullâh, 10
Kemah, 343, 1288, 1523, 1559, 1753
Kemahlı Ali Baba (meczup), 1559
Kemal (Postacı), 1059, 1083, 1216, 1289, 1789, 1819
Kemal Bey, 870
Kemal Paşa (Levazım Reisi, Ferik), 1433, 1437, 1440, 1441, 1442, 1444, 1555

kemâl, 189; (-i acz), 680; (-i asliye), 348; (-i aşk), 569; (-i aşk u harâret), 778; (-i aşk u huzûr), 744; (-i aşk u muhabbet), 80, 108, 310, 322, 323, 385, 421, 431, 465, 480, 511, 541, 589, 596, 597, 616, 620, 633, 634, 639, 695, 696, 700, 702, 708, 783, 797, 841, 854, 945, 983, 1011, 1023, 1074, 1087, 1156, 1451, 1463; (-i aşk u muhabbet-i fakîrî), 712; (-i aşk u muhabbet ve uzlet), 592; (-i aşk u sefâ), 943; (-i aşk u şevk), 318, 322; (-i aşk u şevk ü muhabbet), 996, 1074; (-i azamet), 245; (-i edeb ü muhabbet ü aşk), 630; (-i edeb ve aşk u muhabbet), 798; (-i edeb ve tevazu), 499; (-i fenâ), 28; (-i gaflet), 668; (-i harâret-i muhabbet ü aşk), 785; (-i hasret ü iştiyak), 813; (-i haşyet), 257, 283, 1049; (-i hicâb-ı edeb), 394; (-i huzur), 805; (-i huzur u aşk), 772; (-i huzûr u edeb), 476; (-i huzûr u muhabbet), 932; (-i huzûr u teveccüh), 357; (-i huzûr ve rabıta), 555; (-i hüzn ü ıztırâb-ı aşk u muhabbet), 815; (-i ilm ü marifet), 66; (-i kerem), 48; (-i kurb), 79; (-i lutf u ihsân), 1027; (-i lutf-ı ilâhî), 130; (-i lutf u kerem), 424, 809, 1023; (-i lutf u kerem-i mürşidâne), 815; (-i lutf u magfiret), 804; (-i lutf u merhamet), 80; (-i lutf u merhamet-i ilâhiyye), 597, 622, 805; (-i lutf u merhamet-i kudsiyye-i rûhâniyye), 976; (-i lutf u merhamet-i lâ-yezâlî), 616; (-i lutf ve inâyet-i ilâhiyye), 985; (-i marifet), 369; (-i muhabbet), 357, 461, 476, 779; (-i muhabbet ü merhamet), 469; (-i muhabbet ü meveddet), 475; (-i nedem), 20; (-i riyâzet), 62; (-i şefkat ü merhamet-i mürşidâne), 553; (-i şevk ü muhabbet), 1009; (-i şükrâniyyet), 951; (-i visâl), 25; (-i vusûl), 25 (ebrû), 127

kemâlât, 23; (-ı insâniyye), 947; (-ı zâtiyye ve esmâiyye), 207

Kemaleddin (üçlerden), 1025

keman, 26, 268, 990, 1037, 1149, 1480, 1481, 1746; (ebrû), 115; (-ı ma'nevî), 1132; (ve tîr), 70

kemançe, 120

kemaneci, 197

kemanın taksimi, 1481

Kemanî Nişan Baba (Erzurumlu), 1480

kemençe, 123

kemend-i zülf, 117

kemer-best (-i meydân-ı aşk), 110; (olmak), 23, 110

kemer-i gayret, 645

kenâr-ı bahr-i âlem-i ervâh, 62

kenz (-i gayb), 1025; (-i hüviyyet-i Bârî), 206; (-i hüviyyet cevheri), 295; (-i mahfî), 360, 649, 650

Kenzü'l-Fütûh, XXVII, 618

kepçe, 498

kerâmât, 1083; (-ı aşkıyye), 288; (-ı evliya), 444; (-ı kudsiyye), 932

keramet, XLIII; (-i kalb), 240

Kerâmî Efendi (Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Muhasebecisi), 445, 460, 522, 523, 526, 1224

Kerbelâ, 706, 1420

kerem (-i Hakk), 1051; (-i ilâhînin ateşi), 1052; (-i lem-yezelî), 1051

kerhane, 1203

Kerim Paşa (Ordu Müşiri), XXXIII, 364, 437, 440, 508, 722 Kerim Paşa (Müşir),

kerrûbîler, 56

kerrûbiyân, 314

kesb (-ı câh), 673; (-i feyz eylemek), 21; (-i ma'ârif), 639

kesbî, 344, 427

kese (hatm-i hâce için), 794; (-i aşk u muhabbet ü sohbet), 1070
keserât, 40; (-ı eşyâ), 35; (-ı kevniye), 40; (ve ihtilâfât), 189
kesîrü'l-ma'rifet, 49
kesret, 25, 40, 189, 249, 275, 645, 650, 656, 658; (-i ekl ü şürb), 91; (-i esmâ ve sıfât), 299; (-i halk), 40; (-i nisbet), 206; (-i nisebiye ve vücûdiyye), 1510
kesrette ayn-ı vahdet (olmak), 645
Kestanelik, 1489
keşf (-i kerâmet), 653, 683, 685, 686, 1611; (-i kerâmet zuhuru), 678; (ü kerâmet), 50, 194, 650, 685, 742; (ü şühûd), 214, 218
keşfî, 14
keşfiyyât, 1293; (-ı ma'neviyye), 1288
Keşfü'l-Ebyât-ı Mesnevî, L
keşif, XLIII; (ve şühûd), 65
ketebe, 331, 519; (-i aklâm), 198
kethüdalık, XI, 996
kevâkib-i esmâ ve sıfât, 135; (-i felek-i dîn), 31
kevkeb-i dürrî, 59
kevn-i câmi', 70, 72; (ü mekân), 71; (ve mâfîhâ), 38
Kevser (sûresi), 1488, 1596
kevser, 1244
kevve (kandil konulan delik, pencere), 59
keyf-i ma'nevî, 775
kıble, 61, 242; (-i cân), 59; (-i ehl-i recâ), 9; (-i rûhânî), 59
kıblegâh-ı ma'nevî, 602
kıble-i kubâb-ı felek, 819
Kıdem, 1515
kılıç, 86, 1244
kıllet (-i kelâm, 650, 680, 681; (-i menâm), 650, 680, 681; (-i sabr), 92; (-i ta'âm), 650, 680
kırâ'at (-i hatm-i hâce), 750; (-i hatm-i hâcegân), 424, 719, 769, 771, 794, 843, 949, 950, 986
kırâ'atü'l-Kur'ân, 234
kıraat, 641; (-ı mevlûd-i nebeviyye), 846
Kırcaali Hastahanesi, 1078, 1079
Kırım Harbi, XXV, XLI
Kırkkilise, 1320, 1355, 1435
Kırklar, 440, 492, 984, 1195, 1458; (aşkı), 983; (Makamı), XXXIII, 440, 441, 1761
kırmızı çizme, 399; (post), 309, 434; (yemeni), 87
kırmızı şerbet, 1826
kısa mintan, 397
kısın (-ı sâlis mümeyyizi), 892, 927, 1454, 1765; (-ı sâlis mümeyyizlerinden), 1453; (-ı sâlîs mümeyyizliği), 833, 900; (-ı sânî mümeyyizi), 920, 1453; (-ı sânî mümeyyizliği), 970
kıssa-i mi'râc, 228
kışa, 1207, 1321, 1376
kışla, 84, 85, 134, 186, 362, 510, 552, 770, 799, 841, 842; (bakkaliyesi), 1200; (ve koğuş), 12, 13, 17
kışlak, 134
kıtal meselesi, 128
kıtmîr, XLI, 113, 193, 202, 1243; (-i muhibb-i Mevlânâ), XXI, 200
kıtmîr-veş, 368
kıyam, 33, 201, 202, 1515
kıyâma (durmak), 190
kıyamet, 32
kıyâmu'l-leyl, 234
Kızıl Dede Efendi, XIX, XX, XXI, XXII, XXIV, XVIII, 194, 195, 198, 202, 314, 315, 316, 317, 318, 320, 321, 324, 335, 337, 367, 370, 371, 382, 495, 496, 500, 1039
Kızıltaş Camii, XVIII, 194; (Mescidi), XIX, 198
kibâr, 660; (-ı ehlullâh), 668, 1004, 1026; (-ı evliyâullâh), 639; (-ı meşâyıh), 43, 349, 916; (-ı meşâyıh-ı izâm), 599,

939, 1023; (-ı meşâyıh-ı Kâdiriyye), 934; (-ı meşâyıh-ı ızâm hazerâtı), 932; (-ı meşâyıh-ı tarîkat-ı aliyye-i Nakşbendiyye), 17
kibir, 91, 676, 690; (ve gurur), 74; (ve ucb), 676
kibrît-i ahmer, 28, 946, 1277
kîl ü kâl, 673
kiler, 495; (-i hâs), 500; (-i hâss-ı Cenâb-ı Rabbü'l-izzet), 404
kilîd-i genc-i devlet, 28
kilim, 486, 496, 793, 861; (seccadeler), 490
kilise, 71, 1786
kimyâ-yı saâdet, 28
kimyevî otlar, 731
kirâmen kâtibîn, 656
Kisra (Fars hükümdarı), 1249
kisve (-i dervîşân), 666; (-i ehlullâh), 690; (-i fukarâ), 664
kitâb (-ı aşk), 97, 101, 102; (-ı câvidân), 100; (-ı hüdâ), 135; (-ı Leylâ ve Mecnun), 102; (-ı mübîn), 74; (-ı nigâh), 99; (-ı nikâh), 99; (-ı nüh-varak), 7; (-ı vücûd), 60; (ve sünnet), 35
kitâbet-i askerî, 1283
Koca İsmail Paşa (Ruznamçeci), 362, 519
kocakarı ilâçları, 1001
Kocamustafapaşa, XLV, 741, 1306
koğuş, 84, 134, 799
kolera, XXVII, XXXVI, 556, 760, 761, 765; (hastalığı), 1214; (illeti), 620, 759, 760, 765, 771, 772, 343; (salgını), XXXIX
koltuk, 1105
komedya, 535
komisyon mazbatası, 549
konak hayatı, XII
konsoloslar, 1401
konturaton, 869
Konya, XXX, XLIV, XLV, 205, 283, 367, 378, 379, 382, 384, 540, 912, 1030, 1035, 1055, 1059, 1141, 1170, 1176, 1177, 1187, 1189, 1211, 1222, 1296, 1598, 1599, 1705, 1710; (defterdarlığı), 1145; (Mevlevîhanesi), XXIX, XXX; (Valisi), 540
Konyevî hazretleri, 1035
Kore, 1393, 1396, 1397, 1406, 1407, 1408; (hükümeti), 1392; (kıtası), 1388
Koreetz (Rus zırhlısı), 1392
Koreliler, 1407
koyun, 1246, 1248; (postu), 964
Kozan, XLI; (meselesi), 475, 478
köçek, 120, 196, 1077
köçeklik hizmeti, XXIV
kömür, 791, 792
köpek, 1481
köprü, 1293, 1309; (başı), 1294
Köprülüoğlu (Câmi'-i şerîfi), 931; (Cami ve Medresesi), 933
köstebek, 1162
köy ağası, 81
Köylü Baba, 520, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 938, 939, 940, 944, 998, 1113
kubbe-i âlem, 314
Kuddûs (Allah'ın ismi), 14
kudemâ-yı mazinne-i kirâm, 1023
kudret, 40, 1516; (-i kâmile), 209; (-i lâ-yezâlî), 962; (-i ma'nevî), 369; (-i sâdıka), 267; (ü kemâlât-ı mümkine), 209
Kuds (-i lâhût), 277; (-i şerîf), 11, 634
Kudsi Efendi (Reji Başkâtibi, Mevlevî), 1324
kudûm, XX, 17, 199, 203, 1022, 1137, 1184, 1192, 1287, 1457
kudûmün düm tek tekâ tükü (hüh kesilmesi), 1022
Kudüs (hacıları), 878; (-i şerîf), 493, 711
kudvetü'l-ârifîn, 639
kûh (-ı kâf), 32, 250; (-ı melâmet), 107; (-ı Tûr), 240; (u sahrâ), 113
kuhl (-ı nûr-bahş), 402; (-i Mevlânâ), 946
Kul huvallâhu Ehad, 4

kulağına ezân-ı Muhammediyye (okumak), 324
kule, 85
Kulekapısı Mevlevîhanesi, XLI, 836, 861, 879, 913, 1435
Kuleli, 561, 562
kulûb, 42; (-ı ârifân), 9; (-ı âşık), 429; (-ı evliyâ), 717; (-ı muvahhidîn ü mü'minîn), 819;
kulzum (-ı maârif-i Ahmedî), 1240; (-ı isrây), 8
kumandan-ı aşk, 186
Kumkapı, 1506
kumpanya, 541, 542, 608
kun (yap), 25
kun fe-kân, 250
kundura, 938
kupa, 493, 498, 1169
kurb (-i ferâyız), 76, 426, 1746; (-ı Hak), 665; (-i ilâhî), 344, 1736; (-i ilâhî ve ma'nevî), 698; (-i ilâhiyyeye), 474; (-i ma'nevî), 52; (-i ma'neviyye), 602, 624; (-i visâl), 782; (-i visâl-i ehadiyyet), 957; (u huzûr-ı izzet), 277; (u menzilet), 39
kurban, 1387; (bayramı), 195, 597, 733, 1233
kurbet, 92; (-i Mevlâ), 29
kurbiyet, 368; (-i butûniyye), 791; (-i ma'neviyye), 914
kurenâ (-yı Cenâb-ı Risâlet-penâh [çâr-yâr-ı güzîn]), 17; (-yı hazret-i şehriyârî), 13
kurenâlık, 1072
Kureyş (suresi), 1304, 1488
Kureyş, 130, 1235
Kuroki (Japon general), 1393, 1400, 1405
Kuropatkin (Rus generali), 1394, 1399, 1400, 1402
kurret-i ayn-ı muhib, 962
kurretü'l-ayn-ı mahbûb, 962
kurşun kalem, 943
Kurşunlu (Câmi'-i şerîf), 342; (Camii), XXVII; (Yeraltı Câmi'-i şerîfi), 836
Kurt Dağı (istihkâmı), 1403; (tepeleri), 1404
Kurt, 1107, 1246
Kuruçeşme, XLV, 1294, 1302
Kurukavak Caddesi (Eyüp Sultan), 1814
kusûr, 650, 653
kuş dili, 1462
Kuşadalı, XIX, 194
kuşak, XLIV
kûşe (-i destâr-ı aşk), 307; (-i ferâgat), 575; (-i inzivâ), 586; (-i kalb), 315; (-i vahdet), 695, 740, 951, 975, 1026; (-i vahdeti), 588
kûşe (-i inzivâ), 1406; (-i vahdet), 1301, 1453, 1808
kût u gıda, 69
kutb, 49, 50, 51, 52, 61, 67, 427, 608, 1185, 1189, 1518, 1544, 1545, 1547, 1548; (-ı âlem), 49, 402, 661; (-ı âlim), 811; (-ı ârifîn), 412; (-ı dâiretü'l-irşâd), 1091; (-ı devrân), 948; (-ı hakîkî), 50; (-ı ricâl-i kâ'inât), 1547; (-ı zamân), 350, 947, 959, 1027; (-ı zamân Hazret-i Fehmi), 473
kutbiyet, 19, 52; (-i kübrâ), 1544, 1552
kutbu'l-aktâb, 26, 27, 38, 51, 52, 936, 1544, 1547; (-ı enbiyâ), 1544
kutbu'l-irşâd, 1544
kutbu'l-vücûd, 1544
kutbü'l-aktâb, 939
kutnî minder, 183
kutsal emanetler, XXX, XXXIX
kûtu ve hayat, 69
kutub, XXX, XLII, 427, 653, 1032
kutup, 930, 940, 1173, 1185, 1543, 1544, 1548
kuvâ (-yı cismânî), 348; (-yı cismânî ve rûhânî, 209); (-yı cismâniye), 52; (-yı hâkkânî, 75; (-yı hamse-i zâhire ve bâtıne), 1022, 1383; (-yı nefsâniye), 788; (-yı rûhânî-i askerî), 187; (-yı rûhâniyye), 52, 134, 436

kuvve (-i câzibe), 656; (-i dâfi'a), 656; (-i hâfızâ), 656, 685; (-i kudsiyye), 910; (-i müdrike), 656, 689; (-i mütehayyile), 656, 682; (-i Osmaniyye), 981; (-i şems-i münevver), 429
kuvve-i vâhime ve vesvâs (emmare şehrinin vekîl-i harcı), 689; (-i vâhime), 656, 682
kuvvet (-i hakkâniye), 75; (-i kudsiyye), 87; (-i ma'nevî), 405, 490; (-i rûhânî), 75; (ü kudret), 73; (ü kudret-i Vücûd-ı Mutlak), 426; (-ı cânân), 101, 127, 321, 322, 327, 328, 330, 334, 335, 436, 587; (-ı cânân-ı hakîkat), 201, 334, 468; -(ı hazret-i cânân), 115; (-ı mahbûb-ı hakîkî), 587; (-ı mahbûb-ı Hudâ), 8, 9, 334; (ü kudret-i ma'nevî), 793; (ü kudret-i ma'neviyye), 847
kuvvet (-i ilmiyye ve ameliyye), 610; (-i kudsiyye), 728; (-i ma'neviyye), 1497
kûy (-ı cânân), 898, 1092, 1347, 1455, 1457, 1458, 1463, 1464, 1469, 1482; (-ı cânân-ı hakîkat [Erzincan]), 334; (-ı mahbûb-ı Hudâ), 827
kuyu, 68
Kuyumcu Batrak, 326
kûze-i kalb, 1189
kuzu, 1248; (dişleri), 1455
Kübreverdiyye, 18
Küçük İzzet Paşa (Erkân-ı Harbiye Reisi), XXXV, 532, 539
Küçükpazar, 949, 1314
Küçüksu, XLV, 1018, 1293, 1308, 1563
küdûrât-ı nefsâniyye, 42
küffar, 464; (-ı Kureyş), 268
küfr (-i zülf), 119, 197; (ü îmân), 534; (ü isyan), 35
küfür, 35, 126
kül mertebesi, 76
külâh, XXIX, 371, 666, 922; (kapmak), 783; (-ı Mevlevî), 314, 315
külfet ü meşakkat-ı kesret, 25
külhan, 127; (-ı hasret), 425
küll-i ahlâk, 75
Külliyât-ı Divân-ı Fuzûlî, 1553
künc-i vahdet, 344
Küntü kenzen, 467
künye pusulası, 888
kürk, 87, 381, 382, 397, 511, 704, 794, 1173, 1447, 1660; (gecelik elbisesi), 868
Kürkçüler (Nuruosmaniye civarında), 936
kürsî, 650; (-i cennet), 948
kürsî-nişîn-i mescid-i arş-ı hidâyet, 7
kürsü, 670, 1462, 228, 274; (şeyhi), XVIII; (şeyhi Hasan Efendi), 192
Kürt, 374; (işi yek parmaklı eldiven), 398
küşende (öldüren), 76; (öldürücü), 75
kütüb (-i mutasavvıfa), 1552; (-i semâviyye), 961, 1238, 1249; (-i sûfiyye), 828, 1525; (-i tıbbiye), 1477
kütüb-i tis'a, L
kütüphane, XV

L

Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh, 255, 463
lâ, 40
laciverdî atlas, 1311
laf luf ile peynir gemisi yürümez (mesel), 960
lafz-ı Celâl, 1029; (-ı sin), 25
lahm, 870
Lahor şalı, 372
Lâhût, 277
lakab-ı şerîfe, 1036
la'l şişesi, 1429
la'l-ı hamrâ, 460
lala, XV
lalalık, XXX

Lâleli, XVIII, 192, 198, 199; (caddesi), XVIII, 193; (Câmi'-i şerîfi), 88, 192, 193, 325; (Camii), XVIII, XXV
lâ-mekân, 72, 658; (-ı sultânî), 251; (-ı şehbâzî), 250
lâ-mevcûde illâ hû mertebesi, 275
lâmi'-i envâr-ı tarîkat, 279
lâne-i aslî, 221
lanet, 605
Langa, XXIV; (Yenikapı), 88, 194
Lârî, 482
lâ-şey, 38
Lât, 414
lâ-ta'ayyün o derecesi, 1267
latîfe (-i rabbâniye), 227, 273, 1501; (-i rabbâniyye-i rûhâniyye), 239; (-i rûhâniyye), 280
Lâtin alfabesi, L
lâyık-ı dergâh-ı visâl, 282
lâyiha, XL, XLI, 866, 889; (müsveddesi), 863
Laz Hasan Efendi, 1430
leben-i aşk şarabı, 1092
leb-i şîrin, 190
Leblebici Baba, XXVII, 339, 343, 345, 351, 356, 392, 461, 491, 1028, 1419, 1458, 1484, 1558
leb-rîz-i nûr-ı feyz e (tmek), 315; (-i visâl-ı yâr u cânan), 359
ledün mektebi, 5
ledünniyât, 26, 468, 550, 775, 847, 850, 946, 949, 993, 1028, 1059, 1086
ledünniyâtı âşık-ı sâdık, 910
leğen, 490, 626, 803
Leheb (sûresi), 1488
lem yekun kufven ehad, 4; (yelid ve lem yûled), 299; (yelid), 4
lem'a-i irfân, 276
leme'ât-ı aşk, 94, 208, 215, 238, 267, 286, 1134
leme'âtu'l-aşk, 229
lems (bennâ), 656
lepiska saçlar, XII, 84
leşker (-i aşk), 108, 187; (-i aşk-ı Muhammed), 108; (-i Aziz), 461; (-i ebruvân), 114; (-i ebruvân-ı cânân), 114; (-i fikr ü endişe), 123; (-i muhabbet), 458, 459; (-i nefs-i emmâre ve levvâme), 1383; (-i şeytan), 786 (-i uşşâk), 117, 799, 800, 1180
letâfet-i kalbiye, 37
Levazım (-ı aşk), 219; (Birinci Şube), XXXVIII, 894, 946, 955, 971, 972, 990, 1208, 1485; (Birinci Şube hulefası), 720; (Birinci Şube Müdür Mu'âvin-i evveli), 890, 899; (Birinci şubesi sınf-ı evvel hulefâsı), 969; (Birinci şubesinde sınf-ı sânî), 892; (-i cism ü sûret), 369; (dairesi), 722; (Dördüncü şubesi), 955, 969, 1088, 1104, 1108, 1123; (Dördüncü Şube Müdürü), XLII, XLIII; (heyeti), 869; (İkinci Şubesi), 588, 859, 926, 1104; (Reisi), XXXVIII, 713, 723, 871, 1105; (Reisliği), XXXVIII; (şubeleri), 989; (Üçüncü şubesi), 858; (Üçüncü şube Odası), 1065; (Üçüncü şubesi Müdürlüğü), 892; (Tahrirat Kalemi), 1485; (tahrirat odası), 1206
levazımat (dairesi), 862; (-ı resmiyye), 1055; (-ı Umûmiye), XXXIX; (-ı Umûmiye Dördüncü şube mümeyyizi), 799; (-ı Umûmiye İkinci şubesi Müdür Muavini), 917
levh, 228, 670, 1462, 1521; (-i akl-ı evvel), 274; (-i evvel), 274; (-i heyûlâ), 274; (-i kader), 274, 1521; (-i kalemin rumuzu), 274; (-i mahfûz), 36, 240, 274, 661, 765, 769, 1029, 1250, 1504, 1521; (-i mahfûz kalemleri), 868; (-i mahv u isbât), 1521; (-i müdrike), 685; (-i nüfûs-ı cüz'iyye-i semâviyye),

274, 1521; (-i nüfûs-ı nâtıka-i külliyye), 274; (-i ruhsâr), 4; (-i rûh), 274
levlâk-ı taht, 8
levvâme, 674, 680, 1501; (dairesi), 689; (kalesi), 689; (şehri), 690, 691
leyâlî (-i kanâdîl), 1108; (-i mübâreke [kandil geceleri]), 435, 709
Leylâ 93, 101, 107, 276, 338, 486, 569, 575, 699, 1188, 1198, 1484; (sözü), 586, 1459, 1499, 1714; (ve Mecnun hikâyeleri), 124
leyle (-i berât), 499, 526, 709, 1023, 1075, 1154, 1163, 1164, 1165, 1433, 1645, 1818; (-i îd), 1034; (-i iftâr), 1119; (-i Kadr), 99, 438, 594, 831, 838, 866, 867, 928, 953, 1109, 1165, 1166; (-i mevlûd-i nebevî), 760; (-i Mi'râc), 126, 136, 385, 386, 463, 493, 498, 526, 638, 959, 973, 1103, 1122, 1163, 1251, 1319, 1460, 1477, 1813, 1816; (-i mi'râciyye), 1163; (-i muzlime-i iftirâk), 1087; (-i mübâreke-i vilâdet-i Nebevî), 1108; (-i regâib), 745, 746, 994, 995, 1023, 1024, 1109, 1154, 1159, 1162, 1163, 1309, 1593; (-i regâib ü berât), 1163; (-i ta'rîs), 349; (-i vilâdet-i Cenâb-ı Nebevî), 1085; (-i vilâdet-i hümâyûn), 995; (-i vilâdet-i nebevî), 489, 1282
Leyletü'l-mi'râc, 1164
Leylî, 102
Leyl-veş, 101
lezzât-ı nefsânî, 781
lezzet (-i âcile), 369; (-i asliye), 369; (-i aşk), 360; (-i cismânî), 692; (-i fer'iye), 369; (-i ma'nevî), 694; (-i mecâzî), 369; (-i muhabbet), 353; (-i rûhânî), 645, 665, 676, 678, 682, 692; (-i rûhâniyye), 874
Liao-yang, 1394, 1399, 1401, 1402, 1404, 1405, 1406
libâs (-ı fakr), 664; (-ı ma'şûk), 218; (-ı suverî), 259; (-ı vücûd-i mevhûmî), 90; (-ı vücûd-ı rûhânî), 292
lihye (-i mürşidâne), 848; (-i sa'âdet), 487, 490, 492, 493, 498, 499, 1163
likâ (-yı mahbûb), 92; (bekâ ve cemâl-i zü'l-celâl arzu), 679; (ve bekâ), 659
lî-ma'allah, 8; (hâli), 37; (vakti), 73
Liman (-ı fenâ-ender-fenâ), 1155; (-ı kalb), 975; (-ı muhabbet), 1087; (reisi), 1117; (-ı vahdet), 1175
limonata, 1195, 1196, 1201, 1207, 1776
lisân (-ı aşk), 569, 880, 958, 1000; (-ı aşk u muhabbet), 354, 943, 1132; (-ı belîg-i Arabîye), 826, 1625; (-ı celâl), 291; (-ı gayb), 873, 875; (-ı hâl), 23, 24, 67, 203, 351, 1230; (-ı ma'nâ), 24; (-ı muhabbet), 570, 958; (-ı nâz u istiğnâ), 263; (-ı rûhâniyyet-i mukaddese), 1099; (-ı şerî'at), 1301; (-ı tarîkat), 726
litografya, 612
liva, 940, 980; (-yı âlî), 17; (-yı muhabbet), 1109
livata, 675, 688, 689
lokanta, 877
Lokmân-ı Hekîm, 1000
Lokomotif, 1146
lokum, 1019
Londra, 1407
lu'b u lehv, 689
lugat-ı Osmâniyye, 1279
Lût (a.s.), 1249
lutf (-ı ezelî), 1051; (-ı ilâhî), 353; (-ı ilâhiyye), 328; (u atıyye-i ilâhiyye), 766; (u ihsan), 355, 653; (u ihsân-ı devletleri), 461; (u ihsân-ı ilâhiyye), 337, 343, 588, 592, 755, 756, 841, 1007, 1222; (u inâyât-ı ilâhiyye), 1059; (u kerem ü merhamet-i ulûhiyyet), 631; (u merhamet-i ilâhî), 428, 446., 838,

1039; (u merhamet-i ulûhiyyet), 620; (u müsâ'ade-i mürşidâne), 489
lûtî, 690
lü'lü', 636
lüle imali, 82
Lüleci Baba, 82

M

ma'âd ciheti, 559, 794
Ma'an, 1421, 1429
ma'ânî-i ledünnî, 945
ma'ânî-i hakkâniyye, 257; (-i külliye), 266; (-i şerîfe), 27
maârif, 47, 279; (ü hikem), 388; (-i ilâhiyye), 230; (ve letâif-i kevniyye), 23; (-i Velediyye), 241
maâş (akl), 648; (icmal ve tevhidi), 775; (kâtibi), 917
ma'âşir-i mürşidîn, 775
mabeyinci, 325, 761, 902
mabeyincilik, 1072
mâbeyn
mabeyn, XLI, 326, 911; (-i hümâyûn), 1112, 1177, 1217, 1222, 1273, 1280, 1281, 1287, 1288, 1305, 1356, 1413, 1427, 1440, 1443, 1643; (-i hümâyûn-ı mülûkâne), 1439 ; (-i hümâyûn başkitâbet-i celîlesi), 1216, 1217, 1472, 1473; (-i hümâyûn başkitâbeti), 1198, 1203, 1805; (-i hümâyûn başkitâbeti me'mûriyyet-i celîlesi), 865
mabeynci, 1452, 1455
mâcerâ-yı muhabbet, 196
Maçka, 1356
madalya nişanları, 331
madalya-i umûmî nişanı, 1765
ma'den (-i a'mâl u ulûm), 47; (-i aşk), 386; (-i esrâru'l-yakîn), 67; (-i feyz ü tecelliyât-ı subhâniyye), 1027; (-i hevâ vü heves), 31; (-i ilm-i ledünnî), 363, 388; (ü mahzen-i füyûzât-ı ilâhî), 602
mâdde (-i iksîr), 1219; (-i mühimme-i ma'neviyye), 818; (ve manevî), 209
magfiret (-i ilâhiyye), 594, 596, 1161; (-i rabbânî), 470
maglûb-i neş'e-i aşk, 291
Magribî Seyyid Abdulkadir Efendi, XXXVI, 557
magz-ı Kur'ân (Mesnevi), 313; (u lüb), 47
Mağribî şeyh Tibbânî, 1005
mahâbîbi-i mecâzî, 188
mahall (-i avdet), 59; (-i istikrâr), 59; (-i mültecâ), 9; (-i me'mûriyyet-i zâhire), 946
mahall ü mahzen ü ma'den-i füyûzât, 602
mahalle (mektebi), 1455; (-i fenâ), 692, 693; (-i mukallidîn [şehr-i mülhime mahallesi]), 691; (-i mukallidîn), 691; (-i murâkabe), 692; (-i mücâhede), 692; (-i mücâhidîn), 691
mahall-i mübâreke, 829
mahall-i zikrullâhî, 717
mahbûb, 11, 28, 137, 188, 189, 213, 230, 387, 587, 774, 961, 1470; (-ı âliye), 586; (-ı cihân), 338, 456, 729; (-ı cihân ol[mak]), 432; (-ı dergâh-i ilâh), 248; (-ı dil-ârâm), 211; (-ı hakîkat), 26, 279, 774, 1465; (-ı hakîkî), 135, 188, 232, 234, 245, 246, 369, 768, 874, 1460, 1464; (-ı Hudâ), 1092; (-ı Hudâ-yı celâlet), 77; (-ı kibriyâ), 1461; (-ı ma'nevî), 1086; (-ı matlûb), 199; (-ı mecâzî), 369, 1082, 1083 (-ı mutlak), 135; (-ı zamân), 127
mahbûbân-ı harem-i izzet, 27
mahbûbe, 226
mahbûs-ı ma'neviyye, 1015
mahcûb, 28"
Mâhî (Hz. Peygamber'in ismi), 69, 1235
mâhiyât (-ı eşyâ), 65, 66; (-ı gayr-ı mec'ûle), 65

mâhiyâtın sırrı, 66
mâhiyet (-i aşk), 296; (-i aşk u muhabbet), 294; (-i cemâl), 135; (-i eşyâ), 206
mahkeme-i bidâyet başkitabeti, 564, 598, 603
mahkûm, 19, 27
mahkûr-ı aşk ol (mak), 224
mahlas-ı ma'nevî, 787
mahlûk-ı Hudâ, XLIX, 604, 673, 801
Mahmud Bey (Meclis Kaymakamı), 403, 478
Mahmud Bey (Miralay, Serbaytar) 403, 797, 1034, 1083, 1287, 1290
Mahmud Efendi (Tabur İmamı), 751, 756
Mahmud Efendi (Vilâyet Muhasebe Mümeyyizi), 1231
Mahmud Efendi Zebidî, 893
Mahmud Efendi, 757, 771, 795, 842, 1002
Mahmud Paşa (Müşîr-i sâbık), 952, 991
Mahmud, 248, 611
mahmûl, 39, 40
mahrem (-i bârgâh-ı Ehadî), 823; (-i esrâr [melek]), 10, 123, 361, 656, 689, 943; (-i esrâr-ı ilâhî), 959; (-i esrâr olmak), 678; (-i râz-ı cân-ı cânân), 304
mahrem-sarây-ı sultân-ı aşk, 200
mahsûsât, 22
mahv 74, 1713; (-ı mutlak ol[mak]), 245; (u fena), 619; (u fânî), 641, 642; (u fânî olmak), 645, 647, 686, 920, 1022; (u fânî lâ-şey olmak), 655; (ol[mak]), 420; (tabakası), 27; (u fânî), 73; (u fenâ mertebesi), 37; (u ispat), 274; (u izale et[mek]), 20; (-ı vücûd), 641; (-ı vücûd eyle[mek]), 111
mahviyet, XXX
mahzen (-i esrâr), 272, 610; (-i esrâr-ı aşk-ı Yezdân), 277; (-i esrâr-ı ilm ü marifet), 94; (-i esrâr-ı Samedî), 823; (-i esrâr-ı zât ve sıfat), 273
mahz-ı ihsan, 960
mahzûniyyet-i ma'neviyye, 872
mâide-i ma'nevî, 872, 1761
mâide-i zâhire, 1761
maiyyet (-i cenâb-ı gavsiyye), 802; (-i gavsiyye), 1185; (-i mürşidâneleri), 540
maiyyet efendisi, XVII, 185
makâl, 42
makam, XXI, 20, 200, 422, 723; (-ı a'lâ-yı illiyyîn), 260; (-ı âşıkâne), 108; (-ı âlî-i cenâb-ı mutrib), 202; (-ı cem'), 26, 294; (-ı cem'ü'l-cem'), 26, 532, 534; (-ı ehadî-i zâtî), 1509; (-ı ehâdiyyet), 1082, 1083; (-ı elfâz u ahkâm-ı Kur'ânî), 717; (-ı enbiyâ), 646; (-ı ev ednâ), 206; (-ı fakr), 1569; (-ı Fakr-ı Tâm), 1569; (-ı fenâ ve bekâ), 275; (-ı fenâ-fillâh), 367, 961, 1562, 1698, 1785; (-ı ferdiyyet), 875; (-ı gavsiyyet), 341, 344, 464, 465, 602,1737; (-ı gavsiyyet ve kutbiyet), 621; (-ı ginâ), 1545; (-ı Hacı Bayram-ı Velî), 950; (-ı hakîkat), 135, 1352; (-ı hakîkî), 1577; (-ı havf u reca), 676; (-ı Hazret-i Mevlânâ), 1056; (-ı ifnâ), 74; (-ı ilhâm), 956; (-ı Îmân-ı Nefs-i Mülheme-i Ehl-i Tarîk-i Ehl-i Yakîn), 681; (-ı imtiyâz), 263, 291; (-ı intihâ), 613; (-ı irşâd), 19, 341, 343, 752, 818, 844, 1026, 1160, 1185, 1211, 1224; (-ı irşâd u gavsiyye), 1227; (-ı ma'nevî), 379; (-ı isniyyet), 263; (-ı kalb), 752; (-ı kalb-i selîm), 1056; (-ı kudsiyye), 810, 1027; (-ı kumandanî), 896; (-ı kurb-i ilâhiyye), 613; (-ı kutbiyyet), 641, 661, 932, 939, 940, 1116; (-ı kutbiyyet ü gavsiyyet), 672, 801, 1185; (-ı kurb u huzûr), 272; (-ı kutbiyyet ü gavsiyyet), 340, 427; (-ı ma'lûm), 102; (-ı mahmûd), 77; (-ı mahv), 73; (-ı muhabbet-i Muhammediyye), 1232; (-ı maneviyye), 837; (-ı Mansûr), 685; (-ı melâike-i mu-

karrebîn), 1003; (-ı muhabbet), 570, 767, 1460; (-ı Muhyiddin), 844; (-ı Mustafâ), 8, 9; (-ı mutmainne), 645; (-ı müşâhede), 263, 304, 603, 684; (-ı müşîriyet), 373, 483, 541, 954; (-ı Nefs-i Levvâme-i Ehl-i Tarîk-i Îmân-ı Mukallid), 680; (-ı nefs-i mutmai'nne), 655; (-ı nefs-i mülhime), 681; (-ı niyâz), 257; (-ı nübüvvet), 1000; (-ı pâdişâhî), 193; (-ı râziye), 660; (-ı ricâlullâh), 1120; (-ı rûhü'l-kuds), 688; (-ı sadâret), 191, 558, 568, 1413; (-ı sadâret-i uzmâ), 800, 808, 1221, 1413; (-ı sahv), 75; (-ı saltanat-ı ma'nevî), 954; (-ı sâmî-i seraskerî), 1283, 1455; (-ı Seraskerî), 429, 483, 514, 525, 526, 543, 550, 552, 562, 588, 635, 724, 733, 734, 770, 771, 775, 779, 781, 792, 832, 833, 896, 922, 970, 1159, 1190, 1214, 1225, 1280, 1412, 1415, 1645, 1767, 1820, 1821; (-ı sürûr u huzûr), 427; (-ı şems-i Tebrîzî), 1056; (-ı tebşîr), 975; (-ı telvîn), 259; (-ı temkîn), 259; (-ı ubûdiyyet), 193, 617, 641, 645, 650, 659, 1502; (-ı ubûdiyyet-i ilâhiyye), 1232; (-ı ulyâ), 193, 355, 783; (-ı ulyâ-yı verâset-i nebeviyye), 801; (-ı ümmehâtü'l-mü'minîn), 798; (-ı vahdet), 448, 802, 945, 1352, 1495; (-ı vahdet-i zâtiyye), 264; (-ı vahdet ve birlik), 960; (-ı velâyet), 75, 349, 462, 914, 1000; (-ı verâset), 19

makâmât, 616, 960; (-ı âlî-i akdesiyye), 976; (-ı âliye), 600, 918; (-ı butûniyye), 940; (-ı cenâb-ı askerî), 806; (-ı celîl-i Cenâb-ı Seraskerî), 866, 868; (-ı celîl-i seraskerî), 889; (-ı cem'), 662; (-ı Cenâb-ı Seraskerî), 808, 862, 863, 869, 874, 953, 995, 1024, 1073, 1225, 1273, 1293, 1355; (-ı kudsiyye), 999; (-ı mübâreke), 561

makâmi'l-cem' ve'l-vahdet, 294

Makaroff (Rus ordusunda amiral), 1392

makarr (u mesken-i mürşidâne), 605; (-ı evliyâ-sâlâr-ı Mevlânâ), 314; (-ı hazerât-ı sâdât-ı kirâm), 601; (-ı lihye-i şems-i risâlet), 494

Makâsid, 1349, 1742

makbûl (-i dergâh olmak), 723; (-i dergâh-ı Hudâ olmak), 763; (-i dergâh-ı ilâhî), 910, 928, 976, 989; (-i erenler), 634; (-i hazret), 46; (-i Hudâ), 58

makdes (hamamdaki büyük havuz), 1208

mâkiyân senesi, 956

maksem-i feyz, 402

maksûd, 431

makulât, 22

mal bulmuş Mağribî, 942

mal, 54

mâlihulya, 682

mâlik (-i dîn), 75; (-i etvâr-ı seb'a-i kırâ'at), 639

Mâlikü'l-mülk ve'l-melekût, 777

Mâlikü'r-rikâb, 777

Maliye, 194; (Hazîne-i Celîlesi), 192; (Hazinesi mümeyyiz), 84; (müsteşarı), 912

Malûmat gazetesi, 1111

Mamahatun, 519

mamûl, 40

ma'nâ, 567, 571; (âlemi), XLIV; (manevî rüya, işaret), 560; (-yı aşk), 91; (-yı bâtın), 910, 1095, 1161; (-yı bâtıne), 961; (-yı bâtınî), 20; (-yı hakîkat), 686, 1028; (-yı hüsn ü ân), 235; (-yı işaret) 748, 814, 844, 874, 875, 881, 960, 1087; (-yı işâret ü bâtınî), 928; (şarabı), 699, (-yı şerîf), 1093; (-yı şevk-ı neşât), 535; (-yı zâhirî), 26, 748, 928, 1161; (-yı zâhirî ve bâtınî), 910, 1084, 1160

Manastır, XLI, 898
Manastırlı Hamdi Efendi (Dıraç kazasından), XLVII, 564
Mançuri 1395, 1396, 1401, 1404; (kıtası), 1388; (ordusu), 1403
Mançurya, 1393, 1394
manen mestanelik, 89
mânend-i kemân et, 106
manevî, 50; (ahval), 192 (ağ[ız]), 580; (asuman), 436; (bir testi), 580; (çilekeş), 319; (dua), 475; (erenler), 588, 779, 850; (felek), 1079; (işaret), 339, 442, 845; (kesret), 657; (köçekleri), 1139; (kuvvet), 556; (münadiler), 428, 568; (tîr), 75; (türbedarlık), 574
mangal, 609, 758, 791, 857
mangır, 791, 1280
mansıb, 54
Mansûr (Abbasi halifesi), 1479
Mansûr-veş, 425
mantık, 1469
maraz (-ı aşk), 106, 112, 125, 134; (ı kalb), 643, 691
marifet, 14, 52, 129, 136, 220, 252, 257, 278, 644, 645, 647, 653, 666, 676, 685, 1264, 1462; (-i istidlâlî), 14; (-i şühûdî), 14; (bâb-ı sa'âdeti), 959
Marifetname, 688, 1581, 1582
marifetullâh, 14, 15, 252, 641, 1123; (devleti), 667
Mâriye (Hz. Peygamber'in cariyesi), 1253
marîz-i aşk, 111
Marmara, 796, 1506, 1741; (açığı), 796
maruf, 286, 287
marziyye, 1501
masiva, 23, 46, 36, 127, 213, 360, 533, 580, 602, 641, 643, 656, 657, 766, 928; (pası), 233; (puthânesi), 360
mâsivallâh, 283, 614, 823
masiyet, 580
maskara cüceler, 651
maşa, 934
maşlak (Acem abası), 397, 407, 408, 1772
maşrık (-ı cân), 53; (-ı muhabbet), 1087
maşûk, 93, 95, 96, 97, 98, 101, 102, 109, 119, 123, 127, 131, 192, 214, 215, 228, 237, 238, 252, 253, 257, 262, 263, 273, 283, 286, 288, 299, 305, 313, 354, 359, 363, 385, 392, 569, 666, 769, 803, 804, 829, 902, 911, 923, 925, 960, 964, 1016, 1230, 1379, 1459, 1462, 1466, 1467, 1469, 1470, 1471, 1484, 1568, 1574, 1637, 1675, 1691, 1775; (-ı bâtınî ve hakîkî), 118, 228, 1463; (-ı hakîkat), 98, 1465; (-ı hakîkî), 1465, 1467; (-ı zâhirî), 1463
maşûkân, 117; (-ı suverî), 98, 1468
maşûkluk, 208, 238, 286, 293
mât, 60
matbaa kitabeti, 732, 1645
matbaa varidatı, 955, 957, 1645
matbah-ı şerîf, XX, XXIV, 198, 199, 319, 320, 335, 495, 500, 569; (-ı şerîfe), XX
matbû' (ale'l-hayr), 31; (kupolu ilmühaber), 971
mâtem (-i Cenâb-ı Risâlet-penâh), 569; (-i hazret-i halîfe-i Resûlullâh), 568
matla'-ı pertev-i ehadiyyet-i ıtlâkıyye, 266
matlûb, 28, 657, 961; (olan sır), 28; (u maksûd-ı sâlikân), 1103
mâu'l-hızr, 9
Mâûn (sûresi), 1610
mâverâ-yı hicâb, 217; (-yı perde), 467
mavi (çuha kaplı kürk), 424, 1290; (oda), XIV, 181; (post), 725, 934
mavzer tüfekleri, 980
maydanoz, 1694
mâye (-i aşk), 222; (-i aşk u muhabbet), 921
mâ-yı cârî, 961
maymun (oynatan çingene), 123; (oynatmak), 120

maytaplar, 195
mazbata, 779, 780, 781, 832, 882, 894, 899, 900, 920, 969
mazhar, 40, 98, 1290; (-ı ahlâk-ı Cenâb-ı Peygamberî), 952; (-ı âşık), 93; (-ı aşk u muhabbet), 772; (-ı cânân-ı hakîkat), 1087; (-ı celâl), 1064, 1359, 1519; (-ı Celâl olmak), 1470; (-ı cemâl), 1064, 1519; (-ı esmâ-yı ilâhî olmak), 1340; (-ı esmâ ve sıfât-ı ilâhî), 1577; (-ı esmâ-yı ilâhiyye), 1496; (-ı esrâr-ı hakîkat-i Muhammediyye), 366; (-ı esrâr-ı rubûbiyyet), 274; (-ı feyz-i Hakk), 959; (-ı feyz-i Hudâ), 457; (-ı feyz-i ilâhî), 875; (-ı feyz-i rabbânî), 602; (-ı feyz ü tecellî-i subhâniyye), 1412; (-ı füyûzât-ı ilâhî), 1492; (-ı gazab), 194; (-ı Hak), 1266; (-ı hidâyet ol[mak]), 223; (-ı ilâhî), 72, 961; (-ı irfân), 264; (-ı ism-i a'zam), 265; (-ı ism-i Celâl), 536; (-ı ism-i Cemâl), 536; (-ı ism-i zât), 265, 266; (-ı Kâdirî), 433; (-ı kemâlât-ı aşk), 265; (-ı ma'şûk), 93; (-ı magfiret-i rabbânî), 1039; (-ı makâm-ı Hazret-i Nuh), 436; (-ı mu'âmele), 23; (-ı Mu'ahhir), 1036; (-ı Muhammedî), 1261; (-ı Mukaddim), 1036; (-ı nûr-ı zât), 273; (-ı pâk-i sırr-ı levlâk), 265, (-ı rabbânî), 50; (-ı sefâ ve sürur), 429; (-ı sırr-ı levlâke), 386; (-ı şems-i hakîkat), 1093; (-ı şems-i hakîkî), 788; (-ı tâm), 250; (-ı tâmm), 10; (-ı tâmm-ı Cenâb-ı İzzet), 355; (-ı tâmm-ı Hazret-i Muhammediyye), 398; (-ı tâmm-ı Muhammediyye), 355; (-ı tecellî olmak), 702; (-ı tecellî-i aşk-ı sultân), 1082; (-ı tecellî-i Hak), 965; (-ı tecellî-i Yezdân), 782; (-ı tecellî-i zât-ı ilâhiyye), 758; (-ı tecelliyât), 791, 854; (-ı tecelliyât-ı sübhânî), 509; (-ı tecelliyât-ı subhâniyye), 597, 977, 1036; (-ı teveccühât-ı kudsiye), 205; (-ı zât ve sıfât-ı ilâhî), 72; (ve halîle), 17; (ve ney çal[mak]), 435; (-ı yedullâh), 881; (-ı zât-ı Cemâl ü Celâl), 1359; (-ı zuhûr-ı Hak), 1265; (-ı zuhûr-ı Hak), 963
mazi, 27, 57; (ve müstakbel ve hâl), 660
mazinne, 421, 556, 630, 1023, 1275, 1277; (-i kirâm), 597, 620, 632
me'ânî-i hakkâniyye, 306
me'âric-i rif'at, 258
Me'mûn (Halife), 1122
me'mûrîn (-i aklâm), 486; (-i aklâmın tayinatı), 888; (-i askeriyye ve mülkiye), 489, 490, 498, 505, 507, 514; (-i kirâm), 492; (-i mülkiye ve askeriye), 485, 543
me'mûriyyet (-i ma'nevî), 846, 1761; (-i ma'neviyye), 789, 849, 854, 870; (-i ma'neviyye-i fakîrî), 794
meani, 1469
mebde', 206; (ve me'âd sırrı), 256; (-i âlem-i bâtın), 201; (-i âlem-i zâhir), 201; (-i âtî), 1508; (-i evvel), 298; (-i harekât-ı cemî'-i mevcûdât-ı kevniyye), 962; (-i seyr-i nüzûlî), 207; (-i zuhûr), 264
mecâlis (-i şeytâniyye), 786; (-i ukalâ, 58; -i ukalâ ve ulemâ), 57
mecaz, XIII, 136; (mahbûbluğu), 800; (tecrübesi), XIII; (ve itibarî), 16
mecâzib-i ilâhiyye, 861
Mecid Efendi (Erzurum defterdarı), 343
mecidiye (para), 732, 744, 922, 941, 970, 972, 1067, 1068, 1073, 1136, 1197, 1200, 1290, 1304, 1314, 1529, 1556, 1558, 1561, 1645, 1648, 1764, 1772, 1813; (birinci nişanı), 1387; (nişân-ı zî-şânı), 1224, 1386; (rub'u), 861
meclâ-yı evsâf-ı ilâhî, 38

meclis, 195, 518, 891; (-i butûn), 412; (-i cürm ü güneh), 20; (-i ehlullâh), 683; (-i enver), 21; (-i enver-i vilâdet-i nebevîye), 846; (-i hâs-ı vükelâ), 1413; (-i irfânın sohbetleri), 679; (-i kebîr azası), 541; (-i kudsiyye), 80, 412; (-i kurb), 4; (-i muhabbet), 352, 532; (-i Muvakkat Reisi), 331; (-i Ordu-yı Hümâyûn), XXXII, 380, 428, 429, 482, 522; (-i Ordu-yı Hümâyûn Nezareti), 522; (-i rahmet ü magfiret), 605; (-i sıhhiye), 793, 1221; (-i umûmî), 560; (-i vilâyet), 537; (çavuşları), 449; (ilâmları), 562; (kalemi), 523; (ve aklâm), 518; (ve muhasebecilik), 588
mecma' (-ı sufûf-ı melâike-i kirâm), 819; (-ı sıfât-ı rabbâniyye), 1496
Mecma'i'l-Beyân, 23
mecmû'-ı âlem, 1262
Mecnun, 93, 94, 101, 102, 107, 192, 199, 276, 485, 460, 569, 699, 1086, 1484; (-ı sahrâ-yı aşk), 1354
Mecnûn-âsâ, 467
Mecnûnlayın, 358
mecnunluk, 114
Mecnûn-veş, 191, 193, 338, 421, 424, 486
Mecusî, 313, 1748
meczûb (-ı ilâhî), 682; (-ı mahz), 1543; (-ı mutlak), 278; (-ı sâlik), 1543
meczup, 641; (derviş), 810
med, 127
meded ü imdat, 20
Medenî, 6
medh mertebesi, 78
Medine, XLIII, XLVI, 130, 420, 707, 708, 1003, 1006, 1011, 1252; (-i münevvere), 428, 453, 566, 696, 704, 706, 708, 710, 711, 718, 732, 748, 749, 782, 783, 784, 803, 996, 997, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006, 1011, 1219, 1244, 1251, 1253, 1362, 1420, 1448, 1449, 1462, 1477, 1479, 1531, 1532, 1633, 1648, 1649, 1650, 1766, 1767, 1771, 1794, 1795, 1796, 1798, 1812, 1813, 1821; (hurması), 798; (-i münevvere ahalisi), 421
medrese, 182, 276, 340, 1077; (odası), 428; (-i Mustansıriyye), 1187
Medyen, 1622, 1623
meftûn-ı aşk, 106
mehdilik iddiası, 500
meh-i evc-i himem, 494
Mehmed (Aşçı Dede'nin mektepte meftun olduğu kişi), 107
Mehmed (odacı), 1210
Mehmed Ağa (Çiftlik nazırı), 529, 530, 535, 537, 538, 545, 549
Mehmed Ali Ağa (Aşçı Dede'nin babası), XVIII, XXV, 81, 83, 84, 85, 195, 596, 632, 1456
Mehmed Ali Efendi (Dördüncü Nişancı Taburu Binbaşısı), 1213
Mehmed Ali Efendi (tabur kâtibi), XI, XII, XXXIX, 754, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 775, 776, 778, 783, 795, 796, 840, 841, 842, 951
Mehmed Ali Paşa (Kaptan-ı derya), 432
Mehmed Arif Paşa, 1598
Mehmed Âsım Efendi (Hafız Efendi'nin oğlu), 422, 461, 970, 971, 1104, 1111
Mehmed Âsım Efendi (Ubeydullâh Efendizade), 428
Mehmed Bey (Derviş Paşa'nın çiftlik nazırı), 566
Mehmed Bey (Kolağası), 878
Mehmed Bey (Meclis Miralayı), 525, 547, 566, 858, 1552, 1812
Mehmed Bey (Tabip Kaymakam), 744
Mehmed Celâleddin (Aşçı Dede'nin torunu), XIII, XXXVI, XLVI, 89, 191, 1031, 1032, 1033, 1034, 1060, 1061

Mehmed Cemaleddin Efendi (Hoca), 939
Mehmed Cemaleddin Paşa, 108
Mehmed Dâî, XIII
Mehmed Dede, 1167, 1176
Mehmed Efendi (Aksaraylı Yeniçeri Ağası), XVII, 89, 90, 95, 101, 111, 112, 116, 119, 124, 125, 131, 137, 185, 438, 549, 772, 974, 1002, 1006, 1007, 1008, 1009, 1010, 1060, 1076, 1077, 1191, 1192
Mehmed Efendi (Edirneli Saatçi), 935
Mehmed Efendi (Matbaa memuru Dağıstanî Yüzbaşı), 1074, 1314
Mehmed Efendi (Üçüncü şube müdürü), 1085, 1106
Mehmed Efendi (Vezne Muavini), 1078
Mehmed Efendi'nin kıraathanesi, 922
Mehmed Emin Efendi (Matbaa Memuru Yüzbaşı-Hacı), 974
Mehmed Emin Efendi (Yüzbaşı), 1065, 1075, 1316
Mehmed Hâlet, 429
Mehmed Hüseyin Efendi (Muhacir Şeyh), 753
Mehmed Münib Efendi (Üsküdarî Halvetî şeyhi), 1437
Mehmed Paşa (Meclis Reisi), 558
Mehmed Rahmi Efendi (Kâtibi-süvari albay), 361
Mehmed Ramiz, 1296
Mehmed Sâdık Efendi, 639
Mehmed Sadık Paşa, 1355
Mehmed Sâkıb Efendi (Muhasebeci), XXVI, 330, 350, 399, 430, 443, 882
Mehmed Sıdkı (Şeyh Fehmî Efendi'nin oğlu), XXX, XXXIX, 398, 496, 500, 501, 509, 569, 578, 584, 801, 1484, 1488
Mehmed Şerif Efendi (Tabur Kâtibi), 754
Mehmed Şükrü Efendi (Hassa Ordu-yu Hümâyûn Birinci Fırkasının Birinci Livasının Birinci Alayının Müftüsü), 1011
Mehmed Vehbî (Aşçı Dede'nin üvey kardeşi), 477, 632, 632, 634
Mehmed Vehbi Hayyat Efendi, XXX, 18, 81, 308, 318, 333, 338, 339, 341, 344, 350, 361, 362, 363, 365, 370, 371, 372, 380, 381, 382, 383, 384, 389, 390, 391, 392, 394, 400, 402, 403, 405, 407, 409, 411, 417, 420, 421, 422, 424, 427, 430, 435, 438, 441, 442, 445, 446, 452, 456, 457, 460, 461, 465, 469, 472, 473, 475, 477, 479, 480, 482, 484, 486, 491, 501, 505, 513, 516, 520, 525, 526, 528, 529, 553, 555, 567, 580, 585, 602, 617, 618, 619, 624, 626, 627, 629, 630, 636, 653, 661, 711, 748, 753, 754, 755, 761, 771, 783, 784, 791, 810, 812, 813, 814, 824, 837, 843, 850, 854, 857, 859, 871, 875, 882, 905, 906, 907, 911, 914, 916, 918, 929, 935, 940, 951, 993, 1011, 1028, 1029, 1039, 1099, 1131, 1133, 1140, 1185, 1187, 1189, 1190, 1271, 1291, 1308, 1322, 1323, 1325, 1329, 1359, 1425, 1428, 1431, 1441, 1442, 1448, 1451, 1483, 1484, 1488, 1543, 1558, 1559, 1568, 1710, 1588, 1609, 1611, 1625, 1626, 1627, 1628, 1632, 1656, 1677, 1692, 1697, 1698, 1710, 1712, 1737, 1744, 1757, 1759, 1761, 1769, 1810, 1818
Mehmed Ziya Bey, 1104
Mehpare Hanım (Haşim'in hemşiresi), 1143
mehtap, 102; (atılmak), 751
mekân-ı sıdk, 56
Mekâtib-i Rüşdiye Nezâreti, XIII
mekkâre hayvanı, 407
Mekkâreciler, 329, 519
Mekke, XXXVII, XLI, XLIII, XLIV, 65, 130, 414, 621, 1011, 1242, 1248, 1254; (-i muazzama), 1448; (-i mükerreme), 130, 386, 413, 566, 614, 620, 700, 706, 708, 710, 718, 732, 755, 782,

801, 803, 805, 806, 830, 912, 958, 994, 997, 1006, 1007, 1008, 1009, 1011, 1012, 1013, 1014, 1015, 1219, 1241, 1243, 1245, 1248, 1252, 1253, 1363, 1462, 1477, 1531, 1532, 1562, 1633, 1650, 1771, 1821
Mekkevî Revâşînzade Şeyh Abbas Efendi, 1000
Mekkî, 6
mekr-i şeytânî, 966
mekteb, 84, 100, 102, 106, 107, 108, 112, 113, 115, 117, 119, 122, 123, 124, 130, 131, 133, 452; (-i aşk), 100; (-i aşk u muhabbet), 1470; (-i ehl-i dil), 100; (-i Harbiye), 85; (-i İdâdî-i şâhâne), 561, 562; (-i idâdî), 417, 1126; (-i idâdiye), 743, 1314; (-i irfân), 467; (-i irfân şâkirdânı), 818; (-i Maârif-i Âdil), XIII; (-i rüşdiye), XIII, XVI, 180, 181, 183, 185, 508, 1380, 1486; (-i rüşdiye elbisesi), 743; (-i Rüşdiye-i Süleymaniye), 482
Mektebin kalfası, 100, 119
mektep, 89, 90, 99, 100, 112, 114, 121, 122, 130, 183
mektûbât-ı şerîfe, 556, 799
mektûbî (-i Cenâb-ı Seraskerî), 1025; (kalemi), 995, 1112
mekun (yapma), 25
melâhat ve menfûriyet-i neş'e-i kurbiyyet-i mâ-lâ-yetenâhi, 774
melâike, 56, 57, 102; (-i azâb), 1083; (-i kirâm), 744, 759; (-i mukarrebîn), 26; (-i rahmet), 1083
melâikenin peygamberleri, 961
melâlet, 41; (-i tabî'at), 41
melâl-i aşk, 200; (-i aşktır), XXI
melâmiyye, 1544, 1551
melek 56, 650; (-i mukarreb), 37; (vasıtasıyla ilham), 647, 649
Melek Efendi, 393, 394
meleklerin secdesi, 56
melekü'l-mevt, 686, 692, 1083
melik (-i ma'nevî), 68; (-i Mısır), 868, 1224
Melik Fahreddin, 1187
Melik Salih (Selçuklu hükümdarlarından Melik Fahreddin'in kardeşi), 1286
Meliki'l-Mennân, 637
memât elbisesi, 744
Memduh Beyefendi (Muhâsebât-ı Umûmiyye Tahrirat Kalemi ikinci Sınıf hulefasından), 1199, 1200
memleket-i vücûd, 251
memurin, 331, 519, 536, 540, 541; (-i askeriye ve mülkiye), 1453
memuriyet-i ma'nevî, 547; (-i ma'neviyye), 539
men aref sırrı, 360
Menâkıb (-ı Mevleviyye), 205, 228; (-ı sâdât-ı turuk-ı aliyye), 355
menâm-ı gaflet, 799
menâsik-i hacc, 748
menba' (-ı envâr), 272; (-ı envâr-ı esmâ ve sıfât), 273; (-ı esrâr-ı ilâhî), 660
menbet-i hâşâk u has, 31
Mençikof (Rusya Başkumandanı), 1811
menekşe çayı, 363
Menkabe (-i Ali Remzi Efendi), 740; (-i Matbaa Memuru Hacı Mehmed Efendi), 974; (-i Nûrî Beyefendi), 972; (-i şerîf), 695, 703; (-i Vefât-ı Ebulhayr Efendi -rahmetullâhi taalâ aleyhi-), 701; (-i vilâdet-i Cenâb-ı Resûl), 695
Mennân, 415
Menzil(-i Ahır [garipler kabristanı]), 1277; (-i "mûtû"), 642
menzilet (-i kudsiyye), 1000; (-i ulyâ), 12
merâtib, 960; (-i âlem-i ecsâm), 274; (-i bütûniyye), 427, 1185; (-i harfiyye-i gaybiyye), 1510; (-i ilâhiyye-i gaybiyye), 1510; (-i külliye), 14; (-i külliye ve cüz'iye), 14; (-i ma'nevî), 39;

(-i ma'neviyye), 77; (-i ma'rifet), 287; (-i sâbite), 1510; (-i seyr-i nüzûlî), 291; (-i sülûk), 275, 300; (-i zâhirî ve bâtıniye), 509; (-i zuhûr), 1508
merâyâ-yı eşyâ, 276
merbûtiyyet ü vârisiyyet-i ma'neviyye, 857
mercân-ı ma'nevî, 636
mercanlı ve sırmalı kamçı, 119
merd (-i âzâd), 223; (-i berhûrdâr-ı aşk), 307; (-i çoban), 78; (-i Hudâ), 260; (-i kâmil), 71, 72; (-i kâmil suret), 72, (-i sâdık), 439; (-i sâhib-i kerâmet), 390; (-ı Hudâ), 280; (-ı meydân-ı aşk), 392; (-ı şerîf), 502
Merdân-ı Hudâ, 653
merd-i nâyî, 1638
merdiven (-i ma'nevî), 767; (-i ma'neviyye), 753
merg (-i asgar), 1043; (-i ekber), 1043
merhamet-i ilâhiyye, 594, 804, 815
merih, 1340
merkad (-ı şerîfe), 384; (-i Hazret-i Sümbül), 1306
merkez (-i dâire), 309; (-i dâ'ire-i aşk), 1183; (-i hâk), 660; (-i hazret-i sultân-ı aşk), 575; (-i Ordu-yı Hümâyûn), 407
Merkez Efendi, 338; (civarındaki kabristan), 809; (Tekkesi), 1182
merkez hastahanesi, 894
Merkez kumandanı, 990
mersiye, 570
mert, 70
mertebe (-i a'lâ), 68; (-i amâ), 1509; (-i asl), 1739; (-i a'yân), 219; (-i a'yân-ı sâbite), 206, 219; (-i âliye), 260; (-i aşk), 250; (-i azbe-i aşk), 264; (-i bâtın), 298; (-i beşeriyyet), 41, 64, 346, 347, 348; (-i cem'), 25; (-i da'vet), 26; (-i ehadiyet), 36, 41, 206, 211, 297, 299, 347, 739, 1351, 1738; (-i ervâh), 207; (-i evvel), 1683; (-i fark u temeyyüz), 25; (-i fenâ), 73, 1502, 1637; (-i fenâ ve bekâ), 224, 276; (-i fenâ-fillâh), 17; (-i firkat), 26; (-i gayb), 207; (-i hakîkat), 41, 275, 279, 347, 373, 1352, 1739; (-i hâmise), 207; (-i hayâl), 135; (-i hayvâniyet), 512; (-i insân), 962; (-i insâniyye), 207; (-i insânlık), 512; (-i izzet), 119; (-i kemâl), 252; (-i kesret), 26; (-i kurbiyet), 77; (-i küll), 75; (-i insâniyyet ü âdemiyyet), 617; (-i itmînân), 1095, (-i kesrât), 740; (-i lâ-reyb), 1719; (-i ma'neviyye), 22; (-i mahcûbiyet), 79; (-i mahv u fenâ), 73; (-i makâm), 41, 346, 347; (-i mu'âyene), 28, 304; (-i muhabbet), 354, 570; (-i müntehâ-yı seyr-i urûcî), 207; (-i nübüvvet), 354, 570; (-i râbi'), 207; (-i ruhaniyet), 1667; (-i sâlise), 207, 1258, 1268; (-i sâniye), 206, 1683; (-i sekr), 1637; (-i şehâdet), 681; (-i şühûd), 224; (-i tahkîk), 275; (-i ûlâ), 206, 207, 220; (-i ulûhiyyet), 36, 348, 1736; (-i ulyâ), 77; (-i vahdet), 56, 135, 294, 740, 1736; (-i vâhidiyyet), 297, 299; (-i velâyet), 73, 463; (-i vuslat), 292; (-i yakîn), 256; (-i zuhûr), 208; (-i zuhûr-ı hakâyık), 207
mertebete'l-gavsi'l-a'zam, 36
mertebeti'ş-şems, 36
mertebetu sâiri'l-evliyâ, 36
mertebetu'l-kameri ve'l-kevâkib, 36
Merve, 885
Meryem (Hz. İsa'nın annesi), 1254
mes'ele-i aşk, 100
mesâ'il-i şer'iyye, 684
mesâbîh-i âlem-i zulmânî, 62; (-i zemîn), 31
mesâcid (-i hakîkî), 717; (-i zâhire), 717
mesâlih (-i enbiyâ), 34; (-i mühimme-i askeriyye), 867; (ü meşâgıl-ı cismâniyye), 34

Mescid, 276; (-i aksâ), 11, 1242; (-i hakîkat), 717; (-i harâm), 1242, 1252, 1253; (-i Kubâ), 1004, 1534; (-i mecâz), 717; (-i Medîne), 1534; (-i sa'âdet), 130, 308, 310, 413, 1450
mescit, 721, 722
mescûd-ı melâik, 264; (-ı melâike), 57
Mesîh, 246
Mesîha, 6
mesîhân-ı nihân, 71
mesken-i aşk u belâ, 201
meslek-i ma'neviye, 580
Mesned-i Mu'allâ, 1224
Mesnevî, XIX, XXIII, XLI, XLVI, XLVII, L, 717, 813, 1354; (-i şerîf), XLVIII, 14, 16, 22, 26, 61, 73, 77, 90, 92, 93, 94, 106, 126, 134, 136, 188, 198, 202, 206, 208, 221, 225, 233, 235, 238, 240, 295, 310, 313, 346, 354, 368, 390, 448, 492, 496, 525, 530, 547, 578, 637, 716, 736, 740, 762, 764, 766, 813, 814, 858, 883, 907, 912, 921, 965, 974, 987, 990, 1035, 1039, 1067, 1095, 1101, 1117, 1124, 1128, 1143, 1180, 1295, 1296, 1299, 1300, 1310, 1328, 1333, 1339, 1347, 1352, 1379, 1380, 1463, 1465, 1483, 1506, 1535, 1542, 1566, 1569, 1588, 1605, 1610, 1614, 1619, 1624, 1628, 1639, 1641, 1643, 1677, 1678, 1681, 1690, 1693, 1698, 1699, 1701, 1710, 1719, 1723, 1728, 1732, 1740, 1741, 1780; (-i şerîf şerhi), 910; (dersi), XLV; (dersleri), XXII, (şerhi), XL, XIII, XLVII
mesnevîhanlık, XXIX
mest, 27; (-i aşk), 359; (-i bâde-i aşk), 293; (-i elest-i hâne-i hammâr-ı şeyh), 358; (-i ilâhî), 874; (-i lâ-ya'kıl), 109, 309, 353, 367, 435, 451, 486, 510, 610, 619, 682, 811, 1084, 1092; (-i müdâm-ı bâde-i aşk), 359; (et[mek]), 116; (hayrân), 109; (olmak), 118; (ü hayran), 192; (ü medhûş), 694; (ü müftehir), 108; (ü mütehayyir), 89; (ve mağrur), 114; (ve sekrân), 56
mestane, 8, 108, 318, 360, 569, 935, 1092 (gözler), 947; (mestane), 828; (ve âşıkâne nazar), 932
mestanelik, 316, 338, 537, 608, 705, 837; (hâli), 812, 1102
mestî, 201
mestler, 874
mestlik, 246
mestûr, 28, 129
Mesud Ağa (Vekilharç), 797
meşakkat-i aşk, 121
Meşârik, 1634
meşâyıh, 135, 186, 192, 252, 256, 259, 335, 350, 385, 388, 410, 430, 438, 443, 483, 541, 543, 587, 626, 650, 660, 664, 751, 810, 1061; (-ı aliyye-i Mevleviyye), 718; (-ı asr), 639, 921; (-ı ızâm), 275, 425, 434, 438, 1117, 1357, 1478; (-ı ızâm hazerâtı), 18, 879; (-ı kibâr), 649; (-ı kirâm), 92, 340, 342, 442, 587, 601, 629, 672, 752, 793, 846, 932, 1022, 1058, 1357; (meclisi), 668; (-ı Mevlevî), 318; (-ı Mevleviyye), 1022; (-ı mutasavvıfa), 426; (-ı müte'ahhirîn), 477; (-ı mukallidîn), 1732; (-ı mütehakkıkîn), 1732; (-ı resmiyye), 562; (-ı rüsûm), 342, 349, 351, 438; (-ı sûfiyye), 311, 1058, 1634; (-ı zevi'l-ihtirâm), 605, 1067; (ıstılahı), 219; (meclisi), 388; (ve derviş elbisesi), 933
meşhed (-i insân), 36; (ve mertebe), 41
meşhûd-ı dîde-i basîret, 257
meşihat, XXXVII, 531; (-ı sûfiyye), 1170; (mertebesi), 49
meşihatname, 1174, 1176, 1177, 1178, 1180
meşin, 894

meşiyyet (-i ilâhiyye), 778; (-i rabbâniyye), 823
meşk, XX, XLVI, 114, 115, 116, 119, 120, 128, 614; (-i sagîr), 71; (al[mak]), 115; (sahibi), 115, (sureti), 71
meşreb (-i âlî), 432; (-i aliyye), 351; (-i devlet), 352; (-i fakîrî), 715; (-i hazret), 380; (-i Hûd), 1547; (-i Muhammedî), 32; (-i Muhammediyye), 352, 355; (-i mükemmilîn), 41; (-i mürşidâne), 351; (-i sa'âdet), 65; (-i zâhiriye), 580; (ü ahlâk-ı Cenâb-ı Risâletpenâh), 398; (ü mezheb), 604
meşrep, 540
metâ' (-ı adem-âbâd-ı aşk u mahabbet), 211; (-ı cemâl), 95; '(-ı ma'neviyye), 756
metâ'ib-i sefer, 91
metâf-ı ins ü melek, 819
metelik, 1772
metfun, 60
metn-i şemsiyye, 482
mevâdd (-ı mühimme-i askeriyye), 869; (-ı mühimme-i ma'neviyye), 862
mevâhib (-i ilâhiyye), 279; (Ledunniyye), 1243, 1246, 1251
mevaiz, 268
mevâkıf, XXXVI, 557, 827, 844, 1199
mevâki'-i ma'lûme, 947
mevâlî, 660
mevâlîd, 650; (-i selâse), 207
mevcûd (-ı ezelî), 189; (-ı hakîkî), 61
mevcûdât-ı ma'neviyye ve rûhâniyye, 638
mevcudatın muhabbeti, 656
Mevdûd bin Sâbit, 1186
meveddet, 190; (ü muhabbet-i ma'neviyye), 912
mevhibe (-i ilâhi), 219; (-i kesbî), 15; (-i samedânî), 863
Mevlâ, 623, 679
Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, XLVII, XVIII, 16, 17, 92, 202, 238, 309, 321, 348, 356, 717, 983, 1056, 1091, 1102, 1117, 1132, 1186, 1187, 1213, 1222, 1223, 1286, 1301, 1313, 1333, 1338, 1347, 1376, 1380, 1390, 1412, 1463, 1465, 1483, 1488, 1529, 1538, 1542, 1557, 1565, 1566, 1568, 1569, 1593, 1599, 1601, 1605, 1610, 1614, 1619, 1624, 1639, 1641, 1643, 1651, 1666, 1668, 1674, 1679, 1681, 1685, 1693, 1699, 1701, 1703, 1705, 1707, 1710, 1714, 1732, 1741, 1759, 1773, 1782, 1796, 1810, 1820, 1824
Mevlânâ Derviş, 332
Mevlânâ Enîs, 948
Mevlânâ Muhammed-i Zâhid, 332
Mevlânâ Şems, 978
Mevlânâ Şeyh Muhammed-i Semmâsî, 332
Mevlânâ Yakûb-ı Çarhî-i Huzzârî, 332
Mevlânâ Ziyâeddin Hâlid, 531
Mevlâ-yı müte'âl, 959
Mevlevî XX, XXVI, XXVIII, XXIX, XXXVI, 13, 198, 199, 349, 352, 353, 433, 912, 1027, 1039, 1054, 1092, 1107, 1210; (aşkı), XXXIII; (bıyığı), 349; (canları), 1314, 1419, 1440, 1816; (dedesi), XXX; (dede efendi), 837; (dervişanı), 1563; (dervişleri), 745; (elbisesi), XXVIII, XXX, 198, 199, 318, 320, 353, 451, 452, 1027; (fukarası), XXII, 316, 317, 382, 742, 1177, 1178, 1182, 1189, 1465; (hankahları), 1286; (hırkası), 940; (kıyafetleri), XXIII; (kisvesi), XXIV; (meşâyıhı), 1024, 1058, 1157, 1214; (meşâyıh-ı ızâmı), 1058; (meşihati), XXIX, 1170; (meşâyıhı mukallidi), 1066; (müntesipleri), XIX; (neyzen), 367; (şeyhi), 948, 1059, 1169, 1272; (tennure), 199
Mevlevî Emin (Muradiye Câmi'-i şerîf müezzinlerinden), 1136

Mevlevîhane, XIX, XX, XXII, XXIV, XXV, XXIX, XLII, XLV, XLVI, 197, 198, 199, 317, 318, 319, 320, 321, 323, 324, 335, 367, 430, 434, 435, 836, 879, 919, 945, 947, 948, 975, 995, 997, 1023, 1026, 1059, 1079, 1109, 1132, 1135, 1144, 1163, 1213, 1214, 1222, 1277, 1281, 1295, 1296, 1316, 1321, 1324, 1432, 1485, 1529, 1775, 1782, 1788, 1810, 1813, 1816, 1817; (haziresi), XLV; (mutrıbları), 919; (şeyhliği), 1031
Mevlevîhaneler, 319, 1028
Mevlevîhanenin mutfağı, XX
Mevlevîler, 309, 322, 441, 490, 554, 1084, 1131, 1454, 1627
Mevlevîlik, XIX, XX, XXIII, XXIX, XXIV, XXVIII, XXIX, XXX, XLII, XLIV
Mevleviyân, XX
mevlûd (-ı Nebevî), 12, 392, 491, 755, 1450; (-i nebevî cemiyet-i âlîsi), 1059, 1782; (-i nebevî gecesi), 696, 702; (-ı Nebevî kıraati), 491, 493, 846, 1000, 1058, 1761, 1782; (-i nebevî kıraat buyurmak), 702; (-i nebevî kıraat olunmak), 879; (-i nebevî kıraati cemiyeti), 1060; (-ı şerîf), 392, 489, 1127; (-i şerîf kıraati), 702, 990, 1058; (-i şerîfi kıraat etmek), 702; (-ı şerîf ve mi'râciye kıraati), 493
mevsuf, 286, 287
mevt, 76; (-i kalb), 369; (-i ahdar), 1129; (-i ahmer), 1129; (-i ebyaz), 1129; (-i esved), 1129; (-i ızdırârî), 685, 1128; (-i ihtiyârî), 1128; (-i irâde), 687; (-i ma'nevî sırrı), 710
mevzi'-i nazar-ı Rabbü'l-âlemîn, 67
mey (-i aşk), 665, 684; (-i aşk-ı bî-bâde ve piyâle), 682; (-i cân), 132; (-i hakîkat), 1481; (-i Kevser), 949; (-i rûh), 132; (-i sahbâ), 358, 641, (-i tecelliyât-ı samedâniyye), 1481; (-i zâhir), 1493
mey, 774, 961, 1084, 1462, 1481, 1483
meydân (-ı arasât), 1249; (-ı aşk), 186, 392, 423, 448, 451, 522, 605, 702, 973, 1213, 1323; (-ı aşk u muhabbet), XLVIII, XLIX, 17, 536, 637, 1027, 1132, 1136, 1157, 1204, 1215, 1325, 1456, 1481; (-ı gülistân), 703; (-ı haşr ü neşr), 541; (-ı hubb-ı ilâhî), 1499; (-ı irfân), 576; (-ı malhşer), 470; (-ı muhabbet), XXI, 137, 200, 202, 458, 521, 532, 586, 636, 957, 1093; (-ı pâzâr-ı aşk), 1086
meyhâne, 315, 721, 722, 774, 1203; (-i butûn), 438; (kapısı), 874
mey-i aşk, 1643
mey-kede-i aşk, 202
meyl (-i cânân etmek), 305; (-i rûy-ı dost et[mek]), 280; (-i şehevâtî), 135; (ü nazar), 43; (ü rağbet), 369
meymene (ordunun sağ tarafında olan askerler), 17, 18
Meymûne binti'l-Hâris, 1253
meysere (ordunun sol tarafında olan askerler), 17, 18
meyve-i ma'rifet ve hikmet, 752
meyyit-i kebîr, 1043
mezâhib-i erba'a, 961
mezâhir (-i cüz'iye-i gayr-ı mütenâhiye), 14; (-i eşyâ), 252; (-i Hanefiyye), 1479; (-i ilâhiyye), 1265; (-i imâmiye), 708; (-i kevniye), 40, 41, 189, 1268; (-i külliye ve cüz'iye), 15; (-i mümkine), 273
mezheb-i aşk u muhabbet, 1731
mezheb-i şâfiyye, 1479
mıknatıs-ı ma'nevî, 587
Mısır, XXXII, 224, 258, 390, 428, 764, 997, 1192, 1305, 1622, 1623, 1626; (Çarşısı), 1065, 1533; (Çarşısı kethüdalığı), XI, 81; (halkı), 428; (kapısı), 530;

(kumpanyası), 1014; (meselesi), 556; (muharebesi), 84; (posta vapuru), XLIII, 997; (şekeri), 609
mısr, 6; (-ı dil), 641; (-ı hakîkat), 68; (vukuatı), 1305
mi'râc, 4, 5, 6, 269; (-ı âlem-i bâlâ), 831; (-ı cismânî,) 1242; (-ı ma'nevî), 767, 778; (-ı ma'neviyye), 753, 774; (-ı ma'nevî sırrı), 699; (-ı rûhânî), 645, 1242; (-ı şerîf), 1214
mi'râciye, 526; (-i şerîf), 499
Midilli adası, 563, 564, 1436
midye dolması, 1430
miftâh-ı şerîf, 487
Miftâhu'l-kenz, XXVII
mihrab, XVI, 190; (-ı aşka yönelmek), 320; (-ı kaş), 122
mihrabiye (âyet-i şerîfi), 814; (kıraat etmek), 814
mihrap, 242; (ve minber-i sa'âdet), 1004
mihr-i aşk u muhabbet, 1092
Mikâil, 1462, 1548
mîkât, 884; (-ı Hak), 262
mikrâs-ı muhabbet, 108
milâdî, LI
Milel ve nihal, 255
Militerite Deutschland gazetesi, 1399
millet-i necîbe-i İslâmiye, 863
Mina, 1011
minare, XII, 42, 88
mînâ-yı aşk, 314
minber, 310
minder, XVI, 133, 486
mintan, 933
mir'ât, 66, 97, 98, 613; (-ı cân), 245, 467; (-ı esrâr-ı rabbânî), 38; (-ı hakîkat), 266; (-ı hâss-ı vech-i vahdet), 307; (-ı Hudâ), 360, 1135; (-ı İskender), 534; (-ı kalb), 360; (-ı marifet-i kibriyâ), 305; (-ı ma'nevî), 726; (-ı mücellâ), 137, 587, 602, 698, 1066; (-ı mücellâ-yı Hak), 290; (-ı mücellâ-yı Hudâ), 378; (-ı sâfiye), 44; (-ı tecellî-i rabbânî), 1577; (-ı tecellî-veş), 422; (-ı vücûd), 72; (-ı zât), 294
Mir'âtu'ş-şuhûd li-Seyyid'il-Vucûd, 880
miraciye, 498, 1163, 1214
miraç, 26, 229, 1242; (gecesi), 618; (-ı mü'minîn), 348
Mîrahur Mustafa Ağa, 545, 802, 915
miralay, 85, 518; (rütbesi), 483; (tayinatı), 326, 327, 888
mîrî fırını, 1207
Mirliva Kazım Paşa, 552
Mirliva Osman Paşa, 365
mirliva paşalar, 532
Mirliva Şükrü Paşa, 443
mirlivalık, 539, 808
Mirrîh, 73; (gibi olan ayn), 74
misal, 62; (-i mutlak hazreti), 1514
misbâh, 59
misk (ü amber-i ma'nevî kokuları), 785; (sabunu), 1030, 1200
Miskinler, 587, 1506
misvak, 262, 582
mişkât, 59 (;-ı kalb), 241; (-ı rûhâniyyet), 426
mişkât-ı nûr-ı Muhammedî, 1506
Mişkâtu'l-envâr, 1349, 1743
mişmiş ağacı (türkçesi zerdali), 752
miyân-beste, 23
mîzâb-ı aşk, 1072
mizaç, 540
mîzân-ı Hak, 672
mizmar, 268
molla beylerin arpalıkları, 956
Molla Câmî, XIV, XV, XVII, 182, 185, 275, 1764
Molla Hâfız, 241, 253
Molla Hanım, 120, 121, 123, 125
Molova kale topçusu (Midilli adasında), 1436

mu'âlece-i şifâ-yı ebedî şişeleri, 744
mu'âmelât(-ı aklâm), 970; (-ı hisâbiyye), 953; (-ı zâhir ü bâtın), 412
mu'âvenet (-i aşk-ı sultânî), 96; (-i ashâb), 50; (-i bâtın), 869; (-i ehl-i dîn), 775; (-i pîr), 775
mu'în, 41
mu'tekifân-ı ka'be-i dil, 282
Muabbir Hasan Efendi, 1054
muahabbet-i risâlet-penâhî, 961
Muakkib-ı Yemânî, 1248
muallim-i ma'nevî, 96, 1699
muayede icra (etmek), 322
Muaz (Sahabeden), 488
Mubârek el-Yemânî, 1248
Mudar bin Nizâr bin Ma'ad, 1480
Mueyyedu'd-dîn-i Cundî, 249
mugayeret, 25
mugayyebât-ı ilâhiyye, 1450
mugbeççe, 315
Mugîre bin Şu'be, 1368
muhabbet, 16, 50, 91, 92, 95, 127, 129, 132, 190, 194, 195, 196, 202, 225, 261, 286, 292, 294, 296, 354, 433, 452, 496, 550, 552, 587, 615, 617, 619, 775, 800, 1030, 1752; (-i aşk-ı Mevlânâ), 1157; (-i dervîşân ve sâlikân-ı Yezdân), 847; (-i ezelîye), 93, 331, 353, 882; (-i Hak), 16; (-i Hazret-i Mürşid-i A'zam), 468; (-i ilâhiyye), 242, 1259, 1262, 1460; (-i ilâhiyye-i zâtiyye), 1262; (-i ma'nevi), 811; (-i ma'neviyye), 442, 713, 898, 951, 1086; (-i mâsivâ), 1347; (-i müfrita kuvvetleri), 249; (-i mürşidâne), 385; (-i reşâdet), 469; (bâdesi), 494; (mertebesi), 136; (nuru), 233; (-i sultân-ı nebevî), 1024; (ü aşk-ı ezeliyye), 1379; (ü şevk-i Mevlânâ), 364; (ü zârî), 134; (ve hüsn-i teveccüh), 662; (-i Yezdân), 801
muhabbet-lillâh, 1323
Muhabbetname, 925
muhabbetnâme-i fakîrî, 922
muhabbetullâh, 584, 639, 672
muhâberât-ı zâhire ve bâtıne, 946
.nuhabere memurları, 490
muhacir (barakaları), 937; (çocukları), 938
muhâfaza-i nâmûs ve istiklâl, 560
muhakkık, 32
Muhâlefetun-li'l-havâdis, 1516
muhâl-i tabî'at-ı beşerî, 753
muhâlif-i aşk, 126
muhallebi, 116
Muhammed (İmam Ali bin Musa Rıza'nın oğlu), 707
Muhammed (İmam Cafer-i Sâdık'ın oğlu), 707
Muhammed (İmam Musa Kazım'ın oğlu), 707
Muhammed (sûresi), 1654, 1655, 1756
Muhammed Alâüddîn, 611
Muhammed Ali, 1092
Muhammed Bâb Semâsî, 611
Muhammed Bahaeddin (Nakşbend), 332, 405, 611, 897, 1385, 1476, 1564, 1769
Muhammed Bahaüddin (Aşçı Dede'nin üvey kardeşi), 477
Muhammed Bakır (İmam Zeynelabidin'in oğlu), 707
Muhammed bin Ali bin Arabî, 1498
Muhammed bin Yahyâ, 1246
Muhammed Cafer (Hz. Hüseyin'in oğlu), 707
Muhammed Dervîş, 611
Muhammed el-Hatîb, 706
Muhammed el-Mustafa, 255, 670
Muhammed Hafız Ruhavî, XXXVII
Muhammed Hanefî (Hz. Ali'nin oğlu), 706
Muhammed Harzemşâh, 1186
Muhammed Hâşim Efendi, 705
Muhammed Lâhicî, 245

Muhammed Mehdi (İmam Hasan Askerî'nin oğlu), 708
Muhammed Reşid Efendi, 705
Muhammed Taceddin Abbas Efendi, 708
Muhammed Zafir Efendi (Şazelî), 1294
Muhammed-i Hânî Efendi, 17, 556, 557, 558, 570, 571, 586, 761, 844, 974, 1060
Muhammed-i Nurbahşî, 206
Muhammed-i Zâhide, 611
Muhammedî-meşreb, 39, 40
Muhammediyye, XXVIII, 42, 346, 353, 355, 370, 518, 655, 1475, 1477
muharebe, 565; (-i Yunan nişânı), 992
muharremiye, 904
Muharremü'l-harâm, 335, 478, 700, 751, 803, 827, 855, 856, 903, 904, 906, 982, 1017
muhasebât, 947; (-ı umûmiye), 953; (-ı Umûmiye Dairesi), XL, 889; (-ı umûmiye dördüncü şubesi), 896, 992
muhasebe, 526; (-i teftîşiye), 522; (cetveli), 588; (işleri), XLI; (kalemi), 1437; (müdürü), XXXVIII
muhasebecilik, 1055
muhavvilü'l-ahvâl, 739
muhibb, XXIV, 197, 198, 201, 230, 232, 319, 354, 685; (-i fukarâ), 685; (-i sadâkat-i ihtisâs), 259; (-i sâdık), 1097
muhibbân u muhlisân, 639
Muhibbî, 358, 459, 460
Muhlis Paşa (Jandarma Kumandanı), 1420
Muhsin (Hz. Ali'nin oğlu), 706
muhtâc-ı teveccühât-ı mürşidâne, 1035
Muhtar (Bey), 833
Muhtar Efendi (Dersaadet Ordusu mümeyyizi), XVI, XVII, XVIII, XXV, XXXV, XXXIX, XL, XLI, XLII, XLIII, 185, 186, 191, 324, 531, 538, 539, 542, 543, 545, 560, 811, 812, 813, 814, 815, 818, 819, 824, 825, 830, 841, 843, 844, 856, 867, 868, 878, 880, 881, 883, 888, 890, 897, 898, 899, 900, 903, 922, 923, 927, 929, 930, 931, 933, 934, 938, 939, 983, 994, 996, 999, 1000, 1001, 1002, 1006, 1008, 1009, 1017, 1025, 1286, 1288, 1293, 1321, 1328, 1418, 1586
muhyî, 73, 75
Muhyiddin-i Arabî, 65, 95, 132, 259, 274, 311, 354, 372, 388, 558, 570, 574, 578, 649, 771, 815, 818, 826, 827, 843, 844, 932, 963, 997, 1023, 1032, 1182, 1189, 1257, 1348, 1349, 1429, 1491, 1495, 1496, 1497, 1498, 1507, 1515, 1519, 1522, 1525, 1543, 1546, 1548, 1657, 1668, 1669, 1670, 1683, 1684, 1699, 1742, 1780, 1803, 1826
mukabele, XXXIII; (-i Mevleviyye), 207; (-i şerîf), 192, 320, 434, 435, 436, 437, 439, 447, 448; (-i şerîf), 1058, 1133, 1136, 1173, 1291, 1307; (-i şerîf icrası), 436; (-i şerîf günleri), 1148; (geceleri), 194
mukaddemât-ı akliye, 92
mukadderât-ı ilâhî, 546
mukadderât-ı ilâhî, 548, 995; (-ı ilâhiyye), 538
mukadderât-ı ilâhiyye, 735, 760, 765, 776, 828, 839, 851, 853, 953
mukaddimât-ı sulhiyenin muahedesi, 988
mukaddimetu'l-ceyş, 18
Mukaddirü'l-ekvân ve'l-ezmân, 777
mukallib, 69
mukallibü'l-kulûb, 739
mukallidân-ı meşâyıh, 1156
mukallidin imanı, 1101
mukallit arifler, 691
mukallit, 678
mukarreb, 39, 40; (olan kul), 79
mukarrebîn, 661, 678
mukarrib-i dergâh-ı şâh, 248
mukarribîn, 742; (-i ilâhiyye), 1473

Mukâtil, 1505
mukayyet, 27
mukbil, 216
muktedâ-yı hilye-verân-ı vera' u takvâ, 819
muktezeyât-ı bedeniyye, 253; (-ı rûhiyye), 253
muktezî-i fenâ ve adem, 301
Multeka'l-ebhur, 482
mum donatılmış tablalar, 195
Mum, 1001
mumlar, 490
mûnis-i cân-ı âşıkân, 257
muntazır (-ı dîdâr-ı ârif), 951; (-ı dîdâr-ı hazret-i seyyid-i sâdât olmak), 1011; (-ı dîdâr-ı hazret-i şeyh olmak), 201; (-ı dîdâr-ı hazret ol[mak]), 485; (-ı dîdâr-ı mürşid ol[mak]), 201; (-ı dîdâr-ı Yûsuf ol[mak]), 368; (-ı emr ü fermân-ı Hazret-i Mevlânâ olmak), 861; (-ı irâde-i hazret-i cânân ol[mak]), 444
murâd (-ı mürşidâne), 876, 1092; (u maksûd-ı mürşidâne), 819
Murad Ağa, 82
Murad Efendi (Binbaşı), 732, 733, 1144, 1200
Murad Paşa Câmi'-i şerîfi kabristanı, 445
Muradiye 1070; (Câmi'-i şerîf), 950, 1058, 1071, 1163, 1782, 1783; (Mahallesi), 949; (Medresesi), 732
murâdullâh, 687
murakabe 420, 422, 424, 459, 472, 499, 527, 544, 607, 641, 685, 692, 742, 755, 783, 785, 814, 1062; (mahallesi), 692; (ve mahalle-i münâcât), 692; (ve teveccüh), 470, 472, 725
murakabeye varım (ak), 696
murassa gâşiyeli esb, 13; (taç), 13
murat, 960
murg (-ı cân), 42, 347, 682; (-ı dil), 360; (-ı insânî), 220, 221, 277; (-ı rûh), 220, 221, 231, 268, (-ı zîrek), 107; (-i nâsût), 277
murgân-ı kuds, 315
mûr-ı za'îf, 202
Murtaza (İmam Musa Kazım'ın oğlu), 707
Murtaza Abdullah ibn Abbas, 1552
Murtaza Efendi, 1177
Musa (İmam Cafer-i Sâdık'ın oğlu), 707
musâhabet, 42; (-i evliyâ), 29; (-i Hudâ), 29
musalla taşı, 906
musallî, 560
musarrif, 69
Musavver Malûmat gazetesi, 1111
Musevî Kemal (postacı), 1164, 1175, 1195, 1196, 1200
Museyyeb bin Muzhir, 1186
mushaf, 100, 110, 111, 112; (-ı aşk), 100; (-ı Fatıma), 707; (-ı hüsn), 95, 100, 460; (-ı şerîf), 567, 743, 744, 778, 828, 906, 950, 1160, 1275, 1291, 1332, 1434, 1471, 1488, 1645; (kesesi), 101
musîbet-i şeytâniyye, 786
musika, 12, 13, 17, 86, 1076; (-i Hümâyûn), XXV, 325, 1452
Muso (meczup), XXX
Mustafa Ağa (Derviş Paşa'nın mîrahuru), 516, 545, 802, 965
Mustafa Baba Efendi, XXXIII, 521, 972, 973
Mustafa Bey (Dertli), 1419, 1420
Mustafa Bey (Miralay), 545
Mustafa Bey (Yedinci Ordu'da mu'âvin-i sânî), 1485
Mustafa Câvid Paşa (Şam Redîf Livası), 476
Mustafa Çorumî, XXXVII
Mustafa Dede (Mevlevî), 1170
Mustafa Efendi (Babıâli Matbaa Memuru), 1009
Mustafa Efendi (Erzincanî), 1684
Mustafa Efendi (Erzurumlu), 1302
Mustafa Efendi (Müdavim), 1818
Mustafa Efendi (Mülâzım), 776, 970, 1062, 1083

Mustafa Efendi (Sır kâtibi), XLIX, 479, 538, 539, 559, 605, 606, 608, 719, 841, 872, 1012, 1013, 1015, 1067, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1081, 1082, 1083, 1087, 1088, 1104, 1105, 1106, 1107, 1130, 1133, 1142, 1143, 1417
Mustafa Efendi (Tekbastı), 363, 385, 427, 483
Mustafa Fehmi Bey (Birinci şube Mu'âvin-i evveli), 824, 849, 850, 853, 989, 990, 991, 992, 1058, 1059, 1206, 1207, 1208
Mustafa Fehmi el- Erzincanî, XXVI, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXVI-II, XL, XLI, XLIII, XLV, XLVI, 20, 21, 22, 29, 42, 80, 127, 308, 309, 333, 335, 337, 338, 339, 342, 343, 344, 345, 346, 348, 349, 351, 352, 361, 364, 371, 378, 386, 390, 391, 394, 396, 399, 400, 402, 405, 407, 416, 417, 418, 419, 421, 422, 423, 424, 426, 427, 428, 429, 430, 432, 433, 439, 440, 442, 444, 445, 452, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 465, 468, 469, 470, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 485, 486, 487, 489, 490, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 516, 519, 520, 521, 522, 524, 526, 527, 528, 531, 538, 539, 540, 541, 546, 547, 551, 553, 554, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 574, 576, 578, 579, 580, 581, 583, 584, 585, 588, 589, 592, 595, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 616, 617, 619, 620, 622, 623, 624, 625, 628, 634, 636, 637, 638, 701, 710, 712, 723, 724, 725, 727, 729, 732, 743, 747, 748, 753, 784, 787, 791, 794, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 810, 811, 812, 813, 814, 819, 825, 830, 831, 837, 843, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 880, 881, 887, 897, 906, 907, 910, 911, 913, 914, 932, 939, 940, 941, 943, 946, 947, 952, 953, 961, 970, 982, 987, 988, 992, 994, 1003, 1004, 1005, 1006, 1009, 1011, 1013, 1018, 1027, 1028, 1032, 1036, 1060, 1076, 1087, 1092, 1099, 1182, 1185, 1186, 1187, 1188, 1190, 1191, 1192, 1198, 1201, 1203, 1206, 1208, 1209, 1255, 1256, 1270, 1277, 1278, 1285, 1287, 1288, 1290, 1292, 1296, 1300, 1301, 1308, 1311, 1319, 1329, 1331, 1332, 1359, 1374, 1380, 1410, 1428, 1447, 1448, 1449, 1451, 1453, 1454, 1457, 1458, 1463, 1464, 1471, 1473, 1474, 1475, 1477, 1478, 1482, 1483, 1484, 1485, 1488, 1492, 1495, 1496, 1498, 1499, 1533, 1542, 1551, 1557, 1559, 1563, 1564, 1565, 1568, 1569, 1581, 1587, 1594, 1600, 1601, 1631, 1633, 1643, 1653, 1656, 1670, 1676, 1680, 1683, 1685, 1698, 1705, 1710, 1716, 1728, 1729, 1732, 1755, 1757, 1758, 1759, 1762, 1769, 1773, 1778, 1787, 1803, 1806, 1810, 1811, 1814, 1823, 1826
Mustafa Paşa (Sır kâtibi), XI, 83
Mustafa Paşa (Beşinci Ordu Levazım reisi), XXXVII, XXXVIII, 440, 437, 440, 443, 444, 460, 461, 514, 518, 522, 712, 713, 718, 953, 991, 1417, 1475
Mustafa Vahyî, XXXVIII
Mustansır (halife), 708
Musto (Mustafa, Harabatî), 375, 376, 377, 378
Musul, 335

Muş sancağı, 332
mutahhir-i kulûb-ı insânî, 90
mutasarrıf, 940
mutasarrıf-ı ma'neviyye, 1757
Mutasım (halife), 708
Mutezile (mezhebi), 311, 1723, 1728
mutlak (emmâre), 673; (meyyit), 658; (nefs), 657
mutmainne 1501; (kalesi), 691, 692; (kapısı), 692
mutribân, 313, 919
mutrib, XX, 199, 202, 203, 313, 430, 861, 862, 975, 977, 1022, 1026, 1028, 1036, 1153, 1157, 1204, 1213, 1256, 1295, 1324, 1435, 1481; (-i aşk), 1074
muttakî, 462, 483, 608
muvaffakiyet (ü muzafferiyet-i devlet-i Âl-i Osman), 988; (-i ma'neviyye), 1015
muvahhidîn, 21, 486, 589, 977, 978, 982, 988
muvahhid, 189, 464
mûy-ı sa'âdet, 499
muzâheret-i ehl-i yakîn, 775
muzhir-i kemâlât-ı Muhammedî, 265; (-i pertev-i aşk), 293
mübâyaa-ı Hak, 426
mübayaat (-ı Resûl), 426; (komisyonu), 1065
mübdi'-i kâinât, 24
Mübeyyiz Efendi, 1081, 1082
mübtelâ (-yı mihnet-i dîdâ), 425; (-yı zâr-ı aşk), 306
mücâhedât (-ı bedeniyye), 234; (ve muhâlefât-ı nefs ateşi), 784
mücahede 373, 641, 653; (mahallesi tabipleri), 692
Müceddid Ahmed-i Sânî, 612
mücellid, 778
mücellithane, 1200
mücevher gâşiye, 12
Mücib Beyefendi (Erzurum Defterdarı), 432
müdâvim-i zikr ü teveccüh, 441
müdebbir-i beden, 50; -i mevcûdât), 366
Müdür Rıza Bey (Müdür), 734, 800, 843
müessir, 66; (-i hakîkî), 369
müezzin (-i ma'nevî), 767; (mahfi), 568, 1306
müezzinlik, XII, 88
Müferrih Kalfa, 744, 745
müfredât-ı icmâlî, 892
müfsit, 690
Müftîzâde ale't-Tasavvurât ve't-Tasdîkât, 482
Müftü (meczup), 1277
Mühimmat-ı Harbiye nazırı, XLII
mühr (-i hümâyûn), 1413; (-i muhabbet), 453; (-i mürşidâne), 524; (-i sa'âdet), 524; (-i sıyâm), 589; (-i Süleymân), 493; (-i şerîf), 493; (-i tecellî-i ilâhî), 627
mühürdar efendi, 452, 889, 901
müjde (ve tebşîr-i ma'neviyye), 878, 881; (ve tebşîrât-ı rûhâniyye-i kudsiyye), 976
mükâfât (-ı ma'neviyye), 1066; (-ı zâhirî ve bâtınî), 929
mükâleme-i butûniyye, 345
mükâşefât, 279
mükâşefe, 217, 641, 653
mükemmil, 40, 1506
mülâzemet, 891
mülâzım, XII, 85, 86, 181, 523, 529, 552, 635, 970, 1073; (maaşı) 971
mülâzım-ı evvellik, 1764
mülâzımlık, 84, 85, 634, 635, 891, 972; (buyrultusu), 85; (maaşı), 971
mülhime 1501; (kalesi), 690, 691; (levvame şehrinin kalesi), 690; (-i mübâreke şehri), 691; (şehri), 691
mülhit dervişler, 669
mülk (-i derûn), 466; (-i istignâ), 495
Mülk (sûresi), 1488
Mülkiye, XVII; (evrak odası), 521; (mektebi), XVI
Mültekâ Şerhi Damad, 1530

mülûk-i Arab u Acem, 368
mümeyyiz, XVII, XXXIX, XL, 185, 186, 191, 330, 422, 793, 808, 832, 833, 858, 891; (efendi), 190, 191; (refiki, XVII, XVIII, 185, 186, 191); (vekili), 324
mümeyyizlik, 779
mümin, 100; (-i kâmil), 593; (-i muvahhid), 1011; (-i sâdık), 388
mümin, 74, 464
müminin ve müminât, 660
müminîn, 21; (-i muvahhidîn), 20; (-i sulehâ), 313; (ve müminât), 670
mümît, 73, 74, 75
mün'im-i hakîkî, 41
münâcât (-ı Hazret-i Ali), 1303; (-ı Hazret-i Rahmân), 717; (u niyaz), 641
münâsebet (-i tâmme), 23; (ü ta'alluk-ı butûniyye), 718
müneccim başı takvimi, 1769
müneccimân (-ı ehl-i dil), 351; (-ı ma'nevî), 186; (-ı Mısır), 1158
müneccimbaşı, 1389
müneccim-i eflâk-ı ma'ânî, 135
münevvir (-i büyût-ı kulûb), 987; (-i kulûb), 53
Münîr (Hz. Peygamber'in ismi), 1237
münkereyn (melekleri), 741
münkesirü'l-kulûb, 872
münkeşif ol(mak), 62
münkir (-i mi'râcu'n-nebî), 486; (-i rü'yet), 533; (-i semâ'), 203; (-i tarîk), 388
Müntehebât-ı Mesnevî, 240
müntehî sâlik, 686
müntesibân-ı turuk-ı aliyye, 13
münzevi şeyh, 355
mürâ'ât-ı edeb, 8
mürde, 60; (-i aşk), 96
mürebbi, 14, 642; (-i fâzıl), 31; (-i fâzıl ü efdal), 820; (-i ma'neviyye), 818; (-i nüfûs-ı ehl-i sülûk), 820
mürebbîü'l-mümkinât, 366
mürid, 1683, 1713, 1716, 1746, 1748, 1754
mürîdân, 340, 344, 346, 435, 599, 634, 742, 787, 1005, 1186, 1476, 1817; (-ı aşk), 1557; (u dervîşân), 605
mürîd-i sadâkat-kirdâr, 50; (-i sâdık), 49
mürselîn, 592
mürşid (-i âgâh-ı ârif-billâh), 819; (-i âlem), 948; (-i a'zam), 603, 1323; (-i a'zamî), 1483; (-i ekber), 916; (-i hakîkat-şi'âr) 824; (-i hakîkat-tırâz), 823; (-i kâmil), 640, 664, 665, 666, 667, 669, 672, 677, 678, 681, 683, 688, 701, 785, 811, 814, 818, 1017, 1084, 1161, 1463, 1565; (-i kâmil-i nebevî mazharı), 1005; (-i kâmil himmeti), 680; (-i kâmil ü ekmel), 820, 823; (-i kâmil ü mükemmil), 628; (-i mükemmil), 1492
mürşid, 43, 388, 442, 669, 741, 1017, 1732; (-i A'zam), 385, 388, 410, 411, 417, 421, 442, 510, 1620; (-i âlî), 23; (-i aşk), 223; (-i ekber), 452; (-i ekrem), 475, 497, 502; (-i fâzıl), 24, 53; (-i hâs), 284; (-i kâmil), 19, 48, 127, 218, 340, 466, 495, 1709, 1733; (-i kâmil asâsı), 465; (-i sâhib-dilân), 402; (-i tarîk-i Ahmedî), 58, 59
mürşidân (-ı ızâm), 26, 1471, 1628; (-ı ızâm hazerâtı), 28, 791, 858; (-ı velâyet-penâh), 426
mürşide, 666
müsâ'ade (-i ilâhiyye), 620; (-i ma'neviyye), 428, 614, 779; (-i mürşidâne), 461, 489
müsellem-i kudret-i aşk ol (mak), 216
müselles, 649
Müslüman Nefer (Şakir Paşa'nın eseri), 1426
Müslüman, 491, 722, 741, 929, 1255; (gömleği), 476
müstağrak (-ı aşk u muhabbet olmak), 1379; (-ı bahr-i tecellî), 315; (-ı deryâ-yı sü-

rûr-ı bî-nihâye olmak), 977; (-ı neş-ve-i aşk ol[mak]), 232; (-ı zevk-i aşk-ı Yezdânî), 270
müstahlef, 75
müstahlif, 45
müstaîd-i kabûl-i aşk ol(mak), 269
müstakar, 59
müstakbel, 27, 57
müstakîmü'l-etvâr, 541
müstamel, 39
Müstantık Kemal Beyefendi, 873
müstefîd, 48
müstehlek-i envâr-ı samediyyet, 41, 347
müsterşid, 48
müşâbehet-i âmme, 23; (-i harekât), 24
müşahede, 28, 641, 653; (-i aşk u muhabbet), 1134; (-i cemâl), 126, 599, 823; (-i cemâl-i mürşidân), 21; (-i çeşm-i aşk u muhabbet), 1010; (-i mahbûb), 962; (mertebesi), 22;
müşâhede-i cemâlullâh, 1440
müşir, XLI, 18, 361, 364, 437, 461, 550, 560, 743, 940; (vekili), 525
müşîriyet, 543, 550
müşirlik, XLIII
müşkil-küşâ-yı rumûz-ı hakîkat, 636
müşrik, 464, 543
müştâkân-ı meveddet-endîş, 294
mütaallakât, 92
mütealhidîn, 869
mütecellî-i cemâl, 1359
mütekaddime-i merâtib-i gayb, 1263
mütercim-i ehl-i tarîkat, 639
müteveccih-i Cenâb-ı Hak ol (mak), 441; (-i kûy-ı cânân ol[mak], 332
müttakî, 30, 540, 587
müyesser-kerde-i Cenâb-ı Rabb-i İzzet ol (mak), 977
müzakere, 752
müzakerecilik, XIV, 181; (makamı), XXXVIII
müzdelife, 1011
müzekkere, 891
müzekkî-i uyûb-ı nefsânî, 90
müzekkire, 955
müzeyyen ve keskin baltalar, 12

N

naat, 368; (-ı Mevlânâ), 329; (-ı şerîf), 17, 202, 317, 367, 368, 370, 434, 435, 447, 493, 518, 519, 836, 837, 861, 879, 906, 919, 943, 975, 976, 977, 982, 995, 997, 1026, 1027, 1028, 1062, 1135, 1137, 1157, 1256, 1309; (-ı şerîf kıraati), 977, 1028; (-ı şerîfe), 982; (-ı şerîfli Cenâb-ı Fehmi Efendi), 572
naathanlar, XXXIII
Nâbî, 8
Naci Bey (Erkân-ı Harb Kaymakamı), 1327, 1330, 1352, 1357, 1375, 1376, 1388, 1423, 1426, 1427, 1435, 1471
Nadire Hanım (Haşim'in annesi), 1143
Nafi Molla Efendi (Maliye müftüsü), XVIII, 186
Nafiz Bey (Tahsin Bey'in oğlu), 1144, 1149, 1212, 1588, 1591, 1643, 1647, 1648, 1767, 1804, 1805
nagamât, 23, 26; (-ı gıdâ-yı rûh), 682; (-ı ilâhî), 23; (-ı tayyibe), 369; (ve asvât-ı hasene), 668
nagme-pervâzân-ı çemenistân-ı şevk, 301
nahiv cümlesi, 1469
Nahl (sûresi), 1664
nahl-ı bâg-ı lem-yezel, 466
nâib-menâb-ı Hazret-i Peygamberî, 916; (-ı Hazret-i Resûl-i Kibriyâ), 910
nâil-i şeref-i dâreyn, 80
nâim, 1043
naiplik, 628
nakd (-i cân vermek), 459; (-i cân u cenân), 28; (-ı zeheb-i sülûkî), 959

nâkısu'l-akl, 49; (ve'l-marife), 56
Nakkâd-ı cevher-i aşk, 265
Nakkâş-ı aşk, 302
nakl-i kîl ü kâl, 32
nakş, 366; (-ı aşk), 302; (-ı secde), 43; (-ı tâ'ât), 43
Nakşbendiyye, 18, 1029; (tekkesi), 691
Nakş-ı Fusûs, 1696
nakşı ve suret, 39
Nakşî, 13, 1092, 1207; (dervişleri), 1308; (sırrı), 433; (şeyhi), XLI
Nakşî–Ahrârî meşihatı, XXIX
Nakşibendilik, XVIII; (neşesi), XXXII
Nakşî–Hâlidî, XXIX, XVIII, XLII
Nakşîler, 1084
Nakşî-Müceddidî, XXIX
nâle, 23, 203; (-i derd ü dil), 458
nâ-mahrem, 27
namâz-ı bâ-niyâz, 283
nâme (-i a'mâl), 1045, 1048, 1049; (-i ahvâl), 1044; (-i siyâh), 1045, 104
Namık Paşa, 1595
nane suyu, 112
Napolyon çizme, 456
nâr, 113, 228; (-ı aşk), 96, 117, 360, 644, 1459; (-ı aşk-ı İbrahim-veş), 81; (-ı aşk u muhabbet), 798 ; (-ı azîm-i cesîm), 423; (-ı cahîm), 644; (-ı cehennem), 487; (-ı cehîm), 677; (-ı handân), 29; -ı hicrân, 219; (-ı ma'âsî), 20; (-ı muhabbet), 425; (nâr-ı Nemrûd), 96; (-ı nîrân), 219
nargile, XIV, 339, 368, 376, 581, 582, 584, 585, 610
Narmanlı Câmi'-i şerîfi, 431, 452
nârnâr-ı firâkın sûzişi, 1087
Nâs (sûresi), 1488
Nasârâ keferesi, 293, 1242, 1461
Nasr (sûresi), 1488
Nasranî dini, 280
nâsût, 277
nâvek, 70
nây, 1457; (-ı cedîd), 1038; (-ı cedîd resim), 1036, 1037; (-ı nevâ-sâz-ı muhabbet), 316; (u kudûm), 353
nâyet-i ulûhiyyet, 748
nâyî, 23
naz, 283; (u istiğna hilkati), 95
nazar, 44, 338; (-ı agyâr), 214; (-ı Hak), 390; (-ı hakîkat-bîn), 75; (-ı Hazret-i Mevlânâ), 317; (-ı inâyet), 874; (-ı inâyet eylemek), 670; (-ı kâmil), 1262; (-ı kimyâ-eser), 394, 477, 506, 772, 798, 1142; (-ı kimyâ-yı kudsiyye), 801; (-ı merhamet), 137; (-ı mürşidâne), 1075; (-ı rabbânî), 276; (-ı Rabbü'l-âlemîn), 51; (-ı rahmet-i ma'neviyye), 875; (-ı şehvet), 226; (-ı teveccühât-ı kudsiyye), 500; (boncuğu), 1102; (isabet etme), XVI; (ve tecelli), 43
nazar-gâh-ı ilâhî, 8, 9
nâzır ve mütecellî ol(mak), 44
Nâzif Beyefendi (Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Nüfus Kalemi ketebesinden), 541, 542, 543, 544, 864, 867
Nâzif Paşa (Halep Kumandanı), 562, 582
Nazime Sultan, XLI
Nazmi Efendi (Müdür), XVI, XVII, 184, 185, 1438, 1439, 1440
Nebe' (sûresi), 1488
Nebî, 5, 37, 59, 73, 76, 78, 79, 222, 310; (-i zî-şân), 215; (-i âlî-şân), 229; (-i Ekrem), 246, 255, 273; (-i kerîm), 78; (-i Muhterem), 10, 988; (-i müctebâ), 227; (-i mürsel, 37); (-i pür-ihsân), 255; (-i zî-kerem), 79; (-i zî-şân), 255; (-i zîşân), 273
necâşî (Habeş hükümdarı), 1249
necât-ı sermediyye, 282
Neccâr Abdurrahman Kalfa (Erzincanlı), 630;

Necib Efendi (Muhasebeci), 1769, 1770, 1771, 1772, 1773, 1775, 1776, 1777, 1787, 1801, 1812, 1813, 1822, 1825
Necmeddin Gaytî, 228
Necmeddin Kübrâ, 227
necm-i râbıtâ-yı âlî, 429
Necmu'l-Kur'ân fî Butûni'l-Kur'ân, 264
nedîm-i hidâyet, 683
nedimler, 651
nefehât (-ı ilâhiyye), 75, 1462, 1481, 1483, 1725; (-ı mukaddese), 1035, 1036; (-ı nesâyim-i kerâmât-ı Mevlânâ), 923; (-ı rabbânî), 23
neferât-ı askeriyye, 722
nefes (-i akdes-i ehadiyyet), 1005; (-i rahmâni), 1264, 1268, 1508, 1510, 1511; (-i Rahmâniye), 348, 1036, 1268, 1481; (-i rahmâniyye-i ma'neviyye), 1035
nefha (-i Hak), 23; (-i ilâhiyye), 348; (-i rahmâniyye), 1268
nefha (-i ilâhî), 874; (-i rabbânî), 962
nefh-ı sûr, 873
nefh-i nâkûr, 203
nefir, 23
nefîr-i aşk boruları, 799
nefis (Rusya imparatoru makamında iklîm-i vücûda hakim ve kumandan), 1470
nefis, 613, 665, 723, 1258; (ve şeytan), 785
Nefise Hanım, 82
nefisten gelen hatıra, 648
nefs, 19, 129, 647, 653, 655, 667, 672, 676, 683, 1503, 1504; (-i adûnun ejdehâsı), 465; (-i emmâre), 127, 335, 336, 471, 643, 646, 672, 673, 674, 679, 790, 1115, 1470, 1724; (-i emmâre-i ehl-i ukbâ), 675; (-i emmâre-i şûm), 855; (-i emmârelik), 613; (-i emr), 1265; (-i insânî), 1510, 1511; (-i kâmile), 666, 679; (-i kelb), 682; (-i külliye), 1504, 1505; (-i külliye-i insâniyye), 1502; (-i levvâme), 644, 646, 672, 675, 679, 681; (-i levvâme-i ehl-i dünyâ), 674; (-i levvâme-i ehl-i ukbâ), 676; (-i makâm-ı kuds), 672; (-i marziyye), 672; (-i mutma'inne), 30, 127, 645, 646, 647, 659, 672, 678, 688; (-i mülhime), 644, 646, 647, 648, 655, 659, 672, 683, 684, 688; (-i mülhime-i ehl-i ukbâ), 676; (-i mülhime-i mübâreke), 676, 685; (-i nâtıka), 240, 656, 693, 1500, 1501; (-i nâtıka-yı külliye), 1521; (-i nefîs), 640, 656; (-i nefîs-i mutmai'nne), 965; (-i râziye), 672; (-i şehevâniyye), 1501, 1502; (-i şeytân çölleri), 965; (-i şûm), 643, 663, 664, 668, 669, 674, 675, 680, 682, 858, 911; (-i vâhid), 79; (ü hevâ), 240, 258, 280
nefsâniyet, 54, 690
nefsü'l-levvâme, 644
nefy (-i havâtır), 649, 650, 662; (-i havâtır eylemek), 641; (-i isbât), 275, 656, 657; (ü fenâ), 40; (ü fenâ mertebesi), 40; (-i ma'nevî), 625; (-i mâsivâ), 649; (ü ispat), 275, 276, 641, 642; (ü tard), 370
nehâfet, 91
nehr-i Fırat, 501, 502
nehy-i ilâhî, 915
Neîchvang beldesi, 1401
Nemçe posta vapuru, 795, 796, 878
Nemçe postası, 408
Nemrut, 1249
neseb-i ma'neviyye, 1055
Neseî, 310
neş'e (-i aşk), 264; (-i aşk u muhabbet), 219, 1109, 1198; (-i dil), 211; (-i dünyevî), 25; (-i sânî), 536; (-i ûlâ), 536; (-i tecelliyât), 595
neş'et (-i dünyeviyye), 1260; (-i insâniyye), 1258
neş'et-i elest, 682
neş'e-yâb-ı diller, 314
Neşât, 949

Neşet Paşa, 979, 980
neşr ü i'lân-ı tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriye, 431
neşr-i ulûm, 605
neşve-i rûh-efzâ, 234
Nevhatu'l-Uşşâk, XIII, XLIX, Ll, 137, 180, 1067
nevm 1403; (-i gaflet), 363, 535, 676; (hâli), 33, 62
ney, XX, XXI, XXIX, XLV, 17, 23, 25, 26, 199, 202, 203, 243, 314, 315, 317, 367, 370, 371, 430, 435, 862, 1022, 1035, 1036, 1037, 1038, 1060, 1084, 1137, 1192, 1287, 1462, 1470, 1477, 1481, 1483, 1638; (meşk etmek), 317; (meşki), 371; (-i pür-nevâ), 627; (ü tambur), 113
Neyde İzâle-i Su'ûbet, 1037
neyin (nagamâtı), 26; (perdeleri), 1037; (perdelerini tebdil), 1036; (taksimi), 862
Neyzen Hafız Tevfik (Musika-i Hümâyûn Hademelerinden), 1038
neyzen, XXI, XXIX, 198, 317, 367, 627, 1037; (dede efendi), 202
neyzenbaşı, 1153
neyzenlerin demlenmesi, 202
nezd (-i âlî-i mürşid-i ekrem), 1022; (-i Cenâb-ı Risâlet-penâhî), 1000; (ü kurb-i gavsiyye), 725; (-i mürşidâne), 353
nezr-i cân u dil et(mek), 306
nısf-ı şa'bân, 1023
ni'am (-ı ilâhiyye), 245, 1092; (-i ilâhiyye-i nâ-mütenâhiyye), 1092;(-ı tecelliyât), 231; (-ı zâhir ü bâtın), 402
nidâ-yı yâ-hû, 319
nifak, 690
nigâh-ı rahm, 108
nigehbân, 65
Nihad Efendi (Nüfus Mümeyyizi), 552, 894, 1767
nihâl-i gonca-i ruhsâr, 108; (-i tevbe), 575
nihavent (makam), 1037
nihâyet-i sulûk, 18
nîk ü bed, 25
nikâb, 33; (ve perde), 129
nikâh 961; (cemiyeti), 99, 1763; (şerbet[i]), 475; (-ı zâhir), 963
nikâhât-ı hamse-i ilâhiyye, 963
Nikolaki Bey (Miralay-tabib), 807, 808
Nîl, 368, 1174
nisan yağmuru, 126
nisâr-ı mâl u câh, 576
nisbet (-i bâtıne), 1508; (-i ma'neviyye), 881, 897, 1026, 1055
niseb (-i asliyye), 1509; (-i rabbâniye), 1509
nispet, 641
nişan, 58, 991, 993
nişancı, 18; (taburları), 13
nişâne-i aşk u muhabbet, 243
nişân-ı âlî-i Osmaniyye, 1203
Nişanî Baba (Kemanî), 1481
niyâz (-ı ma'neviyye), 922; (-ı ma'neviyye-i fakîrîy), 1132; (ve himmet-i ma'nevî), 779
Niyazi Beyefendi (Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiye Başkâtibi), 931, 932
Niyazi Efendi (Beylikçi), 17, 487, 565
Niyazî-i Mısrî, 220
niyet, 957; (-i fâside), 663; (-i hulûs), 597; (-i mürşidâne), 483
niyyet-i hayriyye, 22
Nizâm (-ı Cedîd), XI, 83; (dairesi), 946
Nizamiye 715; (Evrak Odası), 952; (hazinesi), 955; (On Üçüncü Alayın İkinci Taburu), 1197; (ve redif alay ve taburların evrâk-ı hesâbiyesi), 1121 (yoklama kalemi), 891; (Yoklaması mümeyyiz[i]), 543
Nizamname (Mekâtib-i Rüşdiye Nezâreti nizamnamesi), XIII
nokta (-i ehadiyyet), 207; (-i pergâr-ı aşk), 306 ; (-ı vahdet), 641, 650, 655, 657, 960; (-i vahdet esrarı), 659

nöbet şekeri, 1305
Nuçi (Japon general), 1398, 1399, 1402
Nuh, 11, 51, 1233, 1249, 1561
Nuhkuyusu, 186, 531
Nûh-veş, 108
nukâş (-ı kâinât), 25; (u suver), 207
Numan Efendi (Hoca), XIV, XV, 181, 182, 439, 451
Numçe, 1402
nur, 22, 38, 59, 60, 64, 273; (-ı a'zam), 273, 458; (-ı âfitâb-ı aşk), 290; (-ı akdes-i feyz-i Vedûd), 824; (-ı akl), 64, 280; (-ı âlem-tâb-ı zât-ı vâcibü'l-vücûd), 273; (-ı âlî), 38; (-ı aşk), 233, 279, 289; (-ı aşk-ı ilâhiyye), 289; (-ı azîm), 59; (-ı basît), 266; (-ı bâtın), 52; (-ı bâtın-ı Mustafâ), 1095; (-ı cânân), 89; (-ı celâl), 72; (-ı cemâl), 240; (-ı Cenâb-ı Risâlet), 1076; (-ı dil ü dîdâr-ı aşk), 307; (-ı ehadiyyet), 253, 273; (-ı Fahr-i kâinât), 650; (-ı feyz-i tecellî-i cemâl-i lâ-yezâlî), 824; (-ı firâset), 1337; (-ı Hak), 7, 113; (-ı idrâk), 252; (-ı ilâhî), 54, 241, 266, 337, 762, 997, 1341, 1434, 1462, 1750; (-ı ilâhî sefası), 245; (-ı ilâhi), 303; (-ı ilâhiyye), 1460, 1481, 1519; (-ı îmân), 254, 256, 689; (-ı irfân), 275, 278, 641, 649, 665; (-ı kibriyâ), 1460; (-ı kuds), 253, 274; (-ı ma'rifet), 627; (-ı ma'rifetullâh), 15; (-ı mahz), 54; (-ı merşûşe), 304; (-ı mişkât-ı ruh), 4; (-ı Muhammed), 464; (-ı Muhammedî), 683, 1240; (-ı münîr), 53; (-ı pâk), 53; (-ı rabbânî), 61; (-ı siyâh-ı ilâhi), 994; (-ı sûr), 25; (-ı tecellâ), 467; (-ı tecellî), 258, 997, 1004; (-ı tecellî-i Hak), 391; (-ı tecellî-i ilâhî), 245, 258, 396, 1671; (-ı tecellî ve ziyâ), 1105; (-ı tecelliyât-ı ilâhî), 584; (-ı tecelliyât-ı ilâhiyye), 578, (-ı vech-i pâk), 275; (-ı vücûd-ı Mutlak), 35; (-ı zamîr), 266; (-ı zât), 209, 257, 262, 275, 670, 1739, 1750; (-ı zikr), 650, 681; (-ı zuhûr), 266; (u rûz), 64; (u ziyâ), 8, 9; (u ziyâ-yı ma'nevî), 1074
nûrâniyet, 41, 52, 347; (-i rûh), 1503
Nuri Bey (Levazım Birinci Şube Mümeyyizi), 969, 970, 971, 973, 989, 990, 1056, 1073, 1207, 1209, 1414, 1419, 1420, 1421, 1428, 1485, 1487, 1488, 1782, 1783, 1787, 1788, 1789
Nuri Efendi (Nizamiye Yoklamacısı), 552, 588, 733, 734, 1014
Nuriye Hanım (Aşçı Dede'nin eşinin süt kızı), 1302
nûru'l-envâr, 1350, 1738
Nuruosmaniye Câmi'-i şerîfi, 936
nusret (-i aşk), 279; (-i ilâhiyye), 977, 1390; (ü muzafferiyet-i ilâhiyyye), 982
nutk (-ı Âlî), 612; (-ı âlî ve irâde-i Cenâb-ı Mevlânâ), 861; (-ı Hazret-i Gavs-ı A'zam), 560; (-ı ma'neviyye), 362; (-ı mürşidâne), 927, 1015; (-ı şerîf), 368, 424, 879
nübüvvet, 6, 37, 186; (ü risâlet), 37
nücebâ, 1543
nücûm (-ı esmâ-yı ilâhiyye), 1340; (-ı sevâbit), 1325
nücûm, 31
nüfûs (-ı müştâkân), 37; (kalemi), 518; (-ı nâtıka âlemi), 1263
nüh felek, XXIX
nühûl, 91
nükabâ-i ricâlü'l-mennân, 1544
nükât-ı tevhîd, 1354
nükte-i tevhîd ve ittihad, 33
nüsha, (-i bedî'a-i ilm ü irfân), 264; (-i ehlullâh), 688; (-i ilâhî), 72; (-i kübrâ-yı ilm ü irfân), 264; (yapma[k]), 125; (yazdır[mak]), 125

nüzûl-i İsa, 1249

O

ocak, XLIII
Odacı, 449
Odalariçi (yer adı), 1307
ok, 70, 1244
Oko (Japon general), 1398, 1401, 1402
Oltu, 461; (kazası), 446
on iki imam aşkına, 923, 1015
on iki tarîkin pîrleri, 742
on ikiler, 1283
on sekiz bin âlem, 313, 640, 683
on sekiz bin avâlim, 1460
Ordu (-yı hümâyûn), 335, 343, 483, 546, 1285; (-yı hümâyûn deposu), 955; (-yı Hümâyûnlar Levazım Daireleri), 866, 889; (-yı Hümâyûn matbası), 955; (-yı Hümâyûn Müşiriyeti), 326; (-yı Hümâyûnlar Levazım Daireleri), XL; (defterdarı), 324; (meclisi), 430; (Ruznamçe Kalemi), XVI, 184, 1764, 1765, 1823
Orta oyunu, 535
Ortaköy (Edirne), XXXIX, 797, 800, 807, 808, 812, 904, 971, 1018, 1287, 1294, 1450
Osman (Hz. Ali'nin oğlu), 706
Osman Bey (Kaymakam), XVIII, XX, 185, 186, 187, 190, 191, 192, 193, 195, 196, 197, 199, 201, 316, 317, 329, 483, 799, 800, 806, 808, 828, 830, 831, 832, 833, 1456
Osman Dede (türbesi, Şehzadebaşı'nda), 862
Osman Efendi (Hoca), XXXXIX, 356, 382, 439, 451, 518, 521
Osman Efendi (Münzevi), XXVI, 339
Osman Efendi (Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi), 1598, 1716, 1773
Osman Paşa (Müşir Vekili), 763, 769, 775, 1112
Osman Salahaddin, 1506
Osmanlı–Rus Savaşı, XVII, XXV, XXXVI, XXV, XXXVIII
Osmanlı, XXIX, XLIII, 384, 629; (askeri), 979; (Bankası), XLII; (bataryaları), 979; (bürokrasisi), XLI; (Devleti), XLIII; (kahramanı), 942; (kuvvetleri), XXV; (lirası), XX, 609, 838, 843, 878, 933, 942, 997, 999, 1000, 1012, 1171, 1175, 1804, 1812, 1813, 1814; (ordusu), 978
Osmanlılar, 977, 979
Osmanlılar, XLIII
otak, (-ı Cenâb-ı Fehmi), 468; (-ı Leylâ), 575
Otakçılar (Eyüp Sultan'da), 1133
otuz cüz, 521
Oyama (Mareşal, Japon ordusu başkumandanı), 1404, 1406
oyma kâğıt, XII, 84
oyuncu başı, 535

Ö

öd ağacı, 352, 371
ölmeden evvel ölmek, 687
"Ölüm geldi cihana baş ağrısı bahane", 1816
ölümün nevileri: Gaffâr elinde, küffâr elinde, nefs-i emmâre elinde), 906
Ömer (Hz. Ali'nin oğlu), 706
Ömer (Hz. Hasan'ın oğlu), 707
Ömer (kahveci), 1776
Ömer Efendi (Hoca), 502
Ömer Eşref (İmam Zeynelabidin'in oğlu), 707
Ömer ibnu'l-Fârıd, 1503
Ömer Paşa (Ordu Kumandanı), XVII, XLI, 185, 901
ömr-i mürşidâne, 847; (ü âfiyet-i mürşidâne), 801
Örücülerbaşı, 195

P

pâ-ber-câ-yı aşk u niyâz, 232
padişâh, XV, 79, 86; (-ı âlem-i ervâh), 965; (-ı Çin), 75; (-ı dîn-i İslâm), 584; (-ı dîn-i İslâm), 12; (-ı dü âlem), 352; (-ı hakîkat), 80, 118; (-ı İslâm), 940; (-ı kerîm), 79; (-ı muktedir), 56; (-ı rûhânî), 964; (cenazesi), 87
pak, 56
palaska, 977
palto, 1530
pâ-nihâde-i aşk ol (mak), 359
pantolon, XVIII, 193, 407, 408, 409, 536, 988, 1124
papa, 1294
papaz, 364, 465
papazın kalpağı, 465
papazlar, 364
papuç, XVIII, 193
Paris Muahedesi, XXVI
Pascal kruvazörü (Fransa), 1392
paşa, XXXI, 18, 85; (elbisesi), 535
paşalar, 85, 541
paşazade, XIV
patlıcan dolması, 1432
pâye-i aşk, 135, 219
pây-ı rızâ, 47
payton, 862
pazar (-ı uşşâk), 1093; (ziyaretleri), XXII
peder-i ma'nevî, 782, 1083
penâyir, 444
pençe (-i muhabbet), 902; (-i savlet ü şiddet), 211
perde (ney), 1037
perde, 208; (-i hafâ), 1087; (-i hakîkat), 1481; (-i hicâb), 196, 202, 344, 345, 459; (-i ismet), 874; (-i ketm-i adem), 208; (-i ma'nâ), 28(-i vücûd), 1086
"Perde kurdum şem'a yaktım, gösterem zıll-ı hayâl.", 1670
perr u bâl-i aşk, 307
pertev (-i aşk), 225, 276; (-i ehadiyyet-i ıtlâkıyye), 296, 297, 301; (-i ehadiyyet-i ıtlâkiyye), 287; (-i hâss-ı mutlak), 294; (-i ilâhî), 256; (ü envâr), 39
pertev-nisâr-ı füyûzât-ı ma'nevî, 923
pervâne, 95
pervâne-veş, 96, 97, 113
pervâz (-ı deryâ-yı aşk olmak), 1102; (-ı huzûr-ı Hak olmak), 473
peşgir, 1195
peşrev, 1037, 1204; (çalmak), 1204
peştamal, 934
Petersburg, 1399
Petropavlovsk zırhlısı, 1392
peygamberân-ı zî-şân, 624
Peykeci Mahmud Ağa, 537
peymâne-i aşk-ı ilâhî, 358
peynir, 606, 870, 871
peynirli pide, 1207
peyrev-i feyz-ictihâd, 822
pilâv, 320, 1792
pîr, 666, 667; (-i aşk), 107, 110; (-ı izâm), 1389; (-i dest-gîr [Mevlânâ]), 287; (-i fânî), 626, 723, 850; (-i hâkânî), 639; (-i hakîkat), 678; (-i kâmil), 668, 774, 1492, 1494; (-i kâmil himmeti), 680; (Mevlânâ), 1156; (-i mugân), 202, 774; (-i rûşen-i zamîr Ya'kûb), 270; (-i tarîk), 774; (-i tarîkat), 665
Pir Yakub, 269
pîrâhen-i vücûd, 25
pîrâmen-i serâ-perde-i celâl, 135
pîrân (-ı ızâm), 183, 201, 355, 600, 609, 615, 637, 741, 742, 767, 875, 959, 988, 1062, 1766, 1811; (-ı ızâm hazerâtı), 833; (-ı kirâm), 492; (-ı tarîkat-ı aliyye), 17
Pire (Yunan iskelesi), 999
pirinç, 870, 1080, 1356, 1357

pîşvâ (-yı erbâb-ı tarîkat), 1024; (-yı evliyâ), 402; (-yı hâst-gârân-ı fevz ü hüdâ), 819; (-yı sâlikân), 636
piyade, 13, 18; (Dairesi Üçüncü Şubesi), 1131; (kışla-i hümayunu), 1356; (kışlası), 1321
piyâle, 1084
poliçe, 525, 1397
polis, 703
politika-i zamaniyye, 1163
Port Said, 1017
Port-Arthur, 1388, 1392, 1393, 1394, 1398, 1399, 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 1405; (filosu), 1392
post, XXI, XXIV, XXXIII, XLV, 35, 47, 76, 198, 200, 319, 330, 331, 497, 564, 792, 830, 838, 866, 913, 922, 954, 1034, 1036, 1059, 1075, 1169, 1183; (çekişmeleri), XLV; (duası), 1060; (müdüriyeti), 955; (ve telgraf Şubesi), 1396
posta, 1783
postacı, 480
postahane, 954, 955, 1164
postnişin, XVII, XX, XXIV, XLII, 186, 198, 202, 502, 725, 1023, 1061; 1136, 1154, 1194; (-i irşâdî), 921; (makamı), XXVII
postnişinlik, XXII, XLV, 1160, 1163
pûlâd tepsi, 1290

R

rabıta, XX, XXVIII, XXX, 196, 309, 340, 341, 346, 356, 361, 365, 376, 381, 382, 384, 390, 392, 403, 405, 420, 442, 554, 555, 580, 595, 596, 602, 619, 620, 628, 771, 810, 828, 843, 846, 848, 849, 853, 864, 905, 932, 935, 1193, 1197, 1307, 1449, 1664; (-ı ezeliyye), 821; (-ı gavsiyyet), 778; (-i kalb), 1161; (-i kalbiyye), 1138; (-ı mürşid-i Hak), 351; (-ı şerîf), 422, 554, 1209, 1301; (-ı şerîfe), 530; (et[mek]), 114, 748, 783; (ve murakabe), 580, 582, 585; (ve tavassut), 602; (ve teveccüh), 346, 392, 399, 405, 412, 451, 474, 501, 603, 1145, 1306, 1332, 1471
râbıta-dâr-ı dergâh, 820
rabıtaya al[mak]), 487, 554
Rabig, 1007
rabt-ı kalb-i ihlâs, 823
Ragıb Beyefendi (Edirne Defterdarı), 1145
Râgıb el-Isfahânî, 11
râh (-ı aşk), 96, 126; (-ı aşk-ı felâh), 957; (-ı cânân), 190; (-ı fenâ-yı tergîb etmek), 642; (-ı Hak), 33, 466; (-ı hakîkat), XLIX, 32; (-ı şerî'at), 9; (-ı visâl), 285, 306
râhat (-ı cân), 245; (-ı rûh), 42, 347
rahle, XIV, 89, 112, 181
Rahmân, 283
rahmâniyyûn, 1543
rahmet, 91, 92; (-i gavsiyye), 1188; (-i hâs), 293; (-i hâss), 271; (-i hâss-ı nûr-ı Yezdânî), 269; (-i hâsse-i ilâhiye), 293; (-i ilâhiyye), 605, 771, 804, 805, 997; (-i nûr-ı Yezdânî), 269; (-i rabbâniyye), 1092; (-i vâsi'a-i subhâniyye), 820; (ü magfiret-i ilâhiyye), 631, 698, 709; (ü magfiret-i Yezdân), 805
rahm-ı mâder, 36
Rahmi Bey, 531
rakip, 102, 109, 110, 130
raks, 350, 1627; (-ı mestâne), 322; (etmek), 1022, 1077; (u cümbüş), 608; (u sema), 435, 449, 486, 1039, 1057, 1463, 1481, 1506; (u sema derecesine gelmek), 703
ramazân, 87, 463, 522, 528, 546, 867, 870, 1033; (-ı şerîf), 87, 120, 322, 331,

356, 361, 362, 384, 438, 445, 452, 472, 500, 506, 507, 508, 518, 522, 527, 538, 540, 589, 592, 593, 595, 596, 597, 632, 706, 777, 778, 808, 809, 811, 827, 829, 831, 832, 853, 870, 871, 872, 875, 898, 915, 928, 951, 953, 974, 988, 997, 999, 1000, 1001, 1033, 1054, 1072, 1073, 1114; (bayramı), 1214; (günü), 440; (iftarı), 1121; (tebriği), 522
ramazâniye, 356
Rami Beyefendi (Muhâsebât-ı Umûmiyye Dairesi Reîs-i sânîsi), 811, 812, 833, 863, 866, 881, 901, 1495, 1586
Rasim Efendi (Levazım Üçüncü şubesi Müdür Mu'âvin-i evveli), 947, 984, 990
Rasim Efendi (Vezne Müdürü), 1812
Râşid Efendi (Nizamiye Muhasebecisi), 549
Rauf Paşa (Bosna ve Hersek Umum Kumandanı), 1112
ravza, 9; (-i cenâb u huzûr-ı Yezdân [bâğ-ı fenâ]), 687; (-i mutahhara), XLIII, XLIV, 719, 996, 1003, 1005, 1021, 1092, 1766; (-i mutahhara'nın mumları), 1004; (-i Nebî), XLIII
Ravzu'l-ahyâr, 283
Ravzu'l-ihtiyâr, 256
râyât-ı Osmaniyye, 981
râyiha (-ı Hak) 485; (-i ilâhî) 962; (-i tayyibe), 828, 910, 962: (tayyibe-i mübâreke ve kudsiyye), 812
râz-ı muhabbet, 316
râziye, 1501; (-i kalb etmek), 660
re'âyâ-yı mülk, 134
Rebî' bin Enes, 1325
rebve, 530
Receb Efendi (Müstahdem), 1068, 1070
recebiyyûn, 1544
recül (-i kâmil), 1545; (-i vâhid), 1545
reçel, 500, 871
redd-i selâm, 201
redif 715; (dairesi), 722, 723; (yoklama sınf-ı evveli), 549; (yoklamacılık), 546; (yoklamacısı), XXXV, XXXVI, 549; (yoklaması), 551, 552
Redif Topçu Alayı, XXX
ref'-i alâyık-ı şehevâniyye, 305
refref, 1103; (-i aşk), 89, 1103, 1460, 1477
reh (-i huld), 100; 8-i Leylâ), 107; (-i Mecnûn), 101
rehber (-i ehl-i kerâmet), 402; (-i sa'âdet-peyker [aşk]), 258
rehîn-i hidâyet, 286
reh-neverd-i âlem-i kudsî-i illiyyîn, 825
reh-nümâ (-yı âşık), 339; (-yı erbâb-ı irfân), 636; (-yı sâlikân-ı râh-ı Hudâ), 819
Reîs (-i Aklâm-ı Askeriyye), XLV; (-i Meclis), 349, 353, 364, 429, 437, 518, 540, 546
reji idaresi ziraat kitabeti, 1804
remiz, 26
remz (-i sa'âdet), 379; (-i işâret-i ma'neviyye), 956; (-i sırr-ı alleme'l-esmâ), 457; (ü işaret), 960, 965, 970, 982, 983, 984, 1035, 1068, 1072, 1080, 1082, 1086, 1087, 1088, 1093, 1160; (ü işâret-i aliyye), 1098; (ü işâret-i ma'nevî), 1140, 1300; (ü işâret-i ma'neviyye), 867, 944, 954, 970, 1022, 1141, 1412, 1737, 1776, 1780
Remzi Efendi (Mevlevî), 922, 996
renc (-i hicr-i yâr), 213; (ü iftikâr), 215
reng 35; (-i bîrûn), 23; (-i mâsivâ), 240
renler, 1600
re'si bî-tâb, 190
re's-i sa'âdet, 413
resm (-i âyîn-i Mevlevî), 721; (-i sehâ), 43; (-i selâm icra eyle[mek]), 187; (-i uşşâk), 106; (-i tebrik), 1085
resmî hoca efendiler, 343
Resûlu's-sakaleyn, 592
Reşad Beyefendi (Şeyhülislâm Sadeddin Efendi mahdumu), 919

reşâşe-i envâr-ı celâl, 211
reşha-pâş-ı sâha-i iz'ân, 822
Reşid Efendi (sınf-ı sânî), 809, 810, 832
Reşid Paşa (Sadrazam), 85,121, 412
Reşîduddin-i Fenâyî, 1186
Revâncı-zâde, 96
revani, 118, 119
revâyih (-i ma'nevî ve rûhânî), 962; (-i suverî), 962
Reyhâne (Hz. Peygamber'in cariyesi), 1253
rezm-gâh (-ı aşk), 249; (-ı aşk u muhabbet), 281; (-ı sülûk), 258
Rıfat Bey (Kaymakam), 608, 732, 894, 1013, 1014, 1016, 1017
rızâ (-yı Bârî), 241; (-yı Hakk), 402, 653; (-yı ilâhî), 828; (-yı ilâhiyye), 709; (-yı ma'nevî), 820 ; (-yı maşûk), 282; (-yı Mevlâ), 663, 676, 679, 681; (-yı mürşidâne), 474; (-yı şerîf), 596
Rıza (İmam Musa Kazım'ın oğlu), 707
Rızâ (şair), 7
Rıza Beyefendi (Şube Müdürü Alay Emini), 714, 726, 730, 809, 832, 833, 843, 853, 854, 871, 901, 1018, 1065, 1286
Rıza Efendi (Jurnal Müdürü), 552
Rıza Paşa (Levazım Reisi), 1557, 1590, 1811, 1813
Rıza Paşa (Serasker), 84, 85, 86, 325, 432, 526, 543, 546, 547, 549, 550, 562, 866, 888, 940, 1113, 1283
Rızâullâh, 648, 662, 673; (sırrı), 654
rızk (-ı ma'nevî), 975, 1161; (-ı ma'neviyye), 1161; (-ı ma'nevî ü zâhirî), 1092
ribât-ı fânî-i gayr-ı nihân, 820
ric'at (-ı gavsiyye), 574; (ve avdet-i gavsiyye), 568, 569
ricâl, 38, 660, 662; (-i abdâl-ı seb'a makamı), 754, 755; (-i aynü't-tahkîm ve'z-zevâid), 1543; (-i bâtın), 1533, 1553; (-i eyyâm-ı sitte), 1543, 1548; (-ü'l-feth), 1544; (-i gayb), 500, 774, 873, 953, 1409, 1462, 1492, 1535; (-ü'l-gınâ), 1543; (-i ilâhiyye), 1543; (-ü'l-iştiyâk), 1543, 1548; (-ü'l-kuvvet), 1543, 1550; (-ü't-tahtı'l-esfel), 1549; (-i sâhib-i kemâl), 1552; (-i seb'a), 65; (-i seb'a makamı), 767
ricâlullâh, 38, 59, 269, 280, 660, 1543, 1544, 1545, 1549, 1550, 1552, 1569, 1581; (ordusu), 1534
rikâb-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhî, 17
rind, 691
rint, 1079
Risâle (Kuşeyrî), 618
risale, XLIX; (-i Ahvâl-i Aşçı Dede), XLIX, 21, 1332; (-i aşk), 1093; (-i Kuşeyrî), 233; (-i Kuşeyriyye), 268; (-i ma'rifetü'n-nefs), 640; (-i Tercüme-i Ahvâl-i Aşçı Dede-i Nakşî Mevlevî), XLIX; (-i Tercümetü'l-Hakâyıkı'l-hakîkat), XLVIII; (-i Tercümetü'l-hakâyıku'l-hakîkat), XLIX; (-i Tercümetü'l-Hakâyıkı'l-Hakîkiyye), 637
risâlet, 6, 37
rişte (-i muhabbet), 112; (-i zülf), 108
riya, 644, 655, 690, 875; (zünnârı), 360
riyâzât (-ı şâkka), 681; (u tâ'ât), 205
riyazet, 262, 373, 575, 641
roman, 810
romatizma, 827
Ronkovski, 1405
rovelver, 1438
rub'iye Osmanlı altınları, 551
rubûbiyyet, 291
Rufâî, 1084; (dergâhı), XII, 88
Rufâîler, 1084
Ruh (Âl-i Osman padişahı), 1470
ruh, 19, 41, 42, 43, 47, 51, 53, 69, 76, 97, 102, 129, 203, 207, 228, 248, 613, 670, 643, 656, 962, 1093, 1258, 1505, 1726, 1727; (-ı a'zam), 32, 39, 58, 71, 1502, 1505; (-ı a'zam-ı Muhammedî),

1233; (-ı âlem), 31; (-ı bedenî), 687; (-ı ekrem), 71; (-ı fânî), 253; (-ı hayât), 612; (-ı hayvânî), 220, 242, 348, 1500, 1501; (-ı Hazret-i Risâlet-penâhî), 453; (-ı insânî), 227, 1501; (-ı izâfî), 687; (-ı kâmil), 38; (-ı kuds), 641, 643; (-ı kudsî), 640, 657; (-ı kudsiyye), 392, 553, 554, 555, 567, 581, 582, 585, 595, 948; (-ı kudsiyye-i mutahhara), 598; (-ı kudsiyye-i pür-fütûh), 620; (-ı lâlhûtî), 220; (-i mahbûbân), 1057; (-ı mahlûk), 253; (-ı mu'abbir), 52; (-ı Muhammed), 1517; (-ı Muhammedî), 25, 1502; (-ı mukaddese-i gavsiyye), 567; (-ı mukaddese-i mutahhara), 592; (-ı mürşidâne), 1015; (-ı pür-envâr), 1097; (-ı pür-fütûh), 220; (-ı pür-futûh-ı andelîb), 136; ; (-ı kudsiyye (-ı pür-fütûh-ı kudsiye), 1022; (-ı pür-fütûh-ı mukaddese), 1029; (-ı revân), 96, 613; (-ı revânî), 612, 656; (-ı revânî ve hayvânî), 687; (-ı sânî), 656; (-ı sultânî), 656; (-ı ulvî), 220

ruhanî, 34, 41, 49, 50, 91, 116, 346, 347; (ve cismanî vücut), 661

ruhâniyyet, 34, 41, 52, 54, 338, 347, 687; (-i aliyye), 361, 584, 599, 831; (-i "Azrâîl"), 1547; (-î "Cebrâîl"), 1547; (-i Cenâb-ı Nebevî), 361; (-i Cenâb-ı Risâlet-penâh), 20, 388; (-i Cenâb-ı Risâlet-penâhî), 10; (-i gavsiyye), 578; (-i Hazret-i Mevlânâ), 317; (-i Hazret-i Mevlânâ-yı Rûmî), 1277; (-i Hazret-i Nebevî), 493; (-i Hazret-i Pîr), 1032; (-i Hazret-i şems), 978; (-i kudsiyye), 361, 372, 492, 588, 592, 636, 638, 719, 755, 814, 864, 914, 948, 975, 977, 982, 983, 987, 1022, 1024, 1028, 1034, 1039, 1099, 1140, 1390; (-i kudsiyye-i Cenâb-ı Fehmi), 588; (-i ma'nevî), 544; (-i "Mîkâîl"), 1547; (-i mukaddese), 1035; (-i nebeviyye), 823; (-i risâlet-penâh), 361; (ü imdâd-ı gavsiyye), 929; (ü teveccühât-ı kudsiyye), 601

Rûhî'l-beyân, 292

Rûhî-i Bagdâdî, 800

ruhsat (-ı ma'neviyye), 608, 711, 727, 815, 942, 1160, 1173, 1175, 1292, 1387; (-ı mürşidâne), 394; (u işâret-i ma'neviyye), 1021; (ve hilâfet al[mak]), 431; (ve izn-i ma'nevî), 732

Rûhu'l-Beyân, XLVII, XLVIII, 11, 636, 637, 813, 814, 1313, 1326, 1764

rûhu'l-ervâh, 253, 1350, 1738

rûhu'l-kuds, 97, 253, 654, 656

ruhun aslı ve zatı, 39

rukabâ, 101

Rukayye (Hz. Peygamber'in kızı), 1254

Rum, 6, 612, 688, 1596

Rumeli, XXXVII, 324, 560, 639, 942, 1613; (ahalisi), 1438; (ordusu), XVII; (Ordusu Defterdarı), XXV; (tarafı), 1771

Rumelihisarı, 1771

rumûz (ı enbiyâyı), 943; (-ı evliyâ), 996; (-ı ledünnî), 1028; (-ı ma'nevî), 384; (-ı ma'neviyye), 995; (u işârât), XLVIII; (u işârât-ı ma'neviyye), 614, 619, 1036; (u işaret), 1022; (u işâret-i ma'nevî), 698; (ve işaret), 942, 1012

rumûz û işâret-i ma'neviyye, 615

rumûz-âşinân-ı aşk u muhabbet, 94

rumûzât u işârât-ı ma'neviyye, 1776

rumûzât, 411, 938; (-ı ehlullâhâ vâkıf), 439; (-ı ilâhiyye), 587; (-ı Kur'ân), 660; (-ı ma'neviyye), 351, 780, 1093, 1423; (-ı samedâniyye), 1440; (u işârât-ı ma'nevî), 1072; (ve işârât), 935, 941

Rus, XXV, XXVI, 1394, 1401; (asâkiri), 1394; (cephesi), 1404; (donanması), 1404; (ordusu), 1405

Rus–Japon Savaşı, XXXVIII, XLIII
Ruslar, 1393, 1394, 1398, 1399, 1400, 1401, 1402, 1403, 1405, 1406
Rusuhî, XIII, XLVI, XLVII, XLIX, L, LI, 16, 22, 28, 30, 33, 35, 36, 38, 39, 41, 42, 47, 48, 49, 52, 54, 56, 57, 59, 60, 61, 65, 68, 73, 77, 78, 90, 106, 188, 202, 310, 345, 346, 348, 354, 368, 425, 512, 530, 736, 764, 883, 907, 1095, 1117, 1296, 1333, 1336, 1338, 1347, 1350, 1380, 1465, 1535, 1566, 1570, 1574, 1577, 1588, 1605, 1606, 1610, 1611, 1619, 1666, 1667, 1668, 1669, 1670, 1674, 1675, 1676, 1677, 1678, 1679, 1681, 1685, 1690, 1694, 1699, 1701, 1703, 1706, 1710, 1714, 1716, 1719, 1729, 1732, 1741, 1754, 1755
Rusya, 324, 326, 327, 329, 623, 953, 1601, 1640, 1803; (ahalisi), 1811; (çarı), 1390; (kavmi ve asâkiri), 1389; (meselesi), 420; (muharebesi), 83, 185, 326, 412, 806, 993, 1391, 1426, 1451, 1811
Rusya-Japonya muharebesi, 1396
rûy (-ı Bârî), 534; (-ı cânân), 196; (-ı niyâz), 15; (-ı sanem), 464; (-ı zemîn), 53; (-ı zemin), 39
rûz (-ı cezâ), 1049; (-ı kıyâmet), 1043; (-ı mahşer), 388, 450
rûzgâr (-ı muhabbet), 1137; (-ı vasl-ı yâr), 190
rûznamçe kalemi, 88, 330, 332, 382, 448, 461, 518, 522, 531, 549, 858, 860, 888
ruznamçecilik, 326, 327, 489, 859, 867, 869, 893, 1189, 1255, 1480; (maaşı), 327, 552; (memuriyeti), 713
rü'csâ-yı aklâm, 519, 892
rü'yâ (-yı mühimme-i sâdıka), 867; (-yı sâdık), 1772; (-yı sâdıka), 868, 977, 988, 1021, 1026, 1059, 1178, 1194, 1309, 1377, 1378, 1384, 1385, 1386, 1412, 1428, 1429, 1431, 1432, 1434, 1447, 1448, 1450, 1452, 1529, 1645, 1646, 1657, 1766, 1769, 1773; (-yı sâdıka-i ma'neviyye), 1024
rü'yet, 263; (-i dîdâr), 425; (-i ilâhiyye), 1737
rükû ve sücûd, 43
rümmân (nar), 1245
Rüstem Efendi, 84
rüsûmât idare-i umumiyyesi, 1145
rüsül, 4; (-i kirâm), 17
rüşdiye, XIV, XV, XVII; (mektebi), 743
Rüşdü Bey (Ahmed Paşa'nın oğlu), 904, 942, 949, 1165, 1286, 1302, 1305, 1312
Rüşdü Paşa (Erkân-ı Harbiyye Reisi, Ferik), 946, 1434, 1435
rüşvet, 1804
rütbe (-i aşk), 135; (-i bâlâ), 1054, 1194; (-i fillâh), 314; (-i hilâfet-i uzmâ), 264; (kâğıdı), 887; (-i ma'neviyye), 19, 911, 939, 1024, 1035, 1036, 1054; (-i ma'neviyye-i celîle), 1027; (-i ma'neviyye ve hakikat), 22; (-i müşîriyet), 901; (-i sadâret), 527; (-i sâlise), 588, 1200, 1475; (-i sâlise tevcihi), 1198; (-i sânî sınf-ı sânî), 882; (-i sâniye), 1024, 1765; (-i sâniye sınf-ı mütemâyizliği), 1054, 1194; (-i şehâdet), 599, 914; (-i ûlâ), 1054, 1190, 1290; (-i ûlâ sınf-ı evvel), 1194; (-i ûlâ sınf-ı sânîliği), 1025, 1590; (-i ûlâ sınf-ı sânîsi), 899, 1054, 1159, 1194, 1198, 1199, 1200, 1202, 1203, 1206, 1531, 1454; (-i ûlâ sınf-ı ûlâ), 1202; (-i vezâret), 497
rüya, XXXVIII; (-yı Sâdıka-i Vâkı'a-ı Müte-hayyile), 688
rüyanın ledünniyâtı, 1026
rüzgâr (-ı aşk), 133, 1109; (-ı ma'nevî), 780; (-ı muhabbet), 321, 335

S

sa'âdet (-i ebediyye ve sermediye), 782; (-i dâreyn), 89, 561; (-i sermediyye), 214
saatçi dükkânı, 935
Saatçizade Edhem Efendi, 194
Sabah (gazetesi), 881, 882, 905, 1199, 1200
Sabah (mektebi, Bosna'da), 1112
sabah-ı şevk ü sürur, 113
sâbıkûn, 292
Sabri Efendi (Şâm-ı şerîf Mevlevîhanesi şeyhi), 1031, 1034, 1036
Sabri Paşa (Yemen valisi), 88
Sabriye Hanım (Aşçı Dede'nin gelini), XLVII, 809
sabun, 870, 1593
sâcid, 43
Sâd (sûresi), 1671
sadaka, 791
sadaret, XVI, 183
sâdât 1551; (-ı hazret-i Nakşbendiyye), 725; (-ı kirâm), 6, 201, 355, 412, 431, 574, 600, 601, 754, 772, 801; (-ı kirâm hazerâtı), 727; (-ı Nakşbendiyye), 724; (-ı sûfiye), 964; (ü evliyâ-yı fihâm), 493; (ve hazerât-ı hâcegân), 785
sâde dil, 95
Sadeddin Efendi (şeyhülislâm), 919
Sadeddin Paşa (Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerîde Masraf ve Tekaüt Sandığı Nazırı), 1644
Sadeddin Taftâzânî, 1349, 1742
sademât-ı emvâc-ı aşk, 222
Sâdık Efendi (, 833
Sadık Paşa, 1320, 1321, 1327, 1330, 1333, 1338, 1342, 1352, 1353, 1355, 1375, 1384, 1385, 1386, 1387, 1423, 1433, 1434, 1436, 1437, 1438, 1440, 1464, 1486
sâdık, 130, 304, 451, 551, 560, 564, 607, 712, 806; (u âşık), 753
sâdıkân, 1810
sâdıkane, 666
Sa'dî (tarikati), 1084
Sa'dî, XLVII, 19, 54, 281, 588, 716, 767, 986, 1155, 1662, 1663, 1664
Sadîler, 1084
sadr, 274; (-ı esbak Mahmud Paşa), 564; (-ı esbak Reşid Paşa), 412
sadrazam, 662, 940
Sadreddin-i Konevî, 75, 214
sadr-ı şifâ, 964
sadr-nişîn-i risâlet-penâh, 77
Sadullah Bey (Sadık Paşa'nın damadı), 1387
Saf (sûresi), 1655
Safâ ve'l-Merve, 885, 1009
safâ-yı zevk-ı aşk u muhabbet, 81
saf-beste (-i huzûr-ı Hak ol [mak]), 473; (-i selâm), 187, 368
Safder Hanım (Ali Remzi efendinin kızı), 743
sâf-derûn, 461
Saffet Paşa Tekkesi, XVIII, 192
safha-i arş-ı berîn, 308
sâfî dil, 47
sâfi'l-kalb, 31
safîr-i şevk ur (mak), 315
Safiye binti Hayy bin Ahtab, 1253
sâgar-ı rahşân, 316
sah, 58
Sahaflar Çarşısı, 930
sahbâ (-yı aşk), 199; (-yı sultân-ı aşk), 309
sahh, 58
sâhib (-i cemâl), 136; (-i devlet), 54, 58; (-i dil), 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48; (-i gönül), 722, 857; (-i hâl), 288; (-i irfân), 59, 551; (-i irşâd), 32; (-i kalb), 42; (-i kuvvet ü kudret), 486; (-i makâm-ı fenâ-fillâh), 1463; (-i ma'nevî), 916; (-i meydân), 943; (-i nifâk), 48; (-i rumûz u irfân), 1063; (-i sa'âdet), 37, 54, 59, 512; (-i tasarruf

[akl-ı ma'âş]), 667, 682; (-i tefeül), 857; (-i telvîn), 259; (-i vakt), 477, 1032; (-i vakt ü gavs), 1113; (-i visâl), 45
Sahib Molla Efendi, 1294
sahîfe (-i ahlâk u ahvâl), 1044; (-i ahvâl), 1044
sahil, 62; (-i bahr-i âlem-i ervâh), 62; (-i bahr-i âlem-i melekût), 62; (-i beşeriyyet), 37; (-i selâmet), 608
sahilhane, 83, 84, 565, 797, 807, 808, 809, 832, 904, 944, 1287, 1294, 1771
sahrâ, 309; (et[mek]), 186; (-yı âlem-i imkân), 250; (-yı aşk), 106, 117, 187, 309, 1108, 1133, 1197; (-yı aşk u muhabbet), 791, 1111; (-yı cünûn), 107, 1011; (-yı derd ü mihnet), 269; (-yı ef'âl ü sıfât), 277; (-yı esmâ ve sıfât), 211; (-yı fenâ), 642, 688; (-yı gabrâ), 211; (-yı hakîkat), 49; (-yı lâ-mekân), 782; (-yı muhabbet), 1108; (-yı vahdet), 778; (-yı vesî'a-i esmâ ve sıfât), 211; (-yı vücûd), 91, 113, 298, 1190
sahte tezkire, 552; (maddesi), 552
sahtiyan, 894
sahûr, 593, 595
sahv, 27, 64, 73, 74, 641
Saib Bey (Evrak Müdürü Yüzbaşı), 1530
Saîd-i Habbâl Efendi, 629, 630
Said Efendi (Mevlevî şeyhi), XLV, 1031, 1034, 1035, 1036
sâ'ika-i aşk, 221
sâim-i hakîkî, 594
sâirîn, 774
sâirûn ilallah, 240
sâka (ordunun en gerisinde olan ihtiyat askerleri), 17
Sakaleyn, 58
sakf-ı lâjverd, 64
sâkî, 358, 641, 1084, 1462, 1481, 1483; (-i ezel), 1462; (-i gül-çehre-i cân), 316; (-i hakîkat), 1481; (-i hakîkî), 699; (-yi bezm-i elest), 1495
sako, 377, 397, 407, 408, 511, 536, 542, 988, 1432, 1455
Sakorof (Rus general), 1399
salâ, XLVIII; (çağırmak), 1023
Salâhaddin Efendi (Şeyh), XLIV, XLV, 895, 1021, 1153, 1154, 1155, 1156, 1159, 1160, 1161, 1162, 1163, 1166, 1167, 1171, 1172, 1173, 1175, 1176, 1177, 1178, 1183, 1194, 1196, 1201, 1231, 1290, 1318, 1319, 1387, 1432, 1489, 1529, 1776, 1816
Salâhaddîn-i Zerkûbî, 1059, 1153, 1156, 1158, 1159, 1160, 1169, 1172, 1173, 1175, 1185, 1279, 1291
salât, 252, 463, 650, 962; (-ı aşk u muhabbet), 201; (-ı Bedr), 719; (-ı Bedriyye), XXXVII, 586, 597, 598, 599, 719, 720, 761; (-ı Bedriyye-i şerîf), 797; (-ı dâim), 649; (-ı dâimî), 392; (-ı huzûr), 201; (-ı işâ), XXII; (u selâm etmek), 17; (u sıyâm), 597; (ve ibâdât), 43; (-ı şerîf), 598, 702; (-ı şerîfe), 768, 846, 898; (-ı terâvih), 593
salavât (-ı Bedriyye), 599, 912; (-ı şerîf), 554, 555, 585, 598, 696, 698, 701, 797, 1007; (-ı şerîfe), XXXVII, 555, 578, 580, 581, 582, 583; (-ı şerîfe levhası), 648, 655, 698, 699, 700, 702, 711, 744, 747, 749, 750, 755, 761, 792, 845, 852, 854, 873, 939, 945, 951, 985, 1003; (-ı şerîfeye mezûniyet-i ma'neviye), 695
salepçi güğümü, 1280; (gibi kaynamaya başlamak), 893
salhane, 1481
Sâl-i mâkiyân, 956
Salih (Aşçı Dede'nin oğlu), XXXI, XLVI, 74, 82, 405, 406, 462, 473, 476, 518, 521, 526, 528, 537, 547, 551, 564, 584,

598, 601, 603, 604, 633, 700, 793, 808, 850, 1233, 1474, 1652; (Türbesi), 82
Salih Efendi (Tabur Kâtibi), 838
Salih Paşa, XI, 83, 87
Salih Zeki Bey (Miralay), 472
Sâlihiyye, 582, 1684
sâlik dervişler, 684
sâlik ol (mak), 685
salik, XXXII, 9, 19, 28, 59, 73, 258, 275, 276, 285, 344, 425, 433; (-i aşk), 575; (-i ârif), 774; (-i Hak) 987, 1489; (-i mahz), 1543; (-i meczûb), 1543; (-i Nakşbendî), 1002; (-i râh-ı aşk), 228, 600, 613, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 655, 666, 667, 668, 672, 679, 681, 682, 683, 684, 685, 687, 959, 1003, 1029, 1030, 1101, 1129, 1189, 1352, 1353, 1354, 1463, 1492, 1525, 1650, 1664, 1683, 1713, 1714, 1730, 1736, 1733, 1739, 1740, 1759; (-i râh-ı Hak), 615; (-i râh-ı hakîkat), 672, 694, 1090, 1792; (-i râh-ı visâl), 285
sâlikân, 22, 617, 619, 625, 712, 719, 787, 791, 961, 987, 1027, 1029, 1102, 1103, 1128, 1133, 1323; (-ı Hak), 784, 805, 844, 897, 1557; (-ı uşşâk), 1464; (u âşıkân-ı Hak), 1581
sâlikânın müzakerecisi makamı, 752
sâlikîn, 774; (-i tarîkat), 369; (sadrı), 644; (vücudu), 987
sâlikler, 672
Sâlim Bey, 813, 918, 919, 1164, 1165, 1166, 1177, 1178
Salim bin Avf bin Mâlik el-Eşca'î, 1768
Salim Efendi, 1770
salname, 744
saltanat (-ı Âl-i Osman), 428, 1450; (-ı âşıkâne-i kudsiyye), 205; (-ı dalâlet-i ezeliyye), 736; (-ı gavsiyye-i ma'neviye), 1483; (-ı hidâyet), 736; (-ı ma'neviyye), 910, 912; (-ı Muhammediyye), 957; (u istiğna), 215
Samatya, 1506
Samed, 298, 299
samedâniyyet sıfatı, 288
Samirî, 258
samur kürkler, 689
san'at-ı zâhirî üstatları, 640
San'a, 1032, 1249, 1597, 1598
sanâdîd-i Arab, 1654
sanayi taburunun imamı, 723
sancak, 17; (-ı şerîf), 745, 853, 1006, 1491
Sancakdar Câmi'-i şerîfi, 540, 559, 568, 587, 704, 719, 726, 745, 747, 753, 754, 755, 756, 760, 861, 862, 1102, 1737;
sancakdâr-ı Resûlullâh, 531
sandal, 797, 1013, 1294, 1302; (ile mehtaba çıkmak), 321
sandalcılar, 797
sandık, XVII
sanduka, XXX, 487; (-i âlî), 384; (-i muhabbet), 806; (-i sa'âdet), 517; (-i sîne), 940; (-ı şerîf), 487, 1029
Sânî Efendi, 434, 435, 436, 438, 439, 447, 448, 451, 452, 453, 454, 521, 1077
sâniye (mütemayizliği), 1025; (sınıf mütemayizi), 1765
santigrap (harareti ölçen cihaz), 924
saplı tas, 461
sara nöbeti, XI
saray, XL; (-ı aşk-ı ilâhî), 81, 927; (-ı cânân-ı hakîkat), 782; (-ı cenâb-ı ulûhiyyet), 594; (-ı harem-i cânân), 335; (-ı herdû-serâ), 819; (-ı hümâyûn), 81, 797, 7981413, 1450; (-ı ilâhiyye), 594; (-ı mahsûs), 594; (-ı mu'allâ-yı Cenâb-ı Kibriyâ, 13; (-ı mukaddese-i aşk), 1130; (-ı vahdet), 804; (-ı vücûd), 249
Saraybosna, 1111

Sarayburnu, 997, 1018, 1019
Sarayiçerisi (Edirne), 1430, 1489
Saraylı Hanım (Aşçı Dede'nin üvey oğlu Arif Bey'in eşi), 1289, 1289, 1291, 1294, 1307, 1491
sarf cümlesi, 431, 1469
sarı (oda), XIV, 181; (yemeni), 1002; (yazma), 1173
Sarıgöl, 370, 380, 395, 460, 469, 502, 628, 1656
sarık, XII, XVI, XXXI, 88
sarıklı, 183
sarımsak, 1694
sarımsı papuç, 397
sarraf, 551
sâtı'-ı esrâr-ı hakîkat, 279
satranç, 651, 1689
satvet-i şaşaa, 72
savâmi'-i aslî ve ilâhî, 717
savın, 252, 462, 463; (-ı âşûrâ), 593; (u salât), 47
savt (-ı hasen), 774, 1476; (-ı hûb), 42; (-ı külliye-i elest), 203; (-ı lezîz), 42
sa'y- (ı ihtimâm), 681; (u himmet), 600
sâye (-i aliyye-i mürşidâne), 487; (-i aşk), 110, 322; (-i aşk u muhabbet), 1027; (-i cenâb-ı ehlullâh), 1104; (-i Cenâb-ı Gavs-ı A'zamî), 489, 1078; (-i cenâb-ı gavsiyyeleri), 497; (-i Cenâb-ı Mevlânâ), 313; (-i Cenâb-ı Mevlevî), 1054; (-i Cenâb-ı Muhammedî), 1105; (-i Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ), 767; (-i Cenâb-ı Risâlet-penâhî), 754, 928, 1099; (-i Cenâb-ı Ulemâ-billâh), 723, 1102; (-i Cenâb-ı Ulemâ-billâh Hazret-i Fehmi), 586; (-i ehlullâh), 495, 878, 928; (-i erenler), 539, 785, 849, 857, 860, 867, 881, 894, 933, 935, 953, 964, 978, 991, 1002, 1003, 1054, 1069, 1087, 1090, 1131, 1211; (-i gavsiyye), 588, 910; (-i Hazret-i Gavs-ı A'zamî), 473; (-i hazret-i mürşid), 353; (-i Hazret-i Ulemâ-billâh), 446, 498, 521; (-i kudret-vâye-i Cenâb-ı Tâc-dârî), 947; (-i kudsiyye), 638, 841, 881; (-i mürşid), 1161; (-i mürşidâne), 394, 500, 603, 1015; (-i pîr), 520, 775; (-i rûhâniyyet), 1061; (-i sa'âdet), 32; (-i sâdât-ı kirâm), 799; (-i veliyyü'n-ni'am-ı Gavs-ı A'zamî), 536; (-i Cenâb-ı Risâlet-penâhî), 487; (ve himem-i mürşidâne), 478
sâye-bân-ı sâye-i Hünkâr Mevlânâ, 314
sayha, 1785, 1791; (-i aşk), 1779
saykal (-ı aşk), 360; (-ı aşk u muhabbet), 467
sayyâd, 189; (-ı aşk u muhabbet), 1107
saz u söz, 689
saz ve tambur, 112
se'âmet-i tabî'at, 41
seb'a-i seyyâre, 1325
seb'ü'l-mesânî, 360
seb'ü'l-mesânî-veş, 102
Sebe, 1161; (kavmi), 1162
sebeb (-i feyz ü rif'at), 88; (-i küşûfât u fütuh), 347; (-i küşûfât u fütûh), 42; (-i ma'nevî), 890, 899; (-i ma'neviyye), 992; (-i mevt), 75; (-i mevt olan tîr), 75; (-i rahmet), 19; (-i müşahede), 962; (-i sa'âdet-i dâreyn [salavât-ı şerîfe]), 701
sebt-i cerîde-i aşk ol (mak), 984
sebz berg (hediyeler), 1031
Sebzevâr, 44
sebzevât, 870
seccade, 496, 704; (-i irşâd), 645; (-i ubûdiyet), 270; (-i vücûd), 774
seccâde-nişîn-i irşâd-ı ibâd, 339, 614, 1090
Secde (sûresi), 1521
secde, 43; (-i şükür etmek), 691; (-i teşekkür), 557, 799; (eyle[mek]), 43
secde-gâh, 72, 122, 717; (-ı lâ-mekân), 71

sedâ (-yı Dâvûd), 268; (-yı ma'nevî), 361
sedir, XVII
sefâ (-yı cismânî), 667, 673, 683, 685; (-yı cismânî ve rûhânî), 641; (-yı hakîkiye), 885; (-yı rûhâni), 641, 653, 668, 680, 681, 682, 683, 685, 691; (-yı rûhânî ve cismânî), 691; (-yı rûhâniyye), 650, 786; (-yı tecelliyât-ı ilâhiyye), 594
sefa, 642; (ve keder), 660
sefâin (-i aşk), 1137; (-i nakliyye), 1392
sefalar, 589
sefer(-i bâtın), 1272; (-i ma'nevî), 62; (-i ma'neviyye), 1762; (-i rûhânî ve manevî), 61; (-i zâhir), 1272; (ü seyahat), 62
sefer-der-vatan, 640
sefîne, 607, 608; (-i aşk), 196, 309, 321, 322, 335, 436, 447, 534, 550, 907, 975, 1074, 1087, 1136, 1175, 1760; (-i aşk filosu amirali), 1141; (-i aşk u muhabbet), 1148; (-i aşkın armaları ve sancakları), 976; (-i aşkın yelkenleri), 775; (-i feth-i mübîn), 321; (-i hatm-i hâcegân), 771, 772; (-i muhabbet), 327, 1138, 1155; (-i Nuh), XVIII, XXXI, 193, 435, 436, 447, 1092; (-i sa'y ü cehd), 956; (sefir), 1491; (perdesi), 1037; (-i şevk), 191; (-i vücûd), 101, 122, 201, 202, 222, 313, 335, 1092, 1158; (-i zâhir), 335
sehâb (-ı gubâr-ı ma'neviyye), 878; (-ı şevk), 196
sehare-i firavun, 373
sehe, 113
sehî-kad, 7, 127
sehî-meşrep, 341
sekenât, 24; (-ı kalem), 24
sekr, 1713; (-i hakîkî), 1713; (-i hakkânî), 1713
sekrân-ı hakîkî, 56
selâm, 313; (çal[mak]), 13, 86; (kıl[mak]), 65
selâmet-i ahvâl ve hisâl, 58
selâmlık, XXII, 392, 521, 551, 1155, 1178; (dairesi), 352, 394, 473, 507; (odası), 368, 393
Selânik, 565, 802, 941, 1391, 1393, 1406, 1421; (valisi), 565
selâtîn-i ızâm-ı ma'nevî, 719
selb-i beşeriyyet, 657, 687
Selçuk Sultan Mahallesi, 878, 927
Selim Efendi (matbaa hattatı), 1075, 1317
Selim Han hazretlerinin dergâhı, 810
Selim Paşa (Müşir), 329, 437, 438, 439
Selimiye Kışlası, 84, 85
selîmü's-sadr, 31
Selmân (-ı Fârisî), 610
sem', 656
sem'-i bâtın, 784
sem', 202, 1516; (-i bâtın), 1803; (-i cân), 369; (-i mürşidâne), 496; (-i nûrânî-i rûhânî), 292; (-i rûhânî), 292; (-i rûhâniyye), 292; (u basar), 228
sema, XX, XLIV, 42, 199, 203, 308, 309, 315, 317, 368, 369, 490, 1022, 1030, 1137, 1157, 1164, 1183, 1194, 1195, 1203, 1295, 1476, 1627; (çıkarmak), 1023, 1136; (etmek), 1022, 1054; (-ı ma'nevî), 1183; (-yı ma'nevîyye), 727; (merasimi), XLV; (meşk et[mek]), 197, 198, 199; (ve raks), 380, 594; (ve ahvali), 317
semâhâne, XX, XXI, XXXIII, 199, 200, 201, 317, 321, 322, 434, 435, 436, 437, 447, 836, 975, 977, 1021, 1023, 1024, 1025, 1058, 1028, 1059, 1136, 1137, 1153, 1154, 1156, 1163, 1171, 1173, 1174, 1175, 1183, 1184, 1194, 1204, 1213, 1282, 1296, 1300, 1324; (-i âlî), 309; (-i aşk), XXI, 200, 1020; (-i aşka baş kesmek), 1142; (-i illiyyîn), 1169; (-i ma'neviyye), 1036; (-i Mevlevîye), 1132; (-i muhabbet), 1020
semahanenin mihrabı, 434

semaî şarkı, 1037
semâvât-ı hakâyık, 135
semazen, XXI, 317, 1213; (dedegân), 313
semenderân-ı aşk, 223
semender-i âteş-i hubb-ı Mevlânâ, 924
Semerâtu'l-fuâd fi'l-melxde'i ve'l-me'âd, 1502
semere (-i aşk), 282; (-i vasl), 773; (-i zikr ü muhabbet), 1161
Semî', 206
Seneviyye, 1748
ser (-i cândan geçme [k]), 261; (-i sa'âdet), 422, 423; (-i zülf), 358; (verip sır vermemek, 102, 188)
serâir (-i Kur'âniyye), 280; (-i tevhîd), 264
serasker mektupçusu, XXXIX, 811, 830
seraskerî muhâsebât-ı umûmiye dairesi tahrirat kalemi, 1112
seraskerlik, XL, XLI, 432; (unvanı), 1385
serâ-yı lî-ma'allâh hânesi, 360
serçavuş, 601
ser-çeşme-i füyûzât-ı aşk u muhabbet, 228
sereyân-ı feyz-i ma'nevî, 1038
ser-halka-ı intisâb, 259
ser-hatm, 769, 772; (-i hâcegân), 775
serîr (-i mülk-i aşk), 495; (-i saltanat-ı aşk u muhabbet-nişîn), 1078
Seriyy-i Sakatî, 233, 1713, 1725
ser-kâfile-i uşşâk, 229
serkurenâ, 325
serkurenâ, 417, 992
ser-leşker-i uşşâk (akıl), 800
ser-levha-i mecmû'a-ı sırr-ı Hudâ, 467
sermâye (-i aşk u muhabbet), 701; (-i ezel ü ebed), 80, 138, 386, 452, 532, 552, 617, 819, 1036, 1110; (-i ezel ü ebed olan aşk), 81
sermâye-i ezel ü ebed, 138, 1110
sermest (-i bâde-i aşk), 291; (-i câm-ı aşk), 232; (-i mey-i bezm-i elest-i aşk), 359
sersem, 641
serv, 312; (-i sehî), 106
Server Ağa (Başağası), 888
server-i sâlâr-ı irfân, 402
Servet-i Fünûn (mecmuası), XLV, 1037, 1224; (sermuharriri), 1036
servi, 108
serv-kadd, 464
seryaver, 432
setr, 193
setre, XVIII, 190, 409, 988, 1398; (pantolon), XII, 84, 449, 1434, 1529
Sevâkin, XLIII; (iskelesi), 1000, 1001
sevda, 106, 194; (-yı aşk), 453; (-yı cünûn), 1463
sevdâ-zede-i zülf-i siyeh-kâr, 449
Sevde binti Zem'a el-Kureşiyye, 1253
sevk (-i ilâhî), 887; (-i ilâhiyye), 711; (ü kader-i ilâhi), 1000
sevkiyat (-ı ticâriye şirketi), 1397; (komisyonu), 878
Sevrî, 288
seyâhat-i ma'nevî, 1143
seyf (-i kâtı'), 17; (-i ma'neviyye), 468; (-i muhabbet), 1139; (-i zikr), 648
Seyfeddin, 612
seyhân, 1244
seyir yerleri, XII
seylâb-ı havâdisât-ı ma'neviyye, 775
seyr (-i cemâl), 653; (-i devrân), 193; (-i nüzûlî), 206, 207; (-i urûcî), 207; (ü mertebe), 57; (ü sülûk), 205, 258, 279, 304, 960, 1210
seyr-fillâh, 684, 687, 774, 1637
seyr-maallâh, 1637
seyyâr (-ı aşk), 307; (-ı sipihr-i aşk u irfân [Hz. Peygamber]), 272
Seyyid Abdulfettah, 708
Seyyid Abdullah Efendi, 708
Seyyid Abdulmuttalib Efendi, 708
Seyyid Abdurrahîm el-Hatîb, 708, 749
Seyyid Ahmed Efendi (Müftüzade), 804; 1000, 1012

Seyyid Ahmed Muhtar, 827
Seyyid Ali (Arabacı), 1321, 1324
Seyyid Ebu Hâşim, 708
Seyyid Efendi (Uşşâkiyyeden), 1204
Seyyid Emir Abdulkadir Efendi, 542
Seyyid Halil Medresesi, 769
Seyyid İbrahim Halil ibn Mehmed Ali, 81
Seyyid İsmail, 708
Seyyid Külâl, 611
Seyyid Muhammed ze'l-Bedvânî, 612
Seyyid şerîf, 259
Seyyid-i Ebtahî (Hz. Muhammed), 6
seyyid-i ehlü'l-garâme ve'l-uşşâk, 639
seyyid-i kâinât, 32
Sezâî (şair), 8, 534
Shtakelberg (Rus general), 1399, 1400, 1401
sıbyan mektebi, XI, XIII, XIV
Sıddık Efendi (Hoca), 420, 513, 783
sıdk, 28; (-ı akvâl), 58; (u ihlâs), 48; (u sefâ), 98; (-ı sülûk u riyâzet), 639
Sıdkı (Aşçı Dede vekili), 518, 539
sıfât, 33, 39, 40, 66, 299; (-ı aliyye), 32; (-ı aşk), 286; (-ı Hak), 16, 92, 275, 288, 294, 426; (-ı beşeriyye), 39, 687, 1102; (-ı Cibrîl), 277; (-ı hayvâniyye), 956 (-ı ilâhiyye), 226, 234, 1519; (-ı kadîme), 16, 92; (-ı kutb), 961; (-ı mezmûme), 613; (-ı mürşid-i kâmil), 961; (-ı mütekâbile), 740; (-ı nefsâniyye), 216, 221; (-ı pâk-i kuds-i lâhût), 277; (-ı rabbâniyy), 1496; (-ı sübûtiyye), 1515; (ve esmâ-ı ilâhiyye), XLVIII; (-ı vefâ), 98, 1467; (-ı zâhiri), 267; ; (-ı zât-ı ilâhî), 135; (-ı zâtiyye), 1515, 1517
sıfâttan zata, 14
sıfâtullâh, 297, 300
Sığırcık (mahallesi), 433
sıhhat (-ı a'mâl), 58; (-ı ceset), 134
sıhhiye dairesi, 920
sıla (-i rahm), 1495; (-i rahm-ı ma'nevî), 879
sınf (-ı evvel), XXXVI, 549, 552, 779, 808, 859, 1104, 1106, 1454, 1765; (-ı evvel ve sânî ve sâlîs), 858; (-ı evvellik), 859, 1417; (-ı râbi'), 181, 523, 860, 1073, 1083, 1087, 1088, 1104, 1331, 1799; (-ı râbi' ve sâlis), 181; (-ı sâlîs), 182, 523, 1088; (-ı sânî), 181, 549, 1190, 1454; (-ı sânî hulefâsı), 918; (-ı sânî mütemayizliği elbiseleri), 1202; (-ı sâlis), XV, 1484; (-ı ûlâ), 1054, 1557
sınf-ı sânî, 779, 858, 859
sırât ve mizan havfı, 676
sırat, 222
Sırât-ı müstakîm, 101, 197, 677
Sırbistan-Karadağ, XXXVI
sırkâtipliği, XXIX
sırmalı topuzlu akel, 456
sırr, 27, 28, 67, 127, 129, 203, 228, 272, 273, 687; (kâtibi), 373, 1087, 1130, 1135, 1143, 1206, 1389, 1390; (-ı aşk), 265, 315; (-ı âyât), 275; (-ı bedî'), 14; (-ı bedî'-i İbrâhimiyyet), 826; (-ı cân), 778; (-ı esmâ), 666, 682; (-ı gayb), 967; (-ı Hak), 5, 67; (-ı hakîkat), 35; (-ı hatm-i hâce), 557; (-ı hilâfet), 688, 725, 794, 801; (-ı hüviyyet), 37; (-ı ihsân), 254, 256, 257; (-ı ilâhî), 253, 1075; (-ı ilmiyyet), 801; (-ı insân), 274; (-ı kader), 220; (-ı Kur'ân-ı şerîf), 928; (-ı ma'bûdiyyet), 906; (-ı mâhiyât-ı âlem), 66; (-ı maiyyet), 686; (-ı maiyyet-i ilâhî), 976; (-ı manevî), 1311; (-ı maneviyye), 1440; (-ı Mesnevî), 948; (-ı mi'râc), 699; (-ı mi'râc-ı ma'nevî), 358; (-ı muhabbetullâh), 646; (-ı Muhammedî), 653, 661; (-ı Muhammediyye), 640; (-ı nisbet), 129; (-ı nübüvvet), 1518; (-ı rabıta), 602; (-ı Rezzâk), 404; (-ı rûh), 239; (-ı subhâniyye), 1320; (-ı

sübhânî), 269, 278; (-ı sübhân), 278; (-ı tecelliyât-ı ilâh), 17; (-ı temcîd ü tahmîd), 348; (-ı tevhîd), 13, 275, 1343, 1353, 1739, 1740; (-ı vahdet), 263, 431, 640, 645, 649, 669, 683, 1028, 1029, 1300, 1495, ; (-ı vahdet-i mutlak), 1352; (-ı vahdet-i mutlaka), 28; (-ı velâyet), 1337, 1518; (-ı Yezdân), 273, 278; (-ı zât), 278
sıtma, 704, 761, 762
sıyâmu'n-nehâr, 234
siccîn-i tabî'at, 676, 682, 684
sicil kaydı, XLVI
Sidre-i müntehâ / Sidretü'l-müntehâ, 63, 136, 228, 229, 463, 1234, 1638
sigara, XIV, 191, 316, 385, 610, 752, 952, 1000, 1017, 1058, 1063, 1081, 1104, 1114, 1168, 1195, 1200, 1201, 1274, 1281, 1491, 1776, 1789; (kutusu), 1554
sigorta kumpanyası, 1397
sihâm-ı nâz, 232, 257
Siirt, 633; (sancağı), 601
sikke, XXVIII, XLI, XLII, XLIV, XLV, 1024, 1028, 1155, 1168, 1818; (-i hâlise), 603, 1561; (-i kandîl), 314; (-i şerîf), XX, XXIV, XLIV, 197, 198, 199, 309, 322, 335, 346, 353, 364, 377, 381, 394, 451, 452, 742, 912, 940, 1020, 1021, 1022, 1025, 1028, 1035, 1058, 1133, 1136, 1155, 1156, 1157, 1163, 1169, 1296, 1423, 1592, 1816, 1823; (-i şerîf tekbirlenmesi), 1030; (-i şerîf üzerine destâr sarmak), 1033; (-i şerîfe), XX, 199; (-i şerîfe destâr sarılması), 1824; (-i şerîfi tekbirlemek), 1023; (-i şerîfin destâr ile tezyini), 1030; (giymek), XLV; (ve destâr), 1021
sikke-zen-i aşk, 959
silâh, 977
silâhtar ağa, 652
silk-i irâdet, 48
sille-i ma'nevî, 503
silsile (-i âliye), 1557; (-i hânedân-ı Âl-i Osman), 1377; (-i imâmet), 708; (-i mevcûdât-ı mümkine), 300; (-i şerîf), 344, 555, 601; (-i şerîfe), 18, 601; (-i Tarîkat-ı Aliyye-i Hâlidiye an şu'abâti Nakşbendiyye), 332; (-i zeheb), 1105, 1534
silsilenâme (-i aliyy), 332; (-i şerif), 555, 610, 706
sîm (-i eşk), 459; (-i mecîdî), 1023; (mecîdî), 1024, 1164; (mecidiye), 1078, 1163, 1200
Simit, 1430
simurg, 32, 250
simyahane, 1824
sîne (-i sadr), 117; (-i vefâ), 964
sîne-çâk, 8, 9
sirâc, 59; (-ı münîr), 38
Sirâcu'l-Vehhâc fî Leyleti'l-Mi'râc, 880
sirişk-i âteşîn, 270
sirkat, 688, 689
Sirkeci, 922
Sit Efendi, 750, 793, 798
Sit Hanım, XXXVIII
sitâre, 31
sitte-i şevvâl, 593
Siu-yen, 1399
Sivas, 529, 1440; (valisi), 529
siyah (-yı mâtem), 569; (aba), 339; (aba yağmurluk), 87; (adî kundura), 933; (atlas), 1311; (çuha), 988; (çuha cüppe), 87; (Deniz [Karadeniz]), 328; (harmani), 1451; (kehribar), 461; (mes), 933; (mest), 397, 938, 1002; (şal), 382; (tüylü yamçı), 398; (yemeni), 397, 441
Siyam 1408; (kralı), 1408; (ordusu), 1408
sofa, 120

sofra takımı, 489
Sofulu kazası, 1324
Sofya, 639
soğan, 1694
sohbet, 29; (-i hayât-bahş), 363; (-i merdân-ı ilâhî), 29; (-i mürşidâne), 813; (-i tarîkat-ı aliyye), 586; (ve muhabbet), 192, 392; (ve muhabbet-i aliyye), 597
Somuncu Baba, 936
sorguç, 12, 13
sû (-i edeb), 11, 75; (-i ef'âl ve itikad), 129
su, 594
Su'ûd, 620, 621; (-ı şakî), 621
subaşılar, 538
subh (-ı kıyâm), 4; (-ı kıyâmet), 1041; (-ı sâdık nehârı), 638
Subhi Beyefendi (Muhtar Efendi'nin oğlu), 827, 880, 944, 996, 1293
Subhi Paşa (Suriye valisi), 530, 537, 538, 540
sucuk, 938
Sucûnü'l-mescûn, 827
suffa-nişîn (-i sarây-ı illiyyîn-i evliyâ), 205; (-i gülşen-sarây-ı hakîkat), 822
Sûfî, 607
sufî, XXII, XXXVI, 27, 464, 525; (-i sâfî), 23; (derviş adamlar), 521; (eserler), XXXVIII; (Hâlidî derviş), 393; (-i sefâ), 982
sufîlik, XXXII, XLII, 464
sûfî-meşrep, 119, 185
sûfî-mizâc, 461
sûfiyye, 1026
sufret (-i sîmâ), 23; (-i vech ü zübûl), 91
Sufyân bin Uyeyne, 257, 880
Suheyl bin Abdullah, 273
sû-i zan, 675
sûk (-ı bâzâr-ı muhabbet), 756; (-ı fenâ), 107; (-ı Sarıca), 538, 855, 1534, 1684
sulahâ (-yı ümmet), 605; (-yı zevi'l-ihtirâm), 624
sulb-ı peder, 36
sulehâ, 810
Sultan (Veled), 293
Sultan Abdülaziz, XLI, 440, 428, 446, 451, 834, 887, 1599
Sultan Abdülhamid Han, 823, 983, 1206, 1421, 1422, 1472, 1649, 1797, 1807, 1809
Sultan Abdülmecid, XXV, XXXI, 325, 409, 416, 417, 428, 440, 565, 919, 1450, 1454, 1455, 1456, 1657
Sultan Ahmed (Câmi'-i şerîfi), XIV, XV, XVI, 181, 182, 183, 757; (Mektebi), XIV, XVI, 181, 183; ((meydanı), XII, 919
Sultan Ahmed Can (Ahmed Efendi), 787, 794
Sultan Ahmedliler, XVI, 183
Sultân Baba Efendi, XXXV
Sultan Bayezid (II), 1784, 1785
Sultan Bayezid (semt), 319; (Câmi'-i şerîfi), 185, 322, 1454, 1784
Sultan Bayezid Yıldırım, 1785, 1786
Sultan Bayezid-i Velî (türbesi), 902
Sultan Hasan, 862; (türbesi), 855
Sultan Mahmud, 78, 79, 902, 1221, 1227, 1450, 1451, 1454, 1455, 1656, 1657; (beşliği), 1448, 1450; (Türbesi), 905, 931
Sultan Mahmud'un (sandukası), 1226; (türbesi), 906, 1226
Sultan Mahmud-ı Gaznevî, 78, 248, 1056
Sultan Mehmed (yer adı), 86
Sultan Mehmed Cemaleddin, 187
Sultan Mehmed, 937
Sultan Murad Han Gazi, 1783
Sultan Murad-ı Sânî, 1782
Sultan Selim 285, 639; (Câmi'-i şerifi), 974, 996, 997, 1070, 1075, 1085, 1108, 1109, 1319, 1330, 1387, 1430, 1779, 1799, 1800; (Câmi'-i şerîfi Medresesi [şam'da]), 633

Sultan Veled, XLII, LI, 203, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 213, 216, 217, 219, 220, 222, 223, 224, 226, 228, 230, 231, 233, 237, 238, 239, 241, 242, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 257, 258, 259, 261, 263, 264, 265, 267, 269, 272, 273, 275, 277, 278, 280, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 295, 296, 297, 298, 300, 301, 302, 303, 304, 308, 927, 1071, 1108, 1132, 1133, 1134, 1156, 1157, 1171, 1186, 1187, 1196, 1489, 1490, 1774; (devri), 202, 322; 1020, 1157, 1782, 1796, 1797

sultan, 18, 77, (-ı akl), 196; (-ı âlem-i dünyâ ve ahiret), 846; (-ı âlî-şân), 77; (-ı âşikîn), 453; (-ı aşk), XXI, 89, 95, 96, 108, 126, 200, 202, 216, 229, 249, 292, 309, 313, 320, 321, 324, 363, 378, 386, 423, 481, 492, 553, 640, 641, 682, 683, 977, 1072, 1074, 1078, 1134, 1180, 1458; (-ı cihân), 645, 665; (-ı ebrâr), 683; (-ı hakîkat), 58; (-ı iklîm-i vücûd [akıl]), 636; (-ı kalb), 113; (-ı kalender), 444; (-ı kalenderân), 873; (-ı kevneyn), 77; (-ı lem-yezel), 277; (-ı ma'nevî), 788, 964; (-ı ma'neviyye), 1175; (-ı Tûr), 262; (-ı uşşâk), 1627

Sultanahmet meydanı, 1456

sultân-ı aşk (levvame şehrinin veziri), 690

Sultansuyu, 1302

Sultanu'l-aşikîn (Mevlânâ), 290

sultânu'l-aşk, 1141

sultânu'l-ulemâ, 1186, 1187

sulûk 682; (-ı Nakşî), 1358; (görmek), 439

sun' (-ı hüviyyet-i ilâhiyye), 48; (-ı ilâhî), 49, 61; (-ı ilâhiyye), 49

sûr, 203, 1036, 1040, 1041; (-ı İsrâfîl), XXI, 200, 203, 1022; (-ı İsrâfîl-veş), 1022

sûre (-i Abese), 609; (-i Ahzâb), 986; (-i Arâf), 291, 1471; (-i Bakara), 828; (-i Burûc), 1325; (-i celîle-i A'râf), 261; (-i celîle-i Sâd), 268; (-i Dehr), 424, 567, 770, 772, 1379; (-i Duhân), 567, 892; (-i Enfâl), 75, 843; (-i Fâtiha), 257, 283, 960; (-i Feth), 426, 567, 906; (-i İsrâ), 269; (-i Kadr), 582; (-i Kâfirûn), 1232; (-i Kamer), 264; (-i Kâri'a), 567; (-i Kehf), 33, 1279; (-i ma'neviyye), 910; (-i Mücâdile), 991; (-i Mülk), 567, 1210; (-i Nahl), 1291; (-i Nâs), 567; (-i Nebe'), 567, 1325; (-i Ra'd), 1425, 1426; (-i Rahmân), 567; (-i şûrâ), 1039; (-i Tâhâ), 507, 1199, 1380; (-i Tahrîm), 963; (-i Tevbe), 1357; (-i Tîn), 1293; (-i Yâsîn), 567, 581, 585; (-i Yûsuf), 108, 114, 1434; (-i Zumer), 1332

sûret, 40, 51, 61, 62, 71, 72, 93, 97, 253, 366; (-i Âdemiyye), 1258; (-i âlem), 962; (âlemi), 56; (-i Arîza), 863; (-i asliye), 93; (-i ayniyye), 213, 253, 267, 291; (-i beşer), 647, 655, 673; (-i beşeriyye) 72, 642, 657, 686; (-i beşeriyye-i unsuriyye), 1262; (-i beşeriyet), 267, 378; (-i cesediyye), 1258; (-i Cevabnâme), 710, 922, 925, 1035, 1140; (-i emirnâme), 616, 711, 825, 839, 1474; (-i Emirnâme-i Gavsiyye), 539; (-i Emirnâme-i Reşâdet-penâhî), 1090; (-i gaybiyye-i ilâhiyye-i esmâiyye), 1258; (-i Hak), 533, 669, 674; (-i heyûlâ), 686; (-i hüsn), 42; (-i ilâhiyye), 960, 1258; (-i ilâhiyye-i esmâiyye-i fi'liyye), 1263; (-i kevniyye-i imkâniyye-i infi'âliyye), 1263; (-i mecâzî), 235; (-i Mektûb), 850, 1034, 1060; (-i mu'ayyene), 242; (-i muayyene), 219; (-i Muhammediyye), 1518; (-i nakkâş), 533; (-i nakş), 656;

(-i pâk-i kuds-i lâhût), 277; (-i Rahmân), 534; (-i şehâdiyye-i imkâniyye-i Âdemiyye), 1258; (-i Tebrîknâme), 865; (-i Telgrafnâme), 724; (-i Tezkire), 984, 1075; (-i ulûhiyyet), 1509; (-i zâhirî), 224
suretâ 70; (baygınlık), 89
sûret-bîn, 61
sûret-perest, 307
sûret-perestlik, 875
suretsizlik, 93
sûretü'l-En'âm, 928
sûretü'l-Hucurât, 1232
sûrî ve manevî kesret, 657
Suriye 1422; (Defterdarlığı); 541; (Emlâk Mümeyyizi), 564; (Ticaret Mahkemesi Başkâtibi), XLV; (Vilâyet-i celîlesi aklâmı), 892; (Vilâyeti), 558, 560; (valisi), 371, 540; (valiliği), 1192
surre 1006, 1007; (alayı), XLIII; (emânet-i şerîfesi), 994; (emini), XLIII, 1003, 1006, 1007, 1010, 1011; (-i hümâyûn), 1006
Suvari Sekizinci Alayı, 1439
suver, 66; (-i âlem-i ilâhiyye), 736; (-i âlemi), 1264; (-i dünyeviyye), 1668; (-i esmâ), 275; (-i esmâiyye), 1263; (-i esmâiyye-i ilâhiyye), 1268; (-i eşyâ), 37; (-i fi'liyye-i ilâhiyye), 1268; (-i hurûf), 1511; (-i ilâhiyye-i esmâiyye), 1258; (-i ilâhiyye-i ezeliyye), 1258; (-i ilâhiyye-i rabbâniyye), 1511; (-i imkâniyye), 1509, 1513; (-i imkâniyye-i vücûdiyye), 1268; (-i ilmiye), 219; (-i ilmiye-i ilâhiyye), 66, 206; (-i infi'âliyye-i kevniyye), 1268; (-i kevniyye), 302, 1468, 1668; (-i kevniyye-i imkâniyye), 1258; (-i me'ânî), 1264; (-i muhtelife-i eşyâ), 35; (-i müteessire-i kevniyye), 1263; (-i nev'iyye-i beşeriyye), 1258; (-i unsuriyye), 1264; (-i unsuriyye âlemi), 1264; (ve manevî murâdât-ı reşâdet), 801; (ve manevî terbiye), 205; (ü ebdân), 252
suzinak (makam), 1037
sûziş-i aşk, 190
süflî, 52
Süfyân bin Uyeyne (sahabeden), 799
Süfyan, 283
sükkân-ı melekût, 39
sükûf-ı seb'a, 38
sülâle-i Cenâb-ı Mevlânâ, 322
Süleyman Ağa, 806
Süleyman Bey (matbaa memuru), 1077
Süleyman Efendi, 778
Süleymaniye, XIII, XV, 84, 181, 195, 409, 1116; (Câmi'-i şerîfi), XIV, 181; (Mekteb-i Rüşdiyesi), XIII, 133, 181; (Mektebi), XIV, 133, 136, 181, 183; (Rüşdiyesi), XIII, XIV, XVI, 888, 1455, 1764, 1823; (takımı), XVI, 183
Süleymaniyeli Şeyh Mahmud Efendi, 802
Süleymaniyeliler, XVI, 183
sülûk, 192, 245, 285, 379, 447, 712, 613, 615, 683, 740, 774, 1027, 1027, 1028, 1076, 1116, 1201, 1219, 1637, 1716 (-ı âfâkî), 613; (-ı enfüsî), 613; (-ı Nakşî), XXXII, 433, 959, 1133, 1489; (ve terakki-i ma'nevî), 785; (ilallâh), 335
Sülüklü, 1147, 1273, 1292; (Câmi'-i şerîfi), 927, 928
sülüs meşki, 114, 450
Sümbül Efendi, 1307, 1308; (Tekkesi), XLV, 1527
sünen-i seniyye, 15
sünnet, 1101; (-i ilâhiyye), 1097; (-i islâmiyye), 252; (-i Resûl), 669; (-i seniyye), 754; (biati etmek), 679
Sünnî Efendi, 380, 381, 382

sürâdık-ı akl u fehm, 209
sürmeli çekmece, 190
süt, 1362
sütçü dükkânı, 938
sütre, 28
sütûn-ı hannâne, 312
süvari, 13, 18
Süveyş XLIII, 428, 999, 1000, 1017; (denizi), 607; (iskelesi), 1000

Ş

şâb-ı emred vakti, 469
şadırvan, 1295
Şafiî 763, 884; (imâm-ı evveli), 630; (imâm-ı sânîsi), 630; (mihrabı), 630; (vakti), 630, 1385
Şâh Abdullah, 612
Şah Hüsameddin Efendi (Neyzen başı), 1059, 1157, 1159, 1204
Şah Mehmed, 110
şâh, 40, 73, 79, 80, 297; (-ı âlî-cenâb), 193; (-ı bekâ), 688; (-ı cihân), 111; (-ı Çin), 73, 74, 75, 76; (-ı Çin ve şehinşâh-ı yakîn), 75; (-ı hakîkat), 40, 80; (-ı hûbân), 100; (-ı hüsn), 455; (-ı Mısrî), 68; (-ı Nakşbendî), 477; (-ı sultân-ı cihân), 96; (-ı uhrevî), 68; (-ı velâyet), 75; (-ı vücûd), 737
şâhâne, 108
şâhid (Hz. Peygamber'in ismi), 1237
şahlık tacı, 605
şâh-râh-ı Nakşbendî, 825
Şakir Bey (Suriye Vilâyeti Mektupçusu), 537
Şakir Beyefendi (Udî), 1021
Şakir Efendi (Çemişgezekli hulefâdan), 476
Şakir Efendi (Evrak Müdürü), 981, 1106, 1255
Şakir Efendi (Kadı), 1654, 1656
Şakir Efendi (Kâğıtçı), 605, 606
Şakir Paşa (Ferik, yaver-i şehriyârî), 439, 440, 1376, 1426, 1427, 1471, 1472, 1473
şâkirdân, XIV
şakku'l-kamer / şakk-ı kamer, 1139, 1243
şâl, 87, 383
şalâkî (cübbe), XLIV, 1021; (hırka), XX
Şalgam, 1694, 1696
şalvar, 441
Şam, XVIII, XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, XLI, XLII, XLV, XLVII, 6, 205, 258, 530, 535, 537, 538, 539, 541, 542, 543, 548, 549, 550, 551, 557, 560, 561, 563, 564, 598, 605, 632, 725, 726, 727, 728, 732, 735, 749, 760, 765, 767, 772, 792, 798, 808, 809, 810, 811, 818, 834, 835, 836, 838, 851, 853, 861, 871, 876, 879, 889, 890, 891, 902, 911, 920, 926, 927, 937, 938, 1034, 1059, 1081, 1131, 1133, 1141, 1162, 1187, 1192, 1208, 1216, 1491, 1823; (abanîsi), 933, 937, 938; (-ı cennet-meşâm), 551; (-ı şerîf), XLIX, 26, 82, 339, 364, 371, 428, 429, 440, 483, 484, 501, 516, 527, 529, 530, 537, 538, 539, 540, 541, 543, 544, 545, 547, 549, 550, 551, 552, 553, 556, 557, 559, 560, 563, 564, 571, 574, 576, 588, 598, 601, 603, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 629, 630, 632, 633, 635, 639, 648, 695, 696, 701, 704, 706, 708, 709, 714, 716, 718, 719, 725, 728, 732, 734, 735, 742, 743, 748, 749, 750, 751, 754, 755, 757, 759, 760, 769, 772, 789, 793, 795, 809, 810, 811, 814, 815, 825, 827, 834, 838, 839, 842, 844, 845, 846, 847, 849, 855, 856, 861, 862, 864, 868, 870, 875, 877, 879, 881, 882, 888, 891, 898, 899, 900, 912, 913, 916, 926, 927, 928, 949, 950, 952, 974, 985, 1006, 1011, 1031, 1071, 1090, 1102, 1131, 1153, 1178,

1187, 1207, 1208, 1214, 1275, 1283, 1287, 1296, 1332,1386, 1388, 1421, 1448, 1454, 1455, 1457, 1475, 1479, 1495, 1529, 1531, 1534, 1586, 1649, 1650, 1683, 1737, 1823; (-ı şerîf kafilesi), 830; (-ı şerîf kalesi), 853; (-ı şerîf kutbu), 615; (-ı şerîf Mekteb-i Rüşdiyesi), 634; (-ı şerîf mevlûdü), 990; (-ı şerîf uleması), 557; (çölleri), 899; ; (hadisesi), 428; (hırkası), 397, 633, 933; (kayısı hoşafı), 871; (maşlağı), 615; (Mevlevîhanesi), XLV, 1061; (Mevlevîhanesi meşihati), 1060; (Mevlevîleri), 1060; (mülûku), 1623; (Redîf Livası), 476; (şekerleri), 798; (zeytini), 870

şamdan, 101, 356, 357, 438, 492, 496, 498, 1772, 1773, 1786

Şamlı fesçi (Salâhaddin), 894

Şamlı, 929

Şamlılar, 933

şân (-ı risâlet-penâhî), 10; (-ı ulûhiyyet), 587, 791; (u saltanat-ı aşk), 277; (u kudret-i ma'neviyye), 205

şapka, 366

şarab, 56, 1084; (-ı aşk), 8, 1084, 1637; (-ı aşk-ı ilâhî), 291; (-ı aşk-ı ilâhiyye), 874; (-ı aşk u muhabbet), 699, 1495, 1638; (-ı aşk u muhabbet-i ilâhiyye), 1495; (-ı feyz-i tecelliyât-ı subhâniyye), 1483; (-ı hakîkat), 358, 1492; (-ı hindî), 1492; (-ı tahûr), 961; (-ı tecelliyât-ı subhâniyye), 1481; (-ı zâhir), 1493; (-ı zencebîl-i kurb ü visâl), 231

şarapnel (ateşi), 981; (obüsü), 981

şâribü'l-hamr, 690

şârih-i merhûm 36

şark, XIII

şart(-ı ihvâniyyet), 752; (-ı tarîk), 27, 775

şa'şa'a-i envâr, 71

şatûf, 1001, 1002, 1007, 1008

şatûflu deve, 1010

Şâzelî dergâhı, 860

şeb (-i isrâ), 4; (-i ten), 1097; (-i zülf), 358

şeb-çerâğ, 640, 641; (-ı himmet), 825

şebeke (-i Cenâb-ı Risâlet-penâhî), 749; (-i sa'âdet), 1003, 1004, 1005

şecere, L; (-i kulûp), 1161; (-i mübâreke), 752; (-i tûbâ), 201, 1161

şefâ'at (-ı uzmâ), 20; (-i Cenâb-ı Risâlet-penâh), 401

Şefik Efendi, 549, 565, 566

şefkat ü merhamet-i mürşidâne, 391

şehâdet, 207, 301

şehbâz (-ı aşk), 251, 1107, 1111, 1132; (-ı aşk muhafızı), 1149; (-ı evc-i velâyet), 205; (-ı lâ-mekân [aşk]), 250; (-ı muhabbet), 316

şehd-i Mûsâffâ, 460

şehevât (-ı lezzât-ı kâzibesi leşkeri), 788; (-ı nefsâniye), 127, 782; (-ı nefsâniye ateşi), 1627; (-ı nefsiye), 126

şeh-i mülk-i melâhat, 100

şehîd-i şemşîr-i aşk, 261

şehnaz seda(sı), 1037

şehr (-i azîm), 689; (-i azîm-i kalb), 1078; (-i azîm-i Yûsufân-ı hakîkat iskelesi), 772; (-i beden), 640; (-i dil), 682; (-i emmâre), 689; (-i emmâre ahalisi), 689; (-i levvâme), 690; (-i mülhime), 690, 691

şehrâh-ı sıdk u velâyet, 260

şehrayin 1064; (günleri), 1387

şehremini, 1295

şehristân (-ı ilm ü irfân), 209; (-ı sıdk u vefâ), 281

şehriye (aylık), 87

şehvet (-i besiyye), 643; (-i cimâiyye), 643; (-i ekliyye), 643; (-i nefsâniye), 675, 800

Şehzade, 73, 74, 75, 76; (Câmi'-i şerîfi), XI, 86, 89, 112, 130, 902, 1273, 1454;

(Câmi'-i şerîfi baş imamı), 902; (Câmi'-i şerîfinin kayyumbaşı), 110; (ile şâh-ı Çin), 73
Şehzadebaşı, XI, XIII, XVII, 84, 86, 127, 133, 185, 195, 412, 862, 902, 1013, 1273, 1454, 1469, 1671; (İmaret Sokağı), XI
şek ve şüphe, 72
şeker, 116, 704, 870, 1593
şem', 63, 95, 198, 923; (-i asel-i kâfûrî), 996; (-i bezm-efrûz-ı vahdet), 315; (-i celî), 4, 466; (-i cem'-i bezm), 96; (-i hakîkat-i Hazret-i Fehmi), 81; (-i Hudâ), 616; (-i ilâhiyye), 62; (-i ruhsâr), 96, 213; (-i serâperde-i şâh), 240
şem'a, 243
şemâil-i şerîf, 81
şemm u zevk u lems, 228
Şems Dede, 1136, 1138
Şems Efendi (Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi), 1023
Şems Hanım (Aşçı Dede'nin eşinin akrabası), 1274, 1276, 1814, 1820
şems, 63, 64, 113, 983, 1022; (-i aşk), 1087; (-i cihân), 188; (-i duhâ-veş), 798; (-i gerdûn-ı kerâmet), 314; (-i hakîkat), 113, 351, 459, 487, 599, 638, 682, 688, 1097; (-i hakîkat pertev), 932; (-i hakîkat-i Yezdân), 17; (-i sürûr ü huzûr), 878; (-i tecelliyât-ı izzet), 1087
Şemseddin Dede (Kasımpaşa Mevlevihanesi postnişini), XIX, 198, 1139, 1171, 1173
Şemsi Efendi (Mal Müdürü), 538
Şems-i Tebrîzî, XXI, XVIII, 26, 27, 28, 192, 193, 200, 201, 202, 205, 309, 318, 319, 320, 321, 322, 336, 337, 338, 346, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 382, 383, 384, 385, 389, 391, 392, 393, 394, 395, 397, 399, 403, 405, 409, 411, 412, 417, 427, 432, 435, 436, 437, 439, 442, 445, 464, 469, 480, 599, 664, 761, 829, 830, 847, 859, 911, 913, 923, 941, 946, 976, 977, 983, 1005, 1010, 1012, 1013, 1021, 1039, 1059, 1105, 1132, 1138, 1139, 1328, 1465, 1489, 1490, 1709, 1773, 1775
şemsiye, 1309
şemşîr (-i hubb u velâ), 28; (-i îkân u irfân), 28; (-i îmân), 360;
şenlik geceleri, 983, 984
şer'-i şerîf, 649, 674, 676, 684, 685
şerâb (-ı aşk-ı ilâhî), 774; (-ı mevt), 74
şerâre-i aşk, 835
şerbet, 486, 489, 490, 491, 493, 500, 502, 509, 542, 662, 1019, 1169, 1482; (-i şehâdet), 706; (takımı), 489
şeref ve meziyet-i ma'neviyye, 987
Şerefeddin Efendi (Reis efendi), 902
şeref-i rü'yet, 263
şerh, XLII; (-i lşknâme-i Hazret-i Sultân Veled), XLII; (-i sîne), 23
şerhi Âmentu, 488
Şerhi Esmâi'l-Husnâ li el-Câmî, 220
şerh-i Ma'ânî-i Esmâullâh-ı Hüsnâ (İmam Gazâlî'nin eseri), 732
şerhu Metâli' mine'l-mantık, 482
şeriat, 374, 644, 645, 647, 653, 666, 685, 1380, 1462; (-ı Ahmediyye), 584; (-ı garrâ-yı Muhammediyye), 1329, 1379, 1461; (-ı mutahhara), 651, 675, 754; (-ı mutahhare ahkâmı), 649
Şerif Efendi (Şamlı-Geylânîzadelerden), 1032
Şerif Efendi (Ruznamçe Müstahdemi), XXVI, 330, 331, 332, 344, 428, 445, 769, 770, 771, 775, 776, 1485

Şerif Efendi (Tekbastı), 363, 385, 402, 421, 428
şerîf, 56
şerik, 125
şeş (cihet), 44; (köşeli bir kuyu), 68
şevk, 496; (ü muhabbet-i Hazret-i Mevlânâ), 319
Şevket Bey (Mektubî kalemi mümeyyizlerinden), 1806
Şevket Bey (Süvari Mülâzımı), 926, 927
Şevket Bey (Telgraf Müdürü), 490, 491, 492, 498
Şevket Beyefendi (Mülkiye Matbaası memuru), 1355
Şevket Dede (Köçek), 1137, 1136, 1139, 1489
Şevket Paşa (Fırka Kumandanı), XXXIX, 754, 755, 792,769
şevk-ı likâ-yı Zü'l-Celâl, 620
Şevki Efendi (hattat), 1803
Şevki Paşa (Levazım reisi), XXXVIII, 718, 719, 720, 721, 723, 901
şey, 192
şeybân-I Râ'î, 390, 1626
Şeyh Abbas Efendi, 1002, 1008
Şeyh Abdullah Bârûm Efendi, 1010
Şeyh Abdullah Dihlevî, 333
Şeyh Abdullah Efendi (Süleymaniyeli), 341, 381, 802, 1551
Şeyh Abdurrezzak Efendi, 1536
Şeyh Ahmed-i Hadreveyh, 1310
Şeyh Ali Efendi, XX, XXII, XXIV, 198, 318, 320, 322, 328, 1023, 1039
Şeyh Attâr, 357, 1536, 1754
Şeyh Celâleddin Dede, XLV, 1296, 1300
Şeyh Cemal Efendi (Evrak Müdürü), 1142, 1107
Şeyh Ebû Abdurrahmân Sullemî, 305
Şeyh Ebû Muhammed Abdulcelil, 1236
Şeyh Emin Efendi, 827, 1075
Şeyh Enis Dede, 947, 948, 1022
Şeyh Eşref Dede, XLIV
Şeyh Fergânî, 1237
Şeyh Feyzullah Vidinî, XLII
Şeyh Galib, 1158, 1775
Şeyh Hacı Ali Efendi (Türbedar), 561, 862
Şeyh Hacı Eşref Efendi, XLII, 1164, 1166
Şeyh Hacı Halil Efendi, 586, 912
Şeyh Hâlis (Kadiriyye şeyhi), 221, 288
Şeyh Hasan Efendi, XVIII, XIX, XXIV, 193, 194, 195, 198, 250, 294, 320, 321, 335
Şeyh Hasîb Efendi, 1208
Şeyh Hızır Efendi, 768
Şeyh Hüseyin Efendi (Erzurumlu), XXXII, 409, 410, 411, 431, 432, 434, 439, 1295, 1300
Şeyh İbrahim bin Havvâs, 281, 1437
Şeyh İsa Efendi, XXXVIII, 751, 752
Şeyh İsmail Efendi (Tokadî), XXXII, 430, 431, 432, 433, 434, 436, 437, 438, 439, 441, 443, 445, 447, 521, 934, 1009, 1475
Şeyh İsmail Hakkı, 11
Şeyh İzzeddin (Halvetî), 855
Şeyh Mehmed Sâdık (Erzincanlı), 88, 638, 639
Şeyh Muhammed-i Ma'sûm-ı Urve-i vuskâ Sâhib-i Mektûbâ, 333
Şeyh Mustafa Efendi, 608, 615, 872
Şeyh Müslim Efendi, 1208
Şeyh Nazif Efendi, 919
Şeyh Osman Efendi, 1300, 1773
Şeyh Rıza Efendi, 431
Şeyh Rıza, 431
Şeyh Rükneddin Alâ'uddevle, 259
Şeyh Sabri Efendi, XLV
Şeyh Sakâ, 224
Şeyh San'a, 224
Şeyh Sânî Efendi, 1077
Şeyh Seyfeddin Arif, 333
Şeyh Seyyid Muhammed Nûrî-i Bedâvunî, 333

Şeyh Süleyman Efendi, 639
Şeyh Şa'bân-ı Veli, 1075, 1317
Şeyh Şemseddin Han-ı Cânân, 333
Şeyh Şerafeddin Efendi, 1214
Şeyh Şihâbeddin Surûrî, 1186
Şeyh Takiyuddin es-Subkî, 1237
Şeyh Yûsuf el-Hemedânî, 611
şeyh, 35, 49, 52, 53, 224, 245, 257, 425, 512, 645, 667, 669, 684, 688, 690, 1034, 1061; (-i A'zam), 390, 813, 824, 846, 864, 872, 875, 916; (-i azîzü'l-itibâr), 824; (-i ekrem), 1023; (-i fânî), 1455; (-i irşâd), 949; (-i İslâm), 653; (-i kâmil), 35, 49, 53, 56; (-i kerâmet-furûş), 125; (-i mukallidîn), 683; (-i murgân), 793; (-i reşâdet-penâh), 819; (-i sânî), XLV; (-i vâsıl), 57, 72; (dairesi), 319; (köçeği), XXIII, 319, 1039, 1136; (refikliği makamı), XXIV
Şeyh-i Ârîf-i Dânâ, 611
Şeyhim Emin Efendi, 1317
şeyhin makamı, 207
şeyhler, 1195
şeyhlere mahsûs olan makam, 1022
şeyhlik, XXXVIII, XLI
Şeyhü'd-devle, 264
şeyhülharem (memuriyeti), 1449
şeyhülislâm XVI, 183, 652, 662, 760, 957; (kapısı), XXIV, 195
Şeyhülislâm Efendi, 957
şey-i sâbit, 1508
şeytan, 269, 723, 742, 1117
şeytanlar, 592
şıhlı (karyesi), 518
Şifâ'-ı şerif, 482, 510, 511
şifâhâne-i inâyet-i rahmâniyye, 230
şilte, 486
şimendifer, 790, 945, 960, 995, 996, 1000, 1145, 1146, 1177, 1291, 1397, 1448, 1766, 1791; (hattı), 1396
şinâverân-ı deryâ-yı aşk, 285
şîr 49; (-i dilîr), 49; (-i Hak), 32; (-i ma'nevî), 49; (-i tarîkat), 49; (ü şehd-i irfâniyye), 265
şir'atu'l-_slâm, 1099
Şiran, XXXVII, 605
şîrâze-i muhabbet, 1086
Şirin Kadın (Aşçı Dede'nin dadısı), 120
şirk (-i hafî), 60, 641, 643, 644, 645, 646, 655, 657, 659, 666, 674, 675, 676, 682, 683, 684, 686, 691, 692, 693; (-i hafî zünnârı), 641; (-i hafîd), 686
şîşe-i nâmûs u âr, 682; (-i pür-terâviş cân), 359
şöbiyet, 1063
şu'â' (-ı envâr-ı muhîtatu'l-âsâr), 429; (-ı vech-i ehadî), 257
şu'le (-i aşk-ı Fehmi), 336; (-i aşk u muhabbet), 1156; (-i ilâhî), 61; (-i kerem), 1052; (-i tûh), 62
şu'ûnât (-ı aşk), 240; (-ı ilâhiyye), 15; (-ı zâtiyye), 206
şube, 854, 894, 1077, 1107, 1159, 1171, 1172, 1192, 1195, 1196, 1210, 1211, 1222, 1283, 1290, 1321, 1387, 1412, 1417, 1437, 1447, 1485, 1587, 1645
şukka, 1166
şukûfe-i tecelliyât-ı rabbânî, 1084
şumnu, XI, 83
şumû' (-ı münîre), 62; (-ı seb'a), 62, 63
şûrîde-dil âşık, 357
şurihisar (sedası), 1037
şûriş-i aşk, 774
şurup, 500, 871
şuûnât-ı aşk, 250
şühedâlar, 803
şühûd (-ı Hak), 1262, 1267; (-ı külli), 1262; (-ı tabîiyye), 1266
şühûdî, 14
şühûr (-ı selâse), 744; (-ı selâse-i mukaddese), 928

şükr-i Yezdân e (tmek), 314
Şükrü Efendi (Anadolu Ordu-yı Hümâyûn Ruznamçe Müdürü), XXV, 1765, 1783, 1813, 1819
Şükrü Efendi (Yüzbaşı), 326, 327, 1125, 1454
Şükrü Paşa (Ferik), XXVIII, XXIX, 364, 365, 429, 482
şürb-i hamr, 675, 688, 689
şürefâ, 754

T

ta'allukât-ı mürşidâne, 421, 970
tâ'ât, 875; (-ı râh-ı Hudâ), 33; (u ibâdât), 47; (ve ibâdât), 14
ta'ayyün (-i evvel), 206, 1507, 1508, 1509, 1510, 1511, 1519; (-i kevnî), 1517; (-ı nûrânî ve rûhânî), 1739; (-ı nefsiyye), 1263; (-i sânî), 206, 1258, 1509; (-i vücûd), 1517; (-i zâhir), 1510; (mertebesi), 740
ta'ayyünât (-ı ekvân), 735; (-ı külliye), 14; (-ı rûhiyye), 1263; (-ı vücûbiye-i hakkâniye), 1511
taassup, 690
taaşşuk kıl(mak), 189
taayyün, 66; (sureti), 25
taayyünât, 189
ta'b-ı beşeriyyet, 42, 347
tab'-ı külden, 962
tabaka (-i Büdelâ), 1550; (-i efrâd), 1552; (-i evtâd), 1547; (-i hatmü'l-evliyâ), 1546; (-i imâmân), 1545; (-i kutb), 1544; (-i Melâmiyye), 1551; (-i Muhdesîn), 1552; (-i Nukabâ), 1550; (-i Nücebâ), 1549; (-i Rahmâniyyûn), 1547; (-i Recebiyyûn), 1550; (-i Ricâl-i Ayne't-Tahkîm Ve'z-Zevâid), 1549; (-i ricâl-i ilâhiyye), 1547; (-i ricâlü'l-feth), 1550; (-i Ricâlü'l-Gınâ), 1545; (-i Ricâlü'l-Kuvvet), 1549; (-i ricâlü'l-mennân), 1550; (-i Üçler), 1546; (-i ebdâl-i seb'a), 1548
tabakhane, 461
Taberî, 1578
tabî'at (-ı kül), 962; (-ı nâriye), 673, 688; (-ı nâriye ve hevâiye ve âbiye), 670; (-ı suver-i ilâhiyye), 1268
tabîb 106; (-i hâzık), 237, 368, 391, 643, 691, 692; (-i hâzık-ı rûhânî), 603; (-i ilâhî), 774; (-i ilel-i cismanî ve ruhanî), 90; (-i kulûb), 691; (-ı ma'nevî), 1079; (-i ma'neviyye), 855; (-i müşfik), 218; (-i rahmânî), 91; (-i şâfî), 91
tabîbân-ı ilâhî, 36, 765
tabla, 709
tabur, 84, 715, 770, 771, 776, 808, 947, 951, 971, 972, 997, 1080; (kâtibi), XXXIX, 601, 633, 713, 1776
taburların vekilharçlar_, 1356
taburun imamı, 771
tabut, 383
tâc, 4, 666, 690, 691, 1077; (-ı Edhemî), 107; (-ı gavsiyyet), 465; (-ı kerâmet), 645; (-ı Mehmedî), 107; (-ı pür-ibtihâc), 272; (-ı sa'âdet), 592, 965; (u taht-ı saltanat), 495
(-ı zâtî ve sıfât-ı ilâhî), 211; (u fuyûzât-ı samedâniyye), 1471
Tadîl Mahallesi, 855
Tâhâ, 498
tahalluk-i ilâhiyye, 1259
taharet, 127; (-i kâmile makamı), 127; (-i ma'nevî), 1101; (-i ma'neviyye), 127, 1183; (-i ma'neviyye-i mükemmele), 910
tahayyür-i âşıkân, 199
tahbîb-i ilâhî, 963
Tahir (Mîrahur Mustafa Ağa'nın oğlu), 915
Tahir Efendi (Beyzade), 428
Tahir Efendi (Fikri Efendi'nin kardeşi), 1318

Tahir Efendi (Süvari Alayı Kâtibi), 375, 388, 392, 398, 403, 422, 423, 565, 566, 1076, 1417, 1595
Tahir Paşa, 901
Tahir-i mutahhar Efendi (Birinci Şube Müdür Muavini), 984
tahliye (-i kalb), 304; (-i rûh ani'l-gayr), 14; (-i ser), 14; (-i sır mine'l-gayr), 278
tahmîd ü temcîd-i Hudâ, 268
tahrirat (-ı mâliyye), 832; (-ı mürşidâne), 825; (-ı müşîrî), 408; (başkitabeti), 608; (kalemi), 382, 1485
tahsîl (-i ilm ü kemâl ve kâr), 673; (-i ma'ârif eylemek), 495; (-i sa'âdet-i sermediyye), 312
tahsilât komisyonu, 896
Tahsin (üçlerden), 1025
Tahsin Efendi (Levâzım Birinci şube Müdürü), XLIII, 864, 865, 866, 867, 869, 900, 917, 944, 946, 955, 975, 984, 985, 988, 990, 991, 992, 993, 1024, 1025, 1055, 1056, 1063, 1065, 1068, 1073, 1078, 1104, 1105, 1115, 1121, 1123, 1124, 1126, 1282, 1144, 1159, 1198, 1200, 1202, 1211, 1212, 1283, 1310, 1414, 1436, 1437, 1553, 1554, 1555, 1557, 1558, 1559, 1561, 1587, 1588, 1590, 1591, 1643, 1647, 1648, 1764, 1766, 1769, 1771, 1796, 1800, 1801, 1802, 1803, 1804, 1805, 1806, 1826
taht (-ı Âl-i Osmâniyye), 1451; (-ı âlî), 11; (-ı baht-ı Âl-i Osmâniyye), 1454; (-ı Hüsrevî), 107; (-ı saltanat-ı Âl-i Osmâniyye), 1455; (-ı sînè), 248; (-ı Süleyman), 1005; (-ı tevkîfte [olmak]), 552
tahta pabuc, 891
tahtapuş, 102, 120
tahte's-serâ, 53
Tahtgâh-ı şâh-ı aşk, 358
Tahtırevan, 444
talıvîl-i tecelliyât, 599
tâ'ife-i âlî, 65; (-i aliyye), 14, 23, 66, 295; (-i cin), 83, 490; (-i evliyâ), 66; (-i fukara), 663; (-i havâs), 660; (-i kuvâ-yı rûhâniyye), 196; (-i meşâyıh), 649; (-i uşşâk), 1618, 1761; (-i Yehûd), 1472
Taitse nehri, 1405, 1406
Tâiyye şerhi, 1351, 1696, 1738
takallüb, 33
takâzâ-yı aşk, 252
takke, 940
Takoşan, 1402
taksim, 202
takva, 1043; (ashabı), 392
Talâk (sûresi), 1768
Talat Paşa (Ferik), 1214
taleb (-i ilm-i dîn), 59; (-i müşâhede), 262; (-i rü'yet), 263
talebe-i ulûm, 361
Talha (Hz. Hasan'ın oğlu), 707
talî'a (ordunun ilerisinde olan askerler), 17, 18; (çarkacı), 18; (taburu), 18
talib, 28, 48, 50, 58, 59, 119; (-i cennet), 678; (-i dekâyık-ı aşk), 294; (-i devlet-i ebediyye ve hayât-ı sermediyye), 312; (-i dîdâr), 666, 672, 679, 688, 691, 693; (-i dîdâr-ı aşk), 303; (-i dünyâ), 280, 675; (-i evliyâ), 29; (-i hakîkat), 312; (-i kıble-i ma'nevî), 59; (-i visâl-i aşk), 303
talik (hat), 602
ta'lîm (-i esmâ ve evrâd), 666; (-i esmâ ve telkîn-i zikr), 678, 679; (-i istihâre olunmak), 752; (-i Kur'ân), 916; (-i zikr), 666, 791; (-i zikr etmek), 752
talip, 24, 41, 48, 118, 348, 657
tama', 676, 690
tanbûr-veş, 358
Tanzimat (-ı Askeriyye reisi), XLII; (Komisyonu), 548

târ, 358
taraf (-ı akdes), 636; (-ı cânân), 608; (-ı Hak), 662, 683, 688; (-ı Hazret-i Pîr), 1021; (-ı ilâhî), 835, 964; (-ı ilâhiyye), 342, 355, 394, 427, 477, 480, 557, 596, 616, 620, 698, 705, 766, 784, 803, 856, 1014, 1026, 1039; (-ı meşîhat-penâhî), 628; (-ı mürşidâne), 1090; (-ı saltanat-ı seniyye), 1055; (-ı sultân-ı aşk), 800; (-ı şâhâne), 565
tarçın suyu, 649
târ-ı zülf, 225
Tarîfât, 259
tarih-i fethiyeler, 977
tarîk (-i adl-i müstakîm), 539; (-i âlî-i Hâlidî hulefâlığı), 424; (-i aliyye), 683, 1008; (-i aliyye-i Halvetiye usulü), 435; (-i aliyye-i Kâdiriye), 339, 433, 434, 435, 531, 1133; (-i aliyye-i Kâdiriyye dervişleri), 461; (-i aliyye-i Kâdiriyyeye), 435; (-i aliyye-i Mevleviyye), 198, 321, 1027, 1029, 1033, 1145, 1186, 1213, 1775; (-i aliyye-i Nakşbendiyye), 192, 427, 461, 580; (-i aliyye-i Nakşbendiyye hulefâları), 481, 1737, 1775; (-i aliyye-i Şa'bâniyye), 1105, 1437; (-i aşk), 15, 101, 107, 232, 1470, 1571; (-i aliyye-i şâzeliyye), 856; (-i aşk), 679; (-i aşk u muhabbet), 213, 281, 304, 1464; (-i Bektaşî), 350, 388; (-i cennet), 676; (-i cihâd [askerlik]), XVI, 183; (-i ehlullâh), 683; (-i gavsiyye), 1464; (-i Hak), 649, 666, 667, 669, 683, 685, 790; (-i Hâlidî), 334; (-i Hâlidî hulefâsı), 336; (-i Hâlidîye), 342, 343, 356, 1823; (-i Halveti meşâyıhı), 192; (-i Hazret-i Pîr Mevlânâ), 1169; (-i ilâhiyye), 1128; (-i irşâd), 282; (-i Kâdiriyye), 456; (-i kebîr), 183; (-i Mevlevî), 349, 353, 1133; (-i Mevleviyye), 1029, 1140, 1423, 1470, 1592; (-i muhabbet-i Mevlâ), 282; (-i Muhammedî), 1422; (-i müstakîm), XLIX, 201, 321, 584, 670, 683, 688; (-i Nakşbendî), 756, 1476; (-i Nakşbendî hulefâsından Osman Efendi), 438; (-i Nakşbendiyye), 192, 940, 1029, 1185, 1222, 1437, 1464, 1482; (-i Nakşî), 438; (-i necât), 957; (-i Rufâî meşâyıhı), 441; (-i talep), 259; (-i üns), 575; (-i zühd ü takvâ), 230
tarîkat, 9, 374, 388, 639, 644, 645, 647, 653, 666, 676, 685, 1380, 1462; (-ı aliyye), 21, 87, 425, 507, 586, 642, 714, 752, 753, 898, 1030, 1191; (-ı aliyye-i Cenâb-ı Mevlânâ), 335; (-ı aliyye-i Hâlidîye), 332, 1426; (-ı aliyye-i Hâlidiyye hulefâsı), 632; (-ı aliyye-i Halvetiyye), 855; (-ı aliyye-i Kâdiriye), 288, 410, 430, 1032; (-ı aliyye meşâyıhı), 911; (-ı aliyye-i Mevleviyye), 205, 207, 334, 1020, 1038, 1039, 1134; (-i aliyye-i Mevleviyye ıstılâhâtı), 1031; (-ı aliyye-i Nakşbendiyye), 243, 639, 1664; (-ı aliyye-i Nakşbendiyye dervişânı), 18; (-ı aliyye-i Nakşbendiyye fukarası), 860; (-ı aliyye-i Nakşbendiyye hulefâsı), 718; (-ı aliyye-i Nakşbendiyye sâdât-ı kirâmı), 17; (-ı aliyye-i nâzeniye meşâyıhı), 1080; (-ı aliyye dervîşânı), 17; (-ı aliyye-i Sümbüliyye), 718; (-ı ilmiyye), 1014; (-ı Nakşbendiye), 18, 768; (-ı Nakşbendiyye ashabı), 18; (-ı Nakşbendiyyenin silsile-i şerîfi), 18; (-ı pîrân-ı izâm), 1101; (arkadaşı), 606; (şeyhliği), XXXVIII; (ü marifet ü hakikat), 649; (ve hakikat erbâbı), 683
tarikatçı dede efendi, 958, 959

Tarîk-i şâzelî, 1005
târikü's-salât, 690, 1044
Tarsusî, 482
tarz (-ı cedîd ney), 1037; (u tavr-ı kutbiye), 396
tasarruf, 40, 641; (-ı bâtınî), 939; (-ı kevniye), 437, 438; (ve keşfiyât), 430
tasarrufât-ı kelimât ve kemâlât, 24
tasavvuf 714; (okumak), 690
tasavvufane rumuz, 1016
tasavvufî aşk mesnevîleri, XIII
tasavvurât, 189, 266; (ve tasdîkât), 482
tasfiye, 740; (-i bâtın), 14, 278; (-i kalb), 207; (-i sır), 304
tasvîrât, 189
taş mektep, XII, XIV, 89, 181
Taşkasap, 800, 927, 1018, 1295, 1304, 1586
taşlar (hatm-i hâce taşları), 769, 794
taşra, 84
Tatar (hüzzamı), 1204, 1810; (peşrevi), 1204
Tatar Seyfeddin Ağa, 1430
Tatar, 1187
Tatarzade Mehmed Ağa (berber), 1817
taun, 74
tavaf, XLIII
tavâf-ı kudûm, 1009
tavşan, 1107
tâvûs-ı melâike (şeytan), 503
Tavusiyye Câmi'-i şerîfi, 843, 855
Tayfûr, 610
tayinat icmalleri, 789, 793
taylasan, XLIV
Tayyar Paşa (Merkez Kumandanı Mirliva), 726
tayyâr-ı aşk, 307
tayyib, 56
te'hîr-i vahy-i mübîn, 1097
te'kîd-i aşk u muhabbet, 11; (-i aşkî), 11; (-i muhabbet), 11
te'mînât-ı butûniyye, 1088
te'sîrât (-ı ma'neviyye), 1022; (-ı vicdânî), 122
te'sîr-i ma'nevî, 793
te'yîd-i hubb ü vedâdî, 11
teba'a (-i saltanat-ı Cenâb-ı Mustafaviyye), 719; (ve ahâlî-i sultân-ı aşk=, 187
Tebâreke, 906
teblîgât-ı celîle-i nebeviyye, 823
teblîg-i ahkâm, 37; (-i risâlet), 41, 347, 348
tebrîk-i sâl-i cedîd, 904
tebrikname, 867
Tebrîz, 977
Tebrizkapısı, 1480
tebşîr (-i ma'nevî), 470, 882; (-i ma'neviyye), 764, 854, 1088
tebşîrât (-ı ilâhiyye), 597; (-ı ma'neviyye), 970, 974, 1054; (ve müjdeci-i ma'nevî), 596
tebşîr-i ma'neviyye, 1113, 1385
tecellâ, 1543; (-yı sıfât-ı ilâhiyye), 1500; (-yı zâtî), 1543
tecellî, 44, 76, 339, 470, 596, 599, 606, 642, 755, 1102, 1134, 1164; (-i ahvâl-i butûniyye), 850; (-i aşk), 1147; (-i cemâl), 643, 645, 654, 667, 687; (-i ef'âl), 645; (eyle[mek]), 38; (-i fenâ), 1016; (-i feyz), 532; (-i Hak), 485; (-i ilâhî), 1102, 1508; (-i hâssa-i ilâhiyye), 265; (-i hubb-ı zâtî), 1074; (-i hubb-ı zuhûrî), 208, 289, 290; (-i ilâhiyye), 512; (-i kudsiyye), 709; (-i nûr-ı zât), 269; (-i rabbânî), 1102; (-i rabbâniye), 599; (-i rahmâniyye), 1166; (-i sânî), 1509; (-i sıfât), 645; (-i sıfât u zât), 645; (-i subhânî), 710; (-i subhâniyye), 363, 701, 1459; (-i ulûhiyyet), 647; (-i vahdet), 275; (-i vücûdî ve şühûdî), 211; (-i zât-ı lâ-yezâl-ı ma'neviyye), 1769; (-i zât u sıfât nuru), 266; (-i zâtiye ve sıfâtiye), 43(ve feyz-i subhâniyye), 1434
tecellî-gâh (-ı cânân), 270; (-ı levâyih-i gaybiyye), 925

tecelliyât, 26, 37, 199, 200, 368, 378, 423, 447, 448, 594, 949, 964; (-ı akdes), 777; (-ı esmâ), 685; (-ı esmâ ve sıfât u ef'âl), 645, 647 ;(-ı feyz-i aşk), 187; (-ı feyz-i Mevlânâ), 1039; (-ı Hazret-i ulûhiyyet), 1540; (-ı ilâhî), 525, 1487, 1707; (-ı ilâhiyye), 38, 308, 578, 584, 595, 596, 934, 997, 1134, 1532, 1672; (-ı ilâhiyye sırrı), 474; (-ı kudsiyye), XXXIII, 934; (-ı latîfe ve cemâliye), 1695; (-ı ma'nevî), 784; (-ı rabbânî), 192, 1470; (-ı rabbâniyye), 474, 493, 1119, 1385, 1725; (-ı rahmâniyye), 1483; (-ı samedâniyye), 1010, 1482, 1483, 1485, 1523, 1773, 1779; (-ı samedâniyye esrarı), 1777; (-ı sıfât-ı ilâhiyye), 1494; (-ı subhânî), 602, 717, 1006, 1010, 1458; (-ı subhânîye), 394, 497, 509, 578, 1020, 1384, 1443, 1470, 1522, 1569; (-ı Subhâniyye ve Mustafaviyye), 1001;
tecelliyâtü'l-kibriyâ, 10
tecliye-i rûh, 278
tedâbirât-ı lâzime, 953
tedârikât (-ı bâtıne), 785; (-ı Hicâziye), 718; (-ı ma'neviyye), 1027; (-ı zâhire), 785
tedârükât-ı aşkıye ve muhabbetiye sevdası, 983
tedbîr, 40; (-i beden), 51; (ü tasarruf-ı nefs sefası), 673
tefe'ül-i hayr, 1054, 1332
tefeül, 858, 862, 879, 975, 1161; (etmek), 525, 828, 856, 873, 874, 880, 975, 995, 1026, 1062, 1144, 1645; (olunmak), 843, 919, 1028, 1291
tefeyyüz, 371, 617
tefrika (-i havâtır), 369; (ve isniyyet), 135
tefsir (Rûhu'l-beyân), XLVII
Tefsîr-i İbn Adil, 1251
Tefsîr-i Keşşâf, 1493
Tefsîr-i Kurtûbî, 1242
tefsîr-i şerîf, 361, 501, 507
Tefsîr-i Tıbyân, 1326, 1655, 1662
teftiş memuriyeti, 518, 564
tehzîb-i ahlâk, 234
tekâpû politikalar, 894
Tekâsür (sûresi), 1488
tekaüt, 86; (beratı), 86; (maaşı), 86, 889; (Sandığı Muhasebeciliği), 1644, 1764
tekbir, XX, XXIV
tekbirlen(mek), XLII, XLV, 1022
tekke, XIV, XVII, XVIII, XXII, XXIX, XXX, XXXIII, XLI, 88, 186, 321, 430, 433, 436, 437, 480, 498, 531, 874, 1058, 1203, 1290, 1457; (-i âlî), 430; (-i sa'âdet [Atik Valide-Üsküdar'da]), 639; (şeyhleri), 389
tekkeler, 912
tekmîl (-i merâtib), 613; (-i merâtib-i ma'neviyye), 562; (-i sülûk), 613, 1761; (-i sülûk etmek), 1147; (-i tarîk etmek), 666, 683; (-i tarîkat etmek), 647
Tekvin, 1517
Tekye (-i aşk), 360; (-i câm-ı muhabbet hamrı), 360; (-i pür-feyz), 314
tekye-gâh (-ı himmet), 402; (-ı vahdet-i âlem), 495
tel helva, 392, 435, 444
telefon, 1400
telgraf (bölüğü), 1149; (çavuşları), 1191; (hattı), 1029, 1396; (keşidesi), 724; (memuru), 942, 1013
telgraf, 330, 331, 513, 518, 519, 521, 538, 549, 550, 552, 724, 726, 770, 776, 792, 833, 840, 851, 878, 925, 1014, 1017, 1169, 1221, 1280, 1281, 1282, 1288, 1356, 1643, 1791; (-ı ma'nevî), XXXVI, 606; (-ı ma'nevî telleri), 615, 1198; (-ı ma'neviyye), 1114, 1390, 1401; (-ı ma'neviyye), 1647
telgrafhane, 923, 1422

telgrafname, 490, 878, 923, 1170, 1171, 1214, 1285, 1406, 1440, 1442, 1455, 1473, 1475, 1597; (sureti), 924
telgrafnâme, 725, 781, 866, 897, 923, 924, 925, 926, 953, 955, 978; (-i askerî), 526, 522, 526, 544; (-i Cenâb-ı Gavs-ı A'zamî), 525; (-i cenâb-ı gavsiyyeleri), 522; (-i gavsiyye), 525; (-i ma'nevî), 983, 1208; (-i ma'neviyye), 1221, 1473; (-i Seraskerî), 526, 1375
telkîn-i zikr, 666, 672, 678
tellâl-ı uşşâk, 1215
telsiz telgraf, 1400
telve çanağı, 1416
telvîn, 259
temâyülât-ı kalbiyye, 225
Temîm kabilesi, 257, 283
temkîn, 259, 260
ten, 51, 71, 78, 97, 640
tenbîhât-ı butûniyye, 944
tenevvü'ât-ı tecelliyât, 266
tenezzülât, 600; (-ı erba'a), 1263; (-ı ilâhiyye), 963, 1263; (-ı misâliyye), 1263
Tenin eşgâlleri, 34
tennûr, 1022; (ü tûfân), 359
tennure, XX, 313, 1136, 1137, 1172, 1196; (-i muhabbet), 1142; (-i vücûd), 1132
ten-perest iblislerin dükkânı, 72
tensîkât-ı cedîde, 588
tenvîr (-i kanâdîl-i ubûdiyyet), 983; (-i kulûb), 64
terakki, 615, 617; (-i butûn), 778; (-i ma'nevî), 371; (ve tecelliyât-ı subhâniyye), 841
terakkiyât, 600; (-ı ma'nevî), 914; (ve ruhaniyet şimendiferleri), 790
teravih, 595, 633, 1169, 1645, 1646; (namazı), 438, 500, 595, 872, 873, 915, 928, 974; (salâtı), 1033
terâzû-yı amel, 1049
terbiye (-i ma'nevî), 812; (-i ma'neviyye), 818; (-i sâlikîn), 41; (ve çile), 102
Tercan (Beyleri), 538; (karyesi), 805; (Ovası), 519
tercümân (-ı esrâr-ı aşk u muhabbet), 301; (-ı lisânü'l-gayb), 699; (-ı ma'nevî), 720
Tercüme-i Aşçı Dede, 1093
Tercüme-i Hakâyıku'l-hakîkat, 732
Tercüme-i Miftâhu'l-funûn, 482; (-i şerh-i Mevâkıf), 482
Tercümetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakkıyye, XXXVII, XLVIII, 636
Tercümetü'l-Hakâyıkı'l-Hakîkiyye, 721
Tercümetü'l-hakîkati'l-hakâyık, 960
terfî'-i rütbe-i ma'nevi, 782
terk (-i dünyâ), 241, 451; (-i dünyâ olmak), 973; (-i dünyâ ve mâ-fîhâ ahitnamesi), 958, 959; (-i edeb), 7, 8, 9, 653; (-i fânî), 312; (-i gam), 122; (-i hânümân et), 107; (-i hayât et[mek]), 117; (-i hestî), 241; (-i salât), 1044; (-i secde), 1044; (-i terk), 241; (-i ukbâ), 241; (-i ukbâ ve mâ-fî-hâ ahitnamesi), 959; (ü tecrîd), 245; (-i ta'âm), 402
terk;
terkîn-i kayd, 891
tersane, 1397
Tersâne-i Âmire, 810
tertîb-i esmâ, 672
Terzi Baba, XXVI, XXVII, XXVIII, XXX, XXXIX, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 456, 457, 469, 470, 503, 504, 630; (türbesi), XXX
terzi çırağı, 339, 340
terzilik, 626
Tesalya, 978
tesbih, XXVII, 119, 339, 397, 554, 778; (çek[mek]), 583; (ile tefeül et[mek]), 519; (namazı), 499
teselsül-i merâtib-i ma'neviyye, 880

teshîlât (-ı hesâbiye), 889; (-ı ilâhiyye), 578, 584, 814; (sandığı), 895, 942; (sandığı kitabeti), 972; (sandığı reisi), 941
Teshilât sandığı, 1131
teskîn-i şerâre-i aşk, 122
teslîm, 256, 426; (-i Bektaşî), XXXII, 433, 959, 1133, 1358, 1489; (-i Bektaşî sırrı), 433; (-i rûh), 388; (-i rûh etmek), 389; (-i tâm), 666
tespih 704, 1447; (hatm-i hâce için), 794
teşahhusât, 189
teşbîhât, 22; (u temsîlât), XLIX
teşekkürname, 1030
Teşkilât-ı cedîde, 954
teşnegân-ı râh-ı aşk, 1091
teşrîn (-i evvel), 1109; (-i sânî), 1111
teşrîn (-i evvel), 430, 848, 867, 992, 1026; (-i sânî), 480, 481, 548, 588, 724, 735, 868
tevâli'-i envâr-ı ilâhî, 962
Tevbe (sûresi), 1661; (-i nasûh), 680, 928
teveccüh, 309, 381, 405, 440, 685, 687, 913, 1032; (-i aliyye), 429; (buyurmak), 831; (-i îcâdî), 278; (-i ma'nevî), 88; (-i ma'neviyye), 452; (-i mürşidâne), 409, 475; (-i tâm), 666, 684; (ve murakabe), 442; (ve nazar), 452; (ve niyaz), 1078; (ve rabıta), 339, 353, 361, 367, 372, 446, 620, 626, 841, 854, 929, 1000, 1009, 1028, 1029, 1192, 1210, 1301, 1319, 1357, 1420, 1429, 1482, 1485, 1495, 1798, 1817; (ve râbıta-i kalb), 1026
teveccühât (-ı aliyye), 561; (-i Hâlidî), 959; (-ı Hazret-i Gavs-ı A'zamî), 1216; (-ı iksîr-âyât-ı kudsiyye), 849, 1024; (-ı iksîr-âyât-ı mün'imâne), 806; (-ı iksîr-âyât-ı mürşidâne), 1090; (-i ilâhî), 1262; (-i irâdî), 1264; (-i kalb), 823; (-ı kalbiye), 756, 826; (-ı kalbiyye-i ârifâne), 827; (-ı kudsiyyât), 1141; (-ı kudsiyye), 318, 320, 342, 380, 385, 461, 475, 492, 579, 608, 636, 786, 798, 809, 815, 881, 935, 953; (-ı kudsiyye-i ma'nevî), 710; (-ı kudsiyye-i ma'neviyye), 711; (-ı ma'neviyye), 728; (-ı mürşidâne), 409, 844, 129
teveccüh-gâh-ı ehl-i İslâm, 819
tevekkül (hamamı), 528, 834; (-i tâm), 666
teverrüm, 914
Tevfik (Aşçı Dede'nin üvey kardeşi), 477, 531
Tevfik Efendi (Isparta Redif Livası Kumandan Vekili Alay Emini), XXXVIII, XXXIX, XLIII, 793, 999, 1003, 1004, 1783, 1782
Tevfik Paşa (Ankara Valisi), 912
tevfîk-i rabbânî, 96, 1000; (-i rabbânî ve hidâyet-i subhânî), 700
tevhîd, 257, 275, 496, 654; (-i ayânî), 257; (-i ayânî-i şuhûdî), 257; (-i ef'âl), 254, 287, 292, 1724; (-i ef'âlî), 257; (-i hâlî), 257; (-i ıtlâkî), 257; (-i icmâlî), 775; (-i ittisâl-i bâtınî), 776; (-i sıfât), 287, 292, 1724; (-i sıfâtî), 257; (-i zât), 293; (-i zâtî), 257; (icmali), 777
Tevrat, 1235, 1238, 1472, 1632
tezâyüd-i aşk u muhabbet, 318, (-i aşk u şevk), 318
tezkire, 130, 190, 919, 941, 984; (-i nefs), 275
tezkire-i Hazret-i Hâşimî, 1140; (-i resmiyye), 1198
tezvîr-i meşâyıh mukallidi, 441
tıb, 106
tıfl (-ı nefs), 641; (-ı sagîr), 27
tılsım (-ı a'zam), 640; (-ı aşk), 125; (-ı aşk u meveddet), 797
tımarhane, 1116
tîg-i bâtın, 28, 74; (-i irfân u îkân), 28; (-i ma'nâ), 28
Tihâme, 1162
Til (karyesi), 516

tilâvet (-i Hazret-i Kur'an), 648; (-i Kur'an), XXII, 130, 318, 438, 472, 595, 596, 648, 650, 676, 717, 778, 804, 864, 950, 1174, 1190; (-i Kur'âniyye), 1214
Tilki Tepesi (istihkâmı), 1402
tilki, 1107
Timurlenk, 1785
Timurtaş Kışlası, 1144, 1200
tîn, 61, 72; (-i âdem), 290
tînet-i âdem, 290
tipi, 519, 520
tîr (-i âh), 106; (-i ma'nevî), 75, 76; (ve kemân), 70
tîrkeş-i vücûd, 75
Tiryâk-ı kebîr, 112
tîşe (-i aşk), 190; (-i kazâ ve kader), 738
tiyatro, 535
Togo (Japon ordusunda amiral), 1392
tohm-ı aşk u muhabbet-i ezeliyye, 1192
Tokat, 339, 342, 374, 383, 431
Tokyo, 1397
tomâr-ı aşk, 308
top (endâhtı), 542; (kandil), 1202; (kandili), 1202
Topçu 13, 18(Mektebi), 743; (taburu), 1397
Tophane 1273, 1596, 1813; (-i Âmire), 1436; (-i Âmire Müşiri), 483, 1018; (-i Âmire Yoklamacısı), XL, 82, 834; (Meydanı), 575; (Müşirliği), 432
Topkapı, 1295
torpido, 1397
torpil, 1392
Trablusgarp valisi, 528
Trablusşam, 1060
Trabzon, XXVI, 328, 329, 331, 380, 407, 408, 440, 527, 1080, 1125, 1356, 1357, 1375, 1457, 1523, 1807; (bezleri), 780; (dereleri), 329; (emvâli), 408; (Sevk Memuru Binbaşı İbrahim Efendi), 407; ; (tüccarları), 780
Trabzonlu, 361
tramvay, 905, 931, 1018, 1295
tren, 1078; (yolu), XLII, XLIII
tûfân-ı Nuh, 538, 1562
tuğlar, 12
tuğra, 58
Tuhfe-i Vehbî, XV
tulû'ât-ı gaybiyye, 1419
tulumbacı narası, 1209
tulumbalar, 758
tunç şamdan, 483
Tûr, 11, 231, 258, 1015, 1627, 1628, 1633; (-ı Garb-ı Eymen), 1623; (-ı Sînâ), 258, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016, 1017, 1102, 1228, 1472, 1482
Tursun Efendi Hoca (Erzurum eski müftüsü), 451
turşu, 444
turuk (-ı aliyye), 17, 18, 427, 507, 1029, 1185; (-ı aliyye ashabı), 18; (-i aliyye-i Nakşbendiyye), 1476; (-ı aliyye ricâli), 259; (-ı isnâ aşer), 183, 321, 940; (-ı nâciye-i celîle), 822
tûtiyâ, 9, 467, 469; (-yı akdes), 872
tûtiyâ-bahş-i dîde-i müştâkân, 924
Tuvâ (vadisi), 1623
tuyûr-ı himem-i ricâl, 135
tüfek, XL, 632, 770
tülbent, 405
türbe, XII, XXX, XLIII, XLV, 88, 743, 1026, 1507; (-i sa'âdet), 411, 421, 422, 432, 473, 477, 478, 484, 486, 505, 516, 567, 574, 585, 797, 843, 846, 853, 916, 999, 1001, 1009, 1632, 1794, 1814; (-i şerîf), 332, 339, 343, 366, 372, 384, 400, 422, 472, 479, 483, 501, 502, 526, 527, 582, 797, 810, 831, 843, 844, 855, 862, 937, 948, 972, 1000, 1022, 1029, 1136, 1168, 1183, 1224, 1295, 1306, 1307, 1309, 1480, 1495, 1794; (-i şerîfe), 336, 751, 771, 772, 906; (-i şerîfi), 797

Türbedar Efendi, 87, 479, 855, 1226, 1295
türbedar, 432; (odası), 502
türbedarlık, XII, 88
Türk 688, 1130, 1337; (keferesi), 1242; (memleketi), 1598; (vapurları), 838
Türk asâkiri, 979
Türkler, 979, 1392
tütsü, 352
tütün, 1200

U

Ubâde bin Sâmit, 1249
ubbâd ve zühhâd, 670
Ubey bin Ka'b, 1094
ubudiyet, 292, 602, 618; (-i ma'neviyye), 718
ucb, 655
ud 26, 268, 1201; (ağacı), 598, 719, 720; (yak[mak]), 696
ufk-ı hidâyet, 682
ûh-ı ilâhiyye, 1518
Uhud Dağı, 414
ukubet, 92
ukûl (-ı sakîme), 67; (-ı selîme), 67; (-ı selîme sahipleri), 68; (u nüfûs-ı mücerrede), 1514
ukûs, 38, 189; (ve hayal), 189
ûlâ sınf-ı sânîsi, 1765
ulemâ (-yı zâhir ü bâtın), 985; (-yı belde), 510; (-yı billah), 501; (-yı esrâr-ı aşk), 95; (-yı hakîkat), 295; (-yı ızâm), 514, 543; (-yı kirâm), 422; (-yı rüsûm), 1101; (-yı zâhir), 311, 342, 343, 684, 685, 694; (-yı zamân), 31
ulema, 649, 662, 751, 810
ulemânın mürekkebi, 638
ulu'l-azm peygamberler, 961
ulûhiyyet, 1258
ulûm (-ı âliye), 1469; (-ı Arabiye), 1469, 1764; (-ı dînî), 23; (-ı garîbe), 707; (-ı gaybiyye-i mükevvene-i ilâhiyye), 774; (-ı ledünnî), 344; (-ı mükâşefe), 239; (-ı riyâziye), 1219; (-ı zâhir), 431, 501; (u maârif-i rabbânî cenneti), 200
uluvv-i himmet, 494; (-i kadr), 78
ulvî, 52
Umân, 1162
umdetü'l-âşıkîn, 639
Umeyye bin Abdullah, 1578
ummân-ı aşk, 276, 307; (-ı bî-pâyân-ı irfân), 264; (-ı musaffâ), 196
Umre, 884
Umûm (-ı Erkân-ı Harbiyye Başkâtibi), 812; (-ı Erkân-ı Harbiyye Reisi), 812; (-ı ni'met), 92
umûr (-ı dîniyye), 673; (-ı dünyevî), 23; (-ı gaybiyye ve hakîkiyye), 217; (-ı teftîşiye), 522; (u husûsât-ı askeriyye), 559; (-ı uhreviyye), 699
Unkapanı, 86, 87
urefâ, 31; (-yı cihân), 31
urgan, 950
Urik (karyesi), 502
Urla, 1017
urûc u vüsûl-i makâmât-ı kudsiyye, 753
uruk-ı aliyye, 18
usât-ı mü'minîn, 413
ustura, 741
usturlâb, 135; (-ı aşk), 135; (-ı esrâr-ı Hudâ), 135
usûl (-i dedegân), XXI, 200; (-i defteriyye), 904; (-i hatm-i hâce), 598; (-i Mevlevî), 337, 1505, 1773; (-i tarîk-i aliyye), 322; (-i tarîk-i Mevlevî), 197; (-i tarîkat-ı aliyye), 319; (-i tarîkat-ı aliyye-i Mevleviyye), 499; (ü devr), 315; (ü âdâb-ı Mevleviyye), 1022, 1213; (ü kâ'ide-i Mevleviyye), 1030; (ü nizâm-ı askeriyye), 1807; (ve kâide-i tarîk-i aliyye-i Nakşbendiyye), 791

uşşâk, 117, 203, 214, 251, 252, 257, 265, 277, 337, 346, 354, 447, 456, 466, 569, 570, 596, 722, 778, 1003, 1270, 1460, 1469, 1486, 1439, 1462, 1469, 1481, 1495, 1599; (-ı bâ-sefâ), 773, 1035, 1387, 1609, 1785; (-ı ehl-i vefâ), 1130; (-ı ilâhî), 1636, 1638, 1744; (-ı ilâhiyye), 23; (-ı izâm), 1650; (-ı mecâzî), 98, 188, 1467; (-ı perîşân), 464(-ı sâdıkan), 765; (-ı zâhir), 1493
Uşşâkî, 1133; (meşâyıh-ı kirâmı), 1204
Uştûre, 530
uyku, 33; (âlemi), 102
uyûn (-ı nâs), 62; (-ı uşşâk), 1087
uzlet 609; (-i enâm), 680, 681; (hırkası), 1019; (ü halvet), 982; (ü vahdet), 974; (ve halvet), 676; (ve inziva), 740
uzun entari, XVIII, 341, 394, 407
Uzun Halil Ağa, 81; (Terzi), 339, 520
Uzun Mihal Köprüsü, 1786

Ü

üç (aylar), 811; (ihlâsı), 553, 555
Üç Ambarlı Mahmudiye, 1157, 1563
Üç Şerefeli Câmi'-i şerîf, 1602, 1781, 1783
üçler, 1025, 1123, 1184, 1225, 1458, 1481, 1532, 1789; (makamı), 1761
üçlere karışmak, 701
Üçüncü (Ordu), XVII, 898, 900, 997; (Ordu-yı Hümâyûn), 361, 1585; (Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dördüncü Şubesi), XLI, 898, 920; (Ordu-yı Hümâyûn muhasebecisi), 185; (Osmanî nişân-ı zî-şânı), 1198, 1200; (rütbeden mecidiye nişanı), 992; (şube), 859, 894, 947, 1085, 1104; (talî'a taburu), 713
üftâde-i aşk u muhabbet, 224
ülfet (etmek), 129; (ü muhabbet), 192, 394, 607
ümem-i sâlife, 19
ümera, 362, 435, 449, 478, 482, 486, 492, 502, 511, 532, 536, 540, 541, 542, 543, 713, 745; (-yı askeriyye), 892
ümmehât-ı anâsır, 36
ümmehâtü'l-mü'minîn, 914
ümmet (-i davet), 17; (-i icâbet), 17; (-i Muhammed), 58, 473, 651, 670, 675, 671; (-i Muhammediyye), 19, 404, 623; (-i nâciye), 19
ümmî, XXVII, 341, 343, 416, 427, 641; (meşâyıh), 438
ümm-i kitâb, 1522
ümmî-lakab, 5
Ümmü Eymen, 1240
Ümmü Gulsûm (Hz. Peygamber'in kızı), 830, 1254
Ümmü Habîbe binti Sufyân, 1253
Ümmü Hâlid (Aşçı Dedi'nin aşçısı), 745, 1099
Ümmü Seleme, 958, 1247, 1253
ümmü'l-eşbâh (Hz. Havvâ), 264
Ümmü'l-Fadl, 707
ümmü'l-kitâb, 1507, 1521
üniforma, 1804
üniformalı elbise, 792
Üsküdar, 84, 186, 531, 639, 907, 941, 1004, 1084, 1125, 1151, 1224, 1506; (iskele câmi'-i şerîfi), 1124; (vapuru), 1124
Üsküdarlı Fındık Hafız, 907
üslûb-ı mecâzî, 225
üstâd (-ı cemâl), 108; (-ı ezel), 108, 467; (-ı hakîkî), 1699; (-ı kâmil), 661, 689
üzüm 606; (mevsimi), 1489

V-W

vâcib bizzât, 24
vâcibü'l-vücûd, 75, 650
va'd-i ma'neviyye, 1343

vâdî-i arz, 113; (-i aşk), 107; (-i hayret), 111, 533; (-i hicrân), 246, 292; (-yi cezbe), 435
Vâdî-i Fâtıma, 1007, 1008, 1015
vâdî-i mecnûn-ı muhabbet, 778
Vahdaniyet, 1516; (-i Hakk), 643, 670; (-i ilâhiyye), 822; (-i samedâniyye), 1675
vahdet, 25, 40, 189, 249, 261, 645, 650, 658, 1508; (deryası), 664; (-i hakîkî), 257; (-i hakîkiye), 1508, 1515; (-i Hakk), 40, 650; (-i kül), 651; (-i küllî), 643; (makamı), 740; (-i mutlaka), 40, 41, 61, 1736, 1740; (-i mutlaka sırrı), 28; (-i mutlakanın sırrı), 28; (-i sırf), 276; (-i şahsî-i insânî), 257; (-i zât), 299; (âlemi), 348; (-i vücûd), 1519; (-i vücûd esrarı), 1670; (-i vücûd nükteleri), 1353
vahdette (ayn-ı vuslat olmak), 645; (likâ ve bekâda olmak), 657
vâhid (-i hakîkî), 189; (-i ke'l-elf), 55; (-i kâmil), 1545; (-i mutlak), 677
vahşî-tabîat, 49
Vahyî Bey (Mevlevi, kaymakam), 1183, 1211
vahy-i ilâhî, 35, 628, 1454, 1722
vakar, 690
vakfe, 1011
vakfiye şartnameleri, XXX
vâkıf (-ı esrâr), 120, 126, 196, 425, 969; (-ı esrâr-ı hakîkî), 636; (-ı esrâr-ı ilâhî), 18; (-ı esrâr-ı pîr), 110; (-ı esrâr-ı tevhîd), 262; (-ı esrâr olanlar), 468
Vakıf Bey (Yâver-i harb, mülâzım), 1646
vakıfname, XLV, 1024; (sureti), 1023; (varakası), 1023
vakt (-i celâl), 662; (-i gavsiyye), 972; (-i iftâr), 951; (-i inbisât), 641; (-i neşât), 614; (-i seher), 196; (-i şâmı), 62; (-i şeb), 62; (-i teclîs), 861
vaktin (kutbu), 441, 761; (ve asrın gavsı), 723; (Süleyman'ı [Leblebici Baba]), 1028
vali, XXXI, 535, 940
Valide Câmi'-i şerîfi (Aksaray'da), 1613
Valide Sultan 1489; (kethüdalığı), 560; (kethüdası), 84
Valide Sultan'ın türbedarı, 1613
valide şalı, 1226
valilik, 84
Van abası, 397, 511, 988
vapur, XLIII, 408, 528, 529, 540, 541, 548, 711, 795, 796, 830, 838, 839, 840, 847, 878, 913, 941, 997, 1001, 1012, 1013, 1015, 1017, 1018, 1019, 1224, 1293, 1294, 1308, 1397; (bileti), 999; (kumpanyalar), 1400
vârid, 68, 69
vâridât-ı gaybiyye, 1332
vâris (-i Cenâb-ı Muhammedî), 1092; (-i cenâb-ı Mustafavî), 801; (-i Cenâb-ı Peygamber), 441; (-i ekmel-i Hazret-i Mustafaviyye), 1024; (-i ekmel-i Hazret-i Resûlullâh), 616; (-i enbiyâ), 29; (-i Hazret-i Mustafa), 26; (-i Hazret-i Nebevî), 355, 629, 976, 1027, 1067; (-i halîfe-i Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ), 602; (-i Hazret-i Peygamberî), 887; (-i ilm-i Muhammedî), 58, 59; (-i kâmil), 32, 60, 70; (-i kâmilin), 31; (-i Muhammedî), 59, 672; (-i nebevî), 19, 77, 473; (-i Nebiyy-i Ekrem), 864; (-i nebeviyye), 73; (-i Nebî), 29, 348; (-i tâmm-ı cenâb-ı hayrü'l-enâm), 398
Varlığım dağı, 640
varlık, 20; (berzahı), 641
Varyag kruvazörü, 1392
vasf-ı ilâhî, 588
vâsıf, 286, 287; (-ı aşk), 288
vâsıl, 72; (-ı derece-i kemâl), 217; (-ı dîdâr-ı aşk), 95; (-ı dîdâr etmek), 246; (-ı Hak), 56, 127, 630, 666; (-ı hakîkat), 259; (-ı sem'-i cânân ol[mak]), 196; (-ı sırr-ı menzil-i aşk u muhabbet), 280

vâsılân-ilallâh, 301
vasıta, 60
vasiyet, 400
vasiyetnâme-i aliyye, 819
Vaskirt, 362, 363, 365, 382, 457, 476, 486; (cebeli), 485; (Kışla-ı Hümâyûnu), 485; (kışlası), 486, 514; (yolu), 362, 383
vasl-ı ma'_ûk, 1097
vatan (-ı asl), 745; (-ı aslî), 680, 1022; (-ı asliye), 682, 685, 687; (-ı ma'neviyye), 638
Vaynig, 1399
vazîfe (-i kadîme-i ma'neviyye), 843; (-i ma'neviyye), 553, 557, 725, 727, 734, 750, 789, 794, 797, 845, 849, 862, 949; (-i ma'neviyye-i mübâreke), 848; (-i mahsûsa-i ma'neviyye), 755; (-i zâhirî), 843
ve lem yûled, 4
ve'd-duhâ, 102
veba (salgını), XXXVIII, 760; (illeti), 725, 726
vecd (ü aşk harareti), 854; (ü cezbe), 812; (ü cezbe hâli), 812; (ü hâlât), 1027; (ve hâlât-ı aşk), 1022; (-i ilâhî), 252, 360; (ü hâlât), 369; (ü hâlet), 50; (ü tarab), 369
vech, 60; (-i bâkî), 35; (-i Baki), 28; (-i deryâ), 211; (-i hâs), 253; (-i hâss), 252; (-i hâss-ı ilâhî), 253; (-i mahbûb-ı bâkî), 241; (-i sa'âdet), 423; (-i sırr-ı yâr), 28
vedâ'-ı ma'neviyye, 794
Vefa, 1469; (Meydanı), 1469
vefa, 98
vefd-i Necrân, 1461
Vehb bin Heşîre, 799, 880
vehb-i ilâhî, 427
vehbî, 344, 427
Vehbî, 949
Vehhâbî, 621
vehm, 189; (ü galat), 72
vekil postnişinlik, XXII
vekilharçlar, 1190, 1356
velâyet, 76; (ü keramet), 373
veled (-i ma'neviyye), 786, 794; (-i zâhirî), 794
Veled, 205
velespit, 1146
Veli Paşa, 330, 1112
velî, 37, 40, 43, 55, 56, 59, 68, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 463; (-i ehl-i sa'âdet), 390; (-i kâmil), 24, 57, 41, 55, 75, 347, 1544, 1546, 1562, 1683; (-yi Hüdâ), 987; (-i mukarreb), 40
veliye, 476
velvele-i aşk u muhabbet, 301
verâset-i halîfe-i Cenâb-ı Risâlet-penâhî, 1454
verâ-yı hicâb-ı izzet, 292
"Vermedi mabud neylesin Mahmud", 1800
vesâyâ-yı şerîfe, 825
vesîle-i seyr ü sülûk, 285
Vesseliki (Rus gazeteci), 1407
vesvâs, 647, 689
vesvâstan gelen havâtır, 649
vesvese, 643; (-i şeytâniyye), 378, 644, 682
vezaret, 497
vezir, 653, 662; (-i a'zam), 652
vezne (kâtibi sınf-ı sânî), 892; (müdiriyeti), 894, 954; (müdürü), 954, 1079, 1123; (müdürlüğü), 1195
Vezneciler, 118
vicdân-ı uşşâk, 338
vilâyet dairesi, 544
vird-i zebân, 20, 1092
visâl, 127; (-i bî-misâl), 271; (-i vuslat-ı Hazret-i Rabbü'l-Mennân), 804
vitr-i vâcib, 873
Vladivostok limanı (Rusya), 1388, 1392, 1404

vukâ'ât-ı ma'neviyye, 755, 844
vuslat, 26; (-ı ilâhiyye), 875; (-ı kûy-ı cânân), 778; (-ı cânân), 367, 534; (-ı yâr), 436
vücûb-ı zâtî, 75
vücûd (-ı asıl), 189; (-ı âsî), 23; (-ı âşık), 98, 245; (-ı aşk), 133, 1467; (-ı aynî ve hâricî), 206; (-ı bâkî), 694; (-ı beşerî), 262; (-ı beşeriyye), 56; (-ı cismânî), 202; (-ı evvel), 694; (-ı fakîr), 119; (-ı fânî), 54; (-ı hakîkî), 1128; (-ı Hakk), 294, 299, 426, 1518; (-ı hakkânî), 90; (-ı hâricî), 276, 1051; (-ı ilmî), 206, 219; (-ı insân), 235, 512, 682; (-ı insânî), 33 (-ı kâinât), 467; (-ı kâmil), 71; (-ı mecâzî), 49, 61, 73, 1128, 1739; (-ı mevhum), 304; (-ı mevhûmî-i Mûsâ), 262; (-ı mutlak), 627, 1741, 1742, 1743; (-ı mürşidâne), 819, 847; (-ı nefsânî), 90; (-ı pür-zünûb), 90; (-ı rabbânî), 292; (-ı rûhânî), 1051; (-ı sânî), 645; (-ı şerîf), 41, 75, 1097; (-ı zâhir), 378; (-ı zâhiri), 133; (vücûdum şehri), 108; (iklîmi), 107; (kaftânı), 108
vücûdun tılsım-ı a'zamı, 656
vücûdü's-sârî, 253
vücûh-ı belde, 541, 810; (-ı ilâhiyye), 252, 253
vücut, 20; (âlemi), 67; (viranesi), 119
vükelâ, 12, 183, 442, 565; (ve vüzerâ-yı izâm), 432; (-yı fihâm), 17
vüzerâ, 12; (-yı izâm), 442, 528, 565
Wafangu, 1402
Wei-fang (hezimeti), 1399; (muharebesi), 1399, 1400

Y

Yâ Muhammed, 25
Ya'kûb aleyhisselâm, 202, 267, 415, 611
Ya'lâ bin Murre es-Sakafî, 1245
yaban sığırı, 1107
yâdigâr-ı ma'nevî, 735
Yafa, 878
yağ, 870, 1019, 1362, 1593
Yağcıoğlu (Dersaadet'ten), 478
yağlı simitler, 870
yağmur duası, 1022
Yahudi, 293, 313, 1202, 1596; (dini), 280; (kalpağı), 1203; (kavezası), 1202; (mahallesi), 531; (sıtması), 731
Yahudî Kemal (postacı), 1111, 1176
Yahudiler, 1557
Yahya (Hz. Ali'nin oğlu), 706
Yahya Efendi, 612, 832, 892
yakaza, 207; (hâli), 62, 1242
yakîn, 136; (sırrı), 59
yalan, 675, 688
Yalıköşkü, 878, 1018, 1117
Yalu nehri, 1393
yamak, 495
yangın borusu çal (mak), 848
yâr, 27, 50, 100; (-ı besâlet-şi'âr), 258; (-ı gâr ve muhibb-i vefâdâr), 420; (-ı handân), 29; (-i hakîkî), 28; (-i Hudâ), 29; (-ı mu'în), 818; (-ı muvâfık), 49
yârân-ı tarîkat, 464
yarin cemali, 129
Yâsîn, 25, 498, 1488; (-i şerîf), 567, 744, 906, 1434, 1820
yastık, 486, 1362
Yaver Paşa (Müşir), 540, 542, 543, 544, 545, 550, 551, 552
yaver, 85, 364; (-i ekremlik), 1109; (-i Harb Mülâzımı Mustafa Efendi), 476; (-i mahsûs), 440; (-i mahsûs), 541, 565
yaverân, 449
yâver-i hazret-i şehriyârî, 1109
yay, 1244
yazı takımları, 722
Yazıcızade Mehmed, 42, 353, 710

yazıhane, 1105
yazma (yemeni, XVIII, 109, 115, 193, 447
yed (-i âlî-i Cenâb-ı Fehmi), 881; (-i beyzâ), 517, 1029; (-i cemâl ü celâl), 290; (-i gavsiyye), 475; (-i Hak), 426; (-i himmet), 50; (-i irâdet), 35; (-i kabza-i kudret-i ilâhiyye), 1079; (-i kudret), 59, 438; (-i mürşidâne), 819; (-i sahîh), 425, 427, 1115; (-i sahîh ü asah), 427; (-i şerîf), 517; (meselesi), 1022; (tutma), XXIV; (tutmak), 431, 1030
yedi (adam), 64; (asuman), 43, 44, 53; (bin asuman), 44; (iklim), 65; (şem'), 62, 64; (yüz asuman), 43
yediler, 1213, 1458, 1532, 1789; (makamı), 1792
yedinci devr, 1792
Yedinci Ordu, 1485; (-yı Hümâyûn Levazım Birinci Şubesi Müdürlüğü), 1208
Yeğenağa Mahallesi, XXXIII
Yehûd 1461; (keferesi), 1242
Yekdest-i Mekkî, 639
yelek, XXX, 400
yelken (-i muhabbet), 775; (sefinesi), 1397
Yemen, 88, 513, 625, 755, 776, 964, 1032, 1161, 1208, 1209, 1803
Yemeni bohçası, 116
yemenici çırağı, 1067
Yemiş iskelesi, 1309
Yemliha, 1798
Yenbu' 1000, 1001;(iskelesi), 1001; (kaymakamı), 1004
Yeni Câmi-i şerîf, 1292
Yeni imaret, 1784
Yenibahçe Çayırı, 196
yeniçeri, XXXI, 83, 1202; (ağası), 82; (devri), XI, 81; (eskisi), 410; (ocağı), XI; (vakası), 83; (zamanı), 929
Yenikapı, XII, 330, 1506; (Mevlevihanesi), XX, XLV, 267, 1295, 1506
Yeniköy, 519
Yenişehir, 977, 978, 979, 981
yer minderi, XVII
Yeraltı Câmi'-i şerîfi (Galata'da), 799, 880
Yesrib, 1162
yeşil (çuha), 384, 854; (destarlı sikke-i şerîf), 309; (oda), XIV, 181; (perde), 492; (sarık), XXVII, 339; (tennure), 1054
yeşil tennure, 1194
Yeşil Tepe istihkâm(ı), 1402
yetim, 81; (-i âhiret), 78; (-i âşûra), 334; (-i âyîn), 199; (-i dîn), 313; (-i mahşer), 388
Yevm (-i arefe), 593, 831, 1010, 1325; (-i cuma), 1325; (-i Hendek), 1248; (-i kıyâmet), 1325; (-i nahr), 1325; (-i tevriye), 1325
yevmî defter, 1522
Yezdan, 1040; (-ı pâk), 1040
Yezid, 717
Yıldız Sarayı, XL, 724, 834, 887, 941, 1450
Yirminci Fırka-i Hümâyûn kumandanlığı, 1435
yoğurt, 870
yoklamacılık, 867
yokluk makamı, 960
Yokohama, 1397
yol Fâtihası, 615
yol tezkire parası, 861
yorgancı, 320
yukarı şeyh dairesi, 319
yumurta, 870
Yunan, 979, 981, 999; (askeri), 979, 980; (bataryaları), 981; (cephanesi), 981; (iskelesi), 999; (kuvâ-yı askeriyesi), 979; (meselesi), 1301, 1390; (muharebe madalyası), 1113; (muharebe nişân-ı zî-şânı), 993; (muharebesi), 975, 1388; (musalahası), 982; (muzafferiyeti), 983; (süvarileri), 980; (topları), 979, 980, 981

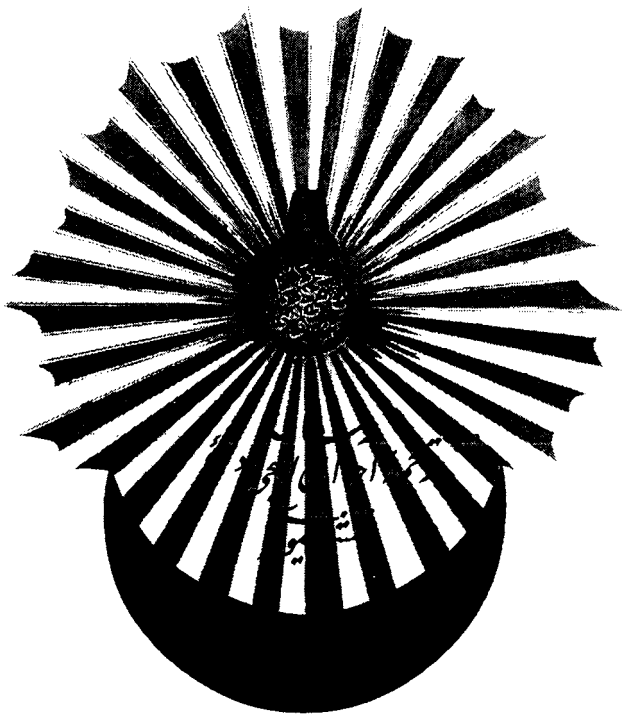
Yunanîler, 980, 981
Yunanistan, XLIII, 978, 979, 980, 981; (diyâr-ı Rum), 976; (muharebe nişanı), 991;(muharebesi), 991
Yusuf Bey, 566
Yusuf Efendi, 720
Yusuf Paşa Çeşmesi, 1147
Yusuf Sümbül Sinan, 1306
Yusuf, 68, 91, 270, 345
Yûsuf-ı cân, 682, 683
Yûsuf-ı sânî, 127, 186, 187, 452, 541, 587
Yusuflar, 68
Yûsuf-veş, 338
Yüksekkaldırım, XLI, XLV, 809, 904, 1031, 1292, 1305, 1455
yünden olmuş hırka, 875
yüz (asuman), 44; (bin hırmen), 70; (bin iklim), 70
yüzbaşı, 531

Z

zabit, 18
zabıta, 85
zabitan, 84, 86, 362, 449, 478, 486, 492, 502, 511, 532, 536, 540, 541, 542, 713, 745, 770, 771; (-ı askeriyye), 435, 588
zabtiye yüzbaşılığı, 439
Zadoyang, 1401
zağferân, 1695, 1696
zahhâr-ı aşk, 306
zâhid, 87, 223, 314, 339, 360, 540, 608, 723; (-i sâde-dil), 223; (-i bî-temyîz), 874; (-i muttakî), XIX, 86, 198; (-i zâhir-perest), 533, 874, 875
zâhir, 18, 60, 195, 205, 301, 477; (-i Ka'be), 280; (alayı), 17; (âlem), 62; (âlemi), 602; (işleri), 982; (kulağı), 26; (tasarruf), 936; (terakkisi), 753; (ü bâtın) XLVI, 97, 604, 605, 610, 638, 658, 660, 710, 956, 970, 973, 982, 987, 1021, 1022; (ü bâtın göz), 444; (ü bâtın memuriyetleri), 588; (ü manevî terakkiyât), 1026
zâhir-bîn, 49
zâhiriyyet-i ûlâ, 1509
zahmet-i beşeriyyet, 41; (-i kesret), 42, 347
zahm-ı bâtın, 75
zahr, 60
zâkir, XXXIII, 87, 397, 438, 679; (ü sâlik), 723
Zâkir-i Hak, 234
zâkirler, 434, 435
zamân (-ı aşk u muhabbet), 323; (-ı sa'âdet-i mürşid), 400; (-ı saltanat-ı gavsiyye), 343, 616; (-ı vâhid), 55
zamanın dervişleri, 741
zamm-ı sûre, 747, 996, 997, 1076
zampara, 1389
zânî, 690
zaptiye, 535; (elbisesi), 535
Zat (Hızır aleyhisselâm'ın tasviri), 441
zat, 39; (-ı ahadiyye), 1263; (-ı akdes-i Hazret-i Muhammedî), 265; (-ı âlî-i cenâb-ı gavsiyye), 422; (-ı âlî-i Gavs-ı A'zamî), 502; (-ı âlî-i mürşidâne), 1032; (-ı aşk), 226, 288, 296, 301, 302; (-ı baht), 739; (-ı bilâ-misl), 581; (-ı Cenâb-ı Hakk), 355; (-ı ecell-i a'lâ), 1507; (-ı ehadiyye), 1263; (-ı ehadiyyet), 963; (-ı gavsiyye), 491; (-ı Hakk), 220, 286, 299, 426, 534, 650, 1268; (-ı Hazret-i Gavs-ı A'zam), 424; (-ı hazret-i mürşid-i efham), 506; (-ı hazret-i müşîrî), 505; (-ı Hudâ), 66, 300; (-ı ilâhiyye), 66; (-ı ilâhî), 1351; (-ı ilâhiyye), 1517; (-ı mutlak), 67; (-ı mürşid-i efham), 506; (-ı mürşidâneleri), 726; (-ı pâk), 67, 292, 297; (-ı pâk-i aşk), 302; (-ı pâk-i Hudâ), 269; (-ı rabbâniye), 66; (-ı risâlet-penâh), 463; (-ı

rûh), 963, 1265; (-ı sâhib-i kemâl), 562; (-ı ulûhiyyet), 587, 715, 748, 873, 963, 1520; (-ı vâcibü'l-vücûd), 1517; (-ı Vücûd-ı Hak Beyanı), 1517; (u sıfât), 650
zatullâh, 297, 1562
zâtü'l-yemîn, 34
zâtü'ş-şimâl, 34
zebân (-ı hâl), 24, 288; (-ı kalem), 24
Zebanîler, 470
Zebûr, 267, 268; (-ı şerîf), 268
zehr-i vücûd, 1022
zekât, 252; (-ı hakîkat), 280, 282
Zekeriya Câmi'-i şerîfi, 639
Zeki Efendi, 545
Zekiye Hanım, XL, 835
zemîn, 65, 71
zemzem, 357, 1244, 704, 1019; (-i şerîf), 1011; (kuyusu), 1008
zemzemiye, 356
Zenbil Efendi Dergâh-ı şerîfi, 435
zencîr-i zeheb, 706
zerrât-ı cihân, 17, 371
zerre, 64, 71, 313; (-i hâk), 9; (zerre), 71
zerrede, 71
zevât (-ı kirâm), 20, 492728, 949; (-ı kirâm hazerâtı), 935
zevk (-i aklî), 234; (-i dîdâr-ı yâr), 220; (-i hayâlî), 234; (-i kurbet ü vuslat), 963; (-i rûhâniyye), 875; (u irfan), 15; (u rahat), 50; (ü sefâ-yı ma'nevîyye), 847, 961; (ü sefâ-yı rûhânî), 815, 1109; (ü sürur), 369; (ü şevk), 641, 668
zevrak-ı akl, 109; (-ı şevk), 196
Zeyd (Hz. Hasan'ın oğlu), 707
Zeyd bin Elsem, 1239
Zeyd bin Hâlid Cuhenî, 1339
Zeyd bin Sâbit, 1369
Zeyd-i şehîd (İmam Zeynelabidin'in oğlu), 707
Zeyneb (Hz. Peygamber'in kızı), 1254
Zeyneb binti Cahş (Hz. Peygamber'in cariyesi), 1253
Zeyneb binti Huzeyme el-Hilâliyye, 1253
Zeynu'l-Arab, 1746
zeytin, 871
zılâl, 38, 66
zıll-ı himâyet, 32
zırhlı 1397; (kruvazör), 1397
zifâf, 195
Zihni Efendi, 1014
zikir, XX, 88, 130, 233, 399, 405, 435, 641, 643, 644, 654, 860, 906; (al[mak]), 342, 520; (talim eyle[mek]), 791; talim ol[mak]), 389; (talimi), XXXVIII; (ve murakabe), 341; (ve râbıta), 1007, 1210; (ve sohbet), 605
zikr, 376, 660, 1029, 1307, 1029; (-i bâtıla), 682; (-i devâm), 650, 680, 681; (ü fik), 245; (ü fikr), 82, 380, 381, 438, 544; (ü fikr rabıta), 430; (-i Hak), 644, 648; (-i kalb), 581; (-i kalbî), 692, 768; (-i kalbiyye), 755; (-i Mevlâ-yı Müte'âl), 639; (-i şerîf), 1029; (ü fikr), 595, 597, 653, 654, 667, 680, 684, 685; (ü fikr-i hayâlî), 673; (ü fikr-i râbıta), 982; (ü rabıta), 198, 346596, 609, 864, 905; (ü tesbih), 621, 1105
zikrullâh, XXII, 17, 192, 317, 372, 381, 393, 434, 438, 472, 487, 530, 575, 581, 584, 681, 691, 717, 785, 1005, 1007, 1189, 1193, 1792; (binliği), 1116
zikrü'l-lisân, 234
zil, 1077
zina, 675, 688, 689
zincîr-i aşk u muhabbet, 424, 914
Zindanaltı (yer adı), 1790
zindân-ı hasret ü iftirâk, 442
Ziraat Mektebi, 922
Ziya Bey (Paşa), XIV, XV, XVI, 181, 182, 183, 184, 185, 564, 1105, 1108, 1123,

1126, 1198, 1200, 1210, 1212, 1281, 1387, 1428, 1449, 1530, 1531, 1554, 1592, 1801, 1803, 1811, 181
Ziya Efendi (Hattat), 930, 1144
Ziya Paşa (Yirminci Fırkanın Kırkıncı Livası, Mirliva), 1440
ziyâ -yı Ahmedî), 1240
ziyâ (-yı aşk), 191; (-yı Hak), 1036; (-yı ma'nevî), 950, 1006; (-yı üns-i Hak), 253
ziyâ-bahş- (ı tecellî), 100; (-ı tecellî-i füyûzât-ı cihân), 100
Ziyâeddin Beyefendi, 1133, 1144, 1198, 1199
Ziyâeddin Şeyh Hâlid, 612
ziyafet-i İbrahimiyye, 827
ziyaret-i hazret-i nebevî, 701
zu'm u pindâr mertebesi, 43
Zu'n-nûn-ı Mısrî, 256, 283, 305
zuafâ, 679
Zubdetu'l-hakâyık, 1505
Zubeyr bin el-Avvâm, 1544
zuhûr (-ı külli), 1262; (-ı nûr-ı tecellî-i aşk), 304; (ve galebe), 40
zuhûrât, 189, 266, 596, 974, 1023, 1034; (-ı esmâ-yı ilâhiyye), 66; (-ı ilâhiyye), 483; (-ı kalbiyye), 1075; (-ı ma'neviyye), 810, 913; (ve tecellî-i Hak), 1080; (ve tecelliyât), 1077
zuhûri'l-Hak, 263
zulmet-i râh-ı va'îd, 314
zulumât, 721; (-ı efkâr), 100, 113
zurefâ, 649
zü'l-celâl ve'l-kemâl, 136
zü'l-cenâheyn, 636
zü'l-fikâr-ı Alî, 258
zübde-i benî âdem, 31
zücâce, 59; (-i sâfî), 59
zühd 690; (ü salâh-ı sûrî), 874; (ü takva), XXII, 130, 230, 318, 609
züht 690, 875; (ateşi), 875; (ve fakr-ı tâm), 701
zülâl-i feyz-i Ahmedî, 10
Züleyha, 91
zülf, 225, 453; (-i anber-bû), 119; (-i anber-bûy), 116; (-i dilber), 454; (-i Leylâ), 460; (-i müşkîn), 226; (ü ruh), 100; (ü rûy), 534
Zülkarneyn, 1093
zümre (-i dervîşân), 665; (-i ehlullâh), 664; (-i ensâr-ı aşk), 307; (-i evliyâ ve sulehâ), 712; (-i fâzıla-i uşşâk), 279; (-i mübâreke), 719; (-i nâciye), 748; (-i sâlihîn), 1060; (-i uşşâk), 715, 721; (-i zümrüd-i necât), 1534
zümrüt kaşık, 913
zünûb ü âsâm-ı ma'neviyye, 885

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم مالك يوم الدين إياك نعبد وإياك نستعين
اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين أنعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين آمين

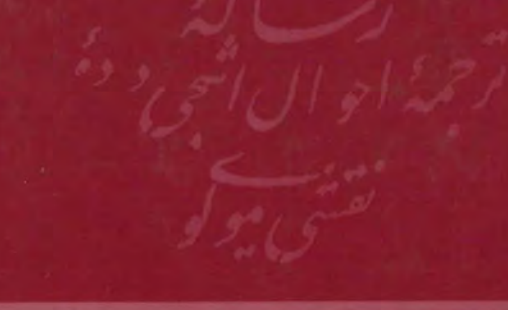
Aşçı Dede'ye Mahsus Mevlevî- Hâlidî Taç Formu

Hatıralar'ın Giriş Sayfası

Hatıralar'ın Son Sayfası

Çehresi yeni kurumlar ve yeni kavramlarla şekillenen Osmanlı İmparatorluğu'nun sıradan bir memurunun sıra dışı hikâyesini içerir bu hatırat. 19.yy İstanbul Türkçesinin en güzel eserinde, Derviş Aşçı Dede'nin nefis üslûbuyla bir devrin insanları, âdetleri, hülyaları, karanlıkta kalmış hayat manzaraları, bir medeniyetin son yüzyılının hüzünlü görkemi yer alır. Aşçı Dede'nin zâhir, bâtın, mecaz, hakikat cilveleri yüklü kepçesinden dökülen bu eserde 1828–1906 arasında Osmanlı coğrafyasının askerî bürokrasisi, sufi muhitleri ve her meşrepten insanlarının dünyası gözler önüne serilir.

Tasavvuf cephesi ağırlıklı olmak üzere son dönem Osmanlı hayatına ışık tutacak bilgileri içeren *Aşçı Dede'nin Hatıraları* kendimizi tanıma ve anlama hususunda kaygılarımızı giderebilecek nitelikte bir eserdir. Yazarının İstanbul'dan başlayarak Edirne'den Hicaz'a; Erzincan'dan Şam'a uzanan memuriyetleri sebebiyle geniş bir coğrafyada bulunmuş olması, esere seyahatname hüviyetini de ilave etmektedir. Bu anlamda Aşçı İbrahim Dede'yi devrinin Evliya Çelebi'si, eserini de *Seyahatname*'nin –ebat itibariyle daha küçük olmakla beraber- ikinci versiyonu saymak yerinde olacaktır.

ISBN 975-9173-02-6
9 789759 173029